

ΚΥΚΛΟΣ ΙΔΕΩΝ

**Δικαιοσύνη:
Η μεταρρύθμιση μιας εξουσίας
και η αφύπνιση μιας ιδέας**

Θεματικό Συνέδριο
Πρακτικά

7 & 8 Νοεμβρίου 2022

Ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία
Αθήνα

www.ekyklos.gr

Δικαιοσύνη:

Η μεταρρύθμιση μιας εξουσίας
και η αφύπνιση μιας ιδέας

ΚΥΚΛΟΣ ΙΔΕΩΝ
για την εθνική ανασυγκρότηση

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ
Η μεταρρύθμιση μιας εξουσίας
και η αφύπνιση μιας ιδέας

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
7-8 Νοεμβρίου 2022
Ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία, Αθήνα

www.ekyklos.gr

Σχεδιασμός - Καλλιτεχνική επιμέλεια:
Χρίστος Σιμάτος, Μαριάννα Πόγκα (ps.design)

Δικαιοσύνη:

Η μεταρρύθμιση μιας εξουσίας
και η αφύπνιση μιας ιδέας

Θεματικό Συνέδριο
Πρακτικά

7 & 8 Νοεμβρίου 2022

Ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία
Αθήνα

κύκλος ιδεών

για την εθνική ανασυγκρότηση

Περιεχόμενα

■ Χαιρετισμός Ευάγγελου Βενιζέλου	13
---	----

Κύκλος I

■ Έρευνα: Πώς προσλαμβάνουν τη λειτουργία της Δικαιοσύνης οι πολίτες;	19
Παρουσίαση της έρευνας της Metron Analysis.	19

Κύκλος II

■ Είναι «μεταρρυθμίσιμη» η ελληνική Δικαιοσύνη;	29
Η κατάσταση της Δικαιοσύνης, το μεγαλύτερο θεσμικό και αναπτυξιακό πρόβλημα της χώρας	29
Υπάρχουν οι υποκειμενικές προϋποθέσεις; – Η μεταρρυθμιστική δεκτικότητα δικαστικών λειτουργών και δικηγόρων	50

Κύκλος III

■ Η ελληνική Δικαιοσύνη υπό τον έλεγχο του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ: Η εφαρμογή των ευρωπαϊκών προδιαγραφών του κράτους δικαίου στην καθημερινή λειτουργία της ελληνικής Δικαιοσύνης	79
--	----

Κύκλος IV

- **Απονέμεται Δικαιοσύνη χωρίς τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου; Η στάση της κοινωνίας απέναντι στην έννοια της Δικαιοσύνης** 103

Κύκλος V

- **Γιατί έχουν περιορισμένη απόδοση οι συνεχείς νομοθετικές παρεμβάσεις; - Υπάρχει άλλη προσέγγιση για να επιτευχθεί ο συνδυασμός ταχύτητας και ποιότητας;** 127
 - i. Πολιτική Δικαιοσύνη 153
 - ii. Ποινική Δικαιοσύνη 167
 - iii. Διοικητική Δικαιοσύνη 184

Κύκλος VI

- **Οι εναλλακτικές μορφές Δικαιοσύνης είναι μια διέξοδος για λίγους ή για όλους; Διαιτησία και Διαμεσολάβηση** . . . 207

Κύκλος VII

- **Ψηφιακές εφαρμογές και τεχνητή νοημοσύνη στην υπηρεσία της δικαιοσύνης** 221

Παρέμβαση Υπουργού Δικαιοσύνης Κώστα Τσιάρα

 229

Σύνοψη συμπερασμάτων από τον Ευάγγελο Βενιζέλο

 235

Συμμετέχοντες (με αλφαβητική σειρά)

Διονύσης Αλευράς Δικηγόρος	167
Ηλίας Αναγνωστόπουλος Καθηγητής Νομικής Σχολής, ΕΚΠΑ, Πρόεδρος της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων	167
Χαρούλα Απαλαγάκη Καθηγήτρια Νομικής Σχολής, ΑΠΘ	153
Χριστόφορος Αργυρόπουλος Δικηγόρος, πρώην Πρόεδρος της Ένωσης Ποινικολόγων	103
Ευάγγελος Βενιζέλος πρώην Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης, Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου, ΑΠΘ	13, 235
Δημήτρης Βερβεσός Πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών και της Ολομέλειας των προέδρων των Δικηγορικών Συλλόγων	50
Στάθης Βεργώνης Εισαγγελέας Εφετών, αναπλ. Γενικός Γραμματέας της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων	167
Χρίστος Γεραλής Πρόεδρος ΣτΕ ε.τ.	127
Μαρία Γεωργίου Πρόεδρος του Αρείου Πάγου	50
Παναγιώτης Δανιάς Εφέτης ΔΔ, Πρόεδρος της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών	184
Ιωάννης Δελκωστόπουλος αναπλ. Καθηγητής Νομικής, ΕΚΠΑ	153
Γεώργιος Δελλής Καθηγητής Νομικής Σχολής, ΕΚΠΑ	184
Αικατερίνη Ηλιάδου αναπλ. Καθηγήτρια Νομικής Σχολής, ΕΚΠΑ	184
Σπύρος Θεοδωρόπουλος Διευθύνων Σύμβουλος BESPOKE SGA HOLDINGS AE	29

Ιωάννης Ιγγλεζάκης Καθηγητής Νομικής Σχολής, ΑΠΘ	221
Γιάννης Ιωαννίδης Δικηγόρος, Αντιπρόεδρος της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου	103
Κωνσταντίνος Καλαβρός Ομότιμος Καθηγητής, ΔΠΘ	207
Μιχάλης Καλογήρου πρώην Υπουργός Δικαιοσύνης, Δικηγόρος	29
Νικόλας Κανελλόπουλος Δικηγόρος, Γενικός Γραμματέας ΟΠΕΜΕΔ	207
Αντώνης Καραμπατζός Δικηγόρος, Καθηγητής Νομικής Σχολής, ΕΚΠΑ	103
Αντύπας Καρίπογλου Δικηγόρος	103
Ευδοξία Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη Αρεοπαγίτης	153
Δήμητρα Κρουστάλλη Δημοσιογράφος	103
Ιωάννης Κτιστάκις Δικαστής στο ΕΔΔΑ, αναπλ. Καθηγητής Νομικής Σχολής, ΔΠΘ	79
Ιωάννα Μάνδρου Δημοσιογράφος	19
Βασίλης Μαρκής Αντεισαγγελέας Αρείου Πάγου ε.τ.	103
Κωνσταντίνος Μενουδάκος Πρόεδρος ΣτΕ ε.τ., Πρόεδρος της ΑΠΔΠΧ	29
Λίλιαν Μήτρου Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Δικηγόρος	221
Ευάγγελος Μπακέλας Εισαγγελέας Εφετών, Πρόεδρος της Ένωσης Εισαγγελέων Ελλάδος	167
Χρήστος Μυλωνόπουλος Ομότιμος Καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, Πρόεδρος Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου, Μέλος Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών.	167
Ισίδωρος Ντογιάκος Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου	29
Φερενίκη Παναγοπούλου – Κουτνατζή Επίκ. Καθηγήτρια, Πάντειο Πανεπιστήμιο	221
Παναγιώτης Περάκης Δικηγόρος, Αντιπρόεδρος του Συμβουλίου των Δικηγορικών Συλλόγων της Ευρώπης (CCBE)	127

Παναγιώτης Πικραμμένος <i>Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης, πρώην Πρωθυπουργός, Πρόεδρος ΣτΕ ε.τ.</i>	29
Μιχάλης Πικραμμένος <i>Αντιπρόεδρος ΣτΕ, Καθηγητής Νομικής Σχολής, ΑΠΘ</i>	127
Χρήστος Ράμμος <i>Αντιπρόεδρος ΣτΕ ε.τ., Πρόεδρος ΑΔΑΕ</i>	184
Αθανάσιος Ράντος <i>Γενικός Εισαγγελέας ΔΕΕ, Πρόεδρος ΣτΕ ε.τ.</i>	79
Νίκος Σαλάτας <i>Πρόεδρος Εφετών ε.τ.</i>	50
Ιωάννης Σαρμάς <i>Πρόεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου</i>	127
Γιάννης Σεργόπουλος <i>Δικηγόρος</i>	153
Λίνος- Αλέξανδρος Σισιλιάνος <i>Καθηγητής και Κοσμήτωρ της Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, πρώην Πρόεδρος ΕΔΔΑ</i>	79
Βασίλης Σκουρής <i>Ομότιμος Καθηγητής Νομικής Σχολής ΑΠΘ, πρώην Πρόεδρος του ΔΕΕ</i>	79
Μαργαρίτα Στενιώτη <i>Πρόεδρος της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων</i>	50
Δήμητρα Τριανταφύλλου <i>Δικηγόρος, Διαμεσολαβήτρια, Διαιτητής</i>	207
Δημήτρης Τσαρούχας <i>Πάρεδρος ΣτΕ, μέλος ΔΣ της Ένωσης Δικαστικών Λειτουργιών ΣτΕ</i>	184
Κώστας Τσιάρας <i>Υπουργός Δικαιοσύνης</i>	229
Στράτος Φαναράς <i>Πρόεδρος και Διευθύνων Σύμβουλος της Metron Analysis</i>	19
Δημήτρης Φινοκαλιώτης <i>Πρόεδρος Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης και Αντιπρόεδρος της Ολομέλειας των προέδρων των Δικηγορικών Συλλόγων</i>	50
Αλκμήνη Φωτιάδου <i>Δ.Ν., Επιστημονική Συνεργάτης Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου</i>	103
Ιωάννης - Κωνσταντίνος Χαλκιάς <i>Πρόεδρος ΝΣΚ ε.τ.</i>	79
Ιωάννης Χαμπλοθώρης <i>Αρεοπαγίτης ε.τ., Πρόεδρος της Εταιρίας Δικαστικών Μελετών</i>	153

■ Χαιρετισμός Ευάγγελου Βενιζέλου

Κυρία Πρόεδρε της Δημοκρατίας, η διπλή φύση της δικαιοσύνης καθορίζει και τη μοίρα της. Όταν αναφέρομαι στη διπλή φύση της δικαιοσύνης εννοώ αφενός μεν τη δικαιοδοτική λειτουργία και το δικαστικό σύστημα με τη μορφή μίας εξουσίας ή έστω μίας λειτουργίας στο πλαίσιο της τριπλής διάκρισης των εξουσιών που εκφράζει την πιο σκληρή και αποτελεσματική όψη του κράτους, αυτή που τέμνει τις διαφορές, επιβάλλει το νόμο, τιμωρεί, διαχειρίζεται σε τελικό βαθμό τη νόμιμη βία δηλαδή. Από την άλλη πλευρά η δικαιοσύνη είναι μία «αντιεξουσία», είναι η θεμελιώδης εγγύηση του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η τελευταία καταφυγή του αδικουμένου, ο φραγμός που τίθεται σε όλες τις άλλες όψεις της κρατικής εξουσίας αλλά και σε κάθε εκδοχή ισχύος και επιρροής που μπορεί να μην είναι κρατική αλλά διεθνής, οικονομική ακόμα και ιδεολογική ή αισθητική.

Η λειτουργία της δικαιοσύνης βρίσκεται συνεπώς στο επίκεντρο όλων των αντιθέσεων, όλων των συγκρουομένων συμφερόντων, όλων των ελπίδων και όλων των προσδοκιών αλλά και όλων των σκοπιμοτήτων. Η δικαιοσύνη παράγει πολιτικά και κοινωνικά αποτελέσματα που συχνά υπερβαίνουν τις επιλογές και τις δυνατότητες των πολιτικών οργάνων του κράτους που είναι δημοκρατικά νομιμοποιημένα. Μόνον την καμπύλη της νομολογίας του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Ηνωμένων Πολιτειών εάν παρακολουθήσει κανείς, με τελευταίο παράδειγμα την απόφαση για την άμβλωση, αντιλαμβάνεται τι εννοώ.

Αυτή η πολιτική, κοινωνική, οικονομική, αξιακή και ηθική ισχύς της δικαιοσύνης και των αποφάσεών της φαίνεται διεθνώς, όχι μόνο στην Ελλάδα, στις διάσημες και σκληρές υποθέσεις όλων των δικαιοδοτικών κλάδων. Ειδικά εγκλήματα που προκαλούν τεράστιο κοινωνικό ενδιαφέρον, βιοηθικά διλήμματα, οικονομικά μέτρα, όπως αυτά που ζήσαμε την περίοδο του μνημονίου και των πολιτικών λιτότητας με περικοπές των μισθών και των συντάξεων, μέτρα για την αντιμετώπιση της πανδημίας, ο υποχρεωτικός εμβολιασμός, η σχέση των αναπτυξιακών έργων, δημοσίων και ιδιωτικών, με την προστασία του περιβάλλοντος υπό συνθήκες κλιματικής κρίσης, η προστασία των καταναλωτών, η μεταχείριση των δανειοληπτών, είναι μερικά από τα παραδείγματα.

Πίσω όμως από τις διάσημες και σκληρές υποθέσεις κινείται η καθημερινή λειτουργία της δικαιοσύνης. Η κάθε υπόθεση, ακόμα και η πιο μικρή, είναι κρίσιμη και σπουδαία για τους διαδίκους, τους μάρτυρες, την εμπλεκόμενη οικογένεια και τον κοινωνικό περίγυρο. Αθροιστικά με τον τρόπο αυτό διαμορφώνεται η αίσθηση της κοινωνίας για τη λειτουργία της δικαιοσύνης, για την ποιότητα του κράτους δικαίου αλλά και για την ασφάλεια δικαίου που είναι βασική παράμετρος της ανταγωνιστικότητας της εθνικής οικονομίας. Η σχέση δικαιοσύνης και επενδύσεων ήταν αντικείμενο μίας πολύ ενδιαφέρουσας εκδήλωσης του Κύκλου Ιδεών ήδη από το 2017.

Η «Δικαιοσύνη», όπως λέει ο τίτλος του θεματικού μας συνεδρίου που θα μας απασχολήσει αυτό το διήμερο, είναι μία εξουσία που πρέπει να μεταρρυθμιστεί και μία ιδέα που πρέπει να αφυπνιστεί. Προφανώς και τα δύο πχούν μεγαλεπήβολα, ιδίως το δεύτερο. Η δικαιοσύνη ως θεσμός, ως κρατική εξουσία προφανώς μπορεί να φθάσει και στην Ελλάδα στο επίπεδο που επιβάλουν οι θεσμικές προδιαγραφές και οι καλές πρακτικές του ευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού. Στις εγγυήσεις της δικαστικής ανεξαρτησίας και της δίκαιης δίκης όπως τη συνοψίζει η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Άλλωστε πολλές από τις νεωτερικές μεταβολές που έχει υποστεί η ελληνική

νομοθεσία, ιδίως η δικονομική, οφείλονται στην υποχρέωση συμμόρφωσης προς τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι όμως πολύ δύσκολο στην καθημερινή λειτουργία της δικαιοσύνης να είσαι απολύτως συνεπής με αυτές τις απαιτητικές προδιαγραφές.

Η αναφορά όμως στη δικαιοσύνη ως ιδέα, ομολογώ ότι δεν είναι κυριολεκτική, θέλει να λειτουργήσει ως διανοητική και ηθική πρόκληση, όχι φιλοσοφικά αλλά πρακτικά, να υπογραμμίσει τη σημασία που έχει η εμπιστοσύνη της κοινωνίας των πολιτών στο δικαστικό σύστημα, άρα να θέσει το ζήτημα της αξιοπιστίας και του κύρους της δικαιοσύνης και όχι βεβαίως το πάντοτε κεντρικό αλλά απώτερο ζήτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης, των ανισοτήτων και της αναδιανομής του πλούτου.

Το συνέδριο δεν φιλοδοξεί, με άλλα λόγια, να ανακαλύψει την πυρίτιδα. Υπάρχει πλήθος διαθέσιμων ερευνών, μελετών και προτάσεων, θέλουμε να αναζωπυρώσουμε τη συζήτηση για να συνθέσουμε τα στοιχεία που συγκροτούν τη μεγάλη εικόνα. Ξεκινούμε με μία έρευνα που θα παρουσιάσει ο Στράτος Φαναράς για το πώς αντιλαμβάνεται τη δικαιοσύνη και τα προβλήματά της η ελληνική κοινή γνώμη. Θα ασχοληθούμε πολύ με τα στοιχεία που μπορούμε να χαρακτηρίσουμε καταρχάς δικονομικά ή τεχνικά, αυτά που αφορούν τα ένδικα βοηθήματα και μέσα, τις διαδικασίες, τον τρόπο σύνταξης και την ποιότητα των δικογράφων και των αποφάσεων, την εκπαίδευση και επιμόρφωση δικαστικών λειτουργών και δικηγόρων, τις εναλλακτικές μορφές δικαιοσύνης, όπως η διαιτησία και η διαμεσολάβηση, την αξιοποίηση διαδικασιών, όπως η διοικητική επίλυση διαφορών ή ο ποινικός συμβιβασμός, τις τεράστιες δυνατότητες της ψηφιακής δικαιοσύνης και της τεχνητής νοημοσύνης, τις υποδομές, κτιριακές και ψηφιακές, την αδυναμία διεξαγωγής δικών λόγω έλλειψης ή μη αξιοποίησης αιθουσών με ακραίο παράδειγμα τη δίκη για το Μάτι και τα πασίγνωστα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Δικαιοσύνη, τις ελλείψεις σε δικαστικούς λειτουργούς και κυρίως υπαλλήλους, τη σημασία της ύπαρξης σώματος επιστημονικών συνεργατών και εμπειρογνομόνων και δικαστικής αστυνομίας, τους προσδιορισμούς, τις αναβολές, τον τρόπο κατάρτισης των πινακίων και των εκθεμάτων -είδαμε και τη νέα εξέλιξη σε σχέση με το λεγόμενο ηλεκτρονικό πινάκιο- τις τεράστιες ασυμμετρίες της δικαστικής χωροταξίας, τόσο της πολιτικής και ποινικής όσο και της διοικητικής δικαιοσύνης.

Θέλουμε όμως να συνδυάσουμε τη δικονομική και τεχνική προσέγγιση που καλύπτει κυρίως τη δεύτερη ημέρα με μία πολιτική εν ευρεία εννοία, όχι κομματική και όχι συγκυριακή, πολιτική με την ευρεία πραγματικά έννοια του όρου, το ζήτημα. Το εναρκτήριο ερώτημα του συνεδρίου είναι γιατί ενώ γίνονται συχνές και πυκνές νομοθετικές παρεμβάσεις και βήματα σε σχέση με τις κτιριακές και ψηφιακές υποδομές, με στόχο την επιτάχυνση και την απονομή της δικαιοσύνης, βήματα νομοθετικά πάρα πολλά, αυτό εξακολουθεί με βάση όλες τις έρευνες να είναι το πρώτο ιεραρχικά ζήτημα θεσμικού χαρακτήρα και η θέση της Ελλάδας στις διεθνείς κατατάξεις βρίσκεται πάντα χαμηλά. Πίσω δε από το πρόβλημα της ταχύτητας για το οποίο συζητούμε ιδίως υπάρχει πάντα το πρόβλημα της ποιότητας και της αξιοπιστίας. Κάτι λείπει.

Για το λόγο αυτό πρέπει να συζητηθεί, νομίζω, το ζήτημα της αναγκαίας πολιτικής συναίνεσης και αποφασιστικότητας, δεν αρκεί η αποφασιστικότητα, χρειάζεται κάτι περισσότερο, χρειάζεται μία εθνική, μία κοινωνική βούληση, η οποία να έχει συνέχεια. Πρέπει να τεθεί το ερώτημα αν οι δικαστικοί λειτουργοί και οι δικηγόροι διαθέτουν την αναγκαία μεταρρυθμιστική δεκτικότητα και βεβαίως να εξετασθεί ο τρόπος με τον οποίο η κοινωνία προσλαμβάνει το αίτημα της απονομής δικαιοσύνης και τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου. Άλλωστε η σχέση μεταξύ κράτους δικαίου και κοινού περί δικαίου αισθήματος, που αποτέλεσε και αυτό αντικείμενο εκδήλωσης του Κύκλου το 2018, είναι πάντα θεμελιώδες ζήτημα για την ποιότητα της δικαιοσύνης.

Δεν μπορούν, προφανώς, να δοθούν απαντήσεις και μάλιστα πλήρεις σε τέτοιας έντασης ερωτήματα. Μπορούμε όμως να συμβάλουμε στην κατάρτιση του καταλόγου των προβλημάτων και να καταγράψουμε προτάσεις για μία συγκροτημένη και συστηματική πολιτική δικαιοσύνης που δίνει ουσιαστικό περιεχόμενο στις συνταγματικές επαγγελίες και ανταποκρίνεται στις ευρωπαϊκές προδιαγραφές.

Θέλω να ευχαριστήσω θερμά την οργανωτική ομάδα του Κύκλου Ιδεών που υπό το συντονισμό της Αφροδίτης Αλ Σάλεχ οργάνωσε και το θεματικό αυτό συνέδριο που προέκυψε ως μία απαίτηση από το συνέδριο το ετήσιο του Κύκλου, που πραγματοποιήθηκε πριν από ένα περίπου μήνα, με κεντρικό θέμα την ανάγκη για μία εθνική στρατηγική υπό συνθήκες διεθνούς περιδίνησης.

Ευχαριστώ θερμά την ηγεσία της δικαιοσύνης, η οποία ήδη μας τιμά με την παρουσία της και τη συμμετοχή της στις συζητήσεις, όλες τις ομιλήτριες και όλους τους ομιλητές, όλες τις συντονίστριες και όλους τους συντονιστές και κυρίως όλες και όλους εσάς που έχετε την καλοσύνη να μετέχετε στην προσπάθεια αυτή, όχι παθητικά, αλλά ενεργητικά με τη συμμετοχή σας στη συζήτηση που θα ακολουθήσει.

Κυρία Πρόεδρε της Δημοκρατίας, η παρουσία σας εδώ σήμερα, στην εναρκτήρια συνεδρίαση, φυσικά υπό την ιδιότητα την πολιτειακή που φέρετε, του ανωτάτου άρχοντος, αλλά και υπό την προηγούμενη ιδιότητά σας, της Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, είναι πολλαπλά τιμητική για τον Κύκλο Ιδεών, για εμένα προσωπικά, για το συνέδριό μας και είμαι βέβαιος για όλες και όλους εκείνους που συμμετέχουν. Θέλω και από εδώ να σας συγχαρώ, γιατί εκφράσατε την ευαισθησία όλων μας με την επίσκεψή σας στο Κίεβο και να σας ευχηθώ να συνεχίσετε την εκπλήρωση των πολιτειακών σας καθηκόντων με τον ίδιο επιτυχημένο και ακριβή τρόπο, με τον οποίο ασκήσατε και ολοκληρώσατε τα δικαστικά σας καθήκοντα.

Κύκλος I

Έρευνα: Πώς προσλαμβάνουν τη λειτουργία της Δικαιοσύνης οι πολίτες;

■ Έρευνα: Πώς προσλαμβάνουν τη λειτουργία της Δικαιοσύνης οι πολίτες;

[Για την έρευνα δείτε εδώ]

Παρουσίαση της έρευνας της Metron Analysis

Συζήτηση του Στράτου Φαναρά με τη δημοσιογράφο Ιωάννα Μάνδρου

Ι. Μάνδρου: Είμαι η Ιωάννα Μάνδρου, δημοσιογράφος της Καθημερινής και του τηλεοπτικού σταθμού ΣΚΑΙ. Ευχαριστώ τον Κύκλο Ιδεών για αυτό το εξαιρετικό διήμερο αφιερωμένο σε ένα θέμα που μας απασχολεί όλους, τη δικαιοσύνη. Ακούσαμε και τον κ. Βενιζέλο, την ψυχή του Κύκλου Ιδεών, που μας έθεσε το πλαίσιο του τι θα παρακολουθήσουμε αυτό το διήμερο. Να αναφερθώ κι εγώ από την πλευρά μου στην παρουσία της Προέδρου της Δημοκρατίας η οποία επί χρόνια υπηρέτησε το δικαστικό σώμα και τη δικαιοσύνη και η παρουσία της εδώ με την πολιτειακή της ιδιότητα είναι δηλωτική του τεράστιου ενδιαφέροντος που και η Προεδρία της Δημοκρατίας επιδεικνύει για τα προβλήματα της δικαιοσύνης. Να περάσουμε αμέσως σε μία πραγματικά πολύ ενδιαφέρουσα έρευνα την οποία θα μας παρουσιάσει ο κ. Στράτος Φαναράς, γνωστός σε όλους, με αντικείμενο ένα θέμα που πραγματικά αξίζει να το παρακολουθήσουμε, δηλαδή το πώς βλέπουν τη δικαιοσύνη και τη λειτουργία της και τα προβλήματά της οι πολίτες. Κύριε Φαναρά, καλησπέρα.

Στρ. Φαναράς: Καλησπέρα σας.

Ι. Μάνδρου: Η έρευνα αυτή έχει πραγματικό ενδιαφέρον.

Στρ. Φαναράς: Ευχαριστώ.

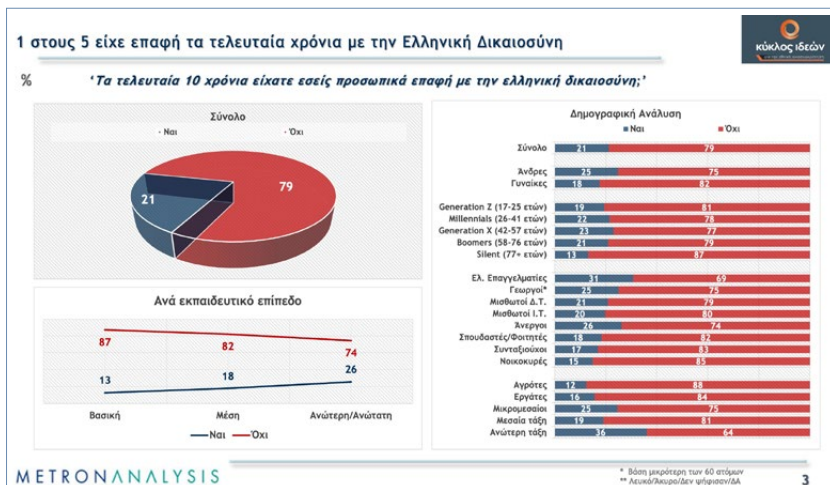
Ι. Μάνδρου: Ανικνεύει άγνωστα σε πολλούς, υπόγεια θα λέγαμε ευρήματα για το πώς οι πολίτες βλέπουν τη δικαιοσύνη και να ξεκινήσουμε από την πρώτη κάρτα.

Στρ. Φαναράς: Θα ήθελα κι εγώ να ευχαριστήσω πάρα πολύ και τον Κύκλο Ιδεών, όχι μόνο για την εμπιστοσύνη που μας δείχνει, αλλά αυτή τη φορά πολύ περισσότερο για την επιστημονική συμβολή που είχε στη συγκρότηση του ερωτηματολογίου. Χωρίς τη βοήθειά του θα ήταν αδύνατο για εμάς να συντάξουμε ένα τόσο δύσκολο και απαιτητικό ερωτηματολόγιο.

Όσον αφορά τα ευρήματα της έρευνας, να πούμε ότι ήταν μία έρευνα πανελλαδική, με ένα δείγμα λίγο επάνω από τα 1.300 άτομα όπου διερευνήθηκε ένας βασικός κορμός ερωτημάτων και στη συνέχεια σε αυτό το δείγμα προστέθηκε άλλο ένα δείγμα, γύρω στα 640 άτομα, για να διερευνήσουμε και το ερώτημα «τις πταίει» για όλα όσα διαπιστώνονται ως καταστάσεις που επηρεάζουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τη δικαιοσύνη.

Ι. Μάνδρου: Να ξεκινήσουμε την παρουσίαση αυτής της έρευνας. Το πρώτο ερώτημα είναι θα λέγαμε πολύ ουσιαστικό και βασικό. Πόσοι πολίτες έρχονται σε επαφή με το δικαστικό σώμα, άρα έχουν άποψη από πρώτο χέρι, έχουν εμπλακεί σε δικαστικές διαδικασίες και μπορούν να καταθέσουν στο πλαίσιο αυτής της έρευνας την εμπειρία τους.

Στρ. Φαναράς: Το πρώτο ερώτημα ήταν αυτό. Τα τελευταία δέκα χρόνια είχατε εσείς προσωπικά κάποια επαφή με την ελληνική δικαιοσύνη; Θεωρήσαμε ότι μία βασική παράμετρος που πρέπει μελετηθεί, γιατί ενδεχομένως να επηρεάζει τις απόψεις και τις αντιλήψεις, είναι η βιωματική σχέση με τη δικαιοσύνη. Εδώ η απάντηση που λάβαμε ήταν ότι ένας στους πέντε, -το οποίο προσωπικά με εξέπληξε γιατί θεωρώ ότι είναι ένα πάρα πολύ μεγάλο νούμερο-, με κάποιο τρόπο έχει έρθει σε επαφή με την ελληνική δικαιοσύνη. Υπάρχουν βέβαια διαφοροποιήσεις και δημογραφικές, κυρίως η βασική διαφοροποίηση είναι ότι έχουμε στην ουσία την ανώτερη μορφωτική και κοινωνική τάξη να έχει μεγαλύτερη επαφή με τη δικαιοσύνη.

I

20

I. Μάνδρου: Κύριε Φαναρά, θα σας διακόψω λίγο και να μιλήσουμε λίγο για αυτό το πρώτο σκέλος. Το 21%, δηλαδή ένα ποσοστό πάρα πολύ μεγάλο όπως είπατε κι εσείς, έρχεται σε επαφή με τη δικαιοσύνη την τελευταία δεκαετία. Κοινωνικά, οι άνθρωποι αυτοί που προσέρχονται στα δικαστήρια, σε οποιαδήποτε διαδικασία, τι είναι, ελεύθεροι επαγγελματίες, αγρότες, άνεργοι, ανώτερου μορφωτικού επιπέδου;

Στρ. Φαναράς: Η βασική παράμετρος που τους διαφοροποιεί είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο και αυτό για ποιο λόγο; Διότι όλοι οι δικαστικοί λειτουργοί, οι δικηγόροι και όλοι όσοι εμπλέκονται στην απονομή της δικαιοσύνης καταλαβαίνετε ότι είναι ανώτερου εκπαιδευτικού επιπέδου. Αυτό λοιπόν είναι, αν θέλετε, το βασικό στοιχείο και βέβαια αυτό αντανακλάται και στην αίσθηση της κοινωνικής τάξης του ανήκειν που έχουν. Άρα, η βασική παράμετρος είναι αυτή. Υπάρχουν και άλλες παράμετροι, βέβαια, όπως το ότι οι ελεύθεροι επαγγελματίες φαίνεται να εμπλέκονται περισσότερο με διαδικασίες δικαιοσύνης, ωστόσο, η βασική παράμετρος είναι η παράμετρος του εκπαιδευτικού επιπέδου και της κοινωνικής τάξης.

I. Μάνδρου: Τι είναι αυτοί; Δηλαδή με ποια ιδιότητα μάλλον να πούμε καλύτερα, αυτό το 21% που απάντησε, πολύ μεγάλο ποσοστό, ότι έρχεται σε επαφή μέσα στη δεκαετία, δηλαδή εμπλέκεται στις δικαστικές διαδικασίες, η ερώτηση η οποία είναι πολύ ενδιαφέρουσα, με ποια ιδιότητα, κατηγορούμενος, μάρτυρας, δικηγόρος, τι;

Στρ. Φαναράς: Εδώ πριν δείξουμε τις απαντήσεις, να πούμε ότι οι απαντήσεις που εδόθησαν δεν έχουν ένα αυστηρά νομικό ορισμό, είναι απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτώμενοι, που όπως θα διαπιστώσετε στις απαντήσεις που πήραμε, η μεγάλη πλειοψηφία, δηλαδή ένα 43%, δηλώνει ότι ήρθε σε επαφή με τη δικαιοσύνη ως

μάρτυρας. Αρχικά, να πούμε ότι δεν είχαν μόνο μία επαφή, όπως είναι λογικό. Ο μέσος όρος των απαντήσεων είναι 1,2, δηλαδή μία και κάτι, άρα υπάρχει μία πολλαπλότητα στις επαφές και τις ιδιότητες με τις οποίες έχουν έρθει σε επαφή με τη δικαιοσύνη.

Ι. Μάνδρου: Δηλαδή, για παράδειγμα, και κατηγορούμενος και μάρτυρας.

Στρ. Φαναράς: Μπορεί, και σε μία άλλη φάση να έχει έρθει με μία άλλη σχέση. Επίσης, στη συνέχεια αν δούμε, θα διαπιστώσουμε ότι εγώ θα περίμενα, παρά την πολλαπλότητα των απαντήσεων, όσοι δηλώνουν την ιδιότητα μνηστής και ενάγων να αθροίζουν περίπου σε αυτούς που δηλώνουν ότι έχουν έρθει με την ιδιότητα μνησόμενος και εναγόμενος. Λοιπόν, ο μνηστής και ο ενάγων αθροίζουν στο 35%, ο μνησόμενος/εναγόμενος μαζί με τον κατηγορούμενο, - γιατί και το «κατηγορούμενος» το βάζουν σε αυτό το πλαίσιο-, είναι λίγο παρακάτω, είναι 29%. Ίσως εκεί να υπάρχει και μία μικρή απόκρυψη για την ιδιότητα με την οποία έχουν προσέλθει στη δικαιοσύνη, διότι υπάρχει ενδεχομένως κάποιο blame στο να πεις ότι ήμουν κατηγορούμενος.

Ι. Μάνδρου: Πάντως υψηλά ποσοστά.

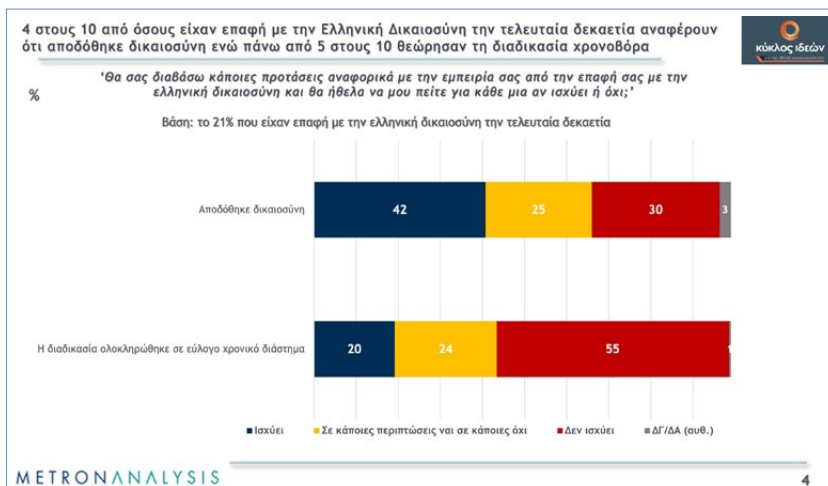
Στρ. Φαναράς: Πάντως υψηλά ποσοστά. Βλέπετε και η κατηγορία «δικηγόρος», αυτό που λέγαμε πριν, είναι ένα 4%, και επίσης μέσα στην κατηγορία «άλλο» έχουμε αναφορές ότι κάποιοι ήταν δικαστικοί και τους ευχαριστούμε που πήραν μέρος στην έρευνά μας και επίσης και κάποιοι άλλοι οι οποίοι ήταν υπό άλλη ιδιότητα, δηλαδή δικαιοδοτικά όργανα εξωδικαστικού συμβιβασμού, με άλλες ιδιότητες είχαν κάποια επαφή με τη δικαιοσύνη.

Ι. Μάνδρου: Θέλετε να πάμε στο φύλο και στο εκπαιδευτικό επίπεδο; Δηλαδή τι είναι οι άνθρωποι που έρχονται σε επαφή με τη δικαιοσύνη, είναι περισσότεροι οι άνδρες;

Στρ. Φαναράς: Όχι, αυτό το είπαμε στην αρχή, το βασικό ήταν το εκπαιδευτικό επίπεδο. Οι γυναίκες κυρίως μας δήλωσαν ότι έχουν επαφή με τη δικαιοσύνη ως «μάρτυρες». Επίσης, βλέπετε το αστεράκι στο εκπαιδευτικό επίπεδο στην κατηγορία «δικηγόρος» που είναι εύλογο, δηλαδή δεν έχουμε εκεί αυτή την κατηγορία, 7% είναι στην ανώτερη-ανώτατη εκπαίδευση.

Ι. Μάνδρου: Κλείνοντας αυτή την ενότητα, να δούμε κάτι το οποίο είναι η ουσία και των συζητήσεων που ακολουθούν, πόσο ικανοποιημένοι είναι οι πολίτες από την απόδοση του δικαστικού μας συστήματος, από τη λειτουργία της δικαιοσύνης και εδώ πραγματικά τα ευρήματά σας, κ. Φαναρά, έχουν πολύ ενδιαφέρον.

Στρ. Φαναράς: Εδώ έχουμε μία ερώτηση η οποία πάλι απευθύνεται σε αυτούς που είχαν μία επαφή με τη δικαιοσύνη και τους ρωτήσαμε εάν, κατά τη γνώμη τους και την εμπειρία τους, αποδόθηκε δικαιοσύνη ή όχι. Εδώ, λοιπόν, εγώ θεωρώ ότι το αποτέλεσμα αυτό, που λέει 42% μας είπε ότι αποδόθηκε δικαιοσύνη και 30% ότι δεν αποδόθηκε, εφόσον η δικαιοσύνη τέμνει τις αντιθέσεις, θεωρώ ότι δεν θα περίμενε κανείς αυτοί που έχασαν τις δικαστικές υποθέσεις να πουν ότι αποδόθηκε δικαιοσύνη. Άρα, το ισοζύγιο αυτό θεωρώ ότι είναι θετικό και το λέω ως ερευνητής, όχι ως ειδικός, συγκωρήστε άμα κάνω λάθος, αλλά το θεωρώ θετικό ισοζύγιο αυτό όσων λένε ότι αποδόθηκε δικαιοσύνη. Επίσης μία ενδιάμεση κατηγορία 25%, άρα δύο στους τρεις λένε ότι είτε αποδόθηκε, είτε ναι και όχι αποδόθηκε δικαιοσύνη.

I

I. Μάνδρου: Πάντως δεν είναι αρνητικοί.

Στρ. Φαναράς: Καθόλου, το ισοζύγιο είναι θετικό. Εκεί όμως που είναι αρνητικό το ισοζύγιο είναι εάν η διαδικασία ολοκληρώθηκε σε εύλογο χρονικό διάστημα. Εδώ, λοιπόν, έχουμε ένα 20% να λέει ότι σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα ολοκληρώθηκε η διαδικασία και ένα 55% το οποίο μας λέει όχι, και μία ενδιάμεση θέση 24%, άρα περίπου μισοί-μισοί.

Ας αναφερθούμε στα χαρακτηριστικά που αποδίδονται.

I. Μάνδρου: Εδώ είναι πράγματι πολύ ενδιαφέρον το τρίπτυχο, ανεξαρτησία - αποτελεσματικότητα - ποιότητα.

Στρ. Φαναράς: Ναι, πράγματι, έχει μιλήσει και η Πρόεδρος της Δημοκρατίας για τα θέματα αυτά στη διαΝΕΟσις.

I. Μάνδρου: Για πάμε.

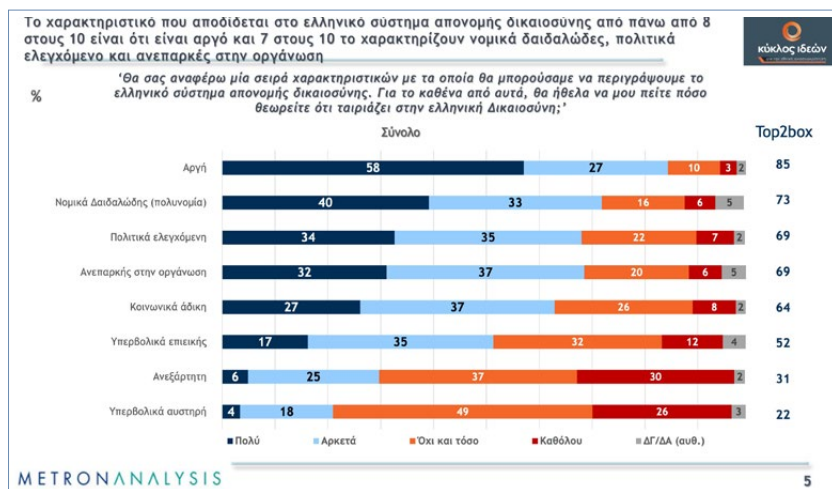
Στρ. Φαναράς: Εδώ τώρα τι κάναμε; Χρησιμοποιήσαμε κάποιες φράσεις, χαρακτηρισμούς που αποδίδονται συχνά στη δικαιοσύνη για να δούμε σε ποιο βαθμό βρίσκουν σύμφωνους ή βρίσκουν διαφωνία στο σύνολο της κοινής γνώμης σε ό,τι αφορά τη δικαιοσύνη. Ας δούμε, λοιπόν, αυτούς τους χαρακτηρισμούς και τι βαθμολογίες πήραν.

Το «αργή», ήδη το είδαμε το «αργή» από προηγούμενως. Εδώ, λοιπόν, αυτό είναι πολύ ψηλά και θεωρείται το βασικό χαρακτηριστικό της δικαιοσύνης, ότι είναι αργή, ένα 58% μας λέει ότι συμφωνών απολύτως με αυτό, και αρκετά συμφωνών ένα 27%, που αν το αθροίσω μου κάνει ένα 85%, άρα είναι κοινός τόπος.

Το δεύτερο το οποίο φαίνεται να αποτελεί ένα κοινό τόπο είναι ότι είναι νομικά δαιδαλώδης, ότι υπάρχει πολυνομία. Εδώ, λοιπόν, ένα 40% μας είπε ότι συμφωνεί πολύ και ένα 33% αρκετά.

Το τρίτο χαρακτηριστικό το οποίο αναδεικνύεται είναι το πολιτικά ελεγχόμενη. Ένας στους τρεις μας είπε ότι συμφωνεί ότι είναι πολιτικά ελεγχόμενη και επίσης άλλος ένας στους τρεις, άρα, συνολικά δύο στους τρεις, ότι συμφωνεί αρκετά με αυτή τη διατύπωση. Εδώ θέλω να πω, ότι ο χαρακτηρισμός «πολιτικά ελεγχόμενη», καθώς και άλλα αρνητικά χαρακτηριστικά που αποδίδονται στη δικαιοσύνη είναι πάρα πολύ στενά συνδεδεμένα με την πολιτική εμπιστοσύνη. Εάν δείτε δηλαδή, επειδή στην ανάλυσή μας και στις ερωτήσεις μας έχουμε άλλες ερωτήσεις που έχουν να κάνουν

με το πόσο εμπιστεύονται το πολιτικό σύστημα, θα διαπιστώσετε ότι εκεί που έχουμε χαμηλή πολιτική εμπιστοσύνη, έχουμε πάρα πολύ υψηλά ποσοστά αμφισβήτησης της πολιτικής ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και, επίσης, πάρα πολύ υψηλά ποσοστά αμφισβήτησης της κοινωνικής δικαιοσύνης που οι αποφάσεις της εντέλλονται μετά από τη δράση και τα αποτελέσματά της. Επίσης, ένα άλλο χαρακτηριστικό το οποίο είναι χαμηλά, το πιο χαμηλό μάλιστα χαρακτηριστικό είναι το υπερβολικά αυστηρή.

I. Μάνδρου: Και υψηλό, εάν μου επιτρέπετε, το υπερβολικά επεικής.

Στρ. Φαναράς: Εδώ υπάρχει μία γενικευμένη αίσθηση ότι η δικαιοσύνη είναι επεικής και θα ήθελα να πω ότι συνδυάζοντας τα στοιχεία της έρευνας, διαπιστώνουμε ότι το υπερβολικά επεικής είναι πάρα πολύ υψηλά σε εκείνους που έχουν χαμηλή κοινωνική και πολιτική εμπιστοσύνη πάλι, εμφιλοχωρεί δηλαδή εδώ, κατά τη γνώμη μας, ένας κίνδυνος πολύ σοβαρός σε ό,τι αφορά τη σχέση της αντιλαμβανόμενης έννοιας του δικαίου, της απόδοσής του και των διαφόρων θεωριών συνομωσίας και αντισυστημικών στάσεων. Μάλιστα, εάν κάνουμε μία ανάλυση των χαρακτηριστικών αυτών που αποδίδονται, θα δείτε σε αυτόν τον χάρτη ότι το χαρακτηριστικό «ανεξάρτητη» είναι κάτι που είναι ξεχωριστό και ορίζει τη θετική εικόνα της δικαιοσύνης, αριστερά είναι όλα τα αρνητικά που έχουν πολύ μεγάλη σχέση μεταξύ τους και τα τρία από αυτά, το ανεπαρκής στην οργάνωση, πολιτικά ελεγχόμενη και κοινωνικά άδικη, είναι πάρα πολύ στενά συνδεδεμένα, δηλαδή τροφοδοτούν το ένα το άλλο.

I. Μάνδρου: Να προχωρήσουμε στη γενική αντίληψη για το σύστημα δικαιοσύνης.

Στρ. Φαναράς: Εδώ έχουμε κάποιες αναλύσεις. Από αυτή την ανάλυση φαίνεται ότι δεν διαφοροποιούνται ουσιαστικά οι αντιλήψεις με βάση το εάν είχαν βιωματική επαφή ή σχέση με τη δικαιοσύνη την τελευταία δεκαετία, εκείνο όμως που δημιουργεί τεράστιες στατιστικά σημαντικές διαφορές είναι αυτό που λέγαμε προηγουμένως, η πολιτική εμπιστοσύνη, όπου βλέπουμε ότι σε αυτούς για παράδειγμα που λένε ότι εμπιστεύονται το πολιτικό σύστημα, το χαρακτηριστικό «πολιτικά ελεγχόμενη» περιορίζεται κάτω από το 50%, στο 49%, ενώ σε αυτούς που έχουν χαμηλή εμπιστοσύνη προς το πολιτικό σύστημα εκτοξεύεται στο 82%. Είναι πάρα πολύ ισχυρή η συσχέτιση αυτή και δείχνει ότι μόνο μεμονωμένη δεν είναι η κριτική προς τη δικαιοσύνη και σχετίζεται συνολικά με το πολιτικό, κοινωνικό και δημοκρατικό σύστημα.

I

Το ίδιο και το χαρακτηριστικό «ανεξάρτητη». Βλέπετε, 59% σε αυτούς που έχουν υψηλή πολιτική εμπιστοσύνη, λένε ότι ναι, είναι ανεξάρτητη, μόλις 16% σε αυτούς που έχουν χαμηλή πολιτική εμπιστοσύνη.

Ας αναφερθούμε τώρα στο «τις πταίει» που λέγαμε πριν, που συμφωνήσαμε και με τον κ. Πρόεδρο να δούμε ποιον θεωρούν υπεύθυνο για τις όποιες ανεπάρκειες υπάρχουν. Εδώ είναι σαφές ότι η συντριπτική πλειοψηφία καταλογίζει τις αδυναμίες της δικαιοσύνης και τα όποια προβλήματα στο πολιτικό σύστημα. Είναι καώδης η διαφορά του καταλογισμού της ευθύνης στο πολιτικό σύστημα από όλους τους υπόλοιπους, 76%, οι αναφορές εδώ όπως καταλαβαίνετε ήταν πολλαπλές, μπορούσαν να ονομάσουν πάνω από έναν υπεύθυνους, τρεις στους τέσσερις ονόμασαν το πολιτικό σύστημα ως υπεύθυνο για τα όποια προβλήματα, 40%, τέσσερις στους δέκα, τους δικαστικούς, το ίδιο ποσοστό σχεδόν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, 36%, 30% τους δικηγόρους. Τους πολίτες με την έννοια ότι οι πολίτες, όπως είδαμε, είναι τόσο πολλοί αυτοί που προσέρχονται στα δικαστήρια που υπάρχει ένα θέμα και συζητείται για τη δικομανία, μόλις 20%. Δεν θεωρούν δηλαδή ότι οι πολίτες έχουν ευθύνη για τις δυσλειτουργίες. Επίσης, εδώ διαπιστώνουμε διαφορές, εάν πάμε να αναλύσουμε δηλαδή κοινωνικοδημογραφικά τα χαρακτηριστικά αυτά, καλά, στο πολιτικό σύστημα το 70%, όταν κάποιος αυτοπροσδιορίζεται στο χώρο της αριστεράς, εκτοξεύεται στο 92%, δεν υπάρχει δηλαδή σχεδόν άνθρωπος ο οποίος να αναγνωρίζεται ως αριστερός και να μην αναφέρει το πολιτικό σύστημα ως υπεύθυνο. Αντίθετα, στην κεντροδεξιά τα ποσοστά είναι πολύ πιο χαμηλά.

Έπειτα, εάν δείτε κι ένα άλλο ενδιαφέρον δημογραφικό, εδώ είναι αυτοί που είχαν επαφή, επειδή ακριβώς είπαμε ένα μέρος τους θεωρεί ότι οι αποφάσεις, έχασαν τη δίκη, άρα τα έχουν με τους δικαστές, είναι πιο υψηλό το ποσοστό των δικαστών, είναι 53% εδώ, αντί του 36% που είναι σε αυτούς που δεν είχαν επαφή. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι πιο υψηλά σε αυτούς που δεν έχουν επαφή, γιατί πληροφορούνται για τα της δικαιοσύνης κυρίως από αυτά, από τα μέσα ενημέρωσης. Κοντεύουμε να τελειώσουμε, ήμασταν φλύαροι.

I. Μάνδρου: Πολύ υψηλά στις νέες ηλικίες.

Στρ. Φαναράς: Ναι. Το πολιτικό σύστημα πάλι με την πολιτική εμπιστοσύνη είναι άμεσα συσχετισμένο. Βλέπετε ότι εκεί που έχουμε χαμηλή πολιτική εμπιστοσύνη υπάρχει ένα 84% το οποίο καταλογίζει ευθύνη στο πολιτικό σύστημα και επίσης και

στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Σας ευχαριστούμε πάρα πολύ για το χρόνο που μας διαθέσατε, ελπίζουμε να μην ήμασταν πολύ κουραστικοί.

I. Μάνδρου: Ευχαριστούμε τον κ. Φαναρά για την πραγματικά πολύ ενδιαφέρουσα έρευνα η οποία νομίζω ότι αξίζει και της προσοχής και των δικαστικών παραγόντων που παρευρίσκονται σήμερα εδώ. Εάν έχουμε τελειώσει, θα αρχίσουμε τον κύκλο των συζητήσεων για τα θέματα που μας περιέγραψε στην εισαγωγική του ομιλία ο κ. Βενιζέλος. Σε ένα λεπτό, ας ανέβουν οι πρώτοι κύριοι του πάνελ.

Κύκλος II

Είναι «μεταρρυθμίσιμη» η ελληνική Δικαιοσύνη;

ΚΥΚΛΟΣ II

■ Είναι «μεταρρυθμίσιμη» η ελληνική Δικαιοσύνη;

Η κατάσταση της Δικαιοσύνης, το μεγαλύτερο θεσμικό και αναπτυξιακό πρόβλημα της χώρας

Συντονισμός

Ιωάννα Μάνδρου

Δημοσιογράφος

Συζητούν

Παναγιώτης Πικραμμένος,

Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης, πρώην Πρωθυπουργός, Πρόεδρος ΣτΕ ε.τ.

Σπύρος Θεοδωρόπουλος

Διευθύνων Σύμβουλος BESPOKE SGA HOLDINGS AE

Μιχάλης Καλογήρου

πρώην υπουργός Δικαιοσύνης, Δικηγόρος

Κωνσταντίνος Μενουδάκος

Πρόεδρος ΣτΕ ε.τ., Πρόεδρος της ΑΠΔΠΧ

Παρέμβαση

Ισίδωρος Ντογιάκος

Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου

II

29

Ι. Μάνδρου: Στο σημείο αυτό θα ήθελα να παρουσιάσω τους ομιλητές μας για τον πρώτο κύκλο σε αυτή τη συζήτηση. Είναι ο κ. Παναγιώτης Πικραμμένος, Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης και επίτιμος Πρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας, ο κ. Θεοδωρόπουλος, γνωστός σε όλους από την Chirita, που εκπροσωπεί εδώ την επιχειρηματική κοινότητα, ο κ. Καλογήρου, πρώην Υπουργός Δικαιοσύνης και δικηγόρος και ο κ. Μενουδάκος, επίτιμος Πρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας και επί πολλά χρόνια, ακόμα και σήμερα, επικεφαλής Πρόεδρος της Ανεξάρτητης Αρχής για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

Ξεκινούμε με τον κ. Πικραμμένο. Κύριε Πρόεδρε, το συνέδριο έχει ένα δίπτυχο και πολύ ευρηματικό τίτλο «Η μεταρρύθμιση μίας εξουσίας και η αφύπνιση μίας ιδέας». Πιστεύετε από την εμπειρία σας εδώ και πάρα πολλά χρόνια στον χώρο της δικαιοσύνης ότι καταρχήν η μεταρρύθμιση είναι αναγκαία και ότι οι δικαστικοί λειτουργοί είναι δεκτικοί απέναντι σε οποιαδήποτε προσπάθεια μεταρρύθμισης;

Π. Πικραμμένος: Προτού απαντήσω στην ερώτηση, θα ήθελα κι εγώ να εκφράσω τη χαρά μου που είναι μαζί μας η κα. Πρόεδρος της Δημοκρατίας και για το ενδιαφέρον που έχει για τις εργασίες αυτού του συνεδρίου. Παρίσταμαι εδώ πιο πολύ με την ιδιότητά μου ως πρώην δικαστικού λειτουργού και χαίρομαι πολύ, δεν αντέχω στον

πειρασμό να μην το πω, ότι είμαστε εδώ τρεις πρώην Πρόεδροι του Συμβουλίου της Επικρατείας που σημαίνει ότι έκανε καλά τη δουλειά του, τουλάχιστον στο παρελθόν. Αλίμονο, κα. Μάνδρου, να μην ήταν η δικαιοσύνη δεκτική μεταρρύθμισης. Φυσικά, τα πάντα είναι δεκτικά μεταρρύθμισης, εξαρτάται όμως πώς θα γίνει αυτή η μεταρρύθμιση και ενώ λέγεται και είναι κοινώς αποδεκτό ότι η μεταρρύθμιση μπορεί να πετύχει όταν προηγουμένως έχει νιώσει την ανάγκη της το σύνολο της κοινωνίας, τότε είναι πιο εύκολο να θεωρηθεί ότι μπορεί να επιβληθεί μία μεταρρύθμιση. Προκειμένου για τη μεταρρύθμιση στη δικαιοσύνη θα προσέθετα ότι χρειάζεται και μία «συναίνεση» αυτών που θα δεχτούν τη μεταρρύθμιση, δηλαδή κατ' εξοχήν των δικαστικών λειτουργών και του νομικού κόσμου, διότι μεσολαβεί η έννοια της δικαστικής ανεξαρτησίας η οποία κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα. Επιτρέψτε μου να πω, με την καλή έννοια, μία «παρεξηγημένη» έννοια, διότι ενώ πέρα από κάθε αμφιβολία η δικαστική ανεξαρτησία καταλαμβάνει αυτή καθ' εαυτή την κρίση του δικαστικού λειτουργού, εκεί δεν χωρεί καμία απολύτως αμφιβολία, ο δικαστικός λειτουργός δεν παύει συγχρόνως να είναι και ένας εργαζόμενος άνθρωπος και ως εργαζόμενος βεβαίως πρέπει η απόδοσή του να ελέγχεται, να αξιολογείται και να υφίσταται αυτά τα οποία υφίστανται και όλοι οι άλλοι εργαζόμενοι.

II

30

I. Μάνδρου: Κύριε Πρόεδρε, αναφέρατε την εκτίμησή σας ότι το δικαστικό σώμα είναι δεκτικό σε οποιαδήποτε προσπάθεια μεταρρύθμισης.

Π. Πικραμμένος: Κυρία Μάνδρου, το οποιαδήποτε θα το έβγαζα.

I. Μάνδρου: Αφαιρούμε λοιπόν το οποιαδήποτε. Οποιαδήποτε με την έννοια κάθε προσπάθεια. Πρόσφατα, πριν από λιγότερο από ένα χρόνο, υπήρξε μία μεταρρυθμιστική προσπάθεια, στο βαθμό που υπήρξε αποτελεσματική, στην Εθνική Σχολή Δικαστών. Να μην υπεισέλθω σε λεπτομέρειες, εκεί υπήρξαν όμως αντιδράσεις από το δικαστικό σώμα σε πεδία όπως η αξιολόγηση και θα ήθελα το σχόλιό σας σε αυτό, διότι έχουμε ένα πρόσφατο παράδειγμα που η δεκτικότητα μάλλον τίθεται υπό αμφισβήτηση.

Π. Πικραμμένος: Εδώ μου δίνετε την ευκαιρία να συγχαρώ και τον οικοδεσπότη μας, τον καθηγητή κ. Ευάγγελο Βενιζέλο, για την ευρηματικότητα του τίτλου του σημερινού συνεδρίου, διότι αναδεικνύει τις δύο πλευρές του ιδίου ζητήματος, δηλαδή, από τη μία μεριά, μιλά για τη μεταρρύθμιση της εξουσίας που σημαίνει μεταρρύθμιση εκ των άνω, με νομοθετική πρωτοβουλία κ.λπ., και, από την άλλη μεριά, μιλά για την αφύπνιση μίας ιδέας που σημαίνει, κατά τη γνώμη μου, μία μεταρρύθμιση εκ των έσω, δηλαδή, εάν θέλετε, ένα ταρακούνημα του δικαστικού σώματος ή, όπως εγώ θα το έλεγα, μία προσπάθεια μεταβολής της δικαστικής νοοτροπίας. Σε αυτό, σε μία μεγάλη προσπάθεια αλλαγής της δικαστικής νοοτροπίας, απέβλεπε και ο νόμος που έκανε η κυβέρνηση πρόσφατα για την Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών. Πράγματι, είπαμε να αρχίσουμε με μία προσπάθεια δημιουργίας μίας νέας γενιάς δικαστών, δικαστών οι οποίοι θα έχουν άλλες παραστάσεις, δεν θα έχουν συνηθίσει σε κακές συνήθειες και θα δεχθούν εξ απαλών ονύχων την αξιολόγηση, θα δεχθούν τα υποχρεωτικά σεμινάρια τα οποία θεσπίστηκαν αργότερα και με τον Κώδικα Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργών. Πράγματι, εκεί είχαμε κάποιες δυσάρεστες εκπλήξεις, δηλαδή στο θέμα των υποχρεωτικών σεμιναρίων τα οποία εμείς αρχικά τα είχαμε συνδυάσει και με ένα είδος βαθμολόγησης και, μάλιστα, η κυβέρνηση υπήρξε πολύ θερμή σε αυτό τον τομέα, συζήτησε πολύ και με τις ενώσεις και αντί για τη βαθμολόγηση, προσχωρήσαμε σε κάποιο multiple choice κ.λπ. Τώρα μακρηγορώ, αλλά η εικόνα που είχα ως Γενικός Διευθυντής δικαστών το πάλοι ποτέ ήταν ότι

ερχόταν ο δικαστικός λειτουργός, έγραφε τη συμμετοχή του και μετά έφευγε για ψώνια στη Θεσσαλονίκη και πήγαινε ξανά πίσω για να πάρει το χαρτί.

Ι. Μάνδρου: Κύριε Πρόεδρε, είπατε ότι αυτή η προσπάθεια της μεταρρύθμισης στην Εθνική Σχολή Δικαστών στόχο έχει να δημιουργηθεί μία νέα γενιά δικαστών που να είναι περισσότερο δεκτική στο νέο περιβάλλον. Αυτός που υπηρετεί σήμερα, τον οποίο εσείς γνωρίζετε εκ των έσω, είναι στην πλειοψηφία, - πάντα υπάρχουν οι εξαιρέσεις-, δεκτικός στο να αλλάξουν πράγματα στο χώρο της δικαιοσύνης ή όχι;

Π. Πικραμμένος: Πήγαμε όμως έτσι από τη νέα γενιά στο σημερινό δικαστή, δηλαδή κάναμε ένα μικρό άλμα.

Ι. Μάνδρου: Δεν πρέπει να τον περιγράψουμε;

Π. Πικραμμένος: Ο δικαστής από τη φύση του πρέπει να είναι ανοικτός στις εξελίξεις και στη νέα πραγματικότητα. Εμένα να μου επιτρέψετε να διακρίνω μεταξύ των δικαστών εκείνων οι οποίοι ενσυνείδητα επέλεξαν να γίνουν δικαστικοί λειτουργοί, που είχαν μία φλόγα μικρή μέσα τους που τους έλεγε ότι διαλέγω αυτό το επάγγελμα διότι θέλω να αποδώσω δικαιοσύνη. Όταν έχεις αυτή τη φλόγα μέσα σου, αισθάνεσαι ότι κάνεις κάτι το οποίο είναι ιερό για την κοινωνία, είναι ιερό για τον πολίτη, είσαι το *ultimum remedium* που λέγαμε εμείς οι παλιοί. Ένας τέτοιος δικαστής αντιλαμβάνεται ποιο είναι το χρέος του και δεν μπορεί να έχει ούτε καθυστερήσεις ούτε οτιδήποτε άλλο. Στην πορεία των πραγμάτων –και δεν θέλω να σχολιάσω τις αιτίες, αυτά μπορούμε να τα σχολιάσουμε κάποια άλλη ώρα– το «δικαστικός λειτουργικός» έγινε βιοποριστικό επάγγελμα. Καλώς, κακώς, είναι μία άλλη ιστορία, είναι ένα επάγγελμα το οποίο βολεύει, δουλεύει από το σπίτι, δεν έχεις πολύ μεγάλο έλεγχο, δεν έχεις αξιολογήσεις, διότι είναι επιεικείς οι προϊστάμενοι, διότι και οι προϊστάμενοι ήταν οι προϊστάμενοί τους ακόμα πιο επιεικείς, δημιουργήθηκε λοιπόν ένας φαύλος κύκλος. Επανερχομαι σε αυτό το οποίο προσφυώς λέει ο κ. Βενιζέλος, αφύπνιση μίας ιδέας, αλλαγή νοοτροπίας στον δικαστικό λειτουργό, είναι υπέρτης του πολίτη ο δικαστικός λειτουργός, αυτό πρέπει να το συναισθανθεί και να βγάλει τα απαιτούμενα συμπεράσματα και όποιος δεν το αντιλαμβάνεται αυτό, δεν έχει θέση στο δικαστικό σώμα.

Ι. Μάνδρου: Κύριε Πρόεδρε, τοποθετούμενος έτσι όπως τοποθετηθήκατε πριν από λίγα λεπτά...

Π. Πικραμμένος: Συγγνώμη, είμαι λίγο ακραίος, αλλά...

Ι. Μάνδρου: Θα ήθελα να πω το εξής, αισθάνομαι ότι κατά τη γνώμη σας η οποιαδήποτε μεταρρυθμιστική προσπάθεια εκδηλωθεί, πρέπει να εκδηλωθεί στο πεδίο, αυτό μάλλον μας λέτε, της αλλαγής νοοτροπίας μέσα στη δικαιοσύνη, δηλαδή όχι μόνο νομοθετικά μέτρα που θα διευκολύνουν τη δικαιοσύνη στο ένα ή στο άλλο ή στην επίλυση του ενός ή του άλλου προβλήματος, αλλά που να επικεντρώνουν στη νοοτροπία. Εσείς υιοθετείτε αυτό που διατυπώνουν πολλοί, ότι πλέον στο δικαστικό σώμα είναι κυρίαρχη μία δημοσιοϋπαλληλική αντίληψη;

Π. Πικραμμένος: Ως πρώην δικαστής δεν θα συνομολογούσα ποτέ κάτι τέτοιο. Δεν λέω αυτό ακριβώς, κα. Μάνδρου, λέω το προέχον είναι η αλλαγή της νοοτροπίας, διότι, όπως πάλι θα αναφερθώ στον οικοδεσπότη μας, οι αλλαγές εκ των άνωθεν προϋποθέτουν κάτι το οποίο δυστυχώς δεν υπάρχει. Ποιο είναι αυτό που δεν υπάρχει; Δεν υπάρχει η απαιτούμενη πολιτική συναίνεση και δεν υπάρχει και η απαιτούμενη διάρκεια. Μακάρι να υπάρξει και να συμφωνήσουμε όλοι για μία συγκεκριμένη κατεύθυνση για το μέλλον της δικαιοσύνης, διότι δεν αρκεί ούτε μία, ούτε δύο

κυβερνητικές θητείες για να γίνει κάτι στη δικαιοσύνη, χρειάζονται πολύ περισσότερες κυβερνητικές θητείες, χρειάζεται διάρκεια, χρειάζεται συνεννόηση και συναίνεση, χρειάζονται πολύ προσεκτικές επιλογές στην ηγεσία των δικαστηρίων, διότι οι ηγεσίες των δικαστηρίων δίνουν τον τόνο και το παράδειγμα. Εάν χρειάζεται αλλαγή του Συντάγματος, αυτό πού το πάτε; Φυσικά πολλές από τις διατάξεις του Συντάγματος έχουν ξεπεραστεί εκ των πραγμάτων, εννοώ στο κεφάλαιο περί δικαιοσύνης. Μακάρι να υπάρξουν όλα αυτά.

Έπειτα, η κυβέρνηση έχει αναλάβει νομοθετικές πρωτοβουλίες των οποίων πιστεύω τα αποτελέσματα δεν μπορούν να εμφανιστούν άμεσα, θα αποδώσουν καρπούς σε λίγα χρόνια. Να αναφερθώ κυρίως στην υπηρεσία η οποία τώρα ιδρύθηκε, τη Just Stat. Άμα λειτουργήσει αυτή η υπηρεσία και μαζέψει τα απαιτούμενα στοιχεία τα οποία θα υπάρχουν σε όλα τα δικαστήρια της Ελλάδος, πιστεύω ότι η μεταρρύθμιση θα είναι πολύ πιο εύκολη, διότι κανένας δεν μπορεί να αρνηθεί αντικειμενικά στοιχεία τα οποία έχουν έρθει στο φως της ημέρας. Τι να πει; Όταν έχεις δικάσει δέκα υποθέσεις, έχεις δικάσει δέκα υποθέσεις, το βγάζει το σύστημα, πολλά πράγματα μπορούν να γίνουν με αυτόν τον τρόπο.

Ι. Μάνδρου: Κύριε Πρόεδρε, σε παλαιότερη συνέντευξή σας, νομίζω στην Καθημερινή, είχατε μιλήσει για μία ανάκτηση, την αναγκαιότητα της ανάκτησης του αυτοσεβασμού των δικαστών.

Π. Πικραμμένος: Δεν ξέρω, ίσως η έκφραση αυτή να είναι λίγο ατυχής. Τι εννοούσα; Εννοούσα αυτό το οποίο διαπίστωσε και η έρευνα, ότι είναι πολύ στενάχωρο οι δικαστές να έχουν αυτή τη θέση στην κοινωνία που έδειξε η έρευνα. Αυτό εννοούσα, ότι πρέπει το δικαστικό σώμα στις επιλογές της κοινωνίας, η εμπιστοσύνη της κοινωνίας προς το δικαστικό σώμα, εγώ δεν δέχομαι σε καμία περίπτωση ότι είναι πολιτικοποιημένο το δικαστικό σώμα, επειδή αναφέρθηκε αυτό το πράγμα, ούτε ότι οι δικαστές ποδηγετούνται από την πολιτική ηγεσία. Υπάρχουν δικαστές με το θάρρος και ελπίζω να έχω και άλλους συναδέλφους που έχουν την ίδια γνώμη. Βεβαίως οι δικαστές υφίστανται πιέσεις, υφίστανται καλώς εννοούμενες πιέσεις, διότι –τώρα πετάγομαι από το ένα στο άλλο– η δικαιοσύνη είναι και αυτή μία εξουσία μέσα στον κόσμο, ο πρόεδρος δικαστηρίου φυσικά και ακούει τις ανησυχίες μίας κυβέρνησης, φυσικά και το ακούει, άλλο να το ακούσει, άλλο να ενδώσει χωρίς καμία αντίσταση. Πολλές φορές αυτά τα πράγματα είναι εξόφθαλμα. Όταν η χώρα πηγαίνει στον γκρεμό, όπως βρέθηκα εγώ, φυσικά και άκουγα τις αγωνίες του κόσμου. Μπορούσα να μην ακούσω; Άλλο αυτό όμως και άλλο να υποκύπτεις. Κανένας δικαστής που μπορεί να σταθεί στα πόδια του δεν υποκύπτει. Αν υποκύπτουν, υποκύπτουν αυτοί που δεν στέκονται καλά στα πόδια τους, για αυτό λέω ότι πρέπει να αλλάξει η νοοτροπία στο δικαστικό σώμα, για να έχουμε μόνο δικαστές που να στέκονται καλά στα πόδια τους.

Ι. Μάνδρου: Κύριε Πρόεδρε, θα σας ευχαριστήσω πάρα πολύ. Θα τηρήσουμε το χρόνο στο περίπου τέταρτο για κάθε ομιλητή, για να υπάρχει δυνατότητα στο τέλος μίας πάρα πολύ σύντομης τοποθέτησης για όποιον θέλει. Θα περάσω τώρα στον κ. Θεοδωρόπουλο για να κουβεντιάσουμε μαζί θέματα τα οποία σχετίζονται με τη δικαιοσύνη, τις επενδύσεις και την οικονομική ανάπτυξη, θέμα πολυσυζητημένο το οποίο έχει αποτυπωθεί σε έρευνες και του ΣΕΒ, αλλά και άλλων, διαΝΕΟσις, Εταιρία Δικαστικών Μελετών κ.λπ. Θέλω, κ. Πρόεδρε, να μου πείτε καταρχάς, εάν από την εποχή που έχουμε ζήσει όλοι, την επένδυση του Costa Navarino που έκανε 23-25 χρόνια στο Συμβούλιο Επικρατείας, εάν έχουν υπάρξει κάποιες βελτιώσεις και τα πράγματα είναι καλύτερα σήμερα.

Σπ. Θεοδωρόπουλος: Πριν απαντήσω στην ερώτηση, να ευχαριστήσω πολύ τον Κύκλο Ιδεών και τον εμπνευστή του, τον κ. Βενιζέλο, για την πρόσκληση εδώ. Ο δικός μου ρόλος είναι να μεταφέρω τον παλμό της αγοράς γύρω από τη δικαιοσύνη.

Θα ξεκινήσω με μία γενική τοποθέτηση, ότι στις έρευνες του ΣΕΒ που ρωτάμε τις ελληνικές επιχειρήσεις ποιο θεωρούν νούμερο ένα πρόβλημα της χώρας, ενώ κανείς θα περίμενε να ακούσει ότι είναι το φορολογικό, η φορολογική νομοθεσία που αλλάζει πάρα πολύ συχνά, προς μεγάλη μας έκπληξη διαπιστώνουμε ότι συνήθως ως νούμερο ένα πρόβλημα από τους Έλληνες επιχειρηματίες θεωρείται η δικαιοσύνη. Δεν υπάρχουν στον επιχειρηματικό κόσμο, νομίζω, πολλά παράπονα για την ποιότητα της δικαιοσύνης, το μεγάλο πρόβλημα σε εμάς είναι ο χρόνος απονομής της, ο οποίος ξεπερνά πάρα πολλές φορές ακόμα και την ίδια τη διάρκεια μίας επένδυσης και ενώ θα έπρεπε να έχει τελειώσει η επένδυση, δεν έχουμε πολλές φορές ούτε καν ξεκινήσει να την υλοποιούμε.

Ι. Μάνδρου: Κύριε Πρόεδρε, εδώ να συμπληρώσω ότι η τελευταία έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αναφερόμενη σε αυτό το θέμα «δικαιοσύνη, επενδύσεις και ανάπτυξη», ανέφερε ένα ποσοστό 93%, ότι το 93% των επιχειρήσεων προσμετρούν την ταχύτητα του δικαστικού συστήματος για να επενδύσουν, δηλαδή αυτό που εσείς περιγράφετε ως καθυστερημένη απόδοση της δικαιοσύνης, ως αργή δικαιοσύνη, είναι ένας ανασχετικός παράγοντας για τις επενδύσεις και την ανάπτυξη.

Σπ. Θεοδωρόπουλος: Ναι, αυτό μπορώ να σας το επιβεβαιώσω και με προσωπικό μου παράδειγμα. Την εποχή που χτίζαμε πάρα πολλά εργοστάσια σαν Chirita σε όλα τα Βαλκάνια, υπήρχε μία χώρα συγκεκριμένη στην οποία δεν επενδύσαμε ποτέ, με μοναδικό λόγο που δεν επενδύσαμε το γεγονός ότι δεν νιώθαμε ότι υπήρχε ασφάλεια δικαιοσύνης σε αυτή τη χώρα, ξέραμε ότι τα διάφορα επιχειρηματικά συμφέροντα εκεί μπορούσαν να επηρεάσουν τη δικαιοσύνη και νιώθοντας αυτή την ανασφάλεια, θεωρήσαμε ότι θα ήταν μεγάλο λάθος να πάμε. Αλλά η Ελλάδα δεν νομίζω ότι είναι σε αυτή την κατάσταση, δηλαδή δεν νομίζω ότι θα έφευγε μία επένδυση από την Ελλάδα για λόγους δικαιοσύνης, αλλά σίγουρα θα ήταν ένα από τα στοιχεία τα οποία στις αξιολογήσεις που κάνουμε ανάμεσα στις διαφορετικές χώρες, πιθανόν να έβγαζε μία άλλη χώρα ως προτιμπτέα για να γίνει μία επένδυση.

Ι. Μάνδρου: Εστιαζόμενη πάντοτε αυτή η επιφύλαξη, όχι στην ασφάλεια, εάν λειτουργεί σωστά δηλαδή, αλλά επειδή αργεί.

Σπ. Θεοδωρόπουλος: Ναι, η αργοπορία μίας επένδυσης είναι θάνατος για την ίδια την επένδυση. Αλλά πέρα από την επένδυση, και στην καθημερινότητα της λειτουργίας, μπορώ να αναφέρω ένα παράδειγμα. Κάποια στιγμή επιβλήθηκε στη δική μου εταιρία ένα πρόστιμο αξίας 300.000.000 δραχμών και το λέω σε δραχμές γιατί αντιλαμβάνεστε πότε ακριβώς, για να καταλάβουμε και το χρόνο που πέρασε, και τελικά το τέλος της υπόθεσης στα διοικητικά δικαστήρια και η επιστροφή των χρημάτων ήταν μετά από 21 χρόνια, που αντιλαμβάνεστε βεβαίως ότι αυτά τα χρήματα μετά από 21 χρόνια είχαν μία τελείως διαφορετική αξία, δώσαμε κάποια πολύ σοβαρά χρήματα και εισπράξαμε σχεδόν, την εποχή που είχε τελειώσει η διαδικασία, τίποτα. Η αξία ήταν πάρα πολύ διαφορετική, διότι όπως ξέρετε και τα επιτόκια τα οποία δίδονται για την καθυστέρηση είναι πάρα πολύ μικρά ή μηδενικά, σε πάρα πολλές περιπτώσεις είναι και μηδενικά.

Ι. Μάνδρου: Κύριε Θεοδωρόπουλε, ακούσαμε και την έρευνα του κ. Φαναρά. Ποιες είναι οι αιτίες κατά τη γνώμη σας, που οδηγούν στο αποτέλεσμα της αργής δικαιοσύνης;

Η πολυνομία, η ευθύνη των δικαστικών λειτουργιών, η δημόσια διοίκηση που δεν λειτουργεί σωστά, το πολιτικό σύστημα που δεν έχει πάρει μέτρα;

Σπ. Θεοδωρόπουλος: Σίγουρα δεν είμαι ο καταλληλότερος, νομίζω ότι μέσα σε αυτή την αίθουσα υπάρχουν πάρα πολλές κυρίες και κύριοι οι οποίοι είναι πολύ πιο ειδικοί από εμένα. Αυτό όμως το οποίο εγώ μπορώ να πω σαν βασική αρχή μάνατζμεντ είναι ότι μεγάλες μεταρρυθμίσεις και αλλαγές εκ των άνω δεν γίνονται, δεν επιτυγχάνονται, πρέπει προηγουμένως οι άνθρωποι οι οποίοι θα χρειασθεί να αλλάξουν νοοτροπία, οι άνθρωποι οι οποίοι θα χρειασθεί να αλλάξουν τον τρόπο με τον οποίο ζουν ή σκέπτονται, να αγκαλιάσουν τη μεταρρύθμιση. Μεταρρυθμίσεις επιβεβλημένες, προσωπικά σαν μάνατζερ έχουμε τρέξει πολλές επιχειρήσεις πολλές δεκάδες χρόνια, τις θεωρώ πάρα πολύ δύσκολο να πετύχουν.

Θα πρέπει κάποια στιγμή στους δικαστικούς λειτουργούς να εξηγηθεί το πρόβλημα, που νομίζω ότι όλοι το ξέρουν, αλλά να τους δοθεί και για τη δική τους ζωή, για το δικό τους ενδιαφέρον, η επόμενη ημέρα διαφορετική. Έχουμε όλοι πάει μέσα σε δικαστικές αίθουσες με αίθουσες τραγικές, για να λέμε τα πράγματα με το όνομά τους, ή μέσα σε ανακριτικά γραφεία στα οποία υπάρχουν διάφορες υποθέσεις γύρω μας, μέσα σε φακέλους. Θέλουμε από αυτούς τους ανθρώπους να νιώθουν λειτουργοί της δικαιοσύνης χωρίς να τους το παρέχουμε όμως. Για να είμαι απόλυτα ειλικρινής, ο λαϊκισμός του να είναι όλοι οι μισθοί ίδιοι στην Ελλάδα και το να μην μπορεί ο δικαστικός λειτουργός, να του ζητάμε να πάρει αποφάσεις για υποθέσεις δεκάδων, πολλές φορές και εκατοντάδων εκατομμυρίων, έχοντας πάρα πολύ χαμηλούς μισθούς, δεν γίνεται να άρουμε τους ανθρώπους σε ένα άλλο επίπεδο κρατώντας τους χαμηλά. Τουλάχιστον στον ιδιωτικό τομέα και στις επιχειρήσεις αυτό εγώ δεν πιστεύω ότι θα πετύχαινε ποτέ. Πρέπει να δοθούν κίνητρα, πρέπει να καταλάβουν ότι μετά τη μεταρρύθμιση θα έχουν και αυτοί οι ίδιοι μία διαφορετική ποιότητα ζωής, δεν έχουν ακόμα οι περισσότεροι ηλεκτρονική υποστήριξη, δεν έχουν ανθρώπους οι οποίοι να τους βοηθήσουν στο έργο τους. Δεν γίνεται σε αυτό το περιβάλλον να ζητάμε εξαιρετικά αποτελέσματα δίδοντας χαμηλές δυνατότητες σε αυτούς τους ανθρώπους. Λέμε πολύ συχνά στις επιχειρήσεις same process different result δεν γίνεται. Αν θέλουμε διαφορετικό αποτέλεσμα, πρέπει να δημιουργήσουμε και ένα διαφορετικό process και πρέπει να δουν και αυτοί οι άνθρωποι την αυριανή τους ημέρα διαφορετική για να θελήσουν να συμμετάσχουν. Μεταρρυθμίσεις εκ των άνω και μόνο, δύσκολα επιβάλλονται.

Ι. Μάνδρου: Άρα συμφωνείτε με τον κ. Πικραμμένο ο οποίος εστίασε την όποια δυνατότητα μεταρρύθμισης στο μέλλον και στο κομμάτι της αλλαγής νοοτροπίας του δικαστικού σώματος, αλλά επιπλέον εσείς εστιάζετε και στην ευθύνη της πολιτείας η οποία πρέπει να βάλει το χέρι στην τσέπη.

Σπ. Θεοδωρόπουλος: Με κίνητρα για τους ανθρώπους που θα συμμετάσχουν στη μεταρρύθμιση. Πρέπει και οι άνθρωποι οι οποίοι θα συμμετάσχουν, για να νιώσουν καλύτεροι, για να γίνουν πραγματικά δικαστικοί λειτουργοί, για να νιώσουν ότι συμμετέχουν σε μία εξέλιξη της κοινωνίας, του δικαστικού συστήματος κ.λπ., να έχουν και οι ίδιοι κάποιο προσωπικό όφελος στο τέλος αυτής της μεταρρύθμισης. Τουλάχιστον, να το πω έτσι, στον κόσμο των επιχειρήσεων μόνο με αυτό τον τρόπο νιώθουμε ότι θα μπορούσαμε να πετύχουμε μεταρρυθμίσεις.

Ι. Μάνδρου: Κύριε Θεοδωρόπουλε, να σας ρωτήσω. Με αυτή την κατάσταση που επικρατεί στην ελληνική δικαιοσύνη, τα προβλήματα της οποίας είναι λίγο-πολύ γνωστά, μορφές εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών, όπως διαμεσολάβηση, διαιτησία, τώρα ετοιμάζουν και ένα νομοσχέδιο, από ό,τι είμαι σε θέση να γνωρίζω, για να

δημιουργηθούν επιτέλους και στη χώρα μας διεθνή εμπορικά δικαστήρια, όπως είναι στο Παρίσι, στο Λονδίνο κ.λπ., μήπως τελικά οι μεγάλες υποθέσεις φύγουν εντελώς από τη δικαιοσύνη μέχρις ότου βελτιωθεί και επιλύονται εκτός δικαστηρίων; Είναι μία παράπλευρη λύση και αυτή.

Σπ. Θεοδωρόπουλος: Είναι παράπλευρη λύση και έχει και ένα μεγάλο πλεονέκτημα, ότι οι άνθρωποι που θα κληθούν να δικάσουν αυτές τις υποθέσεις, θα έχουν και μία εξειδικευμένη γνώση του αντικειμένου τους. Δυστυχώς σήμερα πολύ συχνά είμαστε μάρτυρες γεγονότων τα οποία βλέπουμε –συγγνώμη εάν σε κάποιους από τους δικαστές αυτό δεν θα τους αρέσει– ανθρώπους να δικάζουν υποθέσεις τις οποίες αδυνατούν να αντιληφθούν, διότι δεν έχουν την εξειδικευμένη γνώση του αντικειμένου. Πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να εξειδικεύσουμε δικαστές σε συγκεκριμένα θέματα, να εκπαιδευτούν σωστά, να αντιληφθούν έννοιες με τις οποίες δεν επικοινωνούν σήμερα και να αποκτήσουν εξειδίκευση οι δικαστές σε αυτά τα θέματα. Επίσης, επειδή μόνο η εκπαίδευση δεν φθάνει, το να δικάζεις συνεχώς υποθέσεις ενός συγκεκριμένου αντικειμένου, έχω την εντύπωση ότι θα σου δώσει και σαν δικαστή μία εμπειρία και μία δυνατότητα να εμβαθύνεις συνεχώς τις γνώσεις σου και να ηγαιίνεις παρακάτω στα ίδια, να αποκτήσεις μία εξειδίκευση σε ένα συγκεκριμένο θέμα.

Ι. Μάνδρου: Να ευχαριστήσω τον κ. Θεοδωρόπουλο και να περάσω στον κ. Καλογήρου. Κύριε Καλογήρου, έχετε διατελέσει Υπουργός Δικαιοσύνης. Καταρχήν να ξεκινήσουμε από το βασικό ερώτημα αυτού του κύκλου, εάν είναι μεταρρυθμίσιμη η ελληνική δικαιοσύνη και σε ποια κατεύθυνση μπορεί και πρέπει να γίνουν αυτές οι αλλαγές.

Μ. Καλογήρου: Ευχαριστώ πολύ τον Κύκλο Ιδεών και τον κ. Βενιζέλο για την τιμητική αυτή πρόσκληση. Καλησπέρα, κα. Πρόεδρε, καλησπέρα σε όλες και όλους. Νομίζω ότι άκουσα τη φράση ανακαλύπτοντας ξανά την πυρίτιδα ή αλλιώς η επικράτηση του αυτονόπτου. Η αυτονόπτη απάντηση είναι ότι ασφαλώς είναι μεταρρυθμίσιμη, το ερώτημα είναι λίγο απαισιόδοξο στη φύση του, δηλαδή εάν ρωτάμε το 2022, μεταρρυθμίσιμη δικαιοσύνη, έχει στη βάση μία σίγουρη απογοήτευση, με κάποιον τρόπο αποτυπώθηκε και στη μέτρηση της Μέτρον και του κ. Φαναρά. Μπορούμε να μιλήσουμε για αναγκαίες μεταρρυθμίσεις στο χώρο της δικαιοσύνης, νομίζω όμως ότι το πρώτο ερώτημα που καλούμαστε να απαντήσουμε είναι εάν όντως η ίδια η δικαιοσύνη, ο θεσμός, οι λειτουργοί, οι συλλειτουργοί είναι δεκτικοί, έχουν δηλαδή εκείνα τα χαρακτηριστικά τα οποία επιτρέπουν τη μεταρρύθμιση. Η απάντησή μου είναι, ναι είναι.

Κατευθύνσεις. Η μεταρρύθμιση της δικαιοσύνης για εμένα είναι ένα προοδευτικό στοίχημα κοινωνικής αλλαγής. Η κοινωνική αλλαγή χωρίς τη δικαιοσύνη δεν νοείται, γιατί η δικαιοσύνη είναι αυτή που διασφαλίζει την κοινωνική συνοχή, τις κοινωνικές σχέσεις, τις κοινωνικές συγκρούσεις. Σίγουρα υπάρχουν κατευθύνσεις, όπως αυτές που απασχολούν το θεματικό συνέδριο. Στο δικό μας τραπέζι έτυχε το ζήτημα επίσης της ανάπτυξης, το αναπτυξιακό πρόβλημα και τους προβληματισμούς που έθεσε και ο κ. Θεοδωρόπουλος.

Αναπτυξιακή κατεύθυνση, ναι. Τι σημαίνει αυτό; Μπορεί η δικαιοσύνη να μεταρρυθμιστεί προκειμένου να είναι και αναπτυξιακά επωφελής με τις εξής βασικές προϋποθέσεις κατά τη γνώμη μου. Πρώτα από όλα, η δικαιοσύνη να λειτουργεί αδιάφθορα, στο συγκεκριμένο πεδίο σημαίνει να μην προκρίνει συγκεκριμένο επιχειρείν έναντι άλλου επιχειρείν.

Ι. Μάνδρου: Δηλαδή, για εξηγήστε το αυτό;

Μ. Καλογήρου: Νομίζω ότι είμαι σαφής, να μη δίνεται η εντύπωση, στην ουσία να μη συμβαίνει πράγματι, συγκεκριμένες επιχειρήσεις, επενδύσεις κ.λπ., να προκρίνονται με αδιαφανείς όρους στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται τα ζητήματά τους ενώπιον της ελληνικής δικαιοσύνης.

Δεύτερον, να συντονιστεί πράγματι η ελληνική δικαιοσύνη, το σύστημα στην απονομή του σε σχέση με τις ταχύτητες που ζητά η αγορά, αλλά και η ίδια η κοινωνία, χωρίς βέβαια να χάνει τα ποιοτικά της χαρακτηριστικά, τα θέματα του σεβασμού των δικαιωμάτων, των διαδικασιών κ.λπ. και βέβαια να μιλάμε πάντα εντός ενός συγκεκριμένου πλαισίου, ποια ανάπτυξη, τη βιώσιμη και δίκαιη ανάπτυξη, δεν μιλάμε εδώ για το αδηφάγο τέρας ας πούμε του κέρδους.

Ι. Μάνδρου: Να ρωτήσω κάτι, κ. Υπουργέ;

Μ. Καλογήρου: Παρακαλώ.

Ι. Μάνδρου: Έχουν νομοθετηθεί και ισχύουν, δεν έχουν εφαρμοστεί νομίζω ακόμα, αυτά τα ειδικά τμήματα τα οποία πρόκειται να εκδικάζουν συγκεκριμένες διαφορές μεγάλου οικονομικού αντικειμένου ή ειδικού ενδιαφέροντος, ενέργεια, επικοινωνίες κ.λπ. Αυτή τη θεσμοθέτηση αυτών των ειδικών τμημάτων, δηλαδή τη δημιουργία τμημάτων που θα παίρνουν αυτές τις υποθέσεις που έχουν μεγάλο επενδυτικό και αναπτυξιακό ενδιαφέρον και θα τις τελειώνουν γρήγορα για να μην πέφτουν στη γενική ροή και έχουμε αυτές τις καθυστερήσεις, πώς το βλέπετε;

Μ. Καλογήρου: Δεν μπορεί κανένας να το δει αρνητικά, αλλά νομίζω ότι το στοιχείο είναι ευρύτερο, δηλαδή αυτό που ζητά ο κ. Θεοδωρόπουλος για παράδειγμα, δεν είναι κάτι διαφορετικό από κάτι που ζητώ εγώ ως δικηγόρος, από κάτι που ζητά οποιοσδήποτε πολίτης, την ποιότητα και απονομή. Τώρα, εάν οι ειδικές διαδικασίες, ο ειδικός αυτός τρόπος ο οποίος και προηγούμενα προβλεπόταν νομίζω –διορθώστε με εάν κάνω λάθος– στο να θεσπίσει το ίδιο το δικαστήριο ένα ειδικό τμήμα και να προχωρήσει, εάν αυτό θα αποδώσει και θα είναι αποτελεσματικό, έχει προϋποθέσεις πολύ συγκεκριμένες οι οποίες αποδεικνύονται στην πράξη. Να τα θεσπίσουμε, δικαστικούς λειτουργούς, η καθημερινότητα του δικαστικού λειτουργού, δικαστικοί υπάλληλοι, η ψηφιοποίηση, όλα αυτά εάν δεν συμπλέουν, η θέσπιση μόνο ενός συγκεκριμένου πλαισίου από την υλοποίηση και την εφαρμογή έχουν μία συγκεκριμένη απόσταση η οποία πρέπει να καλυφθεί από την πραγματικότητα.

Συνεχίζοντας τη σκέψη για το ζήτημα της μεταρρύθμισης και να τελειώσω σε σχέση με το ερώτημά σας αυτό έχει να κάνει και με το θέμα που μου θέσατε και για την ανάπτυξη, εγώ νομίζω ότι, ειπώθηκε ήδη, αυτό που απαιτείται με βάση αυτό που διαβάσαμε και είδαμε και πριν από λίγο από τη μέτρηση του κ. Φαναρά, αλλά κυρίως με αυτό που συμβαίνει γύρω μας, με αυτό που ακούμε, με αυτό που διαβάζουμε και με τον ένα ή τον άλλο τρόπο για ίδιους ή διαφορετικούς λόγους δεν είμαστε και όλοι πολύ ικανοποιημένοι, νομίζω ότι απαιτείται ένας εθνικός διάλογος σε σχέση με τις μεταρρυθμίσεις στη δικαιοσύνη. Θα έλεγα σχεδόν από μηδενική βάση αυτός ο διάλογος, ένας διάλογος ο οποίος έρχεται να κρίνει, να απαντήσει σε αυτό που τέθηκε από τη μέτρηση, δηλαδή την ποιότητα και το μέτρο της πολιτικής της εμπιστοσύνης. Εμπιστοσύνη απέναντι στη δικαιοσύνη σημαίνει εμπιστοσύνη απέναντι στο πολιτικό σύστημα, πηγαίνουν μαζί, περπατούν χέρι-χέρι, αντιμετωπίζουν σχεδόν τα ίδια ή αλληλοτροφοδοτούνται με τα ίδια προβλήματα. Χρειάζεται πολιτική απόφαση και αποτελεσματικότητα, πρέπει οι μεταρρυθμίσεις να είναι υποστηρίξιμες, πρέπει εν πάση περιπτώσει το πολιτικό κόστος να ισχύσει, να κερδίσει του λαϊκισμού και κυρίως του δικαστικού λαϊκισμού, και θεωρώ ότι εκεί που κρίνεται πάντα, στην πράξη δηλαδή, απαιτείται

μία εθνική συνεννόηση μέσω διαλόγου σε σχέση με την επάρκεια των απαιτούμενων εργαλείων προκειμένου να εφαρμόζονται οι μεταρρυθμίσεις.

Ι. Μάνδρου: Να πω ότι η τοποθέτησή σας για έναν εθνικό διάλογο και μάλιστα από μηδενική βάση και η τοποθέτησή σας επίσης για μία πολιτική συναίνεση για την επίλυση των προβλημάτων της δικαιοσύνης, είναι κάτι που ακούγεται με εξαιρετικό ενδιαφέρον. Θέλετε να πείτε κάτι, κ. Θεοδωρόπουλε;

Σπ. Θεοδωρόπουλος: Ήθελα εάν μου επιτρέπετε να κάνω ένα σχόλιο στο θέμα των ειδικών δικαστηρίων για τις μεγάλες επενδύσεις. Εάν δεν είχαμε περάσει αυτή τη μεγάλη δεκαετή κρίση, εγώ θα ήμουν αντίθετος σε αυτή την ιδέα, διότι το 93% των επιχειρήσεων στην Ελλάδα είναι μικρομεσαίες, το σύνολο όμως του 93% φτιάχνει το 70% των ελληνικών επενδύσεων. Το να φροντίσουμε λοιπόν τρεις μεγάλες, εντάξει, είμαστε σε οικονομική ανάγκη, χρωστάμε σαν χώρα, εντάξει, θα το καταλάβουμε όλοι, αλλά και με το 93% των υπολοίπων επιχειρήσεων, εκείνες πρέπει να αργούν; Δεν δίνουμε λύση λοιπόν στο πρόβλημα.

Ι. Μάνδρου: Άρα θεωρείτε ότι είναι ένα μέτρο το οποίο δεν μπορεί να λύσει το πρόβλημα στο σύνολο της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Σπ. Θεοδωρόπουλος: Είναι καλό, αλλά το πρόβλημα παραμένει.

Μ. Καλογήρου: Συμφωνούμε.

Π. Πικραμμένος: Μου επιτρέπετε να πω κι εγώ δύο κουβέντες;

Ι. Μάνδρου: Βεβαίως, κ. Πρόεδρε.

Π. Πικραμμένος: Υπάρχει και μία άλλη όψη όμως του πράγματος. Ας πάρουμε ένα τμήμα το οποίο πρέπει να δικάσει το δίκαιο της ενέργειας το οποίο έχει ανακύψει τώρα, είναι ένα πάρα πολύ δύσκολο θέμα. Πώς θα το δικάσουν αυτό; Πώς θα το δικάσουν αυτό οι δικαστές άμα δεν έχουν μορφωθεί σχετικά και πώς θα το δικάσουν όταν αρνούνται να αξιολογηθούν, εάν στα σεμινάρια που έχουν κάνει, έχουν καταλάβει κάτι για το δίκαιο της ενέργειας; Πώς θα γίνει αυτό το πράγμα; Για πείτε μου.

Ι. Μάνδρου: Κρίσιμα ερωτήματα. Απάντηση;

Ευ. Βενιζέλος: Να τελειώσει ο κ. Καλογήρου.

Ι. Μάνδρου: Θα τελειώσει ο κ. Καλογήρου, μην ανησυχείτε, κ. Πρόεδρε. Να επανέλθουμε, κ. Υπουργέ, και να σας ρωτήσω το εξής, είπατε τελευταία ότι χρειάζεται πολιτική συναίνεση, ότι πρέπει να γίνει εθνικός διάλογος από μηδενική βάση, ότι πρέπει να φύγουμε από το κεφάλαιο του δικαστικού λαϊκισμού. Θα σας ρωτήσω, μήπως προϋπόθεση για όλα αυτά είναι να φύγουμε και από το κεφάλαιο του πολιτικού λαϊκισμού; Θα σας αναφέρω, θα σας κάνω μία αναφορά, ότι πολλές φορές για παράδειγμα τα πολιτικά κόμματα τα τελευταία 30 χρόνια επιλέγουν νομοθετικές λύσεις για τη δικαιοσύνη ή ακόμα και επιλογές στο επίπεδο της τοποθέτησης της ηγεσίας της δικαιοσύνης στη λογική του πολιτικού οφέλους.

Μ. Καλογήρου: Μου έχετε βάλει πάρα πολλά θέματα. Να κάνω ένα σχόλιο για το καθένα. Εγώ μίλησα για ένα σοβαρό εθνικό σχέδιο και έναν εθνικό διάλογο που προφανώς θα έχει σκοπό να καταλήξει και σε συναινέσεις. Εγώ μία συναίνεση που έχω προσπαθήσει και τη θεωρώ αυτονόητη, αλλά τελικά δεν είναι και τόσο, είναι η συναίνεση στο επιστημονικό πεδίο. Εάν από κάτι πάσχουμε αυτή τη στιγμή κυρίως στο δημόσιο διάλογο και στη δημόσια συζήτηση, έτσι όπως αυτή προκαλείται και από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, από εσάς τους δημοσιογράφους και από τους

πολιτικούς, είναι ότι μιλούμε διαφορετικές γλώσσες σε σχέση με τα δεδομένα τα επιστημονικά τα οποία είναι αυτά. Ξαφνικά ξεκινήσαμε να συζητάμε σε αυτή τη χώρα για τα επιστημονικά αυτονόματα, βάζοντάς τα ξανά στο τραπέζι και αμφισβητώντας τα με έναν τραγικό τρόπο κατά τη γνώμη μου. Συνεπώς, συναίνεση σε αυτό δεν μπορεί να υπάρχει, δεν σημαίνει αυτό συναίνεση, ούτε συναίνεση σημαίνει να είμαστε όλοι ικανοποιημένοι, γιατί όλοι, κυρίως τα κόμματα, εκφράζουν και συγκεκριμένα πολιτικά σχέδια και τρόπους υλοποίησης πολιτικών σχεδίων.

Το δεύτερο θέμα που θέτετε είναι ο πολιτικός λαϊκισμός σε σχέση με τι, με την ικανοποίηση των διαχρονικών αιτημάτων; Αυτό θα μου επιτρέψετε, κα. Μάνδρου, να πω ότι δεν είναι και τόσο λαϊκισμός.

Ι. Μάνδρου: Θα σας πω.

Μ. Καλογήρου: Να σας πω γιατί;

Ι. Μάνδρου: Ναι.

Μ. Καλογήρου: Το Υπουργείο Δικαιοσύνης το 2009 όταν ξεκινούσε η κρίση, λίγο πριν ξεκινήσει η κρίση, είχε προϋπολογισμό 800.000.000 ευρώ. Το 2014 ο προϋπολογισμός ανήλθε στα 600.000.000 ευρώ, δηλαδή είχαμε μία μείωση της τάξεων των 200.000.000 ευρώ. Το 2019 με την ολοκλήρωση των προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής αφήσαμε το Υπουργείο Δικαιοσύνης με 690.000.000 ευρώ και το 2022 μειώθηκε κατά 20.670.000 ευρώ. Πώς μπορούμε να μιλάμε με επάρκεια και με πολιτική αξιοπιστία για το πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων όταν δεν έχουμε τα πλήρη εργαλεία τα οποία απαιτούνται για αυτό;

Ι. Μάνδρου: Εσείς πιστεύετε ότι είναι μόνο οικονομικό το θέμα των μεταρρυθμίσεων;

Μ. Καλογήρου: Είναι και οικονομικό.

Ι. Μάνδρου: Και οικονομικό.

Μ. Καλογήρου: Βέβαια είναι οικονομικό. Ποιος θα κάνει τις προσλήψεις; Τι θα γίνει με την κατάσταση των δικαστικών υπαλλήλων; Είχαν προβλεφθεί μετά από χρόνια που στην Ελλάδα δεν μπορούσαν να γίνουν προσλήψεις, έγιναν, περίπου προγραμματίστηκαν, σχεδιάστηκαν 1.000 προσλήψεις δικαστικών υπαλλήλων το 2019. Πού βρίσκονται σήμερα; Πώς θα γίνει αυτό; Σκεφτείτε ότι οι περισσότεροι, τουλάχιστον στη θητεία τη δική μου για λίγους μήνες υπήρξε ολοκλήρωση προκηρύξεων της προηγούμενης δεκαετίας, οι υπάλληλοι δεν έρχονταν να πιάσουν δουλειά, γιατί είχαν αλλάξει τα δεδομένα τους πια, γιατί είχαν συμμετάσχει σε μία προκήρυξη 20 χρόνια πριν, πλέον δούλευαν κάπου αλλού και βέβαια δεν υπήρχαν ούτε τα απαραίτητα οικονομικά κίνητρα για να έρθουν να δουλέψουν.

Ι. Μάνδρου: Αντιλαμβάνομαι πλήρως αυτό που λέτε.

Μ. Καλογήρου: Για να μην είμαι τόσο απαισιόδοξος, θα σας πω και κάτι άλλο που κατά τη γνώμη μου είναι χρήσιμο και να ολοκληρώσω. Έχουμε μπροστά μας το Ταμείο Ανάκαμψης. Το Ταμείο Ανάκαμψης έχει ένα πολύ μεγάλο στοίχημα, απαιτείται ένας διάλογος εντός του Υπουργείου Δικαιοσύνης με όλους τους θεσμικούς παίκτες για τον τρόπο που θα διαχειριστούμε το Ταμείο Ανάκαμψης. Εμείς κάναμε μία πρόταση για τη σύσταση μίας Ειδικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής στην οποία και θα λογοδοτήσει ο οποιοσδήποτε διαχειριστεί το Ταμείο Ανάκαμψης. Έχω στοιχεία, δεν θα σας κουράσω, για να δείτε πού βρισκόμαστε.

Ι. Μάνδρου: Μην πάμε στο Ταμείο Ανάκαμψης γιατί για παράδειγμα...

Μ. Καλογήρου: Μου είπατε τώρα και για την επιλογή των δικαστών.

Ι. Μάνδρου: Περιμένετε, μην πάμε στο Ταμείο Ανάκαμψης, πώς θα γίνει ο έλεγχος του πόσα χρήματα θα εισρεύσουν από το Ταμείο Ανάκαμψης και τι αυτά θα γίνουν. Εδώ είμαστε στο πεδίο της δικαιοσύνης που για να υπάρξει αυτή η εισροή, πρέπει η δικαιοσύνη να είναι έτοιμη να κρίνει και να εγκρίνει άμεσα τις συμβάσεις, γιατί χωρίς αυτή την προϋπόθεση κάποια χρήματα ενδεχομένως να χαθούν. Αλλά το ερώτημά μου ήταν εάν το πολιτικό σύστημα, γιατί εδώ τα τελευταία χρόνια, που σας είπα για τον πολιτικό λαϊκισμό, έχουν γίνει νομοθετικές ρυθμίσεις, ακόμα και ο μέσος πολίτης είναι οπαδός της άποψης ότι τίποτα δεν νομοθετείται εάν δεν ικανοποιείται ο μέγας, ο τεράστιος αριθμός για παράδειγμα των δικηγόρων που υπάρχουν στη χώρα. Δεν παίρνονται αντιδικηγορικά μέτρα, λέει ο κόσμος. Λέει. Ισχύει;

Μ. Καλογήρου: Θα απαντήσω αρνητικά, όχι, δεν ισχύει, απαντώ ως δικηγόρος, η ικανοποίηση δίκαιων αιτημάτων από πλευράς της δικηγορικής κοινότητας δεν μπορεί να θεωρείται ούτε συντεχνία ούτε λαϊκισμός. Ο τρόπος με τον οποίο διεξάγεται η συζήτηση μεταξύ των δικηγόρων που εκπροσωπούνται από την ολομέλεια και από τους δικηγορικούς συλλόγους, ο διάλογος ο οποίος γίνεται από τους δικαστικούς λειτουργούς, όπως γίνεται από τις συνταγματικά προβλεπόμενες ενώσεις τους, είναι ένα ανοικτό πεδίο, από αυτό το πεδίο καταλήγουν συγκεκριμένα αιτήματα με βάση και τις συγκεκριμένες ανάγκες. Μην ξεχνάμε ότι οι δικηγόροι, όπως όλοι, όπως και οι δικαστικοί λειτουργοί και όλοι οι πολίτες, ταλαιπωρηθήκαμε από μία φοβερή δίνη οικονομική, αλληπάλληλες κρίσεις και σήμερα, η μία κρύβει την άλλη. Συνεπώς, το να καταγράφουμε τα αιτήματα και να προτεραιοποιούμε την ικανοποίησή τους, δεν είναι ούτε συντεχνία ούτε λαϊκισμός, αυτό θέλω να πω εγώ.

Ι. Μάνδρου: Δεν εννοώ αυτό. Να ρωτήσω κάτι, για παράδειγμα στις εξωδικαστικές μορφές επίλυσης διαφορών υπάρχουν πολλοί που παρατηρούν ότι αυτές οι λύσεις δεν έχουν προχωρήσει, διότι διαχρονικά το πολιτικό μας σύστημα ήταν πιο δεκτικό στην ικανοποίηση, δεν ξέρω εάν είναι πραγματικά ή πραγματικοί ή εικαζόμενοι οι φόβοι του δικηγορικού σώματος ότι θα μειωθεί η δικηγορική ύλη και άρα τα πράγματα να μείνουν ως έχει και να μην προχωρήσουν αυτές οι θεσμικές αλλαγές που μπορεί να είχαν δώσει λύση σε ορισμένες αποφάσεις και υποθέσεις.

Μ. Καλογήρου: Εγώ δεν συμφωνώ απολύτως με τη διαπίστωσή σας, θεωρώ ότι είναι θέμα κουλτούρας, κυρίως όσον αφορά τις εναλλακτικές διαδικασίες. Δεν τις έχουμε επεξεργαστεί όσο θα έπρεπε, δεν έχουμε πείσει τον κόσμο και δεν έχουμε δώσει κίνητρα και ταχύτητας και ποιότητας και οικονομικά κίνητρα προκειμένου να επιλέγουν ως πούμε τη διαμεσολάβηση. Ξέρετε ποιος είναι ο αριθμός –και εδώ θα συμφωνήσω με τη διαπίστωσή σας– όπου καταλήγει η διαμεσολάβηση σε ένα επιτυχές αποτέλεσμα στην Ελλάδα; Νομίζω στο οικογενειακό δίκαιο, στις οικογενειακές διαφορές, διαψεύστε με εάν κάνω λάθος, 7% και μπορεί να είναι και πολύ.

Ι. Μάνδρου: Νομίζω ότι κάποια τελευταία στοιχεία που είχα δει της αρμόδιας Επιτροπής ήταν γύρω στις 600 υποθέσεις που βέβαια δεν είναι μηδανιές, αλλά δεν είναι και τίποτα το ιδιαίτερο.

Π. Πικραμμένος: Κυρία Μάνδρου;

Ι. Μάνδρου: Ναι, σας ακούω, κ. Πρόεδρε.

Π. Πικραμμένος: Θα ήθελα να κάνω μία παρατήρηση σχετικά με τους δικαστικούς υπαλλήλους. Έχει δίκιο ο κ. Υπουργός για τις καθυστερήσεις οι οποίες παρατηρήθηκαν στην πρόσληψη των δικαστικών υπαλλήλων, για αυτό ακριβώς η κυβέρνηση

κάνει νόμο για Εθνική Σχολή Δικαστικών Υπαλλήλων κατά τα πρότυπα της Σχολής Δικαστών, όπου οι υπάλληλοι θα προσλαμβάνονται εκτός ΑΣΕΠ για να μην έχουμε αυτές ακριβώς τις καθυστερήσεις και θα τυγχάνουν ειδικής επιμόρφωσης για τα καθήκοντά τους.

Ι. Μάνδρου: Μπορείτε αυτό το εκτός ΑΣΕΠ, γιατί το εκτός ΑΣΕΠ δημιουργεί κάποιες σκέψεις...

Π. Πικραμμένος: Όχι, αντίθετα, νομίζω ότι θα συμφωνήσω με τον κ. Καλογήρου, ότι εντός ΑΣΕΠ δήλωναν πέντε θέσεις και δεν ήξερε ποτέ κανένας πού και πότε θα πάνε, τώρα δηλώνουν τη συγκεκριμένη θέση του δικαστικού υπαλλήλου και εκεί θα πάνε, και κατά τη δική μου την εισήγηση θα μείνουν και αναγκαστικά για ένα συγκεκριμένο χρόνο. Αυτό είναι δική μου άποψη.

Ι. Μάνδρου: Μάλιστα. Για να ολοκληρώσετε, κ. Καλογήρου, εσείς τι προτείνετε σε μία προσπάθεια επίλυσης άμεσων προβλημάτων στο χώρο της δικαιοσύνης; Για παράδειγμα η καθυστέρηση στις ποινικές δίκες με τις άπειρες αναβολές. Θα το ρωτήσουμε και στο επόμενο πάνελ που είναι οι εκπρόσωποι των Δικηγορικών Συλλόγων. Η εξεύρεση αιθουσών, γιατί βλέπουμε τι γίνεται και με την υπόθεση στο Μάτι και επί των ημερών σας, εννώνω επί της κυβερνήσεως ΣΥΡΙΖΑ με τη Χρυσή Αυγή. Πρέπει να βρεθούν κάποιες λύσεις σε προβλήματα τα οποία είναι πάρα πολύ εξόφθαλμα.

Μ. Καλογήρου: Εγώ συμφωνώ. Γυρίζω πάλι στα αυτονόητα, έθεσα τον προβληματισμό που έχει να κάνει με το ζήτημα το οικονομικό, είναι οικονομικής τάξης και πολιτικής προτεραιοποίησης σε οικονομικό επίπεδο η αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων, κυρίως όσον αφορά τα ζητήματα υποδομών, δικαστικών λειτουργιών, δικαστικών υπαλλήλων κ.λπ. Μία πρόταση επίσης που κατέθεσα στο τραπέζι είναι αυτό που ονόμασα εγώ εθνικό διάλογο με όλους τους παίκτες, επιτρέψτε μου τον όρο, της δικαιοσύνης, μία συζήτηση για την αποκατάσταση των φορολογικών, των ασφαλιστικών αδικιών που έπληξαν, όπως και όλους τους πολίτες, έπληξαν και το σώμα το δικηγορικό και το σώμα των δικαστών και υπάρχουν ανοικτά αιτήματα από όλους, τα οποία αναμένουν τις απαντήσεις σχετικά με το εάν μπορούν να υλοποιηθούν ή όχι, γιατί έτσι θα πετύχεις. Στην καθημερινότητα, κα. Μάνδρου, βλέπεις, αποτυπώνεται η σημερινή κατάσταση, σε αυτό που λέτε, στο πώς μπαίνει ένας πολίτης, πώς εισέρχεται σε μία δικαστική αίθουσα, πώς ανεβαίνει ο πρωτοδίκης στην έδρα με μπουφάν το χειμώνα γιατί δεν υπάρχουν επαρκείς αίθουσες που να ζεσταίνονται ακόμα και σήμερα, το 2022. Ο κόσμος μιλά για την τεχνητή νοημοσύνη στη δικαιοσύνη και εμείς ακόμα είμαστε μόνο στην αρχή στην υλοποίηση του προγράμματος ψηφιοποίησης στη δικαιοσύνη.

Ι. Μάνδρου: Για αυτό σας είπα εγώ, κ. Καλογήρου, ότι μήπως διαχρονικά το πολιτικό σύστημα έχει εμφανίσει υστερήσεις στην αντιμετώπιση των πραγματικών προβλημάτων.

Μ. Καλογήρου: Μα στην πράξη σας το είπα και σας είπα...

Ι. Μάνδρου: Αυτό όταν το ακούει ο μέσος πολίτης ο οποίος και το ζει, δηλαδή τη δικαστική αίθουσα την παγωμένη, αυτό είναι αυτό που δείχνει και η έρευνα του κ. Φαναρά, ότι οι πολίτες πιστεύουν ότι η πολιτεία ευθύνεται για τα χάλια της δικαιοσύνης πρωτίστως.

Μ. Καλογήρου: Εγώ σας είπα και πριν, έκανα κάποιες συγκεκριμένες διαπιστώσεις και σε σχέση με τον προϋπολογισμό και με την οικονομική κρίση και με ένα πλαίσιο το οποίο οδήγησε στη σημερινή κατάσταση και δεν πρέπει να κάνουμε ότι δεν το

βλέπουμε. Αυτό είναι και αυτό πρέπει να το αντιμετωπίσουμε. Οι καλές προθέσεις, καλές είναι, αλλά όλοι κρινόμαστε από την αποτελεσματικότητά μας, κυρίως αυτή τη συγκεκριμένη περίοδο. Για αυτό σας λέω για άμεσα μέτρα αποκατάστασης των φορολογικών και των οικονομικών αδικιών που έχουν προηγηθεί, υπάρχουν προτάσεις σε σχέση με τη θωράκιση με τα θεσμικά αντίβαρα και με την εικόνα που θα έρθει να δείξει η δικαιοσύνη και η πολιτική σε σχέση με τη δικαιοσύνη, για παράδειγμα ο τρόπος ορισμού στην ηγεσία μας πούμε των δικαστηρίων. Εδώ υπάρχουν συγκεκριμένες προτάσεις με βάση το υφιστάμενο συνταγματικό και νομοθετικό πλαίσιο.

Ι. Μάνδρου: Μην εξαντληθούμε τώρα σε όλες τις προτάσεις.

Μ. Καλογήρου: Όχι. Είπε ο κ. Πικραμμένος μία πρόταση σε σχέση με την Εθνική Σχολή Δικαστικών Υπαλλήλων. Δεν είναι αυτονόητο σε αυτή τη χώρα ότι κάθε δικαστικός λειτουργός πρέπει να έχει ένα δικαστικό υπάλληλο; Την ώρα που πάμε να συζητήσουμε αυτό, βάζουμε στην άκρη μας πούμε και εμφανίζουμε ως λαϊκισμό το να ικανοποιήσεις και τα αιτήματα που κάνουν οι δικηγορικοί σύλλογοι ή τον επιστημονικό διάλογο, ακόμα και τον σφοδρό, με σφοδρότητα, αλλά με καλή πρόθεση που μπορεί να υπάρχει αυτή τη στιγμή ανοιχτή στην κοινωνία; Με ποιον τρόπο, λοιπόν, το πολιτικό σύστημα στέκεται απέναντι σε αυτό και με ποιον τρόπο είμαστε και εμείς αξιόπιστοι απέναντι σε όλους αυτούς για να μπορούμε να αρθρώσουμε τη συγκεκριμένη πρόταση η οποία μπορεί να είναι καλή ή όχι τόσο καλή. Εγώ νομίζω ότι είναι θέμα αξιοπιστίας.

Ι. Μάνδρου: Να ευχαριστήσω τον κ. Καλογήρου και να πάμε στον κ. Μενουδάκο ο οποίος έχει υπηρετήσει πάρα πολλά χρόνια επίτιμος Πρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας και να ξεκινήσω από το τελευταίο, κ. Πρόεδρε, αυτό που είπε ο κ. Πικραμμένος για τους δικαστικούς υπαλλήλους, το οποίο ετέθη σε αυτό το τραπέζι. Εσείς που έχετε ζήσει τη δικαιοσύνη από μέσα και που έχετε μελετήσει πολλά θέματά της, η αναλογία δικαστικού υπαλλήλου και δικαστικού λειτουργού πού βρίσκεται;

Κ. Μενουδάκος: Ευχαριστώ, κα. Μάνδρου.

Ι. Μάνδρου: Πόσο επηρεάζει, εάν υπάρχει αυτή η αναντιστοιχία, την απόδοση της δικαιοσύνης στο σύνολό της;

Κ. Μενουδάκος: Να ευχαριστήσω τον Κύκλο και τον Πρόεδρο Βαγγέλη Βενιζέλο για την πρόσκληση που μου δίνει την ευκαιρία να είμαι σε αυτό το πάνελ και σε αυτό το συνέδριο και μάλιστα με την παρουσία της Προέδρου της Δημοκρατίας.

Στην Ελλάδα ένας δικαστής, ένας υπάλληλος, στον ευρωπαϊκό μέσο όρο ένας δικαστής, τέσσερις υπάλληλοι. Αυτό λέει πολλά, αυτό λέει ότι ο δικαστής κάνει και το γραμματέα του εαυτού του, διεκπεραιώνει όλα τα γραμματειακά καθήκοντα και σημαίνει ότι δεν έχει βοηθό και σημαίνει και κάτι παραπάνω, πολλές φορές είναι βοηθός της γραμματείας, διότι και στις γραμματείες υπάρχει έλλειμμα, πέρα από αυτόν το μέσο όρο, την αναλογία που σας είπα, υπάρχουν δικαστήρια στα οποία οι γραμματείες είναι ακόμα πιο λειψοί. Επομένως, μία από τις αιτίες της καθυστέρησης είναι οπωσδήποτε και αυτό.

Ι. Μάνδρου: Μιλάμε για μεγάλη απόκλιση, κ. Πρόεδρε, από το μέσο ευρωπαϊκό όρο. Άλλο ένας, άλλο τέσσερις.

Κ. Μενουδάκος: Έτσι. Μία ελπίδα υπάρχει, διότι με ένα πρόσφατο νόμο είδα ότι συνιστώνται θέσεις επιστημονικών βοηθών που είναι πτυχιούχοι νομικής και οι οποίοι νομίζω ότι θα καλύψουν κάπως αυτό το κενό, εξαρτάται βεβαίως πότε θα εφαρμοστεί

αυτός ο νόμος και πόσος θα είναι αυτός ο αριθμός των επιστημονικών συνεργατών. Επομένως, έχετε δίκιο, ένα από τα προβλήματα των καθυστερήσεων είναι και αυτό.

Θα μου επιτρέψετε να κάνω μία σκέψη πριν με ρωτήσετε σε κάτι που είπε ο κ. Θεοδωρόπουλος, δεν πιστεύω καθόλου ότι η απόδοση των δικαστικών μπορεί να εξαρτάται από τις αποδοχές τους, από οικονομικά κίνητρα. Εάν κανείς το πιστέψει, είναι μία πολύ θλιβερή διαπίστωση. Εγώ δεν το πιστεύω και νομίζω ότι κανένας δικαστής δεν το πιστεύει, κανένας δικαστής δεν δουλεύει ανάλογα με το μισθολόγιο και τους μισθούς του, που είναι πράγματι χαμηλοί, αυτό το λέω και με την παρουσία των εκπροσώπων εδώ των συνδικαλιστικών οργανώσεων, ζητούν αύξηση του μισθού, αυτό είναι ένα ζήτημα, σε ποια εποχή το ζητάς και σε σύγκριση με το τι γίνεται γενικώς στην κοινωνία, είναι όμως χαμηλοί οι μισθοί, αλλά νομίζω ουδείς ποτέ συνέδεσε την ποιότητα και την ποσότητα της εργασίας του με το ότι δεν παίρνει αρκετά λεφτά, δεν μπορώ να το διανοηθώ δηλαδή κάτι τέτοιο.

Ι. Μάνδρου: Προφανώς ο κ. Θεοδωρόπουλος αναφέρθηκε σε αυτό εκκινώντας από την πλευρά της επιχειρηματικής κοινότητας την οποία εκφράζει, όπου τα πράγματα είναι τελείως διαφορετικά...

Κ. Μενουδάκος: Είναι διαφορετικά, έχει δίκιο.

Ι. Μάνδρου: ...και η σχέση μισθών και απόδοσης προσμετράται τελείως διαφορετικά. Κύριε Πρόεδρε, έχετε διατελέσει πάρα πολλά χρόνια Πρόεδρος σε αυτό το εμβληματικό Ε' Τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας που είχε να κάνει κατά καιρούς, πέραν όλων των άλλων, και με σημαντικές αποφάσεις που είχαν σχέση με τις επενδύσεις, με δημόσια έργα κ.λπ. Θέλω τη γνώμη σας που στηρίζεται στην πολυετή εμπειρία σας, τελικά η δικαιοσύνη είναι τόσο αργή όταν καλείται να κρίνει επενδυτικά προγράμματα, την πρόοδο δημοσίων έργων ή έχουμε φύγει από εκείνη την εποχή που έκαναν χρόνια αυτά στο Ε' Τμήμα και τα πράγματα έχουν αλλάξει;

Κ. Μενουδάκος: Έχουν αλλάξει. Είναι αργή η δικαιοσύνη γενικά, όχι μόνο σε αυτού του είδους τις υποθέσεις, για τις οποίες μάλιστα θα μπορούσε κανείς να πει, εγώ εμπειρικά το λέω, δεν το βεβαιώνω, ότι πολλές από αυτές τις υποθέσεις εκδικάζονται πολύ πιο γρήγορα σε σχέση με άλλες. Διότι είπε σωστά πάλι ο κ. Θεοδωρόπουλος ότι δεν είναι οι μεγάλες επενδύσεις, είναι και οι μικρές επενδύσεις, είναι και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις που είναι ο μεγάλος αριθμός τους στην Ελλάδα και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις προσφεύγουν στα δικαστήρια, όχι μόνο για την επένδυση που θα θέλουν να κάνουν, όχι μόνο για μία νέα δραστηριότητα, αλλά και για άλλες υποθέσεις ρουτίνας, καθημερινές, φορολογικές παραδείγματος χάριν. Εγώ νομίζω, λοιπόν, ότι το θέμα δεν πρέπει να το επικεντρώσουμε στις μεγάλες επενδύσεις, όπου, σας λέω, πάλι τα πράγματα έχω την αίσθηση ότι πηγαίνουν πιο γρήγορα, αλλά να το δούμε γενικότερα.

Ι. Μάνδρου: Άρα, κ. Πρόεδρε, με αυτό που ετέθη στο τραπέζι για τα ειδικά τμήματα που θα κρίνουν ορισμένων κατηγοριών υποθέσεις –ενέργεια, τηλεπικοινωνία κ.λπ.– και προφανώς αφορούν τις μεγάλες επενδύσεις και τα μεγάλα αναπτυξιακά προγράμματα, συμφωνείτε;

Π. Πικραμμένος: Υπάρχουν.

Κ. Μενουδάκος: Να πει ο κ. Πικραμμένος, γιατί το είχαμε συζητήσει με την Προεδρία του κ. Πικραμμένου στο Συμβούλιο Επικρατείας.

Π. Πικραμμένος: Εδώ είναι όλοι οι παριστάμενοι, είναι ο τότε αρμόδιος Υπουργός, ο κ. Παπαϊωάννου και ο κ. Μενουδάκος που ήταν Πρόεδρος στο Ε' Τμήμα. Μας είχε ζητήσει τότε η κυβέρνηση να κάνουμε ένα ειδικό τμήμα για τις επενδύσεις. Αυτό φυσικά προκάλεσε και μεγάλη δυσφορία και αντίδραση μέσα στο Συμβούλιο της Επικρατείας, διότι είναι απολύτως λογικό. Ποιους θα βάλεις σε αυτό το ειδικό τμήμα; Θα πάρεις όλους τους καλούς δικαστές για να επανδρώσεις το ειδικό τμήμα;

Ι. Μάνδρου: Κύριε Πρόεδρε, δεν αναφέρομαι σε αυτή την εποχή, αναφέρομαι στην εξαγγελία της σημερινής κυβέρνησης και στη νομοθέτηση που είχε γίνει επί υπουργίας Τσιάρα για τη δημιουργία ειδικών τμημάτων, όχι μόνο στο Συμβούλιο της Επικρατείας, που θα εκδικάζουν ορισμένες υποθέσεις ορισμένων κατηγοριών οι οποίες επίσης είχαν οριστεί, δηλαδή ενέργεια, τηλεπικοινωνίες, αναπτυξιακά προγράμματα μεγάλα στον τουρισμό κ.λπ.

Π. Πικραμμένος: Αυτό είναι άλλο θέμα, αυτό είναι θέμα εξειδίκευσης γνώσεων, είναι άλλο θέμα.

Ι. Μάνδρου: Αυτό ρωτώ τον κ. Πρόεδρο. Αν συμφωνείτε με αυτά τα τμήματα, δεν έχουν λειτουργήσει ακόμα, πρόκειται να.

Κ. Μενουδάκος: Εγώ είμαι επιφυλακτικός, είμαι επιφυλακτικός διότι πιστεύω ότι τέτοιου είδους μεταρρυθμίσεις πρέπει να επιχειρούνται ύστερα από μία συγκεκριμένη μελέτη. Έχουμε πολλά παραδείγματα αλλαγών, κυρίως οικονομικών, σε οικονομικά θέματα τροποποιήσεις που έχουν αποτύχει. Γιατί; Διότι έχουμε συνηθίσει –και πρόσφατα το βλέπω πολύ έντονα– να νομοθετούμε με βάση την επικαιρότητα σε όλους τους τομείς και στο Ποινικό Δίκαιο που είναι κάτι πιο ευαίσθητο.

Ι. Μάνδρου: Αυτό είναι ένα πολύ σοβαρό θέμα που θέτετε.

Κ. Μενουδάκος: Το ίδιο και το να εξαγγέλλουμε μεταρρυθμίσεις οι οποίες ακούγονται πως μάλλον θα επιτύχουν, αλλά συνήθως δεν έχουν πετύχει. Εγώ πάντως είμαι επιφυλακτικός, δεν θα έλεγα έτσι ναι, χωρίς να ξέρω, χωρίς να το έχω μελετήσει το θέμα και επειδή δεν το έχω μελετήσει...

Ι. Μάνδρου: Θεωρείτε δηλαδή αυτού του είδους τις επιχειρούμενες λύσεις κατά κάποιο τρόπο βιαστικές ή όχι και τόσο πολύ μελετημένες.

Κ. Μενουδάκος: Μπορεί και να είναι, δεν έχω πειστεί.

Π. Πικραμμένος: Μα αυτό αφήνεται στα δικαστήρια να το κάνουν, τα δικαστήρια θα κρίνουν εάν θα τα κάνουν τα αιτήματα ή όχι, δεν πρόκειται να το κρίνει η πολιτική εξουσία. Εάν το έκρινε η πολιτική εξουσία, πράγματι θα ήμουν και εγώ το ίδιο επιφυλακτικός με τον κ. Πρόεδρο, αλλά εφόσον είναι κάτι που το αποφασίζει η ολομέλεια του δικαστηρίου, αλίμονο, εάν δεν ξέρει ο ίδιος, αυτός που το αποφασίζει, τότε ποιος θα ξέρει;

Ι. Μάνδρου: Ναι, κ. Πρόεδρε.

Ευ. Βενιζέλος: Τα τμήματα υπάρχουν. Εν τοις πράγμασι υπάρχουν, η κατανομή της ύλης στα τμήματα του Συμβουλίου Επικρατείας νομίζω ότι καλύπτει την ανάγκη αυτή. Το άλλο κρίσιμο δικαστήριο, για τις επενδύσεις, για την ενέργεια, για τις τηλεπικοινωνίες, είναι το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών, γιατί εκεί πηγαίνουν όλα στην πραγματικότητα, εάν πάνε κάπου αλλού και δεν πάνε στο Συμβούλιο Επικρατείας. Εκεί επίσης βλέπω ότι αναδεικνύονται σιγά-σιγά ειδικά τμήματα, αλλά υπάρχουν εκκρεμότητες άλλες. Όταν λέμε ενέργεια, ακόμα υπάρχει στη νομολογία αμφιβολία περί του εάν

μία διαφορά είναι διοικητική ή ιδιωτική, όχι ουσίας ή ακυρώσεως, εάν είναι ιδιωτική, άρα πηγαίνει στα πολιτικά δικαστήρια. Υπάρχουν, λοιπόν, θέματα τα οποία χρειάζονται μεγαλύτερη μέριμνα του νομοθέτη, εάν θέλουμε να λύσουμε τέτοια θέματα για κρίσιμους τομείς της οικονομίας.

Π. Πικραμμένος: Βέβαια. Μετά τη ΔΕΗ που έχουμε τον ΑΔΜΗΕ, το ΔΕΔΔΗΕ κ.λπ., έχει ανακύψει μία σειρά από τέτοια θέματα, είναι γνωστό αυτό. Ειδικά τμήματα, κα. Μάνδρου, είναι λίγο αστειό, υπάρχει εδώ από καταβολής των δικαστηρίων, το οικογενειακό, το εμπράγματο, το δεν ξέρω ποιο, δεν είμαι ειδικός.

Ι. Μάνδρου: Κύριε Πρόεδρε, στη συζήτηση ετέθη το θέμα των ειδικών τμημάτων διότι έχει προσφάτως νομοθετηθεί, έστω και με την επιφύλαξη και την προσθήκη που θέσατε ότι αυτό θα το αποφασίσουν οι δικαστικοί σχηματισμοί. Εδώ συζητάμε εάν η αναγκαιότητα αυτών των ειδικών τμημάτων είναι κάτι που θα δώσει λύση σε κάποια προβλήματα που υπάρχουν ή όχι. Να ευχαριστήσω τον κ. Μενουδάκο και για να έχουμε μία συνέπεια στο χρόνο, να παρακαλέσω όλους τους συνομιλητές εάν έχουν να προσθέσουν, σε δύο λεπτά ο καθένας, κάτι που κρίνει απαραίτητο από όσα ελέχθησαν, ως προσθήκη, ως παρατήρηση, ως σχόλιο. Να ξεκινήσουμε από τον κ. Θεοδωρόπουλο για να δώσουμε το λόγο στο τέλος στον κ. Πικραμμένο ο οποίος υπήρξε και ο πιο ζωηρός.

Π. Πικραμμένος: Από τα παιδικά μου χρόνια.

Σπ. Θεοδωρόπουλος: Εγώ κατάλαβα σήμερα, με το διάλογο τον οποίο έγινε εδώ, ότι είμαστε μπροστά σε ένα πρόβλημα το οποίο έχει δύο αντιφατικές εκδοχές. Το πρώτο είναι ότι για τη μεταρρύθμιση της δικαιοσύνης χρειαζόμαστε πολύ περισσότερα χρόνια από τον πολιτικό κύκλο της οποιασδήποτε κυβέρνησης και το δεύτερο, ότι ταυτόχρονα αυτό απαιτεί μία εθνική συναίνεση και μία εθνική συνεννόηση ανάμεσα στα κόμματα και στον πολιτικό κόσμο. Από την άλλη πλευρά, επειδή ακούω πολύ συχνά αυτή τη λέξη, εθνικός διάλογος, έχω μία απορία. Πότε έγινε στην Ελλάδα εθνικός διάλογος και πότε πέτυχε; Τουλάχιστον στα δικά μου χρόνια, γιατί είμαι 64 ετών φέτος, δεν θυμάμαι ποτέ κάτι τέτοιο. Άρα πώς θα λύσουμε ένα πρόβλημα που απαιτεί εθνικό διάλογο, αλλά δεν ξέρουμε να κάνουμε εθνικό διάλογο και δεν πέτυχε και ποτέ ο εθνικός διάλογος;

Π. Πικραμμένος: Δεν θα το λύσουμε.

Σπ. Θεοδωρόπουλος: Για εμένα αυτό είναι, τουλάχιστον θα φύγω με αυτή την απορία από τη σημερινή συζήτηση.

Ι. Μάνδρου: Κύριε Καλογήρου, εσείς που προτείνατε και τον εθνικό διάλογο;

Μ. Καλογήρου: Εγώ θα απαντήσω λίγο αυστηρά στον κ. Θεοδωρόπουλο. Εθνικός διάλογος γίνεται καθημερινά, γίνεται στο κοινοβούλιο όταν συζητούνται νομοσχέδια, άλλο ο τρόπος και το εάν είναι αποτελεσματικός, γίνεται με συγκεκριμένες παρουσίες, θητείες υπουργών διαχρονικά που ήξεραν να καλούν στο υπουργείο όλους, τις ενώσεις, τους δικηγορικούς συλλόγους, τους εκπροσώπους των υπολοίπων κομμάτων, όταν έπρεπε να γίνει μία μεγάλη μεταρρύθμιση. Όταν λέμε δηλαδή κάτι, μπορεί να μην το διευκρίνισα εγώ καλά, κ. Θεοδωρόπουλε, ή μπορεί όντως το πρόβλημα που έχει δείξει ο κ. Φαναράς με τη μέτρησή του, η αξιοπιστία, η πολιτική αξιοπιστία, να είναι τόσο πολύ μεγάλο το πρόβλημα όπου όταν ερχόμαστε να συζητήσουμε για κάτι τόσο αυτονόητο, ότι οι μεταρρυθμίσεις στη δικαιοσύνη είναι ένα πεδίο στο οποίο πρέπει να συζητάμε όλοι με τους ίδιους όρους και σε διάρκεια και μακροχρόνια και με έναν προγραμματισμό που να είναι μεσοπρόθεσμος, να είναι μακροπρόθεσμος, όλα

αυτά φαίνεται πια να έχουν καταργηθεί, να μην μπορούν να πείσουν κανέναν. Εδώ είναι το μεγάλο πρόβλημα κατά τη γνώμη μου.

Κλείνω, κα. Μάνδρου, η κατάσταση είναι εξαιρετικά δύσκολη, κατά τη γνώμη μου, οι συνθήκες είναι δύσκολες, για αυτό επιβάλλουν και μία αίσθηση ευθύνης αυξημένη από όλους. Μία τελευταία σκέψη, η ταχύτητα στην απονομή της δικαιοσύνης σημαίνει όντως ανάπτυξη, ελπίζω να ικανοποιήσω τον κ. Θεοδωρόπουλο με αυτή την παρατήρηση. Εάν συναινέσουμε στην ποιοτική της αναβάθμιση με διαφάνεια, με τήρηση των κανόνων, με την καταπολέμηση των ανισοτήτων και της διαφθοράς, τότε μπορούμε να έχουμε και δίκαιη ανάπτυξη. Εάν σε αυτή τη δίκαιη ανάπτυξη, έχουμε στον πυρήνα της και τον ανθρωπισμό, τότε, κατά τη γνώμη μου, μπορούμε να έχουμε επιτυχημένες μεταρρυθμίσεις.

I. Μάνδρου: Ο κ. Μενουδάκος.

Κ. Μενουδάκος: Τα πράγματα στη δικαιοσύνη είναι ανελαστικά για να επιχειρήσει κάποιος τροποποιήσεις, πιο ανελαστικά από αλλού, για διάφορους λόγους, δεν χρειάζεται να το εξηγήσουμε εδώ. Χρειάζονται μεταρρυθμίσεις παρά ταύτα, μεταρρυθμίσεις με τη συναίνεση των χρηστών, των άμεσα ενδιαφερομένων δικαστών και δικηγόρων, οι μεταρρυθμίσεις αυτές είναι μακροχρόνιας απόδοσης, δεν πρέπει να περιμένουμε αμέσως να έχουν αποτελέσματα. Επειδή το μεγάλο πρόβλημα, στην καθυστέρηση τουλάχιστον, είναι ο μεγάλος αριθμός των εισαγομένων υποθέσεων, των ανθρώπων που προσφεύγουν στα δικαστήρια, για αυτό μου έκανε εντύπωση, στη μελέτη του κ. Φαναρά είδα ότι 28% των ερωτηθέντων αποδίδουν στη δικομανία την καθυστέρηση, εγώ θα έβαζα πολύ περισσότερο και αυτό το βλέπει κανείς στις διοικητικές υποθέσεις έντονα. Αυτό που οφείλεται; Οφείλεται όχι τόσο στη νομοθεσία, να μην ανοίξουμε αυτή τη συζήτηση, στον τρόπο που εφαρμόζει τη νομοθεσία η διοίκηση, αλλά και στον τρόπο που βλέπουν οι πολίτες τις ενέργειες της διοίκησης, δηλαδή υπάρχει μία καχυποψία, κανείς δεν έχει εμπιστοσύνη σε οποιαδήποτε απόφαση και προσφεύγει στο δικαστήριο νομίζοντας ότι θα βρει το δίκιο του. Αυτό εμπειρικά μπορώ να σας πω ότι μπορεί να το συναγάγει κανείς, δεν ξέρω εάν υπάρχουν τέτοιου είδους στοιχεία, από τις αιτήσεις ακυρώσεως που ασκούνται στο Συμβούλιο Επικρατείας κατά πράξεων της διοίκησης, η πολύ μεγάλη πλειοψηφία απορρίπτεται, θα έλεγα εμπειρικά τα 3/4. Αυτό σημαίνει ότι έγινε μία δίκη χωρίς να χρειαζόταν να γίνει.

I. Μάνδρου: Δύο λόγια ο κ. Πικραμμένος.

Π. Πικραμμένος: Εγώ θα συμφωνήσω και με τον Υπουργό, τον κ. Καλογήρου, και με τον κ. Θεοδωρόπουλο, διάλογος μπορεί να γίνει είτε με άμεσο τρόπο όπως πρότεινε ο κ. Θεοδωρόπουλος, είτε με έμμεσο τρόπο όπως υπαινίσσεται ο κ. Καλογήρου. Ο διάλογος αυτός όμως πρέπει να έχει έναν ενιαίο στόχο, μία ενιαία κατεύθυνση, να την πηγαίνει τη δικαιοσύνη προς μία ορισμένη κατεύθυνση, διότι όταν πηγαίνει μία αριστερά, μία δεξιά, δεν πηγαίνει πουθενά.

Να σας εκφράσω στο τέλος και έναν πολύ μεγάλο μου φόβο. Αυτή η συζήτηση γίνεται για πάρα πολλά χρόνια και αυτή η συζήτηση για πάρα πολλά χρόνια δεν έχει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Σκεφτείτε, λοιπόν, εάν κάνουμε μία συζήτηση για πάρα πολύ καιρό η οποία δεν δίνει κανένα αποτέλεσμα, ποιο μπορεί να είναι το τέλος αυτής της συζήτησης. Εγώ αυτό θέλω να σκεφτείτε και μήπως θα έρχινα μία βόμβα, αλλά δεν πειράζει κ. Πρόεδρε, θα τη ρίξω άλλη φορά.

I. Μάνδρου: Νομίζω ότι είναι απαίτηση όλων για τώρα.

Π. Πικραμμένος: Η βόμβα είναι, πριν από μερικά χρόνια έγινε το καινοτόμο Σύνταγμα, το έκαναν οι συνάδελφοί σας. Εάν λοιπόν το σύστημα της δικαιοσύνης στην

Ελλάδα έχει αποτύχει, να σκεφθούμε ένα άλλο σύστημα δικαιοσύνης, υπάρχουν στον κόσμο συστήματα δικαιοσύνης τα οποία έχουν επιτύχει. Θα υπάρξει πολιτική συναίνεση για ένα αποτελεσματικό σύστημα δικαιοσύνης; Ιδού το ερώτημα.

Ι. Μάνδρου: Πολλά τα ερωτήματα που έχουν προκύψει, πολύ ενδιαφέρουσες απόψεις. Να κλείσουμε αυτό τον κύκλο της συζήτησης και να καλέσω τον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, τον κ. Ισίδωρο Ντογιάκο ο οποίος θα κάνει μία παρέμβαση-εισήγηση.

Παρέμβαση Ισίδωρου Ντογιάκου, Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου

Ι. Ντογιάκος: Εγώ θα περιορισθώ στο χώρο μου κατά κάποιο τρόπο, στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης με τις όποιες παθολογίες της και με τα όποια προτερήματά της. Είναι η εποχή τώρα που η δικαιοσύνη, κυρίως η ποινική δικαιοσύνη, είναι στο προσκήνιο με αφορμή διάφορες υποθέσεις, άλλοτε σημαντικές πραγματικά, άλλοτε ασήμαντες που διογκώνονται τεχνηέντως για την ικανοποίηση διαφόρων σκοπών.

Θα περιορισθώ, μάλλον θα σταθώ σε ορισμένες επισημάνσεις τις οποίες εντόπισα από τους προλαλήσαντες και ξεκινώ με την επισήμανση του κ. Βενιζέλου, τον οποίο και θερμά ευχαριστώ για την τιμητική πρόσκληση να παραστώ σε ένα τέτοιο συνέδριο με τόσο υψηλού επιπέδου θέματα και με την ελπίδα ότι τα συμπεράσματά ίσως βοηθήσουν να βελτιωθεί κατά κάποιο τρόπο η λειτουργία της δικαιοσύνης και κυρίως της ποινικής. Ρώτησε ο κ. Βενιζέλος, γιατί αστοχούν οι πολλές και σημαντικές παρεμβάσεις και καταλήγει ότι κάτι λείπει. Πράγματι είναι αλήθεια και οι δύο διαπιστώσεις. Η πολιτεία έχει κάνει τις νομοθετικές παρεμβάσεις και όντως κάτι λείπει, μάλλον πολλά λείπουν, το βασικότερο όμως, θεωρώ ότι από εκεί πρέπει να ξεκινήσουμε, είναι το μεράκι, είναι η όρεξη, είναι η πίστη σε αυτό που κάνουμε, δεν είναι μόνο το οικονομικό. Πολύ θα ήθελα να είχαμε τον κ. Θεοδωρόπουλο Υπουργό Δικαιοσύνης, ο οποίος δήλωσε ότι πολύ πλουσιοπάροχα θα διέθετε χρήματα για τη λειτουργία της.

Μην ξεχνάμε και κάτι άλλο, ποινική δικαιοσύνη δεν απονέμεται μόνο στην Αθήνα, όπου πραγματικά οι συνθήκες είναι πάρα πολύ δύσκολες, απονέμεται και σε άλλα μέρη της χώρας που τα πράγματα είναι πολύ ήσυχια, πολύ σεμνά θα έλεγα, αθόρυβα, διότι εκεί δεν υπάρχουν μεγάλες υποθέσεις, εδώ είναι οι περισσότερες και έχουν προκύψει ξαφνικά, το ΜεΤοο, τα υποτιθέμενα σεξουαλικά σκάνδαλα, τώρα άλλα θέματα στην επικαιρότητα. Δεν πρέπει να δικάζει όμως έτσι η ποινική δικαιοσύνη υπό το κράτος της βοής και του ορμηγαδού. Πρέπει να δικάζει με νηφάλιες συνθήκες, ήρεμα, ψύχραιμα. Ούτε και το γρήγορα είναι πάρα πολύ καλό θα έλεγα. Η υπόθεση πρέπει να ωριμάσει στη σκέψη του δικαστή, του εισαγγελέα, να τη δουλέψει την υπόθεση. Ποτέ δεν ήταν καλός σύμβουλος οι μεγάλες φωνές και τα μεγάλα λόγια.

Αλλά, εν πάση περιπτώσει, εγώ επαναλαμβάνω, πρέπει να ξεκινήσει η ανάκαμψη, γιατί μπορεί να ανακάμψει η δικαιοσύνη, αλίμονο εάν δεν μπορούσε, πάρα πολύ σωστά τοποθετήθηκαν οι προλαλήσαντες και κυρίως ο κ. Πικραμμένος, βεβαίως και μπορεί, όμως πρέπει από κάπου να ξεκινήσει, είναι δύσκολο. Πού να βρεθούν τέτοιοι άνθρωποι σήμερα; Και όμως υπάρχουν, μπορούν να αξιοποιηθούν, είναι δουλειά των ηγετών της κάθε μονάδας της δικαστικής, των προϊσταμένων και γενικά ενός τρόπου που θα έπρεπε να υπάρχει όσον αφορά την αξιολόγηση. Σήμερα η αξιολόγηση είναι πάρα πολύ φτωχή. Βεβαίως με τις τελευταίες νομοθετικές τροποποιήσεις αυξήθηκαν τα κριτήρια. Θεωρώ ότι είναι καλό.

Για τον πολιτικό έλεγχο της δικαιοσύνης και για την άποψη ότι η δικαιοσύνη είναι κοινωνικά άδικη. Ο καθένας έχει την άποψή του, ουδείς παραδέχεται ότι έχει άδικο.

Προσωπικά όλα αυτά τα χρόνια που έχω την ιδιότητα του εισαγγελικού λειτουργού πολλοί με έχουν ρωτήσει τη γνώμη μου για κάποιες υποθέσεις. Όσα αφηγούνται, τα θεωρούν δεδομένα, ότι έτσι είναι. Εάν πας να δεις τη δικογραφία του, θα δεις ότι λέει τελείως διαφορετικά πράγματα, δεν έχει καμία σχέση. Κι όμως, αυτός ο άνθρωπος όταν πάει στο δικαστήριο και χάσει την υπόθεση, είτε τιμωρηθεί στο ποινικό, είτε δεν δικαιωθεί στο αστικό, θα βγαίνει να λέει, η δικαιοσύνη φταίει που εγώ δεν βρήκα το δίκιο μου και ας είναι εκτός τόπου και χρόνου όλοι οι ισχυρισμοί του και όλα τα επιχειρήματά του.

Άρα και αυτές οι φωνές πρέπει να έχουν μία ορισμένη ποιότητα, θα έλεγα, δηλαδή να ανταποκρίνονται στην αλήθεια και στην πραγματικότητα. Έχεις αποδεικτικά στοιχεία; Προσωπική μου άποψη, θα δικαιωθείς, τα λάθη είναι ανθρώπινα, μπορεί και να γίνουν. Δεν έχεις; Μη φωνάζεις, μην επιδιώκεις να κατασκευάσεις. Μπορεί να υπάρχει καθυστέρηση, αλλά η ποιότητα των αποφάσεων είναι αρκετά καλή, ο δικαστής αναλώνεται, γράφει μέσα το σκεπτικό, την αιτιολογία. Εάν δούμε, λοιπόν, μία τέτοια απόφαση, για να δούμε πόσο αδικήθηκε κάποιος άνθρωπος, ας δούμε πρώτα την αιτιολογία πόσο εμπεριστατωμένη είναι και πόσο τεκμηριωμένη, όπως και το Σύνταγμα επιβάλλει.

Ο κ. Φαναράς έκανε μία ερώτηση, τις πταίει; Άμα ανοίξουμε αυτό το κεφάλαιο θα δούμε ότι όλοι φταίμε, όλοι, κανείς δεν είναι άμοιρος ευθυνών. Φταίει ο δικαστής ο αμελής ο οποίος δεν μελετά την υπόθεση, ανεβαίνει να δικάσει, κάνει τον έλεγχο της διαδικασίας και τώρα τελευταία παρατηρείται ένα φαινόμενο το οποίο δεν υπήρχε παλιά. Βεβαίως δεν ήταν παλιά τόσο δύσκολες και βαριές υποθέσεις, αλλά εν πάση περιπτώσει όμως ήταν και δύσκολες και οι δικαστές λειτουργούσαν μέσα σε φυσιολογικούς χρόνους. Τώρα έχουμε συνεχή φαινόμενα μία δίκη να διαρκεί έξι μήνες, δώδεκα μήνες, ένα χρόνο, δύο χρόνια. Πού οφείλεται αυτό; Ταπεινή μου άποψη, πέρα από τις δυσκολίες, εκτός των άλλων και στην έλλειψη προετοιμασίας. Ο προετοιμασμένος δικαστής και ο προετοιμασμένος εισαγγελέας ξέρουν ή πρέπει να ξέρουν πού θα στοχεύσουν, να ασχοληθούν με το σημείο αυτό και να μη χάνουν τον έλεγχο της διαδικασίας. Όσοι μάρτυρες και εάν είναι, είναι αδιανόητο να ξετάζεται μία και δύο ημέρες ένας μάρτυρας. Τι λέει δύο ημέρες ένας μάρτυρας; Ο δικαστής που ξέρει θα τον ρωτήσει τα κρίσιμα σημεία. Ο εισαγγελέας επίσης το ίδιο. Ο εισαγγελέας έχει έναν ιδιόζοντα ρόλο στην ποινική δικαιοσύνη, είτε καλώς είτε κακώς «τραβά» τα μάτια του κόσμου. Ποιος είναι ο εισαγγελέας; Αυτός. Τι ωραίος που είναι στην έδρα. Ποιος είναι ο εισαγγελέας; Ο άλλος. Κοιμόταν. Και αυτά ακόμα είναι φαινόμενα τα οποία δημιουργούν προβλήματα.

Εγώ αισθάνομαι ότι όταν διορίστηκα, πραγματικά οι προηγούμενοι συνάδελφοι μας έδωσαν εξουσία στα χέρια μας, εμείς από απροσεξία μας την εξουσία αρχίζουμε και τη χάνουμε ή μάλλον την έχουμε χάσει σε πολύ μεγάλα ποσοστά. Αυτό είναι ένα πρόβλημα. Εάν έχεις το κύρος, εάν έχεις την παρουσία, εάν έχεις την ικανότητα να διατυπώσεις δύο πράγματα, να πείσεις, να καταλάβει ο άλλος ότι διάβασες την υπόθεσή του, ότι δεν είσαι όπου πάει ο άνεμος, να πεις ένα ένοχος και ένα αθώος, τα πράγματα μπορεί να είναι πολύ καλύτερα.

Η γραμματεία, βεβαίως, είναι ελλιπέστατη και τώρα τελευταία υπάρχει μία μαζική έξοδος με τα συνταξιοδοτικά, με βάση τον υπολογισμό των συνταξιοδοτικών θεμάτων και απογυμνώνεται, οι δικογραφίες στοιβάζονται. Εκεί απαιτείται άμεση ενίσχυση, ακόμα και πριν τη δημιουργία, πολύ σωστή σαν ιδέα, της Εθνικής Σχολής Γραμματέων όπως θα διαμορφωθεί. Βεβαίως υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι πραγματικά έχουν πάρα πολύ πλούσια προσόντα, μεταπτυχιακά, ξένες γλώσσες και θα είναι όφελος για τη δικαιοσύνη. Αλλά όμως πρέπει λίγο να επιταχυνθεί το θέμα ή να γίνει έστω μία προσωρινή πρόσληψη, διαφορετικά δεν γίνεται.

Ένα άλλο θέμα το οποίο θεωρώ πάρα πολύ σημαντικό, δεν το θίγει σχεδόν κανένας. Δεν είναι δυνατόν ο γραμματέας να φεύγει 3:00 η ώρα το μεσημέρι. Αυτό το σύστημα έχει ξεκινήσει από το έτος 1987. Φαντάζεστε όλα αυτά τα χρόνια τι συσσώρευση υπάρχει; Πόσο κοστίζει η υπερωρία του γραμματέα να δώσει η πολιτεία; Το δικαστήριο αρχίζει 9:00 η ώρα, εάν αρχίσει 9:00, γιατί κάποιος ή κάποια θα καθυστερήσει για κάποιο λόγο, αρχίζει 9:15-9:20, στις 12:00 συνήθως διακόπτει, για 20 λεπτά είναι ο προγραμματισμός. Πριν τη 1:00 δεν ανεβαίνει κανείς. Μετά, τις 3:00 η ώρα ο γραμματέας δηλώνει ότι συνδικαλιστικά ακολουθεί τις επιταγές του σωματείου του και επομένως εμείς κατεβαίνουμε, κ. Πρόεδρε. Το δικαστήριο διακόπτει. Αυτό έχει ως συνέπεια να γίνει ένα μεγάλο μπλέξιμο, γιατί όλοι έχουν και άλλες υποθέσεις, είναι δεσμευμένοι από άλλες αναβολές. Εκεί λοιπόν δεν βρίσκεις τίποτα, κενό. Άρα λοιπόν καθυστερεί και από εκεί. Επαναλαμβάνω, δεν θα ήταν δύσκολο να δοθεί ένα κονδύλι για να τακτοποιηθεί αυτό το θέμα, να τελειώνει η εκδίκαση των υποθέσεων, έστω και αργά το βράδυ. Είναι πολλοί οι συνάδελφοι –και πιστέψτε το– που λένε, προτιμούσαμε να κάτσουμε δύο-τρεις ώρες ακόμα να τελειώσουμε παρά να επανέλθουμε. Είναι και αυτό ένα σημαντικό σημείο.

Na πάμε ύστερα στους δικηγόρους, και εκεί έχουμε προβλήματα και τώρα τελευταία αρχίζει και εκκολάπεται το δυσάρεστο φαινόμενο να υπάρχει μία σύγκρουση μεταξύ δικαιοσύνης και δικηγόρων. Δεν θα έπρεπε. Γίνονται υπερβάσεις, ίσως και από τη μία μεριά, ίσως και από την άλλη. Η επιτρεπτή κριτική και επιβεβλημένη κριτική κάποιων αποφάσεων πολλές φορές ξεφεύγει από τα όρια και φθάνει σε προσωπικές ύβρεις, συκοφαντίες κ.λπ. Στην πράξη ένας δικηγόρος εάν θέλει να πάρει αναβολή, θα την πάρει, δεν υπάρχει περίπτωση να μην την πάρει, θα βρεθούν χίλιοι όσοι τρόποι. Na μη λέμε ότι ο ένας υπερισχύει του άλλου ή εν πάση περιπτώσει ότι κάποιος καταχρηστικά ασκεί τα καθήκοντά του.

Έχει γίνει μία ευρεία αποποινικοποίηση, θα έλεγα εγώ, με τους Κώδικες, με το νέο Ποινικό Κώδικα πάρα πολλά αδικήματα έφυγαν, ιδίως τα διαχειριστικά εγκλήματα έχουν εξαλειφθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό. Αυτό σημαίνει πάρα πολύ μεγάλη ανακούφιση στην πράξη, οι διαχειριστικές υποθέσεις ανάλωναν πάρα πολύ χρόνο, ήταν αρκετά δύσκολες, με μαθηματικά, με οικονομικά θέματα, τα οποία κακά τα ψέματα ο δικαστής δεν τα ξέρει όλα, καλείται να κρίνει ένα αεροπορικό ατύχημα, ένα ναυτικό ατύχημα, καλείται να κρίνει θέματα οικονομικά. Αυτά δεν είναι εύκολα πράγματα για να πούμε ότι υπάρχει μία αδικαιολόγητη καθυστέρηση. Τώρα όμως που έγινε ευρεία αποποινικοποίηση, θεωρώ ότι υπάρχει κενός χώρος και χρόνος ώστε ο δικαστής πράγματι να στραφεί να εκπαιδευτεί και στα καινούρια δεδομένα τα οποία η καθημερινότητα και η πράξη απαιτεί. Είπα ότι εξαρτάται από το μεράκι και την όρεξη του καθενός, αλλιώς δεν γίνεται. Όποιος δεν μπορεί, έχει τη δυνατότητα να το δηλώσει και να φύγει, γιατί –και ορθώς πιστεύω– τώρα τελευταία ο Άρειος Πάγος πραγματικά δίνει μία σωστή παρουσία και ελέγχει ορισμένα πράγματα τα οποία κυλούσαν σαν τρένο και ύστερα δημιουργούντο πολλά προβλήματα.

Για το θέμα της εκδίκασης υποθέσεων εκτός δικαιοσύνης και εκτός Συντάγματος, είναι ένα θεματάκι. Σίγουρα χρειάζονται καινούριοι τρόποι, καινούριες μέθοδοι, αλλά πάντα όμως με πάρα πολλή προσοχή, γιατί μπορεί να εκφεύγουν από την ορθόδοξη συνταγματική διαδικασία και να υπάρχει πρόβλημα.

Και ο κ. Καλογήρου χαρακτήρισε τη δικαιοσύνη μεταρρυθμίσιμη. Ναι, είναι πράγματι. Θα έλεγα συμπερασματικά κλείνοντας, για να μην καταχρώμαι του πολύτιμου χρόνου του συνεδρίου, ότι ο καθένας από την πλευρά του πρέπει να κάνει μία προσπάθεια, έστω μικρή, δεν έχει σημασία, όση μπορεί. Είναι και οι ράθυμοι, είναι και οι ικανοί, είναι και οι σεμνοί, είναι και οι πιο επαρμένοι. Αυτά είναι ανθρώπινες παθολογίες, δεν υπάρχει κλάδος και τάξη επαγγελματική που να μην έχει ιδιαιτερότητες και

οι δικαστές είναι άνθρωποι, οι περισσότεροι είναι από απλές οικογένειες, ο καθένας κουβαλά τα βιώματά του, τα γονιδιά του, δεν μπορούμε να αλλάξουμε, να περιοριζόμαστε πρέπει και να μπορούμε να συνεννοούμεθα και να μη δημιουργούμε εντάσεις και, έτσι, μία εικόνα επίπλαστη προς τα έξω.

Κάνω έκκληση, γενικά, πριν κρίνει κάποιος μία απόφαση της δικαιοσύνης, μία κίνηση της δικαιοσύνης, καλό θα είναι να ξέρει προηγουμένως ορισμένα πράγματα. Ο εισαγγελέας και ο δικαστής έχουν υπόψη τους κάποια στοιχεία της δικογραφίας τα οποία δεν έχουν οι υπόλοιποι και δεν είναι πρέπον να αποφασίζουν να παρασύρουν και να ξεσπώνουν τον κόσμο όταν δεν γνωρίζουν την πραγματικότητα. Σήμερα έχουμε ένα σωρό προστατευτικές διατάξεις για την ατομική μας αξιοπρέπεια, για την οικογενειακή μας κατάσταση, όλα. Αυτά, λοιπόν, πρέπει να τα προσέχουμε. Εγώ θεωρώ ότι είμαστε ευλογημένοι, τυχεροί που αξιωθήκαμε να υπηρετήσουμε έναν θεσμό σαν τη δικαιοσύνη και, μάλιστα, ανενόχλητοι, ανεπηρέαστοι κατά το ανθρωπίνως δυνατόν, και χωρίς να έχουμε το άγχος εάν ο εργοδότης μας, εάν ο προϊστάμενός μας την άλλη ημέρα θα μας διώξει. Είμαστε κατοχυρωμένοι, μιλάμε με την καρδιά μας, με τη συνείδησή μας, τουλάχιστον η συντριπτική πλειοψηφία. Λάθη θα γίνουν, δεν υπάρχει περίπτωση να μη γίνουν, πρέπει να είμαστε επεικείς κατά κάποιον τρόπο. Αλλά, εν πάση περιπτώσει, η καλή διάθεση και η θέληση νομίζω ότι μπορούν να αποτελέσουν ένα εφαλτήριο, ένα βήμα επάνω στο οποίο μπορεί να πατήσει κάποιος και να ξεκινήσει τη βελτίωση της δικαιοσύνης και των συνθηκών απονομής της. Ευχαριστώ πολύ.

Υπάρχουν οι υποκειμενικές προϋποθέσεις; – Η μεταρρυθμιστική δεκτικότητα δικαστικών λειτουργών και δικηγόρων

Εισαγωγική ομιλία

Μαρία Γεωργίου

Πρόεδρος του Αρείου Πάγου

Συντονισμός

Ιωάννα Μάνδρου

Δημοσιογράφος

Συζητούν

Δημήτρης Βερβεσός

*Πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών και της Ολομέλειας των προέδρων των
Δικηγορικών Συλλόγων*

Νίκος Σαλάτας

Πρόεδρος Εφετών ε.τ.

Μαργαρίτα Στενιώτη

Πρόεδρος της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων

Δημήτρης Φινοκαλιώτης

*Πρόεδρος Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης και Αντιπρόεδρος της Ολομέλειας των
προέδρων των Δικηγορικών Συλλόγων*

Ι. Μάνδρου: Θα περάσουμε τώρα στο επόμενο πάνελ της συζήτησής μας, αφού αποχωρήσουν οι εξαιρετικοί ομιλητές μας. Θα καλέσω την Πρόεδρο του Αρείου Πάγου, την κα. Μαρία Γεωργίου για μία παρέμβαση-συζήτηση, και στη συνέχεια θα περάσουμε στο δεύτερο πάνελ, στο οποίο μετέχουν δικηγόροι και δικαστικοί λειτουργοί για να συζητήσουμε αυτά τα θέματα των προβλημάτων της δικαιοσύνης και τις δυνατότητες μεταρρύθμισης.

Μ. Γεωργίου: Θα ήθελα καταρχάς να ευχαριστήσω τον κ. Σκουρή. Θα ήθελα να επισημάνω ότι συνδράμει πάρα πολύ τη Σχολή Δικαστών και τον ευχαριστώ πάρα πολύ. Και εσάς, κ. Καθηγητά. Ήθελα να πω ότι χάρηκα πάρα πολύ διαβάζοντας για τον Κύκλο Ιδεών, είδα ότι μέσα στο συμβούλιο είναι επιστήμονες από όλους τους τομείς και επειδή εγώ πιστεύω πάρα πολύ στο ενιαίο της επιστήμης, χάρηκα ακόμα περισσότερο.

Στον τίτλο τ του Κύκλου Ιδεών και στο θέμα του διημέρου αυτού υπάρχει η λέξη «ιδέα». Προσωπικά η αφύπνιση μίας ιδέας με παρέπεμψε σε φιλοσοφική συζήτηση υπό μορφή συμποσίου και χάρηκα γιατί η φιλοσοφία, μεταξύ άλλων, λύνει προβλήματα, δείχνει δρόμους, αλλά όταν διάβασα το πρόγραμμα προσγειώθηκα. Όμως θα αναφέρω πολύ μικρό απόσπασμα από την επί υφηγεσία διατριβή του Κωνσταντίνου Τσάτσου που αφορά τη σχέση μεταξύ της έννοιας και της ιδέας του Δικαίου.

Κάθε θετικόν δίκαιον έχει υποκειμενικήν απλώς αξίαν. Ενώ η μόνον νοητή ιδέα του δικαίου έχει αντικειμενικήν ισχύν, απόλυτον, άνευ όρων, το εκασταχού και εκάστοτε

θετικόν δίκαιον («αι ειδικαί μορφαί ας η ιδέα του δικαίου εκάστοτε προσλαμβάνει πραγματοποιημένη») «ισχύει», έχει αξίαν, εάν και εφ' όσον αναγνωρίζεται εκάστοτε και εκασταχού, ως έχον αξίαν σχετικώς προς αυτούς ούς πραγματικώς ρυθμίζει.

Απόδειξις τούτου είναι ότι το θετικόν δίκαιον αεί μεταβάλλεται, διότι η εκάστοτε αξία του τίθεται εν αμφιβόλω, είναι δηλ. σχετική και ουχί απόλυτος. Αλλ' η αέναος αύτη μεταβολή κινείται πάντοτε κατά μίαν κατεύθυνσιν, κατά την ιδέαν του δικαίου, το στοιχείον όπερ ακριβώς εις τούτο χρησιμεύει, ίνα δεικνύει τον δρόμον προς μίαν ενιαίαν κατεύθυνσιν, ήτις θα έπαυε να είναι ενιαία, εάν η εκάστοτε γραμμή εξηρτάτο από ειδικευμένας κατά χρόνον και τόπον αναγνωρίσεις. Αυτό το μόνον, όπερ δυνάμεθα να διαπιστώσωμεν λογικώς (και πέραν τούτου δεν υπάρχει επιστήμη), είναι ότι το εκάστοτε θετικόν δίκαιον αποτελεί, κατά λογικήν ανάγκην, απλήν προσπάθειαν προς το να κατευθύνεται κατά την αιωνίαν γραμμήν ήν δεικνύει η ιδέα του δικαίου («η ιστορική πραγματικότης κινείται αενάως προς την ιδέαν» σελ. 96).

Μετά από 40 έτη δικαστική λειτουργός της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης, όσα πολύ μικρής έκτασης εκθέσω αποτελούν καταρχάς τη δική μου αλήθεια. Έχω όμως τη βεβαιότητα πως συμπίπτει με την αλήθεια της πλειοψηφίας των συναδέλφων μου. Ενδέχεται η αλήθεια αυτή να κριθεί από πολλούς απλοϊκή, όμως την αλήθεια, μεταξύ άλλων, τη χαρακτηρίζει η απλότητα. Απαντώ στην ερώτηση εάν υπάρχουν υποκειμενικές προϋποθέσεις; Είναι αυτονόητο πως υπάρχουν. Ο δικαστής δεν εφαρμόζει νόμο μόνο αν κρίνει πως αντιβαίνει σε συνταγματική διάταξη, άλλη είναι η εξουσία που θεοπίζει τους νόμους, εμείς οι δικαστές τους εφαρμόζουμε. Όσον αφορά τη μεταρρύθμιση πόσες φορές χάριν της επιτάχυνσης δεν τροποποιήθηκαν οι διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας; Από τις προδικαστικές και επί χρόνια εξετάσεις μαρτύρων ενώπιον του εισηγητή, στην έκδοση πράξεων, φθάσαμε τουλάχιστον στην τακτική διαδικασία στην κατά κανόνα ανυπαρξία ζωντανής αποδεικτικής διαδικασίας. Θεοπίστηκαν τα Μονομελή Εφετεία. Άραγε υπάρχουν στατιστικά πόσες αποφάσεις των τελευταίων αναιρούνται; Αν πράγματι οδήγησε στην επιτάχυνση;

Καθόσον αφορά το πεδίο του ποινικού, για την απαραίτητη βεβαιότητα του τι ισχύει, επιβάλλεται η προσφυγή σε τράπεζα νομικών πληροφοριών. Οι τροποποιήσεις είναι τόσο συχνές που οι δύο κώδικες δεν εμπνέουν εμπιστοσύνη για ενημέρωση από αυτούς. Άραγε αναρωτηθήκατε το βαθμό που δυσχεραίνουν τον δικαστή οι αλληπάληλες τροποποιήσεις που έχουν άμεση συνέπεια την ανυπαρξία για ικανό χρονικό διάστημα νομολογίας; Εκτός από εξαιρέσεις, για τις οποίες θα γίνει λόγος παρακάτω, εμείς οι δικαστές της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης, στη στέγη της οποίας, λόγω της δικαιοδοσίας της, σχεδόν όλοι που διαβιούν στο κράτος μας έχουν με εμπιστοσύνη προσφύγει, θέλουμε, επιθυμούμε να λειτουργούμε άρτια από κάθε άποψη. Το έχουμε στα μέγιστα κατακτήσει και λίγα, όχι πράσινα μίλια απομένουν για την επίτευξη του βέλτιστου. Θέλουμε και θα γίνουμε υπόδειγμα και στους συναδέλφους των άλλων κρατών μελών και όχι μόνον.

Σχετικά με τη μικρή μειοψηφία των συναδέλφων που είτε καθυστερούν την έκδοση αποφάσεων, είτε το περιεχόμενο των τελευταίων αντιβαίνει φανερά στις εφαρμοστές διατάξεις νόμων, είτε η συμπεριφορά τους δεν αρμόζει σε δικαστικό λειτουργό, θα εφαρμοστούν καταρχήν με ακρίβεια οι σχετικές διατάξεις του κώδικα οργανισμού δικαστηρίων και κατάστασης δικαστικών λειτουργών. Προς τούτο θα συμβάλουν οι Επιθεωρητές, ο Αντιπρόεδρος του Αρείου Πάγου Προϊστάμενος της Επιθεώρησης, οι Προϊστάμενοι των Εφετείων, η Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων και πολύ σημαντικό, οι συλλειτουργοί της δικαιοσύνης, οι δικηγόροι με έγγραφη αναφορά συνοδευόμενη από τα απαραίτητα έγγραφα που θα απευθύνεται και στον Πρόεδρο του Αρείου Πάγου. Αυτά εντελώς συνεκτικά για εμάς, αλλά η έννοια, ο θεσμός, η εξουσία της δικαιοσύνης είναι αυτονόητο πως δεν απαρτίζεται μόνο από τους

δικαστικούς λειτουργούς. Ξεκινά από τον άνθρωπο που είτε ακούσια, πράγμα που προϋποθέτει αξιόποινη πράξη, είτε εκούσια, -στην πρώτη περίπτωση επιβάλλεται, στη δεύτερη προσφεύγει σε νομικό παραστάτη-, απευθύνεται σε δικηγόρο, για να εκθέσει το θέμα που τον απασχολεί, συντελεί στη δημιουργία μίας δικογραφίας ποινικής ή πολιτικής υπόθεσης.

Γνωρίζω πως είναι ουτοπία, αλλά η συμβολή της παιδείας με την ευρεία έννοια του όρου που οδηγεί σε προσωπικότητες με κριτική σκέψη, θα οδηγούσε με ασφάλεια στη μείωση των αγωγών και των ενδίκων μέσων, στη μείωση της εγκληματικότητας. Σε κάθε περίπτωση τα ως άνω και αν δεν είναι ουτοπία, ενδεχομένως να συμβούν στο απώτατο μέλλον, οπότε δεν συμβαδίζει με μεταρρύθμιση. Συνεχίζει με το δικηγόρο, από την καθοδήγηση του οποίου εξαρτάται αν η υπόθεση του κάθε πελάτη του θα γίνει ένδικη, επίδικη. Υπάρχουν πάρα πολλές περιπτώσεις που ο δικηγόρος γνωρίζει ότι η υπόθεση πρέπει να μην οδηγηθεί στο δικαστήριο και αν οδηγήθηκε και ο πελάτης του είναι εναγόμενος, πως πρέπει να αποδεχθεί την αγωγή, να πληρώσει τη διαταγή πληρωμής. Ενδεικτικά, όταν ζητούνται κοινόχρηστα, όταν υπάρχει παραβίαση του κώδικα οδικής κυκλοφορίας πχ παραβίαση του stop, ή κίνηση στο αντίθετο ρεύμα, μόνο με υλικές ζημιές, όταν επιδιώκεται η καταβολή δεδουλευμένων, αν οφείλονται μισθώματα, αν πράγματι υπάρχουν φθορές στο μίσθιο που δικαιολογούν αποζημίωση. Ας λαμβάνουν χώρα στα δικηγορικά γραφεία οιοσδήποτε διαιτητικές δίκες, όλα όμως τα παραπάνω με τη δέουσα αμοιβή του δικηγόρου και εδώ πρωταγωνιστεί η παιδεία, να μάθει ο πελάτης πως η επίσκεψη για νομική συμβουλή αμειβεται.

Θα ήθελα, ακολούθως, να αναφέρω δύο γεγονότα πάρα πολύ σοβαρά, που αφορούν τους δικηγόρους. Είναι γνωστό ότι λόγω της επιδημίας, ενδημίας του COVID, προσλήφθηκαν πάρα πολλά άτομα για θερμομέτρηση, για βοηθητικές υπηρεσίες για την εκπλήρωση των μέτρων. Τι έγινε λοιπόν; Όταν έπαψαν αυτά τα μέτρα, ασκήθηκαν αγωγές και ασφαλιστικά μέτρα, επικαλούμενοι αυτοί που είχαν προσληφθεί για ένα τρίμηνο ότι καλύπτουν πάγιες ανάγκες και, μάλιστα, εκδόθηκαν από το Πρωτοδικείο Αθηνών και προσωρινές διαταγές, σε επαρχιακά δικαστήρια δεν εκδόθηκαν. Δεν νομίζω ότι αυτή είναι η σωστή αντιμετώπιση. Κάτι άλλο, θα γνωρίζετε το άρθρο 20Α του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ότι μπορεί όταν είναι ένα νομικό ζήτημα μεγάλης εμβέλειας να εισάγεται στην Ολομέλεια του Αρείου Πάγου. Ήταν δυσάρεστη έκπληξη η διαπίστωση εκ μέρους μου πως οι δικηγόροι το χρησιμοποιούν, υποβάλλουν μία τέτοια αίτηση προκειμένου να πάρουν αναβολή εκδίκασης της υπόθεσης. Είναι κρίμα, δε θα πρέπει να γίνεται τέτοια χρήση. Δεν τιμά τους δικηγόρους που έχω την άριστη σχέση μαζί τους και τους τιμώ και θα τους τιμώ.

Θα ήθελα κάτι να πω σε σχέση με όσα είπε ο κ. Εισαγγελέας. Όχι, δεν μπορεί οι γραμματείς να μένουν περισσότερο από τις 15:00. Στην πραγματικότητα όμως παρέχουν την εργασία τους μέχρι τις 17:00, μέχρι να τελειώσει ένας μάρτυρας, να τελειώσει μία απολογία. Δείχνουν τεράστια ανοχή. Δεν αναφέρθηκα στους γραμματείς, η κατάσταση είναι απελπιστική. Στον Άρειο Πάγο είμαστε σχεδόν 80 δικαστές και οι γραμματείς είναι λιγότεροι από 40, είναι απελπιστική η κατάσταση. Για να αντέξει ο γραμματέας και μετά τις 15:00 θα πρέπει να υπάρχει αντικατάσταση. Σε καμία περίπτωση, όμως, δεν μπορεί να έχουμε αυτά που είχαμε, που φεύγαμε από την Ευελπίδων 3:00, 12:00 και 4:00 τα ξημερώματα, δεν είναι συνθήκες αυτές απονομής της δικαιοσύνης.

Εύχομαι να είναι γόνιμη η συμβολή όλων όσων παρείχαν τις γνώσεις τους, τις εμπειρίες τους, τις προτάσεις χάριν του κράτους δικαίου. Περιμένω συμπεράσματα υλοποιήσιμα. Ευχαριστώ πολύ.

Ι. Μάνδρου: Ευχαριστούμε πάρα πολύ την Πρόεδρο του Αρείου Πάγου, την κα. Μαρία Γεωργίου και θα περάσουμε αμέσως στην κουβέντα μας. Θα ξεκινήσω, και θα μου το επιτρέψουν οι παρόντες κύριοι στο πάνελ, με την κυρία Μαργαρίτα Στενιώτη, εν ενεργεία δικαστικό λειτουργό, η οποία είναι και Πρόεδρος αυτή την εποχή της Ενώσεως Δικαστών και Εισαγγελέων της μεγαλύτερης Δικαστικής Ένωσης στη χώρα και Εφέτης στο Εφετείο Αθηνών. Κυρία Πρόεδρε, έχετε υπηρετήσει τη δικαιοσύνη πάρα πολλά χρόνια, το θέμα μας εδώ και από την προηγούμενη συζήτηση είναι γνωστό, αν είναι μεταρρυθμίσιμη η δικαιοσύνη και, βεβαίως, εάν είναι δεκτικοί οι δικαστικοί λειτουργοί, αν κατανοούν, αν θέλουν, αν συνειδητοποιούν την ανάγκη των μεταρρυθμίσεων.

Μ. Στενιώτη: Σας ευχαριστώ κα. Μάνδρου. Καταρχήν να ευχαριστήσω τον Κύκλο Ιδεών και τον Πρόεδρο για την πρόσκληση να μετέχω σε αυτό το διήμερο συνέδριο. Θα ξεκινήσω όμως με μία διαφωνία. Διαφωνώ με την υιοθέτηση της άποψης ότι η κατάσταση της δικαιοσύνης αποτελεί το πρώτο θεσμικό πρόβλημα της χώρας και τούτο, διότι η δικαιοσύνη δεν μπορεί να χαρακτηρίζεται πρόβλημα. Η δικαιοσύνη αποτελεί πυλώνα της δημοκρατίας, εγγυάται...

Ι. Μάνδρου: Συγνώμη, ένα λεπτό, κα. Πρόεδρε, δεν αποδίδει κανείς ψόγο στη δικαστική λειτουργία αναφέροντας ότι η λειτουργία της δικαιοσύνης και όχι η ίδια η δικαιοσύνη ότι αποτελεί το μεγαλύτερο ή το πιο μεγάλο θεσμικό και αναπτυξιακό πρόβλημα. Κάνω αυτή τη διευκρίνιση.

Μ. Στενιώτη: Θεωρώ ήταν το συμπέρασμα προηγούμενου συνεδρίου, ότι αποτελεί το πρώτο θεσμικό πρόβλημα της χώρας μας και για αυτό τοποθετούμαι έτσι. Να συνεχίσω, αποτελεί θεματοφύλακα των ατομικών ελευθεριών και, επίσης, λειτούργησε κατά τα χρόνια της οικονομικής κρίσης και εξακολουθεί να λειτουργεί έως σήμερα ως συνεκτικός ιστός της κοινωνίας.

Να ξεκινήσω με μία παραδοχή, γιατί πρέπει να είμαστε ξεκάθαροι γιατί υπάρχουν διαφορετικές απόψεις. Ο θεσμικός ρόλος της δικαιοσύνης δεν είναι μόνο αυτός του θεματοφύλακα των ατομικών δικαιωμάτων, δεν είναι μόνο ο εγγυητής της εύρυθμης λειτουργίας της κοινωνίας, αλλά αποτελεί και μοχλό ανάπτυξης της οικονομίας της χώρας μας και τούτο το λέω γιατί υπάρχουν διαφορετικές απόψεις. Το επιχειρείν και η επενδυτική δραστηριότητα προστατεύονται συνταγματικά και, επομένως, πρέπει να ασκούνται αυτά τα δικαιώματα σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από ασφάλεια δικαίου, από σταθερότητα, από έλλειψη κακονομίας, πολυνομίας και από ταχεία και αποτελεσματική επίλυση τυχόν δικαστικών διαφορών.

Ι. Μάνδρου: Κυρία Πρόεδρε, για να είναι και ζωντανή η συζήτηση, να μπορούμε να την παρακολουθούμε, μας παρακολουθούν πάρα πολύ άνθρωποι από το διαδίκτυο, να έχουμε μία απάντηση σε αυτό που είπαμε μεταρρυθμίσεις. Πόσο δεκτικοί είναι οι δικαστές; Γιατί ετέθησαν πολλά και ειπώθηκαν πολλά και στην προηγούμενη συζήτηση, αν είναι, αν δεν είναι, αν πρέπει να γίνουν περισσότερο, αν δεν χρειάζεται και είναι μία χαρά.

Μ. Στενιώτη: Θα σας απαντήσω αφού εντοπίσουμε τα προβλήματα, γιατί για να κάνουμε μεταρρυθμίσεις πρέπει να ξέρουμε ποια είναι τα προβλήματα. Θεωρώ ότι το πρόβλημα στην ελληνική δικαιοσύνη δεν είναι η ποιότητα των αποφάσεων, είναι η παθογένεια της καθυστέρησης στην απονομή της δικαιοσύνης. Έχουν γίνει, όμως, αλλαγές, συνεπώς, είμαστε δεκτικοί μεταρρυθμίσεων. Έχουν γίνει μεταρρυθμίσεις και θα τις απαριθμήσω, η διαμεσολάβηση, η Δικαστική Αστυνομία, η Σχολή Δικαστικών

Υπαλλήλων που τώρα είναι στα σκαριά, υπάρχει στη διαβούλευση το σχετικό νομοσχέδιο, είναι μεταρρυθμίσεις οι οποίες έγιναν.

Ι. Μάνδρου: Ερώτηση, η αξιολόγηση που είναι ένα δύσκολο κατά κάποιον τρόπο θέμα το οποίο έχει απασχολήσει τους δικαστές, έχει απασχολήσει το νομικό κόσμο, τα πολιτικά κόμματα κ.λπ. Θέλουν οι δικαστές να αξιολογούνται; Θέλουν τον έλεγχο; Γιατί υπάρχουν και πολλοί που λένε το αντίθετο, ότι οι δικαστές δεν θέλουν να ελεγχονται, δεν θέλουν τον έλεγχο, δεν είναι ευεπίφοροι σε αυτές τις διαδικασίες. Επίσης, κα. Πρόεδρε, να σας ρωτήσω και κάτι άλλο, αφού μου απαντήσετε σε αυτό, το σύστημα του ελέγχου σήμερα, όπως είναι, είναι επαρκές;

Μ. Στενιώτη: Είναι επαρκέστατο για τον απλό λόγο ότι τροποποιήθηκε πρόσφατα και άρχισε να ισχύει από τον Ιούνιο του 2022, του τρέχοντος έτους, καθότι άλλαξε ο οργανισμός δικαστηρίων και κατάσταση δικαστικών λειτουργιών και προβλέπεται αξιολόγηση των δικαστών.

Ι. Μάνδρου: Αυτό είναι τα καινούριο, δεν έχει αποδώσει ακόμα.

Μ. Στενιώτη: Δεν έχει αποδώσει ακόμα, όμως έχει τροποποιηθεί. Βέβαια η προσωπική μου άποψη ήταν ότι ήταν επαρκέστατο και το προηγούμενο σύστημα αξιολόγησης, καθότι περιελάμβανε την αξιολόγηση των δικαστών σε πολλά επίπεδα, δηλαδή στην επιστημονική κατάρτιση, στην κρίση, στην αντίληψη, στην επιμέλεια. Τώρα όμως έχουμε πάει σε ένα άλλο σύστημα, εγώ το έχω χαρακτηρίσει ότι είναι πολύ ασφυκτικό πλέον το πλαίσιο της αξιολόγησης των δικαστών. Αξιολογείται από τον Προϊστάμενο της Επιθεώρησης, από τον Επιθεωρητή, από τον Προϊστάμενο του Τμήματος, από τον Διευθύνοντα το δικαστήριο. Αυτό δημιουργεί ένα ασφυκτικό πλαίσιο κατά τη γνώμη μου.

Ι. Μάνδρου: Να ρωτήσω, με τη μακρά σας εμπειρία μέσα στο δικαστικό σώμα, 30 χρόνια περίπου.

Μ. Στενιώτη: Λιγότερα.

Ι. Μάνδρου: Συμφωνείτε με αυτό που διατυπώνεται από πολλές πλευρές, ότι αφήστε τώρα το καινούριο σύστημα να δούμε τι θα αποδώσει, ότι μέχρι τώρα αυτή η αξιολόγηση είχε στην πραγματικότητα ατονήσει και τελικά έφθαναν όλοι να κρίνονται ως επαρκείς.

Διατυπώνεται η άποψη ότι το ισχύον σύστημα μέχρι πρόσφατα είχε ατονήσει και ότι τελικά σχεδόν όλοι, αυτό που ο λαός λέει με την πολύ επιτυχημένη φράση «κουτσοί, στραβοί στον Άγιο Παντελεήμονα», έφθαναν να προάγονται και να φθάνουν μέχρι τα ανώτατα κλιμάκια, μιλώ κυρίως για την πολιτική και ποινική δικαιοσύνη. Έχετε εσείς αυτή την αίσθηση; Ήταν το σύστημα τέτοιο που ήταν πράγματι φίλτρο και οι ικανοί περνούσαν και οι μη επαρκείς έμεναν πίσω;

Μ. Στενιώτη: Πιστεύω και αυτό βιώνω ότι κουτσοί-στραβοί στην ελληνική δικαιοσύνη δεν υπάρχουν, είναι πολύ υψηλή η ποιότητα των αποφάσεων των Ελλήνων δικαστών. Μπορεί να υπάρχουν κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις συναδέλφων που δεν μπορούν να ανταποκριθούν στα καθήκοντά τους, όμως υπάρχει και η έκθεση, η οποία είναι του 2023, σχέδιο ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία και στις παραδοχές τι λέει; Ότι το επίπεδο των δικαστών που αποφοιτούν από την Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών είναι υψηλό σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ι. Μάνδρου: Άρα εσείς θεωρείτε ότι έχουν...

Μ. Στενιώτη: Ότι ήταν επαρκέστατο και το προηγούμενο. Θεωρώ ότι αυτό, όπως είπα, «πνίγει» το ελεύθερο φρόνημα του δικαστή.

Ι. Μάνδρου: Τελευταία ακούστηκε και από τον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, τον κ. Ντογιάκο, ο οποίος μας τιμά με την παρουσία του, ότι καταβάλλεται μία μεγάλη προσπάθεια από τον Άρειο Πάγο, το ανώτατο δικαστήριο της χώρας, προκειμένου να απομακρυνθούν από τη δικαιοσύνη δικαστικοί λειτουργοί οι οποίοι δεν μπορούν να ανταποκριθούν για διάφορους λόγους ανεπάρκειας στα καθήκοντά τους και, μάλιστα, σε σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα, λιγότερο από ένα χρόνο, έχουμε περίπου είκοσι, αν δεν απατώμαι, απολύσεις από την Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, έκρα από άλλες πειθαρχικές ποινές κ.λπ. Αυτή η προσπάθεια –εντός εισαγωγικών ή εκτός– κάθαρσης μήπως σηματοδοτεί ότι μέσα στο δικαστικό σώμα η κατάσταση δεν είναι και τόσο ιδανική, όσο ενδεχομένως πολλοί την εκλαμβάνουν;

Μ. Στενιώτη: Όχι, απλά σημαίνει ότι τα όργανα επιθεώρησης των δικαστικών λειτουργιών λειτουργούν και για αυτό είναι γεγονός ότι είκοσι συνάδελφοι δικαστές και εισαγγελείς σε μικρό χρονικό διάστημα απολύθηκαν. Αυτό δεν είναι ένα καινούριο φαινόμενο, πάντα είχαμε απολύσεις των ανεπαρκών, απλά δεν είχε δοθεί αυτή η δημοσιότητα και κανένας δεν αναρωτήθηκε γιατί απολύθηκαν αυτοί οι δικαστές. Δεν απολύθηκαν ούτε για ανεντιμότητα, ούτε ανηθικότητα, ούτε χρηματισμό, απλά δεν μπόρεσαν να ανταπεξέλθουν στο λειτούργημα του δικαστή. Το λειτούργημα του δικαστή είναι ψυχοφθόρο, είναι επίπονο, ο δικαστής καταθέτει την ψυχή του στη δικογραφία, εργάζεται μέρα-νύκτα, αργίες, καθημερινές, το καλοκαίρι, εργάζεται χωρίς ωράριο, γιατί μιλούν για ωράριο. Ποιο ωράριο έχει ο δικαστής που τελειώνοντας το ποινικό γυρίζει και γράφει μέχρι τη νύκτα, μέχρι τα ξημερώματα; Πρέπει να ειπωθούν κάποια πράγματα για την ελληνική δικαιοσύνη, πρέπει να ειπωθούν γιατί υπάρχει παραπληροφόρηση. Υπάρχει δημοσίευμα που λέει ότι δίνουμε 48 αναβολές, δεν υπάρχει αυτό, 48 αναβολές στην πολιτική δικαιοσύνη και στην ποινική, σύμφωνα με τους κώδικές μας απαγορεύεται.

Ι. Μάνδρου: Κυρία Πρόεδρε, νομίζω ότι όσοι μας παρακολουθούν και διά ζώσης γνωρίζουν το επίπεδο των Ελλήνων δικαστών στη συντριπτική τους πλειοψηφία ή στη μεγάλη πλειοψηφία. Εδώ μιλάμε για το σύστημα αξιολόγησης, δηλαδή για τη λειτουργία της δικαιοσύνης, αν φιλτράρει και κρατά και προάγονται οι ικανοί ή όχι, αν υπάρχουν μέσα στη δικαιοσύνη μη ικανοί που πρέπει να φύγουν, διότι πρέπει να σας θυμίσω ότι ο επίτιμος πλέον Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου ο κ. Πλιώτας, πριν από λίγο καιρό έφυγε, πριν από τρεις μήνες, είχε καταθέσει δημόσια πρόταση για εθελούσια έξοδο, προκειμένου να απομακρυνθούν από το δικαστικό σώμα δικαστικοί και εισαγγελικοί λειτουργοί που δεν μπορούν πλέον να ανταπεξέλθουν. Άρα, κάποιο πρόβλημα υπάρχει για να φθάσει ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου μέχρι πρότινος να κάνει τέτοια πρόταση. Συμφωνείτε καταρχήν εσείς ότι πρέπει να υπάρχει;

Μ. Στενιώτη: Συμφωνώ. Συμφωνώ με τον κ. Πλιώτα, γνωρίζω ότι η κα. Πρόεδρος του Αρείου Πάγου είναι αντίθετη νομίζω.

Μ. Γεωργίου: Εντελώς.

Μ. Στενιώτη: Είχε γίνει πριν δώδεκα χρόνια, αν θυμάμαι καλά, εθελουσία έξοδος και ποιοι αποχώρησαν; Οι συνάδελφοι οι οποίοι είχαν προβλήματα υγείας. Υπάρχουν επίμονα αιτήματα συναδέλφων που έχουν ασθένειες χρόνιες, σκλήρυνση κατά πλάκας, είναι αρκετοί συνάδελφοι, που επιθυμούν να αποχωρήσουν από το δικαστικό σώμα με εθελουσία έξοδο. Εγώ πιστεύω ότι μία εθελουσία έξοδος αυτή τη στιγμή είναι απαραίτητη στο δικαστικό σώμα μετά από δώδεκα χρόνια.

Μ. Γεωργίου: Πράγματι, υπάρχουν συνάδελφοι που έχουν πρόβλημα υγείας, αλλά το ότι είμαστε δικαστές δεν σημαίνει ότι δεν είμαστε άνθρωποι και συνάνθρωποι. Αυτοί οι συνάδελφοι επιβιώνουν και εργάζονται και τους κάνει και καλό που είναι μέσα στον κόσμο της δουλειάς. Ο συνάδελφος που χάθηκε πριν από μία εβδομάδα περίπου, είχε σοβαρότατο πρόβλημα και όμως συνταξιοδοτήθηκε κανονικά. Και τώρα στον Άρειο Πάγο, σχεδόν σε κάθε περίοδο έχουμε άτομο που απλώς καταλαβαίνουμε την κατάστασή του και μισθοδοτείται χωρίς να εργάζεται. Δεν δικαιολογεί αυτό δηλαδή, η κατάσταση της υγείας, την εθελουσία. Δηλαδή εθελουσία, που συνήθως στην εθελουσία είναι και κάποια χρήματα, κάποια πριμ, κάτι, σε κάποιους που έχουν αμαυρώσει την εικόνα μας; Να σας πω και κάτι; Πράγματι πάντα τίθεντο σε οριστική παύση συνάδελφοι, αυτό δεν συμβαίνει τώρα, αλλά η μεγάλη πλειοψηφία αυτών ήταν που ήρθε και είπε, δεν μπορώ να ανταποκριθώ, δεν μπορώ αυτούς τους ρυθμούς. Εγώ λέω, όχι σε εθελουσία έξοδο, μη σας καθυστερώ να σας λέω τα επιχειρήματά μου, όχι εθελουσία. Όποιος δεν μπορεί να ανταποκριθεί, το δηλώνει και πηγαίνει στο δημόσιο και δεν σημαίνει ότι πηγαίνει στο δημόσιο κάποιο άτομο που δεν είναι ικανό. Είναι πάρα πολύ ικανό, έχει το πτυχίο της Νομικής, πέτυχε στις εξετάσεις της Σχολής Δικαστών, αποφοίτησε από τη Σχολή Δικαστών, κάποια χρόνια δούλεψε σαν δικαστής. Όχι απλώς είναι ικανός, αλλά είναι ικανότατος. Ήρθε συνάδελφος που παύθηκε οριστικά και μας είπε ευχαριστώ, είδα την άνοιξη στη ζωή μου. Δεν ταιριάζουν οι ρυθμοί και η καθημερινότητα σε όλους τους ανθρώπους. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είναι ικανός για το δημόσιο.

Ι. Μάνδρου: Ευχαριστούμε, κα. Πρόεδρε.

Μ. Γεωργίου: Εγώ ευχαριστώ.

Ι. Μάνδρου: Να προχωρήσουμε τη συζήτησή μας. Κυρία Στενιώτη, εσείς που ζείτε τη δικαιοσύνη από μέσα, τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει, ας το πούμε σε αυτή τη λογική του πρέπει, για να βελτιωθεί η κατάσταση για παράδειγμα σε αυτά που ανέφερε και ο κ. Ντογιάκος, για να έχουμε μία βελτιωμένη κατάσταση στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης και της πολιτικής. Για παράδειγμα, συμφωνείτε με την αύξηση του ωραρίου εργασίας; Να λειτουργούν τα δικαστήρια όχι 9:00 με 15:00, αλλά 9:00 με 17:00, λέω για παράδειγμα. Ή να υπάρχουν περισσότερες αίθουσες να δικάζονται περισσότερες υποθέσεις; Αλλά ας μείνουμε πρώτα στο ωράριο.

Μ. Στενιώτη: Ναι, πριν πάμε στο ωράριο, να σας πω ότι δεν έχουμε αυτή τη στιγμή στατιστικά στοιχεία σχετικά με το πού πάσχει το δικαιοσύνη μας σύστημα. Προαναφέρθηκε ότι στα μικρά δικαστήρια της χώρας δεν υπάρχουν προβλήματα, είναι εύρυθμη η λειτουργία της δικαιοσύνης, γιατί δεν έχουν μεγάλο φόρτο εργασίας οι συνάδελφοι. Πρέπει να εντοπίσουμε το πρόβλημα και θεωρώ το πρόβλημα είναι στο Πρωτοδικείο της Αθήνας, το οποίο και αυτό μετά την τροποποίηση του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και την κατάργηση της εμάρτυρης απόδειξης, εδώ θα αντιδράσει ο κ. Βερβεσός.

Δ. Βερβεσός: Μόνο εδώ; Θα ήταν καλό να ήταν μόνο εκεί, θα ήταν παρωνυχίδα.

Ι. Μάνδρου: Εσείς λέτε ότι είναι καλύτερα τα πράγματα;

Μ. Στενιώτη: Είναι τα πράγματα και πρέπει να έχουμε στατιστικά στοιχεία. Το αισιόδοξο είναι ότι για πρώτη φορά στο Υπουργείο Δικαιοσύνης λειτουργεί στατιστική υπηρεσία. Δεσμεύτηκε ο κ. Υπουργός ότι θα έχουμε τα πρώτα στατιστικά στοιχεία, επομένως, αν έχουμε στατιστικά στοιχεία να δούμε πού πάσχει το σύστημα και να κάνουμε στοχευμένες παρεμβάσεις. Είπατε για τα ποινικά δικαστήρια.

Ι. Μάνδρου: Περιμένετε, αυτό αντιλαμβάνομαι ότι είναι πράγματι μία τοποθέτηση που δεν μπορεί παρά να μας βρει σύμφωνους, ότι τα στατιστικά στοιχεία θα ωφελήσουν και θα είναι χρήσιμα, για να υπάρξει μία πραγματική αξιολόγηση των δικαστηρίων, των δικαστών κ.λπ. Εδώ έχουμε ένα δεδομένο, ποινικές δίκες με έναν κατηγορούμενο κάνουν έξι και οκτώ μήνες. Εδώ τι πρέπει να γίνει, δεν πρέπει να αυξηθεί το ωράριο για παράδειγμα; Λέω εγώ.

Μ. Στενιώτη: Πρώτα από όλα το ωράριο, ο δικαστής δουλεύει χωρίς ωράριο. Ο δικαστής όταν τελειώνει το ποινικό πηγαίνει στο σπίτι του για να αρχίσει να γράφει.

Ι. Μάνδρου: Όχι, λέμε για το ωράριο του δικαστηρίου.

Μ. Στενιώτη: Άρα μιλάμε των δικαστικών υπαλλήλων. Θεωρώ ότι είναι ένα κεκτημένο εργασιακό δικαίωμα των υπαλλήλων. Βέβαια αυτό «εξυπηρετεί» τον δικαστή, διότι ο δικαστής πρέπει όταν απονέμει δικαιοσύνη να έχει τη διαύγεια, να είναι ξεκούραστος. Ένας δικαστής είναι κατάκοπος στις 17:00 το απόγευμα. Η απονομή της δικαιοσύνης είναι πνευματικό έργο, δεν είναι διεκπεραίωση, επομένως ευνοεί και τους δικαστές.

Ι. Μάνδρου: Κυρία Πρόεδρε, αυτό, συγνώμη, το αντιλαμβανόμαστε όλοι, ότι το έργο του δικαστή είναι σύνθετο, πολύπλοκο, απαιτητικό, θεσμικό, βαρύ κ.λπ., όμως αν εργαστεί δύο ώρες παραπάνω, εσείς θεωρείτε ότι είναι...

Μ. Γεωργίου: Συγνώμη, κα. Μάνδρου, εν τοις πράγμασι σχεδόν πάντα διαρκούν επιπλέον δύο ώρες. 17:00 η ώρα τελειώνουν συνήθως.

Δ. Βερβεσός: Στον πρώτο βαθμό;

Μ. Γεωργίου: Ναι.

Ι. Μάνδρου: Κυρία Πρόεδρε, δεν έχω την ίδια εμπειρία.

Δ. Βερβεσός: Να κάνουμε μία βόλτα όποτε θέλετε.

Ι. Μάνδρου: Σε κάθε περίπτωση συμφωνείτε εσείς με την παράταση;

Μ. Στενιώτη: Όχι, δεν συμφωνώ με την παράταση σε καμία περίπτωση. Δεν συμφωνώ, για να τοποθετηθούμε και για κάποιες συζητήσεις που γίνονται για περικοπή των δικαστικών διακοπών, διότι και οι δικαστικές διακοπές είναι ένα άλλο θέμα. Είναι πολύτιμος χρόνος κατά τον οποίο οι δικαστικοί λειτουργοί περαιώνουν το μεγάλο φόρτο εργασίας, το μεγάλο αριθμό δικογραφιών που χρεώνονται κατά το δικαστικό έτος, γιατί ο δικαστής έχει πολλαπλά καθήκοντα.

Ι. Μάνδρου: Περιμένετε, κα. Πρόεδρε, ο χρόνος των δικαστικών διακοπών, για να καταλαβαίνουμε για ποιο πράγμα συζητάμε και αυτοί που μας παρακολουθούν, εκτός των τμημάτων διακοπών, είναι από 1ης Ιουλίου μέχρι...

Δ. Βερβεσός: 15 Ιουνίου.

Μ. Στενιώτη: Όχι, 1η Ιουλίου.

Ι. Μάνδρου: 1ης Ιουλίου μέχρι 15 Σεπτεμβρίου.

Δ. Βερβεσός: Οι πολιτικές συνεδριάσεις τελειώνουν 15 Ιουνίου.

Ι. Μάνδρου: Είναι πάρα πολύ μεγάλος χρόνος, δεν νομίζετε;

Μ. Στενιώτη: Είναι πάρα πολύ μεγάλος χρόνος, αλλά θα σας πω ότι στη Γερμανία, στο εμπορικό τμήμα που για πολλά χρόνια είχα υπηρετήσει, χρεώνονται πέντε

υποθέσεις το μήνα και στην Ελλάδα χρεωνόμαστε 25 υποθέσεις το μήνα. Επομένως, πότε θα περαιωθούν αυτές; Πότε θα μελετηθούν αυτές; Το καλοκαίρι. Ο δικαστής δεν κάνει διακοπές πάνω από δέκα ημέρες το καλοκαίρι.

Ι. Μάνδρου: Αντιλαμβάνομαι την αναλογία, αλλά αν πρέπει να κάνουμε αυτή τη σύγκριση, θα πρέπει να την κάνουμε με τη Γερμανία σε όλους τους τομείς, του πόσο πληρώνεται ένας ιδιωτικός υπάλληλος, πώς εργάζεται ένας δικηγόρος κ.λπ. Το αντιλαμβάνομαι αυτό που λέτε, ότι οι συνθήκες μπορεί να μην είναι όπως είναι σε μεγάλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όμως πρέπει και ο πολίτης να έχει την αίσθηση ότι του απονέμεται δικαιοσύνη σε σύντομο χρόνο.

Μ. Στενιώτη: Συμφωνώ απόλυτα και για αυτό είπα...

Ι. Μάνδρου: Δηλαδή για παράδειγμα θα σας αναφέρω υποθέσεις που τις παρακολουθούμε εμείς οι δημοσιογράφοι. Τελευταία για αυτές τις υποθέσεις σεξουαλικών παρενοχλήσεων, μονοπρόσωποι οι κατηγορούμενοι, μονοπρόσωπες δίκες με έναν κατηγορούμενο, πέντε, οκτώ, εννέα, δέκα μήνες.

Μ. Στενιώτη: Ναι, που επικεντρώνουν το δημόσιο συμφέρον...

Ι. Μάνδρου: Δεν έχει σημασία, δεν είναι μόνο αυτές. Δηλαδή εννέα μήνες μία δίκη με έναν κατηγορούμενο;

Μ. Στενιώτη: Δεν μπορώ να απαντήσω, τώρα μιλάτε με γενικότητες, αλλά μπορώ να απαντήσω για δίκες οι οποίες κράτησαν χρόνια γιατί δεν υπήρχε σώμα πραγματογνωμόνων, δεν υπάρχει σώμα διερμηνέων. Το ξέρετε ότι διακόπτουμε αναγκαστικά τις δίκες και στο Εφετείο της Αθήνας διακόπτονται μετά από ένα μήνα, από ενάμιση, γιατί δεν έχουμε την υποδομή και έχουμε και άλλες υπηρεσίες. Διότι δεν έχουμε διερμηνείς σε γλώσσες φαρσί, ουρντού, αυτά είναι καινούρια δεδομένα και εμείς δεν έχουμε προσαρμοσθεί στα νέα δεδομένα. Δεν είναι κάτι που είναι εξαιρετικό αυτό που λέω, είναι η καθημερινότητά μας. Γενικά το δικαίό μας σύστημα δεν μπορεί να υποστηρίξει αυτή τη στιγμή τις ποινικές δίκες, γιατί έχει αλλάξει το ποινικό έγκλημα, το έγκλημα έχει αλλάξει. Το οικονομικό έγκλημα, το διεθνές έγκλημα, το ηλεκτρονικό έγκλημα, έχει αλλάξει και εμείς δεν έχουμε προσαρμοσθεί. Δεν υπάρχει η κατάλληλη υποδομή να στηρίξει, το είδαμε προχθές στο Μάτι, δεν υπάρχει μία αίθουσα να υποστηρίξει μία πολυπρόσωπη δίκη.

Ι. Μάνδρου: Ναι, αυτό είναι ευθύνη της πολιτείας και έχετε απόλυτο δίκιο. Στο επίπεδο αυτού που θέτετε, τα επιμορφωτικά σεμινάρια για τους δικαστές, που νομίζω έχουν νομοθετηθεί, είναι μία λύση;

Μ. Στενιώτη: Η επιμόρφωση πάντοτε είναι θετική για έναν δικαστή να εξειδικεύεται σε κάποια αντικείμενα. Εξ αυτού του λόγου και εμείς, ως Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων τον Ιανουάριο θα ξεκινήσουμε πάνω σε οικονομικά ζητήματα, χρηματοπιστωτικό δίκαιο κ.λπ., σεμινάριο των δικαστών, αλλά υπάρχει και η Εθνική Σχολή Δικαστών η οποία...

Ι. Μάνδρου: Βοηθήστε με λίγο, είχατε αντιδράσει στην υποχρεωτικότητα αυτών των σεμιναρίων;

Μ. Στενιώτη: Ναι, πράγματι είχαμε αντιδράσει, γιατί πιστεύω ότι η επιμόρφωση του δικαστή είναι διαρκής, δηλαδή είναι στη φύση του λειτουργήματος του δικαστή η ενημέρωση στη νομολογία, στη νομοθεσία, στη βιβλιογραφία.

Ι. Μάνδρου: Ναι, τι πειράζει αν πρέπει να παρακολουθήσει κάποια και να πιστοποιείται αυτό;

Μ. Στενιώτη: Η πιστοποίηση δεν σημαίνει κάτι, το ζήτημα είναι να παρακολουθεί και να ενημερώνεται ο δικαστής. Βέβαια, είναι τέτοιος ο φόρτος εργασίας, είναι οι συνθήκες οι οποίες δεν μπορούν να γίνουν κατανοητές από όλους. Δηλαδή πώς θα επιμορφωθεί υποχρεωτικά ο δικαστής στη Σάμο, όπου υπάρχουν τρεις δικαστές και πρέπει να είναι στο νησί για την αυτόφωρη διαδικασία; Πώς θα επιμορφωθεί ο Ειρηνοδίκης της Λέρου; Τα πολιτικά ποινικά δικαστήρια, που είναι 2.500 δικαστές, έχουν ιδιομορφίες, δεν είναι σε ένα κτίριο εδώ.

Ι. Μάνδρου: Να ρωτήσω, μήπως η τεχνολογία δίνει λύση σε αυτές τις περιπτώσεις, της Σάμου;

Μ. Στενιώτη: Το αιτηθήκαμε, αλλά δεν έγινε δεκτό, παρά το γεγονός ότι τα δύο χρόνια της πανδημίας μας προσανατόλισαν στα υβριδικά, στα διαδικτυακά σεμινάρια επιμόρφωσης, ωστόσο δεν έγινε αποδεκτό. Κάνουμε προσπάθειες να εισαχθούν στη Σχολή.

Ι. Μάνδρου: Τι κόστος έχει αυτό;

Μ. Στενιώτη: Δεν είναι θέμα κόστους, γιατί ξέρω ότι χρηματοδοτείται το πρόγραμμα, γενικά η Σχολή Δικαστών από το Ταμείο Ανάκαμψης, επομένως, υπάρχουν τα χρήματα θεωρώ.

Ι. Μάνδρου: Μάλιστα, θα βάλουμε μία τελεία εδώ, γιατί έχουμε και τον κ. Σαλάτα που εκπροσωπεί κατά κάποιον τρόπο, έστω και επίτιμος.

Ν. Σαλάτας: Τους συνταξιούχους τώρα.

Ι. Μάνδρου: Όχι, αλλά με μακρά εμπειρία στο δικαστικό σώμα και θα περάσουμε στον κ. Βερβεσό.

Δ. Βερβεσός: Να ακουστεί και η altera pars, των δικηγόρων, γιατί έχουμε ακούσει δύο δικαστές, να ακούσουμε και κανένα δικηγόρο.

Ι. Μάνδρου: Βεβαίως, έχουμε δύο δικηγόρους παρόντες. Κύριε Πρόεδρε εσείς, ως κλάδος εννοώ, έχετε περισσότερες επικρίσεις από τους δικαστές σε ό,τι αφορά τη δεκτικότητα σας σε νομοθετικές αλλαγές. Πολλοί διατυπώνουν την άποψη ότι πολλά νομοθετικά μέτρα που κατά καιρούς έχουν ληφθεί, δεν τα στηρίζετε, και υπάρχουν και απόψεις οι οποίες είναι και λίγο αυστηρές ή πιο ακραίες, ότι τα υπονομεύετε κιόλας, ότι αυτό που σας καθορίζει, ως δικηγορικό σώμα εννοώ, είναι ο φόβος της απώλειας δικαστικής ύλης. Έτσι είναι τα πράγματα;

Δ. Βερβεσός: Κυρία Μάνδρου, καταρχήν κοιτάξτε τώρα, αν θέλετε να κάνουμε μία κουβέντα λαϊκιστικού χαρακτήρα, μπορούμε να την κάνουμε. Εάν ήρθαμε εδώ να κουβεντιάσουμε για μεταρρύθμιση, πρέπει να πιάσουμε τον ταύρο από τα κέρατα. Καταρχάς να ευχαριστήσω τον κ. Βενιζέλο και τον Κύκλο Ιδεών που μας δίνει την ευκαιρία για έναν δημόσιο διάλογο, είναι από τις λίγες φορές που έχω πάει σε δημόσιο διάλογο, οι άλλοι είναι παράλληλοι μονόλογοι, εδώ γίνεται πραγματικά ένας διάλογος. Εάν τον υποτιμήσουμε και τον κρατήσουμε στο επίπεδο, εγώ να λέω αυτό που πρέπει να λέω για να ακούν αυτοί που πρέπει να ακούν και να μιλάμε ο καθένας κλεισμένος στη φορμόλη του ταυτοποιητικού του μηχανισμού, δεν θα βγάλουμε συμπέρασμα. Συγγνώμη, εδώ πρέπει να ακουστούν αλήθειες.

Ι. Μάνδρου: Ποιος σας εμποδίζει;

Δ. Βερβεσός: Κανείς, αυτό λέω, αφήστε λοιπόν να σας πω.

Ι. Μάνδρου: Μην κάνετε δηλώσεις, μπίτε στις αλήθειες.

Δ. Βερβεσός: Θα απαντήσω, θα μπω στην ουσία. Το πρόβλημα κυρίως στην καθυστέρηση είναι ο χρόνος προσδιορισμού και μετά ο χρόνος εκδίκασης. Καταργήσαμε την εμμάρτυρη απόδειξη στη νέα τακτική διαδικασία, θυσιάζοντας ένα αποδεικτικό οπλοστάσιο που είχαμε για να την επιταχύνουμε, νόμος Χαμπλοθώρη, για να μιλώ με νόμους, με νούμερα. Δεν χρειάζονται στατιστικά στοιχεία από κανένα Υπουργείο, αν πάτε μία ημέρα, όποιος έχει δυνατότητα, με τον Προϊστάμενο του Εφετείου στο υπόγειο του Εφετείου θα δείτε χιλιάδες τόνους εγγράφων να στοιβάζονται στο αρχείο του Εφετείου, γιατί ο προσδιορισμός της δίκης δεν κάνει πλέον 120 ημέρες, σε 120 ημέρες κλείνει ο φάκελος, κάνει τρία χρόνια, για να προσδιοριστεί αυτή η δίκη που κλείνει σε 120 ημέρες.

Ι. Μάνδρου: Τελεία, για να παρακολουθεί και ο κόσμος.

Δ. Βερβεσός: Ναι, να παρακολουθεί.

Ι. Μάνδρου: Δηλαδή εσείς λέτε ότι έγινε μία νομοθετική μεταβολή...

Δ. Βερβεσός: Ναι και αντί να κλείνει η υπόθεση στις 120 ημέρες και ο δικαστής να παίρνει το φάκελο στο σπίτι του, τον στοιβάζει.

Ι. Μάνδρου: Εσείς λέτε ότι έγινε μία νομοθετική μεταβολή το 2012;

Δ. Βερβεσός: Ναι, με θυσία της εμμάρτυρης απόδειξης.

Ι. Μάνδρου: Και ότι αντί να βελτιωθεί η κατάσταση χειροτέρευσε;

Δ. Βερβεσός: Ναι, δεν χρειάζονται στατιστικά στοιχεία, σας είπα, μπορείτε να κάνετε μία επίσκεψη στο υπόγειο του Εφετείου. Σε λίγο δεν θα έχει χώρους ούτε το υπόγειο του Εφετείου, γιατί είναι χιλιάδες οι τόνοι των φακέλων που δίνουν οι τράπεζες ειδικά σε μεγάλες υποθέσεις.

Ι. Μάνδρου: Δώστε μου μία εξήγηση. Τι πιστεύετε;

Δ. Βερβεσός: Διότι ενώ έπρεπε να πούμε και το είπαμε στην τελευταία μεταρρύθμιση του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ότι θα έπρεπε να κλείνει ο φάκελος και να μην επακολουθεί τυπική συζήτηση.

Ι. Μάνδρου: Μην πούμε σε τέτοιες λεπτομέρειες.

Δ. Βερβεσός: Εκρίθη ότι είναι αντισυνταγματική, ο κ. Βενιζέλος είναι εδώ, εκρίθη ότι είναι αντισυνταγματικό να μην υπάρχει τυπική συζήτηση.

Ι. Μάνδρου: Μας θέτετε ένα θέμα το οποίο αξίζει να το προσέξουμε, ότι πολλές μεταρρυθμίσεις, λέτε εσείς, μπορεί να γίνονται κατά κάποιον τρόπο, όχι τόσο πολύ μελετημένα, και αντί να λύνουν προβλήματα, να δημιουργούν χειρότερα.

Δ. Βερβεσός: Να πάμε στο επόμενο θέμα, στην ίδια ενότητα; Λέει, οι δικηγόροι φταίνε για τη δημιουργία χιλιάδων υποθέσεων, η κριτική που ακούγεται. Απαντώ, όταν σήμερα γίνονται χιλιάδες πλειστηριασμοί από τα funds για τους λόγους που ξέρουμε, κακώς ή καλώς γίνονται, και ο νόμος λέει σε 60 ημέρες να δικάζεται η ανακοπή και προσδιορίζεται το 2028 –προχθές το Πρωτοδικείο Αθήνας δεν είχε πινάκια το 2028 να προσδιορίσει– φταίει ο δικηγόρος που του λέει ο πελάτης του, μη μου βγάλουν το σπίτι στον πλειστηριασμό, κάνε ανακοπή; Ή και εκεί είναι καταχρηστική η εφαρμογή, γιατί άκουσα την κα. Πρόεδρο και θέλω να απαντήσω σε αυτό. Όταν ένας έχει

μία εργατική υπόθεση, μία μισθωτική στο Ειρηνοδικείο, βγάζει μία πρώτη απόφαση σε εύλογο χρόνο και προσδιορίζει κατ' έφεση στο Πρωτοδικείο το 2025, φταίει ο δικηγόρος που έχει την υπόθεση του ανθρώπου που δεν πληρώνει την εργατική του διαφορά ή δεν του πληρώνουν τη μίσθωση;

Ι. Μάνδρου: Ερώτηση, αντί να φθάνουμε το 2028, το 2030, το 2032, το 2035, που είναι πραγματικά προβλήματα.

Δ. Βερβεσός: Τι φταίει θα σας πω.

Ι. Μάνδρου: Όχι, άλλο θέλω να σε ρωτήσω εγώ, πες μου, μήπως μορφές εξωδικαστικής επίλυσης σε ορισμένη σειρά υποθέσεων, θα ήταν μία λύση;

Δ. Βερβεσός: Είπαμε, κα. Μάνδρου.

Ι. Μάνδρου: Περιμένε, που θα είχε και ο δικηγόρος να τελειώνει την υπόθεσή του, να πληρωθεί, και ο διάδικος να πάει σπίτι του ικανοποιημένος, και το σύστημα της δικαιοσύνης να μην πνιγεί.

Δ. Βερβεσός: Στην ανακοπή πλειστηριασμού εξωδικαστική επίλυση;

Ι. Μάνδρου: Όχι.

Δ. Βερβεσός: Στην κτηματολογική διαφορά που δικάζεται το 2027 σε διόρθωση;

Ι. Μάνδρου: Στην εργατική διαφορά.

Δ. Βερβεσός: Στην εργατική διαφορά δεν χωρά εξωδικαστική επίλυση, το ξέρετε, το απαγορεύει το Σύνταγμα, να λέμε πράγματα, μιλάμε για ακροατήριο υψηλού επιπέδου.

Ι. Μάνδρου: Άλλες υποθέσεις.

Δ. Βερβεσός: Στις υποθέσεις που εφαρμόστηκε η περιβόητη διαμεσολάβηση, όπου επί 100 υποθέσεων το 7,63% ήρθε σε επίλυση και κυρίως σε οικογενειακές υποθέσεις, γιατί εκεί είναι εξοπλισμένες με τίτλο εκτελεστό, στις υπόλοιπες δεν επελύθη. Όταν εμείς μιλούσαμε για διαιτητική επίλυση διαφορών με διαιτητική μορφή από δικηγόρους και από ειδικά διαιτητικά δικαστήρια μέχρι του ποσού του 1.000.000 Ευρώ, η πολιτεία επέλεξε τη διαμεσολάβηση. Αυτή ήταν η επιλογή της. Το να ρίχνουμε πάντως το μπαλάκι τώρα, ότι φταίνε οι δικηγόροι που δεν περπατά η διαμεσολάβηση, φταίνε οι δικηγόροι, 2.500 δικηγόροι σήμερα είναι διαμεσολαβητές, είναι το 90% του σώματος, προφανώς θέλουμε να βάζουμε το κεφάλι στην άμμο και να στρουθοκαμπλίζουμε.

Ι. Μάνδρου: Τι φταίει;

Δ. Βερβεσός: Προφανώς φταίει ότι ο θεσμός αυτός, όπως έχει εφαρμοσθεί, όταν δεν έχει πρακτικό αποτέλεσμα, δεν μπορεί να φέρει δύο ανθρώπους σε μία επίλυση, οι οποίοι δεν επιθυμούν να επιλύσουν τη διαφορά τους και δεν θα το πετύχουν ποτέ.

Ι. Μάνδρου: Για να μας παρακολουθεί και ο κόσμος, ένα λεπτό, τι σημαίνει διαμεσολάβηση; Σημαίνει πηγαίνουν οι δικηγόροι με τους πελάτες τους και κάνουν μία προσπάθεια να λύσουν τη διαφορά τους εκτός δικαστηρίων.

Δ. Βερβεσός: Δηλαδή πιστεύετε ότι πριν δεν το κάναμε εμείς οι δικηγόροι αυτό; Ξέρετε πόσες υποθέσεις έχω κλείσει εγώ συμβιβαστικά, εργατικές, που δεν χωρούν διαμεσολάβηση, γιατί δεν είχε περιθώριο να προχωρήσω δικαστικά; Δεν το κάνουμε

αν θέλετε; Το πρόβλημα είναι η διαιτητική επίλυση, όχι η διαμεσολάβηση κατά την ταπεινή μου γνώμη, ή και οι δύο μορφές, όχι μία και δύο.

Ι. Μάνδρου: Εσείς θέτετε ένα θέμα ότι αυτό δεν παράγει αποτέλεσμα...

Ευ. Βενιζέλος: Θα κάνουμε ειδικό τραπέζι για τη διαιτησία και τη διαμεσολάβηση.

Δ. Βερβεσός: Ναι, αλλά αν με αφήσετε να ολοκληρώσω την καθυστέρηση, θα με πάτε εκεί που θέλετε εσείς, στη διαμεσολάβηση. Το πρόβλημα δεν είναι η διαμεσολάβηση.

Ι. Μάνδρου: Όχι, να πω μόνο ένα πράγμα. Να ολοκληρώσει ο κ. Πρόεδρος, μιλάμε για τις μεταρρυθμίσεις και θέλω να μείνουμε σε αυτές, διότι θέτετε ορισμένες παραμέτρους που έχουν αξία.

Δ. Βερβεσός: Ομιλώ για το χρόνο προσδιορισμού υποθέσεων, κα. Μάνδρου, δεν μιλώ για το χρόνο εκδίκασης και έκδοσης αποφάσεων.

Ι. Μάνδρου: Εσείς θέτετε το θέμα και λέτε, μεταρρύθμιση σε έναν τομέα, δεν ήταν μελετημένη και απέτυχε, μεταρρύθμιση σε άλλο τομέα, ήταν λειψή.

Δ. Βερβεσός: Είπα για τις αστικές υποθέσεις δύο συγκεκριμένες. Κτηματολογικές διαφορές, το είπα προηγουμένως, το 2025 προσδιορίζει το Πρωτοδικείο, όταν ο κτηματολόγος σου κάνει λάθος και αυτό σου λέει ότι αυτό δεν είναι δικό σου και πρέπει να το λύσεις με κάποιον τρόπο, πηγαίνεις στην εκουσία διαδικασία, το 2025 δικάσιμο. Δεν χωρεί διαμεσολάβηση εκεί.

Να πάμε στα ποινικά; Άκουσα τον κ. Εισαγγελέα. Το πρόβλημα είναι ότι δεν δικάζονται επειδή οι δικηγόροι δεν κάθονται από τις 15:00 μέχρι τις 16:00 ή οι γραμματείς από τις 14:30-15:00, πράγματι να το συζητήσουμε, ή το πρόβλημα είναι ότι κάθετα πέντε χρόνια μία δικογραφία σε ένα συρτάρι, ή δέκα, στον ανακριτή; Ότι η προκαταρκτική διαδικασία, η οποία ήρθε να 30 το πρόβλημα της επιτάχυνσης της ποινικής δίκης κάνει τρία χρόνια και δύο χρόνια για να φθάσει μέσα από τη διαδικασία των συμβουλίων, ότι οι Εισαγγελείς δεν βγάζουν υποθέσεις και τις στέλνουν όλες στο ακροατήριο; Άρα, λοιπόν, γιατί ερχόμαστε να κοιτάξουμε το πρόβλημα από την πίσω μεριά, για να δούμε αν θα δικάσουμε άλλη μία υπόθεση;

Κύριε Εισαγγελέα, με συγχωρείτε, να πω την άποψή μου. Όταν λέτε ότι θα πηγαίναμε μία ώρα πίσω, αν ο δικαστής δεν διακόπτει 12:00 η ώρα και γυρίζει στις 13:00, έχει διακόψει τη διάσκεψη στις 10:00 και έχει γυρίσει στις 11:00, έχει διακόψει στις 12:00 και έχει γυρίσει στις 14:00, αντί να γυρίσει στις 13:00, και πάντα είναι η γνωστή ερώτηση, θα επιστρέψω σε μία ώρα, χρονολογικά τους λέμε, κ. Πρόεδρε, ή δικαστική ώρα είναι αυτή; Ξέρουμε πολύ καλά ότι τα 20 λεπτά είναι 1,5 ώρα. Αν λοιπόν μεταφέρουμε το ωράριο αλλά ο δικαστής κάνει μιάμιση ώρα να ανέβει, μη θέλουμε τώρα να ωραιοποιούμε καταστάσεις που τις ζούμε κάθε ημέρα στα δικαστήρια. Όπως επίσης και στα διοικητικά δικαστήρια καταργήσαμε το δεύτερο βαθμό στις αιτήσεις ακυρώσεως, στο ακυρωτικό τμήμα, για να μην έχουν αναιρετικό έλεγχο και το Συμβούλιο Επικρατείας κάνει δύο χρόνια να βγάλει απόφαση και άλλα τρία χρόνια να προσδιορίσει με 20 αναβολές.

Ι. Μάνδρου: Πρόεδρε, να ρωτήσω κάτι, εσύ που είσαι Πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου για δεύτερη θητεία και είσαι στη διοίκηση περίπου 20 χρόνια.

Δ. Βερβεσός: Τριάντα.

Ι. Μάνδρου: Δηλαδή μία ζωή ολόκληρη, αναγνωρίζεις κάποια συμμετοχή του δικηγορικού σώματος στην κακή λειτουργία της δικαιοσύνης;

Δ. Βερβεσός: Το είδα, το λέει ο κ. Φαναράς, 7% είναι οι αυθόρμητες απαντήσεις. Δηλαδή, για να το πω πολύ απλά, μας κατηγορούν συνήθως για τις αναβολές, λες και εγώ αποφασίζω αν θα πάρω αναβολή στο ποινικό δικαστήριο και δεν το αποφασίζει ο δικαστής της έδρας. Το ταγκό θέλει δύο, κα. Μάνδρου, για να χορέψει κάποιος, δεν τη δίνω εγώ την αναβολή.

Ι. Μάνδρου: Ναι, ποιος το θέτει; Ποιος κάνει την πρόταση;

Δ. Βερβεσός: Όποιος θέλει την κάνει την πρόταση, δηλαδή άμα σας κάνω εγώ μία πρόταση να βγούμε το βράδυ και δεν θέλετε να βγούμε, θα πάμε μαζί αν δεν θέλετε; Αναγκαστικά θα απορρίψετε την πρότασή μου. Είναι πολύ απλό. Είπε προηγουμένως η κα. Πρόεδρος πολύ απλά για τις προσωρινές διαταγές συμβασιούχων. Εμείς τις δίνουμε, κα. Πρόεδρε, στους συμβασιούχους; Οι συνάδελφοί σας τις δίνουν.

Μ. Γεωργίου: Μα για τους συναδέλφους το είπα.

Δ. Βερβεσός: Για τους συναδέλφους το είπατε, είπατε ότι φταίνε δικηγόροι, έτσι το κατάλαβα.

Μ. Γεωργίου: Όχι.

Δ. Βερβεσός: Είπατε για το 20Α, εμείς τη θεσπίσαμε την πιλοτική δίκη; Ο κ. Υπουργός και εσείς τη βγάλατε σαν Διοικητική Ολομέλεια συνταγματική.

Δηλαδή ο δικηγόρος που έχει τα θεσμικά οπλοστάσια δεν θα τα χρησιμοποιεί για τον πελάτη του, όταν η ίδια η πολιτεία και το δικαστικό σώμα τα έχει πρόσφατα προς χρήση; Αυτή είναι η δουλειά μας. Άμα δεν κάνουμε καλά τη δουλειά μας...

Μ. Γεωργίου: Τώρα να σας πω τι υπόθεση έφερε, έγινε αίτηση για τη διανομή, που ισχύουν τόσα χρόνια.

Δ. Βερβεσός: Μπορείτε να μου πείτε από την εφαρμογή της πιλοτικής δίκης, πόσες πιλοτικές δίκες έχει στον Άρειο Πάγο;

Ι. Μάνδρου: Μην μπαίνετε...

Δ. Βερβεσός: Είπατε ζωντανός διάλογος.

Ι. Μάνδρου: Ζωντανός διάλογος αλλά όχι σε περιπτώσιολογίες.

Δ. Βερβεσός: Η πιλοτική δίκη δεν είναι περιπτώσιολογία, είναι θεσμός, να δούμε κατά πόσο...

Μ. Γεωργίου: Εγώ δεν σας είπα, έχουμε γύρω στις δέκα. Εγώ είπα για το φαινόμενο του παντελώς ξεκάθαρου ότι το έκανε για να πάρει αναβολή.

Δ. Βερβεσός: Είναι προφανές τα αιτήματα αναβολής απορρίπτονται καταχρηστικώς αν χρειάζεται και υπάρχουν φίλτρα στον Άρειο Πάγο και, κυρίως, στο Συμβούλιο Επικρατείας του 3900, τα οποία δεν τα χρησιμοποιήσατε, και σήμερα διατείνεται το Συμβούλιο Επικρατείας ότι πρέπει οι υποθέσεις να πάνε στο Διοικητικό Εφετείο, χωρίς να υπάρχει καμία εφαρμογή των φίλτρων του 3900.

Ι. Μάνδρου: Κύριε Πρόεδρε, να ρωτήσω κάτι άλλο μιας και είμαστε στις αναβολές. Εσείς πώς κρίνετε το γεγονός, που είναι υπαρκτό, ότι πολλοί συνάδελφοί σας εμφανίζονται κυρίως σε πολλά δικαστήρια, λέω στα ποινικά τώρα για παράδειγμα, με ένα τετράδιο, αυτό είναι πραγματικότητα, και λένε στην Πρόεδρο, στις 3 του μήνα δεν μπορώ, Πέμπτη δεν μπορώ, Παρασκευή δεν μπορώ, στις 9 δεν μπορώ, πάω

Θεσσαλονίκη, πάω Γιάννενα, πάω Καλαμάτα, πάω εκεί, και σου λέει, έχω τρεις ημέρες κενό, κοίτα πού θα με βάλεις.

Δ. Βερβεσός: Εγώ ξέρω το δικαστή που λέει, αυτές τις δικασίμους έχουμε, κ. Συνήγορε, διαλέξτε ποια θέλετε. Εγώ αυτό ξέρω ότι γίνεται.

Ι. Μάνδρου: Γίνεται το άλλο;

Δ. Βερβεσός: Προφανώς υπάρχει μία συνεννόηση σε ένα δικαστήριο, να βρούμε μία ημέρα που να βολέψει όλους, αλλά αν δεν επέλθει λύση, ο δικαστής λέει, κύριοι αυτές τις δικασίμους έχω, φροντίστε να είστε εδώ την ημέρα της δίκης. Ο θεσμός της αναβολής πλέον είναι εξαίρεση, ο θεσμός της διακοπής είναι ο κανόνας στα Εφετεία και το ξέρετε καλύτερα από εμένα, δεν υπάρχουν πλέον αναβολές, πάμε σε διακοπές συνεχείς. Άρα, λοιπόν, έχουμε υπερβεί το θέμα των λεγόμενων αναβολών που θέλουν οι δικηγόροι και τις παίρνουν από τη σημαία.

Ι. Μάνδρου: Συγγνώμη, κ. Πρόεδρε, αυτό που λέτε είναι πράγματι γεγονός, ότι δεν πάμε στις αναβολές και πάμε στις διακοπές, αλλά μήπως έχουμε βαφτίσει το κρέας ψάρι;

Δ. Βερβεσός: Όταν είναι μία δίκη που δεν μπορεί να τελειώσει, μεγάλη, δεν θα πάμε σε διακοπή, πώς θα γίνει; Να σας πω κάτι; Έχουμε επικριθεί για τη δεύτερη αναβολή, που λέμε διακοπή, μετά τη δεύτερη διακοπή. Εγώ έχω εισηγηθεί στο σώμα, αν θέλετε να την πάρουμε πίσω την απόφασή μας. Αν έχετε συνθέσεις και γραμματείς και αίθουσες να δικάσουμε, θα με παρακαλάτε να την επαναφέρω, τους είπα, σε συγκεκριμένους ανθρώπους που ζήτησαν. Δεν υπάρχει, το σύστημα δεν μπορεί να το στηρίξει αυτό, γιατί δεν έχει ούτε αίθουσες, ούτε γραμματείς πλέον.

Ι. Μάνδρου: Πρέπει να το κάνουμε χειρότερο με τη συνεισφορά ενός τεράστιου κλάδου, με τεράστια προσφορά στη δικαιοσύνη, όπως το δικηγορικό σώμα; Τα προβλήματα που λέτε δεν αντιλέγει κανείς ότι υπάρχουν. Η συμμετοχή του δικηγορικού σώματος στη λειτουργία της δικαιοσύνης είναι πάντοτε, όπως περιγράφετε εσείς, επ' ωφελεία ή πρέπει να γίνει χειρότερη, επειδή το δικαστικό σώμα...

Δ. Βερβεσός: Όταν εμείς δίναμε λάμπες στο Εφετείο για να δικάζουν, γιατί δεν είχαν λάμπες, γιατί δεν είχαν αγοράσει, γιατί είχε κολλήσει το σύστημα –σας λέω ένα πολύ απλό παράδειγμα– ή όταν βάζαμε κλιματιστικά στην Ευελπίδων για να γίνονται τα δικαστήρια γιατί δεν είχαν κλιματιστικά, εκεί η συμβολή ξεχνιέται και τη θυμόμαστε επειδή κάποιος συνάδελφός μας κάνει μία κίνηση;

Ι. Μάνδρου: Όχι, βέβαια.

Δ. Βερβεσός: Εγώ είπα στην Ένωση Εισαγγελέων προχθές, αν υπάρχει κάποιος, να μου πείτε ποιος είναι, όχι γενική κατηγορία. Όταν προχθές Εισαγγελέας έδρας δεν είδε έναν συνάδελφό μας, ο οποίος χαιρετούσε ναζιστικά στο ακροατήριο, και λέει δεν τον είδαμε, φταίμε εμείς που δεν κάναμε κάτι; Συγγνώμη, παρακαλώ, να βάλουμε τα πράγματα στη θέση τους.

Ι. Μάνδρου: Πώς, εσείς κάνατε, αφού έγινε παρέμβαση.

Δ. Βερβεσός: Εμείς κάναμε, αλλά δεν μπορεί να ακούμε σήμερα κατηγορία ότι οι συνάδελφοί μας παρελκύουν τις δίκες, μάλιστα μέσα ενημέρωσης και...

Ι. Μάνδρου: Καλά, τι σχέση έχει αυτό τώρα; Εκεί υπήρξε παρέμβαση και από εσάς, υπήρξε παρέμβαση και από τις Εισαγγελικές Αρχές.

Δ. Βερβεσός: Υπήρξε;

Ι. Μάνδρου: Βεβαίως υπήρξε.

Δ. Βερβεσός: Για πείτε μου, ασκήθηκε κάποια δίωξη; Δεν έχω μάθει.

Ι. Μάνδρου: Δεν ξέρω, δεν έχει ασκηθεί;

Δ. Βερβεσός: Εφαρμόστηκε ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας για τα μέτρα τάξης στο ακροατήριο; Δεν θυμάμαι.

Ι. Μάνδρου: Αυτό αφορά το δικαστήριο, λέω από την Εισαγγελία παρέμβαση.

Δ. Βερβεσός: Λέω αν ξέρετε, δεν αφορά το δικαστήριο, αφορά τη δημοκρατία. Αφορά τη δημοκρατία, κα. Μάνδρου, αφορά τη δημοκρατία κάποιος να χαιρετά ναζιστικά στο ακροατήριο, συγνώμη που το λέω.

Ι. Μάνδρου: Δεν αντιλέγει κανείς σε αυτό. Αντιλέγει κανείς σε αυτό;

Δ. Βερβεσός: Δεν αφορά μόνο το δικηγορικό σώμα, αφορά τη λειτουργία της δημοκρατίας.

Μ. Γεωργίου: Βέβαια αυτό δεν έγινε κατά τη διάρκεια της διαδικασίας.

Δ. Βερβεσός: Να εφαρμόσει τα μέτρα τάξης του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

Ι. Μάνδρου: Ο κ. Σαλάτας που έχει 40 χρόνια και συνδικαλιστική παρουσία πολύ μεγάλη στο χώρο της δικαιοσύνης, εδώ ακούσαμε πολλά.

Ν. Σαλάτας: Και τον χειμαρρώδη κ. Βερβεσό.

Ι. Μάνδρου: Και βλέπω ότι ο εκπρόσωπος του Δικηγορικού Συλλόγου, ο Πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου, με 30 χρόνια συμμετοχής στα κοινά του δικηγορικού σώματος, σας επιρρίπτει, κ. Πρόεδρε, στο δικαστικό σώμα την ευθύνη.

Δ. Βερβεσός: Είπα ότι ένα κομμάτι ευθύνης αναλογεί.

Ι. Μάνδρου: Μεγάλο πάντως, για αυτά τα προβλήματα στην απονομή της δικαιοσύνης, τα οποία είναι κοινά τοις πάσι, δεν χρειάζεται να τα ξαναπούμε.

Ν. Σαλάτας: Καταρχάς εγώ θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Κύκλο Ιδεών για την τιμή που μου έκανε και με επέλεξε εδώ για να είναι σήμερα μαζί σας, σε αυτό το πολύ εκλεκτό συνέδριο. Θα προσπαθήσω να ανταποκριθώ στις απαιτήσεις αυτού του συνεδρίου. Δημήτρη, ήσουν θεελλώδης, χειμαρρώδης.

Ι. Μάνδρου: Θεελλώδης.

Ν. Σαλάτας: Να πάρουμε πρώτα την ποινική δίκη, εγώ θα μιλήσω πώς τα σκέφτεται ο δικαστής αυτά, τώρα που τελείωσε και η όποια διαδρομή μου στο χώρο της δικαιοσύνης και μπορώ να μιλώ και πιο ελεύθερα, να σας πω το εξής. Καταρχήν υπάρχει μεγάλο πρόβλημα καθυστέρησης στην ελληνική δικαιοσύνη, ίσως περισσότερο στα διοικητικά δικαστήρια, λιγότερο σε εμάς. Παλιά οι πολιτικές υποθέσεις εκδίδοντο και πιο αργά από ό,τι τώρα, αλλά ακόμα έχουμε καθυστέρηση. Πού οφείλεται αυτή η καθυστέρηση; Για να δούμε, οι δικαστές δεν εργάζονται; Οι δικαστές δεν έχουν τον μέσο όρο της μόρφωσης που έχουν οι άλλοι δικαστές των άλλων ευρωπαϊκών χωρών; Οι δικαστές δεν έχουν ήθος; Εγώ πιστεύω ότι η συντριπτική πλειοψηφία των δικαστών έχουν ήθος.

Ι. Μάνδρου: Το ήθος δεν συζητείται.

N. Σαλάτας: Παίζει ρόλο, θα σας το πω γιατί παίζει ρόλο μετά.

I. Μάνδρου: Για την ταχύτητα της απονομής.

N. Σαλάτας: Επομένως, το ότι οι δικαστές εργάζονται και δεν έχουμε ταχύτητα και είναι αργοπορημένες οι υποθέσεις, να δούμε τι φταίει τελικά. Ας πάμε τώρα στην ποινική δίκη πρώτα. Εγώ νομίζω, μη φθάσουμε το θέμα στο ακροατήριο, πιο πριν, θα πρέπει να ενθαρρύνουμε καταρχήν τον εισαγγελέα της ποινικής δίωξης. Δεν πρέπει όλες οι μηνύσεις να προχωρούν, θα πρέπει ο εισαγγελέας να αισθάνεται πιο ελεύθερος.

I. Μάνδρου: Περιμένετε, ο νόμος δεν θέτει φίλτρα που να βοηθά τον εισαγγελέα να μην στέλνει στο ακροατήριο ό,τι του πέσει στα χέρια;

N. Σαλάτας: Ο νόμος θέτει φίλτρα.

I. Μάνδρου: Άρα;

N. Σαλάτας: Άρα, από τότε που εισήχθην εγώ στο δικαστικό σώμα, μέχρι τώρα που έφυγα, πριν τρεις μήνες, ποτέ δεν ελέγχθηκε ένας αυστηρός δικαστής ή εισαγγελέας, ελέγχοντο μόνο οι επιεικείς, ενδεχομένως δηλαδή, εισαγγελείς και δικαστές. Επομένως, αιωρείται, δεν σας λέω ότι συμβαίνει, ούτε επιρρίπτω κάτι τώρα στις σημερινές ηγεσίες, διαχρονικά σας λέω, αιωρείται αυτό, δεν βαριέσαι, κάνουμε μία δίωξη να φύγει από εμάς, θα το βρουν οι παραπέρα.

I. Μάνδρου: Άρα υπάρχει μία εμπεδωμένη πρακτική ή μία νοοτροπία.

N. Σαλάτας: Πρακτική και νοοτροπία, πρέπει να την αλλάξουμε, να μία μεταρρύθμιση, πρέπει να την αλλάξουμε και αυτό εξαρτάται από τις ηγεσίες μας, να αφήσουν πιο ελεύθερο τον εισαγγελέα της ποινικής δίωξης, που είναι μεγάλη η θέση αυτή, ώστε όταν υπάρχουν ενδείξεις, αυτό που λέει ο νόμος, ότι πρέπει να υπάρχουν ενδείξεις για να προχωρήσει. Είπαν μετά κάποιοι άλλοι ότι πρέπει να καταργήσουμε τα δικαστικά συμβούλια.

I. Μάνδρου: Δηλαδή αυτό που μας λέτε, κ. Πρόεδρε, είναι ότι υπάρχει μία ευθυνοφοβία.

N. Σαλάτας: Ναι, αυτό λέω ακριβώς, για την οποία βέβαια λέω ότι δεν ευθύνονται μόνο οι εισαγγελείς της ποινικής δίωξης, είναι όλο το κλίμα αυτό. Εγώ δεν έχω καμία διάθεση να υποστηρίξω, εγώ έχω τελειώσει από τα συνδικαλιστικά. Πάντοτε αισθανόμουν άνετος και ελεύθερος και έλεγα την άποψή μου, τώρα είμαι ακόμα πιο ελεύθερος. Επομένως, πρέπει και οι ηγεσίες μας και οι επιθεωρητές, τα ανώτερα δικαστικά συμβούλια, όλα αυτά να δώσουν περισσότερο αέρα και μεγαλύτερη ελευθερία στον εισαγγελέα της ποινικής δίωξης, ούτως ώστε από εκεί να μην φεύγουν πολλές υποθέσεις που δεν έχουν καμία τύχη περαιτέρω.

Μετά έχουμε την ανάκριση, εντάξει, μετά έχουμε τα συμβούλια. Στα συμβούλια κάποτε ειπώθηκε ότι για να επιταχυνθεί η δικαιοσύνη πρέπει να καταργήσουμε τα συμβούλια για να πηγαίνουν πιο γρήγορα οι υποθέσεις στα ακροατήρια. Αντίθετα, πρέπει τα συμβούλια να πράττουν αυτό που πρέπει να πράττουν, να είναι το αναγκαίο φίλτρο, ώστε να πηγαίνουν στο ακροατήριο υποθέσεις που να έχουμε αποχρώσες ενδείξεις πια, δηλαδή σχεδόν βεβαιότητα.

I. Μάνδρου: Συγγνώμη, μήπως ισχύει όμως εδώ αυτό που είπατε προηγουμένως περί ευθυνοφοβίας, δηλαδή φθάνουν όλα στα ακροατήρια;

N. Σαλάτας: Πάλι το ίδιο θα σας πω, πάλι το ίδιο και το οποίο και εγώ μπορεί μερικές φορές να ενήργησα έτσι, δεν βγάζω τον εαυτό μου απέξω, 35 χρόνια δικαστής και παραπάνω.

I. Μάνδρου: Υπάρχουν βέβαια και συμβούλια, πρόσφατα είχαμε συμβούλια τα οποία σταματούν μία ανακριτική διαδικασία και δεν τη στέλνουν στο ακροατήριο.

N. Σαλάτας: Βεβαίως υπάρχουν και τέτοια, αλλά θα έπρεπε να υπάρχουν περισσότερα. Εγώ έχω δικάσει υποθέσεις στο ακροατήριο και, μάλιστα, μία υπόθεση κράτησε 23 δικασίμους, με 60 κατηγορουμένους, θα έπρεπε να ήταν δύο οι κατηγορούμενοι και θα τελειώναμε σε μία ημέρα. Επομένως, αυτός είναι ένας ακόμα λόγος που έχουμε καθυστέρηση στην ποινική δίκη. Είπε ο κ. Εισαγγελέας για τους δικαστές που δεν μπορούν να διευθύνουν καλά τις διαδικασίες και αυτά. Η διεύθυνση της διαδικασίας είναι και ένα τάλαντο, δεν είναι μόνο γνώση και εκεί θα θέλουμε και τη βοήθεια και των δικηγόρων, τους οποίους θεωρούμε συλλειτουργούς δικαιοσύνης, να βοηθούν.

I. Μάνδρου: Να σας κάνω μία ερώτηση που ενδεχομένως μπορεί να είναι και λίγο τραβηγμένη. Πιστεύετε εσείς, γιατί έχετε ζήσει και το ένα σύστημα και το άλλο, ότι αυτό το σύστημα της κλήρωσης, γιατί κλήρωση είναι, βοηθά στο να είναι πάντα ο ικανός επάνω στη διεύθυνση μίας διαδικασίας;

N. Σαλάτας: Αυτό είναι ένα μεγάλο θέμα, αν μου πείτε όμως ότι πρέπει να πω μία λέξη μόνο.

I. Μάνδρου: Μία.

N. Σαλάτας: Μία λέξη, βοηθάει, πρέπει να έχουμε κλήρωση, αλλά δεν το λέω έτσι, πρέπει να μιλήσουμε πολύ για να δούμε τα συν και τα πλην δηλαδή, διότι αυτό έχει σχέση και με την αξιοπιστία της δικαιοσύνης, πόσο αξιόπιστες είναι οι ηγεσίες μας εκάστοτε, τα συμβούλιά μας στον Άρειο Πάγο εκάστοτε.

I. Μάνδρου: Να ρωτήσω, κ. Πρόεδρε, τώρα που είστε εκτός και έχετε μεγαλύτερη άνεση.

N. Σαλάτας: Πάντοτε είχα, τώρα έχω λίγη περισσότερη.

I. Μάνδρου: Από την έρευνα του κ. Φαναρά είδαμε ότι ένα σημαντικό ποσοστό, όχι πολύ μεγάλο, πιστεύει ότι η δικαιοσύνη έχει πολιτικές επιρροές. Από την εμπειρία σας, καταρχήν πολύ σύντομα θα μου πείτε αν το πιστεύετε αυτό και, δεύτερον, αν η δικαιοσύνη πολλές φορές με τις αποφάσεις της, δίνει αυτή την εντύπωση προς τα έξω.

N. Σαλάτας: Τώρα θα απαντήσω αυτά που σκέφτεστε όλοι βέβαια, δεν θα πω κάτι καινούριο. Βεβαίως την τελευταία πενταετία, επειδή άμα αγαπάμε πραγματικά τη δικαιοσύνη νομίζω ότι πρέπει να λέμε τα πράγματα με το όνομά τους, διότι αν λέμε τα μισά ή δεν λέμε τίποτα ή τα βάζουμε κάτω από το χαλί, δεν κάνουμε τίποτα. Επομένως, βιώσαμε τα τελευταία πέντε χρόνια καταστάσεις πρωτόγνωρες στο χώρο της δικαιοσύνης.

I. Μάνδρου: Τι εννοείτε;

N. Σαλάτας: Θα σας πω, εγώ θα πω τη γνώμη μου.

I. Μάνδρου: Μόνο θα είστε σύντομος, κ. Πρόεδρε.

N. Σαλάτας: Βιώσαμε την υπόθεση Novartis ας πούμε. Αυτή η υπόθεση περιποιεί τιμή στη δικαιοσύνη; Αυτή η υπόθεση μας εκθέτει ή όχι; Θέλετε να πούμε αλήθειες ή να πούμε κάτι άλλο; Να το περάσω άμα δεν θέλετε.

I. Μάνδρου: Όχι, θα την πείτε τη γνώμη σας, αλλά τι εννοείτε δεν περιποιεί τιμή; Σε ποιο, στο δικαστικό σώμα;

N. Σαλάτας: Βεβαίως, σε εμάς δεν περιποιεί τιμή, διότι όταν ας πούμε, ας αφήσουμε το βούλευμα αυτό το οποίο βγήκε και το οποίο είναι σεβαστό βεβαίως και δεν μπορεί να γίνει κάτι, υπάρχει όμως μία μεγάλη μερίδα ατόμων και νομικών, οι οποίοι αμφισβητούν την ορθότητα του βουλεύματος. Εντάξει, και εγώ το αμφισβητώ, αλλά μπορεί να κάνω λάθος.

M. Γεωργίου: Νομίζω ότι αυτό το θέμα δεν έχει σχέση με το τραπέζι αυτό.

N. Σαλάτας: Θα με αφήσετε όμως, κα. Πρόεδρε, να μιλήσω. Δεύτερον, θα ήθελα να σας πω το εξής, ένα είναι σίγουρο, ότι βιώσαμε μία κατάσταση, οι εισαγγελείς να μην νύουν εισαγγελείς, οι οιονεί κατηγορούμενοι να μην νύουν εισαγγελείς και να γίνεται ένα πάρτι στην Εισαγγελία και να μην επιλαμβάνεται κανένας. Αυτό περιποιεί τιμή στη δικαιοσύνη; Αυτό είπα.

I. Μάνδρου: Εννοείτε ότι υπήρξαν...

N. Σαλάτας: Αυτό που εννοείτε και εσείς ακριβώς, εννοώ ότι έγιναν μηνύσεις, οι μηνυόμενοι και οι μηνυτές ήταν στις δουλειές τους. Υπήρχε μηνυμένος, ο οποίος ήταν Επιθεωρητής Εισαγγελέας στο Εφετείο Αθηνών και Αντιεισαγγελέας στον Άρειο Πάγο. Υπήρχε μηνυόμενη Εισαγγελέας, η οποία ασκούσε τα καθήκοντά της εκεί που ασκούσε.

M. Γεωργίου: Κυρία συντονίστρια, με συγχωρείτε αλλά πιστεύω ότι αυτή η συζήτηση δεν έχει σχέση με το θέμα του συνεδρίου.

N. Σαλάτας: Έχει σχέση με την αξιοπιστία της δικαιοσύνης.

I. Μάνδρου: Να το διευκρινίσουμε για να είμαστε και μέσα στο πλαίσιο της συζήτησης, εσείς το θέτετε αυτό ως μία πτυχή, ως μία ένδειξη ότι πολλές φορές οι αρμόδιοι, είτε είναι οι πειθαρχικώς αρμόδιοι, είτε οι επικεφαλής της εισαγγελικής αρχής κ.λπ., δεν ενεργούν προκειμένου να ελέγχονται ορισμένες εσωτερικές καταστάσεις;

N. Σαλάτας: Εγώ θα πω δεν ενεργούν σύννομα, κα. Μάνδρου, δεν ενεργούν σύννομα. Πρέπει εμείς οι δικαστές να γνωρίζουμε το ρόλο και τον προορισμό μας. Δεν είμαστε τυχαίοι εμείς, εμείς είμαστε εκπρόσωποι μίας εκ των τριών ισωτίμων εξουσιών. Εμείς είμαστε το αντίβαρο, πρέπει να είμαστε το αντίβαρο. Γιατί είμαστε εμείς εξουσία; Είμαστε εξουσία να βάζουμε φυλακές; Είμαστε εξουσία για να μπορέσουμε να είμαστε το αντίβαρο και ισότιμοι μάλιστα, σε μία ας πούμε αδηφάγο εκτελεστική εξουσία, για αυτό είμαστε εμείς μία εξουσία. Επομένως, τώρα αυτά τα οποία έγιναν και επειδή ο κόσμος καταλαβαίνει το τι γίνεται, δεν νομίζω, αυτό είπα, δεν περιποιεί τιμή στη δικαιοσύνη αυτή, όπως δεν περιποιεί, θα μου επιτρέψετε να πω και αυτό.

Πρέπει να σας θυμίσω τι έγινε πριν τέσσερα χρόνια, όταν συνεκλήθη Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, πρωτοβουλία της Προέδρου τότε του Αρείου Πάγου, για να μπορέσουμε να βρούμε, να σκαρφιστεί το ανώτατο δικαστήριο της χώρας έναν τρόπο να παραβιάσει το Σύνταγμα.

I. Μάνδρου: Εδώ θέτετε, κ. Πρόεδρε, συγνώμη, θέματα...

Μ. Γεωργίου: Τι λέτε κύριε, δεν έχει σχέση αυτό με το συνέδριο, σας παρακαλώ. Εσείς, κ. πρώην συνάδελφε, θέσατε θέμα και έγιναν άπειροι Πρόεδροι Εφετών.

Ν. Σαλάτας: Με συγχωρείτε, θα αποχωρήσω, παρακαλώ πάρα πολύ. Θα αποχωρήσω αν με διακόπτετε.

Ι. Μάνδρου: Παρακαλώ.

Ν. Σαλάτας: Εγώ νομίζω ότι είμαι εντός του θέματος. Όταν κάνουμε μία δημοσκόπηση για την αξιοπιστία της δικαιοσύνης, έτσι ξεκινήσαμε σήμερα νομίζω, έχω νομίζω το δικαίωμα, όταν μου λέτε ποιοι ευθύνονται, διότι να σας πω και το εξής...

Ι. Μάνδρου: Εσείς, κ. Πρόεδρε, να διευκολύνω λίγο την κατάσταση και να μπορέσουμε να είμαστε πιο ουσιαστικοί, εσείς θέτετε αυτό το παράδειγμα της Ολομέλειας, χωρίς να ξανααφερθούμε.

Ν. Σαλάτας: Γιατί φοβόμαστε να αναφερθούμε;

Ι. Μάνδρου: Όχι, γιατί δεν χρειάζεται, το ακούσαμε, για να πείτε ότι πολλές φορές η επιλογή της ηγεσίας της δικαιοσύνης ή οι πρακτικές της ηγεσίας της δικαιοσύνης συμβάλλουν στο να μην εμποδώνεται αυτό που λέμε αξιόπιστο δικαστικό σύστημα έναντι του πολιτικού;

Ν. Σαλάτας: Όχι, εγώ άλλο θέλω να πω.

Ι. Μάνδρου: Τι θέλετε να πείτε;

Ν. Σαλάτας: Δεν ξέρω, μην πούμε τώρα τις επιλογές, λέω άλλο.

Ι. Μάνδρου: Δεν έχει σχέση με την επιλογή.

Ν. Σαλάτας: Θα μπορούσε να έχει, θα μπορούσε να μην έχει, θα πω το εξής όμως, εγώ αυτό θέλω να πω.

Ι. Μάνδρου: Ένας σοβαρός άνθρωπος θα έθετε θέμα παραβίασης του Συντάγματος;

Ν. Σαλάτας: Όχι, δεν θα έθετε, θέλω να πω όμως το εξής, ότι πρέπει ο Άρειος Πάγος να είναι πολύ προσεκτικός και ως προς την έκδοση των αποφάσεων της Ολομέλειας, διότι αυτές οι αποφάσεις είναι μπούσουλας για όλα τα δικαστήρια, και θα πρέπει με τις πράξεις του και με το ήθος του, το ανώτατο δικαστικό, η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, οι εκπρόσωποι του Αρείου Πάγου κ.λπ., να παραδειγματίζονται οι δικαστές, να έχουμε εμείς οι κατώτεροι δικαστές, ο πρωτοδίκης, ο εφέτης, να έχουμε ως πρότυπο τις ηγεσίες μας, τις είχαμε; Αυτό λέω.

Ι. Μάνδρου: Εσείς θα απαντήσετε σε αυτό και θα κλείσετε με αυτό.

Ν. Σαλάτας: Εγώ λέω ότι σε συγκεκριμένες περιπτώσεις δεν τις είχαμε και αυτό έπαιξε μεγάλο ρόλο.

Ι. Μάνδρου: Οι ηγεσίες όμως, κ. Πρόεδρε, δεν αναρριχώνται στη θέση αυτή από μόνες τους, τα πολιτικά κόμματα τους επιλέγουν;

Ν. Σαλάτας: Αυτό δεν είπαμε; Εμείς λέμε για τη δικαιοσύνη.

Ι. Μάνδρου: Δηλαδή δεν πήγε κάποιος μόνος του.

Ν. Σαλάτας: Ως εκπρόσωποι της τρίτης εξουσίας, ισότιμης, πρέπει να είμαστε απέναντι σε αυτά τα περιστατικά. Υπάρχουν όμως και διορισμένοι Πρόεδροι και Εισαγγελείς οι οποίοι ήταν άριστοι.

I. Μάνδρου: Βεβαίως.

N. Σαλάτας: Επομένως, δεν είναι αυτό ακριβώς το θέμα. Το θέμα είναι το εξής, επειδή εγώ ήμουν 35 χρόνια δικαστής και πάλευα κάθε ημέρα για την ορθότητα της απονομής δικαιοσύνης αφενός και αφετέρου και για μία γρήγορη δικαιοσύνη. Ξέρετε, αυτή είναι μία μάχη που δίνει καθημερινά ο δικαστής. Έχει κερδηθεί καμία μάχη όταν δεν υπάρχει ηθικό; Έχει κερδηθεί καμία μάχη όταν το επιτελείο τα κάνει θάλασσα; Έχουν χαθεί όλες αυτές οι μάχες και αυτά τα πέντε χρόνια λοιπόν, με τα περιστατικά που σας είπα, είχαμε αυτό το αποτέλεσμα.

M. Γεωργίου: Θέλω τον λόγο, κα. Συντονίστρια.

I. Μάνδρου: Ναι, κα. Πρόεδρε.

M. Γεωργίου: Ευχαριστώ πολύ.

I. Μάνδρου: Σύντομη η παρέμβαση για να δώσουμε τον λόγο στον κ. Φινοκαλιώτη.

M. Γεωργίου: Εντελώς σύντομη. Η δουλειά του δικαστή είναι κυρίως μοναχική, η συνειδησή του, ο νόμος και η υπόθεση που έχει να εκδικάσει. Όταν υπάρχει έλλειψη νηνεμίας ο δικαστής σαν άτομο είναι προσπλωμένο στο λειτούργημά του, ήρεμος, ψυχραιμος, κάνοντας το καθετί να έρθει πάλι νηνεμία. Με τίποτα δεν δέχομαι ότι κάποια περίοδο έγινε. Το γεγονός ότι έγινε έγινε, δεν αμαυρώνει τη δικαιοσύνη, ήταν ένα κύμα. Το κύμα αυτό έληξε, αλλά ο κάθε δικαστής και εκείνη την περίοδο λειτούργησε σωστά. Ήθελα και κάτι άλλο να πω που το ξέχασα προηγουμένως, κάτι πάρα πολύ σημαντικό, κ. Καθηγητά εσείς είστε νεότερος από εμένα και θέλω σας παρακαλώ να το κρατήσετε πάρα πολύ. Συμβαίνει το εξής, καθόσον αφορά με τους στρατιωτικούς δικαστές. Υπάρχει διάταξη σχετική του Συντάγματος, οπότε μόνο με αναθεώρηση πρέπει να γίνει κάτι, μέχρι τότε ο Άρειος Πάγος, εντάξει να δικάζουμε τις αναιρέσεις, δεν το συζητώ, αλλά τα πειθαρχικά τους, τα ανώτατα συμβούλιά τους, τώρα και με το 91 είμαστε εμείς.

Συμφωνώ απόλυτα με τον κ. Μενουδάκο, παρότι ο τεχνοκράτης τα είπε όλα σωστά για εμάς και χάρηκα πάρα πολύ που δεν είχε κανένα θέμα με την ποιότητα των αποφάσεων. Ανέφερε εκείνος αλλιώς σκεπτόμενος, πράγματι δεν αποβλέπουμε σε ανταμοιβή, το κράτος ό,τι κρίνει, δεν θέλω να μπω σε αυτή την ιστορία, όμως καθόσον αφορά τους στρατιωτικούς δικαστές είναι τεράστια η επιβάρυνση του Αρείου Πάγου. Το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης που σωστά έχει πολύ μεγάλο προϋπολογισμό, δεν ξέρω πώς θα το δει το θέμα. Τώρα δηλαδή περίπου 15 Αρεοπαγίτες ασχολούνται με τα πειθαρχικά των στρατιωτικών γιατί οι αναθεωρητές ισοδυναμούν με Αεροπαγίτες, δεν έχουν, άρα συγκροτούνται όλα από Αεροπαγίτες.

I. Μάνδρου: Είναι ένα θέμα αυτό.

M. Γεωργίου: Αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό και κάτι άλλο, δεν σας λέω κάποιες αποφάσεις που εκδίδουν και γίνεται μετά αναίρεση υπέρ του νόμου για να σώσουμε ό,τι σώσουμε. Αυτό συμβαίνει, θα μπορούσε να συμβεί και σε εμάς. Γιατί δεν είναι μόνο τα δικαστήρια των στρατιωτικών, που έχουν πάρα πολλή δουλειά και έχουν ένα πάρα πολύ πολύπλοκο κώδικα, τον οποίο μελέτησα ενόψει του 91. Ήταν ένας δικαστής Α, έγινε αναθεωρητής, άρα πρέπει να πάει με το 91.

I. Μάνδρου: Κυρία Πρόεδρε, να μη μένουμε σε τέτοιες λεπτομέρειες.

M. Γεωργίου: Τελείωσα. Έχουμε πάρα πολλά συμβούλια που πρέπει να μετέχουμε. Ευχαριστώ πολύ.

Ι. Μάνδρου: Να δώσω το λόγο τώρα στον κ. Φινοκαλιώτη, να κλείσουμε δηλαδή με τους δικηγόρους και να προσθέσει και κάτι, αν θέλει στο τέλος, ο κ. Βερβεσός, τον οποίο βλέπω ότι διαθέτει. Δεν θέλει;

Δ. Βερβεσός: Εγώ; Με έχετε για τέτοιο;

Ι. Μάνδρου: Ο κ. Φινοκαλιώτης να πω ότι είναι ο Πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου της Θεσσαλονίκης, για να φύγουμε λίγο από την Αθήνα και από τα προβλήματα της Αθήνας και του Πρωτοδικείου, να μας δώσει μία εικόνα. Καταρχήν αυτό που είπε η κα. Πρόεδρος, ότι στα δικαστήρια της επαρχίας, πλην Θεσσαλονίκης, Βορείου Ελλάδος κ.λπ., ότι η εικόνα δεν είναι αυτή, είναι καλύτερη. Η δικαιοσύνη απονέμεται γρηγορότερα, δεν έχει προβλήματα κ.λπ. Έτσι είναι τα πράγματα;

Δ. Φινοκαλιώτης: Κυρία Μάνδρου, ευχαριστώ καταρχάς πολύ σύντομα τον Κύκλο Ιδεών και τον κ. Βενιζέλο για την τιμητική πρόσκληση. Πράγματι η εικόνα που έχουμε από τα δικαστήρια εκτός Αθηνών είναι ότι τα πράγματα κινούνται πιο γρήγορα. Είναι πολύ μικρότερος ο αριθμός των εισαγόμενων υποθέσεων, είναι συνήθως, δεν είναι απόλυτο, υπάρχουν κάποια δικαστήρια που εμφανίζουν κατά καιρούς προβλήματα, πιο γρήγορος ο χρόνος εκδίκασης και δημοσίευσης των αποφάσεων. Φυσικά και αυτά τα δικαστήρια, είναι εδώ κάποιοι Πρόεδροι από την Πάτρα, από το Μεσολόγγι, οι οποίοι γνωρίζουν καλύτερα τα τοπικά προβλήματα, εξαρτώνται πάρα πολύ από τα πρόσωπα. Ένας δικαστής να χρειασθεί μία άδεια ή μία δικαστής λόγω εγκυμοσύνης κ.λπ., αυτό αμέσως αδρανοποιεί το σύστημα. Ίσως και εκεί θα πρέπει να υπάρξουν πιο γρήγοροι μηχανισμοί αντίδρασης σε αυτά. Πάντως, γενικά όσον αφορά τον χρόνο, -δεν θέλω να πω για την ποιότητα, αυτό είναι μία ουσιαστική κρίση και προφανώς εξαρτάται πάντα και από τα άτομα τα οποία δικαιοδοτούν σε συγκεκριμένα μέρη-, είναι σαφώς καλύτερα.

Ι. Μάνδρου: Με αυτό που λέτε, κ. Πρόεδρε, και επειδή μιλάμε για μεταρρυθμίσεις, θέτετε ένα θέμα. Μήπως τα τεράστια δικαστήρια, αυτά τα υδροκέφαλα, όπως είναι το Πρωτοδικείο της Αθήνας, εάν είχαν σπάσει σε μικρότερα κομμάτια ίσως να μην είχαμε αυτά τα φαινόμενα των καθυστερήσεων;

Δ. Φινοκαλιώτης: Προκαλείτε τον κ. Βερβεσό τώρα.

Δ. Βερβεσός: Αυτό είναι για εμένα ερώτηση ή για τον κ. Φινοκαλιώτη;

Ι. Μάνδρου: Για τον κ. Φινοκαλιώτη και θα απαντήσεις και εσύ.

Δ. Φινοκαλιώτης: Προκαλείτε τον κ. Βερβεσό τώρα και το ξέρω. Να σας πω κάτι, νομίζω ότι σε ένα μεγάλο βαθμό και με βάση τη θεματική, η οποία πολύ σωστά έχει τοποθετηθεί στον τίτλο του συνεδρίου, η μεταρρύθμιση δεν μπορεί να στηρίζεται απλά σε ένα απογυμνωμένο στατιστικό στοιχείο, η Αθήνα αργεί παραπάνω, άρα να πάμε σε ένα άλλο μοντέλο, όπως είναι για παράδειγμα η Θεσσαλονίκη ή κάποια μικρότερα μέρη, γιατί δεν είναι απλά μαθηματικά όλα. Έχουν έναν άλλο αριθμό υποθέσεων και δεν είναι απλά το ζήτημα αν θα είναι σε ένα κτίριο ή σε δύο ή σε τρία ή σε τέσσερα. Τουλάχιστον για εμένα, σίγουρα ο Πρόεδρος της Αθήνας έχει καλύτερη εικόνα. Για να μπορέσει να λειτουργήσει η μεταρρύθμιση πρέπει να ανατρέξουμε στο ποια είναι η ιδέα της δικαιοσύνης και τι θέλουμε να πετύχουμε μέσα από αυτή. Γίνεται ένας μεγάλος λόγος για την καθυστέρηση. Νομίζω ότι για το θέμα της καθυστέρησης, σωστά εστιασμένο πρόβλημα, φάνηκε και από την έρευνα του κ. Φαναρά, αλλά δεν έχει να κάνει πάλι μόνο με το στατιστικό στοιχείο. Το πρόβλημα στην καθυστέρηση έχει να κάνει με το αν τελικά η δικαιοσύνη καθίσταται επίκαιρη ή όχι, σε σημείο που να μην καταργεί το δικαίωμα δικαστικής προστασίας. Ανέφερε ο κ. Θεοδωρόπουλος

ένα παράδειγμα, στο οποίο πράγματι είναι λυπηρό το χρονικό διάστημα το οποίο ανέφερε. Αυτό όμως το οποίο συνδύασε σε σχέση με την αποτυχία του συστήματος δεν ήταν μόνο το χρονικό σημείο, ήταν ότι στο ενδιάμεσο έχασε δικαιώματα, γιατί άλλαξε η αξία του χρήματος, δεν πήρε τόκους, τα οποία το σύστημα ποτέ δεν ήρθε, το νομοθετικό σύστημα, να του τα αποδώσει. Είναι χαρακτηριστικό σε θέματα τέτοιων διοικητικών συνήθως διαφορών ότι υπάρχουν αποφάσεις για φορολογικές διαφορές, το λέω επειδή τις ξέρω καλύτερα, από την Ολομέλεια του Συμβουλίου Επικρατείας από το 2014, υπάρχει απόφαση του 2020 που λέει για τους τόκους και παρόλα αυτά ο νομοθέτης ποτέ δεν έχει έρθει να αποκαταστήσει αυτό το δικαίωμα της καθυστέρησης.

Ι. Μάνδρου: Αυτό είναι ένα άλλο τεράστιο κεφάλαιο, πόσο εφαρμόζονται οι δικαστικές αποφάσεις, τι κάνει η πολιτεία κάθε φορά για την εφαρμογή τους. Τι θα λέγατε, κ. Βερβεσέ, για την τριχοτόμηση, διχοτόμηση;

Δ. Βερβεσός: Κυρία Μάνδρου, εσείς είστε άνθρωπος με εμπειρία, 30 χρόνια στο ρεπορτάζ, παραπάνω, 10, 20, 50. Να κάνουμε τώρα λαϊκισμό μεταξύ μας, να τριχοτομήσουμε τους υπάρχοντες δικαστές, που είναι τόσοι, να τους πάμε στα τρία; Να τριχοτομήσουμε τα κομπιούτερ; Να τριχοτομήσουμε τους δικαστικούς υπαλλήλους που είναι αυτοί που έχουν απομείνει οι λίγοι;

Έχουμε είκοσι Ειρηνοδικεία, αν τα κάναμε πέντε τα Ειρηνοδικεία ή έξι και ανεβάζαμε την ύλη, δεν θα είχαμε δέκα περιφερειακά Πρωτοδικεία στην Αθήνα; Έπρεπε να σπάσουμε το Πρωτοδικείο στα τρία;

Ι. Μάνδρου: Ωραία, δίνεται μία λύση λοιπόν.

Δ. Βερβεσός: Την είχαμε πει και τότε, στον κ. Κοντονή, αλλά ποιος μας άκουγε; Ευτυχώς άλλαξε ο Υπουργός και ο επόμενος το κατάλαβε το πρόβλημα.

Ι. Μάνδρου: Δηλαδή εσείς λέτε να υπάρξουν...

Δ. Βερβεσός: Αύξηση της ύλης του Ειρηνοδικείου, μέχρι ένα ποσό, και συγχώνευση των Ειρηνοδικείων. Μπορεί να λύσει το πρόβλημα αυτό. Δεν κατάλαβα, γιατί θα πρέπει να διακτινίζεται ο δικηγόρος από την Ελευσίνα στην Αγία Παρασκευή; Εκεί να δείτε αναβολές που θα έρχονται. Θα σου λέει, είμαι στο δικαστήριο δίπλα, δεν μπορώ να έρθω. Αντί να λύσουμε το πρόβλημα με τον τρόπο που έχουμε, πάμε να λειτουργήσουμε με ένα λαϊκιστικό τρόπο και να τριχοτομήσουμε το κενό;

Ι. Μάνδρου: Όχι.

Δ. Βερβεσός: Αυτούς τους υπαλλήλους έχουμε, αυτά τα κομπιούτερ έχουμε, αυτούς τους δικαστές έχουμε, τι να τους κάνουμε; Θα τους σπάσουμε στα τρία.

Ι. Μάνδρου: Εδώ μιλάμε αν οι μικρότεροι δικαστικοί σχηματισμοί είναι πιο αποτελεσματικοί, αυτό είναι το ερώτημα.

Δ. Βερβεσός: Έχουμε Ειρηνοδικεία, να συζητήσουμε για τα Ειρηνοδικεία και την ανακατανομή τους. Γιατί, δεν λειτουργούν στην Αθήνα Ειρηνοδικεία, πόσα είναι;

Ι. Μάνδρου: Είναι μία πρόταση αυτή.

Δ. Βερβεσός: Την έχουμε πει τόσο καιρό, δεν ακούστηκε και από κανέναν τότε που την κάναμε.

Ι. Μάνδρου: Εγώ, αν μου επιτρέψει ο κ. Βενιζέλος, ο κ. Φινοκαλιώτης;

Ευ. Βενιζέλος: Δεν είπε τίποτα.

Δ. Φινοκαλιώτης: Εντάξει, κατανώ, ότι θα πρέπει να τηρηθεί το πρόγραμμα, κ. Πρόεδρε.

Ι. Μάνδρου: Κύριε Πρόεδρε, είμαστε παρά δέκα.

Ευ. Βενιζέλος: Ναι, αλλά να εκφραστεί.

Ι. Μάνδρου: Θα πουν όλοι μία λέξη. Ο κ. Φινοκαλιώτης είναι συγκαταβατικός, αντιλαμβάνεται το πρόβλημα του χρόνου. Κυρία Πρόεδρε, μία λέξη, τρία λόγια.

Μ. Γεωργίου: Ο κ. Φινοκαλιώτης όταν συναντηθήκαμε, τον ρώτησα, πώς πάτε; Έχετε κάποιο πρόβλημα; Κανένα μου είπε, οπότε δεν έχει και χαίρομαι πάρα πολύ για αυτό. Έχετε και άξια προϊσταμένη στο Εφετείο και θα πάνε όλα καλά.

Δ. Φινοκαλιώτης: Ισχύει.

Μ. Γεωργίου: Ευχαριστώ πολύ.

Ι. Μάνδρου: Κυρία Πρόεδρε, θέλετε να προσθέσετε κάτι;

Μ. Γεωργίου: Όχι, ευχαριστώ.

Ι. Μάνδρου: Κύριε Εισαγγελέα, βλέπω τον κ. Εισαγγελέα.

Ι. Ντογιάκος: Εγώ απλά με την ιδιότητα του Επιθεωρητή της Δ' Δικαστικής Περιφέρειας, που έχω πλήρη εικόνα από τη Φλώρινα μέχρι και την Ορεστιάδα, οφείλω να πω ότι πραγματικά είναι μία πάρα πολύ καλή εικόνα και στα μικρά δικαστήρια, αλλά κυρίως στην Εισαγγελία Πρωτοδικών Θεσσαλονίκης, η οποία βέβαια δεν έχει το εύρος και τις υποχρεώσεις της Αθήνας, αλλά διαπίστωσα ότι πραγματικά υπάρχουν στελέχη τα οποία αγωνίζονται με αυταπάρνηση και στην περιοχή αυτή νομίζω ότι δεν πρέπει να ασχοληθούμε ιδιαίτερα, αλλά να στρέψουμε τα φώτα μας προς άλλα σημεία. Εκεί τα πράγματα ήταν πάρα πολύ καλά και από χαρακτήρες και από ποιότητα και από ταχύτητα και πλήρη γνώση των θεμάτων. Αυτό ήθελα να πω.

Ι. Μάνδρου: Ο κ. Σαλάτας, η κ. Στενιώτη στη συνέχεια.

Ν. Σαλάτας: Εγώ θα ήθελα να πω ότι σέβομαι τον θεσμό του Προέδρου του Αρείου Πάγου πάρα πολύ, επί 35 χρόνια τον σεβόμουν, εκτιμώ ιδιαίτερα και τη σημερινή Πρόεδρο του Αρείου Πάγου. Άκουσα από αυτά που είπε η κα. Πρόεδρος ότι δεν διαφωνούμε πουθενά. Η κα. Πρόεδρος είπε ένα κύμα, αυτό το κύμα είπα και εγώ, αλλά πρέπει νομίζω να το λέμε κάπου-κάπου για να μη ξαναγίνει. Αυτή είναι η άποψή μου. Σας ευχαριστώ πολύ.

Ι. Μάνδρου: Η κα. Στενιώτη.

Μ. Στενιώτη: Χαίρομαι με αυτά που είπε ο κ. Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου, ότι δεν υπάρχει πρόβλημα στα δικαστήρια που επιθεώρησε. Είναι αυτό που είπα στην αρχή, ότι πρέπει να έχουμε στατιστικά στοιχεία, δεν ξέρουμε πού είναι το πρόβλημα, αν είχαμε θα μπορούσαμε να το επιλύσουμε το πρόβλημα, ένα αυτό.

Δεύτερο, κρατάμε το αισιόδοξο μήνυμα της έρευνας ότι οι πολίτες κατά ποσοστό 42% πιστεύουν ότι αποδόθηκε δικαιοσύνη και το 25% ότι τείνουν στο μάλλον αποδόθηκε δικαιοσύνη, δηλαδή 67%. Άρα ο ελληνικός λαός, οι πολίτες εμπιστεύονται την ελληνική δικαιοσύνη και ίσως είναι και αυτός ο λόγος που δεν έχει πετύχει και τόσο η διαμεσολάβηση, είναι η εμπιστοσύνη των Ελλήνων πολιτών στην ελληνική δικαιοσύνη.

Κάτι τελευταίο και αφορά τις παρεμβάσεις του κ. Σαλάτα, είναι γνωστή η θέση που παίρνουν οι δικαστικές ενώσεις ως προς την τροποποίηση του Συντάγματος,

την αναθεώρηση, όσον αφορά το θέμα του ορισμού της ηγεσίας της δικαιοσύνης. Και κάτι άλλο, ότι οι δικαστές δικάζουν με βάση το Σύνταγμα και τους νόμους και με βάση τα αποδεικτικά στοιχεία, όχι με το τι λέγονται και τι γράφονται εκτός. Η κριτική των αποφάσεων θα πρέπει να γίνεται μόνο με κριτήρια νομιμότητας, όχι σκοπιμότητας, και να μην είναι ιδεολογική η προσέγγιση που γίνεται στις διάφορες αποφάσεις, κυρίως που αφορούν το δημόσιο συμφέρον.

Ο κ. Υπουργός ανέφερε τη λέξη εθνικός διάλογος. Πιστεύω, και είναι πρότασή μας, ο εθνικός διάλογος πρέπει να πάρει νομική μορφή, δηλαδή να δημιουργηθεί ένα ισοτιπούτο δικαιοσύνης που θα μετέχουν οι φυσικές ηγεσίες των ανωτάτων δικαστηρίων, οι δικαστικές ενώσεις, βέβαια οι συλλειτουργοί της δικαιοσύνης, οι υπηρεσιακοί παράγοντες στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, συν οι δικαστικοί υπάλληλοι, και να λύσουμε τα προβλήματα, γιατί είναι πάρα πολλά τα προβλήματα. Ειπώθηκε για τη γραμματειακή υποστήριξη, δεν είναι ένας προς έναν αυτή τη στιγμή, μισός γραμματέας αντιστοιχεί σε κάθε δικαστή, ενώ στην Ευρωπαϊκή Ένωση αντιστοιχεί 3,1 προς 1.

Ι. Μάνδρου: Τα είπε ο κ. Μενουδάκος.

Μ. Στενιώτη: Άλλη αναλογία, εγώ σας λέω μισός γραμματέας αυτή τη στιγμή αντιστοιχεί.

Ι. Μάνδρου: Ευχαριστώ, κα. Πρόεδρε. Ο κ. Φινοκαλιώτης, ο οποίος αδικήθηκε λίγο από το χρόνο.

Δ. Βερβεσός: Του παραχωρώ το δικό μου.

Δ. Φινοκαλιώτης: Μου τον φάγατε πριν, κ. Πρόεδρε. Πολύ σύντομα, νομίζω ότι αυτό το οποίο κρατώ εγώ τουλάχιστον και από την παρουσίαση της έρευνας της Metron και του κ. Φαναρά είναι ότι για τους πολίτες το βασικό ζήτημα έχει να κάνει με την εμπιστοσύνη, ότι δεν υπάρχει έλλειψη εμπιστοσύνης στη λειτουργία της δικαιοσύνης. Δεν σημαίνει ότι έχουν δίκιο ή άδικο, πάντως αυτό εκφράζεται από τη μεριά των πολιτών. Στο έργο του Τζων Ρωλς «Θεωρία της δικαιοσύνης» αποτυπώνεται η άποψη ότι για να έχουμε μία σωστή απονομή δικαιοσύνης χρειαζόμαστε ένα ορθό σύστημα, το οποίο θα πρέπει να λειτουργεί κατά τρόπο σωστό, αλλά θα πρέπει να έχουμε και μία πίστη των πολιτών, αυτών οι οποίοι πρόκειται να στραφούν στη δικαιοσύνη, ότι πράγματι θα την βρουν όταν χρειασθεί. Αυτή τη στιγμή καταλαβαίνω, από αυτή την ανάλυση, ότι αυτό το αίσθημα έχει αρχίσει να μην υπάρχει και αυτό ακριβώς για τους λόγους που ανέφερε και ο Πρόεδρος, ο κ. Βενιζέλος, στην εισαγωγική του τοποθέτηση, ότι η δικαιοσύνη είναι μία θεμελιώδης εγγύηση του κράτους δικαίου και ένας φραγμός στην κρατική εξουσία. Όταν ερχόμαστε και κατανοούμε ότι πολίτες, ακόμα και για διάφορους λόγους, ακόμα και λόγω της καθυστέρησης, έχουν πάψει να πιστεύουν ότι η δικαιοσύνη απονέμεται σωστά, ακόμα και αν απονέμεται σωστά, τότε το πρόβλημα δεν ανάγεται μόνο στο πώς λειτουργούν τα δικαστήρια, αλλά στην ίδια την πίστη των πολιτών στη δημοκρατία. Σας ευχαριστώ πολύ.

Ι. Μάνδρου: Να ευχαριστήσω και εγώ πρωτίστως τον κ. Βενιζέλο για τη δυνατότητα που δίνει σε όλους μας να ανταλλάσσουμε απόψεις για τόσο σοβαρά θέματα, είναι ένας δημόσιος διάλογος που πάντα στις εκδηλώσεις που διοργανώνει ο Κύκλος Ιδεών είναι εξαιρετικός. Να τον ευχαριστήσω προσωπικά γιατί μου έδωσε τη δυνατότητα να συντονίσω αυτούς τους δύο κύκλους και να ευχηθώ καλή συνέχεια στους επόμενους κύκλους που φαντάζομαι ότι θα είναι εξίσου ενδιαφέροντες. Κύριε Πρόεδρε, σας ευχαριστώ πολύ προσωπικά.

Ευ. Βενιζέλος: Εγώ ευχαριστώ θερμότητα, κα. Μάνδρου, εσάς και όλους και όλες τις συμμετέχουσες, μεγάλη τιμή, η παρουσία της κα. Προέδρου του Αρείου Πάγου, η παρουσία του κ. Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, της Προέδρου της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων, του Προέδρου του Δικηγορικού Συλλόγου και της Ολομέλειας, του Προέδρου του Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης, όλων των κυρίων που μετείχαν στο πρώτο πάνελ, μην επαναλάβω τα ονόματα.

Λέω το εξής, να ακολουθήσουμε τη σειρά του προγράμματος, να αναλάβει ο επίτιμος Πρόεδρος του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους τον συντονισμό της επόμενης συζήτησης, η οποία έχει πάρα πολύ μεγάλο ενδιαφέρον. Θα παρακαλέσω τις αγαπητές και τους αγαπητούς φίλους που παρακολουθούν σιωπηλοί, εάν έχουν τη διάθεση να κάνουμε τα δύο πάνελ, τα οποία έχουν πολύ μεγάλη σημασία τα επόμενα, και να κάνουμε στο τέλος της συνεδρίασης μία γενικευμένη ελεύθερη συζήτηση χωρίς φραγμό χρόνου, γιατί έχουμε την αίθουσα στη διάθεσή μας, αλλά επειδή οι εισηγητές έχουν δεσμεύσεις, να είμαστε συνεπείς στην ώρα μας για τους εισηγητές. Οπότε θα παρακαλέσω τον κ. Χαλκιά, ο οποίος μας κάνει την τιμή, ο επίτιμος Πρόεδρος του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, τον πρώην Πρόεδρο του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τον κ. Βασίλη Σκουρή, τον πρώην Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τον καθηγητή κ. Σισιλιάνο, να ανέλθουν στο πάνελ και θα είναι μαζί μας διαδικτυακά ο Γενικός Εισαγγελέας, Αθανάσιος Ράντος, και ο Ιωάννης Κτιστάκης, Δικαστής στο ΕΔΔΑ.

Κύκλος III

**Η ελληνική Δικαιοσύνη υπό τον έλεγχο του
ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ: Η εφαρμογή των ευρωπαϊκών
προδιαγραφών του κράτους δικαίου στην
καθημερινή λειτουργία της ελληνικής
Δικαιοσύνης**

ΚΥΚΛΟΣ ΙΙΙ

■ Η ελληνική Δικαιοσύνη υπό τον έλεγχο του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ: Η εφαρμογή των ευρωπαϊκών προδιαγραφών του κράτους δικαίου στην καθημερινή λειτουργία της ελληνικής Δικαιοσύνης

Συντονισμός

Ιωάννης - Κωνσταντίνος Χαλκιάς

Πρόεδρος ΝΣΚ ε.τ.

Συζητούν

Ιωάννης Κτιστάκης

Δικαστής στο ΕΔΔΑ, αναπλ. Καθηγητής Νομικής Σχολής ΔΠΘ

Αθανάσιος Ράντος

Γενικός Εισαγγελέας ΔΕΕ, Πρόεδρος ΣτΕ ε.τ.

Λίνος - Αλέξανδρος Σισιλιάνος

Καθηγητής και Κοσμήτωρ της Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, πρώην Πρόεδρος ΕΔΔΑ

Βασίλης Σκουρής

Ομότιμος Καθηγητής Νομικής Σχολής ΑΠΘ, πρώην Πρόεδρος του ΔΕΕ

ΙΙΙ

79

Ι.-Κ. Χαλκιάς: Ευχαριστώ τον κ. Βενιζέλο για την τιμή που μου έκανε να συντονίσω αυτή την ενότητα. Αυτή η ενότητα έχει τον τίτλο «Η ελληνική δικαιοσύνη υπό τον έλεγχο του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ: Η εφαρμογή των ευρωπαϊκών προδιαγραφών του κράτους δικαίου στην καθημερινή λειτουργία της ελληνικής δικαιοσύνης». Είναι ιδιαίτερη τιμή για εμένα να βρίσκομαι πλάι σε ομιλητές και συνάδελφους πολύ υψηλού επιπέδου. Ο κ. Σκουρής για δώδεκα χρόνια Πρόεδρος στο ΔΕΚ και ΔΕΕ, ο κ. Σισιλιάνος εννέα χρόνια δικαστής και Πρόεδρος στο Στρασβούργο, ο κ. Κτιστάκης ο οποίος θα μιλήσει από το Στρασβούργο είναι ο νυν δικαστής μας για τα ανθρώπινα δικαιώματα, και ο κ. Ράντος, γνωστός, τέως Πρόεδρος του Συμβουλίου Επικρατείας και νυν Γενικός Εισαγγελέας του Δικαστηρίου του Λουξεμβούργου. Είναι γνωστό βέβαια ότι ναι μεν ο Γενικός Εισαγγελέας δεν ψηφίζει στις διασκέψεις του Δικαστηρίου, αλλά η γνώμη του, σε ποσοστό 95% περίπου ακολουθείται από το Δικαστήριο.

Στόχος του συνεδρίου, όπως ειπώθηκε, είναι να συνθέσει όλο το φάσμα των θεμάτων που συγκροτούν το πρόβλημα της ελληνικής δικαιοσύνης. Προφανώς, η δικαιοσύνη δεν ανήκει ούτε στους δικαστές, ούτε στους δικηγόρους, ούτε στους δικαστικούς υπαλλήλους, ανήκει σε όλους μας, αφορά όλους μας, γιατί είναι ακριβώς το τελευταίο καταφύγιο για οποιονδήποτε πολίτη. Παρά το γενικευμένο έλλειμμα εμπιστοσύνης των πολιτών στους θεσμούς μας και τη γενικευμένη κρίση των αξιών και τον ξέφρενο λαϊκισμό, η δικαιοσύνη παραμένει πάντα το καταφύγιο μας. Το θέμα της ενότητάς μας είναι η ελληνική δικαιοσύνη υπό τον έλεγχο του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ και ειδικότερα, κατά πόσον οι προδιαγραφές του κράτους δικαίου είναι εφαρμόσιμες στην Ελλάδα.

Θα ξεκινήσουμε το πρώτο κομμάτι της συζήτησης με το ΕΔΔΑ και τη Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και πρέπει να παραδεχτούμε όλοι μας ότι η Σύμβαση αυτή στα 70 χρόνια της ισχύος της και η νομολογία του ΕΔΔΑ όλα αυτά τα χρόνια, έχει επηρεάσει βαθύτατα την ελληνική έννομη τάξη. Έχει συμβάλει αποφασιστικά και στον εκδημοκρατισμό της ελληνικής κοινωνίας και στον εκσυγχρονισμό της. Έχει εισβάλει σε όλους τους τομείς του Δικαίου, Συνταγματικό Δίκαιο, Δημόσιο Δίκαιο, Διοικητικό Δίκαιο, Ποινικό Δίκαιο, Δικονομία Πολιτική, Αστικό Δίκαιο, παντού, με κάποιες ρυθμίσεις οι οποίες ξέφευγαν από κάποιες δομές απαρχαιωμένες της ελληνικής κοινωνίας. Ιδιαίτερα σε θέματα παιδείας, θρησκευτικής ελευθερίας, διακρίσεων, ισότητας, οικογενειακού δικαίου, προστασίας ιδιοκτησίας κ.λπ. Για την εκτέλεση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ αναθεωρήθηκαν και προστέθηκαν πάρα πολλές διατάξεις νέες, σε όλους τους θεσμούς του Δικαίου μας. Σε κάποια σημεία το ίδιο το Σύνταγμά μας πρόσθεσε κάποιες διατάξεις σε συμμόρφωση προς τη νομολογία του ΕΔΔΑ, όπως έγινε με τη μεγάλη τροποποίηση του 2001, στην οποία ήταν εισηγητής ο Πρόεδρος του Κύκλου και στις ελάσσονες αναθεωρήσεις του 2008 και του 2019.

Με αυτά ως εισαγωγή θα δώσουμε το λόγο πρώτα στους εν ενεργεία δικαστές, συγκεκριμένα, θα δώσουμε πρώτα τον λόγο στον κ. Κτιστάκι, ο οποίος από το Στρασβούργο θα μας αναπτύξει τις απόψεις του για το θέμα αυτό. Κύριε Κτιστάκι, έχετε τον λόγο.

III

80

Ι. Κτιστάκις: Καλησπέρα από το Στρασβούργο, καλησπέρα στην Αθήνα και καλησπέρα και στο Λουξεμβούργο. Τρεις εβδομάδες πριν, την 14η Οκτωβρίου το γαλλικό κρατικό κανάλι, France 3, έκανε αργά το βράδυ πρεμιέρα μίας νέας εκπομπής σε συνεργασία με το γαλλικό Υπουργείο Δικαιοσύνης. Τίτλος της εκπομπής «Δικαιοσύνη στη Γαλλία». Παρουσιάστηκαν επιλεγμένα μαγνητοσκοπημένα αποσπάσματα από Ποινικά Εφετεία της Γαλλίας αναφορικά με αδικήματα σχετιζόμενα με την οδική κυκλοφορία. Οι σχετικές ποινικές αποφάσεις είχαν καταστεί τελεσίδικες και αμετάκλητες την ημέρα της τηλεοπτικής παρουσίας τους. Σκοπός της προγραμματικής αυτής σύμβασης μεταξύ του Υπουργείου και της κρατικής τηλεόρασης είναι η εμπέδωση της εμπιστοσύνης στη γαλλική δικαιοσύνη, όπως άλλωστε τιτλοφορείται και ο σχετικός νόμος που ψηφίστηκε από τον Γάλλο νομοθέτη τον περασμένο Απρίλιο.

Κυρίες και κύριοι, σπεύδω να δηλώσω ότι δεν εισηγούμαι σήμερα, πρόχειρα, χωρίς έναν πρώτο σοβαρό απολογισμό του γαλλικού εγχειρήματος, ανάλογη πρωτοβουλία στην Ελλάδα. Ανέφερα όμως την επίκαιρη αυτή είδηση από τη Γαλλία την έδρα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, προκειμένου να τονίσω την πανευρωπαϊκή σημασία της εμπέδωσης της εμπιστοσύνης στην εθνική δικαιοσύνη και αυτό το σημείο θα αναπτύξω. Ο Πρόεδρος, κ. Σισιλιάνος, με τον οποίο προσυνηνοθηθήκαμε για την κατανομή της ύλης, θα αναπτύξει τα λεγόμενα οργανωτικά ζητήματα της εθνικής δικαιοσύνης υπό το φως της ΕΣΔΑ.

Ξεκινώ με το ζήτημα της αμεροληψίας της δικαιοσύνης σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 6 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ. Έχει τονίσει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο του Στρασβούργου στην απόφαση Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης του 2015, τη *Maurice κατά Γαλλίας*, τα ακόλουθα σύντομα. Η δικαιοσύνη δεν πρέπει μόνο να απονέμεται, αλλά και να φαίνεται ότι απονέμεται, *justice must not only be done, it must also be seen to be done*. Αυτό που διακυβεύεται, συνεχίζει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, είναι η εμπιστοσύνη που πρέπει να εμπνέουν τα δικαστήρια σε μία δημοκρατική κοινωνία στο κοινό. Έτσι, κάθε δικαστής για τον οποίο υπάρχει εύλογος λόγος να φοβάται έλλειψη αμεροληψίας πρέπει να αποχωρεί, να αυτοεξαιρείται από τη σύνθεση που δικάζει. Η θέση αυτή επιβεβαιώθηκε και από μεταγενέστερες αποφάσεις των τμημάτων του Δικαστηρίου, συνεπώς, στον ίδιο τον Έλληνα δικαστή πέφτει το βάρος να

ζυγίζει σε κάθε υπόθεση που χειρίζεται αν υπάρχει βάσιμο ζήτημα αντικειμενικής ή υποκειμενικής αμεροληψίας του και να αυτοεξαιρείται.

Τούτο δεν σημαίνει, ασφαλώς, ότι ο διάδικος στερείται του δικαιώματος έγερσης της ένστασης εξαίρεσης μέλους της δικαστικής σύνθεσης, ωστόσο, σχετικοποιεί κατά τη γνώμη μου τις ασφυκτικές προθεσμίες που θέτει η ελληνική Δικονομία για το παραδεκτό των σχετικών ενστάσεων, όπως επίσης σχετικοποιεί την υποχρέωση εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων για όποιον διάδικο προσφύγει στο Στρασβούργο, έχοντας εγείρει καθυστερημένα σε εθνικό επίπεδο αίτημα εξαίρεσης Έλληνα δικαστή. Απαιτείται, λοιπόν, κατά την προσέγγισή μου, επανεξέταση των σχετικών διατάξεων της Δικονομίας των ελληνικών δικαστηρίων υπό το φως των τελευταίων αυτών εξελίξεων της νομολογίας του Στρασβούργου.

Άλλο ζήτημα εμπέδωσης της εμπιστοσύνης είναι τα ζητήματα ανεξαρτησίας της εθνικής δικαιοσύνης, τα οποία για τις ανάγκες της σημερινής μας συζήτησης τα συνδυάζω με το τεκμήριο αθωότητας. Διότι ναι μεν το τεκμήριο αθωότητας είναι δικαίωμα του κατηγορουμένου, αλλά όπως ορθά τονίζει η ομώνυμη οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης 216/343 του 2016, αφορά και την εμπέδωση της εμπιστοσύνης στην εθνική δικαιοσύνη από το κοινό. Υπενθυμίζω ότι σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στην απόφαση *Κώνστας κατά Ελλάδος* του 2011 το τεκμήριο αθωότητας παραβιάζεται σε περίπτωση που δημόσιες δηλώσεις κυβερνητικών αξιωματούχων, ακόμα και αν έγιναν εντός της ελληνικής βουλής, αναφέρονται στον ύποπτο ή στον κατηγορούμενο ως να είναι ένοχος κατά το χρονικό διάστημα που το πρόσωπο αυτό δεν έχει αποδειχθεί ένοχο κατά τη νομοθεσία. Οι εν λόγω δηλώσεις δεν θα πρέπει να δημιουργούν την αίσθηση ότι το πρόσωπο αυτό είναι ένοχο, συνεχίζει το δικαστήριο, ωστόσο, αναπόφευκτα οι δηλώσεις αυτές των κυβερνητικών αξιωματούχων πλήττουν και το αίσθημα εμπιστοσύνης του κοινού στην ελληνική δικαιοσύνη, διότι ναι μεν επαναλαμβάνουμε ότι η δικαιοσύνη είναι τυφλή και κουφή, αλλά το κοινό δεν έχει κανένα από τα δύο αυτά χαρακτηριστικά. Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη τα πραγματικά γεγονότα της υπόθεσης *Κώνστας*, ο Έλληνας Υπουργός Δικαιοσύνης εκείνη την εποχή, από τη μια, αμφισβητούσε την αθωότητα του προσφεύγοντα και, από την άλλη, μπορεί την επομένη ή τις επόμενες εβδομάδες να εισηγείτο στο Υπουργικό Συμβούλιο την ηγεσία της νέας ποινικής δικαιοσύνης. Σε τέτοιες περιπτώσεις η εμπιστοσύνη στη δικαιοσύνη κλονίζεται.

Κυρίες και κύριοι, δεν είμαι έτοιμος από τη θέση μου στο Στρασβούργο, λόγω απουσίας σχετικής και ορισμένης, συγκεκριμένης νομολογίας, να προτείνω αλλαγές στον τρόπο ανάδειξης των ηγεσιών των ανωτάτων δικαστηρίων της χώρας. Η επιστημονική μου γνώμη έχει αποτυπωθεί στο καινοτόμο Σύνταγμα του 2016, αλλά δεν θα επεκταθώ σε αυτό σήμερα. Ωστόσο, από τη νομολογία του Στρασβούργου προκύπτει ότι, σε περίπτωση παραποίησης του τεκμηρίου αθωότητας, η άλλη πλευρά του νομίσματος, όπως αναφέρθηκε, δεν αρκεί να είναι η απλή αποζημίωση του θιγόμενου από τις δηλώσεις υπουργών ή κυβερνητικών αξιωματούχων και, μάλιστα, από τον κρατικό προϋπολογισμό, όπως αυτό προβλέφθηκε με τον νόμο 4596/2019. Παραβιάζει το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου κρατικός αξιωματούχος, προσβάλει ταυτόχρονα την ανεξαρτησία του ποινικού δικαστή, του οποίου πιθανότατα την υπηρεσιακή εξέλιξη την επόμενη ημέρα μπορεί να ελέγξει ο αξιωματούχος, και το λογαριασμό στο τέλος, δηλαδή την αποζημίωση, αν κριθεί ότι πρέπει να αποζημιωθεί ο κατηγορούμενος του οποίου προσβλήθηκε το τεκμήριο αθωότητας, την πληρώνει το ελληνικό δημόσιο.

Πρέπει επίσης να υπάρχουν και ποινικές συνέπειες που θα θωρακίζουν τη δικαστική ανεξαρτησία. Η διάταξη του άρθρου 171 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας περί της απόλυτης ακυρότητας, παρά το βαρύγδουπο περιεχόμενό της, δεν αποδίδει

κανένα καρπό έως σήμερα. Πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να αναδιατυπωθεί η διάταξη, ώστε το ποινικό δικαστήριο να μπορεί να περιφρουρήσει αποτελεσματικά τόσο το τεκμήριο αθωότητας, όσο και την ανεξαρτησία του, τιμωρώντας τον εισβολέα κρατικό αξιωματούχο, τον εισβολέα στην ποινική διαδικασία κρατικό αξιωματούχο. Βεβαίως, η εμπέδωση της εμπιστοσύνης στην ελληνική δικαιοσύνη και σε οποιαδήποτε εθνική δικαιοσύνη, περνά μέσα και από τις εγγυήσεις ανεμπόδιστης άσκησης της κριτικής στις δικαστικές αποφάσεις. Δύο αποφάσεις, μεταξύ άλλων, κατά Ελλάδα στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, δείχνουν το πλαίσιο της σύμφωνης με τη Σύμβαση κριτικής στη δικαστική εξουσία: Η απόφαση *Αλφαντάκης* και η υπόθεση *Κατράμη*. Καθένας καλόπιστος ή κακόπιστος, επαίων ή μη επαίων, εμπλεκόμενος ως δικηγόρος στη δικαστική υπόθεση ή ως διάδικος στη δίκη, καθένας μπορεί να ασκεί κριτική στις αποφάσεις στους δικαστές. Αν, ωστόσο, η κριτική αυτή περιέχει υβριστικά σχόλια, τότε θα πρέπει να αποδείξει την ακρίβεια των πραγματικών γεγονότων στα οποία εδράζεται η ύβρις.

Τέλος, οι καθυστερήσεις, το δικαίωμα στην εκδίκαση των υποθέσεων εντός εύλογου χρόνου. Ο Πρόεδρος κ. Σισιλιάνος θα αναφερθεί, όπως προείπα, στα οργανωτικά της δικαιοσύνης, τα οποία σαφώς και έχουν επίδραση στην επιτάχυνση της ελληνικής δικαιοσύνης, πχ μονομελείς συνθέσεις, βαθμός εκδίκασης, πιλοτικές δίκες και ούτω καθεξής. Ωστόσο, το ένδικο μέσο αποζημίωσης για την υπέρβαση της εύλογης διάρκειας του νόμου 4055/2012 έχει επιπτώσεις στην απώλεια της εμπιστοσύνης στην ελληνική δικαιοσύνη και τούτο, διότι παρατηρείται εντόνως τα τελευταία έτη το ακόλουθο φαινόμενο. Ναι μεν τα ελληνικά δικαστήρια να διαπιστώνουν την υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της δίκης, αλλά, ταυτόχρονα, να απορρίπτουν το αίτημα της αποζημίωσης. Με άλλα λόγια, εφαρμόζουν τα αρμόδια δικαστήρια τα κριτήρια του Στρασβούργου για την υπέρβαση, αλλά αρνούνται αυθαίρετα την αποζημίωση των θιγόντων διαδίκων.

Ολοκληρώνω τη σύντομη εισήγησή μου από εκεί που ξεκίνησα. Ο νόμος για την εμπέδωση της εμπιστοσύνης στη γαλλική δικαιοσύνη συνδυάστηκε με αύξηση του προϋπολογισμού του γαλλικού Υπουργείου Δικαιοσύνης κατά 40% στα δύο τελευταία δημοσιονομικά έτη και με ταυτόχρονη αύξηση κατά 150.000 τετραγωνικά μέτρα της χωρητικότητας των σωφρονιστικών καταστημάτων, τα οποία ανήκουν στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Δικαιοσύνης στη Γαλλία.

Κυρίες και κύριοι, κατά τη γνώμη μου, δεν υπάρχουν ελληνικές ιδιαιτερότητες. Κάθε ένα ζήτημα που ταλανίζει την ελληνική δικαιοσύνη έχει ήδη αντιμετωπισθεί, αν όχι από το ίδιο το Δικαστήριο του Στρασβούργου ή και του Λουξεμβούργου, τότε σίγουρα από ένα ή περισσότερα συμβαλλόμενα στην ΕΣΔΑ κράτη. Κανείς δεν θα ανακαλύψει την πυρίτιδα μεταρρυθμίζοντας την ελληνική δικαιοσύνη, διότι δύναται να εμπνευστεί αποτελεσματικά και δημιουργικά από την υπόλοιπη δυτική Ευρώπη, αρκεί να αποφευχθούν οι πατέντες και η αποσπασματική αντιμετώπιση. Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.

I.-Κ. Χαλκιάς: Ευχαριστώ πολύ τον κ. Κτιστάκι και η ιδέα αυτή για το καινοτόμο Σύνταγμα είναι πολύ ενδιαφέρουσα, τέθηκε και στο προηγούμενο πάνελ. Πριν δώσω τον λόγο στον κ. Σισιλιάνο, τον πρώην Πρόεδρο του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, θα σας δώσω δύο στοιχεία για να έχετε μία εικόνα της Ελλάδας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Από 1/1/1991 μέχρι 31/10/2022 έχουν ασκηθεί σχεδόν 10.000 προσφυγές κατά της Ελλάδας και εκδόθηκαν 948 αποφάσεις. Από αυτές, οι 545 αφορούσαν την εύλογη διάρκεια της δίκης, οι 126 συνθήκες κράτησης στις φυλακές και οι 85 προστασία της ιδιοκτησίας. Ουσιαστικά δηλαδή η Ελλάδα έχει δύο μεγάλα δομικά προβλήματα, ένα που έχει σχέση με τον εύλογο χρόνο, σχεδόν το λύσαμε με τους

νόμους του 2010, 2012 και του 2014. Το άλλο θέμα με τις συνθήκες κράτησης στις φυλακές, λύθηκε ευτυχώς πριν από μία εβδομάδα με το άρθρο 8 του νόμου 4985, μετά από συντονισμένες προσπάθειες πολλών παραγόντων, αλλά κυρίως του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. Ο λόγος στον κ. Σισιλιάνο, Πρόεδρο του Δικαστηρίου του Στρασβούργου.

Λ.-Α. Σισιλιάνος: Σας ευχαριστώ πάρα πολύ και ευχαριστώ θερμότερα και εγώ τον Κύκλο Ιδεών και τον Πρόεδρό του, τον κ. Βενιζέλο, για αυτή την πρόσκληση. Θα συνεχίσω από εκεί που άφησε το νήμα ο κ. Κτιστάκης. Εκείνος αναφέρθηκε στα ζητήματα εμπιστοσύνης προς την δικαιοσύνη, εγώ θα αναφερθώ σε ορισμένα θεσμικά, οργανωτικά ζητήματα. Η διάκριση βέβαια δεν είναι απόλυτη, υπάρχουν ορισμένα ζητήματα εμπιστοσύνης, τα οποία άπτονται και της οργανωτικής διάστασης και αντιστρόφως, εν πάση περιπτώσει όμως το πρώτο από αυτά στα οποία θα ήθελα να αναφερθώ εγώ είναι ο διάλογος των εθνικών δικαστών με το ΕΔΔΑ. Να πω ότι έχουν γίνει πάρα πολλά βήματα προς την κατεύθυνση αυτή τα τελευταία δέκα και πλέον χρόνια, τόσο με το Συμβούλιο της Επικρατείας, όσο και με τον Άρειο Πάγο και με το Ελεγκτικό Συνέδριο.

Διάλογος των εθνικών δικαστηρίων με το ΕΔΔΑ

Σε γενικές γραμμές, νομίζω ότι ο διάλογος αυτός βρίσκεται πλέον σε ικανοποιητικό επίπεδο, σε επίπεδο νομολογίας η ελληνική νομολογία εναρμονίζεται. Ορισμένες φορές αργεί, αλλά πάντως εναρμονίζεται ως επί το πλείστον με τη νομολογία του Στρασβούργου. Πολλές φορές το ίδιο το Στρασβούργο το λέει και το χαιρετίζει αυτό, όπως για παράδειγμα σε δύο αποφάσεις πρόσφατες, Αγγελής ΑΕ κατά Ελλάδος και Τζουβάρας και άλλοι κατά Ελλάδος της 29ης Σεπτεμβρίου του 2022, όπου το ΕΔΔΑ σημειώνει με ικανοποίηση, κατά λέξη, ότι ο Άρειος Πάγος με την απόφαση 877/2015 εναρμονίστηκε με προηγούμενη απόφαση του Στρασβούργου σε μία υπόθεση Αναστασάκης κατά Ελλάδος που αφορούσε στον λεγόμενο φορμαλισμό του Αρείου Πάγου, ένα πρόβλημα το οποίο έχει τις ρίζες του στην παλαιότερη νομολογία. Υπήρξε ένα πρακτικό της Διοικητικής Ολομελείας του Αρείου Πάγου υπό τον κ. Ρήγα το 2010, το πρόβλημα απορροφήθηκε σε μεγάλο βαθμό, δεν έχει εκλείψει πλήρως, εν πάση περιπτώσει όμως χαιρόμαι ιδιαίτερα που το ΕΔΔΑ σημειώνει την εναρμόνιση αυτή και την χαιρετίζει.

Θα ήθελα να τονίσω τη σημασία αυτών των αναφορών. Είναι πάρα πολύ σημαντικό για το Στρασβούργο αλλά και για τα ελληνικά ανώτατα δικαστήρια, να υπάρχει αυτή η αμοιβαία εκτίμηση και ο αμοιβαίος σεβασμός, είναι η βάση πάνω στην οποία κτίζεται η σχέση μεταξύ Στρασβούργου και εθνικών δικαστηρίων στο πλαίσιο της αρχής της επικουρικότητας, λαμβανομένου υπόψη δηλαδή του γεγονότος ότι τα ελληνικά δικαστήρια είναι εκείνα τα οποία έχουν την κατ' εξοχήν και την πρωταρχική ευθύνη για την εφαρμογή της ΕΣΔΑ, καθώς και γενικότερα οι εθνικές αρχές. Θα ήθελα να σημειώσω άλλη μία τέτοια αναφορά, στην υπόθεση Μόλα Σάλι, στην οποία δικηγόρος ήταν ο νυν δικαστής μας, ο κ. Κτιστάκης, όπου υπήρξε νομοθετική παρέμβαση κατά τη διάρκεια της εκκρεμοδικίας και το ΕΔΔΑ ανέφερε και χαιρέτισε τον νόμο για τις δικαιοδοσίες του μουφτή, ο οποίος είχε εν τω μεταξύ ψηφιστεί. Βεβαίως, τα πραγματικά περιστατικά αφορούσαν χρόνο προγενέστερο της θέσης σε ισχύ του νόμου αυτού και έτσι, το δικαστήριο έφθασε σε διαπίστωση παραβίασης, αλλά χαιρέτισε ωστόσο την υιοθέτηση αυτή του νόμου.

Γενικότερα, λοιπόν, ο διάλογος αυτός έχει σημασία και για την εκτέλεση των αποφάσεων του Δικαστηρίου στο πλαίσιο της αρχής της επικουρικότητας. Εδώ, θα ήθελα επίσης να σημειώσω ότι και τα τρία ανώτατα δικαστήρια συμμετέχουν σήμερα

στο Δίκτυο Ανωτάτων Δικαστηρίων που έχει εγκαθιδρύσει το ΕΔΔΑ, ήδη από το 2015, και το οποίο είχα την τιμή και τη χαρά να προωθήσω ιδιαίτερος κατά τη διάρκεια της δικής μου θητείας στην Προεδρία του Δικαστηρίου. Αριθμεί σήμερα 102 ανώτατα δικαστήρια από 46 χώρες μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, είναι το μεγαλύτερο δίκτυο ανωτάτων δικαστηρίων στον κόσμο. Επίσης μία άλλη δυνατότητα, την οποία ακόμα τα ανώτατα δικαστήρια της χώρας μας δεν έχουν εκμεταλλευτεί, είναι το 16ο Πρωτόκολλο και η δυνατότητα να ζητηθεί από το ΕΔΔΑ κάποια γνωμοδότηση σε ερώτημα που θα του απευθύνουν τα ανώτατα δικαστήρια.

Το γεγονός ότι οι διατάξεις του ελληνικού Συντάγματος αποτυπώνουν σε μεγάλο βαθμό, ιδίως μετά την αναθεώρηση του 2001, στην οποία αναφέρθηκε προηγουμένως ο κ. Χαλκιάς, το κεκτημένο της ΕΣΔΑ, δεν σημαίνει ότι δεν μπορούν και δεν θα ήταν σκόπιμο τα ελληνικά ανώτατα δικαστήρια να θέσουν ζητήματα στο Δικαστήριο του Στρασβούργου. Υπάρχουν και ζητήματα τα οποία δεν άπτονται οπωσδήποτε των διατάξεων του Συντάγματος, αλλά άπτονται των διατάξεων της ΕΣΔΑ, η οποία πηγάζει σε μεγάλο βάθος, ιδίως με τη νομολογιακή επεξεργασία την οποία έχει υποστεί.

Συνοχή της νομολογίας

Το δεύτερο στοιχείο το οποίο θα ήθελα να αναδείξω είναι το ζήτημα της συνοχής της νομολογίας το οποίο έχει περισσότερες πτυχές. Αρχίζοντας με την ασφάλεια Δικαίου και τον ρόλο της Ολομελείας των Ανωτάτων Δικαστηρίων, εν προκειμένω της Ολομελείας του Συμβουλίου της Επικρατείας, είναι μία υπόθεση Τσαγκαράκης κατά Ελλάδος, η οποία τόνισε ακριβώς τον ρόλο των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων ως προς τη συνοχή της νομολογίας και την εναρμόνιση με το ΕΔΔΑ και το ΔΕΕ. Πιστεύω ακράδαντα ότι πράγματι τα Τμήματα των Ανωτάτων Δικαστηρίων θα έπρεπε να ακολουθούν πάντοτε με σαφήνεια και χωρίς υπεκφυγές τις αποφάσεις και τις αποφάνσεις της Ολομελείας, διότι αυτό επιτάσσει η αρχή της ασφάλειας Δικαίου και κατ' επέκταση του κράτους δικαίου.

Μία άλλη οπτική γωνία της συνοχής της νομολογίας είναι τα φίλτρα αναίρεσης, τα οποία είναι καταρχήν αποδεκτά σε επίπεδο Ανωτάτων Δικαστηρίων. Το ΕΔΔΑ είχε την ευκαιρία να αποφανθεί εν προκειμένω με την απόφαση Παπαϊωάννου κατά Ελλάδος, και να κρίνει εκ νέου το ζήτημα σε σειρά από μεταγενέστερες υποθέσεις. Τα Ανώτατα Δικαστήρια στα οποία αναφέρεται ο νόμος, λέγοντας ότι αν υπάρχει αντίθεση προς νομολογία των Ανωτάτων Δικαστηρίων, τότε επιλαμβάνεται το Συμβούλιο της Επικρατείας, συμπεριλαμβάνουν το ΔΕΕ και το ΕΔΔΑ και, ως προς αυτό το στοιχείο, θα πρέπει κανείς να ταχθεί σαφώς υπέρ της θέσης του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Ωστόσο, ως προς την εφαρμογή των κριτηρίων που θέτει ο νόμος και τα οποία κριτήρια καταρχήν έχουν κριθεί ως σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, υπάρχουν ορισμένες αντιδράσεις από μία μερίδα της θεωρίας, στην οποία συγκαταλέγω και τον Πρόεδρο του Κύκλου. Σε εισήγησή του πρόσφατα, κατά τον εορτασμό των 60 ετών από την έναρξη λειτουργίας των διοικητικών δικαστηρίων, ο κ. Βενιζέλος είχε αναφερθεί εν εκτάσει στο πρόβλημα και είχε υπάρξει αρκετά κριτικός ως προς τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας εν προκειμένω, προτείνοντας, μάλιστα, νομοθετική παρέμβαση και λέγοντας ότι ενδεχομένως τα κριτήρια έτσι όπως έχουν διατυπωθεί στο νόμο 3900/2010 δεν είναι τα ορθά. Εγώ δεν θα πήγαινα μέχρι εκεί, εγώ πιστεύω ότι τα κριτήρια δεν έχουν πρόβλημα ως τέτοια, αλλά ενδεχομένως θα έπρεπε να υπάρξει μία μεγαλύτερη ευελιξία της νομολογίας έτσι ώστε τα κριτήρια αυτά να εφαρμοσθούν κατά τρόπο που να επιτρέπει μεταστροφές της νομολογίας. Δεν είναι δυνατόν η νομολογία να παραμένει εσαεί η ίδια και να περιμένουμε μόνον από τη νομολογία

του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ για να μπορέσουμε να προχωρήσουμε σε τομές στην εσωτερική έννομη τάξη.

Ειδικά ένδικα βοηθήματα

Αναφέρθηκε ήδη ο κ. Χαλκιάς στα ειδικά ένδικα βοηθήματα και ως προς την επιτάχυνση της δίκης, και ως προς τις συνθήκες κράτησης, και μάλιστα είπε ότι ως προς την επιτάχυνση της δίκης σχεδόν το λύσαμε το πρόβλημα. Σχεδόν, διότι τα βοηθήματα τα οποία προβλέφθηκαν με τους νόμους του 2012 και του 2014, δεν είναι άμοιρα προβλημάτων. Ορισμένα από τα προβλήματα αυτά τα είχε επισημάνει ήδη το ΕΔΔΑ σε μία απόφαση, Τεχνική Ολυμπιακή κατά Ελλάδα, στην οποία κατά σύμπτωση ήταν επίσης δικηγόρος ο κ. Κτιστάκης. Δεν επιλύθηκαν τα ζητήματα αυτά και, εν τω μεταξύ, παρατηρεί κανείς ότι σε ορισμένες αποφάσεις τους τα ελληνικά δικαστήρια δεν δίνουν καμία αποζημίωση με βάση το ειδικό αυτό ένδικο βοήθημα, λέγοντας ότι η ίδια τους η απόφαση αρκεί ως προς το ζήτημα της ικανοποίησης του προσφεύγοντος. Θεωρώ ότι είναι μάλλον προβληματικό αυτό.

Σε άλλες υποθέσεις πάλι τα εθνικά δικαστήρια λένε, δεν φταίει η δικαιοσύνη, φταίει η εκτελεστική εξουσία η οποία δεν έδωσε ενδεχομένως τα στοιχεία που της ζητήσαμε. Αδυνατούν δηλαδή αρκετοί δικαστικοί να καταλάβουν ότι για ένα διεθνές δικαιοδοτικό όργανο, όπως το ΕΔΔΑ, η Ελλάδα είναι μία, δεν είναι η δικαιοσύνη, η εκτελεστική εξουσία, η νομοθετική εξουσία, είναι όλες οι εξουσίες του κράτους και άρα, το γεγονός ότι δεν φταίει η δικαιοσύνη, δεν φταίει το αρμόδιο δικαστήριο, αλλά φταίει ενδεχομένως η εκτελεστική εξουσία ή κάποιο Υπουργείο το οποίο να αρνήθηκε ή άργησε να δώσει τα στοιχεία που του ζητήθηκαν, δεν σημαίνει απολύτως τίποτα για τον προσφεύγοντα. Ο προσφεύγων εθίγη, η δικαιοσύνη, εν τελευταία αναλύσει, δεν λειτούργησε με τους ρυθμούς που θα έπρεπε. Θεωρώ ότι και αυτές οι αποφάσεις είναι προβληματικές, εκφράζω προσωπική άποψη εν προκειμένω. Ξέρω ότι ορισμένα από αυτά τα ζητήματα είναι εκκρεμή στο Δικαστήριο και κατά συνέπεια σέβομαι το γεγονός ότι ο κ. Κτιστάκης δεν μπορεί προφανώς να αποφανθεί ή να εκφράσει άποψη εν προκειμένω.

Επίσης, θα ήθελα να τονίσω τη σημασία της ψηφιοποίησης, η οποία προχωρά όπως όλοι γνωρίζουμε, αλλά θεωρώ ότι η ολοκλήρωση της ψηφιοποίησης και η πρόωψή της θα βοηθήσουν πάρα πολύ στην επιτάχυνση της δίκης. Βεβαίως, υπάρχει και μία σειρά από άλλους παράγοντες, τους οποίους οι εδώ παριστάμενοι γνωρίζουν καλύτερα από εμένα, που ανάγονται και στη δικαστική νοσοτροπία.

Περνώ τώρα στο δεύτερο ένδικο βοήθημα, στο οποίο αναφέρθηκε ήδη ο κ. Χαλκιάς και ήταν μία επιτυχία προσωπική δική του - και θα ήθελα να τον συγχαρώ θερμά για αυτό - και του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους το οποίο εδώ και καιρό επέμενε ιδιαίτερα στη νομοθέτηση αυτού του ενδίκου βοηθήματος. Να πω ότι σε σειρά αποφάσεών του το Στρασβούργο, ήδη από το 2013, ζητούσε αυτή την τομή στη νομοθεσία του κράτους. Το ένδικο βοήθημα το οποίο προβλέφθηκε έχει και προληπτική διάσταση και αποζημιωτικό χαρακτήρα, έχει δηλαδή λίγο ως πολύ όσα του ζητά το Στρασβούργο, εκκρεμεί όμως η απόφαση του ΕΔΔΑ ως προς τη συμβατότητα του με τις ρυθμίσεις της ΕΣΔΑ και, βεβαίως, θα δούμε τι θα αποφανθεί το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο εν προκειμένω.

Όμως πέρα και ανεξάρτητα από τη συμβατότητα του εν λόγω ενδίκου βοηθήματος, εκείνο το οποίο έχει ιδιαίτερη σημασία είναι η εφαρμογή του στην πράξη. Δεν πρέπει αυτό το ένδικο βοήθημα να μείνει κενό γράμμα, έχει σημασία να τονιστεί αυτό και από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, δεν θα έπρεπε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο να δώσει *carte blanche* στις ελληνικές αρχές ως προς το ένδικο βοήθημα, ένα ζήτημα το οποίο είναι πάρα πολύ μεγάλης σημασίας. Οι υποθέσεις οι οποίες εκκρεμούν στο

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο είναι πάνω από 500, καθόσον γνωρίζω, που αφορούν τις συνθήκες κράτησης στις φυλακές. Είναι ένα ζήτημα το οποίο τείνει να καταστεί ενδημικό σε αρκετές φυλακές. Η κατάσταση των φυλακών όπως γνωρίζετε είναι άنيση. Υπάρχουν φυλακές που δεν έχουν καθόλου το πρόβλημα αυτό, υπάρχουν άλλες που το έχουν πολύ έντονα, για διάφορους λόγους που δεν είναι της παρούσης. Ο συνολικός αριθμός των κρατουμένων υπερβαίνει τις 10.000, οι δυνατότητες τις οποίες έχουν οι ελληνικές φυλακές πλησιάζουν τις 10.000, επομένως, ο συνολικός αριθμός δεν είναι πολύ πάνω από τις δυνατότητες των 34 ελληνικών φυλακών. Ωστόσο, σε ορισμένα καταστήματα κράτησης υπάρχει σοβαρότατο πρόβλημα και εκεί θα πρέπει να επικεντρώσει κανείς και να λύσει τα προβλήματα στην ουσία τους και όχι μόνο να αρκестεί στο ειδικό ένδικο βοήθημα, το οποίο θα βοηθήσει μεν στην απορρόφηση των υποθέσεων αυτών από το Στρασβούργο, αλλά δεν θα επιλύσει απαραίτητα το πρόβλημα στην ουσία του.

Εκτέλεση των αποφάσεων των εθνικών δικαστηρίων

Το τέταρτο ζήτημα στο οποίο θα ήθελα να αναφερθώ, είναι η εκτέλεση των αποφάσεων των εθνικών δικαστηρίων. Είναι ένα ζήτημα το οποίο συνεχίζεται, ένα πρόβλημα το οποίο δυστυχώς εξακολουθεί υφιστάμενο, ένα πρόβλημα κράτους δικαίου, ένα κομβικό ζήτημα για το κράτος δικαίου, παρά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, παρά τον νόμο 3068/2002 όπως τροποποιήθηκε στη συνέχεια, παρά την εγκαθίδρυση Τριμελών Επιτροπών που κάνουν ό,τι μπορούν σε πανελλήνια κλίμακα, παρά τη συνταγματική κάλυψη που παρασχέθηκε στις εν λόγω Τριμελείς Επιτροπές, το πρακτικό του Συμβουλίου της Επικρατείας, τις θέσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του 2009, να δοθούν αυξημένες δυνατότητες στις Τριμελείς Επιτροπές, προκειμένου υπό όρους και προϋποθέσεις να μπορούν να υποκαθίστανται στη διοίκηση. Παρά τα γεγονότα αυτά, παρά τις προσπάθειες αυτές έχουμε τρεις πολύ πρόσφατες αποφάσεις του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, Συρράς κατά Ελλάδος του Ιουλίου του 2022, Ζωιδάκη-Γεωργαντοπούλου του Ιουνίου του 2022 (16 χρόνια για να εκτελεστεί μία απόφαση) και βεβαίως η υπόθεση της Εκκλησίας της Ελλάδος κατά Ελλάδος της 2ας Ιουνίου του 2022. Σε όλες αυτές τις αποφάσεις και σε άλλες, διαπιστώθηκε το ίδιο πρόβλημα, δηλαδή η αβελτηρία της διοίκησης να συμμορφωθεί με τις αποφάσεις των ελληνικών δικαστηρίων. Είναι ένα πρόβλημα για το οποίο θα πρέπει να γίνουν περαιτέρω τομές ώστε να μπορέσουμε να το αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά.

Να πω εδώ, παρενθετικά, ότι η Ουκρανία για παράδειγμα είχε 17.000 τέτοιες εκκρεμείς υποθέσεις ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και με μία απόφαση το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο μετέθεσε συνολικά το βάρος όλων αυτών των υποθέσεων στην Επιτροπή Υπουργών, λέγοντας ότι το ζήτημα είναι πλέον πολιτικό, δεν είναι δυνατόν και δεν είναι πρόπον για ένα διεθνές δικαιοδοτικό θεσμό να δίνει αποζημιώσεις, της τάξεως των 500 Ευρώ ανά υπόθεση, διότι όσο περισσότερες έδινε και όσο πιο γρήγορα πήγαινε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, τόσο πιο γρήγορα ερχόντουσαν νέες προσφυγές και αισθανόταν κανείς ότι ήταν ο πύθος των Δαναΐδων, δεν υπήρχε δηλαδή τέλος σε αυτό το πρόβλημα. Δεν κάνω βέβαια παραλληλισμούς, ούτε συγκρίνω την κατάσταση της Ελλάδος με την κατάσταση της Ουκρανίας, δεν θέλω σε καμία περίπτωση να παρεξηγηθώ. Εκείνο το οποίο προσπαθώ να πω είναι ότι για εμένα είναι ένα ζήτημα κράτους δικαίου σημαντικό και θα έπρεπε οπωσδήποτε να επιλυθεί.

Επιμόρφωση των δικαστικών λειτουργιών

Πέμπτο ζήτημα, επιμόρφωση των δικαστικών λειτουργιών. Έχω πλήρη επίγνωση ότι γίνονται πάρα πολύ μεγάλες προσπάθειες στην ΕΣΔΙ, ότι γίνεται σημαντική

προσπάθεια εξοικείωσης των νέων δικαστικών λειτουργών και με την ΕΣΔΑ και με το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ως προς την ΕΣΔΑ για την οποία και μόνον θα ήθελα να μιλήσω, νομίζω ότι η προσπάθεια αυτή δεν πρέπει να γίνει μόνον αυτοτελής, δηλαδή με μία εβδομάδα μαθημάτων, για παράδειγμα, ειδικά για την ΕΣΔΑ, αλλά συγχρόνως πρέπει να ενταχθεί ακόμη περισσότερο –όχι πως δεν γίνεται, γίνεται αλλά θα μπορούσε να γίνει ακόμα περισσότερο– η ΕΣΔΑ στους επιμέρους κλάδους δικαίου: Αστικό, Δικονομία, Ποινική Δικονομία, Ποινικό Δίκαιο και ούτω καθεξής, στο μέτρο που η ΕΣΔΑ διαποτίζει όλους τους κλάδους του εθνικού Δικαίου και αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της δικαστηριακής ύλης.

Θα ήθελα να επισημάνω εδώ ότι πριν από 15 περίπου ημέρες παρουσιάστηκε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ένα πάρα πολύ σημαντικό εργαλείο για τη γνώση της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και αυτό είναι η Knowledge Sharing Platform, η πλατφόρμα επικοινωνίας, μέσω της οποίας μπορεί κανείς να βλέπει την τελευταία νομολογία του Δικαστηρίου. Η πλατφόρμα αυτή ενημερώνεται σε τακτικότατη βάση και κατά συνέπεια μπορεί κανείς πάρα πολύ εύκολα, ανά άρθρο, ανά διάταξη της ΕΣΔΑ, να έχει την εικόνα της πιο πρόσφατης νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου.

Θα ήθελα να κλείσω, αν μου επιτρέπετε, με ένα στοιχείο το οποίο ανέφερε ο κ. Κτιστάκης, με τον γαλλικό νόμο για την εμπέδωση της εμπιστοσύνης στη γαλλική δικαιοσύνη. Αυτό το νομοθέτημα ήταν ένα από τα αποτελέσματα μίας μεγάλης δουλειάς, η οποία έγινε από το Comité des États Généraux de la Justice υπό την Προεδρία του κ. Ζαν Μαρκ Σοβέ, πρώην Αντιπροέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας της Γαλλίας και με τη συμμετοχή της Προέδρου του Αρείου Πάγου, της κας. Σαντάλ Αρένς, του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου και άλλων διακεκριμένων δικαστικών και Γάλλων καθηγητών. Είχα την τιμή να συμμετάσχω σε αυτή την Επιτροπή την οποία ίδρυσε ο Πρόεδρος Μακρόν. Δεν ξέρω αν θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί κάτι αντίστοιχο στην Ελλάδα, αλλά η έκθεση της Επιτροπής, η οποία παραδόθηκε στον Πρόεδρο Μακρόν αμέσως μετά την επανεκλογή του, νομίζω ότι τάραξε τα νερά της γαλλικής δικαιοσύνης. Ήταν μία συνολική προσπάθεια του δικαστικού κόσμου, πρωτίστως, να κάνει την αυτοκριτική του. Νομίζω ότι είναι καιρός, ίσως, να σκεφθούμε κάτι αντίστοιχο εις τα καθ' ημάς, έτσι ώστε να μπορέσουμε να προχωρήσουμε σε αυτό που και η σημερινή εκδήλωση αναφέρει, τη μεταρρύθμιση μίας εξουσίας και την αφύπνιση μίας ιδέας. Ευχαριστώ πολύ, να είστε καλά.

I.-Κ. Χαλκιάς: Ευχαριστώ πολύ τον κ. Σισιλιάνο. Να κάνω δύο μόνο αισιόδοξες επισημάνσεις. Στην Ελλάδα έχουμε ήδη εφαρμόσει ρυθμίσεις που υπάρχουν στο ΕΔΔΑ, όπως τα φίλτρα, πρότυπη δίκη, μονοπρόσωπες συνθέσεις κ.λπ. Επίσης, ένα δεύτερο στοιχείο σε σχέση με τις ανεκτέλεστες αποφάσεις που έχει η Ελλάδα, το 2017 είχαμε 305 ανεκτέλεστες αποφάσεις και, μάλιστα, πολλές από αυτές ήταν για 10-15 χρόνια ανεκτέλεστες, σήμερα έχουμε μόνο 78 και με τη ψήφιση του εθνικού ένδικου μέσου αρκετές ακόμα θα κλείσουν. Αυτές που είναι ανεκτέλεστες σήμερα αφορούν την κρατική βία, μεταναστευτικό και τρεις υποθέσεις για τα τουρκικά σωματεία. Εκεί πραγματικά πρέπει να βρούμε μία λύση, πρέπει να βρεθεί μία λύση γιατί η υπόθεση αυτή ξεκίνησε από το '83, έχει βγει σειρά αποφάσεων του Δικαστηρίου του Στρασβούργου και υπάρχει ένα θέμα εκτέλεσης. Νομίζω ότι μπορούμε με κάποιες ευέλικτες κινήσεις ως Ελλάδα να βάλουμε ως στόχο μηδέν προσφυγές, μηδέν αποφάσεις καταδικαστικές, μηδέν αποζημίωσης, μηδέν ανεκτέλεστες. Μπορούμε να το κάνουμε είναι απλό, χρειάζεται μία ευελιξία. Ευχαριστώ πολύ και να δώσουμε τον λόγο στον κ. Ράντο, Πρόεδρο του Συμβουλίου Επικρατείας και τώρα Γενικό Εισαγγελέα στο Δικαστήριο του Λουξεμβούργου. Κύριε Ράντο.

Αθ. Ράντος: Ευχαριστώ πολύ, κ. Πρόεδρε. Εδώ πρέπει να πω ότι ο ρόλος ενός μέλους του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι μικρότερος στη σχετική συζήτηση από ό,τι ο ρόλος των διακεκριμένων συναδέλφων που προηγήθηκαν, του Γιάννη Κτιστάκι και του Αλέξανδρου Σισιλιάνου, γιατί πράγματι στο Δικαστήριο του Στρασβούργου, ας το λέμε έτσι, συγκεντρώνονται τα προβλήματα αυτά που αφορούν την καθ' ημέρα λειτουργία της δικαιοσύνης, την εφαρμογή των ευρωπαϊκών προδιαγραφών του κράτους δικαίου στη καθημερινή λειτουργία. Από πλευράς του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν θα έλεγα ότι υπάρχουν τέτοιου είδους ζητήματα. Δηλαδή το σημείο επαφής των ελληνικών δικαστηρίων με το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι το σύστημα της προδικαστικής παραπομπής και στη συνέχεια, η ανταπόκριση των ελληνικών δικαστηρίων στις αποφάσεις που εκδίδονται από το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου.

Θέλω να πω μόνο σε σχέση με τις προηγούμενες παρατηρήσεις και κυρίως υπό την προηγούμενη ιδιότητά μου, όχι την ενεστώσα, σε δύο πράγματα συμφωνώ. Πρώτον, ότι πολλά από τα ζητήματα που εθίγησαν είναι ζητήματα εφαρμογής, καθημερινής εφαρμογής και όχι τόσο κακής νομοθέτησης, δηλαδή αυτό σημαίνει ότι είναι πιο δύσκολα στο χειρισμό. Η κακή νομοθέτηση ή προβλήματα που ανακύπτουν και μπορούν να αντιμετωπισθούν νομοθετικά, μπορεί και να αντιμετωπισθούν κάποτε, ζητήματα όμως που αφορούν την εφαρμογή, δηλαδή τη νοοτροπία με την οποία εφαρμόζονται οι κανόνες, δυστυχώς αυτά είναι πιο δυσεπίλυτα. Αυτό που πρέπει επίσης να κρατηθεί από τις προηγούμενες τοποθετήσεις είναι ότι δεν πρέπει ποτέ να λέμε ότι υπάρχει σε οποιοδήποτε ζήτημα ελληνική ιδιαιτερότητα, δεν υπάρχει ελληνική ιδιαιτερότητα, τα ελληνικά δικαστήρια είναι και πρέπει να είναι όπως το δικαστήριο οποιουδήποτε άλλου κράτους μέλους.

Από εκεί και πέρα είμαι απαισιόδοξος στα όποια προβλήματα επισημάνθηκαν, εάν υπάρχει μεταρρυθμιστική δεκτικότητα, όπως ήταν ο ευφυής τίτλος ενός προηγούμενου κύκλου ανάπτυξης. Η μακρά μου εμπειρία, μου δείχνει ότι δυστυχώς όχι μόνο δεν υπάρχει μεταρρυθμιστική δεκτικότητα, υπάρχει αντιδραστικότητα στην εφαρμογή μεταρρυθμίσεων. Αυτό δυστυχώς που παρατηρείται και το είδαμε και στο σημερινό εξαιρετικό συνέδριο, για το οποίο θέλω να ευχαριστήσω και να συγχαρώ τον Κύκλο Ιδεών και προσωπικά τον Πρόεδρο Βαγγέλη Βενιζέλο, είναι ότι ο κάθε κλάδος, εμπλεκόμενος κλάδος, δηλαδή οι δικαστές, οι δικηγόροι και οι δικαστικοί υπάλληλοι προσπαθούν να επιρρίψουν ο καθένας την ευθύνη στον άλλο κλάδο, αρνούμενοι εντελώς τη δική τους συμβολή. Αυτό για εμένα είναι ένα σημαντικό πρόβλημα. Όχι, λοιπόν, δεν υπάρχει μεταρρυθμιστική δεκτικότητα, υπάρχει αντιδραστικότητα στην αποδοχή μεταρρυθμίσεων καίτοι τα βασικά προβλήματα της ελληνικής δικαιοσύνης, όπως πάρα πολύ όμορφα τα εξέθεσαν ο Γιάννης Κτιστάκις και ο Αλέξανδρος Σισιλιάνος, είναι γνωστά, διεγνωσμένα, τεθειμένα, αλλά δυστυχώς δεν υπάρχει διάθεση ουσιαστικών μεταρρυθμίσεων, παρά τις επιμέρους προόδους που πράγματι γίνονται, διότι συνολικά ορώμενο το πρόβλημα αφορά τα επαγγελματικά συμφέροντα των κλάδων τα οποία δεν είναι διατεθειμένοι οι κλάδοι αυτοί να απεμπολήσουν.

Μετά από αυτές τις εντελώς γενικές παρατηρήσεις, θα πω μερικά λόγια ειδικότερα για τα σημεία αυτά τομής του Δικαστηρίου του Λουξεμβούργου με τα ελληνικά δικαστήρια. Το σημείο τομής είναι τα προδικαστικά ερωτήματα. Πρέπει να ομολογήσουμε ότι ο ρυθμός υποβολής προδικαστικών ερωτημάτων από τα ελληνικά δικαστήρια προς το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου είναι από τους χαμηλότερους πανευρωπαϊκά. Αυτό δεν είναι κάτι που πρέπει να μας ικανοποιεί. Δεν κάνω κανέναν υπαινιγμό στην ποιότητα των δικαστών ή σε τέτοιου τύπου παράγοντες, απλώς επισημαίνω ότι τα ελληνικά δικαστήρια αλλά και οι νομικοί παραστάτες στις υποθέσεις ενώπιον ελληνικών δικαστηρίων –να το πω έτσι προσεκτικά– δεν θέτουν με επιτυχία σχετικά

ζητήματα ώστε να προκληθούν προδικαστικές παραπομπές. Όχι βέβαια προδικαστικές παραπομπές που γίνονται για να γίνουν, αλλά γιατί πράγματι τίθεται θέμα εφαρμογής διατάξεων του παραγώγου κυρίως Ευρωπαϊκού Δικαίου, οδηγίες σε πολλούς τομείς, για τους οποίους θα μπορούσαν πράγματι να εκδηλωθεί ένα μεγαλύτερο ενδιαφέρον υποβολής προδικαστικών ερωτημάτων. Αυτό θα εντόπιζα ως κύριο σημείο στις σχέσεις των ελληνικών δικαστηρίων με το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου.

Όσο για τις προδιαγραφές του κράτους δικαίου, του ευρωπαϊκού κράτους δικαίου, ας πούμε και κάτι ευχάριστο, δεν είμαστε σε καταστάσεις άλλων κρατών μελών, δεν είμαστε σε καταστάσεις Πολωνίας, Ουγγαρίας ή Ρουμανίας, των οποίων οι υποθέσεις και η ένταση των σχετικών προβλημάτων θα έκαναν οποιονδήποτε Έλληνα νομικό να βουρκώσει. Είμαστε μακριά από τέτοιες καταστάσεις, έχουμε ανεξάρτητη δικαιοσύνη σε γενικές γραμμές σε όλα τα στάδια. Επίσης, είναι η δική μου διάγνωση και από τα 42 χρόνια που υπηρετώ και εγώ τη διοικητική δικαιοσύνη, αλλά και από τα δύο χρόνια που υπηρετώ εδώ στο Στρασβούργο, ότι δεν τίθεται θέμα ποιοτικής υστέρησης των Ελλήνων δικαστών. Βλέποντας τα προδικαστικά από δικαστήρια όλων των κρατών μελών, δεν θα έλεγα επ' ουδενί ότι ορισμένα από αυτά συστηματικά τα ζηλεύω σε σχέση με αυτά που έχουν υποβάλει τα ελληνικά δικαστήρια ή ότι θα μπορούσα να διαγνώσω από οποιοδήποτε φόρουμ στο οποίο έχω μετάσχει μία υστέρηση των Ελλήνων δικαστών.

Φυσικά υπάρχουν προβλήματα μεμονωμένα στη δικαιοσύνη και στην πολιτική και στη διοικητική. Ορισμένα από αυτά τα μεμονωμένα προβλήματα θα μπορούσαν και θα έπρεπε να έχουν επιλυθεί, αλλά γενικότερα προβλήματα ανεξαρτησίας της ελληνικής δικαιοσύνης, εγώ προσωπικά επιτρέψτε μου να πω ότι δεν βλέπω. Ετέθη πάλι το ζήτημα, εμμένουμε σε αυτό, της επιλογής της ηγεσίας, της λεγόμενης ηγεσίας των Ανωτάτων Δικαστηρίων. Θα ήθελα σας παρακαλώ ακόμα και αυτό το πρόβλημα να το εντάξουμε στο γενικότερο πλαίσιο της ελληνικής δικαιοσύνης. Η ελληνική δικαιοσύνη είναι από τις ελάχιστες στην Ευρώπη όπου ο δικαστής διορίζεται, τοποθετείται, προάγεται, κρίνεται μέχρι και το βαθμό του Αρεοπαγίτη ή του Συμβούλου της Επικρατείας, δηλαδή του μέλους του Ανώτατου οικείου Δικαστηρίου, αποκλειστικά και μόνον από δικαστές, χωρίς καμία παρεμβολή της κρατικής εξουσίας. Δεν ξέρω εάν υπάρχει άλλο τέτοιο σύστημα σε ευρωπαϊκό κράτος. Το μοναδικό σημείο τομής είναι η επιλογή της ηγεσίας των Προέδρων των Ανωτάτων Δικαστηρίων.

Όντας στην ευχάριστη θέση να μπορώ να πω ότι είμαι και θύμα και εκλεκτός του συστήματος, θα έλεγα ότι ο συντακτικός νομοθέτης έχει βρει μία καλή χρυσή τομή για το ζήτημα αυτό και δεν νομίζω ότι έχουν παρατηρηθεί μείζονα προβλήματα σε σχέση με αυτό το θέμα. Εξάλλου, η ύπαρξη θητείας πια των προέδρων που είναι τετραετής, το ανώτατο, και που συνήθως δεν επιτυγχάνεται ούτε αυτή, εξασφαλίζει την εναλλαγή στις ηγεσίες των δικαστηρίων. Επομένως, θα έλεγα ότι προσωπικά εγώ, με αυτά τα 44 χρόνια εμπειρίας που μπορώ να εισφέρω, δεν βλέπω ουσιώδη προβλήματα καταστάσεως κράτους δικαίου. Για να μη σας πω, σχεδόν ανεκδοτολογικά, ότι σε άλλα κράτη και από αυτά που δεν τα περιμένουμε, οι δικαστές παραπονούνται για ζητήματα ανεξαρτησίας τους. Τι θα λέγατε εάν βλέπατε τέσσερα πρόσφατα προδικαστικά ερωτήματα από κατώτερα πρώτου βαθμού γερμανικά δικαστήρια που αιτιώνται το γερμανικό σύστημα ότι δεν τους παρέχει αρκετή ανεξαρτησία, διότι ένα μονομελές δικαστήριο δεν δικαιούται να υποβάλει ευθέως προδικαστικό ερώτημα σε υπόθεση από αυτές που άγονται ενώπιον του, αλλά είναι υποχρεωμένο επ' απειλή και συνεπειών να υποβάλει το ζήτημα σε ανώτερο σχηματισμό. Διαμαρτύρονται, λοιπόν, ότι αυτή η γερμανική ρύθμιση περιορίζει την ανεξαρτησία τους ως δικαστών.

Θέλω να πω με αυτό το παράδειγμα ότι ο καθένας μπορεί να έχει την υποκειμενική του αντίληψη για τέτοιου είδους ζητήματα, αλλά στο ελληνικό σύστημα νομίζω

ότι παρέχονται τα λιγότερα δυνατά κενά στην προστασία του δικαστή, ο οποίος, επαναλαμβάνω, κρίνεται ή και τιμωρείται ή όχι, εάν συντρέχει περίπτωση, από όργανα αποκλειστικά συγκροτούμενα από δικαστές, εις τρόπον ώστε να μην υπάρχει περίπτωση να φοβηθεί κανείς δικαστής ανεξάρτητος από επεμβάσεις άλλων εξουσιών.

Δεν υπάρχει, λοιπόν, κανένα πρόβλημα στη δικαιοσύνη; Πρέπει να πούμε την αλήθεια αυτή τη στιγμή. Υπάρχουν αυτά τα επιμέρους που αναπτύχθηκαν. Το πρόβλημα στην ελληνική δικαιοσύνη είναι ένα, είναι η καθυστέρηση. Αυτό είναι το πρόβλημα που αφορά και την εν γένει κατάσταση της δικαιοσύνης στην Ελλάδα, αλλά και τον Έλληνα πολίτη. Να το πούμε ευθέως, οι ρυθμοί απονομής της δικαιοσύνης στην Ελλάδα. Κυρίως για τη διοικητική μπορώ να μιλήσω, αλλά οι αποφάσεις του Δικαστηρίου του Στρασβούργου δεν αφορούν μόνο τη διοικητική δικαιοσύνη, έχουν εντοπίσει ένα συστημικό πρόβλημα καθυστερήσεων το οποίο δυστυχώς είναι ακόμα μπροστά μας, δεν το έχουμε επιλύσει. Λαμβάνονται μέτρα επιμέρους, αλλά να το πούμε από τώρα κοιτάζοντας και τον ελληνικό λαό στα μάτια, δεν είναι πρόβλημα που λύνεται, όπως λέγαμε κάποτε, με ένα νόμο και ένα άρθρο, είναι ένα πρόβλημα που απαιτεί κυρίως μεταβολή της νοστοροπίας όλων των εμπλεκόμενων στη δικαιοσύνη, των δικαστών, των δικηγόρων και των δικαστικών υπαλλήλων.

Σημειώστε δε και ένα φαινόμενο που δεν έχει αξιολογηθεί επαρκώς, ότι όσο υπάρχει καθυστέρηση στη δικαιοσύνη –και θα το πω και εγώ και ας με κρίνετε ανεπιεικώς για αυτό– όσο υπάρχει μία εξαιρετικά φθηνή στην πρόσβαση ελληνική δικαιοσύνη, χωρίς ούτε να καταπίπτουν παράβολα ικανού ύψους για κάποιον που χάνει τη δίκη και που θα έπρεπε να πληρώνει μία δαπάνη στο νικήσαν μέρος, ανάλογη με τη δαπάνη που υπεβλήθη το νικήσαν μέρος συρόμενο στο δικαστήριο για να δικαιωθεί, όσο λοιπόν δεν υπάρχει αυτό και υπάρχει καθυστέρηση, τόσο γίνεται νέα προσφυγή στη δικαιοσύνη, όχι τόσο με την ελπίδα δικαίωσης όσο με την ελπίδα καθυστερήσεων. Στη διοικητική δίκη, για την οποία μπορώ να μιλήσω υπεύθυνα, το φαινόμενο αυτό είναι βαθύτατο και ενδημικό και είναι αυτός ο φαύλος κύκλος, όσο υπάρχει καθυστέρηση, γίνονται καινούριες δίκες για καθυστέρηση, οι καινούριες δίκες προκαλούν νέα καθυστέρηση και ούτω καθεξής.

Αυτό λοιπόν που θα πρέπει να συζητήσουμε, είμαι πρόθυμος, μη με καταλέξετε σας παρακαλώ σε αυτούς που αποχωρούν από τη δικαιοσύνη και πετούν πάρθια βέλη μετά την αποχώρησή τους, τα λέω πάνω από 15 χρόνια σε κάθε δυνατό φόρουμ, ότι πρέπει να ληφθούν μία σειρά μέτρων για την επιτάχυνση της ελληνικής δικαιοσύνης, σειρά μέτρων και κυρίως πρέπει να αλλάξουμε όλοι οι εμπλεκόμενοι την αντίληψή μας για την έννοια του χρόνου στην απονομή της δικαιοσύνης. Αυτό είναι και το πρόβλημα και κατά τη σφυγμομέτρηση που μας παρουσιάστηκε προηγουμένως, που αφορά πραγματικά τον πολίτη και στο οποίο ο πολίτης έχει δίκιο.

Από κει και πέρα όμως, να το πούμε, είναι πάρα πολλά και θα είναι πολλοί οι θιγόμενοι από ένα τέτοιο μέτρο. Δηλαδή εάν αρχίσω, ας πούμε τι βλέπω εγώ εδώ από το δικαστήριο, να το πω έτσι ευθέως. Πρώτα-πρώτα για μας το ακροατήριο στη δίκη είναι *sacro sanctum*, δεν μπορεί να γίνει δίκη χωρίς ακροατήριο, δεν μπορεί να υπάρξει μία αντιμετώπιση μίας διαφοράς με πρόσχημα –περί προσχήματος ομιλώ– τη συνταγματική διάταξη ή τη διάταξη της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου ή του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Η δημοσιότητα των συνεδριάσεων και το Δικαστήριο του Στρασβούργου το έχει πει πολύ επιτυχώς, δεν είναι ένας κανόνας που δεν μπορεί να δεχθεί εξαιρέσεις, βεβαίως εάν οι διάδικοι συμφωνούν. Εδώ δυστυχώς βρισκόμαστε πολλές φορές σε καταστάσεις όπου οι διάδικοι θα συμφωνούσαν, αλλά το δικαστήριο δεν θέλει ή δεν μπορεί να προχωρήσει σε τέτοιες διαδικασίες χωρίς συζήτηση, οι οποίες θα διευκόλυναν ουσιαστικά την πρόοδο της δίκης. Δεν μπορούμε ακόμα να εφαρμόσουμε διατάξεις, τις βλέπω

εδώ στο Λουξεμβούργο και πικραίνομαι πραγματικά, όταν εδώ υπάρχουν κανόνες για την έκταση των δικογράφων και την έκταση των αγορεύσεων ως όπου υπάρχει ακροατήριο και στην Ελλάδα γίνεται εξέγερση πραγματική άμα δοκιμάσει κανείς να εισαγάγει τέτοια μέτρα. Δεν μπορεί δηλαδή να έχεις μία δίκη στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο με έναν περιορισμό δικογράφων 25 σελίδων και στα ελληνικά δικαστήρια να κατατίθενται δικόγραφα κατά μέσο όρο 50 και 60 σελίδων, φθάνοντας και τις 150. Δεν γίνεται ο κάθε διάδικος να θέλει χρόνο αγόρευσης στο Συμβούλιο Επικρατείας 45 λεπτά στην υπόθεση του, όταν στο Λουξεμβούργο σε μία σημαντική υπόθεση δεν διαθέτει πάνω από 15 λεπτά. Αυτά είναι δε αντικείμενο έντονων αντιδράσεων, επίκληση αντισυνταγματικότητας κ.λπ., ζητήματα που τα άλλα δικαστήρια, ευρωπαϊκά και εθνικά ευρωπαϊκά, τα έχουν προ πολλού επιλύσει. Μην υποτιμήσετε, σας παρακαλώ, την επίπτωσή τους στην καθυστέρηση της δίκης, έχουν και αυτά σημαντική επίπτωση, αυτού του είδους η επιτάχυνση διαδικασιών.

Επίσης, ετέθη ένα ζήτημα με το φίλτρο σε ορισμένα ένδικα μέσα. Συμφωνώ απολύτως ότι η εφαρμογή δεν είναι πάντοτε η ορθή, συμφωνώ όμως και με την παρατήρηση του Αλέξανδρου Σισιλιάνου ότι, καταρχήν και ευτυχώς, τα μέτρα αυτά έχουν κριθεί σύμφωνα με τις διατάξεις τις θεμελιώδεις για τη δίκαιη δίκη και πρέπει να εισάγονται ορθώς εφαρμοζόμενα, επαναλαμβάνω, να εισάγονται προκειμένου να ελαφρυνθεί ο φόρτος των δικαστηρίων.

Θα μπορούσα και εδώ να σταματήσω, κ. Πρόεδρε, και προσφερόμενος πιο πολύ να μετάσχω στη συζήτηση που θα ακολουθήσει, για να αφήσω το χρόνο και στους άλλους αγαπητούς συνομιλητές, η παρουσία των οποίων μου περιποιεί και εμένα τιμή όπως και εσάς κ. Πρόεδρε, να εκφράσουν τις απόψεις τους και να μπορεί να γίνει ίσως μία πιο ζωντανή συζήτηση στα θέματα που θίγονται. Σας ευχαριστώ πολύ.

Ι.-Κ. Χαλκιάς: Ευχαριστώ πολύ, κ. Ράντο. Θα δώσω το λόγο αμέσως στον κ. Σκουρή, τον επί δώδεκα χρόνια Πρόεδρο στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Β. Σκουρής: Καλησπέρα σας. Ευχαριστώ τον Κύκλο Ιδεών και τον Ευάγγελο Βενιζέλο για την ιδέα και την πρόσκληση και τώρα εγώ θα είμαι πιστεύω αρκετά σύντομος. Θέλω μόνον πριν ξεκινήσω με ορισμένες παρατηρήσεις που έχουν να κάνουν με το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την επίδραση της νομολογίας του στην Ελλάδα, να κάνω μία παρατήρηση για ένα ζήτημα που τέθηκε προηγουμένως. Θα μου το επιτρέψετε, κ. Πρόεδρε; Έχει σχέση με την εξειδίκευση των δικαστών ή με την ίδρυση –και αυτό είναι πολύ πιο συγκεκριμένο– ειδικών τμημάτων σε δικαστήρια. Πρέπει να πω ότι εγώ προσωπικά έχω επιφυλάξεις για ένα τέτοιο σύστημα, αντιλαμβάνομαι ότι διαρκώς τα προβλήματα γίνονται δυσκολότερα και πολυπλοκότερα, έτσι είναι. Αναφέρθηκες ας πούμε το Δίκαιο της Ενέργειας ως ένα Δίκαιο το οποίο οδηγεί σε δύσκολα προβλήματα, αποτελείται από δυσχερείς και οπωσδήποτε μερικώς μόνο κατανοητές διατάξεις σε ορισμένα σημεία. Αυτό βεβαίως δημιουργεί προϋποθέσεις για να ζητηθούν ειδικά τμήματα ή ειδικά δικαστήρια. Ο όρος όμως είναι αόριστος, τι θα πει ένα ειδικό δικαστήριο; Το να υπάρχουν στους κόλπους ενός δικαστηρίου δικαστές οι οποίοι για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα ή επειδή έχουν αρκετές υποθέσεις ως εισηγητές από ένα πεδίο το οποίο μπορεί κανείς να προσδιορίσει, αυτό είναι μία οργανωτική δυνατότητα την οποία έχουν και θα έπρεπε να έχουν τα δικαστήρια. Αλλά εάν αυτό σημαίνει ότι για παράδειγμα τα Ανώτατα Δικαστήρια θα έπρεπε να αποκοπούν από τη δυνατότητα να είναι εκείνα τα οποία θα ερμηνεύσουν τους σχετικούς κανόνες, αυτό δεν με βρίσκει σύμφωνο. Το λέω διότι στη διάρκεια της θητείας μου στο δικαστήριο, υπήρξε η ανάγκη να επιμορφωθεί κανείς σε αντικείμενα τα οποία ούτε καν τα είχε ονειρευτεί.

Επομένως, νομίζω ότι εάν σε τελική ανάλυση κάτι πρέπει να επικρατήσει ως, ας το πούμε έτσι, οδηγός, είναι ότι οι δύσκολοι ακόμα και οι σχεδόν τελείως τεχνικοί κανόνες, πρέπει να ερμηνευθούν με τα εργαλεία που διαθέτει η νομική επιστήμη και θα πρέπει ο δικαστής να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει και μία τέτοια υπόθεση. Μπορεί να μην είναι εύκολο, αλλά αυτό θα συμβεί και αυτό πρέπει να γίνει. Θα έλεγα, λοιπόν, ότι πρέπει κανείς να είναι λίγο προσεκτικός στα ζητήματα αυτά.

Ως προς το θέμα της επιτάχυνσης της δικαιοσύνης, θα μπορούσαμε να κάνουμε μία πραγματικά εκτενή συζήτηση με τις ευρωπαϊκές εμπειρίες. Δεν θα το κάνω, θα πω μόνον ότι πέραν των προτάσεων που γίνονται εδώ στην Ελλάδα για επιτάχυνση της δικαιοσύνης με καινούριους θεσμούς, με καινούριους κανόνες, με νόμους οι οποίοι θα έρθουν και θα επιβληθούν ή θα προϋποθέτουν άλλου είδους επιμορφώσεις ή δεν ξέρω τι άλλο. Υπάρχει η δυνατότητα να επιτευχθεί επιτάχυνση της δικαιοσύνης με εσωτερικά μέτρα. Εσωτερικά μέτρα που θα λάβει κάθε δικαστήριο, χωρίς αυτά να αποτυπώνονται σε νόμους ή και στο Σύνταγμα ακόμα. Πρέπει να πω ότι στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι μεταρρυθμίσεις οι οποίες έγιναν και οδήγησαν πραγματικά σε μία επιτάχυνση της απονομής της δικαιοσύνης, στηρίζονταν αποκλειστικά σε εσωτερικά μέτρα, δεν υπήρξε καμία παρέμβαση του ευρωπαϊού νομοθέτη. Αυτά μόνον ως μία ιδέα μήπως αυτό θα μπορούσε κάποτε να αποδώσει.

Ως προς τα ζητήματα τώρα του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και γενικότερα της επίδρασης στην ελληνική νομολογία. Πρέπει να πω ότι η συγκυρία το θέλει ότι πριν μερικές ημέρες εκδόθηκε από το ίδρυμα Φρίντριχ Νάουμαν στην Ελλάδα, ένα βιβλίο, μία μελέτη που είναι αντίστοιχη της μελέτης του κυρίου Φαναρά και έχει ως τίτλο «Η εικόνα της Ευρώπης στην Ελλάδα σήμερα», πρόκειται για μία πάρα πολύ σημαντική δουλειά που έγινε. Το ίδρυμα Νάουμαν είναι το ίδρυμα του φιλελεύθερου κόμματος στη Γερμανία, που είναι το τρίτο κόμμα στο συνασπισμό που κυβερνά αυτή τη στιγμή. Τα γερμανικά κόμματα έχουν ιδρύματα τα οποία ασχολούνται με τέτοιου είδους ζητήματα και στην Ελλάδα έχουμε τρία, έχουμε πάρει τρία παραρτήματα του πρώτου βεβαίως και μεγαλύτερου, που είναι το ίδρυμα Κόνραντ Αντενάουερ του χριστιανοδημοκρατικού κόμματος, του δεύτερου που είναι του ιδρύματος Φρίντριχ Έμπερτ του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος και του φιλελεύθερου κόμματος. Πρέπει να πω ότι η μελέτη αυτού του βιβλίου, την οποία συνιστώ σε όλους, δεν ξέρω εάν υπάρχει άλλο πόνημα που αποδίδει την πραγματική εικόνα της Ευρώπης στην Ελλάδα σήμερα και μετά μάλιστα την οικονομική κρίση και τη μικρή συμπάθεια που μπορεί να υπήρχε τότε και για τη «συμβολή» της Γερμανίας.

Εδώ παρουσιάζεται μεταξύ άλλων και ένας πίνακας πολύ ενδιαφέρον για την εμπιστοσύνη των Ελλήνων πολιτών στους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Πρέπει να σας πω ότι με ιδιαίτερη χαρά διάβασα από τον πίνακα αυτόν ότι τη μεγαλύτερη εμπιστοσύνη έχει το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης με ένα ποσοστό 60% και μου έκανε τρομερή εντύπωση ότι 60% των ερωτηθέντων Ελλήνων γνώριζαν το Δικαστήριο και εξέφραζαν και την εμπιστοσύνη τους σε αυτό. Αν δει κανείς τα υπόλοιπα θεσμικά όργανα, πρέπει να σας πω ότι είναι όλα κάτω από το μισό –δεν έχει σημασία τώρα να αναφέρουμε αριθμούς– με υψηλότερο ποσοστό, νομίζω με 43%, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Αυτό νομίζω έχει σημασία, διότι η επίδραση του Ενωσιακού Δικαίου στην ελληνική δικαιοσύνη και όπως γενικότερα στην ελληνική έννομη τάξη περνά μέσα από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη διαδικασία της προδικαστικής παραπομπής, όπως ανέφερε ο κ. Ράντος.

Είναι πολύ ενδιαφέρον το παράδειγμα το οποίο χρησιμοποίησε με τα ερωτήματα που έχει θέσει ο Γερμανός δικαστής, ο οποίος θεωρεί ότι δεν μπορεί ως μονομελές δικαστήριο να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα αλλά πρέπει να απευθυνθεί σε υψηλότερο, είναι κάτι το οποίο δεν είναι άγνωστο στην ελληνική έννομη τάξη διότι μετά

λίγα χρόνια νομίζω, ο κ. Μενουδάκος θα το θυμάται καλύτερα πότε ήταν, νομίζω το '85, ψηφίστηκε ένας νόμος που προέβλεπε ότι όταν θα επρόκειτο να γίνει προδικαστική παραπομπή από το Συμβούλιο της Επικρατείας στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων τότε, τα τμήματα που συνήθως επιλαμβάνονται των υποθέσεων, ήταν υποχρεωμένα να παραπέμψουν το θέμα στην ολομέλεια του δικαστηρίου και η ολομέλεια να ήταν εκείνη η οποία θα αποφάσιζε τελικά για την προδικαστική παραπομπή. Αυτό είχε ενδιαφέρον, διότι όταν ρώτησα τότε γιατί συνέβη αυτό το πράγμα, μου είπαν ότι –και το πιστεύω, το είχε εισηγηθεί ήδη το Συμβούλιο της Επικρατείας, δεν ήταν πρωτοβουλία του νομοθέτη– υπήρχε ένας σχετικός φόβος, μία ανησυχία πώς θα ήταν τα πρώτα προδικαστικά που θα έκανε ελληνικό δικαστήριο στο Δικαστήριο του Λουξεμβούργου και καλό θα ήταν να έχουν περάσει και από την ολομέλεια, η οποία θα τα φρόντιζε και, εν πάση περιπτώσει, θα τα επεξεργαζόταν με καλύτερο τρόπο.

Αυτό καταργήθηκε χωρίς να εφαρμοσθεί ούτε μία φορά, τουλάχιστον αυτό θυμούμαι κ. Μενουδάκο, έτσι είναι και καταργήθηκε ορθά, διότι κάτι που είναι απολύτως σαφές στο πλαίσιο της συνεργασίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τα εθνικά δικαστήρια, είναι ότι πρέπει η εθνική νομοθεσία να μην παρεμβάλλει κανένα απολύτως εμπόδιο σε οποιονδήποτε δικαστικό σχηματισμό, μονομελή, τριμελή, πενταμελή, ολομέλειες, μα κανένα, στο να υποβάλουν προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εδώ υπάρχει μία πλούσια νομολογία του δικαστηρίου, η οποία εξετάζει λεπτομερέστερα εάν και κατά πόσο υπάρχει ένα ζήτημα θεσμικού ή και πρακτικού εμποδίου στο εθνικό δικαστήριο να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα. Αυτό ομολογώ ότι έδειξε πως και εδώ, στο δικό μας σύστημα, μπορεί να λειτουργήσει μία ας το πούμε κατάργηση ενός νόμου, χωρίς να χρειαστεί να έχει η Ελλάδα καταδικαστεί για το θέμα αυτό, διότι είναι σίγουρο ότι θα καταδικαζόταν εάν διατηρούσε σε ισχύ τη ρύθμιση αυτή.

Τώρα τι έγινε μετά, ο κ. Ράντος το ανέφερε. Η αλήθεια είναι ότι υπήρξε μία προσεκτική χρήση της προδικαστικής παραπομπής από τα ελληνικά δικαστήρια και εδώ φυσικά, κα. Πρόεδρε του Αρείου Πάγου, πρέπει να πω ότι τα πολιτικά δικαστήρια και ο Άρειος Πάγος δεν βρίσκεται μπροστά στην αριθμητική αξιολόγηση των δικαστηρίων από πλευράς προδικαστικών παραπομπών και δεν μπορεί κανείς βεβαίως να πιστέψει ότι δεν αντιμετωπίζουν τα πολιτικά δικαστήρια τέτοια προβλήματα. Απλώς το αναφέρω γιατί είχαμε από την άλλη πλευρά –και αυτό πάλι είναι ενδιαφέρον– την αντίθετη πορεία όπου υπέβαλαν προδικαστικά ερωτήματα θεσμοί ελληνικοί που δεν έγιναν τελικώς δεκτοί ως δικαστήρια. Είναι δύο περιπτώσεις που έχουν σημασία, η μία περίπτωση αφορά την Επιτροπή Ανταγωνισμού, όπου υπάρχει μία υπόθεση του 2003, με αντικείμενο το παράλληλο εμπόριο φαρμάκων. Υπήρχε μία συνθήκη όπου οι έμποροι φαρμάκων παράγγελλαν φάρμακα τα οποία έρχονταν στην Ελλάδα με τιμές οι οποίες ήταν πολύ χαμηλότερες από τις τιμές με τις οποίες τα φάρμακα αυτά διατίθεντο στην αγορά την ευρωπαϊκή. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα πολλές φορές να γίνονται παραγγελίες από Έλληνες εμπόρους φαρμάκων, οι οποίοι στη συνέχεια τα φάρμακα αυτά τα μεταπωλούσαν στις χώρες από τις οποίες είχαν έρθει, με πολύ μεγαλύτερο κέρδος φυσικά. Εκεί λοιπόν η Επιτροπή Ανταγωνισμού έκανε πολύ ενδιαφέροντα προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά τελικώς, στην απόφαση αυτή, κρίθηκε ότι δεν είχαν την απαραίτητη ανεξαρτησία τα μέλη της Επιτροπής Ανταγωνισμού και κυρίως ο Πρόεδρος της, ώστε να γίνει δεκτό ότι εδώ έχουμε μία περίπτωση δικαστηρίου, δικαιοδοτικού δηλαδή οργάνου.

Αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι ότι δεν αποκλείστηκε το δικαστήριο από την υπόθεση αυτή, διότι μόλις στη συνέχεια αυτοί οι οποίοι εθίγοντο από την απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού προσέφυγαν στο Πολιτικό Εφετείο, νομίζω ότι είναι

πάντα το Πολιτικό Εφετείο Αθηνών. Το Πολιτικό Εφετείο υπέβαλε ακριβώς τα ίδια ερωτήματα στο δικαστήριο όπως είχαν διατυπωθεί αυτά ενώπιον της Επιτροπής Ανταγωνισμού και το δικαστήριο έδωσε την απάντησή του στο θέμα αυτό επί της ουσίας, αφού όμως προηγουμένως δεν δέχθηκε την ιδιότητα του δικαστηρίου στην Επιτροπή Ανταγωνισμού.

Εδώ άνοιξε όμως ένα δρόμο το δικαστήριο που δεν έχει τελειώσει ακόμα, τουλάχιστον εξ όσων γνωρίζω, τι γίνεται με τις ανεξάρτητες αρχές. Επειδή λέγονται και ανεξάρτητες και είναι και ανεξάρτητες, εάν και κατά πόσο ανεξάρτητες αρχές οι οποίες κατά κόρον εφαρμόζουν Ενωσιακό Δίκαιο, οι περισσότερες άλλωστε προβλέπονται ως υποχρεωτικές εθνικές αρχές που πρέπει να συσταθούν στο Ενωσιακό Δίκαιο και σύμφωνα με το Ενωσιακό Δίκαιο. Εδώ υπάρχει ένα θέμα, εάν θα μπορούσε η νομολογία να φθάσει στο σημείο να πει ότι τουλάχιστον εκείνες οι οποίες είναι, ας το πούμε έτσι, τελείως ανεξάρτητες, όπως είναι και η Ανεξάρτητη Αρχή για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων, εάν μπορούν να υποβάλλουν απευθείας προδικαστικά ερωτήματα.

Η δεύτερη υπόθεση είναι ίσως ακόμα πιο ενδιαφέρουσα από μία πλευρά, διότι έχει σχέση με το Ελεγκτικό Συνέδριο. Είναι μία υπόθεση του 2011, Επίτροπος του Ελεγκτικού Συνεδρίου στο Υπουργείο Πολιτισμού, όπου είχε δημιουργηθεί μία διαφορά μεταξύ του Επίτροπου του Ελεγκτικού Συνεδρίου και ενός υπαλλήλου του Υπουργείου Πολιτισμού. Η υπηρεσία δημοσιονομικού ελέγχου στο Υπουργείο Πολιτισμού είχε εισηγηθεί στον Επίτροπο που έκανε τον έλεγχο, να πληρωθεί ένα ένταλμα αμοιβών σε έναν ιδιώτη υπάλληλο και ο Επίτροπος όμως δεν συμφώνησε με την πρόταση αυτή της υπηρεσίας δημοσιονομικού ελέγχου. Αρνήθηκε, επανήλθε η υπηρεσία –έτσι νομίζω είναι το σύστημα– μία δεύτερη φορά, δεύτερη φορά αρνήθηκε ο Επίτροπος και τότε προβλέπεται από τον Οργανισμό του Ελεγκτικού Συνεδρίου ότι πρόκειται για μία διαφωνία και έγινε ένα αίτημα άρσης της διαφωνίας στο Α' Τμήμα του Ελεγκτικού Συνεδρίου, το οποίο αποφάσισε να ρωτήσει το δικαστήριο για το κατά πόσον υπήρχε εδώ ένα θέμα Ενωσιακού Δικαίου –και όντως υπήρχε ένα θέμα Ενωσιακού Δικαίου– όπου όμως το δικαστήριο προχώρησε σε μία ενδελεχή έρευνα της φύσης του Ελεγκτικού Συνεδρίου γενικότερα και κατά το ελληνικό Σύνταγμα, αλλά και στη διάκριση αυτή που γίνεται στις αρμοδιότητές του, οι οποίες είναι κατά ένα μέρος διοικητικές και κατά ένα άλλο μέρος δικαστικές. Έκανε τη διάκριση αυτή εφαρμόζοντάς την και στη συγκεκριμένη περίπτωση, με αποτέλεσμα πάλι το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης να πει ότι εδώ δεν έχουμε ανεξάρτητο δικαστήριο το οποίο επιτελεί δικαιοδοτικά καθήκοντα και έκρινε και την αίτηση αυτή απαράδεκτη. Όχι γενικώς για το Ελεγκτικό Συνέδριο, γιατί για τις υποθέσεις όπου δρα ως δικαιοδοτικό όργανο, ασφαλώς μπορεί και αυτό να υποβάλει προδικαστικά ερωτήματα.

Εκείνο το οποίο θα ήθελα και εγώ να επιβεβαιώσω σε ό,τι αφορά και την εισήγηση την προηγούμενη του κ. Ράντου, είναι ότι η Ελλάδα είναι αλήθεια ότι δεν έχει αντιμετωπίσει και δεν θα έπρεπε να αντιμετωπίσει, είμαστε 40 χρόνια στην Ευρωπαϊκή Ένωση, θέματα κράτους δικαίου και οπωσδήποτε εάν αντιμετωπίσει, όχι αυτά τα τελείως προφανή και εξοργιστικά τα οποία παρουσιάζονται σε ορισμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κυρίως στην Πολωνία πρωτίστως και στην Ουγγαρία. Ό,τι θα μπορούσε κανείς εδώ να αναφέρει ως ενδεχομένως προβληματικό από πλευράς κράτους δικαίου, δεν νομίζω ότι είναι σοβαρό ή είναι σε τέτοιο βαθμό ώστε να υπάρξει κάποια αντίδραση διότι δεν τηρείται το κράτος δικαίου στην Ελλάδα, μολονότι εάν δείτε και διαβάσετε την έκθεση της Επιτροπής, η Επιτροπή συντάσσει κάθε χρόνο μία έκθεση για την κατάσταση του κράτους δικαίου στα κράτη μέλη, σε όλα τα κράτη μέλη. Μία έκθεση η οποία δεν μπορώ να πω ότι πάντοτε μπορώ, εξ όσων εγώ τουλάχιστον γνωρίζω, να τη χαρακτηρίσω τελείως αντικειμενική, αλλά πάντως υπάρχει και

θίγει και ζητήματα στην Ελλάδα, όχι όμως τόσο πολύ ζητήματα οργάνωσης της δικαιοσύνης. Το ζήτημα όμως της επιλογής του προεδρείου των ανώτατων δικαστηρίων, εάν θυμάμαι καλά την τελευταία φορά, αναφέρεται χωρίς όμως να αποφαίνεται, ας το πω έτσι, η Επιτροπή ότι εδώ υπάρχει και ένα σοβαρό πρόβλημα σε ό,τι αφορά το περιεχόμενο. Θα συμφωνήσω απολύτως με τον κ. Ράντο, εγώ τουλάχιστον, εξ όσων γνωρίζω, άλλο σύστημα αυτοδιοίκησης τέτοιου βαθμού όσο το ελληνικό, δεν υπάρχει στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επομένως, εάν πρόκειται αυτό να αποτελέσει θέμα, κατά κάποιον τρόπο, ενδιαφέροντος της Επιτροπής, προηγούνται πολλά άλλα κράτη που έχουν παρεμβάσεις, σοβαρές παρεμβάσεις σε ό,τι αφορά τα προεδρεία των δικαστηρίων και όχι μόνο των ανωτάτων, αλλά και των κατώτερων, όπου διορίζονται πρόεδροι ξαφνικά, υπάλληλοι του Υπουργείου Δικαιοσύνης, στη Γερμανία για παράδειγμα. Χωρίς αυτό να έχει οδηγήσει σε ζητήματα κράτους δικαίου, επομένως εδώ πρέπει κανείς να είναι λίγο πιο προσεκτικός. Σας ευχαριστώ πολύ.

Ι.-Κ. Χαλκιάς: Ευχαριστώ πολύ και εγώ όλους τους ομιλητές. Κύριε Πρόεδρε.

Ευ. Βενιζέλος: Εάν έχουν την υπομονή οι δύο εκλεκτοί προσκεκλημένοι μας που είναι ψηφιακά συνδεδεμένοι, να κάνουμε και το επόμενο πάνελ και να κάνουμε την ενιαία συζήτηση. Δεν ξέρω εάν αυτό είναι δυσάρεστο ή δύσκολο για τους δύο αγαπημένους μας φίλους που είναι στο Στρασβούργο και στο Λουξεμβούργο ή εάν θέλουν να οικονομίσουμε τα πράγματα, να μας κάνουν μία παρέμβαση τελευταία για να τους απελευθερώσουμε, για να μπορέσουμε να προχωρήσουμε στο επόμενο πάνελ.

Ι.-Κ. Χαλκιάς: Και οι μη ευρισκόμενοι στο Λουξεμβούργο και Στρασβούργο, επιθυμούν αυτό, κ. Πρόεδρε.

Ευ. Βενιζέλος: Ωραία κάντε αυτό.

Ι.-Κ. Χαλκιάς: Ο κ. Κτιστάκης, έχει κάτι να μας πει;

Ι. Κτιστάκης: Ευχαριστώ. Καταλαβαίνω ότι θα κάνουμε μία σύντομη δευτερολογία προκειμένου να κλείσει το πάνελ, έτσι δεν είναι κ. Πρόεδρε;

Ι.-Κ. Χαλκιάς: Ναι, σύντομη.

Ι. Κτιστάκης: Εγώ θα ήθελα να πω δύο πράγματα, νομίζω αρκετά σύντομα. Το πρώτο θέμα αφορά ακριβώς τη στόχευση των αποφάσεων του Στρασβούργου ή αν θέλετε το σύστημα του Στρασβούργου που στοχεύει. Αναφερθήκατε εσείς, κ. Πρόεδρε, υπό την επίρεια της προηγούμενης πετυχημένης ιδιότητάς σας και ευθύνης, στην προεδρία του ΝΣΚ, εάν είναι δυνατό στο μηδενισμό των εκκρεμών προσφυγών στο Στρασβούργο. Βεβαίως, κανείς δεν μπορεί να φέρει αντίρρηση ως προς αυτό το ζήτημα, όμως το πρώτιστο ζήτημα είναι η μείωση των παραβιάσεων των δικαιωμάτων. Θέλω να πω δηλαδή ότι θα πρέπει το εθνικό σύστημα, αναφέρθηκε ο κ. Σισιλιανός στην επικουρικότητα, το εθνικό σύστημα απονομής της δικαιοσύνης θα πρέπει να λύνει τα ζητήματα της προστασίας των δικαιωμάτων και να μην ταλαιπωρούνται οι Έλληνες, όσοι απευθύνονται στο ελληνικό σύστημα στο γενικότερο πλαίσιο, να μην ταλαιπωρούνται και να έρχονται στο Στρασβούργο. Πολλές φορές η τεχνική μείωση των προσφυγών και το υπαινίχθηκε αν δεν κάνω λάθος ο κ. Σισιλιανός με το ένδικο μέσο για τον εύλογο χρόνο του 2014, η τεχνική μείωση δεν λύνει το πρόβλημα και το πρόβλημα σήμερα –όσο μπόρεσα να παρακολουθήσω– της βραδύτητας της ελληνικής δικαιοσύνης είναι το κυρίαρχο. Θέλω να πω λοιπόν ότι κάθε προσπάθεια του νομοθέτη, των παραγόντων της δίκης, των συνλειουργών της ελληνικής δικαιοσύνης, θα πρέπει να είναι στοχευμένη στην ουσιαστική επίλυση του ζητήματος και

αυτό μέχρι στιγμής φαίνεται να μην το έχουμε πετύχει στο νούμερο ένα πρόβλημα, στη βραδύτητα.

Το δεύτερο που θέλω να πω και βεβαίως συμμερίζομαι τη γνώμη του Προέδρου του κ. Σκουρή, ότι δεν μπορούμε να πούμε ότι η Ελλάδα συγκρίνεται ή έχει ζητήματα κράτους δικαίου ή ακόμα και ανεξαρτησίας με άλλα κράτη που ήδη αναφέρθηκαν. Θεωρώ ότι η ελληνική περίπτωση, η ελληνική έννομη τάξη, θα πρέπει να συγκρίνεται με τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Εάν συγκρίνουμε την Ελλάδα με τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες, τουλάχιστον με τις εννέα χώρες στις οποίες η Ελλάδα εισήχθη στην τότε ΕΟΚ το 1981, θα δούμε στην πορεία, σε όλα αυτά τα 40, 41, 42 χρόνια, που η Ελλάδα υπολείπεται. Το μέγα ζήτημα για εμένα σε αυτή τη σύγκριση, εφόσον την ακολουθήσουμε, είναι αυτό που ανέπτυξε και δεν θα το επαναλάβω, ο Πρόεδρος κ. Σισιλιάνος, το ζήτημα της μη συμμόρφωσης της διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις.

Είναι μεγάλο ζήτημα αυτό, εκκρεμεί επάνω από δέκα χρόνια ανεκτέλεστο στην Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης μαζί με άλλα, αναφερθήκατε και εσείς, όλα εκκρεμούν πάνω από δέκα έτη και μπορεί πάλι αριθμητικά να εμφανίζεται η Ελλάδα και να έχει μειώσει αριθμητικά, ποσοτικά, τις ανεκτέλεστες αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, αλλά βλέπετε και σε επίπεδο εθνικό η ελληνική διοίκηση να μη συμμορφώνεται με τις αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων, αλλά και σε επίπεδο ΕΣΔΑ η Ελλάδα να μη συμμορφώνεται, ή τουλάχιστον να μη συμμορφώνεται επί μακρόν, σε πολλά ζητήματα αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου.

Αυτή, λοιπόν, αν θέλετε, δεν θα το πω έτσι, η αντίδραση, αλλά τέλος πάντων αυτή η κεκτημένη μη συμμόρφωση της ελληνικής διοίκησης είτε σε εθνικές αποφάσεις είτε σε αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, δεν είμαι σε θέση να πω τι γίνεται με το Λουξεμβούργο, αυτή πάντως, η συντεταγμένη πολλές φορές αντίδραση της ελληνικής διοίκησης να συμμορφώνεται σε δικαστικές αποφάσεις, νομίζω ότι είναι αν θέλετε, το μείζον σίγουρα, αλλά ίσως και ένα από τα βασικά ζητήματα προβληματισμού για το κράτος δικαίου που υπάρχει στην Ελλάδα. Σας ευχαριστώ.

I.-Κ. Χαλκιάς: Ο κ. Σισιλιάνος.

Λ.-Α. Σισιλιάνος: Ευχαριστώ πάρα πολύ. Δεν θα αμφισβητήσω επ' ουδενί λόγο τα όσα ειπώθηκαν από τους δύο εκλεκτούς ειδικούς στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πώς θα μπορούσα άλλωστε; Θα ήθελα ωστόσο να πω ότι με βάση τη λογική της ΕΣΔΑ, το θέμα του κράτους δικαίου δεν συμψοσούται ούτε περιορίζεται στο ζήτημα ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης. Είναι γεγονός ότι στο ΔΕΕ έχει έρθει αυτό το ζήτημα με αφορμή την Πολωνία και την Ουγγαρία και ουσιαστικά έχει ταυτιστεί με την γενικότερη αντίληψη γύρω από τη νομολογία του ΔΕΕ, έχει ταυτιστεί το ζήτημα του κράτους δικαίου με την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης. Αντιθέτως, το Στρασβούργο δίνει μία πολύ ευρύτερη εικόνα του κράτους δικαίου και λέει ότι η έννοια του κράτους δικαίου υφέρεται σε ολόκληρη την ΕΣΔΑ, σε όλα ανεξαρτήτως τα άρθρα της Σύμβασης. Πρόκειται για δύο αρκετά διαφορετικές προσεγγίσεις ως προς το κράτος δικαίου. Κράτος δικαίου δεν είναι το κράτος του οποιουδήποτε δικαίου, είναι το κράτος του οποίου το Δίκαιο εφαρμόζει και αναγνωρίζει τις αρχές της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τις σχετικές αξίες. Εάν δούμε έτσι το κράτος δικαίου, δηλαδή στη διευρυμένη έννοιά του, τότε θεωρώ ότι οπωσδήποτε το ζήτημα της επιτάχυνσης της δικαιοσύνης είναι θέμα κράτους δικαίου. Οπωσδήποτε η μη εκτέλεση από τη διοίκηση των αποφάσεων των εθνικών δικαστηρίων, είναι όπως είπα και είπε και ο κ. Κτιστάκης, θέμα κράτους δικαίου, διότι όταν η διοίκηση σε αρκετές περιπτώσεις αγνοεί τα διοικητικά δικαστήρια κυρίως, αλλά όχι μόνον, τότε για εμένα τίθεται αναμφισβήτητα ένα θέμα κράτους δικαίου. Ομοίως όταν η διοίκηση,

κυρίως, αγνοεί τις αποφάσεις του Δικαστηρίου του Στρασβούργου ή ενδεχομένως και του ΔΕΕ, τότε και πάλι τίθεται ένα ζήτημα κράτους δικαίου.

Δεν μπορεί παρά να συγκαρφεί κανείς θερμότατα το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, γιατί έχει επιτελέσει ένα τιτάνιο έργο ως προς την εκτέλεση των αποφάσεων του Στρασβούργου από την Ελλάδα. Πρέπει να το πούμε αυτό, ο κ. Πρόεδρος εδώ δεν μπορεί ενδεχομένως να το πει με την ένταση που θα ήθελε, αλλά η μείωση από τις 300 τόσες στις 78 εκκρεμείς αποφάσεις, είναι μία τεράστια δουλειά, έχει πίσω της πάρα πολύ μεγάλη προσπάθεια και είναι πάρα πολύ σημαντική. Ωστόσο, οι 78 αυτές υποθέσεις αφορούν πλείονα ζητήματα και όλα αυτά τα επιμέρους ζητήματα είναι ζητήματα κράτους δικαίου, μεταξύ των οποίων και το ζήτημα των φυλακών. Όταν οι συνθήκες κράτησης στις φυλακές έχουν έρθει γύρω στις 500 φορές ενώπιον του ΕΔΔΑ, με ισάριθμες υποθέσεις οι οποίες είναι εκκρεμείς αυτή την στιγμή, υπάρχει ένα πρόβλημα. Οι υποθέσεις του ΕΔΔΑ από την εμπειρία μας είναι η κορυφή του παγόβουνου. Σε καθεμία από τις υποθέσεις αυτές οι προσφεύγοντες είναι 10, 20, 50. Άρα, λοιπόν, σε ορισμένες φυλακές της χώρας υπάρχει ένα ζήτημα κράτους δικαίου με τη διευρυμένη έννοια του όρου.

Όπως έχει πει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, τα όρια της δημοκρατίας δοκιμάζονται στις φυλακές, εγώ το πιστεύω αυτό ακράδαντα. Τα όρια της δημοκρατίας δοκιμάζονται στις φυλακές. Όταν έχεις συνθήκες κράτησης οι οποίες δεν συνάδουν με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και αυτό σου το λέει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο σε επάνω από 500 υποθέσεις και άλλες τόσες εκκρεμούν, υπάρχει ένα πρόβλημα. Ας μην το αρνούμαστε, το πρόβλημα είναι εκεί.

Θα μπορούσα να επεκταθώ και σε άλλα ζητήματα τα οποία με τη διευρυμένη αυτή έννοια που ανέφερα, είναι ζητήματα κράτους δικαίου. Παραδείγματος χάρη που αφορούν το δικαίωμα στην περιουσία, σε πάρα πολλές υποθέσεις που έχουν αναδειχθεί μέσα από τη νομολογία του ΕΔΔΑ γίνεται αντιληπτό και γίνεται σαφές ότι πολλές φορές κατά τη διάρκεια της ιστορίας μας από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την υπόθεση Νάτσου, τα πραγματικά περιστατικά της οποίας ανάγονται στο 1914, η υπόθεση λύθηκε το 2003 ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Σε πάμπολλες περιπτώσεις που αφορούν το δικαίωμα στην περιουσία έρχεται ο Έλληνας νομοθέτης ή εν πάση περιπτώσει η ανεξάρτητη δικαιοσύνη ορισμένες φορές και αγνοεί το δικαίωμα στην περιουσία. Το δικαίωμα στην περιουσία έχει κατά καιρούς αποτελέσει αντικείμενο πολύ σημαντικών αποφάσεων του δικαστηρίου και πολύ πρόσφατα σε μία υπόθεση Bacht, και άλλες δύο υποθέσεις τις οποίες ανέδειξε η κα. Πρόεδρος του Αρείου Πάγου τις προάλλες σε μία άλλη εκδήλωση και την ευχαριστώ ιδιαίτερα για αυτό. Αυτές οι υποθέσεις είναι η κορυφή του παγόβουνου και εκεί κατά την άποψή μου τίθεται ένα θέμα κράτους δικαίου.

Άρα, λοιπόν, εξαρτάται πώς νοείται το κράτος δικαίου, εάν το ταυτίζουμε με την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, συντάσσομαι 100% με τις θέσεις και του κ. Ράντου και του κ. Σκουρή. Εάν στην έννοια αυτή προσδίδουμε ένα πολύ ευρύτερο περιεχόμενο όπως το πράττει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, λέγοντας ότι η έννοια αυτή υφέρπει σε όλα τα άρθρα της ΕΣΔΑ, τότε εξακολουθούμε να έχουμε πράγματι ορισμένα ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπίσουμε. Αυτό ήθελα να πω, ευχαριστώ πολύ.

I.-Κ. Χαλκιάς: Ευχαριστώ πολύ τον κ. Σισιλιάνο. Να προσθέσω ένα στοιχείο μόνο, το καλοκαίρι του 2020, κατατέθηκε στη Βουλή ένα σχέδιο νόμου δυνάμει του οποίου θα υπήρχε πλήρης προσαρμογή της ελληνικής νομολογίας και νομοθεσίας στα όσα έχει κρίνει το ΕΔΔΑ. Το σχέδιο αυτό έγινε δεκτό από τη Νέα Δημοκρατία, από το ΠΑΣΟΚ, από το ΣΥΡΙΖΑ, λευκό το ΚΚΕ, λευκό ο Βαρουφάκης και μαύρο ο Βελόπουλος. Έμεινε

εκεί όμως δεν προχώρησε, κάποιες διατάξεις προχώρησαν αλλά συνολικά το σχέδιο έμεινε στάσιμο. Ο κ. Ράντος έχει το λόγο.

Αθ. Ράντος: Αυτό που έχω να προσθέσω είναι παρατηρήσεις συμφωνίας. Συμφωνώ με τον Αλέξανδρο Σισιλιάνο ότι το κράτος δικαίου δεν εντοπίζεται μόνο στα κεφαλαιώδη ζητήματα ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, είναι και η εφαρμογή των επιμέρους διατάξεων και της ΕΣΔΑ και του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων ή του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και της ΕΣΔΑ. Η καθυστέρηση, η βραδύτητα είναι το πρώτο πρόβλημα. Τι να τις κάνω τις άλλες εγγυήσεις όταν ο πολίτης δεν έχει έγκαιρα την απόφασή του; Συμφωνώντας με τον Βασίλη Σκουρή, ο οποίος το απέδειξε και κατά τη διάρκεια της Προεδρίας του, πρέπει τα δικαστήρια να λαμβάνουν και εσωτερικά μέτρα, να μην τα περιμένουν απ' έξω. Έχω κατ' επανάληψη εισηγηθεί να υπάρξει ένα μάθημα δικαστικού management στη Σχολή Δικαστών και δεν θα μπορεί κανείς να προάγεται στον κρίσιμο βαθμό του Προέδρου Πρωτοδικών, ο οποίος διευθύνει, οργανώνει ένα δικαστήριο, παίρνει τα εσωτερικά μέτρα, εάν δεν έχει παρακολουθήσει ορισμένα μαθήματα δικαστικού management για να μπορεί να χειρισθεί μεταξύ άλλων τα προβλήματα καθυστερήσεων.

Επίσης, είναι πρόβλημα του κράτους δικαίου –και πάλι συμφωνώ με τον Αλέξανδρο Σισιλιάνο– η μη εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων. Εκεί υπάρχει ένα σύστημα που κατά την εκτίμησή μου λειτουργεί αρκετά ικανοποιητικά, θα μπορούσε όμως, –επέστη πλέον ο χρόνος, 20 χρόνια μετά το νόμο 3068/2002–, να θεσπιστεί και η δυνατότητα υποκατάστασης του σχετικού οργάνου εκτέλεσης των αποφάσεων σε αρμοδιότητες της διοικήσεως όταν διαγιγνώσκεται ότι η διοίκηση συστηματικά εκδίδει ή εξ αμελείας, αρνείται την εφαρμογή των δικαστικών αποφάσεων. Εν τούτοις, εξακολουθώ να υποστηρίζω το σύστημα αυτό, έχοντας μία τεράστια εμπειρία 20 χρόνων πριν και 20 χρόνων μετά, το σύστημα τι ίσχυε, ότι έχει υπάρξει στο σημείο αυτό μία ουσιώδης πρόοδος.

Επίσης, θέλω να πω ότι είναι θέμα κοινωνικού απολογισμού των δικαστηρίων, όπως είναι και των ευρωπαϊκών και των δύο, έτσι πρέπει να είναι και των ελληνικών. Κάθε χρόνο να εξηγούν στον πολίτη τι ακριβώς έκαναν για να επιταχυνθεί η δικαιοσύνη. Να μην πούμε ότι επί Προεδρίας Σκουρή, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο πέτυχε μία σημαντική πτώση του μέσου χρονικού όρου διεκπεραίωσης των υποθέσεων; Ότι πλέον ένα προδικαστικό ερώτημα κατά μέσο όρο διεκπεραιώνεται σε 16,5 μήνες; Αυτό δεν πρέπει να το λέμε στον Έλληνα πολίτη; Εσωτερικά στα δικαστήρια, δεν πρέπει να υπάρχουν στατιστικά στοιχεία λεπτομερή και προσβάσιμα, απόδοσης κάθε δικαστηρίου και κάθε δικαστή στη χρονιά που πέρασε;

Στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο κάθε μήνα εκδίδονται τέτοια στοιχεία αποδοτικότητας, παραγωγικότητας του δικαστηρίου, κάθε δικαστή και κάθε εισαγγελέα. Στην Ελλάδα εάν τολμήσεις να πεις κάτι τέτοιο σου λένε, προσκόπεις την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Προσωπικό δεδομένο η υπηρεσιακή απόδοση του κάθε δικαστή και η απόδοση του κάθε δικαστηρίου; Πρέπει, λοιπόν, πράγματι, ορισμένα μέτρα για την επιτάχυνση να ληφθούν εσωτερικά από τα δικαστήρια και να υπάρξουν οπωσδήποτε και εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις. Αυτά προς το παρόν και οι άλλες ήταν λεπτομερειακές οι παρατηρήσεις, σας ευχαριστώ πολύ.

Β. Σκουρής: Ένα λεπτό θα μιλήσω, γιατί υπήρξε μία παρανόηση. Εγώ μίλησα για ζητήματα και πτυχές του κράτους δικαίου σε σχέση με τη λειτουργία της δικαιοσύνης, γιατί αυτό είναι το θέμα μας, ότι το κράτος δικαίου περιλαμβάνει πολλά περισσότερα πράγματα, αυτό είναι απολύτως σαφές και προκύπτει από την εξέλιξη και την ιστορία του κράτους δικαίου. Πρώτα –πρώτα τα δικαιώματα του ανθρώπου, τα θεμελιώδη δικαιώματα γενικότερα, είναι θεσμός ασφαλώς του κράτους δικαίου. Επιπλέον, για

να μην υπάρξει και εδώ μία παρανόηση, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν ασχολήθηκε πρώτη φορά με θέματα κράτους δικαίου με αφορμή τα προβλήματα λειτουργίας της δικαιοσύνης στην Πολωνία και την Ουγγαρία, έχει μία πλουσιότετη νομολογία από το 1960 η οποία σχετίζεται με το κράτος δικαίου που το βοήθησε να συναγάγει ουσιαστικά και όλη την προστασία των δικαιωμάτων των Ευρωπαίων πολιτών, μέχρι τη θέσπιση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Άρα μακριά από εμένα η εντύπωση ότι εδώ είμαστε καλά, διότι δεν έχουμε, ας πούμε, οξεία προβλήματα ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης. Τα θέματα τα οποία έθιξαν οι συνάδελφοι είναι απολύτως σωστά και τεκμηριωμένα και πρέπει φυσικά να σταματήσουν.

Ι.-Κ. Χαλκιάς: Ευχαριστώ πολύ όλους τους ομιλητές και προχωράμε στον επόμενο κύκλο.

Κύκλος IV

Απονέμεται Δικαιοσύνη χωρίς τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου; Η στάση της κοινωνίας απέναντι στην έννοια της Δικαιοσύνης

ΚΥΚΛΟΣ IV

■ Απονέμεται Δικαιοσύνη χωρίς τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου; Η στάση της κοινωνίας απέναντι στην έννοια της Δικαιοσύνης

Συντονισμός

Αλκμήνη Φωτιάδου

Δ.Ν., Επιστημονική Συνεργάτης Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου

Συζητούν

Χριστόφορος Αργυρόπουλος

Δικηγόρος, πρώην Πρόεδρος Ένωσης Ποινικολόγων

Γιάννης Ιωαννίδης

Δικηγόρος, Αντιπρόεδρος της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Αντώνης Καραμπατζός

Δικηγόρος, Καθηγητής Νομικής Σχολής, ΕΚΠΑ

Αντύπας Καρίπογλου

Δικηγόρος

Δήμητρα Κρουστάλλη

Δημοσιογράφος

Βασίλης Μαρκής

Αντεισαγγελέας Αρείου Πάγου ε.τ.

IV

103

Αλκ. Φωτιάδου: Γεια σας. Ξέρουμε ότι είσαστε κουρασμένοι μετά από αυτό το *all star* δικαστικό τραπέζι, αλλά τώρα θα περάσουμε σε ένα τραπέζι κάπως πιο γειωμένο νομίζω, με εκπροσώπους όχι μόνο της δικαστικής εξουσίας, αλλά και των δικηγόρων, της δημοσιογραφίας, του πανεπιστημίου, ένα πιο πολυσυλλεκτικό πάνελ. Η αλήθεια είναι ότι είναι ένα θέμα το οποίο στην αρχή μου φάνηκε αντίστροφο, δηλαδή έχουμε το ερώτημα αν απονέμεται δικαιοσύνη χωρίς τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου και τη στάση της δικαιοσύνης απέναντι στην έννοια της δικαιοσύνης. Είναι το αυγό και η κότα νομίζω. Δηλαδή, βασικά, ξέρουμε ότι χρειαζόμαστε δικαιοσύνη για να έχουμε κράτος δικαίου, άρα αυτή η αντιστροφή νομίζω ότι μας λέει κάτι, ότι έχουμε πολλές παραμέτρους, το κράτος δικαίου δεν είναι έννοια, είναι ένα πολυπαραγοντικό σύστημα από μετρήσιμα θέματα. Η δικαιοσύνη είναι ένα από αυτά.

Είναι το πρώτο βέβαιο και για αυτό εστιάζουμε ίσως εκεί, καθώς στα σύγχρονα φαινόμενα συνταγματικής οπισθοδρόμησης γίνεται πρώτα η αρπαγή της δικαιοσύνης. Αυτό που κάνουν ενσυνείδητα και επιδιώκουν οι ηγέτες, οι αυταρχικοί ηγέτες, είναι η οπισθοδρόμηση, είναι να στραφούν και να αρπάξουν τη δικαιοσύνη. Όμως πρέπει να δούμε και την άλλη πλευρά, δηλαδή εάν όλες οι άλλες πλευρές του κράτους δικαίου είναι και αυτές απαραίτητες για να λειτουργήσει σωστά η δικαιοσύνη. Άρα πια, στις χώρες που δεν έχουμε το άμεσο πρόβλημα της οπισθοδρόμησης, νομίζω πως πρέπει να αρχίσουμε να κοιτάμε, όχι τις παραμέτρους ξεχωριστά και πώς μετρούνται, αλλά κυρίως πώς αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.

Περνώντας από αυτό θα εστιάσουμε και στο πώς βλέπει ο πολίτης την έννοια της δικαιοσύνης, προκειμένου να ξεπεράσουμε και τον λαϊκισμό του κράτους δικαίου, θα πρέπει να τονίσουμε ότι μιλάμε για παραβιάσεις του κράτους δικαίου. Παραβιάζεται ουσιαστικά το κράτος δικαίου; Οπισθοδρομεί; Ή μπορούμε να μιλήσουμε για ποιότητα του κράτους δικαίου; Άρα, στην ουσία νομίζω ότι πρέπει να δούμε πώς αντιλαμβάνεται, -που το είδαμε και στην έκθεση που παρουσιάστηκε το μεσημέρι-, πώς βλέπει ο πολίτης το κράτος δικαίου. Να πούμε εδώ ότι διαφορετικά ίσως βλέπει ο πολίτης, διαφορετικά παθιάζεται με τις υποθέσεις συνταγματικού δικαίου. Τις είδαμε την περίοδο της κρίσης, τις συνταγματικές υποθέσεις όπως είναι η άμβλωση, που υπάρχει το backslide, υποθέσεις που αφορούν ίσως την τσέπη του καμιά φορά, που ήταν οι υποθέσεις με τα μνημόνια και αλλιώς τώρα, δεν ξέρω γιατί, βλέπουμε πάρα πολύ την ποινική δικαιοσύνη να έχει περάσει στο προσκήνιο που μας βγάζει ίσως άλλα πιο αρχέγονα ένστικτα για τον τρόπο που απονέμεται η δικαιοσύνη και έχουμε άλλα ζητήματα πια με το τεκμήριο του κατηγορούμενου, της αθωότητας κ.λπ.

Νομίζω ότι τελικά δεν πρέπει να ξεφεύγουμε όμως από την έννοια της ποιότητας της δικαιοσύνης και ίσως το πρώτο ανάγνωσμα που μου χάρισε όταν πέρασα στη Νομική μία φίλη μου Αγγλίδα, το Bleak House, όπου συνεχίζεται του Ντίκενς μία δίκη και συνεχίζεται και συνεχίζεται, πεθαίνουν οι διάδικοι, έρχονται και παρέρχονται δικαστές και αυτή η δικαστική υπόθεση σέρνεται, ίσως είναι και πολύ χαρακτηριστική για το ουσιαστικό και βαθύ και μεγαλύτερο πρόβλημα που έχει η δικαιοσύνη στη χώρα μας. Θα περάσω αμέσως τον λόγο στο Χριστόφορο Αργυρόπουλο, πρώην Πρόεδρο της Ένωσης Ποινικολόγων και πολύ γνωστό δικηγόρο, για να ξεκινήσουμε τη συζήτηση.

Χρ. Αργυρόπουλος: Δυστυχώς πρέπει να προσθέσω ένα «πρώην» στον τίτλο του Προέδρου. Αντιλαμβάνομαι λίγο διαφορετικά το θέμα της συζήτησης, γιατί συνδέεται, όχι μόνο με την απονομή δικαιοσύνης χωρίς εγγυήσεις, αλλά είναι και με τη στάση της κοινωνίας απέναντι στην απονομή της δικαιοσύνης. Διότι στην πραγματικότητα η διακήρυξη των δικαιωμάτων και των δικαιοκρατικών εγγυήσεων καθεαυτή δεν αρκεί, κρίνεται in concreto η τήρηση ή μη των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Με αυτή την έννοια πρέπει κανένας να προσεγγίσει το θέμα, παρότι, όπως κατάλαβα από τη συζήτηση που προηγήθηκε, εντοπίζεται το θέμα της μεταρρύθμισης, που είναι θέμα που αúριο ειδικότερα θα προσεγγισθεί, μέσα από την οπτική μίας παθογένειας η οποία ομολογείται, συνομολογείται και για την οποία είμαστε όλοι υπεύθυνοι –όσοι είναι παράγοντες στην απονομή της δικαιοσύνης– και με αυτή την έννοια έχει και κοινωνικές επιπτώσεις.

Σκέφτομαι ότι οι εγγυήσεις απονομής της δικαιοσύνης δεν αποσκοπούν μόνο στη δικαιοσύνη της ποινικής δίκης, αποσκοπούν και στην έκδοση ορθής απόφασης. Είναι προϋπόθεση για την έκδοση μίας απόφασης η οποία να ικανοποιεί λόγω της ορθότητάς της και με αυτόν τον τρόπο να εξασφαλίζει στα μέτρα του ανθρωπίνως δυνατού την κοινωνική νομιμοποίηση του δικαστικού θεσμού.

Το Ποινικό Δίκαιο είναι ένα, όπως χαρακτηρίζεται, επικίνδυνο Δίκαιο, με την έννοια ότι είναι ο χώρος που έρχεται εγγύτερα σε επαφή με τη σκοτεινή πλευρά της κοινωνικής ζωής, το έγκλημα, και εκεί εγείρονται πάντοτε τα ζητήματα εάν προέχει η ασφάλεια ή η ελευθερία. Η προσωπική μου γνώμη είναι ότι η ελευθερία είναι το δικαίωμα να ζεις σε μία ασφαλή και δίκαιη κοινωνία. Υπάρχουν τρία ζητήματα που αφορούν την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης τα οποία αποδίδονται σε αυτήν, είναι η καθυστέρηση, η οποία θα με απασχολήσει λίγο περισσότερο και με δύο λόγια δύο άλλες, οι οποίες δεν έχουν αυτή την ένταση ούτε τη συχνότητα εμφάνισης –η δεύτερη όχι τόσο, είναι συχνή και αυτή– αλλά πάντως αποτελούν προβλήματα που πρέπει να απασχολούν πάντοτε και την κοινωνία και την απονομή της δικαιοσύνης.

Ένα στίγμα για τον νομικό μας πολιτισμό είναι το γεγονός ότι υπάρχουν πολλές καταδικές της χώρας μας για την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση κρατουμένων στα σωφρονιστικά καταστήματα και στα αστυνομικά καταστήματα, λόγω κυρίως των πολύ κακών συνθηκών, αλλά είναι ένα φαινόμενο το οποίο πράγματι αντιβαίνει σε τελική ανάλυση στις παραδόσεις της παιδείας μας.

Ένα άλλο ζήτημα που ενδιαφέρει ιδιαίτερα την ποινική κοινότητα είναι το μόνιμο παράπονο για την έλλειψη μίας πλήρους, ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας των δικαστικών αποφάσεων. Εδώ το θέμα είναι πολύ σοβαρό και εκτεταμένο δυστυχώς και αυτός ο λόγος ζητά τη δικαιολόγησή του στο μεγάλο φόρτο τον οποίο αντιμετωπίζουν προς διεκπεραίωση τα δικαστήρια. Αυτό είναι γεγονός και οι δικαστές είναι ως γνωστόν εργαζόμενοι χωρίς ωράριο, πολλές φορές θυσιάζουν τον ελεύθερο χρόνο τους για να ανταποκριθούν στα καθήκοντά τους και κατά κανόνα τα ασκούν ευσυνείδητα, αλλά αδικούν το έργο τους όταν η απόφαση δεν παρίσταται ως το λογικό και δίκαιο πόρισμα μίας λογικής διαδικασίας διαλόγου αντιθέσεων και αντιθέτων επιχειρημάτων.

Πρέπει στο σημείο αυτό –και να το κλείσουμε– να πούμε ότι στην αιτιολογία επικρατεί ένας φορμαλισμός που έχει επισημανθεί και από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, ότι το δικαστήριο οφείλει να απαντά στα στοιχεία της κατηγορίας και να λαμβάνει υπόψη μόνο αυτοτελείς ισχυρισμούς. Αυτό είναι ένα εύρημα αλλά περισσότερο ένα σόφισμα, διότι αντικείμενο μεν σε μία πολιτική διοικητική δίκη είναι η βάση της αγωγής ή η βάση της αίτησης της ακύρωσης και, επομένως, είναι λογικό πραγματικά περιστατικά που δεν υπάρχουν στη βάση αυτή να είναι αυτοτελείς ισχυρισμοί, όμως στο ποινικό δίκαιο ελέγχεται η πράξη ως ιστορικό γεγονός με όλες τις συνοδευουσες περιστάσεις. Είναι πολύ δύσκολο, πραγματικά, να θεωρήσει κανείς ότι ένα ποινικό δικαστήριο δεν έχει υποχρέωση να απαντά σε πραγματικούς ισχυρισμούς, οι οποίοι κατά την άποψη της υπεράσπισης οδηγούν στη διαπίστωση ότι δεν τέλεσε την πράξη ή δεν την τέλεσε υπό τις επιβαρυντικές περιστάσεις της συγκεκριμένης περίπτωσης. Είναι θεμελιώδης υποχρέωση του δικαστηρίου να απαντά σε όλους τους ισχυρισμούς, πραγματικούς και νομικούς, πέρα και από τη θεωρητική άποψη, εάν νοείται διάκριση μεταξύ των δύο, και επομένως, είναι ένα ζήτημα το οποίο πράγματι είναι εντοπισμένο και νομίζω ότι πρέπει να αντιμετωπισθεί.

Βεβαίως η καθυστέρηση απονομής της δικαιοσύνης έχει ιδιαίτερη σημασία και πάλι για το Ποινικό Δίκαιο. Το έγκλημα προκαλεί διατάραξη των βασικών όρων της κοινωνικής ζωής. Έγκλημα είναι αξιόποινη πράξη, δεν είναι κάθε άδικη πράξη, είναι η πράξη που έχει ιδιόζουσα βαρύτητα για την ειρηνική κοινωνική συμβίωση, αρνητική δηλαδή έχει σημασία. Αυτό επιβάλλει στην έννομη τάξη να αντιδράσει εγκαίρως, διότι τότε μόνο οι αντεγκληματικοί σκοποί της ποινής ικανοποιούνται, όταν πράγματι είναι νωπή η τέλεση του εγκλήματος, δεν έχει επικαλυφθεί από τη λήθη, εάν σκεφτούμε ότι οι ποινικές υποθέσεις που δικάζονται σήμερα υπερβαίνουν συχνά τη δεκαετία και πολλές φορές την εικοσαετία. Το να αναζητήσουμε την απάντηση σε ένα έγκλημα που τελέσθηκε πριν τόσο χρόνο έχει έναν προφανή κίνδυνο. Ο κίνδυνος αυτός είναι η εξασθένηση των αποδείξεων και η αδυναμία ή η δυσχέρεια να αναζητηθεί πράγματι η ουσιαστική αλήθεια. Υπάρχει κίνδυνος κακοδικίας. Με αυτή την έννοια ο θεσμός της παραγραφής είναι ένα από τα ζητήματα που απασχολούν τη δικαιοσύνη και εκεί βρίσκεται μία από τις ρίζες του κακού.

Το ποινικό μας σύστημα, να το πούμε απαρχής, είναι αυστηρό και τιμωρητικό. Η ιδιότητα του αυστηρού δεν είναι αρνητική, πρέπει να είναι αυστηρό, αλλά το τιμωρητικό δεν είναι. Υπάρχει μία κακή παράδοση, αποτέλεσμα ίσως των πάντοτε κακών σχέσεων κράτους και πολίτη που επικρατούσε μέχρι τη μεταπολίτευση τουλάχιστον, αλλά το οποίο τώρα εμφανίζεται με έναν διαφορετικό τρόπο και αυτός είναι η σταθερή

προσήλωση της ποινικής νομοθεσίας στη συνεχή αυστηροποίηση. Εάν υπάρχει αντίδραση, όπως λέχθηκε, για τη μεταρρύθμιση της ποινικής δικαιοσύνης δεν είναι μεταρρύθμιση *pro libertate*, είναι προς την αντίθετη κατεύθυνση και αυτό οφείλεται σε μία άλλη πολιτική-πελατειακή παθογένεια. Υπάρχει ένα συνεχές μεταξύ κοινής γνώμης και πολιτικής εξουσίας, ώστε κάθε φορά που διεγείρεται η δικαιολογημένη κοινωνική αντίδραση σε απεχθείς εγκληματικές πράξεις, που διεγείρεται ταυτόχρονα ένα συλλογικό πάθος εκδίκησης, η πολιτεία να ενδίδει αμέσως με την αυστηροποίηση των ποινών. Σήμερα συζητούμε σοβαρά πώς θα τιμωρηθεί επιβαρυνμένα η τιμωρούμενη με ισόβια κάθειρξη, με την ανώτατη ποινή ανθρωποκτονίας στην περίπτωση φόνου γυναικών. Το να το λάβει το δικαστήριο υπόψη κατά την επιμέτρηση της ποινής, εάν τελικά κατέβει από το ανώτατο όριο, είναι κατανοητό, αλλά ως απειλή σε νομοθετικό κείμενο, τι άλλο μπορεί να είναι βαρύτερο από την ανθρωποκτονία, από την αφαίρεση της ζωής ενός ανθρώπου; Έχοντας υπόψη αυτό το δεδομένο, είναι χαρακτηριστικό ότι η νομοθετική σκέψη είναι πάντοτε πράξεις μέσης βαρύτητας, διότι από αυτό κρίνεται η καθυστέρηση απονομής της ποινικής δικαιοσύνης σε αυτό το σημείο, στις πράξεις μέσης βαρύτητας.

Σε ό,τι αφορά ακριβώς αυτό το ζήτημα, στο ζήτημα της μέσης βαρύτητας, υπάρχει διάκριση ανάμεσα στην επιστήμη, στη δογματική του ποινικού δικαίου, σοβαρών εγκλημάτων σε βαθμό πλημμελήματος και σοβαρών εγκλημάτων σε βαθμό κακουργήματος. Η διαχωριστική γραμμή είναι κοντά και οι ποινές που επιβάλλονται είναι οι ίδιες.

Τελικά, όμως, υπάρχει μία άλλη διαδικαστική επιβάρυνση σοβαρότατη από αυτή την επιμονή να χαρακτηρίζονται όλες οι πράξεις κακουργήματα, το ότι η διαδικασία των κακουργημάτων, επειδή ακριβώς είναι βαρύτερες οι κυρώσεις, είναι πολυτελής όπως λέγεται, διαρκεί πολύ, χρονοβόρες, για τα πλημμελήματα θα μπορούσε να είναι η άμεση απόκριση της επ' αυτοφώρω συλλήψεως και του αυτοφώρου εγκλήματος η εκδίκαση. Θα μπορούσε να γίνει πολύ γρήγορα και είναι μη σοβαρό το επιχείρημα, θα μου επιτρέψετε να πω, ότι θα αποτραπεί από την τέλεση εγκλήματος κάποιος εάν η ποινή που θα του επιβληθεί, θα υπερβαίνει τα πέντε χρόνια και θα είναι έξι ή επτά. Δεν είναι αυτό το κριτήριο, το κριτήριο ήταν πάντοτε διπλό, το ένα η αυστηρότητα, ένα θέμα θα έλεγα δικαϊκής ιδεολογίας, αντιφιλελεύθερης δικαϊκής ιδεολογίας, και το δεύτερο είναι ο κίνδυνος της παραγραφής και έτσι, η καθυστέρηση νομιμοποιείται και όλοι έχουμε ήσυχο το κεφάλι μας ότι έως 20 χρόνια μπορεί να διαρκεί η εκδίκαση ενός ουσιαστικά πλημμελήματος, ενώ πρόκειται περί κακουργήματος.

Αлк. Φωτιάδου: Σας ευχαριστούμε πολύ. Θέσατε τρία πολύ θεμελιώδη ζητήματα. Το πρώτο είναι η σχέση του εγκλήματος με το δίπολο ασφάλεια και ελευθερία, το δεύτερο που είναι πολύ βασικό είναι τελικά η αιτιολογία, η θεμελίωση των δικαστικών αποφάσεων και ποια δομή πρέπει να έχει αυτή στην ποινική δίκη και, τέλος, την περίφημη αυστηροποίηση των ποινών, ένα θέμα που συζητείται πολύ και που τελικά δεν ξέρεις ακριβώς πού θα κινηθεί ανάμεσα στην έννοια των θεμελιωδών δικαιωμάτων και στην έννοια της αυστηροποίησης ως αφηγήματος ίσως. Δεν είναι δυνατόν να προσεγγίσεις την έννοια της ποινικής δικαιοσύνης και ίσως με αυτό τον τρόπο μετακυλούμε, παρόλο που είναι αλφαβητικά, στον κατάλληλο άνθρωπο που θα εκπροσωπήσει τα δικαιώματα στο πάνελ αυτό. Περνάω τον λόγο στον Γιάννη Ιωαννίδη που είναι Αντιπρόεδρος της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και δικηγόρος, οπότε, Γιάννη, έχεις τον λόγο.

Γ. Ιωαννίδης: Ευχαριστώ πολύ κα. Πρόεδρε, ευχαριστώ τον Κύκλο Ιδεών και ιδίως τον Πρόεδρό του, Ευάγγελο Βενιζέλο. Χθες έριξα μία ματιά σε δύο παλιά σας βιβλία, κ. Πρόεδρε, γιατί νομίζω ότι ταιριάζουν δύο πράγματα που διάβασα εκεί με το συγκεκριμένο πρώτο κύκλο στον οποίο συμμετέχουμε, που όπως λέτε στο κείμενο

εισαγωγής της διημερίδας αυτής είναι ο πιο πολιτικός και σας ευχαριστώ που συμμετέχω σε αυτόν, διότι στην «Πολιτική αναφορά» το 1999 γράφατε ότι η πολιτική ασφαλώς πρέπει να είναι αποτελεσματική αλλά δεν χρειάζεται και να καταπίπτει κανείς στον πρακτικισμό από τη μία μεριά. Αφετέρου στις «Δύο λέξεις» το 2006 γράφατε ότι οι μεταρρυθμίσεις για τις οποίες γίνεται πάρα πολύς λόγος έχουν πρόσημο, δεν είναι ένα ουδέτερο αξιακά κέλυφος και, συνεπώς, καλό είναι να έχουμε μία πολιτική για τις μεταρρυθμίσεις και αυτή να δηλώνεται κιάλας, δεν είναι απλά τεχνική οι μεταρρυθμίσεις. Αυτά και εισέρχομαι στην προβληματική του συγκεκριμένου κύκλου συζήτησης, διότι είναι συνδεδεμένος με τις μεταρρυθμίσεις, για αυτό αισθάνθηκα την ανάγκη να κάνω αυτή την εισαγωγή.

Υπάρχει εμπιστοσύνη στην ελληνική δικαιοσύνη; Είδαμε τη μελέτη που μας παρουσιάστηκε από τον κ. Φαναρά, εγώ εμπειρικά μιλώντας –χωρίς καμία διάθεση να αμφισβητήσω τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής– θα ήμουν μάλλον πιο απαισιόδοξος σε σχέση με την αίσθηση που υπάρχει στην ελληνική κοινωνία της εμπιστοσύνης στην ελληνική δικαιοσύνη. Βεβαίως αυτές οι συζητήσεις αναγκαστικά γίνονται σε μέρη αντίστοιχα όπως αυτό, σε ένα καλό ξενοδοχείο, αλλά καλό είναι να παίρνουμε μία εικόνα και του τι συμβαίνει εκεί έξω και με το ρίσκο ενδεχομένως, αν και δεν θα μου απέδιδε αυτόν τον χαρακτηρισμό, να εμφανισθώ κάπως αντισυστημικός, θα σας διαβάσω ένα στίχο, «Για αυτό μη ρωτάς τι έχει γίνει και δεν εμπιστεύομαι τη δικαιοσύνη». Αυτός είναι ένας στίχος του ΛΕΞ, ο ΛΕΞ εάν δεν σας λείει κάτι, σε πολλούς νομικούς το “lex” παραπέμπει σε κάτι άλλο, αλλά ο ΛΕΞ είναι ένας ράπερ ο οποίος στις αρχές του καλοκαιριού μάζεψε 25.000 κόσμο στη Νέα Σμύρνη και πριν από λίγες εβδομάδες στη Θεσσαλονίκη επίσης γέμισε το Καυτανζόγλειο, κ. Πρόεδρε, και είχε και έναν άλλο στίχο –αυτός που σας διάβασα πριν είναι από το τραγούδι του “Air Max”– στο τραγούδι του «Καταδίκη» που λέει «Ποια είναι αυτή η δικαιοσύνη που όλο ψάχνεις να βρεις, λες και νοιάστηκε κανείς τι θα απογίνουμε εμείς». Γιατί τα λέω αυτά; Γιατί θεωρώ ότι ένα μείζον θέμα που έχουμε και το οποίο αντανακλά στην εμπιστοσύνη στη δικαιοσύνη, είναι κάτι που δεν ακούστηκε καθόλου μέχρι τώρα, βέβαια έγιναν νύξεις σε πλευρές του φαινομένου και από τον Αλέξανδρο Σισιλιάνο και από άλλους όσον αφορά τις φυλακές, γιατί σχετίζεται, οι ανισότητες και ιδίως η ανισότητα πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Δηλαδή, για να διευκρινίζω, προφανώς αυτό είναι ένα μέρος του όλου προβλήματος των ανισοτήτων που έχουμε στην ελληνική κοινωνία –και όχι μόνο στην ελληνική– και είναι επίσης ο τρόπος με τον οποίο αντανακλάται το πρόβλημα των ανισοτήτων στην έλλειψη εμπιστοσύνης και στην απονομιμοποίηση του πολιτικού συστήματος γενικά και των θεσμών του κράτους δικαίου γενικότερα, έτσι και στη δικαιοσύνη.

Σε πολλούς δεν αρέσει η ραπ, αλλά ο Φατίχ Ακίν, ο οποίος είναι τώρα στη Θεσσαλονίκη, στο Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης και παρουσιάζει την τελευταία του ταινία που είναι για έναν ράπερ, λέει το εξής ωραίο, «η ραπ είναι προφορική ιστορία, είναι η αφήγηση της ιστορίας της φτώχειας στις αστικές κουλτούρες σε όλο τον κόσμο. Η ραπ είναι ένας αγγελιοφόρος, σε πολλούς ανθρώπους δεν αρέσει, αλλά αυτό που δεν τους αρέσει στην πραγματικότητα είναι το ίδιο το μήνυμα». Τα λέω αυτά γιατί θα πρέπει, νομίζω, μιλώντας για τα θέματα της εμπιστοσύνης στη δικαιοσύνη, το θέμα της ανισότητας να το δούμε στην καρδιά του, το οποίο έχει πάρα πολλές εκφάνσεις, ειδικά στο Ποινικό Δίκαιο θεωρώ ότι εκεί βρίσκει την κορωνίδα του.

Επειδή εκτός από Αντιπρόεδρος της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου είμαι και Αντιπρόεδρος της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, που πολλές φορές μας μπερδεύουν αλλά είναι άλλο το ένα άλλο το άλλο, το ένα είναι θεσμικό όργανο, το άλλο είναι επιστημονικό σωματείο, σωματείο υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θα σας πω ότι εμπειρικά έχει ο καθένας

μία εικόνα του πώς λειτουργεί η ποινική δικαιοσύνη και δη η ελληνική δικαιοσύνη, γενικότερα η ποινική δικαιοσύνη και ειδικότερα ο θεσμός της νομικής βοήθειας. Επειδή όμως ποτέ αυτό το κράτος και αυτό το Υπουργείο δεν έχει κάνει μία αξιολόγηση του θεσμού αυτού, δηλαδή πώς οι φτωχοί συμπολίτες μας έχουν πρόσβαση στη δικαιοσύνη και εάν έχουν, πήραμε την πρωτοβουλία και κάναμε μία μελέτη επάνω στο ζήτημα. Πήγαν δικηγόροι, στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, επί μήνες, στα κακουργήματα, στα μονομελή, τριμελή και πενταμελή εφετεία και παρατήρησαν τις δίκες όπου υπήρχε διορισμός συνηγόρου νομικής βοήθειας. Σπεύδω να σας πω –όποιος θέλει να τη δει με μεγαλύτερη λεπτομέρεια αυτή την έρευνα, έχει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον– ότι απλώς επιβεβαιώσαμε την εμπειρική γνώση που είχαμε, οι περισσότεροι όσοι πηγαίνουμε στα δικαστήρια και πάμε και στα κακουργήματα, είναι τραγικές οι συνθήκες υπό τις οποίες οι φτωχοί συμπολίτες μας παρίστανται ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων. Η υπεράσπιση είναι στην πραγματικότητα ανύπαρκτη και όλο αυτό είναι ένα σύστημα το οποίο, προσέξτε, στοιχίζει κιόλας πολύ, αλλά κανείς δεν αξιολογεί αυτούς τους πόρους και ουδείς ασχολείται με την πραγματική απόδοση δικαιοσύνης στους φτωχούς συμπολίτες μας. Αυτά για να έχουμε μία εικόνα όταν μιλάμε για εμπιστοσύνη στη δικαιοσύνη και απονομιμοποίηση γενικά, ότι υπάρχουν και συγκεκριμένες πρακτικές και αιτίες.

Θα μου επιτρέψετε με αφορμή και αυτό να διαφωνήσω με αυτό που ακούστηκε κατά κόρον στην προηγούμενη συνεδρίαση. Δεν είναι το μόνο πρόβλημα της ελληνικής δικαιοσύνης οι καθυστερήσεις, είναι ένα τεράστιο πρόβλημα αλλά δεν είναι το μόνο πρόβλημα και δεν χρειάζεται να κάνουμε μόνο κομπλιμέντα μεταξύ μας. Υπάρχει θέμα και στην ποιότητα της απονομής της δικαιοσύνης, υπάρχει σοβαρό πρόβλημα στην ποιότητα της απονομής της δικαιοσύνης και ειδικά της ποινικής δικαιοσύνης θα έλεγα, άλλωστε αυτό καταδεικνύεται και από το μεγάλο αριθμό απαλλαγών, που σημαίνει αντιστοίχως. Δηλαδή να μη βλέπουμε μόνο τα στατιστικά στοιχεία όπως μας βολεύει. Αν, όπως ειπώθηκε στην προηγούμενη συνεδρία, επειδή υπάρχουν πολλές απορρίψεις αιτήσεων ακυρώσεως, βγάζουμε το συμπέρασμα ότι υπάρχει δικομανία των Ελλήνων, τότε με την ίδια λογική, επειδή υπάρχουν και πάρα πολλές απαλλαγές στο ακροατήριο, αυτό σημαίνει ότι πάρα πολλοί εισαγγελείς που ασκούν δίωξεις και δικαστές που παραπέμπουν με βουλεύματα δεν κάνουν καλά τη δουλειά τους.

Δεύτερο, όσον αφορά την ποιότητα της δικαιοσύνης, υπάρχει νομίζω σοβαρό πρόβλημα και εδώ θα φθάσω και στο ζήτημα της αντιμετώπισης από την κοινωνία, όσον αφορά το πώς θα αντιμετωπίζονται οι διάφορες υποθέσεις οι οποίες συγκινούν το δημόσιο λόγο πάρα πολύ. Το τελευταίο διάστημα έχουμε πάρα πολλές τέτοιες. Έχει γίνει πάρα πολύ κουβέντα για το κοινό περί δικαίου αίσθημα, τώρα το κοινό περί δικαίου αίσθημα τι είναι; Έχει ένα ενδιαφέρον, σίγουρα καταρχάς δεν είναι γενικά αυτό που θα αποτυπώνεται στις έρευνες της κοινής γνώμης ή στην κοινή γνώμη. Η κοινή γνώμη εξάλλου ο Χατζιδάκις έλεγε ότι είναι κοινότατη. Από την άλλη μεριά, δεν είναι και αληθές ότι θα πρέπει να στιγματίζεται οποιαδήποτε κοινωνική αντίδραση ή οποιοδήποτε κοινωνικό κίνημα αναπτύσσεται ή οποιοσδήποτε διάλογος υπάρχει για εν εξελίξει υποθέσεις. Υπάρχει εύλογο ενδιαφέρον της κοινωνίας για πολλές δίκες και πόσω μάλλον για εκείνες που έχουν και αμιγώς πολιτικό ενδιαφέρον. Υπ' αυτή την έννοια θα έλεγα εγώ ότι όλα είναι και ζητήματα λίγο σταθμίσεων και ειλικρίνειας. Δηλαδή, για παράδειγμα, εμείς συμμετείχαμε σε μία καμπάνια για τη δίκη της Χρυσής Αυγής και βγάλαμε το σύνθημα που κυκλοφόρησε «Δεν είναι αθώοι». Το κάναμε αυτό αυτό διότι στην υπόθεση της Χρυσής Αυγής υπήρξε αβελτηρία κρατική και της δικαιοσύνης για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα και υπήρχε εύλογο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης. Αυτή η ανοχή που είχε επιδειχθεί σε εγκληματικές συμπεριφορές, από αστυνομία και δικαιοσύνη για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, υπήρχε εύλογη

ανησυχία και εύλογο ενδιαφέρον, πέραν των γενικότερων πολιτικών προεκτάσεων της υπόθεσης, να μην επιδειχθεί και αυτή τη φορά. Είναι άλλο αυτό από κάποιους ιδιωτικούς φορείς, όπως είμαστε εμείς, από πολίτες, και είναι εντελώς διαφορετικό πράγμα η διαπόμπευση κατηγορουμένων σε αδύναμη και ευάλωτη θέση, προσώπων συγκεκριμένων δηλαδή, και πόσω μάλλον, θα πρόσθετα, ακόμα και πρώην δυνατών που όμως τώρα είναι στην πτώση τους και οι οποίοι διαπομπεύονται με τρόπους μεσαιωνικούς.

Άρα μία κουβέντα για να τελειώσω όμορφα, μίλησα για τη ραπ πριν, πρέπει να σας πω ότι το 2009 είχα μία εισήγηση και ο τίτλος της εισήγησης «Το δόγμα της μηδενικής ανοχής», και είχα την έμπνευση να ψάξω στη google το «μηδενική ανοχή» και έβαλα μηδενική ανοχή και Χρυσοχοϊδης, μηδενική ανοχή και Παπουτσής, μηδενική ανοχή και Χατζηδάκης –Υπουργούς Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης εκείνης της εποχής– μηδενική ανοχή και Δένδιας, όλοι είχαν κάνει δηλώσεις περί μηδενικής ανοχής. Όταν έβαλα μηδενική ανοχή σκέτο, τι βγήκε; Βγήκε το hip hop συγκρότημα από την Πάτρα, το οποίο ήταν ένα χρυσαυγίτικο συγκρότημα όπου ο βασικός του στίχος, ο στίχος με τον οποίο ξεκινούσε το τραγούδι ήταν ο εξής και θα σας τον διαβάσω. Τέλος πάντων, για να μην καθυστερώ έλεγε εν ολίγοις το εξής «η δικαιοσύνη είναι επιλεκτική, δουλεύει για το σύστημα που εξυπηρετεί, η αστυνομία έχει χάσει την ουσία, στους δρόμους της πατρίδας βασιλεύει η ασυδοσία». Άρα, θέλει πολύ μεγάλη προσοχή στον τρόπο που εμείς ως κοινωνικοί φορείς συμμετέχουμε σε αυτόν τον δημόσιο διάλογο και παίρνουμε θέση για θέματα δικαιοσύνης, πλην όμως θεωρώ ότι είναι καθήκον και των συλλογικοτήτων και των επιστημονικών ενώσεων, ακόμα και των πολιτικών κομμάτων, να συμμετέχουν και να καταδεικνύουν εκεί που υπάρχουν ελλείμματα στους θεσμούς και ένας από αυτούς είναι και η δικαιοσύνη. Ευχαριστώ.

Αлк. Φωτιάδου: Σε ευχαριστούμε, μας έκανες και μία περιήγηση στην ελληνική ραπ,, βέβαια να πούμε εδώ πιο πολύ περίμενα λίγο Βαμβακάρη, «Αντιλαλούν οι φυλακές». Βασικά σε όλα τα κοινωνικά κινήματα, δηλαδή και στην Αμερική, υπάρχουν πάρα πολλά τραγούδια για τη δικαιοσύνη. Η hip hop ασχολείται πάρα πολύ. Ακόμα και δικηγόρος της Ένωσης Δικαιωμάτων έχει σαμπλάρει σε ταινίες του Σπάικ Λι.

Μας έθεσες δύο ζητήματα νομίζω βασικά, το ένα είναι να μπορούμε στην ποιότητα της δικαιοσύνης και να μην ντρεπόμαστε να πούμε ότι μερικές φορές πρέπει να κάνουμε κριτική στις δικαστικές αποφάσεις και να μη λέμε ότι όλα είναι καλά. Το δεύτερο το οποίο θα ήθελα να το συζητήσουμε και με τους επόμενους, είναι πώς τραβάς τη διαχωριστική γραμμή του να κατεβαίνεις στο δρόμο για μία απόφαση που εκδικάζεται. Δηλαδή πώς ο πολίτης θα πει, είμαι okay να κατεβώ έξω από το δικαστήριο και να γκαρίζω για τον Ζακ ή για τη Χρυσή Αυγή, αλλά να μην κατεβώ για τον πιο ευάλωτο; Πώς θα βρούμε αυτή τη διαχωριστική γραμμή χωρίς να περάσουμε σε μία αντιθεσμικότητα και χωρίς τελικά αυτό το πράγμα να προστατεύει και να μην υπονομεύει το κράτος δικαίου;

Επειδή ο χρόνος πιέζει δεν θα θέσω άλλο ερώτημα και θα περάσουμε κατευθείαν στον Αντώνη Καραμπατζό, ο οποίος θα μας βάλει στις παραμέτρους του κράτους δικαίου και στο πώς επιδρά πιο τεχνικά, νομίζω, αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Αυτό από το οποίο ξεκινήσαμε, την καταπολέμηση της διαφθοράς, την οικονομική ανάπτυξη και τελικά, στην εμπιστοσύνη των πολιτών.

Αντ. Καραμπατζός: Ευχαριστώ πολύ κ. Φωτιάδου και ευχαριστώ πολύ τον Κύκλο Ιδεών και τον Πρόεδρό του, τον κ. Βενιζέλο, για την εξαιρετικά τιμητική πρόσκληση. Πολλά από όσα θα μπορούσε να πει κανείς απαντώντας στα δύο βασικά ερωτήματα αυτής της συνεδρίας έχουν ήδη λεχθεί, αλλά θα προσπαθήσω να τα φωτίσω από μία διαφορετική οπτική, κυρίως από την οπτική των διεθνών εκθέσεων και των ευ-

ρωπαϊκών θεσμών. Θέλω εκ προοιμίου να πω επειδή ειπώθηκε ορθώς καταρχήν και από τον Πρόεδρο, τον κ. Σκουρή, στην προηγούμενη συνεδρία, δεν είναι αλάνθαστες αυτές οι εκθέσεις αλλά αποτελούν έναν πολύ σημαντικό οδηγό. Το λέω αυτό και με την εμπειρία την πανεπιστημιακή που έχω, όταν έχουμε εξωτερική αξιολόγηση στο πανεπιστήμιο, πολλά από αυτά που μας λένε οι εξωτερικοί αξιολογητές είναι ορθά και πολλές φορές μπορεί να μην τα βλέπαμε εμείς, αλλά είχαμε την ανάγκη να μας τα πει κάποιος εξωτερικός παρατηρητής.

Στο βασικό ερώτημα αυτής της συνεδρίας, δίχως αμφιβολία απονομή της δικαιοσύνης χωρίς δικαιοκρατικές εγγυήσεις δεν νοείται. Τι εννοούμε ως τέτοιες εγγυήσεις; Εννοούμε αμεροληψία, ανεξαρτησία, θεμελιωμένη και αιτιολογημένη δικαστική κρίση, αλλά και ταχύτητα στην έκδοση αποφάσεων. Δικαιοσύνη η οποία έρχεται εξαιρετικά αργοπορημένη, εξαιρετικά καθυστερημένη, τείνει να μην είναι δικαιοσύνη. Δεν θα πω το συνήθως λεγόμενο ότι ισοδυναμεί με αρνησιδικία, αλλά δεν επαρκεί. Δυστυχώς η απονομή της δικαιοσύνης πάσχει πολλαπλώς στη χώρα μας, αλλά όλες αυτές οι δυσλειτουργίες, όπως κυρίως η βραδύτητα στην έκδοση των αποφάσεων, πλήττουν, μειώνουν την εμπιστοσύνη των πολιτών και της κοινωνίας στο θεσμό της δικαιοσύνης συνολικά και ενώ έχουμε εξαιρετικούς δικαστές που πραγματικά τιμούν το ύψιστο λειτούργημα που υπηρετούν, αδικούνται από τη δομή και τη διάρθρωση αυτού του συστήματος.

Δεν θέλω να πάω μακριά, γνωρίζω ότι ήδη ακροθιγώς έχει αναφερθεί, συνεπώς ας πάμε στη δίκη στο Μάτι. Σας λέει κάτι το όνομα Άρης Χερουβείμ; Θα μπορούσε να είναι οποιοδήποτε άλλο όνομα. Υπάρχει ένα ρεπορτάζ της κ. Μάνδρου και της κ. Κακαουνάκη στη χθεσινή Καθημερινή της Κυριακής, αυτός ο άνθρωπος είναι συγγενής θυμάτων στο Μάτι, έχει χάσει τη μητέρα του, έχει χάσει την αδελφή του και τις δύο ανιψιές του, και βρέθηκε στη δίκη, όταν άρχισε εκείνη τη Δευτέρα, στο κτίριο 9 στην αίθουσα 12 της Ευελπίδων –όσοι έχουμε πάει, γνωρίζουμε τι φέρουσα ικανότητα έχει αυτή η αίθουσα, δηλαδή τι ικανότητα απορρόφησης κοινού, κατηγορουμένων και μαρτύρων– και βρέθηκε εκεί για να βρει το δίκιο του, για να δει τι θα γίνει με την υπόθεση που τον πονά τόσα χρόνια. Και αντίκρουσε αυτή την κατάσταση που όλοι είδαμε και διαβάσαμε στις εφημερίδες.

Παλαιότερα δε, σε συζήτηση που είχα με προϊστάμενο του Εφετείου Αθηνών, σε μία πολύ ωραία ξενάγηση που είχαμε κάνει στο ανώτατο δικαστήριο, στον Άρειο Πάγο και μετά στο Εφετείο Αθηνών, για πρώτη φορά τότε ήρθα ενώπιος ενωπίω με το φαινόμενο των σπαστών δικών. Οι πολύκροτες δίκες που όλοι γνωρίζουμε, από τη Siemens μέχρι τη Χρυσή Αυγή, που διήρκεσε πεντέμισι χρόνια, τρεισήμισι η δίκη για τα μαύρα ταμεία της Siemens, γίνονταν σπαστά και αυτές. Τρίτες, Πέμπτες και ούτω καθεξής, για κάποιο διάστημα μπορεί να υπήρχε μία μεγάλη διακοπή και μετά επανέρχονταν. Όλα αυτά είναι ζητήματα που πρέπει να τα αντιμετωπίσουμε. Η καθυστερημένη απονομή δικαιοσύνης, σωστά επισημάνθηκε προηγουμένως, και για εμένα είναι ο νούμερο ένα παράγοντας ο οποίος θα πρέπει να προσεχθεί.

Έρχομαι σε κάποια στοιχεία πολύ ενδεικτικά. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, μέσος χρόνος επίλυσης μίας δικαστικής διαφοράς στη χώρα μας είναι οι 1.711 ημέρες, δηλαδή τεσσεράμισι και πλέον χρόνια, ενώ ο μέσος όρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι 455 ημέρες. Η κατάσταση αυτή δεν καταγράφεται μόνο σε αυτές τις εκθέσεις που έχουμε ήδη αναφερθεί, υπάρχει και η έκθεση της Commission το 2022 για τη δικαιοσύνη, είναι το EU Justice Scoreboard. Η έκθεση αυτή είναι πολύ αναλυτική, καταλαμβάνει κυρίως τα έτη 2012-2020. Βέβαια να πούμε κάτι εδώ, οι μέσοι όροι μπορεί ενίοτε να είναι και παραπλανητικοί και να αποκρύπτουν τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των διαφόρων δικαιοδοσιών. Επίσης, ο χρόνος επίλυσης μίας διαφοράς εξαρτάται από διάφορους επιμέρους παράγοντες, είδος διαδικασίας και ούτω καθεξής.

Εκεί που φαίνεται από όλες τις εκθέσεις, τις πιο πρόσφατες τουλάχιστον, να υπάρχει μία σημαντική πρόοδος, είναι στα διοικητικά δικαστήρια και ιδίως έχω γνώση από στοιχεία που έχουν τεθεί υπόψη μου στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών, όπου πραγματικά έχει γίνει εξαιρετική δουλειά.

Όπως επισημαίνεται ορθά σε μία άλλη έκθεση, στην έκθεση Πισσαρίδη, οι καθυστερήσεις στην έκδοση των αποφάσεων δεν οφείλονται σε υποστελέχωση των δικαστηρίων, τουναντίον ο αριθμός των δικαστών μας είναι αναλογικά υψηλότερος από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για παράδειγμα το 2017 η Ελλάδα είχε 26,5 δικαστές ανά 100.000 κατοίκους, έναντι 24,2 στη Γερμανία, 10,7 στην Ιταλία και 10,5 στη Γαλλία. Το πρόβλημά μας όμως φαίνεται ότι έγκειται στην αναποτελεσματική κατανομή των δικαστών στους διάφορους βαθμούς, θα έπρεπε να είχαμε περισσότερους δικαστές στον πρώτο βαθμό.

Ένας επιπλέον καθοριστικός παράγοντας για τις καθυστερήσεις, που όλοι τον γνωρίζουμε, είναι η ελλιπής υποστήριξη των δικαστών από δικαστικούς υπαλλήλους. Ενώ κατά μέσο όρο στις χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης αντιστοιχούν περίπου τρεις υπάλληλοι ανά δικαστή, η αντίστοιχη αναλογία μέχρι πριν από δύο χρόνια στο Συμβούλιο της Επικρατείας ήταν περίπου 0,5, δηλαδή μισός υπάλληλος ανά δικαστή. Η έλλειψη ικανού αριθμού δικαστικών υπαλλήλων αναγκάζει συχνά τους δικαστές να ασχολούνται και με ζητήματα γραμματειακής φύσεως, δυστυχώς το φαινόμενο αυτό μας είναι γνωστό και στο πανεπιστήμιο. Φυσικά ευθύνες φέρουμε και εμείς οι ίδιοι οι δικηγόροι, προπάντων με τη συχνά παρελκυστική συμπεριφορά μας, βλέπετε το φαινόμενο των συνεχών αναβολών στα πολιτικά και τα ποινικά δικαστήρια και αυτό θα πρέπει να το εξετάσουμε με τους οικείους δικηγορικούς συλλόγους. Δεν λέω βεβαίως ότι δεν έχει συντελεστεί πρόοδος, έχει συντελεστεί πρόοδος σε πολλά ζητήματα, ήδη έχει δρομολογηθεί μετεγκατάσταση του Πρωτοδικείου Αθηνών προκειμένου να βρεθούν νέες κτιριακές υποδομές, ιδίως για μεγάλες δίκες, έχουν προωθηθεί εναλλακτικοί μηχανισμοί επίλυσης διαφορών, υπάρχει και η πρόσληψη περισσότερων δικαστικών υπαλλήλων, όπως επίσης και η ψηφιοποίηση της δικαιοσύνης.

Έρχομαι σε έναν δεύτερο παράγοντα εν τάξει, επισημαίνεται και αυτός δυστυχώς από όλες τις πρόσφατες εκθέσεις: είναι η γενικευμένη αίσθηση διαφθοράς που αφορά στο σύνολο των θεσμών της χώρας και όχι μόνο στη δικαιοσύνη, αλλά δυστυχώς συμπαράσχει και αυτήν. Στην έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το κράτος δικαίου στην Ελλάδα το 2022, αναδεικνύεται ανάμεσα σε άλλες παθογένειες η διάχυτη αίσθηση διαφθοράς που υπάρχει στην ελληνική κοινωνία, φαινόμενο βεβαίως όχι των τελευταίων ετών. Τα ποσοστά που καταγράφει εδώ το ειδικό βαρόμετρο για τη διαφθορά το 2022 υπερβαίνουν κατά πολύ τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και το φαινόμενο αυτό συνδέεται μεταξύ άλλων με τον χαμηλό αριθμό καταδικών για υποθέσεις διαφθοράς ή τη στασιμότητα στην εκδίκασή τους. Παράλληλα στην έκθεση της Commission για τη δικαιοσύνη το 2022, αναδεικνύεται η σαφής γενικευμένη αίσθηση περί ύπαρξης παρεμβάσεων ή πιέσεων στο χώρο της δικαιοσύνης από πλευράς της εκάστοτε κυβέρνησης και των πολιτικών ή σε ένα δεύτερο επίπεδο από οικονομικά ή άλλα συμφέροντα.

Συναφώς, η εξέλιξη πολύκροτων υποθέσεων πρόσφατα, σε δικαστικό ή ανακριτικό επίπεδο, αφήνουν οπωσδήποτε μία ανησυχητική πικρή επίγευση, επιτείνουν το αίσθημα καχυποψίας των πολιτών και ενισχύουν τον αντισυστημισμό κάθε απόκλισης, το τόνισε προηγουμένως και ο κ. Ιωαννίδης και σε αυτό το σημείο θα συμφωνήσω απόλυτα μαζί του. Σε αρκετές περιπτώσεις, όπως έχω πει με άλλη αφορμή, μένει να πλανάται στην ατμόσφαιρα ένα ανεξήγητο γιατί και όπως είναι φυσικό αυτό το γιατί» επιτρέπει σε φήμες βάσιμες ή ανεπείριστες να υποσκάπτουν την εμπιστοσύνη των πολιτών σε βασικούς πυλώνες του κράτους δικαίου.

Θα μου επιτρέψετε να κλείσω με μία σύντομη ιστορία που αφορά τη σχέση δικαιοσύνης με τις επενδύσεις και την οικονομική ανάπτυξη. Πάμε στις αρχές του 17ου αιώνα, έχουμε ένα Γερμανό επιχειρηματία ο οποίος δίνει ένα χρηματικό ποσό στα δύο του παιδιά προκειμένου να ξεκινήσουν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα. Ο ένας εξ αυτών δανείζει έναν Ολλανδό υποδηματοποιό προκειμένου αυτός να ανοιχθεί στην αγορά του Παρισιού. Ο έτερος, ο άλλος του γιος, παίρνει αυτό το ποσό και δανείζει το Βασιλιά της Ισπανίας προκειμένου αυτός να χρηματοδοτήσει έναν πόλεμο κατά των Τούρκων. Τα πράγματα όμως δεν εξελίσσονται καλά, ο Ολλανδός έμπορος, ο Ολλανδός υποδηματοποιός αποτυγχάνει στο εγχείρημά του να διεισδύσει στην αγορά του Παρισιού και, από την άλλη πλευρά, ο Βασιλιάς της Ισπανίας ζητάει ακόμα περισσότερα χρήματα προκειμένου να χρηματοδοτήσει τις αυξανόμενες ανάγκες του πολέμου κατά των Τούρκων. Και οι δύο αρνούνται να αποπληρώσουν το χρέος τους έναντι των γιών του Γερμανού επιχειρηματία. Ο μπαμπάς είναι έξαλλος, οργισμένος και τους ζητάει να διεκδικήσουν τα οφειλόμενα ποσά ενώπιον της δικαιοσύνης. Ο ένας γιος στρέφεται ενώπιον των δικαστηρίων της Ισπανίας, τα οποία όμως απορρίπτουν αμέσως την προσφυγή του, διότι υπόκεινται στην άμεση εξουσία του Βασιλιά και κάνουν ό,τι εκείνος θελήσει. Αντιθέτως, στα ολλανδικά δικαστήρια, ο άλλος του γιος βρίσκει το δίκιο του, επιβάλλει κατάσχεση σε περιουσιακά στοιχεία του Ολλανδού εμπόρου και επιστρέφει στον πατέρα του πολύ-πολύ ικανοποιημένος.

Το φανταστικό αλλά εύγλωττο αυτό παράδειγμα, προέρχεται από ένα ευπώλητο βιβλίο, από το βιβλίο του Χαράρι "Sapiens", αλλά η ιδέα η οποία περιέχεται σε αυτό το παράδειγμα αναπτύσσεται με πολύ πιο επιστημονικό τρόπο από τους Ατζέμογλου και Ρόμπινσον στο βιβλίο τους "Why Nations Fail", («γιατί τα έθνη αποτυγχάνουν»). Η ιδέα είναι ιδιαίτερα σημαντική, μας λέει ότι χώρες όπως η Ολλανδία παρά το μικρό δέμας τους, κατόρθωσαν να εξελιχθούν σε παγκόσμιες χρηματοοικονομικές δυνάμεις επειδή έδωσαν μεγάλη σημασία σε εκείνα τα στοιχεία που συγκροτούν ένα σύγχρονο και αποτελεσματικό κράτος δικαίου, προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας, τήρηση των συμβάσεων, αποτελεσματική και ανεξάρτητη απονομή της δικαιοσύνης.

Γενικότερα, θα πρέπει να τονισθεί εδώ ότι η αποτελεσματική λειτουργία των θεσμών, του κράτους δικαίου και ιδίως του συστήματος απονομής δικαιοσύνης, αποτελεί βασικό όρο για μία βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, αλλά και για τη γενικότερη ευημερία μίας χώρας. Δυστυχώς στην Ελλάδα συχνά λησμονούμε αυτή την κρίσιμη παράμετρο όταν μιλάμε για την ανάγκη προσέλκυσης σοβαρών επενδυτών. Αναφέρουμε διάφορα κίνητρα, πολλά από αυτά είναι σωστά, φορολογικά για παράδειγμα, παραλείπουμε όμως συχνά το πιο σημαντικό, την ανάγκη ύπαρξης σταθερών θεσμών και εύρυθμης λειτουργίας του κράτους δικαίου, που θα έχουν την ικανότητα να είναι εκεί, ακόμα και εάν αλλάξει μία κυβερνητική πλειοψηφία η οποία είναι φιλική προς τις επενδύσεις.

Συχνά ακούμε στην Ελλάδα, επί χρόνια όχι μόνο τώρα, ότι κάτι πρέπει να γίνει με εντολή πρωθυπουργού, αυτό όμως δεν είναι ο σωστός τρόπος για να γίνονται οι επενδύσεις σε μία χώρα η οποία θέλει να κρατήσει επενδυτές επί μακρό χρονικό διάστημα. Ας ελπίσουμε ότι εθνικές και διεθνείς εκθέσεις αλλά και θεματικά συνέδρια όπως το σημερινό του Κύκλου Ιδεών, θα συμβάλουν, μπορούν να συμβάλουν, στη συνειδητοποίηση της κρισιμότητας που έχει το ζήτημα της μεταρρύθμισης του συστήματος απονομής δικαιοσύνης και μπορούν να αφυπνίσουν τον πολιτικό και το νομικό κόσμο της χώρας. Για εμένα πρώτα έρχεται η αφύπνιση και μετά η μεταρρύθμιση. Ευχαριστώ πολύ.

Αлк. Φωτιάδου: Σε ευχαριστούμε πολύ γιατί ουσιαστικά συνέθεσες τις διάφορες παραμέτρους του κράτους δικαίου που αλληλεπιδρούν. Μου θύμισες μία παλιότερη

απόπειρα του Τομ Γκίνσμπεργκ σε ένα κείμενό του να κριτικάρει τον τρόπο με τον οποίο μετρούνται οι παράμετροι του κράτους δικαίου, όπου είχε βρει ακριβώς ότι συσχετίζονται μεταξύ τους και ίσως αυτό που γίνεται σήμερα εδώ είναι πολύ σημαντικό, ακριβώς γιατί πρέπει να βρούμε ποιοι είναι αυτοί οι συσχετισμοί ανάμεσα στη διαφθορά, στην ανάπτυξη, στη δικαιοσύνη, ίσως και στην ισότητα που έθιξε πολύ σωστά και στην ουσιαστική δικαιοσύνη που μας είπε ο Γιάννης. Δεν θα μπω στον πειρασμό να αναλύσω περισσότερο εκείνο το κείμενο του Τομ Γκίνσμπεργκ και θα περάσουμε αμέσως στον Αντύπα Καρίπογλου δικηγόρο, που τον ξέρουμε πολλοί και από τις παρεμβάσεις του τις δημόσιες.

Αντ. Καρίπογλου: Καλησπέρα. Όταν είναι κανείς από τους τελευταίους ομιλητές, στο τελευταίο πάνελ μίας μεγάλης ημέρας, είναι πολύ δύσκολο να βρει κάτι πρωτότυπο να πει για να κερδίσει το ενδιαφέρον του ακροατηρίου, ειδικά όταν οι προηγούμενοι ομιλητές είναι τόσο επαρκείς, οπότε νομίζω ότι το μόνο που μπορεί να κάνει για να κερδίσει τουλάχιστον τη συμπάθεια είναι να τάξει ότι θα είναι σύντομος, να δωροδοκήσει το ακροατήριο.

Ο τίτλος της σημερινής συζήτησης, αυτής της συζήτησης της συγκεκριμένης, είναι εάν η δικαιοσύνη μπορεί να λειτουργήσει χωρίς τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου και ένα δεύτερο ερώτημα, πώς αντιλαμβάνεται η κοινωνία την έννοια της δικαιοσύνης. Στο πρώτο ερώτημα νομίζω ότι όλοι συμφωνούμε, στην ουσία είναι ένα μη ερώτημα, δεν υπάρχει δικαιοσύνη χωρίς τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου, δεν υπάρχει η δικαιοσύνη ως θεσμός, ως μηχανισμός έκδοσης αποφάσεων της πολιτείας χωρίς να υπάρχουν οι εγγυήσεις του κράτους δικαίου που η ίδια η πολιτεία θέτει.

Οπότε είναι το δεύτερο ερώτημα για εμένα που είναι πολύ ενδιαφέρον, γιατί εάν η κοινωνία δεν αντιλαμβάνεται τη δικαιοσύνη με αυτόν τον τρόπο που ορίζεται στο πρώτο ερώτημα, σημαίνει ότι δεν είναι υποχρεωτικό να αντιλαμβάνεται ότι χρειάζονται και οι εγγυήσεις του κράτους δικαίου. Έχουμε μία διάσταση πολλές φορές ανάμεσα –εάν δεν είναι ίδιος ο ορισμός που δίνουμε– σε αυτό που η κοινωνία θεωρεί δίκαιο και ανάμεσα σε αυτό που είναι το Δίκαιο με δέλτα κεφαλαίο, το σύνολο των κανόνων. Νομίζω ότι η κοινωνία αντιλαμβάνεται τη δικαιοσύνη και το δίκαιο με δέλτα μικρό, δηλαδή θέλει να είναι κάτι δίκαιο, να το αισθάνεται η ίδια ως δίκαιο.

Όπως συμβαίνει συνήθως στα περίπλοκα ζητήματα υπάρχουν στα άκρα ξεκάθαρους θέσεις και στη μέση είναι μία πολύ μεγάλη γκριζα περιοχή. Ας πούμε όλοι συμφωνούμε ότι η ανθρωποκτονία είναι ένα βαρύ έγκλημα και χρειάζεται μία βαριά τιμωρία, δεν είναι δύσκολο να τα βρούμε εδώ. Οπότε εάν φτιάξουμε ένα νόμο που να λέει ότι η ανθρωποκτονία, για παράδειγμα, τιμωρείται με αυστηρή επίκληση, είναι φυσιολογικό ότι η κοινωνία θα αντιδράσει, δεν θα το θεωρεί αυτό δικαιοσύνη. Αυτό είναι το εύκολο, αλλά στις περιπτώσεις δικαιωμάτων των κατηγορουμένων που οδηγούν σε απαλλαγές, στις περιπτώσεις παραγραφών, που θίχτηκαν προηγουμένως, στις περιπτώσεις πολλών εγγυήσεων του κράτους δικαίου που στη συνείδηση του κόσμου οδηγούν σε ελάφρυνση των ποινών, σε ατιμωρησία, σε οτιδήποτε, είναι πολύ δύσκολο να συμπέσουν η αντίληψη της κοινωνίας για τη δικαιοσύνη, η οποία απλώς βλέπει έναν που έκανε ένα έγκλημα να μην τιμωρείται όπως το θεωρεί δίκαιο και η αντίληψη των νομικών που θεωρούν ότι αυτό έπρεπε να γίνει γιατί τα δικαιώματα του κατηγορουμένου ή ο θεσμός της παραγραφής –το είπε πολύ σωστά ο κ. Αργυρόπουλος– γίνονται και για να διασφαλισθεί η ορθότητα της απόφασης –ενώ η κοινή γνώμη δεν ενδιαφέρεται πάντοτε για την ορθότητα της απόφασης, αφού έχει καταλήξει συχνά πριν βγει η δικαστική απόφαση– αλλά και για να προστατευθούν άλλα αγαθά, ας πούμε το να μην μπορεί να χρησιμοποιηθεί ένα αποδεικτικό στοιχείο εναντίον ενός κατηγορουμένου, μερικές φορές ευνοεί τον κατηγορούμενο και τον

ευνοεί άδικα ας το πούμε και για εμάς, αλλά γίνεται για να προστατευθεί συνολικά η κοινωνία από κακή χρήση ερευνών ή παραβιάσεις των δικαιωμάτων όλων των πολιτών από τις αρχές.

Θεωρώ, λοιπόν, ότι ο πυρήνας αυτής της συζήτησης για το κράτος δικαίου και τη σχέση της δικαιοσύνης σήμερα, στον πυρήνα της συζήτησης αυτής βρίσκεται ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα που παραβλέπουμε. Προσπαθούμε να αντιμετωπίσουμε τα προβλήματα, τα τεχνικά προβλήματα της δικαιοσύνης ώστε να ικανοποιεί τις απαιτήσεις ενός κράτους δικαίου και καλά κάνουμε, γιατί όταν υπάρχει διάσταση ανάμεσα στην κοινωνία και στο νόμο, συχνά είναι ευθύνη του νόμου, είναι λάθος ο νόμος και καλώς πρέπει να τον αλλάξουμε ή είναι λάθος οι διαδικασίες που τηρούμε, και παραβλέπουμε τελείως τη λάθος αντίληψη που μπορεί να δημιουργείται στην κοινωνία. Παραβλέπουμε τελείως ότι εάν η κοινωνία έχει καταλήξει στο τέλος ότι δεν επιθυμεί αυτή τη δικαιοσύνη που εμείς εννοούμε ότι πρέπει να λειτουργεί με το κράτος δικαίου, πιθανώς να καταλήξουμε σε μία δικαιοσύνη που θα αρνείται το κράτος δικαίου.

Θεωρώ ότι ο μεγάλος κίνδυνος σήμερα για τη φιλελεύθερη δημοκρατία συνολικότερα, για τη δικαιοσύνη ειδικότερα και για το κράτος δικαίου που όμως είναι ο θεμελιώδης πυρήνας μίας φιλελεύθερης δημοκρατίας, δεν είναι τόσο ότι δεν κάνουμε πολλές προσπάθειες να έχουμε καλύτερη νομοθεσία, αλλά ότι δεν κάνουμε καμία προσπάθεια να εξηγήσουμε στην κοινωνία γιατί αυτή η νομοθεσία που έχουμε είναι καλή, γιατί τα δικαιώματα των κατηγορουμένων πρέπει να προστατεύονται προς όφελος της κοινωνίας, ότι τα δικαιώματα των κατηγορουμένων δεν είναι κάτι που το κάνουμε για να διευκολύνουμε τον εγκληματία, ότι ο θεσμός της παραγραφής δεν είναι για να γλυτώνει κάποιος την ποινή. Αυτό το κομμάτι το έχουμε αφήσει τελείως ανυπεράσπιστο. Είναι πολύ χρήσιμο να προσπαθήσουμε να επιταχύνουμε την απόδοση της δικαιοσύνης, θεωρώ πραγματικά ότι είναι το πιο σκληρό που συμβαίνει στη δικαιοσύνη, είναι αυτό που την αρνείται στο τέλος την ίδια, αλλά όχι απλώς έχουμε εγκαταλείψει την προσπάθεια να αλλάξουμε τη γνώμη του κόσμου, να τον εκπαιδεύσουμε ας το πω, αλλά τον ενθαρρύνουμε κιόλας.

Ο κ. Αργυρόπουλος έκανε μία αναφορά, είπε ότι έχουμε μπει σε έναν αυτοτροφοδοτούμενο βρόγχο, η κοινή γνώμη ζητά συνεχώς περισσότερες, αυστηρότερες ποινές και δυστυχώς οι πολιτικοί αλλά και οι δημοσιολογούντες τις δέχονται. Έχει παραδοθεί αυτό το κομμάτι σε ένα νομικό λαϊκισμό ιδιόρρυθμο, που είναι και ποινικός και συνταγματικός και αντικοινοβουλευτικός πολλές φορές. Με αποτέλεσμα να βρισκόμαστε σήμερα σε μία κρίση σίγουρα της δικαιοσύνης, της φιλελεύθερης δημοκρατίας και της εμπιστοσύνης της κοινωνίας προς τους θεσμούς, να αγωνιζόμαστε εμείς να φτιάξουμε καλύτερους θεσμούς για να πραγματώσουμε το κράτος δικαίου και να κινδυνεύουμε, αλλά να μην ασχολούμαστε πολύ, με το να αρνηθεί η κοινωνία ότι θέλει να ζει σε ένα κράτος δικαίου. Αυτό δεν λύνεται με γραπτά κείμενα, λύνεται με το να αλλάξει κανείς την άποψη της κοινωνίας. Σας ευχαριστώ.

Αлк. Φωτιάδου: Ευχαριστούμε πολύ γιατί θέσατε το ερώτημα πώς τελικά παρουσιάζεται στην κοινωνία η βασική νομική λογική, δεν είναι απλό. Εγώ να πω ότι προέρχομαι από το Syntagma Watch, έχουμε στήσει το Syntagma Watch και πρέπει να πω ότι μερικές φορές είναι πιο απλό να γράψεις ένα ολόκληρο βαρύ κείμενο με υποσημειώσεις και να απευθυνθείς σε ομότεχνους, παρά να απαντήσεις σε ένα ερώτημα πολίτη για ένα θέμα δικαιοσύνης με έναν τέτοιο τρόπο που να είναι εύληπτος, καθαρός, να τον σέβεται και να μην τον προσβάλλεις. Αυτή είναι μία πολύ δύσκολη δουλειά, η εκλαίκευση, η απλοποίηση με σεβασμό όμως στα βαθιά ερωτήματα που απασχολούν τους πολίτες. Νομίζω ότι με αυτόν τον τρόπο δίνουμε πολύ καλή πάσα στη Δήμητρα Κρουστάλλη, που ουσιαστικά διαμορφώνεται η γνώμη του πολίτη για

τη δικαιοσύνη και σε πολύ μεγάλο βαθμό για την ποινική δικαιοσύνη, από τους δημοσιογράφους, από τα ΜΜΕ, οπότε νομίζω ότι την κατάλληλη στιγμή θα ακούσουμε τη γνώμη σου.

Δ. Κρουστάλλη: Ευχαριστώ Αλκμήνη, ευχαριστώ και τον Κύκλο για την πρόσκληση. Η σχέση των πολιτών με τη δικαιοσύνη περνά μέσα από διάφορους διαθλαστικούς φακούς, ένας εκ των οποίων είναι και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Η σχέση αυτή είναι ευθεία και αδιαμεσολάβητη και επειδή συνήθως δεν υπάρχει χρόνος για νηφάλιες προσεγγίσεις γίνεται ωμή και πρωτόγονη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η περίπτωση της δωδεκάχρονης από τον Κολωνό. Κυρίως αυτά γίνονται στα ποινικά θέματα, στα μεγάλα εγκλήματα, γιατί οι υπόλοιπες υποθέσεις, οι ασφαλιστικές, οι πολεοδομικές, οι φορολογικές, είναι πιο τεχνικές και παρουσιάζονται με μεγαλύτερη σοβαρότητα και από τα δελτία ειδήσεων και από τα υπόλοιπα μέσα ενημέρωσης.

Είδα προηγουμένως στη δημοσκόπηση που παρουσίασε ο Στράτος Φαναράς με την Ιωάννα Μάνδρου, ότι οι πολίτες καταλογίζουν ευθύνες για την κατάσταση στη δικαιοσύνη σε κυρίως τρεις παράγοντες που είναι οι ίδιοι οι δικαστές, το πολιτικό σύστημα, και ο τρίτος παράγοντας είναι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Κοίταξα λίγο πιο προσεκτικά, η άποψη αυτή είναι διακομματική, πολύ ισχυρή στις μικρότερες ηλικίες 17 έως 25 ετών, που ούτως ή άλλως δεν ενημερώνονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, πηγαίνουν στα social media, και στους αγρότες και στην ανώτερη τάξη, άρα είναι και διαταξιακή.

Είπε ο Γιάννης Ιωαννίδης προηγουμένως, εάν υπάρχει εύλογο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης για μεγάλα εγκλήματα και προφανώς υπάρχει αυτό το ενδιαφέρον, αλλά πού είναι το όριο, πότε ξεπερνιέται το όριο του εύλογου ενδιαφέροντος; Γιατί το όριο δεν ξεπερνιέται ούτε από τα ρεπορτάζ ούτε από τα δελτία ειδήσεων, αλλά εγώ πιστεύω από τις τηλεδίκες, εκεί που συνεχώς υπάρχουν ραγδαίες εξελίξεις και καταγιωτικές αποκαλύψεις, είτε αληθινές είτε τραβηγμένες από τα μαλλιά, δεν έχει καμία σημασία όμως, γιατί διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό το κοινό περί δικαίου αίσθημα. Κάθε λεπτομέρεια της ζωής και της προσωπικότητας όποιου ή οποιας κατηγορείται, γιατί ακόμα δεν έχουν φθάσει να γίνουν κατηγορούμενοι για εγκληματικές πράξεις, ανατέμνεται πολλές φορές με παθολογικό ενδιαφέρον. Βλέπω ότι ένα κομμάτι της κοινωνίας συμμετέχει πολύ σε αυτό, λατρεύει να μισεί τους εγκληματίες της διπλανής πόρτας, θα βγει, θα κάνει δηλώσεις στα κανάλια, μεταπηδά από έγκλημα σε έγκλημα με την απόλαυση ενός ηδονοβλεψία ή ενός θεατή δωρεάν show. Γιατί στην πραγματικότητα γίνεται μία θεαματική δίκη πριν την κανονική δίκη, η οποία υπονομεύει ευθέως τη δικαιοσύνη.

Σε αυτό το συνδυασμό παραγόντων δεν υπάρχουν μόνο τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Στον πειρασμό δημοσιότητας μπαίνουν και άλλοι παράγοντες, πρώτη η αστυνομία, κάθε φορά σε μία μεγάλη υπόθεση προσπαθεί να δείξει ότι κάνει πολύ αποτελεσματικά τη δουλειά της, ίσως και υπερβολικά αποτελεσματικά σε ορισμένες περιπτώσεις. Τελευταία έχουμε και το φαινόμενο των συνδικαλιστών αστυνομικών, οι οποίοι γίνονται και συμπαρουσιαστές σε κάποιες εκπομπές. Έχουμε τους δικηγόρους σταρ οι οποίοι θα παίξουν και αυτοί τον δικό τους ρόλο σε όλη αυτή την παράσταση, οι εισαγγελείς θα ασκήσουν δίωξη για το μείζον υπό την πίεση της κοινής γνώμης, αλλά και γιατί, όπως ακούσαμε και νωρίτερα, ελέγχονται συχνότερα οι επικοινωνιακοί και όχι οι αυστηροί εισαγγελείς, άρα θα εξαντλήσουν και αυτοί την αυστηρότητα για να τη βγάλουν καθαρή. Τα στοιχεία τη δικογραφίας, όχι όλα, κάποια διαρρέονται επιλεκτικά από τους δικηγόρους κυρίως. Το τεκμήριο της αθωότητας κουρελιάζεται, γιατί και οι πολίτες τελικά αντιλαμβάνονται στην πλειονότητά τους αυτά που ακούν ως τεκμήρια ενοχής και όχι ως στοιχεία ενός ρεπορτάζ. Έτσι, οι τηλεοπτικές οθόνες

γίνονται έδρες λαϊκών δικαστηρίων με πολύ αποδεκτή ποινή τη διαπόμπευση, συχνά και του θύτη και του θύματος και τα μέσα μαζικής δικτύωσης γίνονται χώροι λυντσαρίσματος.

Όταν φθάνουμε να επιβληθούν οι πραγματικές ποινές από τα κανονικά δικαστήρια, υπάρχει μία αίσθηση ματαίωσης αυτής της καλλιεργημένης προσδοκίας στην κοινή γνώμη. Άρα απογοπεύονται από την ποινή που ακούν, τους φαίνεται ότι κάποιος έπεσαν στα μαλακά, ότι οι ποινές ήταν χάδι, ότι δεν αποδόθηκε δικαιοσύνη. Το σύστημα φαίνεται ανεπαρκές και υπάρχουν και πολλοί συνειρμοί και υποψίες ότι πάσης λογής συμφέροντα παρενέβησαν και εμπόδισαν την ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Στο τέλος και τα ίδια τα μέσα ενημέρωσης κατασπαράσσονται από αυτό το τέρας που εξέθρεψαν, γίνονται μέρος μία γενικότερης συνομοσιολογίας, η κατά συνθήκη αντικειμενικότητά τους εξανεμίζεται, επανακάμπτει στο επόμενο έγκλημα, γιατί θέλει να μάθει και άλλα πράγματα ξανά από την αρχή η κοινή γνώμη και ξανακάνεται με την ίδια ευκολία. Αυτά βέβαια δεν γίνονται τώρα, ούτε μόνο στη χώρα μας, γίνονται και σε πολλές άλλες χώρες. Το μόνο καινούριο είναι η ταχύτητα με την οποία το δράμα κορυφώνεται και εξαφανίζεται από την επικαιρότητα.

Από την υπόθεση της Καρολάιν και έπειτα ξεκίνησε ένας μεγάλος κύκλος βίας που ορισμένοι τον συνδέουν με το τέλος του *lock down* ή με το κίνημα *MeToo*. Τώρα θα πω κάτι που είναι εμπειρικό, δεν έχω στοιχεία επιστημονικά ή στατιστικά, αλλά έβλεπα στο *site* –όλα τα *sites* έχουν ένα μηχανισμό που παρακολουθούν σε πραγματικό χρόνο ποια θέματα κινούν το ενδιαφέρον του κόσμου– ότι με την υπόθεση της Πισπιρίγκου, –αυτό εμένα μου προκάλεσε πολύ μεγάλο ενδιαφέρον–, ότι η κοινή γνώμη κουράστηκε πάρα πολύ νωρίς, στις τρεις εβδομάδες πάνω-κάτω είχε αρχίσει να φθίνει το ενδιαφέρον. Παρόλο που στα μέσα ενημέρωσης ήταν πρώτο θέμα για ακόμα δύο μήνες, η κοινή γνώμη δεν το παρακολουθούσε, παρακολουθούσαν τις καινούριες εξελίξεις και μετά το άφηναν και πήγαιναν σε άλλες ειδήσεις. Τώρα, στην υπόθεση της δωδεκάχρονης έγινε ακόμα πιο μικρό το διάστημα που έδειξε ενδιαφέρον ο κόσμος και πραγματικά δεν ξέρω, υπάρχει ένα μπούκωμα μετά από το τόσο μαρμάζ βίας, φόνων, βιασμών, παιδοβιαστών, ή έχει αναπτυχθεί ένας μιθριδατισμός απέναντι στη βία και στο έγκλημα και κάθε φορά θέλουμε το καινούριο και το παραπάνω και δεν υπάρχει τέλος σε αυτό.

Για να πούμε κάποιες από τις υποθέσεις της τελευταίας περιόδου που απασχόλησαν έντονα την κοινή γνώμη, ήταν η υπόθεση Λιγνάδη, μετά η Πισπιρίγκου, Μίχου, και άλλες μικρότερου ενδιαφέροντος οι οποίες πέρασαν σχεδόν απαρατήρητες. Τώρα βλέπουμε την επικαιρότητα να έχει μοιρασθεί ανάμεσα στο καλάθι του νοικοκυριού και στα εγκλήματα και λίγο ελληνοτουρκικά, Ουκρανία, αυτά έτσι για πασπάλισμα. Δεν ξέρω εάν φτάνει οι νόμοι ή η νοοτροπία μας, ή έτσι εξελίσσεται το σύστημα, αλλά συμφωνώ με τον κ. Καρίπογλου, ότι τελικά η κοινωνία μπορεί να φθάσει να αρνηθεί το κράτος δικαίου. Βλέπουμε το νομικό πλαίσιο να αλλάζει συνεχώς, τον ποινικό κώδικα που εκσυγχρονίσθηκε και μετά ξαναεκσυγχρονίστηκε με καταγγελίες για εξυπηρετήσεις συμφερόντων, βλέπουμε μία βιασύνη να γίνουν νομοθετικές παρεμβάσεις με βάση την επικαιρότητα, διαρκώς αναζητείται και συζητείται πόσο αποτελεσματικές είναι οι ποινές ή το θεσμικό μας πλαίσιο. Πιστεύω ότι όλα αυτά τελικά αντί να ενισχύουν την εμπιστοσύνη των πολιτών στη δικαιοσύνη, την κλονίζουν, γιατί διαρκώς εκσυγχρονίζουμε νόμους οι οποίοι αποδεικνύονται είτε ανεπαρκείς είτε ατελέσφοροι, αλλά τελικά είναι θέμα των νόμων το πρόβλημα αυτό;

Αλκ. Φωτιάδου: Ευχαριστούμε πολύ, μας έδωσες πολύ γλαφυρά το τι παρακολουθούμε στις οθόνες και δεν ξέρω πώς έχει γίνει αυτή η μετάβαση που ίσως στις κρίσεις, στην πρώτη κρίση με τα μνημόνια και τις υποθέσεις που αφορούσαν την τσέπη

του καθένα, ή θεσμικά θέματα με τις τηλεοπτικές άδειες, επίσης υπήρχε ένα ενδιαφέρον σε πιο τεχνικά ζητήματα, σε πιο θεσμικά ζητήματα. Ίσως με το ποινικό ξορκίζουμε το κακό, βλέπουμε το άλλο, χωρίς να κοιτάμε όμως ότι στη βάση του κτυπά η καρδιά των εγγυήσεων του κράτους δικαίου, γιατί τελικά εκεί κάποιος πάει φυλακή, και στις φυλακές, όπως μας εξήγησε ο κ. Σισιλιάνος, χάνεται ή βρίσκεται η ουσία των εγγυήσεων του κράτους δικαίου. Νομίζω ότι μπορούμε τώρα να περάσουμε με αυτό στον Αντεισαγγελέα επί τιμή του Αρείου Πάγου, τον κ. Μαρκή. Κύριε Μαρκή, έχετε το λόγο.

Β. Μαρκής: Το υπαινίχθηκε ο κ. Καρίπογλου, ποιος είναι ο ρόλος και ποια είναι τα προβλήματα του τελευταίου ομιλητού. Έχει όμως και πλεονεκτήματα το να μιλάς τελευταίος, έχεις ακούσει σχεδόν όλες τις απόψεις και μπορείς να αποφύγεις κάποια πράγματα τα οποία ετοιμασες ή να παρέμβεις σε κάποια άλλα με τον ερεθισμό από κάτι που άκουσες. Όντας πια σχεδόν τακτικός συνεργάτης του Κύκλου, ίσως είναι η τέταρτη ή η πέμπτη φορά που μετέχω σε συνέδριό του, θέλω να σας πω το εξής: Πριν από ένα μήνα περίπου, στο προηγούμενο συνέδριο, μιλώντας για μία παρόμοια θεματική είχα πει δύο πράγματα. Πρώτον, ότι πρόβλημα ποιότητας στην ελληνική δικαιοσύνη δεν υπάρχει και δεν υπάρχει γιατί όλο το σύστημα είναι θεμελιωμένο επάνω στην εκδοχή του λάθους και με συνεχείς παρεμβάσεις διαδικαστικές το λάθος αυτό προσπαθεί να διορθωθεί με τα ένδικα μέσα τα οποία υπάρχουν και ότι το βασικό πρόβλημα που υπάρχει είναι οι ρυθμοί απονομής της. Δεν θα μιλήσω γενικά για τη δικαιοσύνη αλλά για την ποινική δικαιοσύνη την οποία υπηρέτησα επί 40 περίπου χρόνια και επί 10-12 χρόνια, μετά την αποχώρησή μου το 2010, εξακολουθώ να ενδιαφέρομαι και να παρακολουθώ το τι συμβαίνει γύρω από αυτή τη θεματική.

Είναι δε χαρακτηριστικό ότι αισθάνομαι δικαιωμένος από τα ευρήματα της έρευνας του κ. Φαναρά, από την οποία προκύπτει ότι άνθρωποι οι οποίοι είχαν επαφή με τη δικαιοσύνη, είτε ως διάδικοι είτε ως μάρτυρες κ.λπ., σε σχέση με την ποιότητα, η μεγάλη πλειοψηφία είχαν απενεμήθη δικαιοσύνη τελικά, πλην βεβαίως του ποσοστού αυτών που έχασαν την υπόθεση. Σε σχέση βέβαια με το άλλο θέμα της καθυστερημένης απονομής, επίσης ήταν σχεδόν αυταπόδεικτο ότι οποιαδήποτε έρευνα θα κατέληγε σε αυτό το συμπέρασμα, ότι το μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων το θεωρούν το βασικό πρόβλημα.

Υπάρχει ένα εύρημα στην έρευνα που με κάνει εν μέρει αισιόδοξο και εν μέρει απαισιόδοξο. Ενώ όσοι είχαν ανάμιξη με τη δικαιοσύνη την τελευταία δεκαετία, σε μεγάλο ποσοστό θεώρησαν ότι σωστά λειτούργησε τελικά, στον γενικό πληθυσμό αυτό αντιστρέφεται και το μεγαλύτερο ποσοστό δεν εκφράζει εμπιστοσύνη προς τη δικαιοσύνη. Ποιο είναι το θετικό; Το θετικό είναι ότι όσο μεγαλύτερο και υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο του ερωτηθέντος, τόσο μειώνεται το ποσοστό αυτών που δηλώνουν ότι δεν έχουν εμπιστοσύνη στη δικαιοσύνη. Αντιθέτως, αυξάνεται το ποσοστό αυτό στους ανθρώπους με μικρότερο μορφωτικό επίπεδο.

Αυτό σημαίνει, κατά την άποψή μου, ότι όλο αυτό το οποίο γίνεται τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει και αποδίδει. Δηλαδή τι είναι αυτό που γίνεται τα τελευταία χρόνια; Έχουμε αφήσει να τοποθετούνται επάνω σε θέματα απονομής δικαιοσύνης και κράτους δικαίου τα «πρωινάδικα», οι ΛΕΞ, και διάφοροι ΛΕΞ, και διάφοροι άλλοι, οι οποίοι διαμορφώνουν μία κοινή γνώμη και κυρίως μία κοινή γνώμη που δεν έχει τα πνευματικά εφόδια για να αξιολογήσει τα πράγματα, αλλά απλώς εντυπωσιάζεται. Επειδή οι δικαστές συνήθως και τα δικαστήρια είναι βουβά, δεν μιλούν, προσπαθούν να μιλήσουν με τις αποφάσεις, είναι φανερό αυτό το οποίο μας περιέγραψε πριν από λίγο η αγαπητή μου Δήμητρα, να πολλαπλασιάζεται και αυτή είναι η ανησυχία μου, το ποσοστό των ανθρώπων που θα πάψουν να έχουν εμπιστοσύνη στη δικαιοσύνη, εάν δεν γίνει αυτό που είπε ο φίλος μου ο Αντύπας, ότι δηλαδή θα πρέπει να αναληφθεί

μία προσπάθεια να εξηγηθεί στην κοινή γνώμη, τι σημαίνει παραγραφή, τι σημαίνει ποινή, τι σημαίνει αυστηροποίηση και ποια συνέπεια μπορεί να έχει για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας. Γιατί είναι μερικές φορές κάποια πράγματα που λέω να αποφύγω να τα λέω, αλλά τι κάνουμε με την αυστηροποίηση;

Πριν από ένα χρόνο περίπου μετ' επαίνων τροποποιήθηκε ο Ποινικός Κώδικας. Έχετε μπροστά σας δύο από τους υπεύθυνους για τον νέο ποινικό κώδικα, οι οποίοι προσπάθησαν να εξυπηρετήσουν συμφέροντα, σύμφωνα με κάποιους ανόητους.. Ο κ. Αργυρόπουλος ήταν ο Πρόεδρος της Επιτροπής που τελικά έκανε το σχέδιο, εγώ ήμουν ο Πρόεδρος της προγενέστερης Επιτροπής που ασχολήθηκε με τον νέο Ποινικό Κώδικα. Άλλαξε λοιπόν η κύρωση για τον ομαδικό βιασμό. Χαιρετήθηκε αυτό το πράγμα από την κοινή γνώμη, από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ότι μπράβο! Ξέρετε ποιο είναι το αποτέλεσμα; Το ότι ομαδικός βιασμός τιμωρείται όσο και η ανθρωποκτονία; Ότι εάν τρεις νεαροί απαγάγουν μία νεαρά και δεν τη βιάσουν - με αυτό που έχει η κοινή γνώμη δηλαδή την ενέργεια της παράνομης συνουσίας-, αλλά με αυτό που οι νομικοί λέμε, τη γενετήσια πράξη, που έχουν πει τα δικαστήρια ότι ακόμα και ένα φιλί με ερωτική διάθεση μπορεί να θεωρηθεί τέτοια πράξη και να θεωρηθεί βιασμός, εφόσον γίνεται χωρίς τη θέληση του θύματος. Εάν αυτοί οι άνθρωποι λοιπόν, οι τρεις, περιορισθούν σε αυτό, θα τιμωρούνται με ισόβια, αλλά εάν τη σκοτώσουν θα τιμωρούνται πάλι με ισόβια. Μπορεί να θεωρηθεί αυτό σωστή νομοθέτηση; Και όμως η νομοθέτηση αυτή χειροκροτήθηκε, επαινέθηκε και εύχομαι –το είπα πριν μερικές ημέρες συζητώντας με τον αγαπητό Γιάννη Ιωαννίδη– να μην υπάρξει ελληνικό δικαστήριο του οποίου η σύνθεση θα έρθει στη δύσκολη αυτή θέση να εφαρμόσει τέτοιες διατάξεις.

Θέλω να τελειώσω με μία βιωματική σχέση μου με ένα πρόβλημα το οποίο ίσως να αφορούσε περισσότερο αυτό που, κ. Βενιζέλο, απασχόλησε προηγούμενο πάνελ, δηλαδή κατά πόσο είμαστε δεκτικοί μεταρρυθμίσεων στον χώρο της δικαιοσύνης. Μέχρι το 2003 η προκαταρκτική εξέταση ήταν καθαρά προαιρετική. Ο Εισαγγελέας εάν ήθελε διέτασε προκαταρκτική εξέταση, συνήθως όμως αρκούσε μία σωστά δομημένη μήνυση για να ασκηθεί ποινική δίωξη. Όπως είχε πει κάποτε ο αείμνηστος φίλος μου και συνεργάτης, ο Σωτήρης Μπάγιας, όταν ρωτήθηκε ποιος ασκεί ποινική δίωξη –και είναι φανερό, ο Εισαγγελέας Πρωτοδικών– είχε πει, ο καλός ο μηνυτής, δηλαδή από τη στιγμή που υπήρχε μία σωστή μήνυση, ο Εισαγγελέας είναι υποχρεωμένος να ασκήσει ποινική δίωξη.

Είπαμε λοιπόν το 2003 σε μία επιτροπή, με δική μου εισήγηση, υπό την προεδρία του τότε Αντιπροέδρου και εν συνεχεία Προέδρου του Αρείου Πάγου, Γεώργιου Κάπου, να είναι υποχρεωτική η προκαταρκτική εξέταση, ώστε όταν θα έρθει η ώρα να ασκηθεί ποινική δίωξη ή να αρχειοθετηθεί μία υπόθεση, ο εισαγγελέας να έχει όλα τα στοιχεία της υπόθεσης. Αυτό φάνηκε προς στιγμήν ότι μπορεί να βοηθήσει, γιατί πολύ μεγάλος αριθμός νέων κυρίως εισαγγελέων και αντεισαγγελέων της Αθήνας, με την παρέμβαση και την καθοδήγηση ίσως και τη δική μου, υλοποίησαν αυτές τις διατάξεις και άρχισαν να αρχειοθετούν συνεχώς υποθέσεις μετά το πέρας προκαταρκτικών εξετάσεων. Ξαφνικά το ρεύμα αυτό, το οποίο πήγε να δημιουργηθεί και θα ήταν κάτι πολύ σοβαρό, γιατί μίκρυνε κατά πολύ τις υποθέσεις που έμπαιναν στο σύστημα το ποινικό που δεν έχει τη δυνατότητα –το έχω πει και άλλη φορά– να αντιμετωπίσει το σύνολο των υποθέσεων που φθάνουν στο ακροατήριο, ξαφνικά ανεκόπη. Όταν έψαξα να δω γιατί συνέβη αυτό το πράγμα διαπίστωσα, ότι περίπου 30 ή 40 ίσως και περισσότεροι εισαγγελείς είχαν μηνυθεί γιατί αρχειοθέτησαν τις υποθέσεις και είχαν μηνυθεί για τι παρακαλώ; Για κατάχρηση εξουσίας. Ότι δηλαδή εν γνώσει τους ότι ο άλλος ήταν ένοχος και είχε διαπράξει το αδίκημα, αυτοί αρχειοθέτησαν την υπόθεση και αυτές ήταν όλες μηνύσεις οι οποίες είχαν συνταχθεί από δικηγόρους.

Βέβαια αυτό γνωστοποιήθηκε, κοινοποιήθηκε και από εκεί και πέρα άρχισαν να αποφεύγουν οι εισαγγελείς να ζήσουν μία τέτοια περιπέτεια, γιατί καταλαβαίνετε δεν είναι το καλύτερο που μπορεί να αισθάνεται ένας εισαγγελέας όταν βρεθεί σε θέση να δίνει εξηγήσεις μπνυόμενος για κατάχρηση εξουσίας. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι έκανα το εξής, ζήτησα να παρακολουθήσουν κάποιιοι την πορεία αυτών των υποθέσεων στις οποίες ασκήθηκε τελικά δίωξη, όχι δίωξη εναντίον των εισαγγελέων. Για κάποιες από τις υποθέσεις αυτές οι Εισαγγελείς Εφετών όταν άκουσαν ότι συμβαίνει κάτι τέτοιο έσπευσαν να τις επιστρέψουν με την παραγγελία να ασκηθούν δίωξεις. Θέλω να σας διαβεβαιώσω ότι για καμία από αυτές τις υποθέσεις δεν έχει εκδοθεί τελικά καταδικαστική απόφαση.

Με τη ρύθμιση λοιπόν αυτή, που εμείς επιχειρήσαμε τότε να βοηθήσουμε στο να επιταχυνθεί η δίκη, στην πραγματικότητα σήμερα η ρύθμιση αυτή είναι έντονη τροχοπέδη του συστήματος. Είναι υποχρεωτική η προκαταρκτική εξέταση, διαρκεί ένα, δύο, τρία χρόνια, όταν θα έρθει η ώρα της προκαταρκτικής εξέτασης το 95%, για να μην πω και περισσότερο, ασκείται δίωξεις και εάν μεν είναι η δίωξη για πλημμέλημα, ασκείται δίωξη και παραπέμπεται στο ακροατήριο ο κατηγορούμενος. Εάν είναι για κακούργημα –εδώ πια είναι το ωραίο– διατάσσεται μία κυρία ανάκριση η οποία επαναλαμβάνει όλες τις ανακριτικές πράξεις που έχουν γίνει στην προκαταρκτική εξέταση, άλλα τρία-τέσσερα χρόνια. Έτσι δημιουργείται όλο αυτό το πρόβλημα το οποίο πολλοί έχουν χαρακτηρίσει ως αρνησιδικία σε συνδυασμό και με αυτό που είπε ο Χριστόφορος και έχει απόλυτο δίκιο, ότι η εύκολη κακούργοποίηση στις ποινικές δίωξεις αλλάζει το ρυθμό απονομής της δικαιοσύνης. Εάν η πράξη έχει πάρει το φυσιολογικό της χαρακτηρισμό και ήταν πλημμέλημα από την αρχή, θα έπρεπε υποχρεωτικά μέσα σε οκτώ χρόνια να έχει ολοκληρωθεί, με το ότι γίνεται κακούργημα, πλην των πολυτελών διαδικασιών, έχει ως αποτέλεσμα ότι δίνει τη δυνατότητα μίας χαλαρής αντιμετώπισής της, δεδομένου ότι 20 χρόνια έχει μπροστά του το δικαστήριο.

Είχα πει την άλλη φορά –και καταλήγοντας στην παρέμβασή μου– ότι δεν είμαι αισιόδοξος ότι το πρόβλημα μπορεί να λυθεί. Μετά από όσα παρακολούθησα σήμερα σε προηγούμενο πάνελ, τις αντιπαραθέσεις δικηγόρων, δικαστών, συνδικαλιστών κυρίως δικαστών κ.λπ., είμαι περισσότερο απαισιόδοξος ότι μπορεί να υπάρξει λύση.

Αλκ. Φωτιάδου: Σας ευχαριστούμε πολύ. Έλεγα ότι θα μιλάμε για κράτος δικαίου χωρίς να φθάσουμε στην έννοια της αναλογίας και της αναλογικότητας, αλλά τελικά τη θέσατε και τελικά νομίζω ότι όταν μιλάμε για κράτος δικαίου, ένα πολύ μεγάλο κομμάτι έχει να κάνει με το εύλογο και το ανάλογο. Επειδή ο χρόνος έχει περάσει, θα παρακαλέσω ο καθένας να πει μία κουβέντα για να κλείσουμε. Ξεκινώντας ανάποδα πάμε ξανά, κ. Αργυρόπουλε.

Χρ. Αργυρόπουλος: Δεν έχω κάτι.

Αλκ. Φωτιάδου: Γιάννη.

Γ. Ιωαννίδης: Μία κουβέντα. Είχα σημειώσει το όνομα Μπάγιας, πριν ακούσω τον αγαπητό μου Βασίλη Μαρκή να τον αναφέρει και το είχα σημειώσει επειδή εγώ έκανα ίσως λίγο παραπάνω κριτική στη δικαιοσύνη, είναι γνωστό ότι όσοι αγαπούν την πατρίδα κάνουν κριτική στην πατρίδα, νομίζω το αντίστοιχο θα ισχύει και για τη δικαιοσύνη, ο Μπάγιας έκανε κριτική στον τρόπο που λειτουργούσε η δικαιοσύνη και διώχθηκε από τη δικαιοσύνη για αυτό. Τα λέω αυτά γιατί καλό είναι να μην ανταλλάσουμε μόνο φιλοφρονήσεις προς τη δικαιοσύνη. Το λέω αυτό γιατί η ελληνική δικαιοσύνη είναι λίγο αυτάρεσκη. Τηλεγραφικά, νομίζω ότι ειπώθηκαν διάφορα για το θέμα της βραδύτητας της δικαιοσύνης, κατά τη γνώμη μου δεν πρόκειται ποτέ να λυθεί το ζήτημα αυτό, όσο η δικαιοσύνη έχει τόσα πολλά εισερχόμενα, αλλά τι είναι τα

εισερχόμενα; Τα εισερχόμενα είναι στην πολιτική δικαιοσύνη οι παθογένειες της αγοράς και των σχέσεων ιδιωτών, στη διοικητική δικαιοσύνη οι παθογένειες της δημόσιας διοίκησης και στην ποινική δικαιοσύνη εκτός από τα άλλα και οι παθογένειες των υπολοίπων δύο κλάδων που ποινικοποιούνται συνήθως. Αυτά πρέπει να τα δούμε, δεν είναι μόνο τεχνικά ζητήματα μεταρρυθμίσεων δικονομικών. Ευχαριστώ.

Αлк. Φωτιάδου: Ευχαριστούμε πολύ. Αντώνης Καραμπατζός.

Αντ. Καραμπατζός: Πολύ σύντομα και εγώ, ευχαριστώ πολύ κ. Φωτιάδου. Επειδή αναφέρθηκε προηγουμένως το κοινό περί δικαίου αίσθημα, εθίγη τόσο από τον κ. Ιωαννίδη όσο και από τον κ. Καρίπογλου, εδώ το πρόβλημα –και επειδή είναι και υποθέσεις που έχουν απασχολήσει πρόσφατα έντονα τη δημοσιότητα, μερικές από αυτές αναφέρθηκαν και από τη φίλη Δήμητρα, την κ. Κρουστάλλη– να πούμε το εξής, πράγματι, έχει δίκιο ο Αντύπας, ότι στα βασικά θα συμφωνήσουμε, για την ανθρωποκτονία, για το βιασμό και για άλλα ειδικά εγκλήματα, εκεί όμως που δεν θα συμφωνήσουμε μπορεί να είναι για την επιμέτρηση της ποινής, μπορεί να είναι για μία προφυλάκιση. Τότε τι θα κάνουμε, θα κινήσουμε μία δημοψηφισματική διαδικασία για να ακουστεί ο λαός για την επιβολή μίας ποινής, για το εύρος της ποινής ή για την προφυλάκιση; Αυτό, όπως όλοι αντιλαμβανόμαστε, δεν γίνεται– το είχε θίξει μάλιστα πριν από τεσσεράμισι χρόνια στον Κύκλο Ιδεών ο αείμνηστος καθηγητής Σταύρος Τσακυράκης κάνοντας μία εξαιρετική ομιλία για το κοινό περί δικαίου αίσθημα. Δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε ένα κυνήγι μαγισσών προφανώς και όλοι αντιλαμβανόμαστε ότι η συνεχής απεύθυνση ή επίκληση αυτού του κοινού περί δικαίου αισθήματος μπορεί να είναι πολύ επικίνδυνη και να μας οδηγήσει σε μία ολισθηρή πλαγιά.

Από την άλλη πλευρά βέβαια, όταν έχουμε ένα επίμονο κοινωνικό αίτημα για την αποκατάσταση μίας επίμονης κοινωνικής αδικίας, ιδίως σε ζητήματα όπου εμφανίζεται μία έντονη κρατική αδιαφορία ή αβελτηρία και σε υποθέσεις έντονου δημοσίου συμφέροντος, τότε εκεί πράγματι υπάρχει αυτό το παλιό αμερικανικό σύνθημα “no justice, no peace”, θα πρέπει να ανατραπεί ο νόμος αυτός και τότε δικαιολογείται και ο εντός νόμου και συντάγματος, πολιτικός ακτιβισμός.

Θα κλείσω με μία αναφορά στον Τζον Ρωλς, όπως έκανε και ο Δημήτρης Φινοκαλιωτής προηγουμένως, ο Πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης. Το τι είναι δίκαιο και το τι είναι άδικο, είναι συνήθως αντικείμενο διαφωνίας σε μία κοινωνία. Οι άνθρωποι, έλεγε ο Ρωλς, «Διαφωνούν ως προς ποιες αρχές θα πρέπει να ρυθμίσουν τους βασικούς όρους της συνύπαρξής τους». Και πάλι πάντως, παρά την εν λόγω διαφωνία, όλοι αντιλαμβάνονται την ανάγκη ύπαρξης ορισμένων θεμελιωδών αρχών που θα καθορίζουν εκείνες την αναγνώριση βασικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Όλοι δηλαδή τι αντιλαμβανόμαστε σε μία κοινωνία; Αντιλαμβανόμαστε τουλάχιστον την ανάγκη ύπαρξης μίας δικαιοκρατούμενης πολιτείας, που έχει εν τέλει ως αποστολή της να μας προστατεύσει όλους από έναν πόλεμο εναντίον όλων επί τη βάση των υποκειμενικών περί δικαίου αντιλήψεων κάθε ατόμου ή ομάδας ατόμων ή φαντασιακών κοινωνικών πλειοψηφιών. Ευχαριστώ.

Αлк. Φωτιάδου: Πέρασαμε σε μία ρωσισανή αισιοδοξία. Αντύπας Καρίπογλου.

Αντ. Καρίπογλου: Αναφέρθηκε από όλους, έτσι όπως εξελίχθηκε η συζήτηση, το κοινό περί δικαίου αίσθημα και εγώ μίλησα και για τον τρόπο που γίνεται ο δημόσιος διάλογος και με τον τρόπο με τον οποίο «εκπαιδεύεται» η κοινωνία, και η κ. Κρουστάλλη θύμισε ότι πολύ μεγάλη συζήτηση γίνεται στα πρωινάδικα κ.λπ. με συνδικαλιστές αστυνομικούς, οπότε θυμήθηκα ένα περιστατικό που νομίζω ότι είναι και ουσιαστικό, δείχνει πώς γίνεται η συζήτηση για αυτά τα πράγματα στο δημόσιο χώρο, αλλά νομίζω ότι θα μας χαλαρώσει κιόλας.

Ο αρχισυνδικαλιστής αστυνομικός, αυτός που βγαίνει τακτικότερα στις τηλεοράσεις, πριν από δύο-τρία χρόνια είχε βγει πάλι για ένα έγκλημα, νομίζω ότι ήταν αυτό το έγκλημα στα Γλυκά Νερά και είπε μία χοντράδα μεταξύ πολλών που λέει, οπότε του έβαλαν χέρι εκεί και είπε, σας ζητώ συγγνώμη, το είπα ερήμην του λόγου –με τα ελληνικά που μιλά– η συζήτηση αυτή γίνεται ερήμην του λόγου στην τηλεόραση και όχι εν τη ρύμη του λόγου και εάν δεν αλλάξει νομίζω ότι δεν θα πάμε καθόλου καλά.

Αλκ. Φωτιάδου: Ευχαριστούμε πολύ. Δήμητρα Κρουστάλλη.

Δ. Κρουστάλλη: Εγώ δεν θέλω να πω τίποτα, αλλά θα ήθελα να κάνω μία ερώτηση στον κ. Αργυρόπουλο, επειδή έχει δικάσει πολλές υποθέσεις περί τύπου και έχει πολύ μακρά εμπειρία. Εμένα από την πολύ μικρή μου εμπειρία της επαφής με τη δικαιοσύνη, μου έχει δημιουργηθεί η εξής απορία, γιατί οι δικαστές αντιμετωπίζουν τους δημοσιογράφους, ειδικά όταν υπάρχουν αποκαλυπτικές υποθέσεις, ως εχθρούς; Κανονικά, στο δικό μου το μυαλό, θα έπρεπε να είναι σύμμαχοι, όλοι προσπαθούν κάτι να αποκαλύψουν, να φθάσουμε στην αλήθεια, στο δίκαιο, αλλά φθάνουμε στο δικαστήριο και μας αντιμετωπίζουν σαν σκουπίδια, για να το πω ωμά και απλά, και μου κάνει εντύπωση αυτό το πράγμα γιατί δεν είναι τωρινό. Από την πρώτη φορά που πήγα στο δικαστήριο, στην πρώτη υπόθεση που ήταν το δικό σας το γραφείο, μας υπερασπιζόταν τότε στο Βήμα, που ήταν το 1993 ή το 1994 μέχρι πρόσφατα, είναι ακριβώς το ίδιο κλίμα, δεν έχει αλλάξει καθόλου, οπότε δεν μπορώ να καταλάβω. Μάλλον το ερώτημά μου είναι, η δικαιοσύνη μήπως γίνεται ένα περικλειστο σύστημα, το οποίο δεν λαμβάνει υπόψη του και άλλα πράγματα τα οποία εξελίσσονται γύρω-γύρω;

Χρ. Αργυρόπουλος: Η δικαιοσύνη είναι ένα σύστημα που λειτουργεί δικαιοκρατικά, σύμφωνα με τις εγγυήσεις και με τις οδηγίες και τις θεμελιώδεις αρχές του Συντάγματος. Επομένως, όφειλε και στην ελευθερία του λόγου να αναγνωρίζει τα όρια της δημοσιογραφικής κριτικής με την ευρύτητα που το κάνει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, που λέει ότι η βάση της ευθύνης είναι να έχει πραγματικά γεγονοτική υπόσταση η κριτική που ασκείται, τίποτα άλλο πέραν αυτό, εάν είναι καλή ή κακή, επιθετική ή όχι, είναι όπως είναι γνωστό εκτός ελέγχου δικαστικού. Η Ελλάδα έχει ένα, όπως είπα, όχι πολύ φιλελεύθερο σύστημα το οποίο δεν σέβεται την ελευθερία του τύπου, είναι μία από τις χώρες –όχι βέβαια ότι έχουμε έλεγχο προληπτικό ή οτιδήποτε άλλο– αλλά όταν πράγματι πρόκειται να κριθεί ο δημοσιογράφος, γίνεται επίκληση των συναλλακτικών του υποχρεώσεων, με αποτέλεσμα οι ενοχικές υποχρεώσεις να ανάγονται, η παράβαση ενοχικών υποχρεώσεων να ανάγεται σε εγκληματική πράξη. Ελπίζω να σας κάλυψα.

Αλκ. Φωτιάδου: Εάν μετρήσουμε το κράτος δικαίου στην Ελλάδα με κριτήριο τις επιδόσεις στις υποθέσεις ελευθερίας του λόγου και τις αντίστοιχες καταδικές στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της Ελλάδας, ίσως να μην κλείσουμε πάρα πολύ αισιόδοξα και ίσως αυτό όμως είναι και ένα πρόβλημα. Δηλαδή εάν πιάσουμε δικαίωμα-δικαίωμα τη νομολογία για να κρίνουμε το κράτος δικαίου, δεν ξέρω εάν αυτό τελικά είναι σωστός τρόπος μέτρησης, που μας απομακρύνει και από το ενδεχόμενο, αυτό που έγραψαν έξω ότι μπορεί να συμβεί παντού μία συνταγματική οπισθοδρόμηση. Οπότε το να γκρινιάζουμε με βάση πολύ σημαντικές λεπτομέρειες, που δεν είναι λεπτομέρειες αλλά ταυτόχρονα είναι στη συνολική εικόνα, μας λύνει κάποια προβλήματα. Πάντως, όντως, η νομολογία της ελευθερίας του λόγου στην Ελλάδα είναι σχετικά προβληματική, δεν μπορούμε να είμαστε υπερήφανοι για αυτή. Θα κλείσετε, κ. Μαρκή.

Β. Μαρκής: Κοινό περί δικαίου αίσθημα. Η άποψή μου, την έχω διατυπώσει κατ' επανάληψη, είναι ότι είναι ένα αμιγές κατασκεύασμα, είναι κάτι που δεν υπάρχει. Είναι ένα κατασκεύασμα των τελευταίων ετών που χρησιμοποιείται από κάποιους οι οποίοι επιδιώκουν είτε να προκαταλάβουν την κρίση της δικαιοσύνης σε κάποιες κρίσιμες υποθέσεις, είτε να ασκήσουν όχι κριτική αλλά επίθεση εναντίον του δικαστηρίου ή του εισαγγελέα που θα χειρισθεί μία υπόθεση, που δεν θα έχουν ενεργήσει ή δεν θα έχουν αποφασίσει σύμφωνα με τις επιδιώξεις και την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους. Για εμένα επαναλαμβάνω ότι είναι ένα θέμα καθαρά κατασκευασμένο, κανείς δεν μπορεί να πει ποιος θα εκφράσει το κοινό περί δικαίου αίσθημα, τα κόμματα, οι δημοσιογράφοι, τα ηρωινάδικα, ο ΛΕΞ –επιμένω Γιάννη– όλα αυτά δένουν. Ευτυχώς στην Ελλάδα έχουμε ένα σύστημα που ο δικαστής και ο εισαγγελέας θα πρέπει τα μόνα στοιχεία τα οποία να λαμβάνει υπόψη, έτσι πρέπει τουλάχιστον, είναι ο νόμος, τα πραγματικά περιστατικά τα οποία θα έχουν προκύψει με την τήρηση των κανόνων των δικονομικών και η συνείδησή του, τίποτα άλλο.

Επίσης θέλω να το πω, επειδή βλέπω τον κ. Μπακέλα, τον Πρόεδρο της Ένωσης Εισαγγελέων εδώ, ότι οι Εισαγγελείς μπορούν να παίξουν έναν πολύ σοβαρό ρόλο στην αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων, γιατί οι Εισαγγελείς της Ελλάδος, θέλω να το πω, έχουν ένα μοναδικό θεσμικό προστατευτικό πλαίσιο που ίσως δεν υπάρχει σε καμία χώρα της Ευρώπης. Αυτό το οφείλουμε στον Ευάγγελο Βενιζέλο ως εισηγητή της πλειοψηφίας στην συνταγματική μεταρρύθμιση του 2001, στη βοήθεια του Γιάννη Βαρβιτσιώτη ως εισηγητή της μειοψηφίας, οι οποίοι απεδέχθησαν τις απόψεις της Ένωσης Εισαγγελέων όπως είχαν διατυπωθεί τότε, εγώ Πρόεδρος και ο Σωτήρης Μπάγιας, ο αείμνηστος, Γενικός Γραμματέας, και δημιούργησαν ένα νομικό καθεστώς για τους εισαγγελείς μοναδικό για την Ευρώπη. Πουθενά σε ευρωπαϊκό κράτος, εγγυήσεις ανεξαρτησίας σαν αυτές που έχουν οι Έλληνες εισαγγελείς δεν υπάρχουν.

Αλκ. Φωτιάδου: Ευχαριστούμε πολύ, τα υπόλοιπα της συζήτησης στα πηγαδάκια.

Ευ. Βενιζέλος: Είχαμε υποσχεθεί ότι θα κάνουμε μία συζήτηση γενική στο τέλος, εάν όσοι είχαν την υπομονή να μείνουν, θέλουν να κάνουν κάποια ερώτηση να τους δώσουμε τη δυνατότητα να την κάνουν. Παρακαλώ.

(Από το Κοινό): Να ευχαριστήσουμε τον Κύκλο Ιδεών και εσάς κ. Πρόεδρε, θεωρώ πως σας αξίζει ο έπαινος του δήμου και των σοφιστών. Δύο θεματάκια εν τάξει, έχουμε ανάγκη από μεταρρυθμίσεις, ζούμε σε μία κοινωνία ταχύτατων αλλαγών, άρα ανάγκη από μεταρρυθμίσεις και όμως υπάρχει αντίδραση στις μεταρρυθμίσεις, γιατί ειπώθηκε ότι υπάρχει η συνήθεια, υπάρχει το βόλεμα. Θα μείνουμε, δηλαδή θα πιστέψουμε στο βόλεμα, θα ακολουθήσουμε το βόλεμα και δεν θα κάνουμε μεταρρυθμίσεις; Όχι βέβαια. Υπάρχει αντίδραση από τα συμφέροντα. Και θα υπηρετήσουμε τα συμφέροντα και όχι τις μεταρρυθμίσεις; Όχι βέβαια, μεταρρυθμίσεις, δεν μας ενδιαφέρουν τα επιμέρους συντεχνιακά συμφέροντα.

Δεύτερον, τρόπος επιλογής και αξιολόγησης δικαστών. Υπάρχουν κάποιοι τομείς βασικοί για την κοινωνία –δικαιοσύνη, υγεία, παιδεία– δεν μπορεί η κοινωνία να επιλέξει τους άριστους; Καταρχάς, θέλει τους άριστους σε αυτούς τομείς; Νομίζω να. Δεν μπορεί να επιλέξει τους άριστους σε αυτούς τους τομείς; Μπορεί εάν θέλει. Μπορεί; Εάν θέλει, επαναλαμβάνω, μπορεί.

Δεύτερον, επάνω στην αξιολόγηση, χρειάζεται διαρκής και ουσιαστική αξιολόγηση. Διαρκής αξιολόγηση, με πολλά κριτήρια βέβαια δεν είναι ότι είναι του παρόντος, ένα από τα πολλά κριτήρια, γιατί ειπώθηκε, να είναι και η προσαρμοστικότητα των δικαστών στις τεχνολογικές και λοιπές εξελίξεις. Λέχθηκε προηγουμένως ότι αντίδραση, δεν μπορούν να προσαρμοσθούν, νοοτροπίες κ.λπ., ένα από τα κριτήρια

λοιπόν αξιολόγησης για να πας παραπάνω, εκτός από τα άλλα, θα είναι και η προσαρμοστικότητα.

Τέλος, πάνω από όλα θα έλεγα ότι το πρόβλημα είναι κομματικό και όχι πολιτικό και γι' αυτό χρειάζεται να γίνουν εκεί μεταρρυθμίσεις. Μεταρρυθμίσεις στο κομματικό σύστημα πάνω από όλα. Ευχαριστώ πολύ.

Αλκ. Φωτιάδου: Ευχαριστούμε.

Ευ. Βενιζέλος: Μήπως υπάρχει άλλη παρατήρηση; Παρακαλώ.

Γ. Βρυώνης: Να ευχαριστήσω καταρχάς και τον κ. Πρόεδρο του Κύκλου Ιδεών για την εισήγηση, για το θέμα και για την πρόσκληση όλων ημών. Εγώ ονομάζομαι Βρυώνης Γεράσιμος, είμαι Εφέτης Αθηνών και πάρα το ότι το επώνυμο μπορεί να παραπέμπει κάπου σε τουρκοκρατία, νομίζω ότι άφησε τα σημάδια της η 400 επιπλέον ετών κατοχή, διότι ο Έλληνας πολίτης είναι πάντα επιφυλακτικός απέναντι σε όλο το δικαίκο σύστημα, απέναντι στον δικηγόρο που τον εκπροσωπεί, απέναντι στον δικαστή, γιατί εάν θυμηθούμε τους κατήδες, πήγαινε ο ενάγων με το γουρουνόπουλο, σημείωσε κ. γραμματεύ έχει δίκιο ο ενάγων, πήγαινε ο εναγόμενος και έφερνε την προβατίνα, σημείωσε κ. γραμματεύ έχει δίκιο ο εναγόμενος, είναι της γιαγιάς του το κτήμα. Έλεγε ο γραμματέας, και τι απόφαση θα γράψουμε; Και εσύ δίκιο έχεις.

Έχοντας να παλέψουμε αυτό το σύστημα και μέσα σε ένα σύστημα που οι θεσμοί που πρέπει να διατηρήσουν το κύρος τους δεν αυτοπεριορίζονται και ξεκινώ από τους δικαστές πρώτα, πρώτα με ενδιαφέρει η δική μου η αυλή, μετά θα πάω στους συλλειτουργούς της Θέμιδος και στους λοιπούς παράγοντες της δίκης. Το μίγμα θα είναι εκρηκτικό, κανείς δεν πιστεύει κανέναν. Με το σύστημα έτσι όπως είναι η απονομή της δικαιοσύνης, ο Έλληνας πολίτης θα αισθάνεται πάντα ότι κάτι σε βάρος του παίζεται, εξ ου και τα ποσοστά της διαμεσολάβησης που είναι πάρα πολύ μικρά. Ο Έλληνας δεν εμπιστεύεται πια ούτε τον δικηγόρο του, πόσο μάλλον το δικαίκο σύστημα.

Προτείνω μία δίκη η οποία θα γίνεται επί πολλά στάδια, με εξέταση πάντα, με πολλές παραστάσεις δικηγόρων, με μείωση της ύλης, γιατί δεν μπορούμε να δικάζουμε μέχρι και για τη μπουγάδα την αξιολόγηση της κας. Κατίνας, για να έχουμε δικηγορική ύλη και μετά δικαστική ύλη. Στη Γαλλία δεν υπάρχουν μισθώσεις, ο αγρότης της Βουργουνδίας που κατόρθωσε να πάρει ένα διαμέρισμα στο Παρίσι, του οποίου του κάνει φθορές ο ενοικιαστής, έχει ένα μεσιτικό γραφείο που ασχολείται με αυτό, δεν θα το μάθει ποτέ, θα τον αποζημιώσει, θα τα κάνει όλα. Ασχολούμαστε με ένα σωρό αντικείμενα, ενώ με μία δίκη η οποία θα είναι σε πολλά στάδια, γιατί η προδικασία πάσχει, για αυτό έχουμε πρόβλημα και ειδικά η ποινική προδικασία. Η ποινική προδικασία ωχριά. Είναι δηλαδή πράγματα, και δεν φθάνει που δεν έχουμε τα αποδεικτικά στοιχεία, οι διερμηνείς δεν πληρώνονται, οι μεταφραστές δεν πληρώνονται, οι πραγματογνώμονες δεν πληρώνονται, έχουμε και των κ.κ. –συγγώνη, δεν έχω τίποτα με τους κ. καθηγητές γενικά– αντί για ένα υπόμνημα νορμάλ δικηγόρου που είναι 20-30 σελίδες, έχουμε 500 σελίδες, για να αποφανθεί ένας Εισαγγελέας επί 500 σελίδων, ήμαρτον πια.

Λοιπόν έξι παραστάσεις, νόμιμο ορισμένο αγωγής, νόμιμο ορισμένων ενστάσεων σε μία συνεδρίαση. Μετά, γραπτές τις αποδείξεις, προσκομιζόμενες ανά τριήμερο, παρερχόμενου του τριήμερου να μην υπάρχει καμία δυνατότητα ούτε για πλαστότητα, φεύγει και ο λόγος αναιρέσεως. Μία χώρα με τέτοια προβλήματα και έχουμε ακόμα 20 λόγους αναιρέσεως, είναι τρελό. Μάρτυρες στο ακροατήριο. Οι δικαστές δεν είμαστε μόνο χειριστές εγγράφων, εάν θέλαμε να είμαστε χειριστές εγγράφων να πάμε να γίνουμε συμβολαιογράφοι. Οι δικαστές πρωτίστως είναι χειριστές ανθρώπων και

ειδικά στην ποινική διαδικασία, και συμφωνώ με όλους τους προλαλήσαντες, έχουμε καταργήσει την ακροαματική διαδικασία στο ποινικό, δικάζουμε κακούργους χωρίς να τους βλέπουμε. Για να μην πω και στην πολιτική διαδικασία τα ίδια. Πολλές φορές όταν ήμουν νέος Πάρεδρος καταλάβαινα, βλέποντας τους μάρτυρες να εξετάζονται από τον έμπειρο Πρόεδρο Πρωτοδικών τότε, ποιος έχει δίκιο και ποιος έχει άδικο, το έβλεπα.

Θα μπορούσε μετά να υπάρχει μία άλλη επίσης διαδικασία για να μπαίνουν πραγματογνώμονες ή τεχνικοί σύμβουλοι, ώστε στο τέλος της ημέρας, με ξεχωριστές παραστάσεις κάθε φορά, τα έξοδα να τα πληρώνει ο πτημένος εννοείται, και να φθάσουμε σε ένα δικαστήριο που θα λέει, κρίνεται, αποφασίζεται και δημοσιεύεται τώρα επί του ακροατηρίου. Γιατί όλα τα άλλα συνιστούν κατά τη γνώμη μου διανοητική πλαστογραφία, γιατί ούτε κρίθηκε, ούτε αποφασίσθηκε, ούτε δημοσιεύτηκε. Εγώ ως νέος δικηγόρος πέτυχα μόνο το δημοσιεύτηκε μία φορά στο Πρωτοδικείο. Αυτά είχα να πω και ευχαριστώ.

Γ. Ιωαννίδης: Μία φράση πριν κλείσουμε, πρώτον ο ΛΕΞ κάνει κριτική και στους δικηγόρους κ. Μαρκή, σας το λέω για να μη νομίζετε ότι το λέω μεροληπτικά κατά των δικαστών και, δεύτερον, η αναφορά που έκανα δεν έχει να κάνει με την υιοθέτηση των όσων λέει ο ΛΕΞ, απλά έχει μία σημασία να ξέρουμε τι λέει ο κόσμος έξω.

Ευ. Βενιζέλος: Ο Γιάννης Ιωαννίδης αποδίδει μεγάλη σημασία στη ραπ, καταρχάς γιατί είναι λάτρης της μαντινάδας και θεωρεί ότι η ραπ έχει μία σχέση με τη μαντινάδα. Δεύτερον, επειδή οι δύο παρεμβάσεις που έγιναν είναι πολύ σοβαρές, νομίζω ότι θα μπορέσουμε αύριο, στις συζητήσεις που έχουμε οργανώσει, να δώσουμε απάντηση σε αυτή την αγωνία την οποία εκδήλωσαν και οι δύο κύριοι που παρενέβησαν. Σας ευχαριστώ θερμότητα και όσες και όσους πήραν μέρος στο πάνελ, και όσες και όσους είχαν την αντοχή να παρακολουθήσουν. Σας περιμένουμε αύριο στις 14:00, ευχαριστούμε πολύ.

Κύκλος V

Γιατί έχουν περιορισμένη απόδοση οι συνεχείς νομοθετικές παρεμβάσεις; - Υπάρχει άλλη προσέγγιση για να επιτευχθεί ο συνδυασμός ταχύτητας και ποιότητας;

ΚΥΚΛΟΣ V

■ Γιατί έχουν περιορισμένη απόδοση οι συνεχείς νομοθετικές παρεμβάσεις; - Υπάρχει άλλη προσέγγιση για να επιτευχθεί ο συνδυασμός ταχύτητας και ποιότητας;

Παρέμβαση

Ιωάννης Σαρμάς

Πρόεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, Επίτιμος διδάκτορας του ΑΠΘ

Εισαγωγή στη θεματική

Μιχάλης Πικραμένος

*Αντιπρόεδρος ΣτΕ, Καθηγητής Νομικής Σχολής ΑΠΘ, συντονιστής της έρευνας της διαΝέοσις
«Η Δικαιοσύνη Στην Ελλάδα»*

Παρέμβαση

Χρίστος Γεραράς

Πρόεδρος ΣτΕ ε.τ.

Παρέμβαση

Παναγιώτης Περάκης

*Δικηγόρος, Αντιπρόεδρος του Συμβουλίου των Δικηγορικών Συλλόγων της Ευρώπης (CCBE):
«Η αποτελεσματικότητα του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης στην Ελλάδα σε σχέση με τα
άλλα κ-μ της ΕΕ»*

Συντονισμός

Ευάγγελος Βενιζέλος

Ευ. Βενιζέλος: Σας ευχαριστώ θερμά για την παρουσία σας. Αρχίζουμε τη δεύτερη ημέρα των εργασιών του συνεδρίου μας με θέμα «Δικαιοσύνη: Η μεταρρύθμιση μιας εξουσίας και η αφύπνιση μιας ιδέας». Η σημερινή δεύτερη ημέρα είναι αφιερωμένη σε πιο τεχνικά, αλλά και πιο κρίσιμα θέματα και πιο συγκεκριμένα σίγουρα. Σε αυτή την εισαγωγική φάση θα μου επιτρέψετε να συντονίσω εγώ τη διαδικασία η οποία είναι πάρα πολύ απλή.

Έχει προβλεφθεί να ξεκινήσουμε με την παρέμβαση του Προέδρου του Ελεγκτικού Συνεδρίου και επιτίμου Διδάκτορος, θα μου επιτρέψετε να πω, της Νομικής Σχολής Θεσσαλονίκης, του κ. Γιάννη Σαρμά ο οποίος βρίσκεται σε υπηρεσιακή αποστολή στη Βραζιλία. Έχουμε κάνει όλη την προετοιμασία για να συνδεθεί διαδικτυακά και να απευθύνει την παρέμβασή του, καλού-κακού όμως, επειδή τώρα έχουμε δυσκολίες λόγω διαφοράς ώρας να συνδεθούμε με το Σάο Πάολο, λίγο πριν φύγει την Κυριακή, είχαμε γράψει την παρέμβαση την οποία είχε την καλοσύνη να την προετοιμάσει και να την παρουσιάσει και οπτικοακουστικά. Θα παρακαλέσω λοιπόν τη Wave, τον

κ. Λιόντη να μας βοηθήσει να ακούσουμε τον Πρόεδρο του Ελεγκτικού Συνεδρίου, τον εκλεκτό νομικό και αγαπητό φίλο κ. Γιάννη Σαρμά.

Ι. Σαρμάς: Καλησπέρα σας. Ευχαριστώ τους οργανωτές, τον Κύκλο και τον Πρόεδρο, κ. Ευάγγελο Βενιζέλο, για την πρόσκλησή του να συμμετάσχω στο συνέδριό σας. Η εγγραφή της ομιλίας μου χρειάστηκε να γίνει νωρίτερα, δεδομένου ότι από αύριο θα είμαι στη Βραζιλία και την ώρα αυτή που εμφανίζομαι σε εσάς, 8:00 η ώρα το πρωί ώρα Βραζιλίας, πιθανόν να μην ήταν δυνατή η σύνδεση, για αυτό και αποφασίσαμε να γράψουμε απόψε, μία ημέρα πριν φύγω, την ομιλία.

Το θέμα είναι γιατί έχουν περιορισμένη απόδοση οι συνεχείς νομοθετικές παρεμβάσεις; Υπάρχει άλλη προσέγγιση για να επιτευχθεί ο συνδυασμός ταχύτητας και ποιότητας; Αυτά είναι τα δύο ερωτήματα στα οποία θα απαντήσω και απαντώ ευθέως.

Έχουν περιορισμένη απόδοση οι συνεχείς νομοθετικές παρεμβάσεις, διότι ακριβώς είναι μόνο νομοθετικές, διότι δεν εντάσσονται σε ένα πρόγραμμα επίτευξης του αριθμητικού στόχου της μείωσης της εκκρεμοδικίας εντός του περιθωρίου που το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου θεωρεί ως εύλογο χρόνο εκδίκασης. Διότι εκλαμβάνονται οι νομοθετικές παρεμβάσεις ως αυτάρκειες και δεν αντιμετωπίζονται ως μέτρα επίτευξης ενός στρατηγικού στόχου, υποκείμενα σε συστηματική παρακολούθηση, διόρθωση και αντικατάσταση όπου χρειάζεται. Διότι, τέλος, δεν υφίσταται η αναγκαία από τις περιστάσεις δομή διαρκούς συνεργασίας νομοθέτη, εκτελεστικής εξουσίας και δικαστή, ώστε να εντοπίζονται άμεσα τα προβλήματα που οδηγούν σε επιβράδυνση στην απονομή της δικαιοσύνης και να εισάγονται ακαριαία, θα έλεγα, νέα μέτρα για την επιτάχυνση των διαδικασιών.

Μία προσωπική μου εμπειρία καθιστά ανάγλυφα όλα όσα μόλις ανέφερα. Επιστρέφοντας το 2014 από το Λουξεμβούργο, μετά το πέρας της θητείας μου εκεί στο Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, ανέλαβα στο Ελληνικό Ελεγκτικό Συνέδριο ένα τμήμα που είχε σε εκκρεμότητα περίπου 30.000 υποθέσεις στρατιωτικών συνταξιούχων από το 2006. Το έτος 2013 είχαν εισαχθεί στο τμήμα περί τις 4.000 νέες υποθέσεις, ενώ το ίδιο έτος είχε δημοσιεύσει το τμήμα αυτό μόλις 2.000 αποφάσεις, το μισό δηλαδή αριθμό από τις υποθέσεις που είχαν εισαχθεί. Η κατάσταση ήταν τραγική. Η εκκρεμότητα μπορούσε να απορροφηθεί εύκολα εάν εφαρμόζοταν μία ρύθμιση που είχε εισαχθεί από το 2012, οι όμοιες υποθέσεις να δικάζονται από ένα τριμελές Συμβούλιο, εάν το ζήτημα που έθεταν είχε επιλυθεί από την Ολομέλεια. Όμως η ρύθμιση αυτή δεν εφαρμόζοταν με τρόπο που να βοηθήσει στην απορρόφηση της εκκρεμότητας. Γιατί; Γιατί το Υπουργείο την ψήφισε, αλλά δεν ενδιαφέρθηκε για την εφαρμογή της, γιατί η ρύθμιση δεν αναφερόταν ρητώς στις αγωγές, το 1/3 της εκκρεμότητας, αλλά μόνο στις προσφυγές ουσίας, στις εφέσεις όπως τις αποκαλούμε στο Ελεγκτικό Συνέδριο. Γιατί ερμηνευόταν στενά, ώστε ακόμα και για τις εφέσεις η εφαρμογή των ρυθμίσεων ήταν περιορισμένη. Γιατί, τέλος, εγείρονταν κατά την εφαρμογή τους πλήθος οικονομικών ζητημάτων που εμπόδιζαν τους δικαστές να προχωρήσουν.

Τελικά, προχωρήσαμε στο τμήμα αυτό που εξέδωσε σε πέντε χρόνια περί τις 25.000 αποφάσεις, χρειάστηκε όμως να γίνουν από τους δικαστές του τμήματος σταδιακά τολμηρές, αλλά εύλογες ερμηνείες, ερμηνείες που θα μπορούσαν να αποφευχθούν εάν ο νομοθέτης παρακολουθούσε και επικουρούσε την προσπάθειά μας. Δεν υπήρξε εντατικοποίηση, απλώς καλύτερη αξιοποίηση του χρόνου του δικαστή. Δεν έγιναν λάθη, πέραν όσων μετριούνται στα δάκτυλα της χειρός και αυτά διορθώθηκαν.

Γιατί εδώ εντοπίζεται, κατά τη γνώμη μου, το πρόβλημα. Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες ετοιμάζονται ύστερα από ικανή επεξεργασία, συχνά προτείνονται από τα ίδια τα ενδιαφερόμενα δικαστήρια, όμως όταν ψηφιστούν και αρχίσουν να ισχύουν, όταν έρθει η ώρα της εφαρμογής τους και της συνακόλουθης προσδοκώμενης παραγωγής

αποτελεσμάτων από αυτές, δεν παρακολουθούνται ειδικώς από δομές κατάλληλες για την παρακολούθησή τους. Οι δύο εξουσίες, η νομοθετική και η δικαστική, διακρίτες και ανεξάρτητες βέβαια, δεν συνεργάζονται. Η νομοθετική, μη έχοντας προβλέψει μία ειδική δομή εντός της εκτελεστικής λειτουργίας για τη διαρκή παρακολούθηση της εφαρμογής των ψηφισθέντων κανόνων, ενεργεί ως να ήταν αυτόματη η εφαρμογή των ρυθμίσεων και αυτονόητη η επιτυχία τους. Στη δε δικαστική, στερούμενη ομοίως μίας ειδικής δομής για τη συγκεντρωτική παρακολούθηση της επιτυχίας των αλλαγών, η ευθύνη εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων διαχέεται χωρίς ιδιοκτησία, χωρίς αυτό που αποκαλούν *ownership* στις αγγλοσαξονικές χώρες, χωρίς λογοδοσία του προγράμματος σε κάθε προϊστάμενο δικαστικού σχηματισμού.

Δεν μπορεί να αποδώσουν όμως έτσι οι αλλαγές. Μερικές είναι αποτυχημένες γιατί είναι εσφαλμένες στη σύλληψή τους, αυτό πρέπει εγκαίρως να διαπιστωθεί και οι σχετικές ρυθμίσεις να αντικατασταθούν άμεσα. Άλλες είναι κατάλληλες αλλά μη επαρκείς, πρέπει να ποσοτικοποιηθεί η απόδοσή τους με βάση τους αριθμητικούς στόχους που τέθηκαν. Άλλες, τέλος, δεν εφαρμόζονται σωστά, λόγω κακής ερμηνείας των διατάξεων που τις προβλέπουν, αδράνειας των προϊσταμένων των δικαστικών σχηματισμών, λόγω αντιδράσεων επίσης των δικαστών στις αλλαγές, ελλείψεων υλικοτεχνικής υποδομής που είναι αναγκαία για την εφαρμογή τους. Χρειάζεται τόσο στο επίπεδο του Υπουργείου όσο και εντός της δικαιοσύνης να υφίσταται το μάτι εκείνο που θα παρακολουθεί διαρκώς την εφαρμογή των αλλαγών, θα καταγράφει τις αδυναμίες και τα αίτιά τους και θα προωθεί νέα μέτρα για την επιτυχία του προγράμματος.

Οι τρεις εξουσίες –νομοθετική, δικαστική και εκτελεστική– πρέπει αδιαλείπτως να συνεργάζονται στο πλαίσιο ενός προγράμματος αριθμητικών στόχων με την αδιάλειπτη βούληση να βελτιώνουν διαρκώς με βάση πραγματικά δεδομένα, διαρκώς ανατροφοδοτούμενα, τη στρατηγική επίτευξη των στόχων, γιατί χρειάζονται αριθμητικοί στόχοι τοποθετημένοι σε ένα ρεαλιστικό χρονικό πλαίσιο. Εάν ο βασικός στόχος είναι η διετία, ο εύλογος κατά μέσο όρο χρόνος σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, είναι αναγκαίο ύστερα από κατηγοριοποίηση των υποθέσεων να διαπιστωθεί πόσο απέχει από αυτόν κάθε κατηγορία υποθέσεων και να εντοπιστούν στη συνέχεια τα αίτια της καθυστέρησης. Μετά πρέπει να αναζητηθούν τα κατάλληλα μέτρα που εντός ενός ορισμένου χρονικού ορίζοντα αναμένεται να οδηγήσουν από τις υφιστάμενες καθυστερήσεις στον επιδιωκόμενο εύλογο χρόνο.

Να θέσουμε όμως από μιας αρχής τρεις κόκκινες γραμμές στα μέτρα που θα επιλεγούν. Πρώτον, να μη μειωθεί η δικηγορική ύλη ή, εάν μειωθεί, να υπάρξουν συμψηφιστικά μέτρα υπέρ των συλλειτουργιών της δικαιοσύνης. Δεύτερον, να μην αυξηθούν και άλλο οι οργανικές θέσεις των δικαστών ως κύρια λύση του προβλήματος, ούτε να εντατικοποιηθεί η εργασία ενός φιλότιμου επαρκούς δικαστή. Τρίτον, να μη θιγεί η δίκαιη δίκη.

Θα σταθώ λίγο στο σημείο αυτό. Η δίκαιη δίκη ως δικαίωμα είναι ένα απόλυτο δικαίωμα σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δηλαδή δεν επιδέχεται περιορισμούς με βάση σταθμίσεις δίκαιης ισορροπίας. Όμως, προσοχή, η δίκαιη δίκη συντίθεται από μία δέσμη ειδικότερων αρχών, πρόσβαση στο δικαστήριο, αντιμολία, εξουσίες του δικαστηρίου, ακροατήριο, αιτιολογία των αποφάσεων, εύλογος χρόνος έκδοσης της απόφασης, εκτέλεση της απόφασης, που αυτές οι υποκείμενες αρχές στη δίκαιη δίκη επιδέχονται μεταξύ τους διαρρυθμίσεων. Εάν, λόγου χάριν, η δίκαιη δίκη πρέπει πάντα να συγκεντρώνει 100 μονάδες και δεν είναι ανεκτό να μειωθεί ούτε μία, οι επιμέρους αρχές που τη συνθέτουν μπορεί να διαρρυθμιστούν μεταξύ τους αριθμητικά, έτσι ώστε η βαρύτητα της κάθε μίας εντός του αριθμού 100, να μεταβάλλεται ανάλογα με την επιτακτική κοινωνική ανάγκη που

εμφανίζεται προς θεραπεία της. Έτσι, όταν η καθυστέρηση εκδίκασης μίας κατηγορίας υποθέσεων προβλέπεται να προσεγγίσει ή να υπερβεί τη δεκαετία, το όριο της οιοιού αρνησιδικίας, η ισχύς των υπολοίπων υποκείμενων αρχών της δίκαιης δίκης πρέπει να μετριάσει τόσο όσο χρειάζεται, ώστε να μη φτάσουμε την καθυστέρηση στα άκρα.

Αυτή, λοιπόν, είναι η τρίτη κόκκινη γραμμή, αλλά συγχρόνως και η βάση επάνω στην οποία μπορεί να οικοδομηθούν οι λύσεις που θα δίδονται στα προβλήματα υπέρβασης των δυσχερειών στην επίτευξη του στόχου της επιτάχυνσης. Δεν πρέπει να αυταπατόμαστε, ότι τεχνική ευκολία και να προσφερθεί στη δικαιοσύνη, η δικαστική υπόθεση είναι πάντα υπόθεση ενός ή πλειόνων ανθρώπων, των δικαστών που αυτοί θα τη λάβουν και για να τη λάβουν, πρέπει πρώτα ένας εισηγητής δικαστής να την προετοιμάσει, ένας σχηματισμός να την ψηφίσει, ένας δικαστής πάλι να τη γράψει. Όσο και να ψηφιοποιηθεί η δικαιοσύνη, τα ανωτέρω δεν ξεπερνιούνται, για αυτό κάθε αλλαγή, με ό,τι καινούριο και να επιχειρεί να εισαγάγει προς επιτάχυνση, πρέπει να αποβλέπει εν τέλει στις τρεις αυτές φάσεις έκδοσης της δικαστικής απόφασης, την εισήγηση προς προετοιμασία της από ένα δικαστή, τη διάσκεψη προς λήψη της από δικαστές και τη σύνταξή της πάλι από ένα δικαστή.

Δεν θα σας κουράσω με τα εργαλεία που μπορεί να χρησιμοποιηθούν. Θα έλεγα ότι χρειάζεται να καταστρωθεί μία λίστα ξεκινώντας από τα πιο ήπια μέχρι τα πιο επώδυνα και περιοριστικά και να είναι όλα στο παιχνίδι ανάλογα με τους χρονικούς στόχους του προγράμματος, τις δυσκολίες εφαρμογής του και κυρίως την ένταση της επιτακτικής κοινωνικής ανάγκης που διαπιστώνεται προς επιτάχυνση της δικαιοσύνης.

Δεν θέλω επίσης να σας κουράσω με λεπτομέρειες, όμως οφείλω να γίνω εδώ πιο συγκεκριμένος. Η πρώτη άσκηση για την κατάρτιση ενός ρεαλιστικού προγράμματος στην οποία πρέπει να προβεί κάθε δικαστήριο και εδώ χρειάζεται ο νόμος για να μας υποχρεώσει επιτακτικά να το πράξουμε, είναι να υπολογίσουμε με βάση το υφιστάμενο ανθρώπινο δυναμικό και την εμπειρία μας για την απόδοσή του, πόσος χρόνος προβλέπεται να χρειαστεί μέχρι να απορροφηθεί η υφιστάμενη δικαστική εκκρεμότητα. Στη συνέχεια πρέπει να τεθούν οι χρονικοί στόχοι ανά κατηγορία υποθέσεων, ανάλογα με τη δυσκολία τους, εντός του πλαισίου πάντα του εύλογου χρόνου. Χρειάζεται μία προοπτική όταν η απόσταση είναι μεγάλη μεταξύ του επιθυμητού και του υπαρκτού. Αφού γίνει και αυτό, θα έρθει η σειρά για την επιλογή των εργαλείων, των μέσων της στρατηγικής ευρύτερα επίτευξης των στόχων.

Εδώ χρειάζονται οι δύο δομές, μία στο Υπουργείο και μία στη διοίκηση του δικαστηρίου, που θα αλληλοτροφοδοτούνται με πληροφορίες. Χρειάζεται σε κάθε δομή να οριστεί προσωπικά ο υπεύθυνος επιτυχίας του προγράμματος, αυτός που θα παρακολουθεί τις αδυναμίες εφαρμογής του, που θα εντοπίζει το πρόβλημα, θα ενημερώνει τη δομή όπου εντάσσεται, θα προτείνει λύση, με μία λέξη θα λογοδοτεί.

Στο πρόγραμμα, για να επιτύχει, πρέπει να ενσωματωθούν σε δύο προσεγγίσεις μία μακροσκοπική και μία μικροσκοπική προσέγγιση. Μακροσκοπική προσέγγιση σημαίνει τη λήψη οριζόντιων μέτρων που αφορούν το σύνολο των εκκρεμοτήτων των δικαστηρίων και που αποβλέπουν στη συνολική ελάφρυνση των εκκρεμοτήτων τους. Η μικροσκοπική είναι αυτή που ήδη ανέφερα με τη χρησιμοποίηση των κατάλληλων κάθε φορά εργαλείων, ανάλογα με την επιτακτική ανάγκη και την κατηγορία υποθέσεων.

Αναφέρω ενδεικτικά τρεις κατηγορίες μέτρων μακροσκοπικού χαρακτήρα και μία τέταρτη στη συνέχεια που τις βλέπω ως τις πιο σημαντικές. Η πρώτη περιλαμβάνει επέμβαση στη νομοθεσία όταν αυτή προκαλεί διαφορές. Πριν ψηφιστεί οποιοσδήποτε νέος νόμος πρέπει να εξετάζονται ενδελεχώς οι ρυθμίσεις του για να εκτιμάται

εάν θα προκύψει από την εφαρμογή τους επιβάρυνση των δικαστηρίων που θα μπορούσε να αποφευχθεί και όσα νομοθετήματα διαπιστώνεται ότι προκαλούν διαφορές σε αριθμό που υπονομεύει την απονομή της δικαιοσύνης σε εύλογο χρόνο, πρέπει και αυτά, εάν και ισχύουν, να επανεξετάζονται και να τροποποιούνται. Στο πλαίσιο αυτό θα εντάξω και τις προϋποθέσεις άσκησης από τον εισαγγελέα ποινικής δίωξης. Οι προϋποθέσεις πρέπει νομοθετικά να καταστούν αυστηρότερες στη βάση εκτιμήσεων ενισχυμένου δείκτη πιθανολόγησης της καταδίκης.

Η δεύτερη κατηγορία μέτρων περιλαμβάνει μέτρα περιορισμού του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη χωρίς να πλήττεται στον πυρήνα της η σχετική αρχή, η πρόσβαση. Η πληρωμή των εξόδων από τη στιγμή κατάθεσης του ένδικου βοηθήματος ή μέσου, είτε πρόκειται για την αμοιβή του δικηγόρου ή για το παράβολο ή το δικαστικό ένσημο που θα πρέπει να αυξηθούν, μου φαίνονται αποτελεσματικά μέσα, όπως και το πρόστιμο επί προδήλως απαράδεκτης ή αβάσιμης αίτησης δικαστικής προστασίας. Το σύστημά μας επιτρέπει αυτό που οι Αμερικανοί αποκαλούν *give it a try litigation*, δηλαδή ας ασκήσω μία προσφυγή, δεν χάνω και τίποτα. Υποθέσεις *de minimis* δεν πρέπει κατά γενικό κανόνα να τυχάνουν δεύτερου βαθμού δικαιοδοσίας ή εξέτασης από αναιρετικό δικαστήριο.

Η τρίτη κατηγορία οριζόντιων μέτρων πρέπει να αφορά τη στοχευμένη εισαγωγή μέτρων προς διευκόλυνση του δικαστή που αποφασίζει μία υπόθεση ή γράφει τη σχετική απόφαση. Τεχνολογικά μέτρα ή μέσα τεχνητής νοημοσύνης, πρώτα από όλα η παραμετροποίηση του κειμένου της αίτησης δικαστικής προστασίας ώστε να σαρώνεται εύκολα από συστήματα τεχνητής νοημοσύνης ανάγνωσης του κειμένου προς εντοπισμό της σχετικής νομοθεσίας και νομολογίας, η ηλεκτρονική συγκρότηση και τακτοποίηση του φακέλου του πραγματικού ή η ανά κατηγορία υποθέσεων, εφόσον στο δικανικό συλλογισμό διευκολύνεται η υπαγωγή, εισαγωγής συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης. Σε αυτή την κατηγορία μέτρων θα είναι και η συγκρότηση ενός σώματος συγγραφέων δικαστικών αποφάσεων, όπως συμβαίνει στα δύο υπερεθνικά δικαστήρια, ώστε οι δικαστές, ανώτατοι και ανώτεροι κυρίως, να προσφεύγουν σε αυτούς για την προετοιμασία του σχεδίου της απόφασης.

Να προσθέσω και μία τέταρτη κατηγορία μέτρων, την εποπτεία και τον έλεγχο των δικαστών. Είμαι από αυτούς που πιστεύουν ότι ακόμα και να διπλασιαστεί η απόδοση κάθε δικαστή, το πρόβλημα του εύλογου χρόνου εκδίκασης στη χώρα μας δεν θα λυθεί. Όμως οι δικαστές δεν πρέπει να παραμένουν ανέλεγκτοι, δεν πρέπει να αποφασίζει ο καθένας για τον εαυτό του ως ζήτημα δικαστικής του ανεξαρτησίας, πότε και πόσο θα εργαστεί, πρέπει να εποπτεύονται οι επιδόσεις του, να καταγράφονται ώστε να συγκρίνονται με αυτές των φιλότιμων εργατικών συναδέλφων, των συναδέλφων του που βλέπουν το δάσος των εκκρεμοτήτων της δικαιοσύνης και όχι ένα δένδρο που τους επιτρέπει να γράψουν μία απόφαση ή μία μειοψηφία βιτρίνας εις βάρος της απασχόλησής τους με τα κύρια καθήκοντά τους, εις βάρος εν τέλει των συναδέλφων τους.

Ως πρώτο βήμα θεωρώ την εισαγωγή ενός πληροφοριακού πανοραμικού συστήματος σε κάθε δικαστήριο, όπου κάθε δικαστής θα εμφανίζεται με τις εκκρεμότητες και την παραγωγή του και όπου κάθε συνάδελφός του θα μπορεί να δει και να συγκρίνει τον εαυτό του με τους λοιπούς. Ισχύει αυτό το σύστημα σε άλλα δικαστήρια που τα έχουμε ως πρότυπο, ας πληροφορηθούν τα σχετικά όσοι ετοιμάζονται να διαφωνήσουν.

Αυτά, λοιπόν, ως αιτία και ως θεραπεία των νομοθετικών παρεμβάσεων που δεν δίνουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, μετρήσιμοι στόχοι, διαρκής συνεργασία και των τριών εξουσιών, σεβασμός των κόκκινων γραμμών και εργαλεία ως μέσα επίτευξης των στόχων που με σεβασμό στη δίκαιη δίκη θα δοκιμάζονται ως προς

την αποτελεσματικότητά τους διαρκώς και επίσης διαρκώς θα αντικαθιστώνται ή θα διορθώνονται. Σας ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας και εύχομαι καλή συνέχεια στις εργασίες των συναντήσεών σας.

Ευ. Βενιζέλος: Ευχαριστώ. Θα μεταφέρω στον κ. Σαρμά το χειροκρότημα και την υποδοχή της παρέμβασής του, η οποία ήταν πρακτική και βαρυσήμαντη, διότι ο Γιάννης Σαρμάς έχει βαθιά γνώση της νομολογίας, αλλά και της λειτουργίας πολλών δικαστηρίων, έχει ζηήσει το ελληνικό Συμβούλιο της Επικρατείας, έχει ζηήσει το ελληνικό Ελεγκτικό Συνέδριο του οποίου, θα μου επιτρέψετε να πω, ότι είναι νέος κτήτωρ, γιατί το έχει επαναθεμελιώσει νομοθετικά με τις τελευταίες νομοθετικές ρυθμίσεις για το Ελεγκτικό Συνέδριο και γνωρίζει βεβαίως τη λειτουργία του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου στο οποίο υπηρέτησε πάρα πολλά χρόνια, συγγραφικά δε και ερευνητικά γνωρίζει εις βάθος τη νομολογία και του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Ηνωμένων Πολιτειών και των εθνικών δικαστηρίων και δύο μεγάλων ευρωπαϊκών δικαστηρίων, του Στρασβούργου και του Λουξεμβούργου, γνωρίζει δηλαδή τι σημαίνει δίκαιη δίκη και δίκαιη ισορροπία. Νομίζω ότι πρακτικά μας είπε, εάν έχω καταλάβει μετά και από πολλές συζητήσεις μαζί του, είναι ότι δικονομικές και πρακτικές επιλογές που έχει κάνει το ίδιο το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το ίδιο το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προφανώς μπορεί να τις κάνουν και τα εθνικά δικαστήρια χωρίς να πλήττεται η δίκαιη δίκη.

Εάν δούμε τι επιλογές έχει κάνει το Στρασβούργο προκειμένου να απαλλαγεί από το πολύ μεγάλο απόθεμα των εκκρεμοσών υποθέσεων, μπορούμε να εμπνεύσουμε πάρα πολλές παρεμβάσεις οι οποίες βεβαίως σέβονται κατά τεκμήριο το άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Είχα την ευκαιρία να τα ζηήσω αυτά ως εισηγητής της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης επί αρκετά χρόνια για την εφαρμογή των αποφάσεων του δικαστηρίου στα 47 τότε, 46 τώρα, μετά την αποχώρηση της Ρωσικής Ομοσπονδίας, κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και προσφάτως μετέιχα σε μία Επιτροπή, σε μία ομάδα εργασίας, High-level Reflection Group ήταν ο υπερβολικός τίτλος της, για την αναδιάταξη του Συμβουλίου της Ευρώπης, αυτό μας απασχόλησε πάρα πολύ.

Άρα νομίζω ότι πρέπει να κρατήσουμε τις πρακτικές προτάσεις τις οποίες συζητούσαμε λίγο πριν με τον κεντρικό μας ομιλητή αυτής της εισαγωγικής συνεδρίασης που είναι ο Αντιπρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας και Πρόεδρος του Β' Τμήματος και καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στο Διοικητικό Δίκαιο, ο αγαπητός φίλος Μιχάλης Πικραμένος, ο οποίος επιπλέον όλων των άλλων ήταν και ο συντονιστής μίας πολύ χρήσιμης και χρηστικής ταυτόχρονα έκθεσης που είχε θέσει στη δημοσιότητα η διαΝΕΟσις πριν λίγα χρόνια, στην ομάδα που συνέταξε εκείνο το κείμενο μετείχε και η σημερινή Πρόεδρος της Δημοκρατίας, η Κατερίνα Σακελλαροπούλου. Ο Κύκλος έχει στενή συνεργασία με τη διαΝΕΟσις, σέβεται και αξιοποιεί όλες τις πρωτοβουλίες της και τις έρευνές της, την ευχαριστούμε, λοιπόν, και από εδώ για τη συμβολή της στη μελέτη των προβλημάτων της δικαιοσύνης. Επιπλέον, όμως, ο Μιχάλης Πικραμένος είναι και ο συγγραφέας σχετικών μονογραφιών, έχει ασχοληθεί ιδιαίτερα με τα ζητήματα αυτού που θα λέγαμε δικαστική χωροταξία. Θυμάμαι όταν ήμουν παιδί, κυκλοφορούσαν ετήσιες εκδόσεις σε όλα τα δικηγορικά γραφεία με το χαρακτηριστικό τίτλο «Δικαστική χωρογραφία της Ελλάδος», όπου η χωρογραφία ήταν με ωμέγα, δεν ήταν ο χορογραφία του Μεγάρου Μουσικής ας πούμε ή του Μεγάλου Χορού της Καλαμάτας, αλλά ήταν αυτό που οι νομικοί της εποχής εκείνης εννοούσαν ως χωρογραφία. Πρόσφατα δε έθεσε στην κυκλοφορία μία πολύ ενδιαφέρουσα μονογραφία για τη λογοδοσία, ιδίως τη λογοδοσία των δικαστών, κάτι το οποίο νομίζω ότι βρίσκεται στον πυρήνα του προβληματισμού

μας. Παρακαλώ, λοιπόν, τον κ. Πικραμένο να μας εκθέσει τις απόψεις του στο χρόνο που έχουμε συμφωνήσει, ο οποίος θα είναι σύντομος για να διευκολύνουμε τη συζήτηση. Μιχάλη.

Μ. Πικραμένος: Να ευχαριστήσω θερμά τον Κύκλο Ιδεών και τον αγαπητό φίλο και συνάδελφο καθηγητή Βαγγέλη Βενιζέλο για την πρόκληση να αναπτύξω κάποιες σκέψεις στη σημερινή συνάντηση.

Θέλω να σημειώσω ότι οφείλω ένα σημαντικό σημείο της καριέρας μου στον Πρόεδρο, τον κ. Γεραρή. Ίσως δεν το ξέρει, δεν το θυμάται βέβαια, πού να το θυμάται, όταν το 2000 με είχε στείλει σε μία αποστολή στην Αρμενία που συμμετείχα σε ένα συνέδριο της Επιτροπής της Βενετίας και αυτή ήταν η αρχή μίας υπερεικοσαετούς περιόδου συμμετοχής μου σε πολλούς ευρωπαϊκούς οργανισμούς και η επαφή μου με τους συναδέλφους και με κείμενα των οργανισμών αυτών σχετικά με την οργάνωση της δικαιοσύνης. Με έκανε, λοιπόν, αυτή μου η επαφή με τον ευρωπαϊκό χώρο να δείξω ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε ζητήματα οργάνωσης της δικαιοσύνης και γενικότερα του κράτους. Εκεί κατάλαβα, συνειδητοποίησα ότι η οργάνωση του κράτους και ειδικότερα η οργάνωση της δικαιοσύνης είναι το απαραίτητο υπόβαθρο για την άσκηση των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών. Ειδικά δε θα έλεγα ότι τα άρθρα 87 επόμενα, το κεφάλαιο για τη δικαιοσύνη, στην ουσία γιατί υπάρχει; Υπάρχει για το 20 παράγραφος 1, για το δικαίωμα δικαστικής προστασίας. Αυτό δεν πρέπει ποτέ να φύγει από το μυαλό μας, ότι υπάρχουν για την παροχή έννομης προστασίας στον πολίτη, ο πολίτης είναι το κέντρο του δικαστικού συστήματος, δεν είναι ο δικαστής, δεν είναι ο δικηγόρος. Αυτό έχει συμβολική αλλά και πρακτική σημασία για τις λύσεις που δίνουμε.

Αυτή, λοιπόν, τη διεθνή ευρωπαϊκή συζήτηση ακαδημαϊκών, δικαστών, οργανισμών, τις δημόσιες πολιτικές που εφαρμόζουν ευρωπαϊκά κράτη και που εφαρμόζονται με τη σύμπραξη κοινοβουλίου, κυβερνήσεων και δικαστών, θέλησα να τη μεταφέρω με μία σειρά από μονογραφίες και έργα στην ελληνική πραγματικότητα, γιατί θεωρήσα ότι έτσι συμβάλλω στη βελτίωση των όρων απονομής της δικαιοσύνης.

Ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή. Ποιοι είναι οι μέτοχοι της δημόσιας πολιτικής για τη δικαιοσύνη; Οι βασικοί μέτοχοι του προβλήματος και της πολιτικής είναι οι δικαστές και δεν το βάζω τυχαία πρώτο, οι δικηγόροι και δεν το βάζω τυχαία δεύτερο, ο νομοθέτης και φυσικά η κυβέρνηση, η διοίκηση, με την έννοια της διοίκησης εδώ ως εκτελεστική λειτουργία. Για να μπορέσει να προχωρήσει η απονομή της δικαιοσύνης ομαλά, θα πρέπει να υπάρχει συνέργεια μεταξύ των μετόχων του προβλήματος. Όμως κάθε μέτοχος του προβλήματος έχει και μία δική του αυτοτελή ευθύνη την οποία οφείλει να εξαντλεί και να μη μεταθέτει τις ευθύνες του σε άλλους. Το λέω αυτό γιατί ο δημόσιος λόγος για τη δικαιοσύνη και όχι μόνο για τη δικαιοσύνη πρέπει να αλλάξει χαρακτηριστικά, πρέπει να είναι πρώτα ουσιαστικά αυτοκριτικός για αυτόν που τον εκφέρει, μετά να είναι τεκμηριωμένα κριτικός για τους άλλους χωρίς να γίνεται επιθετικός και υπερβολικός και τέλος να είναι συγκρατημένα θετικός για ό,τι θετικό έχει παράξει αυτός που εκφέρει το λόγο.

Σήμερα η πραγματικότητα είναι τελείως διαφορετική, ο φορέας που εκφέρει το λόγο είναι επιθετικός έναντι των άλλων, μεταθέτει μονίμως τις ευθύνες, δεν είναι καθόλου αυτοκριτικός ή είναι αόριστα αυτοκριτικός και αυτοεπαινετικός ή αυτοθυματοποιητικός, ότι φταίνε οι άλλοι για την κατάσταση της δικαιοσύνης και ότι αυτός είναι στο απυρόβλητο. Αυτή είναι η κατάσταση του δημοσίου λόγου στην Ελλάδα.

Με τη διαΝΕΟσις συνεργαστήκαμε σε δύο φάσεις, η πρώτη φάση ολοκληρώθηκε με την έκδοση αυτού του βιβλίου το Φεβρουάριο του 2019 που η παρουσίασή του έγινε στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών. Η τότε Αντιπρόεδρος του Συμβουλίου Επικρατείας

και νυν Πρόεδρος Δημοκρατίας, η κα. Σακελλαροπούλου, ήταν από τους πρωταγωνιστές, ο κ. Ιωάννης Συμεωνίδης, σήμερα Επίτροπος των Διοικητικών Δικαστηρίων, ο κ. Βασίλειος Ανδρουλάκης, σήμερα Σύμβουλος Επικρατείας, η κα. Θεοκλή Νικολαΐδου, Εφέτης των πολιτικών δικαστηρίων, ο κ. Λάμπρος Τσόγκας, Αντεισαγγελέας Εφετών σήμερα και ο κ. Πέτρος Αλικάκος, σήμερα Πρόεδρος Πρωτοδικών. Ήταν δηλαδή μία ομάδα η οποία αποτελείτο από όλους τους κλάδους τους δικαιοδοτικούς της χώρας.

Η Πρόεδρος της Δημοκρατίας στο κείμενό της αναφέρεται μεταξύ άλλων στους κανόνες δεοντολογίας. Εδώ να σημειώσουμε ότι η δεοντολογία αποτελεί μία μορφή λογοδοσίας των δικαστών, ήπιο δίκαιο, αυτορυθμίζεται ο δικαστής. Είχαμε την ευκαιρία να τα συζητήσουμε όλα αυτά σε μία ομάδα εργασίας που συγκροτήθηκε υπό την προεδρία μου από την Πρόεδρο, την κα. Σακελλαροπούλου, όταν ήταν Πρόεδρος του Συμβουλίου και καταλήξαμε σε ένα κείμενο το οποίο υιοθέτησε η Ολομέλεια και αυτή τη στιγμή έχουμε έναν κώδικα δεοντολογίας, όπως έχει και το Ελεγκτικό Συνέδριο το οποίο προηγήθηκε, το θεωρώ πάρα πολύ βασικό εργαλείο τον κώδικα δεοντολογίας, ο οποίος, κατά τη γνώμη μου, θα πρέπει διαρκώς να εμπλουτίζεται με τις εμπειρίες και με τις πρακτικές άλλων χωρών και ακολουθεί η παρουσίαση άλλων κειμένων από τους λοιπούς συνεργάτες του τόμου.

Επιλέξαμε πέντε βασικούς τομείς δημόσιας πολιτικής. Ο πρώτος τομέας ήταν η δικαστική χωροταξία, ο δεύτερος τομέας, οι νέες τεχνολογίες, ο τρίτος τομέας, η δικαστική εκπαίδευση, ο τέταρτος τομέας, εναλλακτικοί τρόποι επίλυσης των διαφορών και ο πέμπτος τομέας, η στελέχωση των δικαστηρίων με το αναγκαίο υπαλληλικό προσωπικό.

Η δεύτερη φάση της συνεργασίας μας με τη διαΝΕΟσις σε ένα λιγότερο γνωστό κείμενο το οποίο έχει αναρτηθεί, το οποίο ολοκληρώθηκε τον Ιανουάριο του 2021, οι ίδιοι συντελεστές πλην της Προέδρου, της κας. Σακελλαροπούλου που είχε ήδη εκλεγεί στη θέση της Προέδρου, επικεντρώνονται σε τρεις κρίσιμους τομείς του δικαστικού συστήματος, η χωροταξία που είναι κατά τη γνώμη μου κεντρικό πρόβλημα, η διεύθυνση των δικαστηρίων, η διοίκηση των δικαστηρίων και, τρίτον, η αξιολόγηση των δικαστών.

Τα τελευταία χρόνια το κοινοβούλιο έχει ψηφίσει σημαντικά νομοθετήματα και υπάρχει μία εξέλιξη στον τομέα των νομοθετημάτων για τη δικαιοσύνη. Ο κώδικας δικαστικών λειτουργιών, ο νέος νόμος για τη Σχολή Δικαστών, ο κώδικας δικαστικών υπαλλήλων, η προώθηση νέων τεχνολογιών, η προώθηση κτιριακών υποδομών είναι πράγματι σημαντικά βήματα τα οποία όμως πρέπει να συνεχίσουν προκειμένου να υπάρχει ένα αποτέλεσμα.

Τι πιστεύω όμως; Αυτό το οποίο το λέω στους φοιτητές της Νομικής. Ο κανόνας δικαίου δεν λέει πάντα την αλήθεια. Δεν σημαίνει ότι επειδή νομοθετήσαμε ένα κανόνα δικαίου, δημιουργήσαμε μία διαδικασία, αυτός ο κανόνας θα ισχύσει στην πράξη. Εδώ, λοιπόν, λυπάμαι που θα το πω, μεγάλη ευθύνη για την κατάσταση της δικαιοσύνης έχουν οι δικαστές, οι οποίοι είτε με το πρόσχημα της δικαστικής ανεξαρτησίας, είτε σιωπηρά, ματαιώνουν και ακυρώνουν νομοθετικές ρυθμίσεις προκειμένου να μην προχωρήσει τίποτα. Είναι μία κατάσταση η οποία συμβαίνει εδώ και πολλά χρόνια, υπάρχουν παραδείγματα που θα μπορούσα να αναφέρω, γιατί όλα αυτά που σας λέω είναι τεκμηριωμένα, απλώς υποχρεώνομαι λόγω του χρόνου να αναφέρω τίτλους, βασική ευθύνη έχουν οι δικαστές. Οι δικαστές αποτελούν όργανα της πολιτείας που έχουν τη δυνατότητα να ματαιώσουν τα πάντα. Επομένως, ο νομοθέτης, όσο καλή διάθεση και να έχει, γιατί μπορεί να έχει και κακή διάθεση, δεν το συζητάμε εκεί, όταν η διάθεση του νομοθέτη δεν είναι καλή και όταν επεμβαίνει στη δικαστική ανεξαρτησία, καλώς τα δικαστήρια βάζουν στοπ, αλλά όσο καλή διάθεση και να έχει, σας πληροφορώ ότι ο δικαστής μπορεί να ματαιώσει τις όποιες επιλογές του. Εδώ

να σημειώσουμε ότι υπάρχουν νόμοι οι οποίοι έχουν γίνει με τη συνεργασία των δικαστών, με τη συνεργασία του Συμβουλίου Επικρατείας, με νομοπαρασκευαστικές επιτροπές που μετείχαν δικαστές και όμως οι ρυθμίσεις τους έμειναν μετέωρες, δεν εφαρμόστηκαν και δεν εφαρμόζονται σήμερα.

Αυτό, λοιπόν, το οποίο θέτω ως πρώτο ζήτημα είναι το ζήτημα της εφαρμογής, όπου στο ζήτημα της εφαρμογής των κανόνων έχουν το μερίδιο ευθύνης τους και οι δικηγόροι. Οι δικηγόροι οι οποίοι με συχνά αντιδικονομικές συμπεριφορές, με αιτήματα αναβολών, σας πληροφορώ ότι σε κάθε δικάσιμο που έχω στο Β' Τμήμα, υπάρχουν τουλάχιστον 10-12 αιτήματα αναβολών, ίσως και παραπάνω, από δικηγόρους με απίθανους λόγους. Θα έπρεπε λοιπόν όποιοι ασχολούνται με τις αναβολές που δίδουν οι δικαστές, να κάνουν και μία ανάλογη μελέτη για το πόσες αναβολές ζητούν οι δικηγόροι, με αντιδικονομικές συμπεριφορές, με κακά δικόγραφα, κακογραμμένα δικόγραφα, έλλειψη γνώσης των αντικειμένων, δημιουργούν συνεχώς προσκόμματα στο δικαστήριο. Ακόμα πρέπει να σας πω ότι και υποθέσεις προφανώς απαράδεκτες τις οποίες πηγαίνουμε στην εν συμβουλίω διαδικασία, ουκ ολίγες φορές ζητούν να συζητηθούν στο ακροατήριο παρότι είναι προφανές ότι είναι απαράδεκτες.

Έχουμε, λοιπόν, ένα μερίδιο ευθύνης και των δικηγόρων, το οποίο δεν έχει, θα έλεγα, φανεί όσο θα έπρεπε και δεν έχει τεκμηριωθεί όσο θα έπρεπε. Πρέπει ο καθένας να λάβει τις ευθύνες του για την κατάσταση της δικαιοσύνης, ο καθένας να αναλάβει τις ευθύνες του επαναλαμβάνω.

Τώρα, πάμε σε αυτά τα βασικά που είπα, τους τρεις βασικούς τομείς. Χωροταξία. Κοιτάξτε, είμαστε μία χώρα με πάρα πολλά δικαστήρια, με ολιγομελή δικαστήρια, δικαστήρια όπου οι δικαστές εμφανίζονται μία φορά το μήνα, όπου οι υπάλληλοι ουσιαστικά κυριαρχούν, κάνουν ό,τι θέλουν στις γραμματείες, δικαστές στην πραγματικότητα δεν διοικούν αυτά τα δικαστήρια, με ό,τι αυτό δυσμενές συνεπάγεται, με πολύ μικρό αριθμό υποθέσεων, με αποτέλεσμα να οδηγούμαστε κατ' αποτέλεσμα σε αργομισθίες, σε ανισότητα συμμετοχής των δικαστών στο παραγόμενο δικαιοδοτικό έργο, σε μεγάλα δικαστήρια δικαστές μεγάλη παραγωγή έργου, μεγάλος φόρτος, μικρά δικαστήρια, λίγοι δικαστές, μικρός φόρτος. Υπάρχουν δικαστές που επιδιώκουν τη μετάθεση από μικρό δικαστήριο σε μικρό δικαστήριο και περνούν μία σταδιοδρομία πολύ πιο άνετα από άλλους δικαστές, βασικό στοιχείο η ανισότητα, η ανισότητα κάνει τον καλό δικαστή να θεωρεί ότι είναι το κορόιδο της ιστορίας. Εκεί η ύπαρξη των μικρών δικαστηρίων, τι εξυπηρετεί στην πραγματικότητα; Τοπικά συμφέροντα. Έχω δεχτεί πολλές επιθέσεις προσωπικές και από δικηγόρους και από δικαστές για τις απόψεις μου για τη χωροταξία, αλλά όσο είμαι δικαστής θα εξακολουθώ να την υποστηρίζω με πάθος. Θεωρώ ότι αυτή τη στιγμή δεν μιλάμε για κατάργηση δικαστηρίων, όπως το γράφουμε και στην έκθεσή μας μέσα, μιλάμε για εισαγωγή των νέων τεχνολογιών, για τη δημιουργία δικαστηρίων τηλεματικής τα οποία δικαστήρια τηλεματικής θα μπορούν να υπάρχουν σε όλες τις πόλεις της Ελλάδος και σε όλα τα μέρη της Ελλάδος. Αρχή της εγγύτητας, ο πολίτης κοντά στη δικαιοσύνη και στο πιο απομακρυσμένο νησί και στην πιο απομακρυσμένη ορεινή κωμόπολη, σε δημόσιο κτίριο που θα λειτουργεί με κάποιες προδιαγραφές.

Οφείλω να σας πω από τις επικοινωνίες που είχα με δικηγορικούς συλλόγους, υπήρξαν σύλλογοι που ήταν πολύ επιθετικοί εναντίον των προτάσεών μας, γιατί είχαμε μία ομάδα που συναντηθήκαμε με τους συλλόγους έως κάποια στιγμή που οι δικηγορικοί σύλλογοι είπαν στοπ, δεν θέλουμε να συνεχίσετε επικοινωνία με τους δικηγορικούς συλλόγους. Υπήρχαν αρκετοί σύλλογοι της περιφέρειας που έκαναν με ενθουσιασμό δεκτή την ιδέα των τηλεματικών δικαστηρίων και μας είπαν ότι βεβαίως και το θέλουμε, γιατί δεν έχουμε διοικητικό δικαστήριο στην πόλη μας και

ότι ο πελάτης τη σημερινή εποχή της κρίσης δεν μας δίνει τα λεφτά για να μεταφερθούμε σε μία άλλη πόλη.

Η χωροταξία έχει πολλά πλεονεκτήματα. Θα πρέπει να καταλάβουμε κάποια στιγμή ότι η Ευρώπη δεν είναι à la carte, η Ευρώπη δεν είναι μόνο για να μας δίνει λεφτά ή να προσφεύγουμε σε αυτήν όποτε νομίζουμε ότι θίγεται η δικαστική μας ανεξαρτησία. Η Ευρώπη είναι ένα πακέτο λύσεων, ένα πακέτο ολοκληρωμένων, ζυμωμένων λύσεων σε χώρες οι οποίες δεν είναι Ζιμπάμπουε, οι οποίες είναι χώρες με ανάλογο πληθυσμό με το δικό μας και ανάλογες παραδόσεις. Είναι συχνό αυτό που ακούμε, ότι εμείς είμαστε Ελλάδα, έχουμε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, άρα δεν μπορούμε να εφαρμόσουμε αυτά που κάνουν οι ευρωπαίοι. Εάν δεν θέλουμε τους ευρωπαίους, δεν θέλουμε και τα λεφτά των ευρωπαίων όμως και δεν θέλουμε τις άλλες θετικές πλευρές που μας εξασφαλίζουν οι ευρωπαίοι.

Επομένως, χωροταξία σε συνδυασμό με νέες τεχνολογίες. Δικαστήρια τηλεματικής, καμία κατάργηση δικαστηρίου και όχι μόνο καμία κατάργηση, αλλά επέκταση του δικτύου των δικαστηρίων, δημιουργία μεσαίου μεγέθους δικαστηρίων, όπως λέει η CEPEJ, με ικανούς δικαστές, με ικανό αριθμό υπαλλήλων, όχι δικαστήρια φαντάσματα, περί αυτού πρόκειται. Υπήρξε επίσκεψη Προέδρου του Συμβουλίου Επικρατείας σε κλειστό δικαστικό κατάστημα επαρχιακής πόλης, καθημερινή.

Το δεύτερο στοιχείο που θέλω να επισημάνω, η διοίκηση των δικαστηρίων, η διεύθυνση. Είναι το λεγόμενο δικαστικό μάνατζμεντ. Κάποιοι ακούν μάνατζμεντ και το μυαλό τους πηγαίνει στην ιδιωτική οικονομία, σε απολύσεις και σε τέτοια πράγματα τα οποία δεν έχουν καμία σχέση με την πραγματικότητα. Δικαστικό μάνατζμεντ σημαίνει ότι ο επικεφαλής του δικαστηρίου οφείλει να προγραμματίζει τη λειτουργία του τμήματός του και οφείλει και ο κάθε δικαστής να προγραμματίζει την ύλη την οποία διαχειρίζεται.

Εδώ, λοιπόν, παραδείγματα προσωπικά θα σας πω. Το Β' Τμήμα έχει ένα πολύ επιβαρυσμένο φορτίο, ένα μεγάλο φορτίο, αρκεί να σας πω ότι στα τελευταία δύο χρόνια έχω χρεώσει 2.500 υποθέσεις και παραμένουν 1.700 υποθέσεις ακόμα προς χρέωση. Η παραγωγή του τμήματος είναι τουλάχιστον 800 υποθέσεις κάθε χρόνο. Παρόλα αυτά παραμένει το πρόβλημα. Τι κάνουμε λοιπόν για αυτό; Εφαρμόζουμε τις διατάξεις εν συμβουλίω. Απορρίπτεται μία υπόθεση, σοβαρή υπόθεση σε μία μείζονα σύνθεση; Υπάρχει μία σειρά υποθέσεων που ακολουθεί; Αυτές θα ακολουθήσουν την πορεία εν συμβουλίω. Ήδη ετοιμαζόμαστε να κάνουμε μία τέτοια κίνηση και κάποιες αποφάσεις θα δημοσιευτούν σε λίγο. Εφαρμόζουμε τη διάταξη ότι ο εισηγητής, στο βαθμό εισηγητής, του Συμβουλίου Επικρατείας εισηγείται τις εν συμβουλίω υποθέσεις για τις οποίες έχει συντάξει δελτίο νομολογίας. Οι συνάδελφοι που το εφήρμισα αυτό, μου είπαν, ευχαριστώ θερμά, γιατί μας δώσατε την ευκαιρία, παρότι είμαστε δέκα χρόνια στο δικαστήριο, γιατί έχουμε φθάσει στο σημείο οι εισηγητές να γίνονται επάνω από 40 χρονών, 45 χρονών για να προαχθούν στον επόμενο βαθμό, να μην έχουν γράψει μία απόφαση. Αυτή η εφαρμογή αυτού του μικρού μέτρου που σας φαίνεται ότι είναι μικρό, στην πραγματικότητα είναι φτερά για ένα νέο δικαστή του Συμβουλίου Επικρατείας που μένει εκτός της αυτοτελούς δικαιοδοτικής παραγωγής.

Και άλλα μέτρα, υπάρχουν πολλά πράγματα, δεν προλαβαίνω να σας τα πω τώρα. Μπορεί ο δικαστής ως διοικητής, ως επικεφαλής, αλλά και ο δικαστής ως εισηγητής των υποθέσεών του να διαχειριστεί το φόρτο του. Δεν είναι δυνατόν να έρχεται στο Συμβούλιο Επικρατείας εν έτει 2022 από διοικητικό πρωτοδικείο παραπεμπτική απόφαση καταθέσεως του 2015 για να δικαστεί στο Συμβούλιο της Επικρατείας μετά από επτά χρόνια. Δεν είναι δυνατόν να συμβαίνουν αυτά τα πράγματα, δεν μας φταίει ο νομοθέτης σε αυτά, δεν μας φταίει ο δικηγόρος σε αυτά, φταίει η έλλειψη σωστής και σοβαρής διαχείρισης εκ μέρους των ίδιων των δικαστών που,

κατά τη γνώμη μου, έχουν το μεγαλύτερο βάρος και τη μεγαλύτερη ευθύνη για τη μη σωστή διαχείριση των υποθέσεων, γιατί δεν ενεργοποιούνται όπως πρέπει, γιατί δεν λειτουργούν με τα εργαλεία που τους παρέχει ο νομοθέτης για την προώθηση της απονομής της δικαιοσύνης. Από κοντά φυσικά και οι δικηγόροι με το δικό τους μεγάλο μερίδιο ευθύνης.

Το τρίτο κομμάτι είναι η αξιολόγηση. Οι δικαστές όπως γνωρίζουμε δεν ψηφίζονται, δεν εκλέγονται, δεν λογοδοτούν με έναν οργανωμένο θεσμικά τρόπο, όπως συμβαίνει με το κοινοβούλιο ή με την κυβέρνηση, λογοδοτούν με έναν και μόνο τρόπο βασικό, με την αξιολόγησή τους. Η οποία αξιολόγηση από ποιους γίνεται; Από τους ίδιους τους δικαστές που είναι στους ανώτερους βαθμούς. Σωστό αυτό καταρχήν στα πλαίσια της δικαστικής ανεξαρτησίας, να όμως που η διαδικασία της αξιολόγησης εδώ και πολλά χρόνια δεν λειτουργεί όπως θα έπρεπε να λειτουργεί. Εδώ αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ανώτατοι δικαστές αναλάμβαναν μέχρι σήμερα για ένα χρόνο, άφηναν τα καθήκοντά τους, έσπευδαν να επιθεωρήσουν δικαστές σε ολόκληρη την επικράτεια, χωρίς την απαραίτητη υποδομή, χωρίς τις απαραίτητες υποδομές εκείνες και σε επίκουρους δικαστές, αλλά και σε άλλα τεχνολογικά στοιχεία που θα τους επέτρεπαν μία σε βάθος μελέτη των αποφάσεων. Η αξιολόγηση των δικαστών για εμένα έχει πρωτίστως παρακινητικό χαρακτήρα και δευτερευόντως κυρωτικό. Όλοι μας έχουν ελλείψεις και ελλείμματα. Εάν ερχόταν ένας εξωτερικός αξιολογητής και με αξιολογούσε, σίγουρα θα μου έβρισκε και εμένα σφάλματα και θα μου έλεγε, κ. Πικραμένε, δεν κάνατε, ένα, δύο, τρία σωστά. Δεν είναι δυνατόν αυτό να μη συμβαίνει για όλους μας και για τους παρακάτω, δεν είναι δυνατόν να δίνουμε εξετάσεις να γινόμαστε δικαστές και να θεωρούμε ότι η κολυμβήθρα του Σιλβάμ μας έχει βαπτίσει αναμάρτητους και τέλειους.

Αυτό, λοιπόν, το στοιχείο της παρακίνησης το οποίο χρησιμοποιώ τα τελευταία όσα χρόνια ήμουν ως σύμβουλος και τώρα Αντιπρόεδρος για την αξιολόγηση των συναδέλφων, το κάνω και κάνω διαβαθμισμένες αξιολογήσεις και το Συμβούλιο Επιθεώρησης, στο οποίο τυχαίνει να προεδρεύω αυτή την περίοδο, έχει κάνει μία σοβαρή προσπάθεια αξιολόγησης πιο βαθιάς, πιο ουσιαστικής των συναδέλφων στο Συμβούλιο Επικρατείας, γιατί έτσι πρέπει να είναι τα πράγματα, γιατί πρέπει να παρακινούμε τους ανθρώπους για το καλύτερο, γιατί θα πρέπει ο άριστος να είναι άριστος, αυτός που είναι πολύ καλός, είναι πολύ καλός και μπορεί να γίνει άριστος. Αυτός ο οποίος δεν πάει καθόλου καλά, πρέπει και σε αυτόν να αποδοθούν ευθύνες. Δεν είναι δυνατόν η είσοδος στο δικαστικό σώμα να καθαγιάζει τα πάντα, ούτε όλοι μας μπορούμε να αντιμετωπιζόμαστε ως ένα ενιαίο σώμα όπου όλοι οι καλοί χωράνε και μην τυχόν και πειράζουμε κάποιον, γιατί τότε δημιουργούμε πρόβλημα.

Συνεπώς, αξιολόγηση. Η αξιολόγηση είναι βασικό στοιχείο. Εάν η αξιολόγηση των δικαστών δεν προχωρήσει όπως πρέπει, δεν θα έχουμε αποτελέσματα. Περιμένουμε να δούμε το νέο νομοθετικό πλαίσιο το οποίο νέο νομοθετικό πλαίσιο θα μπορούσαμε, εμείς ως Συμβούλιο Επιθεώρησης εφαρμόσαμε το προϊσχύσαν και μία χαρά τα είπαμε, δεν είχε κανένα ουσιαστικό πρόβλημα το παλιό πλαίσιο. Εάν το αξιολογούσαμε και το αξιοποιούσαμε όπως έπρεπε, θα μπορούσαμε να προχωρήσουμε σε διαβαθμισμένες κρίσεις, όπως γίνεται τώρα. Το νέο μας δίνει κάποια περιθώρια ακόμα και βέβαια η αξιολόγηση των προϊσταμένων των δικαστηρίων, των επικεφαλής, τι διοικητικό έργο έκανες, τι παρήγαγες.

Εν πάση περιπτώσει όμως, για να λέμε τα πράγματα με το όνομά τους, για να μπορεί ένας ανώτατος δικαστής να κάνει ουσιαστική επιθεώρηση στους δικαστές, θα πρέπει να έχει μία γερή ομάδα συνεργατών. Δεν μπορεί μόνος να σκώσει αυτό το βάρος, διότι τα προβλήματα, τα σφάλματα και ό,τι άλλες παθογένειες και παρενέργειες υπάρχουν, μόνο μετά από μία ενδελεχή έρευνα βγαίνουν και αυτή την ενδελεχή

έρευνα δεν μπορεί να την κάνει ένας άνθρωπος για μεγάλο αριθμό δικαστών και για μεγάλο αριθμό αποφάσεων.

Τελειώνοντας, θα έλεγα, ποια είναι τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν το δημόσιο λόγο και την πρακτική σήμερα; Συντεχνιασμός, ατομισμός, απουσία αυτοκριτικής, επιθετικός δημόσιος λόγος για τους λοιπούς μετόχους του προβλήματος, εμμονική αντίθεση σε οτιδήποτε μεταρρυθμιστικό, συνωμοσιολογία, από αυτήν θα έλεγα ότι βρισκόμαστε πραγματικά στην κορυφή, μετάθεση της ευθύνης, είναι τα μόνιμα παθολογικά χαρακτηριστικά που κυριαρχούν στη συζήτηση για την απονομή της δικαιοσύνης. Πρέπει να εμπνευστούμε από την ευρωπαϊκή και διεθνή πρακτική, δεν είμαστε μόνοι μας σε αυτό τον κόσμο, δεν είμαστε ένα έρημο νησί, ένα απομονωμένο νησί όπου έχουμε χαρακτηριστικά που μας διαφοροποιούν από όλους τους άλλους. Θα πρέπει πρώτα από όλα οι δικαστές να εφαρμόζουν το νόμο που αφορά τους ίδιους, να εφαρμόζουν τα εργαλεία, το είπε και ο κ. Σαρμάς με τον τρόπο του προηγουμένως, και αφού τα εφαρμόσουν αυτά, τότε να έρθει ο νομοθέτης με τη συνέργεια των δικαστών και να διαπιστώσει εάν χρειάζονται αλλαγές. Δεν μπορείς να αλλάξεις το νόμο που δεν έχει εφαρμοσθεί. Βέβαια οι δικηγόροι θα πρέπει να αντιληφθούν ότι καλός ο βιοπορισμός ή ο πλουτισμός, ανάλογα με την οικονομική κατάσταση που βρίσκονται, αλλά δεν πάει έτσι όμως η απονομή της δικαιοσύνης και δεν νοείται συλλειτουργός της δικαιοσύνης κάποιος ο οποίος ενδιαφέρεται πρωτίστως για τα οικονομικά τους και θυσιάζει οτιδήποτε άλλο στο βωμό της οικονομικής του κατάστασης. Αυτά ήθελα να πω και ευχαριστώ πάρα πολύ τον Βαγγέλη Βενιζέλο και πάλι.

Ευ. Βενιζέλος: Ευχαριστώ πάρα πολύ, αγαππé μου Μιχάλη, για την ουσία, αλλά και για το θάρρος με το οποίο εξεφράσθης που είναι νομίζω συνδυασμός και του δικαστικού, αλλά και του ακαδημαϊκού φρονήματος που καλείσαι να υπηρετήσεις και να συνδυάσεις. Η έννοια της λογοδοσίας είναι κεντρική, εφόσον οι αποφάσεις εκδίδονται και εκτελούνται στο όνομα του ελληνικού λαού και εφόσον η φιλελεύθερη δημοκρατία υπάρχει μόνον ως φιλελεύθερη, δηλαδή του κράτος δικαίου, πυρήνας του οποίου είναι η ανεξάρτητη και αξιόπιστη δικαιοσύνη, είναι και πυρήνας της δημοκρατίας. Βρισκόμαστε σε μία φάση όπου το ζήτημα της υπεράσπισης της δημοκρατίας είναι το μείζον οικουμενικό διακύβευμα, πάντως το διακύβευμα της Δύσης ως ιστορικής και πολιτιστικής και γεωπολιτικής οντότητας. Λογοδοσία σημαίνει βεβαίως και αξιολόγηση, σημαίνει και επιθεώρηση, σημαίνει ότι υπάρχει μία συνείδηση ευθύνης η οποία ελέγχεται εν τέλει δικαστικά. Ένα μεγάλο μέρος της τελευταίας μονογραφίας του κ. Πικραμένου αφιερώνεται στο ζήτημα της αστικής ευθύνης του δημοσίου για πράξεις των δικαστικών οργάνων, κάτι το οποίο έχει διχάσει τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας και είναι κάτι διαφορετικό από την αγωγή κακοδικίας του άρθρου 99 του Συντάγματος. Άνοιξε ο κ. Πικραμένος μία σειρά από μεγάλα θέματα τα οποία θα τα δούμε τώρα, στις τρεις συζητήσεις που θα ακολουθήσουν για την πολιτική, την ποινική και τη διοικητική δίκη με έναν πιο συγκεκριμένο τρόπο.

Θα δώσω όμως τώρα το λόγο στον Πρόεδρο επί τιμή του Συμβουλίου της Επικρατείας, τον κ. Χρίστο Γεραρή που μας τιμά με την παρουσία του εδώ, θα κάνει μία σύντομη παρέμβαση για δύο θέματα που τον απασχολούν.

Χρ. Γεραρής: Ένα τελικά.

Ευ. Βενιζέλος: Ένα τελικά, ακόμα καλύτερα για την οικονομία του συνεδρίου, αν και θα χάσουμε το δεύτερο. Όπως είπε ο Μιχάλης Πικραμένος, καθόρισε την επιστημονική του και δικαστική του σταδιοδρομία η αποστολή του στην Αρμενία, φαντάζομαι ότι ο κ. Πικραμένος φεύγοντας για το Ερεβάν, κοίταξε τον τότε Πρόεδρό του, το

Χρίστο Γεραρή, περίπου όπως κοίταξε ο Χάμφρεϊ Μπόγκαρτ στην Καζαμπλάνκα και είπε, να, αυτή είναι η αρχή μίας μεγάλης φίλιας.

Ο κ. Γεραρής δεν έχει διατελέσει απλώς για πολλά χρόνια, πριν το όριο της τετραετίας επιβληθεί με την αναθεώρηση του 2001, Πρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας, ήταν αυτός που εισηγήθηκε το πρώτο μεγάλο Πρακτικό Επεξεργασίας για τη μεταφορά της κοινοτικής τότε, ενωσιακής τώρα νομοθεσίας στην ελληνική έννομη τάξη, ένα Πρακτικό Επεξεργασίας που αποτέλεσε σημείο αναφοράς και αποτελεί σημείο αναφοράς για την ελληνική νομολογία και θεωρία, διατέλεσε δικαστής στο σημερινό Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και βεβαίως έχει μία συσσωρευμένη εμπειρία και γνώση η οποία είναι πραγματικά σπάνια. Κύριε Πρόεδρε, παρακαλώ να λάβετε το λόγο.

Χρ. Γεραρής: Καλησπέρα. Πρώτα-πρώτα συγχαρητήρια στον Κύκλο Ιδεών και στον εμπνευστή του για τη συνεχή παρουσίαση και ανάπτυξη θεμάτων που απασχολούν τα πράγματα στη χώρα, όχι μόνο τη δικαιοσύνη. Ένα μικρό σχόλιο στον καταγγελτικό, θα έλεγα, λόγο του συναδέλφου, του κ. Πικραμένου. Η άποψη η δική μου είναι ότι για τα προβλήματα τα εσωτερικά της δικαιοσύνης, οι πρωταίτιοι είναι οι πρόεδροι και οι προεδρεύοντες στα διάφορα τμήματα, αυτοί πρέπει να επιτηρούν και να προσπαθούν εγκαίρως να γίνονται οι διασκέψεις και να εκδίδονται οι αποφάσεις.

Έχω διανύσει σχεδόν όλη τη δικαστική μου σταδιοδρομία τον περασμένο αιώνα, από τα 42 τα 37 χρόνια. Ίσως είμαι στην αίθουσα αυτή ο πρεσβύτερος που γνώρισε από πρώτο χέρι τα προβλήματα της δικαιοσύνης και από δεύτερο χέρι ως γιος πολιτικού δικαστή. Το κύριο πρόβλημα ήταν πάντα η έκδοση της δικαστικής απόφασης σε εύλογο χρόνο από την κατάθεση του εισαγωγικού δικογράφου. Το πρόβλημα ήταν κοινό σε όλους τους κλάδους, στην ποινική πάντως δικαιοσύνη είχε ήδη ανάψει το κόκκινο φανάρι. Από τη μεταπολίτευση ξεκίνησε μία δημόσια συζήτηση που στην αρχή επικεντρωνόταν στην αύξηση των οργανικών θέσεων και των αποδοχών των δικαστών, στη συνέχεια όμως έγινε αντιληπτό ότι απαιτούνται οργανωτικές μεταρρυθμίσεις στο δικαστικό σύστημα, προκειμένου να ανακοπεί η ισοβούσα βραδυδία.

Στη διοικητική δικαιοσύνη για την οποία μπορώ να καταθέσω αξιόπιστη προσωπική μαρτυρία, οι μεταρρυθμίσεις αφορούσαν κυρίως την κατανομή του όγκου των υποθέσεων μεταξύ του Συμβουλίου της Επικρατείας και των διοικητικών δικαστηρίων. Υπό την πίεση των μνημονίων της οικονομικής κρίσης, θεσπίστηκαν οργανωτικά και δικονομικά μέτρα που απέβλεπαν στην επιτάχυνση της εκδίκασης των διοικητικών διαφορών. Θεωρώ δύο μεταρρυθμίσεις πρωτοποριακές και αποτελεσματικές, την πρότυπη ή πιλοτική δίκη και την υποβολή προδικαστικών ερωτήματος από τα διοικητικά δικαστήρια στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Φαίνεται όμως ότι η μέχρι τούδε εφαρμογή νομοθετικών ρυθμίσεων δεν επέλυσε ή δεν επιλύει μάλλον ικανοποιητικά το πρόβλημα της αργοπορημένης απονομής της δικαιοσύνης.

Κατά το έτος 2014 είχα την τιμή να με αναγορεύσει η Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών επίτιμο διδάκτορα. Στην καθιερωμένη αντιφώνηση πρότεινα μεταξύ άλλων μία μεταρρύθμιση που συνιστά, κατά τη γνώμη μου, άλμα και όχι απλό βήμα προς την κατεύθυνση μίας αποτελεσματικής διοικητικής δικαιοσύνης. Πρόκειται για τη λειτουργία των Πρωτοδικείων σε κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο. Στην ελληνική επικράτεια λειτουργούν 30 διοικητικά Πρωτοδικεία, αριθμός δυσανάλογος προς τον πληθυσμό της χώρας και με χωροταξική κατανομή που δεν συμβαδίζει πάντοτε με τις σύγχρονες συγκοινωνιακές συνθήκες. Συμφωνώ απόλυτα με αυτά που είπε ο κ. Πικραμένος προηγουμένως στο θέμα αυτό. Αρκεί να υπενθυμίσω ότι έχουν συσταθεί διοικητικά Πρωτοδικεία στο Μεσολόγγι και το Αγρίνιο, στην Πάτρα και στον Πύργο, στο Ναύπλιο και στην Κόρινθο, στη Βέροια και στην Κοζάνη, στις μεγαλουπόλεις

Πειραιά, Θεσσαλονίκη, Αθήνα, οι οργανικές θέσεις δικαστών ανά Πρωτοδικείο είναι 70, 87 και 213 αντιστοίχως, ενώ στις μικρές πόλεις δεν υπερβαίνουν τις 5.

Η αδικαιολόγητη σε σχέση με τον πληθυσμό και τον αριθμό των εκδικαζόμενων υποθέσεων σύσταση δικαστικών μονάδων προκαλεί μία σειρά από υπηρεσιακές δυσλειτουργίες. Οι σοβαρότερες ποιες είναι;

Πρώτον, άδικη κατανομή εργασίας μεταξύ υπηρετούντων στα μεγάλα και στα μικρά Πρωτοδικεία. Επιθεωρητής Αρεοπαγίτης παρατηρούσε ήδη κατά τη δεκαετία του 1960 ότι σε ορισμένα Πρωτοδικεία οι δικαστές σήπνται εκ της ανεργίας.

Δεύτερον, αδυναμία σχηματισμού τριμελών συνθέσεων λόγω μακρόχρονης απουσίας δικαστή που τελεί υπό ειδική άδεια, όπως είναι η άδεια τοκετού και ανατροφής τέκνου. Η πρακτική της μεταβατικής έδρας έχει, όπως μου λένε, αποτύχει.

Τρίτον, διαρκής κινητικότητα των δικαστών που επιδιώκουν να μετατεθούν με την πρώτη ευκαιρία στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της βόρειας και νότιας Ελλάδας, δηλαδή στα Πρωτοδικεία Θεσσαλονίκης και Αθήνας-Πειραιά αντιστοίχως. Οι διαδικαστικές μεταθέσεις συνεπάγονται συχνά αλλαγή του εισηγητή δικαστή και αναβολή προσδιορισμού της δικασίμου εν αναμονή της αφίξεως του νέου Προέδρου.

Η λειτουργία 30 πρωτοδικείων που συστήθηκαν στις δεκαετίες του 1960 και του 1970 δεν δικαιολογείται πλέον από τις σύγχρονες συγκοινωνιακές συνθήκες και δεν εξυπηρετεί το στόχο της απονομής αποτελεσματικής δικαιοσύνης. Η ριζική λύση θα ήταν η κατάργηση ή η συγχώνευση πρωτοδικείων, όπως επιχειρήθηκε, όχι πάντως χωρίς αντιδράσεις, σε άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τη μεταρρύθμιση αυτή θεωρώ ανέφικτη για τις ελληνικές τοπικές κοινωνίες, όπου θα αντιμετώπιζε τη σθεναρή αντίδραση των βουλευτών, των δικηγορικών συλλόγων, των δημοτικών συμβουλίων, ακόμα και των εκκλησιαστικών αρχών.

Προτείνω, λοιπόν, μία οργανωτική μεταρρύθμιση που δεν συνεπάγεται την ευθεία κατάργηση των υφιστάμενων πρωτοβάθμιων δικαστικών μονάδων. Ποια είναι η πρόταση; Ιδρύεται πρωτοδικείο που έχει κεντρική έδρα στη μεγάλη πόλη της περιοχής και περιφερειακές έδρες στις λοιπές πόλεις όπου λειτουργούν ήδη αυτοτελή διοικητικά πρωτοδικεία. Η δωσιδικία του πρωτοδικείου της κεντρικής έδρας οριοθετείται από την εδαφική έκταση όλων των υφιστάμενων πρωτοδικείων. Για τις ανάγκες της παρούσης παρέμβασης αποκαλώ το ένα κεντρικό και τα άλλα περιφερειακά πρωτοδικεία, αν και η ονοματοδοσία αυτή δεν ανταποκρίνεται στο ακριβές περιεχόμενο της πρότασης που σας παρουσιάζω. Κατ' ουσίαν πρόκειται για τη λειτουργία ενός δικαστηρίου με περισσότερες έδρες. Οι δικαστικοί λειτουργοί θα κατέχουν οργανικές θέσεις που ανήκουν όλες στο κεντρικό πρωτοδικείο, στα περιφερειακά τοποθετείται ένας δικαστής με βαθμό προέδρου πρωτοδικών και το απαραίτητο διοικητικό προσωπικό. Η κατά το νόμο υποχρέωση κατοικίας στην έδρα του δικαστηρίου θα αφορά την πόλη του κεντρικού πρωτοδικείου ή εκείνη του περιφερειακού πρωτοδικείου για τους προέδρους πρωτοδικών που διοικούν το περιφερειακό.

Πώς θα λειτουργούν τώρα τα προτεινόμενα πρωτοδικεία. Στα περιφερειακά κατατίθενται όλα τα προβλεπόμενα ένδικα βοηθήματα και μέσα, κρίνονται διαφορές υπό μονομελή σύνθεση, παρέχεται προσωρινή προστασία, διεξάγεται η ακροαματική διαδικασία, δημοσιεύονται δικαστικές αποφάσεις και γενικά διενεργούνται όλες οι δικαστικές πράξεις που απαιτούν τη σύμπραξη δικηγόρων.

Ο πρόεδρος του κεντρικού πρωτοδικείου προσδιορίζει τις δικασίμους όλων των περιφερειακών πρωτοδικείων και του κεντρικού βεβαίως, ορίζοντας και τον εισηγητή της υπόθεσης. Ο εισηγητής ορίζεται πριν τη συζήτηση σε όλες τις διαφορές, ουσιαστικές και ακυρωτικές. Ο πρόεδρος φροντίζει να μη διασταυρώνονται οι διασκέψεις των συνθέσεων, προσδιορίζοντας εκείνος και όχι ο πρόεδρος του περιφερειακού την ημερομηνία των διασκέψεων. Στις τριμελείς συνθέσεις οι διασκέψεις γίνονται στο

κεντρικό πρωτοδικείο. Η άσκηση των καθηκόντων της διεύθυνσης του κεντρικού πρωτοδικείου προϋποθέτει βεβαίως ότι αντίγραφα όλων των ένδικων βοηθημάτων θα κοινοποιούνται ηλεκτρονικά σε αυτό, στο κεντρικό δηλαδή, από τα περιφερειακά αμέσως μετά την κατάθεση του δικογράφου.

Για τη συγκρότηση της τριμελούς σύνθεσης και της συζήτησης σε δημόσια συνεδρίαση ή σε συμβούλιο, θα μετακινούνται οι πρωτοδίκες στα περιφερειακά δικαστήρια μόνο για την ημέρα της δικασίμου. Αντιστρόφως, θα μετακινείται ο πρόεδρος του περιφερειακού στο κεντρικό, όταν μετέχει σε τριμελή σύνθεση, όπου στο κεντρικό θα γίνονται και διασκέψεις. Η μετακίνηση αυτή μπορεί να παραλείπεται σε υποθέσεις με επείγοντα χαρακτήρα ή ήσσονος σημασίας. Στις περιπτώσεις αυτές η απόφαση μπορεί να λαμβάνεται με τηλεδιάσκεψη, όπως ήδη προβλέπεται σε άλλα εθνικά δικαστήρια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πάντως, αγαπητέ κ. Πικραμένε, διατηρώ επιφυλάξεις για τη γενίκευση της τηλεματικής πρακτικής. Νομίζω ότι στις υποθέσεις που θέτουν σοβαρά νομικά ή πραγματικά ζητήματα, η τηλεδιάσκεψη δεν επιτυγχάνει τον απαραίτητο δικανικό διάλογο μεταξύ των μελών της συγκεκριμένης σύνθεσης.

Μ. Πικραμένος: Τηλεσυνεδρίαση, όχι τηλεδιάσκεψη.

Χρ. Γεραρής: Έτσι λέγεται;

Μ. Πικραμένος: Όχι η διάσκεψη των δικαστών.

Χρ. Γεραρής: Εσείς λέτε μόνο για τη συνεδρίαση;

Μ. Πικραμένος: Ναι.

Χρ. Γεραρής: Η διάσκεψη είναι όμως το κυριότερο. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να εξασφαλίζεται ηλεκτρονική διακίνηση των δικογράφων και των κρίσιμων εγγράφων προς όλα τα μέλη του συγκεκριμένου δικαστικού σχηματισμού, όχι μόνο ο εισηγητής δηλαδή, και οι άλλοι να λαμβάνουν γνώση όλων των δικογράφων και των κρίσιμων εγγράφων.

Ο καθορισμός του κεντρικού πρωτοδικείου πρέπει να γίνεται προεχόντως με το κριτήριο της συγκοινωνιακής εξυπηρέτησης και δευτερευόντως με τον φόρτο της εργασίας ο οποίος θα λαμβάνεται υπόψη για τον αριθμό των οργανικών θέσεων των δικαστών. Με μία πρώτη εκτίμηση καταλήγω στην άποψη ότι απαιτείται η λειτουργία σε όλη τη χώρα 10 έως 12 κεντρικών πρωτοδικείων. Η πρόταση εξουδετερώνει τα μειονεκτήματα τα οποία σας ανέφερα και αντιθέτως παρουσιάζει τα ακόλουθα πλεονεκτήματα.

Πρώτον, με την ισχύουσα οργάνωση, όμοια ή παρεμφερή ένδικα βοηθήματα εκδικάζονται σε διάφορα πρωτοδικεία. Η διασπορά αυτή έχει ως συνέπεια τη σπατάλη ανθρώπινων δυνάμεων με την ενασχόληση στο ίδιο αντικείμενο. Η κεντρική όμως κατανομή των υποθέσεων εξοικονομεί πολύτιμο χρόνο, διότι η επεξεργασία των παρεμφερών υποθέσεων θα ανατίθεται σε ένα ή σε περιορισμένο αριθμό δικαστών. Δεύτερο πλεονέκτημα, αποφεύγεται η έκδοση από γειτονικά πρωτοδικεία αντιφατικών αποφάσεων που συνιστούν σοβαρό πλήγμα για την αντικειμενική και αμερόληπτη δικαστική κρίση. Τρίτον, επιτρέπει την εξειδίκευση των υπηρετούντων δικαστών σε επιμέρους τομείς του Διοικητικού Δικαίου. Τέταρτον, διευκολύνει τον εξοπλισμό του κεντρικού πρωτοδικείου με πλήρη τεχνική υποδομή και καθιστά ευχερή την πρόσληψη υπαλλήλων ειδικών προσόντων για την αρωγή του εισηγητή δικαστή.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ομαλή λειτουργία της προτεινόμενης οργανωτικής δομής είναι η εγκατάσταση των δικαστών –με κοιτά με λίγο πλάγιο βλέμμα ο κ. Δανιάς– στην έδρα του κεντρικού ή ενδεχομένως του περιφερειακού πρωτοδικείου.

Οι δέκα μεγάλες πόλεις της χώρας προσφέρουν, νομίζω, όλες τις απαραίτητες υπηρεσίες για τις ανάγκες μίας άνετης και ευχάριστης προσωπικής και οικογενειακής ζωής. Οι νέοι στην ηλικία δικαστές θα έχουν την ευκαιρία να χαρούν μία αληθινή επαγγελματική ζωή και να δημιουργήσουν φιλικούς δεσμούς με τους συναδέλφους τους.

Καταλήγοντας, θα ήθελα να σημειώσω ότι η οργανωτική πρωτοτυπία της πρότασης δεν προσκρούει σε κανένα υπέρτερο κανόνα Δικαίου. Αντιθέτως επιτυγχάνει μία αποτελεσματική δικαστική προστασία, όπως επιτάσσουν το άρθρο 20 παράγραφος 1 του Συντάγματος, το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έχω τη στέρεη πεποίθηση ότι με την προτεινόμενη τολμηρή μεταρρύθμιση θα επιτευχθεί ποιοτική και ποσοτική αναβάθμιση της επίλυσης των διοικητικών διαφορών. Ευχαριστώ.

Ευ. Βενιζέλος: Εγώ ευχαριστώ τον Πρόεδρο Χρίστο Γεραρή, πρωτίστως για το ενδιαφέρον του και τη συνεχή συμμετοχή του στα δρώμενα και βεβαίως γιατί μας μεταφέρει την πολύ μεγάλη του εμπειρία. Η πρόταση νομίζω ότι αξίζει να συζητηθεί με τις δικαστικές ενώσεις, με τους δικηγορικούς συλλόγους, είναι ένα θέμα το οποίο απασχολεί και την οργάνωση της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης, όχι μόνο της διοικητικής. Θυμίζω ότι έγινε πολύ μεγάλη συζήτηση στην αναθεώρηση του 2001 για την ενοποίηση του πρώτου βαθμού δικαιοδοσίας, έχει μείνει αναξιοποίητη, όπως θα δούμε, η σχετικά ερμηνευτική δήλωση για τη δυνατότητα αυτή. Τότε η σκέψη ήταν να ξεκινήσουμε από την ενοποίηση των ειρηνοδικείων, να εδρεύουν οι ειρηνοδίκες στην έδρα του οικείου πρωτοδικείου και να συγκροτούν ένα δίκτυο και όχι να απομονώνονται ή να «χαρμίζονται» στις έδρες των παραδοσιακών ειρηνοδικείων, οι οποίες όμως έχουν ίσως τη δική τους λειτουργία. Έχουμε, λοιπόν, να συζητήσουμε πολλά σχετικά θέματα. Ευχαριστώ.

Χρ. Γεραρής: Οφείλω πάντως να ομολογήσω ότι αυτή η πρόταση είναι πιο εύκολη να εφαρμοσθεί στα διοικητικά δικαστήρια και κάπως δύσκολη στα ποινικά και στα πολιτικά, ιδίως στα ποινικά που έχουμε μαρτυρίες κ.λπ. Ευχαριστώ πολύ κι εγώ.

Ευ. Βενιζέλος: Εγώ ευχαριστώ. Τώρα θα ακούσουμε την τελευταία παρέμβαση της εισαγωγικής συνεδρίασης και θα καλύψουμε σιγά-σιγά και την καθυστέρηση που είχαμε ευλόγως στην έναρξη. Θα πάρει το λόγο ένας μάχιμος και μαχόμενος δικηγόρος της νέας γενιάς, ο Παναγιώτης Περάκης, ο οποίος είναι Αντιπρόεδρος του Συμβουλίου των Δικηγορικών Συλλόγων της Ευρώπης, ζει τα ζητήματα αυτά σε συνεργασία με τους Ευρωπαίους συναδέλφους του και θα μας μιλήσει για λίγα λεπτά με θέμα «Η αποτελεσματικότητα του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης στην Ελλάδα σε σχέση με τα άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Αγαπητέ Παναγιώτη.

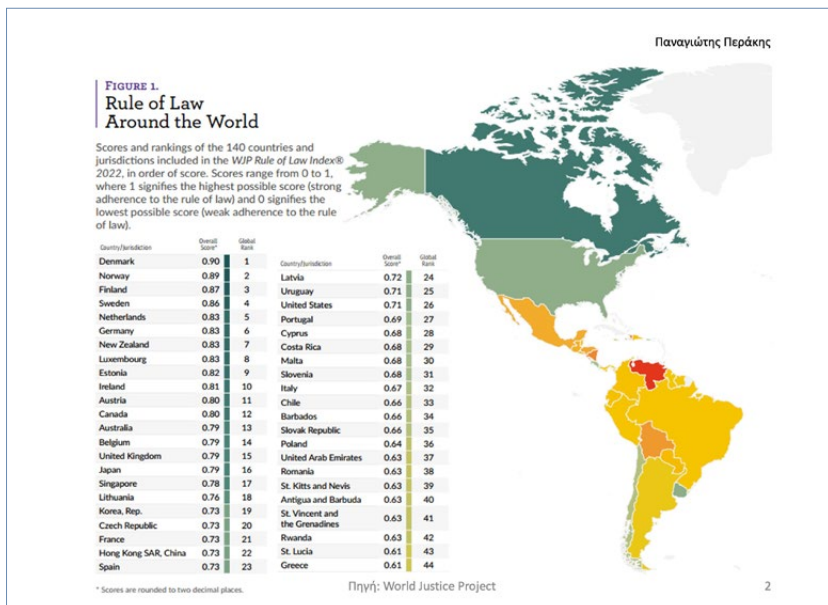
Π. Περάκης: Ευχαριστώ πάρα πολύ τον Κύκλο Ιδεών για την πολύ τιμητική αυτή πρόσκληση και, στο βαθμό που μου επιτρέπετε, θα ήθελα να προσθέσω τα δικά μου συγχαρητήρια για τη συνέπεια και τη σοβαρότητα με την οποία παρεμβαίνετε στο δημόσιο διάλογο ή προκαλείτε το δημόσιο διάλογο για τα μεγάλα θέματα της χώρας και ένα από αυτά είναι οπωσδήποτε η δικαιοσύνη.

Θα επιχειρήσω να παρουσιάσω την αποτελεσματικότητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης της χώρας μας σε σχέση με τα αντίστοιχα συστήματα των άλλων κρατών μελών, όχι μόνο για να ξέρουμε την απόσταση που έχουμε να διανύσουμε, αλλά γιατί, όπως θα δείτε, η ψύχραιμη παρατήρηση των δεδομένων υποδεικνύει και τις αιτίες του προβλήματος, αλλά και, νομίζω, τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις για την επίλυσή του.

Καταρχήν, επειδή διατυπώνονται σχετικές επιφυλάξεις από ορισμένες πλευρές, πρέπει από την αρχή να ξεκαθαρίσουμε ότι στις ημέρες μας υπάρχει πληθώρα

έγκυρων στοιχείων, πολλές έγκυρες πηγές πληροφόρησης, μετρήσεις, μελέτες, έρευνες, εκθέσεις από διάφορους φορείς. Ειδικά βέβαια για την αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης στην Ευρώπη, η πλέον έγκυρη, η επίσημη θα έλεγα, είναι η έκθεση EU Justice Scoreboard που δημοσιεύει κάθε χρόνο το CEPEJ, Commission Européenne pour l' Efficacité de la Justice, Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης που είναι μία σύμπραξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με το Συμβούλιο της Ευρώπης, με πηγές άντλησης στοιχείων από κάθε χώρα κράτος μέλος, τα υπουργεία, τα δικαστήρια, τους δικηγόρους, καθώς και με θεσμικούς φορείς από όλη την Ευρώπη, ένδεκα τέτοιους μεταξύ των οποίων και αυτόν τον οποίο έχω την τιμή να εκπροσωπώ εδώ, το Συμβούλιο των Δικηγορικών Συλλόγων της Ευρώπης. Δική μας πρόταση άλλωστε ήταν να συμπεριληφθεί η ανεξαρτησία των δικηγόρων και των δικηγορικών συλλόγων στους δείκτες για την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης. Όπως έχουμε προτείνει επίσης να συμπεριληφθούν τα ποινικά δεδομένα, γιατί το EU Justice Scoreboard δεν έχει δεδομένα για τις ποινικές υποθέσεις και βέβαια το ίδιο Justice scoreboard να πούμε ότι αποτελεί και στοιχείο της ετήσιας έκθεσης για το κράτος δικαίου για κάθε χώρα, η οποία είναι ένα πολύ σημαντικό δεσμευτικό κείμενο. Εκτός από το ίδιο EU Justice Scoreboard υπάρχουν και άλλα στοιχεία διαθέσιμα, και εθνικά, τα υπουργεία, τα δικαστήρια, οι δικαστές, ο ΣΕΒ, η Τράπεζα της Ελλάδος, αλλά και διεθνή, κυρίως το Ευρωβαρόμετρο, η έκθεση που κάνει κάθε χρόνο η Παγκόσμια Τράπεζα και κυρίως η πιο έγκυρη παγκοσμίως θεωρείται η έρευνα που διεξάγει το περίφημο World Justice Project, το οποίο παρότι αναφέρεται ο τίτλος του μόνο στη δικαιοσύνη, αφορά γενικά το κράτος δικαίου.

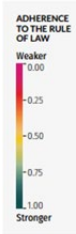
Θα ξεκινήσω από αυτό, από την τελευταία έκθεση του World Justice Project του 2022, όπου ως προς την κατάσταση του κράτους δικαίου επί του συνόλου των 140 χωρών θα διαπιστώσουμε ότι η χώρα μας καταλαμβάνει την 44η θέση, έχοντας μάλιστα ανέβει τέσσερις θέσεις από την προηγούμενη χρονιά. Υπάρχουν τρεις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που βρίσκονται ακόμα πιο χαμηλά από εμάς στην κατάταξη, είναι η Κροατία, η Βουλγαρία και η Ουγγαρία.

Country/Jurisdiction	Overall Score*	Global Rank	Country/Jurisdiction	Overall Score*	Global Rank	Country/Jurisdiction	Overall Score*	Global Rank
Mauritius	0.61	45	India	0.50	77	Niger	0.44	109
Namibia	0.61	46	Uzbekistan	0.50	78	Guatemala	0.44	110
Croatia	0.61	47	Suriname	0.50	79	Madagascar	0.44	111
The Bahamas	0.61	48	Thailand	0.50	80	Liberia	0.43	112
Georgia	0.60	49	Brazil	0.49	81	Angola	0.43	113
Grenada	0.59	50	Burkina Faso	0.49	82	Mali	0.42	114
Botswana	0.59	51	Serbia	0.49	83	Mexico	0.42	115
Jamaica	0.58	52	Vietnam	0.49	84	Turkey	0.42	116
Dominica	0.58	53	Belize	0.49	85	Guinea	0.41	117
South Africa	0.58	54	The Gambia	0.49	86	Nigeria	0.41	118
Malaysia	0.57	55	Albania	0.49	87	Iran, Islamic Rep.	0.41	119
Senegal	0.56	56	Benin	0.49	88	Congo, Rep.	0.41	120
Kosovo	0.56	57	Algeria	0.49	89	Honduras	0.41	121
Ghana	0.55	58	Peru	0.49	90	Mozambique	0.40	122
Argentina	0.55	59	Colombia	0.48	91	Ethiopia	0.39	123
Bulgaria	0.55	60	Dominican Republic	0.48	92	Zimbabwe	0.39	124
Jordan	0.54	61	Ecuador	0.48	93	Sudan	0.39	125
Mongolia	0.54	62	Morocco	0.48	94	Gabon	0.39	126
North Macedonia	0.53	63	China	0.47	95	Bangladesh	0.39	127
Indonesia	0.53	64	Paraguay	0.47	96	Uganda	0.39	128
Kazakhstan	0.53	65	Philippines	0.47	97	Pakistan	0.39	129
Malawi	0.52	66	Tanzania	0.46	98	Bolivia	0.38	130
Trinidad and Tobago	0.52	67	Belarus	0.46	99	Mauritania	0.37	131
Moldova	0.52	68	Kyrgyz Republic	0.46	100	Myanmar	0.36	132
Nepal	0.52	69	Togo	0.46	101	Nicaragua	0.36	133
Bosnia and Herzegovina	0.52	70	El Salvador	0.46	102	Cameroon	0.36	134
Tunisia	0.52	71	Zambia	0.45	103	Egypt, Arab Rep.	0.35	135
Panama	0.52	72	Kenya	0.45	104	Haiti	0.35	136
Hungary	0.52	73	Sierra Leone	0.45	105	Congo, Dem. Rep.	0.34	137
Sri Lanka	0.50	74	Lebanon	0.45	106	Afghanistan	0.33	138
Guyana	0.50	75	Russian Federation	0.45	107	Cambodia	0.31	139
Ukraine	0.50	76	Côte d'Ivoire	0.45	108	Venezuela, RB	0.26	140

* Scores are rounded to two decimal places.

Πηγή: World Justice Project

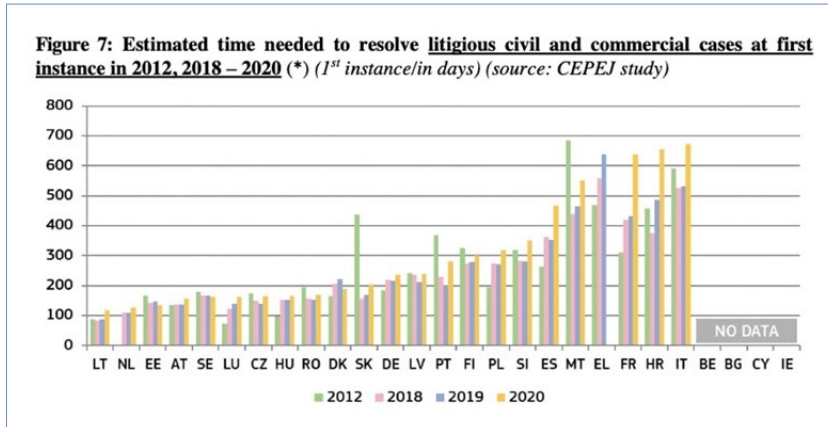
Νομίζω όμως ότι έχοντας συμπληρώσει πλέον περισσότερα από 40 χρόνια από την ένταξή μας στην τότε ΕΟΚ, όπου αυτές οι χώρες ήταν ακόμα υπό κομμουνιστικό καθεστώς, νομίζω ότι πρέπει να μας θλίβει η συγκεκριμένη κατάταξη και ότι πρέπει να προχωρήσουμε όλοι στην αφύπνιση του τίτλου του συνεδρίου. Να πούμε επίσης ότι με βάση αυτή την έκθεση, πρωταθλητές του κράτους δικαίου παγκοσμίως αναδείχθηκαν, κατά σειρά, η Δανία, η Νορβηγία και η Φιλανδία, ενώ ουραγοί στις τρεις τελευταίες θέσεις βρίσκονται η Βενεζουέλα, η Καμπότζη και το Αφγανιστάν.

Ας προχωρήσουμε λίγο με κάποια στοιχεία συγκριτικά ευρωπαϊκά. Αρχικά με βάση την τελευταία έκθεση της Επιτροπής για το κράτος δικαίου στα κράτη μέλη, να πούμε ότι για τη δικαιοσύνη η μόνη αναφορά που γίνεται στη χώρα μας, όπως αντίστοιχη γίνεται και για άλλες χώρες, αφορά τον τρόπο επιλογής της ηγεσίας των ανωτάτων δικαστηρίων και για αυτό δεν νομίζω ότι χρειάζεται να πούμε περισσότερα.

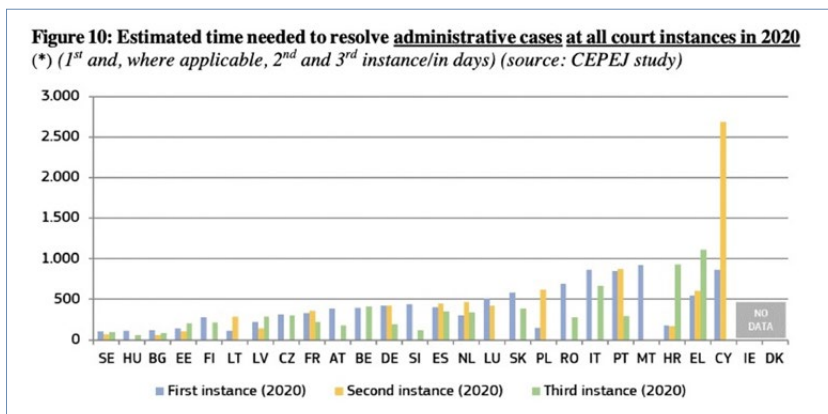
Πάμε τώρα στο τελευταίο EU Justice Scoreboard και στα στοιχεία που αφορούν την αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης. Στο σημείο αυτό, επειδή διατυπώνονται κάποιες άλλες επιφυλάξεις, πρέπει να είναι σαφές ότι ως αποτελεσματικότητα του κράτους δικαίου σε κάθε χώρα δεν εξετάζουμε μόνο τους διάφορους δείκτες που αφορούν την ταχύτητα ή την παραγωγικότητα των δικαστηρίων, αλλά μαζί με αυτούς την ποιότητα και την ανεξαρτησία κάθε συστήματος απονομής δικαιοσύνης. Συνεπώς τα συμπεράσματα του EU Justice Scoreboard δεν είναι κάποια συμπεράσματα που οδεύουν, έχουν σκοπό μία βιομηχανία διεκπεραίωσης υποθέσεων, όπως κάποιοι φοβούνται. Όχι, στοχεύουν σε μία αποτελεσματική δικαιοσύνη που θα τηρεί όλες τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου. Σε κάθε περίπτωση, όπως όλοι ξέρουμε, ο εύλογος χρόνος απονομής δικαιοσύνης δεν είναι κάποια αυθαίρετη απαίτηση, αλλά αποτελεί αναγκαίο στοιχείο του δικαιώματος στη δίκαιη δίκη, όπως λέει η ΕΣΔΑ και ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι καθυστερήσεις της απονομής δικαιοσύνης στην Ελλάδα αποτελούν πρόσχημα ή είναι υπαρκτό πρόβλημα; Δυστυχώς είναι υπαρκτό πρόβλημα και είναι η αλήθεια αυτή που έχει ήδη ειπωθεί, ότι δηλαδή η χώρα μας βρίσκεται στην τελευταία θέση μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά τους χρόνους απονομής της δικαιοσύνης. Χαρακτηριστικά ο πίνακας που βλέπετε, που δείχνει τους χρόνους για

την έκδοση πρωτοβάθμιας απόφασης σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, με βάση τα στοιχεία του 2019 με μπλε χρώμα, η Ελλάδα έχει τη χειρότερη θέση, με χρόνο που αντιστοιχεί σε 647 ημέρες. Για δε την αντίστοιχη επίδοση του 2020 δεν έχουμε δώσει τα στοιχεία, αλλά είναι περίπου τα ίδια, ίσως λίγο χειρότερα.

Εάν πάμε τώρα στις διοικητικές υποθέσεις, στον σχετικό πίνακα

βλέπουμε ότι για τον πρώτο βαθμό, η μπλε γραμμή, η χώρα μας έχοντας σημειώσει κάποια πρόοδο ουσιαστική σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, βρίσκεται στην έκτη θέση από το τέλος, στην τέταρτη θέση στην έκδοση αποφάσεων δεύτερου βαθμού, είναι η κίτρινη γραμμή, και στην τελευταία θέση ως προς την έκδοση αποφάσεων στον τρίτο βαθμό, στην αναίρεση. Βλέπουμε, λοιπόν, πως στη διοικητική δικαιοσύνη της χώρας το πρόβλημα οξύνεται όσο ανεβαίνουμε βαθμούς και εδώ έχουν δίκιο οι προλαλήσαντες φυσικά για την ευθύνη και των δικηγόρων, για τη συνευθύνη, όμως υπάρχει πολύ μεγάλο πρόβλημα με τις αναβολές στα ανώτατα δικαστήρια, στο ΣτΕ, κυρίως στις οίκοθεν αναβολές, όπως νομίζω εγώ υπάρχει και το ζήτημα του χρόνου που μεσολαβεί μεταξύ της συζήτησης μίας υπόθεσης και της έκδοσης μίας απόφασης που είναι δύσκολο να δεχθεί κανείς ότι αυτό μπορεί να είναι δύο χρόνια ή και παραπάνω.

Για όλες τώρα τις υποθέσεις, πολιτικές, διοικητικές, υπάρχει ένας άλλος συνολικός δείκτης, όπου σε πρώτο βαθμό δείχνει τον αριθμό των υποθέσεων που επιλύονται σε σχέση με τις νεοεισερχόμενες στο σύστημα, κρίσιμος δείκτης. Στον κρίσιμο

αυτό δείκτη, η χώρα μας χρόνια τώρα σταθερά καταλαμβάνει την τελευταία θέση και το χειρότερο δεν είναι ότι πάντα είμαστε συγκριτικά πολύ κάτω, σημαίνει ότι όσο είμαστε κάτω από το 100%, δηλαδή όσο οι υποθέσεις που επιλύονται είναι λιγότερες από αυτές που μπαίνουν το σύστημα, το πρόβλημα γίνεται οξύτερο, αυτό είναι ο εκρηκτικός δείκτης.

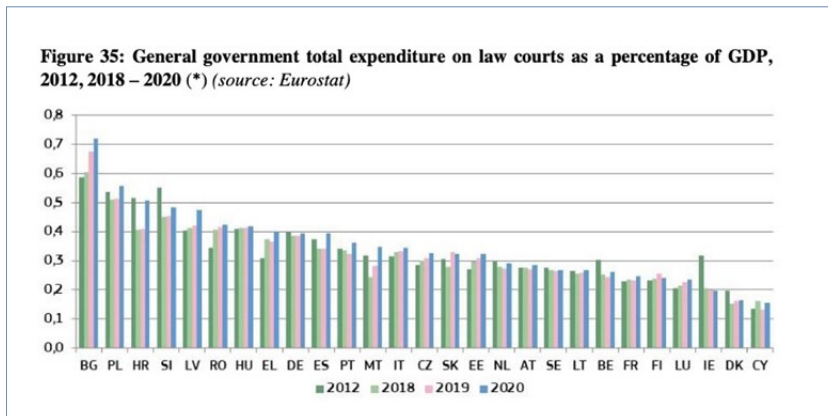
Εάν δούμε τώρα τον αριθμό των εκκρεμών υποθέσεων σε αναλογία με τον πληθυσμό, βλέπουμε ότι στο σχετικό πίνακα οι αστικές και εμπορικές υποθέσεις, με βάση τα στοιχεία του 2019, η μπλε γραμμή, η χώρα μας έχει την τρίτη χειρότερη επίδοση από τις χώρες για τις οποίες υπάρχουν στοιχεία, ενώ αντίστοιχα στις διοικητικές υποθέσεις, με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία του 2020, η κίτρινη γραμμή, καταλαμβάνουμε την τελευταία θέση.

Συνεπώς, ένα πρώτο γενικό συμπέρασμα είναι πως υπάρχει ένας συνδυασμός όγκου υποθέσεων και βραδύτητας διεκπεραίωσής τους. Έχουμε πάρα πολλές εκκρεμείς δικαστικές υποθέσεις αναλογικά με τον πληθυσμό μας, τις περισσότερες διοικητικές και τις περισσότερες αστικές στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναλογικά και καθυστερούμε πολύ στην εκδίκασή τους, όντας οι πιο αργοί στις αστικές και από τους πιο αργούς στις διοικητικές στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι διαπιστώσεις αυτές οι γενικές επιβεβαιώνονται και εάν δούμε ειδικότερης φύσεως διαφορές, όπως, παραδείγματος χάρι, το χρόνο διεκπεραίωσης των υποθέσεων ανταγωνισμού, όπου καταλαμβάνουμε την τελευταία θέση της σχετικής κατάταξης. Το ίδιο γίνεται και στις υποθέσεις προστασίας καταναλωτή, όπου και πάλι βρισκόμαστε στην τελευταία θέση.

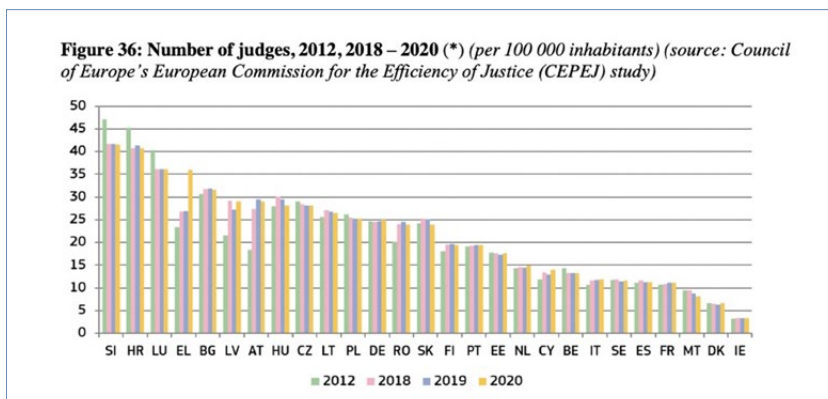
Εάν προχωρήσουμε τώρα σε ορισμένα ποιοτικά στοιχεία, διαπιστώνουμε ότι για την πρόσβαση ας πούμε στη δικαιοσύνη ανθρώπων με αναπηρία, η χώρα μας κατατάσσεται τέταρτη από το τέλος, ενώ πρέπει να πούμε ότι σημαντική πρόοδος έγινε τον τελευταίο χρόνο στο να κάνουμε το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης πιο φιλικό για τα παιδιά. Υπήρξε ένα άλμα στις θέσεις κατάταξης σε αυτά τα δύο χρόνια. Στα ποιοτικά στοιχεία, μεγάλο ενδιαφέρον επίσης έχουν αυτά που σχετίζονται με το θεσμό της νομικής βοήθειας. Δυστυχώς το EU Justice Scoreboard δεν ασχολείται πάρα πολύ παρά μόνο με τα οικονομικά κριτήρια, όπου και εκεί έχουμε αρκετά υψηλά τον πήχη για τους δικαιούχους, δηλαδή είναι αυστηρές οι οικονομικές προϋποθέσεις, υπάρχει πολύ λεπτομερής σχετική έρευνα και του Συμβουλίου της Ευρώπης για αυτό. Στα ποιοτικά επίσης στοιχεία συμπεριλαμβάνεται και η εξέταση των κινήτρων που παρέχονται από κάθε χώρα για τις εναλλακτικές μορφές επίλυσης των διαφορών, όπου στο σχετικό πίνακα βλέπουμε ότι η χώρα μας κατατάσσεται τέταρτη από το τέλος.

Προσπαθώντας τώρα περαιτέρω να ψηλαφίσουμε τις αιτίες για τα προβλήματα αποτελεσματικότητας που αντιμετωπίζει το σύστημα απονομής δικαιοσύνης στη χώρα μας, μπορούμε να δούμε και κάποια άλλα χαρακτηριστικά στοιχεία, με πρώτο αυτό που σχετίζεται με τη δημόσια δαπάνη για τη δικαιοσύνη. Από το σχετικό πίνακα βλέπουμε ότι με βάση το ΑΕΠ, όχι ανά κάτοικο, τα χρήματα που δαπανά το ελληνικό κράτος για τη δικαιοσύνη είναι πιο επάνω από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατατάσσεται όγδοη η χώρα μας.

Έχει όμως σημασία να πούμε ότι, όπως έχει επισημάνει ο κ. Πικραμένος, το 98% αυτής της δαπάνης πηγάζει αποκλειστικά σε μισθούς δικαστών και γραμματέων, δηλαδή υπάρχει και ένα άλλο πρόβλημα εδώ ως προς το πού ξοδεύει τα χρήματα το ελληνικό κράτος για τη δικαιοσύνη.

Όσον αφορά τον αριθμό των δικαστών, γιατί γίνεται και μία κουβέντα για αυτό, βλέπουμε ότι με βάση τα τελευταία στοιχεία του 2020, με κίτρινο, η χώρα μας έχει τον τέταρτο μεγαλύτερο αριθμό δικαστών στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

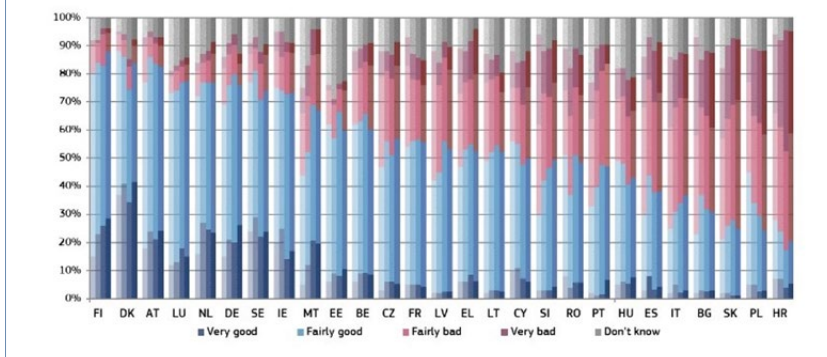

Κι επειδή ασφαλώς για την αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης χρειάζονται και οι δικηγόροι, η χώρα μας έχει τον τρίτο κατά σειρά μεγαλύτερο αριθμό δικηγόρων, πίσω από το Λουξεμβούργο και την Κύπρο.

Σε σχέση τώρα με την ανεξαρτησία των μεν και των δε και πώς την αντιλαμβάνεται, τι εκτίμηση έχει, ο πληθυσμός σε σχέση με την ανεξαρτησία δικηγόρων και δικαστών, πρέπει να πούμε ότι οι Έλληνες δικαστές και οι Έλληνες δικηγόροι απολαμβάνουν σε όλους τους σχετικούς δείκτες το υψηλότερο επίπεδο ανεξαρτησίας εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είμαστε παντού στο υψηλότερο επίπεδο ανεξαρτησίας. Για τους δικαστές μάλιστα να πούμε ότι η χώρα μας συγκαταλέγεται μεταξύ εκείνων των λίγων, μόνο πέντε ακόμα, που αποκλείουν οποιαδήποτε μορφή προσωρινής απασχόλησης για δικαστές.

Το πώς εκτιμούν οι Έλληνες πολίτες το επίπεδο ανεξαρτησίας της ελληνικής δικαιοσύνης και των δικαστών, βγαίνει αυτό που καταλάβαμε και χθες από την έρευνα του κ. Φαναρά, είναι λίγο κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

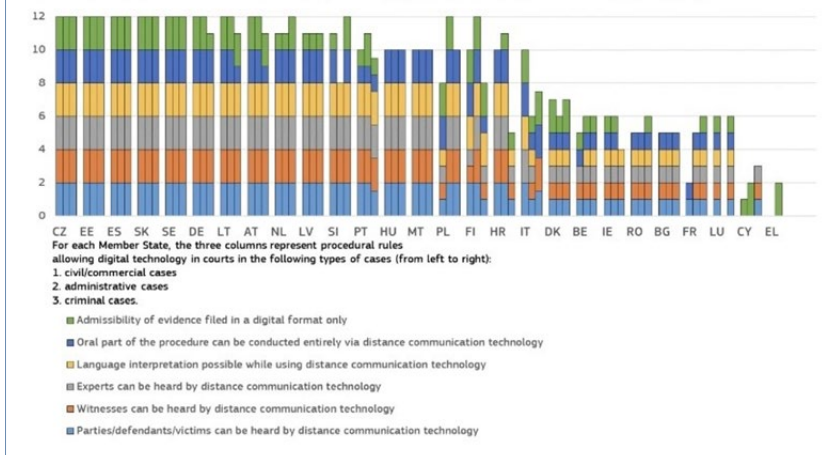
Figure 50: How the general public perceives the independence of courts and judges (*)
 (source: Eurobarometer (5) - light colours: 2016, 2020 and 2021, dark colours: 2022)

Όσον αφορά τις αιτίες, πάλι επιβεβαιώνεται η έρευνα, διότι σύμφωνα με το Ευρωβαρόμετρο ως κύρια αίτια δυσπιστίας, οι πολίτες θεωρούν τις παρεμβάσεις από την κυβέρνηση και τους πολιτικούς, η ροζ γραμμή, λίγο πιο κάτω, σχεδόν μαζί, με μπλε, τις παρεμβάσεις από οικονομικά συμφέροντα και ως τελευταίο παράγοντα δυσπιστίας αναφέρουν το καθεστώς των εγγυήσεων ανεξαρτησίας των δικαστών. Στο ίδιο θέμα ακριβώς, όσον αφορά την εκτίμηση της ανεξαρτησίας όχι από τους πολίτες αλλά από τις επιχειρήσεις, οι επιχειρήσεις εκτιμούν πιο ικανοποιητική την ανεξαρτησία του ελληνικού συστήματος, κατατάσσοντάς την πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

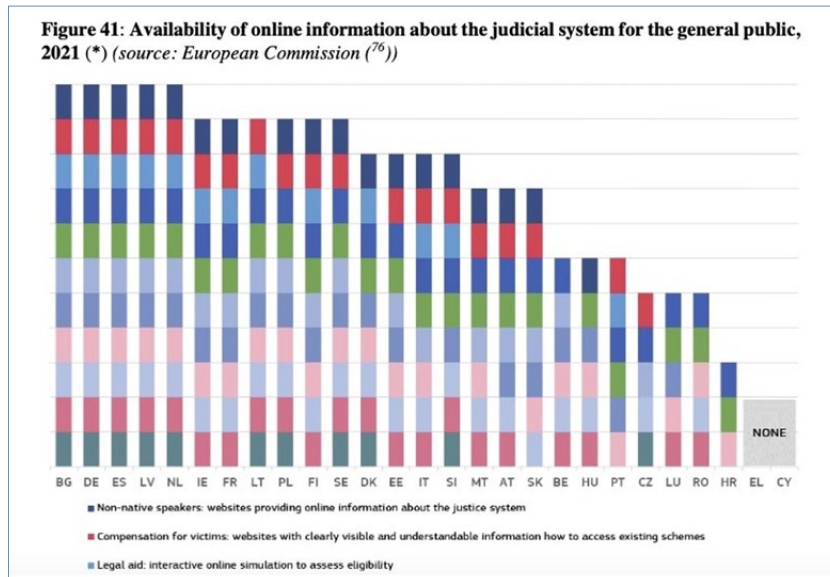
Τέλος, πολύ ενδιαφέρον έχουν οι πίνακες που σχετίζονται με τη χρήση της τεχνολογίας, είναι αποκαλυπτικοί, σε αυτούς διαπιστώνεται η μεγάλη υστέρηση που παρουσιάζει το ελληνικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Σε όλων των φύσεων τις διαφορές, αστικές, διοικητικές, αλλά και ποινικές, σε σχέση με τις αντίστοιχες οικονομικές διατάξεις που επιτρέπουν τη χρήση ψηφιακών εφαρμογών, η χώρα μας κατατάσσεται τελευταία.

Figure 42: Procedural rules allowing digital technology in courts in civil/commercial administrative and criminal cases, 2021 (*)
 (source: European Commission (77))

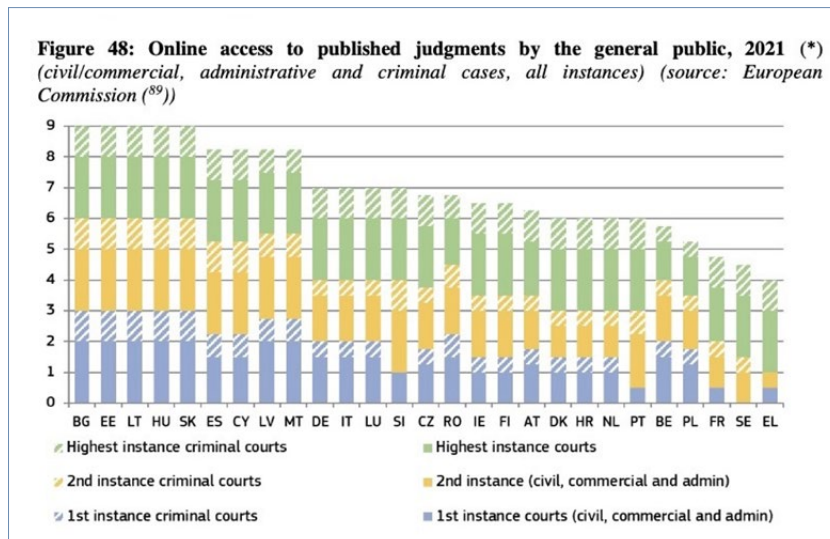

Το ίδιο περίπου ισχύει και με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων επικοινωνίας στα δικαστήρια, τρίτη από το τέλος, καθώς και με τη χρήση τέτοιων εργαλείων από τις εισαγγελίες, τελευταίοι.

Έχω ξεχωρίσει δύο ακόμα πίνακες από εδώ, που κατά τη γνώμη μου είναι πολύ σημαντικοί. Ο πρώτος αφορά στη διαθεσιμότητα, εάν υπάρχει διαθέσιμη δυνατότητα online πληροφόρησης του κοινού για το δικαστικό σύστημα, όπου εκεί μοιραζόμαστε μαζί με την Κύπρο την τελευταία θέση, με μηδενική τέτοια διαθεσιμότητα.

Ενώ ο δεύτερος αφορά στη δυνατότητα του κοινού να έχει online πρόσβαση σε ανωνυμοποιημένες αποφάσεις των δικαστηρίων, όπου εκεί καταλαμβάνουμε μόνοι μας την τελευταία θέση.

Ένα τελευταίο στατιστικό στοιχείο από την τελευταία έκθεση του EU Justice Scoreboard, το οποίο δεν προκύπτει από κάποιο συγκεκριμένο πίνακα, αλλά μπορεί

να το διαπιστώσει κανείς παρατηρώντας όλους τους πίνακες. Δυστυχώς, μέχρι και σήμερα, η χώρα μας είναι τελευταία ως προς την παροχή στοιχείων. Ειδικά στους πίνακες που αφορούν σκληρά την αποτελεσματικότητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης, περίπου στους μισούς θα δείτε ότι την τελευταία χρονιά, εννοούμε το 2020, γιατί το scoreboard του 2022 γράφτηκε το 2021 και δόθηκαν στοιχεία του 2020, δεν έχουμε δώσει καθόλου στοιχεία. Είναι ενθαρρυντικό βέβαια ότι το 2020 ψηφίστηκε ο σχετικός νόμος και εκδόθηκε πριν λίγους μήνες το σχετικό προεδρικό διάταγμα, είναι κρίσιμο το σχετικό γραφείο που συστάθηκε να λειτουργήσει, να στελεχωθεί και να κάνει τη δουλειά του, παρόλα αυτά θα μπορούσαμε να έχουμε πάει καλύτερα σε αυτό.

Πέρα από την έκθεση του Scoreboard, με βάση όσα θέτουν υπόψη μας οι εθνικοί δικηγορικοί σύλλογοι, παραθέτω δύο ακόμα σημαντικά, κατά τη γνώμη μου, συγκριτικά στοιχεία που σχετίζονται με το πρόβλημα αποτελεσματικότητας της ελληνικής δικαιοσύνης. Το πρώτο είναι ότι τα ελληνικά δικαστήρια εργάζονται, διεξάγουν δίκες τις λιγότερες ώρες ημερησίως στην Ευρώπη, περίπου 4,5 την ημέρα και τις λιγότερες ημέρες το χρόνο στην Ευρώπη.

Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι οι Έλληνες δικηγόροι, να πω τώρα για τους δικηγόρους, κατατάσσονται τελευταίοι στην Ευρώπη ως προς την επιμόρφωσή τους. Ενώ η συνεχής επιμόρφωση των δικηγόρων είναι υποχρεωτική για κάποιες χώρες και σε όλες τις άλλες, πλην της δικής μας, γίνεται σε τακτική βάση, εμείς ακόμα δεν έχουμε καμία τέτοια δραστηριότητα από τους συλλόγους. Αυτό έχει να κάνει βέβαια και με την αποτελεσματικότητα κατά τη γνώμη μου, γιατί δεν μπορείς να έχεις αποτελεσματικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης από ανθρώπους που δεν είναι ενήμεροι για τις εξελίξεις και τα νέα πεδία. Αυτό ισχύει ασφαλώς και για τους δικαστές. Και να πω εδώ με την ευκαιρία ότι η τάση στην Ευρώπη, την οποία εμείς καλωσορίζουμε, είναι να πάμε σε κοινά σε κάποια πεδία εκπαιδευτικά σεμινάρια δικαστών και δικηγόρων για να μπορούμε να καταλαβανόμαστε καλύτερα, να μάθουμε να μιλάμε την ίδια γλώσσα, να συνεννοηθούμε. Πάντως θεωρώ αδιανόητο στην εποχή μας, δικηγόρος –δεν ξέρω τι γίνεται με τους δικαστές– να μην έχει γνώση πχ των βασικών για το νομικό πλαίσιο προστασίας των προσωπικών δεδομένων όταν αυτό διαπερνά όλες τις σχέσεις δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου πια, ή να μην ξέρει αύριο τι ισχύει με το Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος το οποίο επίσης θα διαπερνά τα πάντα.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε –τελειώνω τις διαπιστώσεις– ότι υπάρχει ένα μεγάλο πρόβλημα αποτελεσματικότητας της ελληνικής δικαιοσύνης. Δεν είναι ούτε τα χρήματα που λείπουν, ούτε οι δικαστές, ούτε οι δικηγόροι, λείπουν οι επενδύσεις στην τεχνολογία κυρίως και η χρήση της, λείπουν γραμματείς, γιατί δεν σας είπα πριν ότι πραγματικά μπορεί να έχουμε αρκετούς δικαστές, όμως έχουμε μία πολύ κακή σχέση γραμματέων προς δικαστές, έχουμε πολύ λίγους, λείπει η εκπαίδευση, λείπει η λογοδοσία. Νομίζω ότι λείπει επίσης και η βούληση των εμπλεκόμενων για μεταρρυθμίσεις.

Εγώ μπορώ να φέρω εδώ ένα μικρό παράδειγμα, γιατί πέρα από τους νόμους υπάρχει και η ζωή. Εάν, πάτε σε συγκεκριμένα γραφεία σε δικαστήρια της Αθήνας για να κάνετε ορισμένες βασικές δικαστικές ενέργειες, θα διαπιστώσετε ότι υπάρχουν κάποια σημεία της ελληνικής επικράτειας όπου ζούμε ακόμα στην εποχή του COVID, υπάρχει ένα τεράστιο πλέξιγκλας που δεν σου επιτρέπει την είσοδο, παίρνεις ένα χαρτάκι προτεραιότητας χειρόγραφο και, αν είσαι τυχερός και φτάσει η σειρά σου, θα σου πάρουν το χαρτί σου την ίδια ημέρα, εάν όχι, θα πρέπει να ξαναπάς. Είναι δύο υπάλληλοι που σου λένε όχι, ό,τι και να τους προτείνεις για να βελτιωθεί αυτή η κατάσταση, δεν γίνεται. Αυτό δεν ξέρω ποιος νόμος μπορεί να το αντιμετωπίσει, νομίζω κανείς.

Τι πρέπει να γίνει λοιπόν; Εγώ νομίζω ότι αρκεί να δούμε προσεκτικά τους πίνακες στους οποίους υστερούμε κι εκεί να δουλέψουμε. Καταρχήν φυσικά στην τεχνολογία, κι όταν λέμε τεχνολογία σε όλες τις εκφάνσεις της, κυρίως στη διαλειτουργικότητα, να συνδέονται, να μπορούν όλα να επικοινωνούν μεταξύ τους και όχι το κάθε δικαστήριο να έχει το δικό του σύστημα, οι δικηγόροι άλλο, και όλα αυτά με εγγυήσεις πάντοτε της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων όλων. Η τεχνολογία άλλωστε νομίζω ότι θα είναι αυτή που θα λύσει και τα προβλήματα χωροταξίας, τα περισσότερα τουλάχιστον από αυτά που αντιμετωπίζει η χώρα.

Όσον αφορά στη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης, όπου υπάρχει ένα αίτημα για αυτό, πρέπει να πω ότι πρέπει να γίνει πολύ προσεκτικά, υπάρχει από τη φίλη μου τη Λίλιαν σε λίγο εδώ ειδικό τραπέζι, αλλά να πούμε κι εδώ ότι θέλει πάρα πολύ μεγάλη περίσκεψη, υπάρχει βέβαια ήδη το σχέδιο Κανονισμού, αλλά είμαστε σε συνεχή επαγρύπνηση ως προς αυτό, χωρίς να επιτρέψουμε ποτέ ο δικαστής να υποκατασταθεί από τη μηχανή.

Σε σχέση με την ενθάρρυνση της προσφυγής στις εναλλακτικές μορφές επίλυσης των διαφορών, όπου είμαστε στις τελευταίες θέσεις, δεν θέλω να επεκταθώ, υπάρχει ειδικό τραπέζι και γι αυτό, η δική μου πάντως γνώμη είναι, επειδή ήμουν εξ αρχής ένθερμος υποστηρικτής, ότι πρέπει να αναθεωρηθεί λίγο το σύστημα, να δούμε εκεί που πραγματικά έχει νόημα να υπάρχει και δεν είναι μία άχρηστη δικονομική διαδικασία και εκεί να δοθούν περισσότερα οικονομικά κίνητρα.

Το πιο σημαντικό νομίζω ότι είναι το ζήτημα της λογοδοσίας, αναφέρθηκαν οι πολύ πιο έμπειροι από εμένα προλαλήσαντες. Εγώ θέλω να πω ότι πέρα από το ζήτημα φυσικά της αξιολόγησης των δικαστών που είναι κομβικό και στο οποίο θεωρώ ότι οι δικηγορικοί σύλλογοι έχουν ρόλο να παίξουν, όχι παρεμβαίνοντας στην συνταγματικά κατοχυρωμένη ανεξαρτησία των δικαστών, αλλά υποβάλλοντας κάθε χρόνο, ως υποχρέωσή τους, μία έκθεση στο δικαστήριο το οποίο εδρεύει στη περιφέρειά τους για το δικαστήριο και για δικαστές προσωπικά εάν υπάρχει λόγος, ως μια θεσμική υποχρέωση των δικηγορικών συλλόγων για να ανταποκριθούν στο καθήκον τους ως συλλειτουργοί της δικαιοσύνης. Πέρα απ' το ότι σήμερα η τεχνολογία δίνει άπειρες δυνατότητες για μία αληθινή αξιολόγηση χωρίς περιθώρια αυθαιρεσιών των δικαστών, το πιο σημαντικό θεωρώ ότι είναι το ζήτημα της λογοδοσίας προς την κοινωνία, το οποίο επίσης η τεχνολογία το κάνει πάρα πολύ πιο εύκολο από πριν.

Οι δικαστές στην Ευρώπη έχουν διατυπώσει πολύ ενδιαφέρουσες προτάσεις για αυτό, προτείνουν περιοδικές εκθέσεις από τα ίδια τα δικαστήρια, με καταγραφή και αξιολόγηση του έργου τους, πληροφόρηση του κοινού ως προς τη λειτουργία του δικηγορικού συστήματος. Σ' αυτό το πλαίσιο νομίζω ότι είναι πολύ εύκολο και αναγκαίο κάθε δικαστήριο να λειτουργεί τη δική του ιστοσελίδα, προσβάσιμη δημοσίως, είμαστε οι τελευταίοι στους σχετικούς πίνακες σε σχέση με τις άλλες χώρες. Δεν είναι κάτι περιττό, υπάρχει λόγος να γίνεται, η λογοδοσία είναι έλεγχος, είναι μία πίεση να γίνεις καλύτερος, δεν μπορεί να είμαστε τελευταίοι και να μη μας ενδιαφέρει. Ιστοσελίδες από όλα τα δικαστήρια, με τους αριθμούς των υποθέσεων που μπήκαν, ανώνυμα φυσικά, που εκδικάστηκαν, πόσες αναβλήθηκαν κλπ, για να ξέρει η κοινωνία τι κάνει και αυτή η τρίτη εξουσία.

Εδώ θα μου επιτρέψετε, τελειώνοντας, να κάνω μία τελευταία πρόταση, λέγοντας φυσικά ότι συμφωνώ και με τα προηγούμενα όλα που ακούστηκαν, μία προσωπική πρόταση που προέρχεται και από όσα ακούσαμε χθες για την ανάγκη υπέρβασης των κομματικών διαφορών για την επίλυση των προβλημάτων στη δικαιοσύνη, υπέρβαση όμως που δεν επιτυγχάνεται, αυτό είναι η αλήθεια, όπως και η αδυναμία εξεύρεσης λύσεων παρότι το συζητάμε το πρόβλημα της δικαιοσύνης χρόνια. Μήπως κάποια στιγμή, όπως έγινε στην οικονομία και παρά τις αντιδράσεις αποδείχθηκε ότι

ήταν μία σωστή επιλογή, αναρωτιέμαι λοιπόν μήπως και στη δικαιοσύνη κάποια στιγμή πρέπει να δούμε κάποια υψηλή θέση να καταλαμβάνεται από ανθρώπους που δεν είναι πολιτικοί, που δεν προέρχονται από ένα πολιτικό κόμμα, που δεν θα επηρεάζονται από τις πολιτικές αλλαγές, που θα επιλέγονται μόνο με βάση τις ικανότητές τους, ας πούμε με μία πενταετή θητεία, όπως συμβαίνει με το Γενικό Γραμματέα Δημοσίων Εσόδων που έχει αποδειχθεί μία πολύ επιτυχημένη επιλογή; Εάν δεν μπορούμε να τα καταφέρουμε αλλιώς, μήπως αυτό, αναρωτιέμαι, είναι μία λύση, τουλάχιστον τώρα, ώστε να δούμε και τα ωράρια, να δούμε και όλα τα άλλα πράγματα τα απλά, να δούμε το πλέξιγκλας στο γραφείο το τάδε του Πρωτοδικείου; Μήπως μπορέσει αυτά να τα λύσει αυτός, αφού δεν μπορεί να τα λύσει ο πολιτικός που μπορεί να φοβάται το πολιτικό κόστος;

Τελειώνοντας, είναι βέβαιο ότι το ζήτημα της βραδύτητας στην απονομή της δικαιοσύνης στη χώρα μας είναι υπαρκτό, είναι πάρα πολύ σημαντικό και είναι καιρός πια να αντιμετωπιστεί. Το σωστό είναι να αντιμετωπιστεί με προτάσεις των δικαστών και των δικηγόρων που έχουν την κύρια ευθύνη, και οι δύο. Προφανώς χρειάζεται ένας συνδυασμός λύσεων. Αυτό που εγώ έχω να πω είναι ότι με λυπεί ιδιαίτερα βλέποντας την πατρίδα μου στην 44η θέση ως προς το κράτος δικαίου στον κόσμο. Είμαι σίγουρος ότι λυπεί το ίδιο ακριβώς όλους εσάς και θεωρώ ότι εξαρτάται από εμάς να το αλλάξουμε αυτό. Ευχαριστώ πάρα πολύ.

Ευ. Βενιζέλος: Εγώ ευχαριστώ τον αγαπητό Παναγιώτη Περάκη. Νομίζω ότι οι αριθμοί είναι πολύ εύγλωττοι, δεν αφήνουν μεγάλα περιθώρια για αντιρρήσεις και νομίζω ότι υπαγορεύουν και τις προτάσεις και δίνουν και μία εξήγηση για το φαινόμενο, η ελληνική δικαιοσύνη, όπως προκύπτει από τους αριθμούς, από τα συγκριτικά δεδομένα δηλαδή, τα οποία είναι έγκυρα και δεν αμφισβητούνται, είναι αυτοαναφορική, αρχαϊκή και αρκετά αδιαφανής. Αρα μία δικαιοσύνη που έχει μεγάλο όγκο υποθέσεων, μεγάλη βραδύτητα στον προσδιορισμό και την έκδοση των αποφάσεων, διαθέτει προϋπολογισμό, αλλά αυτός διατίθεται για τις αμοιβές, έχει μεγάλο αριθμό δικαστών και φυσικά μεγάλο αριθμό δικηγόρων, αλλά μικρό τραγικά αριθμό υπαλλήλων, είναι μία δικαιοσύνη η οποία πάσχει από γενετικά προβλήματα τα οποία υπάρχουν από τον 19ο αιώνα. Βέβαια πρέπει να ξεκινήσουμε από το τέλος, δηλαδή πρέπει να ξεκινήσουμε από αυτό που είναι εύκολο, που είναι η τεχνολογική υποδομή, ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός, γιατί αυτό μπορεί να το πετύχεις και χωρίς κτίρια και χωρίς όλο το υπαλληλικό προσωπικό που θα ήθελες. Είναι μία λύση η οποία είναι πιο φθηνή, πιο εύκολη, πιο γρήγορη, πιο άμεση.

Νομίζω ότι θα έχουμε την ευκαιρία να τα δούμε όλα αυτά στα τρία πάνελ τα οποία ακολουθούν. Συγκράτησα επίσης ότι έχουμε πολύ λίγες ώρες και ημέρες λειτουργίας της δικαιοσύνης και έχουμε ένα πρόβλημα επιμόρφωσης όχι μόνο των δικαστών, αλλά και των δικηγόρων. Ως δάσκαλος νέων νομικών, ο παλαιότερος εν ενεργεία δυστυχώς στις Νομικές Σχολές της χώρας, μπορώ να το συνομολογήσω αυτό παρά το μεγάλο διάστημα της απουσίας μου στην ενεργό πολιτική. Τον ευχαριστώ πάρα πολύ τον Παναγιώτη γιατί προσκόμισε τα στοιχεία και έτσι είχαμε ένα μέσο απόδειξης που ίσως μας έλειπε μέχρι στιγμής.

Τώρα παρακαλώ τον Γιάννη Σεργόπουλο να καταλάβει τη θέση του συντονιστή και την αρεοπαγίτη, την κα. Εύη Κιουπτσίδου, την καθηγήτρια, την κα. Χαρούλα Απαλαγάκη, τον καθηγητή, τον κ. Γιάννη Δελκωστόπουλο, ο κ. Χαμηλοθώρης θα μετασχει ψηφιακά από ό,τι έχω καταλάβει, γιατί είναι θύμα του κορωνοϊού τις τελευταίες ημέρες, η παρουσία του και η συνεργασία της Εταιρίας Δικαστικών Μελετών είναι πολύ σημαντική για εμάς.

Ι. Πολιτική Δικαιοσύνη

Συντονισμός

Γιάννης Σεργόπουλος

Δικηγόρος

Συζητούν

Χαρούλα Απαλαγάκη

Καθηγήτρια Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Ιωάννης Δελγκωστόπουλος

αναπλ. Καθηγητής Νομικής, ΕΚΠΑ

Ευδοξία Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη

Αρεοπαγίτης

Ιωάννης Χαμπλοθώρης

Αρεοπαγίτης ε.τ., Πρόεδρος της Εταιρίας Δικαστικών Μελετών

Γ. Σεργόπουλος: Ο Κύκλος Ιδεών μας προσφέρει συχνά την ευκαιρία να ανταλλάσσουμε απόψεις για πολύ σημαντικά θέματα που άπτονται της θεωρίας, αλλά έχουν μεγάλη σχέση και με την πολιτική λαμβανομένου υπόψη ότι η απονομή της δικαιοσύνης είναι κατεξοχόν πολιτική υπόθεση. Υπό το πρίσμα αυτό, ο Κύκλος χάνει τη γεωμετρική του αναφορά και καθίσταται αιχμηρό βέλος. Ευχαριστώ πολύ τον κ. Ευάγγελο Βενιζέλο, τον Πρόεδρο Ευάγγελο Βενιζέλο που τελικά αυτός μας αφυπνίζει για να είμαστε σήμερα εδώ.

Πολιτική δίκη λοιπόν. Η μεγάλη κυρία της δικαιοσύνης, το ιερό δισκοπότηρο του δικαίου που εμείς καλούμεθα να συνεισφέρουμε στο εάν αυτό και κατά πόσο μεταφέρεται ασφαλώς, προκειμένου να αχθεί στο διά ταύτα, το οποίο διά ταύτα πρέπει να ικανοποιεί τόσο το ουσιαστικό δίκαιο όσο και τους διαδίκους.

Υπάρχει μία μεγάλη συζήτηση για την απαρχή του ανθρώπινου πολιτισμού. Μερικοί λένε ότι άρχισε αυτός όταν ο άνθρωπος επενέβη στη φύση και δεν την αποδέχτηκε όπως είναι, άλλοι λένε ότι όταν ο άνθρωπος βρήκε τη φωτιά. Ο Χαράρι όμως που αναφέρθηκε χτες από κάποιον ομιλητή, λέει ότι ο πολιτισμός κατέστη ανθρώπινος όταν δύο άνθρωποι μπόρεσαν να έρθουν σε κάποια συμφωνία. Είναι νομική η αφετηρία του πολιτισμού και συντάσσομαι με την άποψη αυτή. Έτσι, λοιπόν, το άρθρο 287 του Αστικού Κώδικα περί της ενοχής, δεν είναι κάποιο άρθρο του Αστικού Κώδικα, είναι η αφετηρία του πολιτικού μας και του δικαίου μας πολιτισμού.

Εγώ όμως δεν είμαι ομιλητής, είμαι συντονιστής και θα δώσω το λόγο στην κα. Απαλαγάκη και θα την ρωτήσω το εξής: Κυρία Απαλαγάκη, ο ψηφιακός μετασχηματισμός θα συμβάλλει στην αποσυμφόρηση που συζητήθηκε; Έχουμε ενθαρρυντικά στοιχεία για αυτό τον ψηφιακό μετασχηματισμό; Μας δίνει αισιοδοξία; Είναι δυνατόν να γίνει;

Χ. Απαλαγάκη: Κυρίες και κύριοι, καλησπέρα. Ευχαριστώ θερμά τον Πρόεδρο του Κύκλου Ιδεών, τον κ. Βενιζέλο. Έχω πολλά χρόνια την τιμή και χαρά να συνεργάζομαι μαζί του, τον ευχαριστώ και δημόσια για όσα έχει προσφέρει, ξεκινώντας από τη Θεσσαλονίκη, σε όλο τον τόπο και συνεχίζει να το κάνει. Είμαι πολύ συγκινημένη που το λέω αυτό και να του πω ότι είμαστε και οι δύο από τους αρχαιότερους καθηγητές στη Νομική Σχολή Θεσσαλονίκης, καταλαβαίνετε ότι και αυτό είναι ένα θέμα της παιδείας με ό,τι αυτό συνεπάγεται.

Η αλήθεια είναι ότι ζήσαμε τα τελευταία χρόνια και στην Ελλάδα μία επανάσταση ψηφιακή η οποία ωστόσο δεν σημαίνει και περιορισμό της γραφειοκρατίας, ψηφιοποιήσαμε τη γραφειοκρατία μας, τη βρίσκουμε πιο εύκολα, αλλά γραφειοκρατία έχουμε. Στον χώρο της δικαιοσύνης έχουμε δύο ομάδες παρεμβάσεων, έχουμε τις μεμονωμένες παρεμβάσεις για την τεχνολογική επεξεργασία και έχουμε και τις πιο ολοκληρωμένες που είναι και οι πιο αποτελεσματικές. Τι εννοώ; Για πρώτη φορά το 2011 προβλέφθηκε στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας ότι μπορούμε να υποβάλλουμε και ηλεκτρονικά το σύνολο των δικογράφων, ακολούθησε η ηλεκτρονική επίδοση, στη συνέχεια καθιερώθηκε και η τηλεδίκη, όχι η τηλεδιάσκεψη, η τηλεδίκη τόσο στην προφορική διεξαγωγή όσο και σήμερα στη γραπτή διεξαγωγή της δίκης και, βεβαίως, και η ηλεκτρονική υποβολή κάποιων περιφερειακών διαδικαστικών πράξεων.

Αυτές όμως δεν απέδωσαν, ούτε μέχρι σήμερα, και δεν απέδωσαν γιατί προβλέπουν ένα διαφορετικό τρόπο υλικής επιχείρησης της διαδικαστικής πράξης και όχι ένα διαφορετικό τρόπο διεξαγωγής της διαδικασίας. Αντίθετα απέδωσαν και έλυσαν τα προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί στον κάθε χώρο οι δύο μεγάλες παρεμβάσεις, η μία για τον ηλεκτρονικό πλειστηριασμό τον Ιανουάριο του 2018, -όπου είχαμε να αντιμετωπίσουμε κάποια φαινόμενα, κάποιες αντιδράσεις, επόμενο ήταν, ούτως ή άλλως έχουν δαιμονοποιηθεί τα τελευταία 15 χρόνια οι διαδικασίες νόμιμης είσπραξης των απαιτήσεων-. Από τότε όμως που εισήχθη ο ηλεκτρονικός πλειστηριασμός που βρίσκεται υπό τη διαχείριση ενός μη δικαιοδοτικού φορέα, των συμβολαιογραφικών συλλόγων, με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο οι διαδικασίες προχωρούν απρόσκοπτα και έτσι οι διαδικασίες εκτελέσεως έχουν πάψει να βρίσκονται στο επίκεντρο των αντιδράσεων. Ποιο είναι όμως το χαρακτηριστικό του ηλεκτρονικού πλειστηριασμού; Η κεντρική διαχείριση, η ισότιμη πρόσβαση που εξασφαλίζεται με ψηφιακό τρόπο σε όλους τους ενδιαφερόμενους και η εξαγωγή στατιστικών, αλλά και εγγράφων από αυτή την ενιαία πλατφόρμα.

Η δεύτερη κεντρική παρέμβαση του νομοθέτη είναι επίσης πρόσφατη, το 2020, και αφορά τον επαναπροσδιορισμό 100.000 περίπου αιτήσεων που εκκρεμούσαν στα διάφορα ειρηνοδικεία της περιφέρειας, έχοντας και προσδιορισμό μέχρι το 2035 και αφορούσαν τις γνωστές υποθέσεις ρύθμισης των υπερχρεωμένων νοικοκυριών, δηλαδή το νόμο 3869/2010. Κατά την άποψή μου και οι δύο αυτές περιπτώσεις, που έχουν μία κεντρική διαχείριση, μας έδειξαν ή μας δείχνουν ενδεχομένως ένα σωστό δρόμο. Ποιος είναι ο σωστός δρόμος; Ότι χωρίς ένα κεντρικό σχεδιασμό, ο οποίος με τρόπο ισότιμο θα μεταχειρίζεται ίδιες περιπτώσεις, ηλεκτρονικοί πλειστηριασμοί, υπερχρεωμένα νοικοκυριά κ.λπ., δεν νομίζω ότι μεμονωμένες νομοθετικές διατάξεις, όπως το να επιδώσεις ηλεκτρονικά την αγωγή, μπορούν να αποδώσουν καρπούς.

Ένα δεύτερο στοιχείο που δείχνουν αυτές οι δύο περιπτώσεις είναι η ανάγκη της τυποποίησης. Ναι, υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις όπου δεν λύνουμε το πυθαγόρειο θεώρημα, οι παρεμβάσεις οι δικαιοδοτικές είναι πάρα πολύ απλές, πάρα πολύ στοχευμένες, διαταγές πληρωμής, εκδίδονται στο πανελλήνιο 200.000 περίπου διαταγές πληρωμής και νομίζω ότι δεν αποτελούν πρόβλημα στην απονομή της δικαιοσύνης, αποτελούν ενδεχομένως πρόβλημα στη μεταγενέστερη διαδικασία εκδίκασής τους. Παρόλα αυτά, την τελευταία φορά, στο πλαίσιο της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής για το νόμο 4842, όταν κάποιοι από εμάς ψελλίσαμε ότι θα ήταν σκόπιμο οι μικροδιαφορές να τυποποιηθούν, στις μικροδιαφορές δεν χρειάζεται μείζονα πρόταση, δεν χρειάζεται ιδιαίτερη ανάλυση, αρκεί να εξειδικεύσεις τη χρηματική σου απαίτηση, να πεις τα αποδεικτικά σου έγγραφα, τότε συναντήσαμε μία για εμένα μη αναμενόμενη αντίδραση, δεν έχει νόημα κανείς να πει εάν ήταν δικηγόροι, εάν ήταν δικαστές, η ευθύνη είναι εις ολόκληρον για όλους όσους εμπλέκονται στην απονομή της δικαιοσύνης και έτσι τελικά κάναμε κάποιες μικρές παρεμβάσεις.

Με την τελευταία αυτή επισήμανσή μου, ότι δηλαδή αρνούμαστε, προσκολλημένοι σε ξεπερασμένες διαδικαστικές θεμελιώδεις αρχές, -η διαδικασία δεν είναι ποτέ θεμελιώδης αρχή και εμείς την κάναμε στην πολιτική δίκη θεμελιώδη αρχή-, προσπαθούμε να διατηρήσουμε το παλαιό, το κεκτημένο, νεκρολογώντας στην πραγματικότητα για κάτι που έχει ξεπεραστεί εδώ και πολλές δεκαετίες και θυσιάζοντας βέβαια αυτή την πολύ καλύτερη εικόνα που θα μπορούσε να έχει η χώρα. Συνοπτικά, θα ήθελα να πω ότι βεβαίως ο ψηφιακός μετασχηματισμός, ποιος όμως; Όχι ο άτακτος ψηφιακός μετασχηματισμός, αλλά αυτός ο οποίος θα γίνεται συγκεντρωτικά, με μία κεντρική αρχή η οποία θα το διαχειρίζεται.

Γ. Σεργόπουλος: Δηλαδή οι θεμελιώδεις αρχές χρειάζονται επαναπροσέγγιση;

Χ. Απαλαγάκη: Ασφαλώς.

Γ. Σεργόπουλος: Ασφαλώς.

Χ. Απαλαγάκη: Μπορώ να το δικαιολογήσω;

Γ. Σεργόπουλος: Ναι.

Χ. Απαλαγάκη: Έχουμε -και ευτυχώς- μία συνταγματική κατοχύρωση και της απόλυτης πρόσβασης στη δικαιοσύνη, αλλά και φυσικά της ακρόασης, δηλαδή και της δημοσιότητας και της αιτιολογίας και όλα αυτά στεγάζονται στην υπερκείμενη έννοια της δίκαιης δίκης που θα πρέπει να διαρκεί ένα εύλογο χρόνο. Όμως θα πρέπει να ξεχωρίσουμε τις θεμελιώδεις αρχές οι οποίες υπηρετούν και εξειδικεύουν τη συνταγματική επιταγή για τη δίκαιη δίκη και την παροχή δικαστικής προστασίας από αυτές τις αρχές που εμείς τις ανάγουμε σε αρχές, στην πραγματικότητα για να συγκαλύπτουμε διάφορες άλλες, κάποιες φορές και συντεχνιακές επιδιώξεις. Για παράδειγμα, δεν κατάλαβα ποτέ γιατί η προφορικότητα της διαδικασίας ανάγεται σε θεμελιώδη αρχή η οποία υπηρετεί το δικαίωμα δικαστικής ακρόασης και όμως κυριάρχησε το επιχείρημα αυτό της προφορικότητας και αμεσότητας όταν η πλειοψηφία των δικηγόρων περισσότερο, εξοστράκισε και καταψήφισε σε δημοψήφισμα τις τροποποιήσεις του 4335, που έκανε κάτι πάρα πολύ αυτονόητο. Σε μία πολιτική δίκη θεώρησε ότι πρέπει να συγκεντρώσεις το υλικό της πολιτικής δίκης σε μία γραπτή διαδικασία και αντί να έχεις ένα μάρτυρα δασκαλεμένο, καλύτερα να τα έχει συντάξει και σε μία ένορκη βεβαίωση ώστε όλοι να κερδίζουμε χρόνο.

Γ. Σεργόπουλος: Θα επανέλθουμε στην προφορικότητα, είναι καίριο θέμα.

Χ. Απαλαγάκη: Το δεύτερο όμως, με συγχωρείτε, είναι επίσης οι υπερβολές που βρίσκουμε στον τρόπο με τον οποίο περιγράφουμε το αντικείμενο της διαφοράς. Θεωρώ ότι το θέμα με την αοριστία της αγωγής έχει παραγίνει, είναι μία περιττή πολυτέλεια να γεμίζουμε σελίδες, τελείως παλιομοδίτικη και οπωσδήποτε μία μεγάλη τροχοπέδη για την πολιτική δικαιοσύνη, όπου ένα 40% των αγωγών απορρίπτεται ως αόριστο, άρα επανασκέιται και άρα έχει αδικαιολόγητη ανάλωση ανθρώπινων πόρων. Αυτά προς το παρόν.

Γ. Σεργόπουλος: Η κα. Απαλαγάκη μας έδωσε ένα αισιόδοξο μήνυμα για την εισαγωγή της τεχνολογίας στην απονομή της δικαιοσύνης, θα επανέλθουμε. Η δεύτερη κυρία, παρακαλώ την κα. Κιουπτσίδου να μας βοηθήσει και να μας πει εάν καταλείπονται περιθώρια τροποποιήσεων στην Πολιτική Δικονομία που θα καθιστούν αποτελεσματικότερη την απονομή της δικαιοσύνης στα πολιτικά δικαστήρια και ποιοι παράγοντες οδήγησαν ή μπορούν να οδηγήσουν και ποιος είναι ο ενδεικνυόμενος τρόπος για μία ταχύτερη απονομή.

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Ευχαριστώ. Κι εγώ ευχαριστώ και τον Κύκλο Ιδεών και τον συμφοιτητή μου, όχι μόνο τωρινό γνώριμο, συμφοιτητή από το ΑΠΘ, τον Βαγγέλη Βενιζέλο, για αυτή την τιμητική πρόσκληση.

Μπορούμε να κάνουμε μία μικρή αναδρομή, επειδή εθίγη αυτό το ζήτημα και από την κυρία Απαλαγάκη, στο ζήτημα αυτό της προφορικότητας της διαδικασίας και της σημασίας της. Στην αρχή, όταν ξεκινήσαμε και εμείς σαν δικαστές, είχαμε τη λεγόμενη προδικαστική απόφαση, τα θυμάστε, έβγαине προδικαστική απόφαση μόνο για τη νομιμότητα και το παραδεκτό των ζητημάτων, έτασσε αποδείξεις το δικαστήριο, πήγαιναν στον εισηγητή, εξετάζονταν επί ένα-δύο χρόνια με διακοπές οι μάρτυρες, επανερχόταν η υπόθεση και έβγαине η οριστική απόφαση. Βεβαίως εξαιρετικά χρονοβόρα διαδικασία.

Έγινε μετά η πράξη για να είναι λίγο πιο απλό αυτό το οποίο έβγαζε το δικαστήριο, αλλά κατά τα λοιπά περίπου όμοια διαδικασία. Ήρθε ο νόμος 2915/2001 που ήταν μία πάρα πολύ σημαντική τομή στη μέχρι τότε διαδικασία και είπε, όλα στο ακροατήριο, και οι μάρτυρες στο ακροατήριο, και απευθείας μετά τη συζήτηση την προφορική, έκδοση απόφασης, βέβαια σε ένα χρονικό διάστημα. Αυτός ο νόμος είχε μία περιεργή εξέλιξη, εφαρμόστηκε σε όλα τα δικαστήρια της χώρας εκτός από το Πρωτοδικείο Αθηνών. Αυτό δηλαδή βαρύνει εμάς τους δικαστές υπό ευρεία έννοια ως σώμα. Το Πρωτοδικείο Αθηνών δεν επέδειξε βούληση να τον εφαρμόσει έτσι ακριβώς όπως τον είχε θεσπίσει ο νομοθέτης, εξέταζε μάρτυρες πελαγοδρομώντας εν ολίγοις σε μία-δύο υποθέσεις τη δικάσιμο και όλες τις άλλες τις ανέβαλε οίκοθεν, δυνατότητα που δεν είχε και δεν έχει βάσει του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Οπότε αυτό διήρκεσε επί σειρά ετών. Σε όλα τα άλλα δικαστήρια εφαρμόστηκε ο νόμος και δεν είναι επιχείρημα ότι εδώ ήταν πιο δύσκολες οι υποθέσεις κ.λπ. και πιο περίπλοκες. Όχι, ας πούμε και η Θεσσαλονίκη είχε εξαιρετικά περίπλοκες και εμπορικές υποθέσεις κ.λπ., απλώς κάναμε μία στοιχειώδη προετοιμασία από πριν και μία προδιάσκεψη και ήμασταν έτοιμοι στο πώς θα έπρεπε να περιορίσουμε τα θέματα απόδειξης. Το κύριο επιχείρημα, το αντίθετο, είναι ότι ορισμένοι κατ' εξαίρεση δικαστές, Πρόεδροι Πρωτοδικών του Πρωτοδικείου Αθηνών που θέλησαν να το εφαρμόσουν, περάτωναν τη διαδικασία σε μία δικάσιμο.

Κατόπιν, ήρθε ο νόμος 4335/2015, καθιέρωσε απολύτως και αποκλειστικώς την έγγραφη διαδικασία. Μέσα στην έγγραφη διαδικασία είναι και οι ένορκες βεβαιώσεις. Περιττό να σας πω ότι ήδη και δικοί μου συνάδελφοι, ακόμα και από αυτούς που δεν εφαρμόσαν τον 2915, λένε με ένορκες βεβαιώσεις δεν μπορείς να κρίνεις, όπου είναι απαραίτητο. Όταν δεν βγαίνει απολύτως από τα έγγραφα η ουσία της υπόθεσης, είναι δυνατόν να βγει με ένορκες βεβαιώσεις, οι οποίες μάλιστα γράφονται στα δικηγορικά γραφεία; Λοιπόν, στον νόμο προβλέπεται μία απλή διαταγή με την οποία διατάσσεται, σε περιπτώσεις που είναι απαραίτητη η εμπόμτση απόδειξη, να εξετάζονται πάλι ενώπιον εισηγητή δικαστή που μπορεί να διακόψει την εξέταση και να πάει πιο πέρα κ.λπ. Βεβαίως μετά δεν απαιτείται κλήση, με την περάτωση της εξέτασης μαρτύρων θεωρείται ότι έχει επέλθει και επανάληψη κατά κάποιον τρόπο της διαδικασίας και βγαίνει η απόφαση.

Πριν τη Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή του 4842/2021 είχε συγκροτηθεί και μία άλλη Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή στην οποία κατά πλειοψηφία είχε επιλεγεί ένα πολύ απλό σύστημα, μία στοιχειώδης προετοιμασία και επισκόπηση των δικογραφιών από τον δικαστή πριν, ώστε να αξιοποιείται και ο χρόνος μεταξύ κατάθεσης του δικογράφου και συζήτησης της υποθέσεως και εκ των προτέρων μία διαταγή για τις λίγες υποθέσεις, πράγματι επάνω από δύο στις δέκα δεν θα είναι που θα χρειάζεται εμπόμτση απόδειξη. Αυτό το πράγμα δεν άρεσε, παρότι είχε κατά πλειοψηφία ψηφιστεί από αυτή την Επιτροπή, αυτή η Επιτροπή απέθηκε να αδρανήσει, δηλαδή δεν

ορίζονταν επόμενες συνεδριάσεις, να λήξει ο χρόνος και μετά μία μικρότερη Επιτροπή, που απαρτιζόταν κυρίως από τους μειοψηφήσαντες, δεν υιοθέτησε αυτή τη λύση την ήδη ψηφισθείσα στην προηγούμενη Επιτροπή. Δεν μπορώ να καταλάβω γιατί. Η έγγραφη διαδικασία παρέμενε, ήταν η βασική αρχή. Μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις θα εξετάζονταν οι μάρτυρες στο ακροατήριο, δηλαδή σε ένα πινάκιο δέκα υποθέσεις, οι οκτώ θα συζητούνταν και για τις δύο θα υπήρχε περιθώριο να εξεταστούν οι μάρτυρες και θα τελείωνε. Άρα εξίσου γρήγορα με σήμερα θα γίνονταν οι υποθέσεις και θα λύνονταν, που στηρίζονται στην έγγραφη διαδικασία, πολύ γρηγορότερα θα περατώνονταν και αυτές στις οποίες απαιτούνται μάρτυρες. Γιατί αυτό δεν έγινε, δεν άρεσε και σε μέλη της Επιτροπής, δεν μπόρεσα να το καταλάβω.

Γ. Σεργόπουλος: Αυτό όμως νομίζω χρειάζεται μία προετοιμασία από το δικαστήριο, έτσι δεν είναι;

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Ναι, πράγμα το οποίο, επειδή το εφαρμόσαμε εμείς με τον 2915, δεν είναι ένας άπειρος χρόνος. Φυσικά θα τις δεις τις υποθέσεις, αλλά φαίνεται η υπόθεση. Ας πούμε για μία αδικοπραξία που έχει πραγματικά περιστατικά που δεν μπορούν να αποδειχθούν αλλιώς, παρά με μάρτυρες ή με ένορκες καταθέσεις οι οποίες καταλαβαίνουμε πόσο ήσσονος σημασίας αποδεικτικό μέσο είναι. Οι μάρτυρες μπορεί να είναι δασκαλεμένοι, αλλά θα διστάσουν, θα περιπέσουν σε αντιφάσεις, ο δικαστής καταλαβαίνει ποιος λέει την αλήθεια ή όχι, άμα κάνει προφορική διαδικασία. Να σας πω, ας πούμε ότι θα εκδίδονταν μία διαταγή που θα έβγαινε πέντε ημέρες πριν, δέκα ημέρες πριν. Θα μπορούσε να πάει ο δικαστής δύο ώρες, όχι παραπάνω, να δει τις δέκα υποθέσεις του πινακίου ή όσες είναι εισηγητές εκείνος στο Πολυμελές, για ένα δίωρο και να πει σε ποιες χρειάζεται διαταγή. Δεν είναι τρομερός κόπος για όσους το εφάρμοσαν. Άρα εδώ οδηγούμαστε σε ποιο συμπέρασμα; Ότι ξέρετε, όλα δοκιμάστηκαν στην πολιτική δικονομία και όλα απέτυχαν, δεν καταπολέμησαν τη βραδύτητα. Και προδικαστική και προφορικότητα και έγγραφη διαδικασία, είμαστε στα ίδια και άλλες λύσεις δυστυχώς δικονομικά, πέρα από αυτό που λέμε, τον ψηφιακό εκσυγχρονισμό κ.λπ., αλλά που είναι ζήτημα άλλης τάξης, δεν υπάρχουν, ακολουθήθηκαν όλες.

Βεβαίως να πούμε ότι ο 4842 πιστεύω ότι έχει μία ρηξικέλευθη διάταξη και ότι πιο σημαντικό έχει προσφέρει είναι η εγκαθίδρυση της πρότυπης δίκης, της πιλοτικής δίκης η οποία έχει ιδιαιτερότητες σημαντικές στην πολιτική δίκη και παρόλα αυτά πιστεύω ότι είναι πάρα πολύ προσεγγμένο το άρθρο και αυτό. Εισφέρθηκε σαν ιδέα στην πρώτη Νομοπαρασκευαστική την αδρανήσασα, από τον κ. Κόμνιο του Διεθνούς Πανεπιστημίου, μετά όμως μορφοποιήθηκε εξαιρετικά από την επόμενη Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή. Τώρα λέτε, τι μπορεί να γίνει;

Γ. Σεργόπουλος: Αυτό είναι το καίριο τώρα.

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Ναι, ένα πρώτο ερώτημα να θέσουμε στους εαυτούς μας, είναι πραγματικά παραγωγικός ο τομέας της δικαιοσύνης στην Ελλάδα; Η απάντηση σε αυτό δεν μπορεί να είναι μονοσήμαντη. Υπάρχει εξαιρετικά μεγάλος αριθμός δικηγόρων, η Ελλάδα με στατιστικές που βρήκα στο διαδίκτυο, το 2013-2015 είχε 42.300 δικηγόρους, η Πορτογαλία 29.000, το Βέλγιο 18.000, αρκετά λιγότερους από τους μισούς, η Ολλανδία με 17.000.000 κατοίκους, δηλαδή μεγαλύτερο πληθυσμό από εμάς, είχε 17.486. Δεν είναι όμως μόνο ο αριθμός των δικηγόρων μεγάλος, είναι και ο αριθμός των δικαστών μεγάλος, μας τα είπε ο κ. Περάκης και ήταν εξαιρετική η εισήγησή του. Διότι φυσικά το ένα προσαυξάνει αναγκαστικά και κατ' αποτέλεσμα το άλλο, αλλιώς δεν μπορεί να λειτουργήσει. Ξέρετε, δεν είναι μόνο οι δικαστές και οι δικηγόροι, είναι και πόσοι βοηθητικοί κλάδοι που ζουν από αυτόν

τον τομέα της υπό ευρεία έννοια δικαιοσύνης. Είναι δικαστικοί επιμελητές, είναι δικαστικοί υπάλληλοι, είναι υπάλληλοι δικηγορικών γραφείων, είναι φροντιστές για τις σχολές για την εισαγωγή στην ΕΣΔΙ, στην Εθνική Σχολή Δικαστών. Δηλαδή έχουμε δημιουργήσει μία φάμπρικα, δίνει δουλειά πράγματι σε μεγάλο αριθμό προσώπων τα οποία βιοπορίζονται από αυτή τη βιομηχανία, δεν είναι όμως πραγματικά αποδοτική, δεν συμβάλλει οπωσδήποτε ούτε στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, ούτε στην οικονομική ανταγωνιστικότητα.

Από αυτή την άποψη δεν είναι παραγωγική η δικαιοσύνη, διότι μια σωρεία υποθέσεων συγκεντρώνεται. Καταρχήν έχουμε το δικαίωμα πρόσβασης φυσικά στη δικαστική προστασία, οι υποθέσεις όμως πώς προσδιορίζονται στα πολιτικά δικαστήρια; Με τη σειρά κατάθεσης των αγωγών. Κατ' αποτέλεσμα μία ήσσονος σημασίας διαφορά, δύο γείτονες που βριστάνται μεταξύ τους και έχουμε μία προσβολή προσωπικότητας για την οποία θα επιδικαστούν 2.000 δραχμές ενώ ζητούνται 50.000 ας πούμε, θα μπει, εφόσον ασκηθεί πιο μπροστά, πριν από μία σοβαρή εμπορική διαφορά η οποία έχει να κάνει με τα κεφάλαια μίας εταιρίας, ακόμα και εάν είναι και σχετικά απλή, δηλαδή πώληση προϊόντων από μία παραγωγική επιχείρηση σε έναν έμπορο, αλλά αυτή πρέπει να πάρει τα λεφτά γρήγορα πίσω.

Γ. Σεργόπουλος: Να σας πω, κα. Κιουπτσίδου, και να σας παρακαλέσω...

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Να συντομεύσω;

Γ. Σεργόπουλος: Και να συντομεύσετε...

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Θα συντομεύσω.

Γ. Σεργόπουλος: Να βαρύνετε λίγο στο θέμα της εμπάρτυρης απόδειξης.

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Τα έχουμε πει και τα έχουμε ξαναγράψει, αλλά τα είπαμε, γράφτηκαν και στα νομικά περιοδικά, μην επιμένουμε σε αυτό.

Γ. Σεργόπουλος: Ωραία.

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Άμα θέλετε όμως μία συγκεκριμένη ερώτηση, πείτε μου, δηλαδή κάτι συγκεκριμένο.

Χ. Απαλαγάκη: Έχουμε αντικρουόμενες απόψεις εδώ.

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Ναι, εδώ έχουμε αντικρουόμενες.

Γ. Σεργόπουλος: Ακριβώς, για αυτό το επισημαίνω.

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Η κα. Απαλαγάκη ήταν στη μειοψηφία της πρώτης Επιτροπής και στη δεύτερη.

Χ. Απαλαγάκη: Εγώ είμαι ακραιφνώς υπέρ του γραπτού λόγου.

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Της έγγραφης διαδικασίας.

Χ. Απαλαγάκη: Διότι είναι ο μόνος αξιόπιστος τρόπος και γιατί έλεγε ο Φραγκίστας ότι είναι ιστορική μνήμη το έγγραφο. Αυτό το ξεχάσαμε, όσο περισσότερο ανοίγεις τη διαδικασία στους μάρτυρες, τόσο δημιουργείς μεγαλύτερη δικαιοδική ανασφάλεια. Σήμερα, μετά την τελευταία τροποποίηση τον Νοέμβριο του 2021, έχουμε το ηλεκτρονικό ιδιωτικό έγγραφο το οποίο ανταλλάσσεται και παράγεται μεταξύ των συμβαλλομένων με ένα απλό και αξιόπιστο τρόπο. Δεν θέλω να μου ερμηνεύει το συμβολαιογραφικό έγγραφο ο μάρτυρας. Αυτό ήταν, οι μάρτυρες εισέφεραν...

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Μα για το συμβολαιογραφικό έγγραφο, εάν υπάρχει, δεν θα διαταχθεί εμπάρτυρη απόδειξη.

Χ. Απαλαγάκη: Ε, καλά τώρα, δεν το τηρούμε στην πράξη αυτό.

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Γιατί;

Χ. Απαλαγάκη: Δεν το τηρούμε στην πράξη.

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Άμα κοιτάζει πριν ο δικαστής θα το τηρεί. Μα αυτό θα ήταν μία καινοτομία, να τα κοιτάζει πριν για να δει από πριν.

Χ. Απαλαγάκη: Πάντα πάμε στη διέξοδο στην αρχή εγγράφου αποδείξεως, έτσι παρακάμπτονται οι περιορισμοί στη μαρτυρική απόδειξη, ότι υπάρχει η αρχή εγγράφου αποδείξεως. Αυτό, ξέρετε, εγώ θεωρώ ότι ο κύριος λόγος καθυστέρησεων στην πολιτική δίκη είναι οι μάρτυρες.

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Και σήμερα δεν υπάρχουν πάντως... Εν πάση περιπτώσει, να πούμε για τους μάρτυρες, ότι και όσα έλεγαν, καταγράφονταν σε πρακτικά, περνούσαν σε έγγραφα, μπορούσαν να διαβαστούν πριν και έμεναν ως έγγραφο.

Γ. Σεργόπουλος: Μαγνητοφωνούνται.

Ευ. Κιουπτσίδου – Στρατουδάκη: Ναι. Λοιπόν, να πω δύο λόγια εάν θέλετε, ότι οι ρίζες της βραδύτητας της ελληνικής δικαιοσύνης είναι πάρα πολύ βαθύτερες, δεν είναι δυνατόν να βελτιωθεί πραγματικά η κατάσταση χωρίς να υπάρξουν ριζικές και δομικές τομές. Αυτό θα επιφέρει οπωσδήποτε συγκρούσεις με κλάδους οι οποίοι έχουν συμφέροντα. Η ισχυρότερη δύναμη στη χώρα μας είναι η δύναμη της αδράνειας, το ξέρουμε αυτό, όλοι οι κλάδοι θα αντισταθούν, παρόλο που το πληρώσαμε αυτό ήδη –και σαν λαός και σαν χώρα– πολύ ακριβά, το ότι απεμπολούσαμε κάθε δυνατότητα εκσυγχρονισμού. Λοιπόν, χρειάζεται πολιτική βούληση και να τα πω με κωδικές λέξεις απλώς, χρειάζεται να υπάρξει εθνική στρατηγική για ταχεία και αποτελεσματική δικαιοσύνη και θα είναι μακροπρόθεσμα τα αποτελέσματα, και αυτό ακούστηκε ήδη. Ξεκινάμε από τη διαπαιδαγώγηση του ελληνικού λαού ήδη, εάν θέλετε, από τα σχολεία, από το μάθημα της πολιτικής αγωγής, δηλαδή ο Έλληνας πρέπει πια να κατανοήσει ότι ένας συμβιβασμός είναι καλύτερος από την πιο νικηφόρα δίκη και ότι είναι σημαντικό να μπορούμε να συμφωνούμε και να επιλύουμε τις διαφορές μας. Ξεκινά από τον επαγγελματικό προσανατολισμό, όπου υπάρχει η παλιά κρατούσα αντίληψη ότι κάνε το παιδί σου γιατρό ή δικηγόρο και σώθηκε, έχει επαγγελματική αποκατάσταση. Πέραν του ότι αυτό δεν ισχύει στην πραγματικότητα, διότι έχουμε φθάσει σε ένα πληθωρισμό δικηγόρων που παράγει περισσότερες υποθέσεις μοιραία και φυσιολογικά, χωρίς να φταίει, διότι πρέπει να επιβιώσει. Εάν κατανοηθεί από ευρύτερα στρώματα ότι το επάγγελμα του δικηγόρου δεν αποτελεί λύση, θα είναι οπωσδήποτε λιγότεροι αυτοί που προσέρχονται.

Επίσης ένα ζήτημα είναι μήπως πρέπει, –άλλη ριζική τομή–, να μειωθούν οι εισαγόμενοι σπουδαστές στις Νομικές Σχολές, όχι οι σημερινοί δικηγόροι, ούτε πρόκειται οι σημερινοί δικηγόροι να πληρώσουν τέτοιες τροποποιήσεις και μεταρρυθμίσεις, διότι αυτά θα αποδώσουν σε βάθος χρόνου. Επίσης, στις Νομικές Σχολές ίσως θα πρέπει να υπάρχει και μάθημα για τη συμβιβαστική επίλυση των διαφορών και εξ υπαρχής να γίνεται και συμφωνία του δικηγόρου με τον πελάτη ότι, και συμβιβαστικά να επιλυθεί η υπόθεση, η αμοιβή θα είναι ποσοστιαία, όπως γίνεται στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Η αναμόρφωση επίσης του δικαστικού χάρτη είναι πράγμα πάρα πολύ σημαντικό και επιτακτικό. Η αποφυγή πολυνομίας και βεβιασμένης νομοθέτησης, η οποία δημιουργεί πάρα πολλά προβλήματα με τα ερμηνευτικά ως προς

τις συνέπειες κ.λπ.. Δεν μπορεί να γίνονται πολύ γρήγορα οι νόμοι, δεν αποδίδουν, και σημαντική είναι η αποτελεσματικότερη επιθεώρηση των δικαστών, αξιολόγηση, λογοδοσία. Εάν δεν γίνουν τέτοιες τομές, πολύ φοβάμαι ότι εσείς θα μιλάμε για τη βραδύτητα και δεν θα επέλθει κανένα αποτέλεσμα. Ευχαριστώ.

Γ. Σεργόπουλος: Αποφασιστική η παρέμβαση της κας. Κιουπτσίδου. Κρατώ από τα τελευταία την αναμόρφωση, όχι την αναμόρφωση, την εξέλιξη μίας παιδείας προς τον δικαστικό συμβιβασμό και όχι προς την αντιδικία που είναι μέσα στο DNA του Έλληνα που θέλει να ζήσει ψυχολογικά μέσα από την αντιδικία. Θα παρακαλέσω τον κ. Δελπκωστόπουλο, εκλεκτό καθηγητή, να μας πει πιο πρακτικά τι χρειάζεται να γίνει προκειμένου η δικαιοσύνη να γίνει πιο αποτελεσματική, πιο γρήγορη και σαν καθηγητής Πολιτικής Δικονομίας θέλω πιο πρακτικά και πιο αποτελεσματικά και εσείς να μας πείτε την άποψή σας.

Γ. Δελπκωστόπουλος: Ευχαριστώ θερμά, ευχαριστώ για την ερώτηση, ευχαριστώ για την πρόσκληση από τον καθηγητή, τον Πρόεδρο, τον κ. Ευάγγελο Βενιζέλο. Πιστεύω, κ. Σεργόπουλε, ότι η στόχευση στην πολιτική δίκη δεν είναι και τόσο διαφορετική από την στόχευση στην ποινική δίκη. Στα ποινικά στην Ελλάδα, το ξέρετε όλοι, έχουμε πολύ χορό με όρους αρχαίας ελληνικής τραγωδίας, έχουμε πολύ social media, πολύ MME, σε έχουν δικάσει μέχρι τον Άρειο Πάγο εντός εικοσιτετραώρου. Η κάθαρση ενίοτε είναι ακριβοθώρητη. Στα αστικά είναι θέμα οικονομίας, είναι θέμα κοινωνικής ειρήνης, αλλά το ίδιο δεν ισχύει και στην ποινική δίκη; Και είναι και θέμα ασφάλειας δικαίου.

Στα θετικά που έχω να σας πω, επιτρέψτε μου να σας αναφέρω ότι εγώ έζησα και σπούδασα 11 χρόνια έξω, επομένως ξέρω ότι σε πολλά πράγματα το δικό μας νομικό σύστημα είναι καλύτερο από τα άλλα νομικά συστήματα. Η ανεξαρτησία των Ελλήνων δικαστών, η ανεξαρτησία και η αμεροληψία των Ελλήνων δικηγόρων είναι μεγαλύτερη από την ανεξαρτησία των Άγγλων δικαστών και των Άγγλων δικηγόρων, δεν είναι όλοι οι άλλοι καλύτεροι και εμείς δεν είμαστε. Επομένως, τα δύο θετικά που θέλω να πω εγώ είναι, πρώτον, ο χρόνος έκδοσης των αποφάσεων. Αντίθετα από ό,τι πιστεύουμε, υπάρχει πραγματικό πρόβλημα και έχουν δίκιο οι προλαλήσαντες, ως προς το συνολικό χρόνο εκδίκασης μίας υπόθεσης. Αυτό οφείλεται στις δικασίμους, στους προσδιορισμούς, στο νεκρό χρόνο ανάμεσα στη διάσκεψη και την ώρα που παίρνουν οι δικηγόροι την απόφαση στα χέρια τους. Ο χρόνος έκδοσης των αποφάσεων, δηλαδή η δουλειά που γίνεται από τους Έλληνες δικαστές, δεν είναι τόσο κακή όσο εμφανίζεται, τα στατιστικά του 4842, επικαλούμαι τη Χαρούλα Απαλαγάκη, υπάρχει βελτίωση ως προς το χρόνο αμιγώς έκδοσης αποφάσεων στην πολιτική δικαιοσύνη.

Το δεύτερο θετικό που θέλω να σας πω είναι ότι ο νέος νόμος για τη δικονομία, ο νόμος 4842, ανεξαρτήτως εάν κάποιος είναι υπέρ της προφορικότητας ή κατά της προφορικότητας, στην τακτική διαδικασία, στις ειδικές διαδικασίες και στα ασφαλιστικά μέτρα είναι ένας καλός νόμος. Έχει αστοχίες, κυρίως σε επίπεδο αιτιολογικής, δηλαδή παραβιάζει ό,τι πιο θεμελιώδες υπάρχει στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη, το δικαίωμα ακροάσεως όταν ομιλεί περί πλασματικής επιδόσεως. Στην Ευρώπη, εφόσον έχουμε εναγόμενο γνωστής διαμονής, είναι πραγματική η επίδοση, δεν πηγαίνεις στο 16 και επιδίδεις και εκτελείς. Εντούτοις, ο νόμος είναι ένας καλός νόμος.

Τώρα, τι πρέπει να γίνει; Γιατί δεν απέδωσαν ορισμένα πράγματα που έγιναν, εδώ πρέπει να γίνει η αυτοκριτική. Το πρώτο ήταν το εισπρακτικό μέτρο του δικαστικού ενσήμου στην τακτική του Πολυμελούς. Θυμίζω ότι αφορά σε λιγότερο από 6% των υποθέσεων και είχε γραφτεί τότε στο νόμο ότι θα βοηθήσει τη διαμεσολάβηση. Προφανώς δεν βοήθησε καθόλου στη διαμεσολάβηση, ο μεν ενάγων, εάν έχει να

πληρώσει, δεν πρόκειται να συμβιβαστεί ποτέ, ο δε εναγόμενος ταμπουρώνεται πίσω από το ενδεχόμενο της μη πληρωμής του δικαστικού ενσήμου έως και την τυπική συζήτηση. Εάν τυχόν ο ενάγων έχει να πληρώσει, ο εναγόμενος περιμένει την μακρόσυρτη, αργόσυρτη εξέλιξη της διαγνωστικής δίκης, εάν δεν φθάσει στον Άρειο Πάγο, ζητά αναστολή, εάν είναι μετ' αναίρεση η απόφαση, στην πρώτη δικάσιμο που θα έχει στο Εφετείο, θα ζητήσει αναβολή. Αυτή είναι η εξέλιξη σε σχέση με τη διαμεσολάβηση. Για να πετύχει η διαμεσολάβηση, χρειάζεται ένα πράγμα, ο εναγόμενος να αντιμετωπίζει μέσα σε μία διετία από την άσκηση της αγωγής το ενδεχόμενο του εκτελεστού τίτλου. Οι υποθέσεις συμβιβάζονται σε μεγαλύτερο βαθμό στην Αμερική, διότι οι διάδικοι αντιμετωπίζουν το φάσμα του να πτωχεύσουν εξαιτίας των δικηγορικών εξόδων και εξαιτίας του ότι θα έχουμε εκτελεστό τίτλο σε ένα με δύο χρόνια.

Σε αυτό το πλαίσιο σκέψης, υπ' αυτό το πρίσμα εάν θέλετε, υπό το φως του συνόλου των ανωτέρω επισημάνσεων, οι προτάσεις που έχω να κάνω είναι οι εξής. Μου είπατε να είμαι συγκεκριμένος, έτσι δεν είναι;

Γ. Σεργόπουλος: Ακριβώς.

Γ. Δελκωστόπουλος: Πρώτον, να καταργηθούν οι αναβολές στο Εφετείο, έπρεπε να είχε γίνει προ καιρού αυτό. Υπάρχει μία εσφαλμένη αντίληψη στην Ελλάδα ότι κάπου στο Σύνταγμα, ενώπιον του Βενιζέλου προσέχω τι λέω, ότι κάπου στο Σύνταγμα υπάρχει συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα αναβολής. Εγώ δεν το έχω διαβάσει πουθενά. Πρέπει να κατοχυρωθούν, πρέπει να απαγορευθούν οι αναβολές στο Εφετείο, δεν μπορεί να δικάζω Πρωτοδικείο, Εφετείο, Άρειο Πάγο, να γυρνά η υπόθεση μετ' αναίρεση στο Εφετείο και να λείπει ο συνάδελφος αναβολή. Για ποιο λόγο; Φεύγω ταξίδι. Εντάξει, τους αγαπάω, αλλά υπάρχουν όρια.

Το δεύτερο που πρέπει να γίνει είναι η ψηφιακή δικαιοσύνη, αλλά όταν λέμε ψηφιακή δικαιοσύνη –και ελέχθη– ασφαλώς δεν εννοούμε μόνο τους ηλεκτρονικούς πλειστηριασμούς, δεν εννοούμε ότι βρήκα το πινάκιο στο Σόλωνα, δεν εννοούμε ότι ξέρω ότι δεν τα λείπει απόφαση του Εφετείου, άρα έγινε δεκτή, επομένως κέρδισα αλλά δεν ξέρω το λόγο. Ψηφιακή δικαιοσύνη σημαίνει ότι όταν συνεδριάζει το Α1 την Παρασκευή και κάνει διάσκεψη, τη Δευτέρα πρέπει η απόφαση να είναι στο κομπιούτερ, την Τρίτη να την έχει ο διάδικος στα χέρια του. Δηλαδή με χρόνους φορολογικής-ασφαλιστικής ενημερότητας, πρέπει να μπορεί ο εισηγητής να πατά ένα κουμπί και η απόφαση να ανεβαίνει στο κομπιούτερ και να την έχουμε όλοι στα χέρια μας. Βασικός λόγος καθυστέρησης στην απονομή της δικαιοσύνης είναι ο χρόνος ανάμεσα στο δικαιοδοτικό έργο, τότε κάνουν διάσκεψη η κα. Κιουπτσίδου με την κα. Χατζητζόγλου κ.λπ., και στο πότε παίρνει ο διάδικος την απόφαση στα χέρια του.

Η τρίτη πρόταση που έχω να κάνω –και ελέχθη από τη Χαρούλα Απαλαγάκη και συμφωνώ– είναι παλιά ιδέα, έχει επιμείνει πάρα πολύ, το ξεχνάμε, αλλά είναι η καθηγήτρια η Καλλιόπη Μακρίδου του Αριστοτελείου, Δικονομολόγος, είναι η αντιμετωπίση των αοριστιών. Βλέπω στην αίθουσα μερικά από τα πιο βαριά ονόματα στο νομικό κόσμο, εντούτοις εσείς όλοι, εάν πάμε αύριο, την Τετάρτη το πρωί, 9 Νοεμβρίου –όχι, έχει απεργία– την Πέμπτη το πρωί εάν πάμε στο Πρωτοδικείο Αθηνών και μπούμε σε αίθουσα ασφαλιστικών και πούμε στις 9:00 η ώρα καλημέρα, η απάντηση πιθανολογώ ότι θα είναι ικανοποίηση δικαιώματος. Εάν πούμε καλημέρα και δικάζει ανακοπές ή αγωγή, η απάντηση θα είναι, είναι αόριστη η ευχή σας. Στην Αγγλία, που τόσο πολύ ορισμένοι από εσάς τη θαυμάζετε και που επιμένω, δεν έχει μεγαλύτερο βαθμό ανεξαρτησίας από εμάς και δεν έχει καλύτερους δικαστές από τους Έλληνες δικαστές, το 99,9% των εισαγωγικών δικογράφων είναι αόριστα. Αλλά τι γίνεται; Σε παίρνει ο δικαστής από το χέρι και ο σκοπός της δίκης δεν είναι ποτέ –το είπε ο Πρόεδρος, ο κ.

Βενιζέλος, στη δεύτερη παρέμβαση– αυτοαναφορικός, δεν είναι η δίκη για τη δίκη και υπάρχει το καθήκον δικαστικής καθοδήγησης για να βγάλουμε μία δίκαιη απόφαση.

Όταν λέω αοριστίες, δεν εννοώ τα ορθά απαράδεκτα. Εάν έρθει κάποιος σήμερα και πάει στο Εφετείο και ασκήσει με αυτοτελές δικόγραφο και ζητήσει αναστολή εκτέλεσης, ορθά το Εφετείο θα του την απορρίψει, διότι η αναστολή εκτέλεσης του 938 πρέπει να γίνει με το εφετήριο ή με τις προτάσεις συνεπεία του νόμου 4842, των άρθρων 938 παράγραφος 2 και 4. Η αοριστία σημαίνει ότι ανάμεσα στο να πετύχουμε καλύτερο χρόνο έκδοσης απόφασης, να γίνω Εφέτης, να γίνω Αρεοπαγίτης, άρα την ξεπετάω την απόφαση με απαράδεκτα και αοριστίες και στο όχι, παίρνω τους διαδίκους από το χέρι, καθήκον δικαστικής καθοδήγησης και βρίσκω μία ορθή απόφαση. Όταν τελειώσει όλη αυτή η μόδα του είμαστε αργοί και δεν είμαστε αρκετά καλοί, στο τέλος θα μείνουμε με τις εσφαλμένες αποφάσεις.

Τρίτη πρόταση –άλλες δύο έχω– η επαναφορά της εμπροσθοβαρούς εισήγησης στον Άρειο Πάγο. Είχαμε ένα από τα καλύτερα συστήματα αναιρετικά στον κόσμο, το ακολουθούν όλα τα ανώτατα δικαστήρια, πριν από τη συζήτηση ο εισηγητής έλεγε την εισήγηση, ήξεραν οι διάδικοι ποια ήταν η θέση του και το κυριότερο, κυρίες και κύριοι, το ήξεραν οι υπόλοιποι Αρεοπαγίτες του τμήματος, έχει τεράστια σημασία αυτό. Ο αναιρεσίβλητος λειτουργούσε ως *amicus curiae*, είχαμε λιγότερες αναιρέσεις, λιγότερο όγκο, καλύτερη ζωή των Αρεοπαγιτών, μεγαλύτερη ασφάλεια δικαίου, καλύτερη εικόνα των τμημάτων.

Η τελευταία πρόταση που έχω να κάνω είναι η εξής και θα την πω γλυκά γιατί αντιλαμβάνομαι ότι θα συναντήσω αντιδράσεις. Όταν κάνατε το εμβόλιο, στο πρώτο εμβόλιο, όταν φοβόσασταν ακόμα, το κάνατε ενδεχομένως στον Προμηθέα, σε κάποιο εμβολιαστικό κέντρο, σας άρεσε η οργάνωση; Δηλαδή ήσασταν ευχαριστημένοι, είπατε ότι είμαστε κράτος επιτέλους; Αυτό ήταν δημόσιο και ιδιωτικό μαζί, δεν θα πω ποιος στον Προμηθέα, ξέρω σε κάθε κέντρο ποιος είχε τη σύμβαση, αλλά δεν είναι αυτό το κυρίαρχο. Εάν θέλουμε να μείνει μία ανεξάρτητη δημόσια λειτουργία της δικαιοσύνης, θα πρέπει να εξετάσουμε το ενδεχόμενο τα κομπιούτερ και οι γραμματείς από κάτω να είναι ιδιωτικά. Επομένως θα μπορεί να γίνεται η δουλειά όπως πρέπει να γίνεται στο χρόνο που πρέπει να γίνεται. Ευχαριστώ πάρα πολύ και ελπίζω να μην κούρασα.

Γ. Σεργόπουλος: Ο κ. Δελγκωστόπουλος μας εξήγησε με πολύ πρακτικούς τρόπους διάφορες απόψεις για τη βελτίωση της ταχύτητας, θα επανέλθουμε όμως γιατί θα σας κάνω μετά μία καίρια ερώτηση, αλλά θα περάσουμε στον κ. Χαμηλοθώρη, που τον προανήγγειλε η σκέψη μου, για να μας πει την άποψή του.

Ευ. Βενιζέλος: Αφού του ευχηθούμε περαστικά.

Χ. Απαλαγάκη: Νομίζω καλά είναι πάντως, καλά φαίνεται.

Ι. Χαμηλοθώρης: Σας ευχαριστώ. Ευχαριστώ πρώτα από όλα τον κ. Βενιζέλο για την πρόσκληση που μου έκανε να βρίσκομαι σε αυτό τον Κύκλο Ιδεών, σε αυτό το συνέδριο. Δυστυχώς η ίωση του κορωνοϊού δεν μου επέτρεψε να βρίσκομαι εκεί. Όσο μπορώ από μακριά θα σας πω κάποιες σκέψεις.

Θα έλεγα –το ανέφερε και η κα. Κιουπτσίδου– ότι δύο βασικές τομές στην πολιτική δίκη που έγιναν ήταν με το νόμο 2915/2001 και θα πρέπει να αναφέρω ότι αυτό ήταν μία πρωτοβουλία του κ. Ασημάδη ως Γενικού Γραμματέως του Υπουργείου Δικαιοσύνης επί Υπουργίας Μιχάλη Σταθόπουλου, με την εμπειρία που είχε και είχε ζητήσει τότε και τη βοήθειά μου, να καταργηθεί η προδικαστική απόφαση και ήταν πολύ σωστό μέτρο. Να σκεφτείτε ότι έβγαине η προδικαστική απόφαση, εξετάζονταν μάρτυρες και μετά από όσα χρόνια επανερχόταν η ίδια υπόθεση να δικαστεί σε μετ’

απόδειξη συζήτηση. Θυμάμαι ως Πρωτοδίκης υπόθεση που έκανε 15 χρόνια να φθάσει σε μετ' απόδειξη συζήτηση. Ήταν τραγική η κατάσταση.

Το δεύτερο βήμα, το βασικό νομίζω, ήταν του νόμου 4335/2015, το είπε και η κα. Απαλαγάκη, είχα την τιμή να είμαι Πρόεδρος της Επιτροπής. Νομίζω και επιμένω ότι η τομή που έγινε στην τακτική διαδικασία με την καθιέρωση καταρχήν της έγγραφης διαδικασίας και κατ' εξαίρεση, εφόσον κρίνει το δικαστήριο, να έχει την ευχέρεια να διατάξει εξέταση μάρτυρα, ήταν σωστή. Να σκεφτούμε ότι με τις συνεχείς αναβολές, τις μακρινές δικασίμους, έφθανε η υπόθεση να δικαστεί πριν από τον 4335 σε αρκετά μακρό χρόνο και αυτή η συζήτηση που γίνεται για την εξέταση μαρτύρων, διογκώνεται θα έλεγα η αξία της μαρτυρικής απόδειξης, ειδικά στην τακτική διαδικασία και μάλιστα του Πολυμελούς Πρωτοδικείου όπου οι πιο σοβαρές υποθέσεις δεν προκύπτουν από αποδείξεις, οι πολύ σοβαρές υποθέσεις προκύπτουν κυρίως από τα έγγραφα, από τις συμβάσεις που έχουν γίνει, ένα μικρό ποσοστό, πολύ μικρό ποσοστό που θα μπορούσε να συνεισφέρει η εμπάρτυρη απόδειξη και αυτή η ευχέρεια παρέχεται μέσω του νόμου.

Τα στοιχεία που έχω υπόψη μου είναι θετικά ως προς τη λειτουργία, ως προς τη σύντμηση του χρόνου απονομής δικαιοσύνης μέσω του 4335, θα μπορούσαν να ήταν ακόμα πιο θετικά εάν γινόταν σωστή χρέωση των υποθέσεων σε κάθε δικαστή και αυτό είναι θέμα εσωτερικής λειτουργίας των δικαστηρίων, διότι με τον 4335 η υπόθεση έχει κλείσει ο φάκελος και μπορεί να γίνει ακριβοδίκαιη χρέωση στους δικαστές, δηλαδή ξέρει ο δικαστής, ο Πρόεδρος του δικαστηρίου που δίκασε, ποιες από αυτές τις υποθέσεις θα δικαστούν ερήμην και για όλες θα βγει απόφαση. Πρέπει, λοιπόν, ακριβοδίκαια να κατανείμει τις υποθέσεις σε όλους τους δικαστές.

Εδώ ανακύπτει ένα άλλο ευρύτερο θέμα, κατά πόσο μπορεί εσωτερικά να λειτουργήσει με κανόνες ορθής λειτουργίας το δικαστήριο. Το πρόβλημα είναι σύνθετο. Αναφέρθηκε ακόμα ως παράμετρος ότι ο αριθμός των δικηγόρων είναι μεγάλος στην Ελλάδα και δημιουργεί περισσότερες υποθέσεις από όσες ίσως ενδεχομένως θα έπρεπε να φθάνουν στα δικαστήρια. Αυτό έχει αλήθεια, να σκεφτούμε ότι σε μία έρευνα που είχε κάνει η Εταιρία Δικαστικών Μελετών το 2015, εάν θυμάμαι καλά στην Ελλάδα αντιστοιχεί ένας δικηγόρος σε 265 πολίτες, 260 και κάτι πρέπει να είναι. Όπως καταλαβαίνετε είναι υπερβολικός ο αριθμός των δικηγόρων. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι όποιος παίρνει πτυχίο νομικής, όπως δεν μπορεί να γίνει δικαστής εύκολα, δεν μπορεί να γίνει και δικηγόρος, να είναι οι εξετάσεις όχι τυπικές, να είναι πιο ουσιαστικές, πιο αυστηρές. Θα μου πείτε, τι θα γίνουν οι δικηγόροι που δεν θα πάρουν άδεια δικηγόρου; Θα μπορέσουν με το πτυχίο νομικής να απασχοληθούν είτε στο δημόσιο τομέα είτε στον ιδιωτικό τομέα, δεν σημαίνει ότι όποιος παίρνει πτυχίο νομικής, θα πρέπει αυτόματα να θεωρείται ότι θα γίνει και δικηγόρος.

Νομίζω περισσότερο, περαιτέρω αντιμετώπιση στην πολιτική δίκη είναι κυρίως η εσωτερική λειτουργία. Δεν ξέρω εάν υπάρχουν τώρα στατιστικά στοιχεία για την εσωτερική λειτουργία των δικαστηρίων, είναι χρήσιμο ένα Παρατηρητήριο Δικαιοσύνης που θα δείχνει με τα στατιστικά στοιχεία τι χρεώσεις έγιναν, γιατί ο Α δικαστής να πάρει 10, ο άλλος να πάρει 20 ή ο άλλος να πάρει 30, πρέπει να υπάρχει περίπου ισοκατανομή και η ποιότητα της δικαιοσύνης θα είναι καλύτερη, όταν υπάρχει καλύτερη αξιολόγηση και καλύτερες κρίσεις στις προαγωγές. Είναι κοινός τόπος και ας μην το κρίνουμε ότι οι προαγωγές και στον ανώτατο ακόμα βαθμό γίνονται σχεδόν κατ' αρχαιότητα. Δεν είναι λύση αυτή. Ίσως θα έπρεπε κάποια στιγμή να σκεφτούμε να γίνονται αυστηρές κρίσεις στο βαθμό του Προέδρου Πρωτοδικών, είναι απόσταση μεγάλη του κρίνοντος με τον κρινόμενο και έτσι υπάρχει πιθανότητα να υπάρχει αυστηρότερη κρίση, αυστηρότερη με την καλή έννοια, έτσι ώστε όταν φθάνουμε στον Άρειο Πάγο, να κριθούν εκείνοι που πράγματι έχουν τα προσόντα.

Είναι κάποιες σκέψεις αυτές. Νομίζω όλοι οι παράγοντες έχουν το μερίδιο ευθύνης τους και είναι κατ' εξοχήν δικαστική εξουσία με την εσωτερική λειτουργία και τις προαγωγές και τις αξιολογήσεις, για την ορθή εσωτερική κατανομή και οι δικηγόροι. Αυτά εν συνόψει και είμαι στη διάθεσή σας για οποιοσδήποτε άλλες ερωτήσεις.

Γ. Σεργόπουλος: Ευχαριστούμε, κ. Χαμπλοθώρη.

Ευ. Βενιζέλος: Γιάννη, επειδή λείπει ο κ. Βερβεσός ο οποίος πήρε χθες μέρος σε έναν έντονο διάλογο και με την κα. Πρόεδρο, η οποία μας τιμά και πάλι με την παρουσία της, και η κα. Στενιώτη, η Πρόεδρος της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων, να μεταφέρω πολύ συνοπτικά το σημείο για την πολιτική δίκη. Είπε δύο πράγματα, το ένα ότι τώρα, με την ισχύουσα νομοθεσία, κλείνει ο φάκελος, παραμένει όμως τοποθετημένος κάπου, σε ένα ερμάριο.

Γ. Σεργόπουλος: Κλείνει στο εκατοντάήμερο.

Ευ. Βενιζέλος: Κλείνει, αλλά δεν προσδιορίζεται η υπόθεση και άρα δεν έχουμε καμιά πραγματική επιτάχυνση, έχουμε συσσωρευμένους κλειστούς φακέλους, εάν υπάρχει κάποια πρακτική λύση στο θέμα αυτό. Το δεύτερο που είπε, που αφορά ειδικότερα την Αττική, αλλά νομίζω ότι αυτό αφορά και τη Θεσσαλονίκη και άλλες περιοχές, εάν θα μπορούσε να γίνει μία αναδιάρθρωση στον πρώτο βαθμό, να αυξηθεί η καθ' ύλην αρμοδιότητα του Ειρηνοδικείου και να ενοποιηθούν τα Ειρηνοδικεία, έτσι ώστε χωρίς να επανατίθεται το ζήτημα της πιθανής διάσπασης του Πρωτοδικείου Αθηνών το οποίο είναι πια ένα ιστορικό χαρακτήρα ζήτημα, διά της αύξησης της ύλης των Ειρηνοδικείων και της αναδιάρθρωσής τους να λυθεί ένα ζήτημα που έχει σχέση με τον πρώτο βαθμό. Αυτά τα δύο σημεία συγκράτησα εγώ τουλάχιστον από τη χθεσινή συζήτηση, τα μεταφέρω για να είμαστε συστηματικοί, ας το πούμε, σε σχέση με το συνέδριό μας. Εάν θέλετε να τοποθετηθείτε σε αυτά.

Χ. Απαλαγάκη: Όσον αφορά το πρώτο που επισήμανε εδώ ο Πρόεδρος αφορά γνωστή η αιτίαση. Εγώ ωστόσο θέλω να πω σε αυτό ότι όταν είδαμε στη Νομοπαρασκευαστική το 4842, τις αναγκαίες παρεμβάσεις που έπρεπε να γίνουν, στηριχθήκαμε στα πορίσματα και στην έρευνα που είχε γίνει για την έκταση και την αποτελεσματικότητα στην εφαρμογή του 4335. Το χαρακτηριστικό είναι, όπως ήταν και αναμενόμενο, ότι ήταν αρνητική μάλλον η αποτίμηση των δικηγόρων για το 4335, θεωρήθηκε ότι κακώς διαμορφώθηκε ως γραπτή η διαδικασία, ενώ αντίθετα η αποτίμηση από το δικηγορικό σώμα ήταν θετική. Η εξήγηση που υπάρχει είναι ότι κατά την έναρξη εφαρμογής του 4335, τα μεγάλα ιδίως Πρωτοδικεία είχαν ένα μεγάλο αριθμό εκκρεμών υποθέσεων της προηγούμενης διαδικασίας. Αυτή, λοιπόν, η εκκρεμότητα που υπήρχε ανάμεσα στις υποθέσεις του 2915 και στο 4335 και επειδή δεν είμαστε πρωταθλητές στην ταχύτητα, δεν άφησε περιθώρια επιτάχυνσης.

Ωστόσο θα ήθελα, εάν μου επιτρέψετε, να πω ότι ο 4335 αδικαιολόγητα επεκρίθηκε τόσο πολύ και εδώ θα ήθελα να σημειώσω ότι και ο νομοθέτης κακομαθαίνει τον εφαρμοστή του δικαίου και τα αντανάκλαστικά του νομοθέτη είναι πάντα ενοχικά, - δεν είναι δυνατόν να σου λείπει το Πρωτοδικείο Αθήνας ότι θέλω αίτηση προτιμήσεως για να εκδικάσω την ανακοπή πριν τον πλειστηριασμό. Εκεί λοιπόν, αντιδρώντας ενοχικά ο νομοθέτης, έρχεται με μία μεταγενέστερη νομοθετική παρέμβαση, ενώ θα πρέπει να είναι λίγο πιο σκληρός και να επιμένει στις απόψεις του -το είπε, νομίζω, και ο κ. Πικραμένος- δεν ακούστηκε ποτέ αυτό να λένε τα δικαστήρια, ότι δεν εφαρμόζω τις προθεσμίες γιατί δεν έχω δικασίμους. Βλέπω τον κ. Κανελλόπουλο που πολύ σωστά το 2012 είχε πει να δικάζονται μαζί οι αναστολές και οι ανακοπές, όχι.

Στο δεύτερο τώρα, για τα Ειρηνοδικεία, θα μου επιτρέψετε στην παρούσα τουλάχιστον φάση να μη συμφωνήσω, όχι γιατί πρέπει να είναι ωριμότερα τα δικαστήρια κ.λπ. Τα Ειρηνοδικεία αυτή τη στιγμή έχουν ανά το πανελλήνιο 90.000 αιτήσεις του νόμου Κατσέλη να εκδικάσουν και, επίσης, επιφορτίστηκαν με όλες τις αιτήσεις πτωχεύσεως του νέου Πτωχευτικού Κώδικα για τις πτωχεύσεις μικρού ενδιαφέροντος, δηλαδή φυσικών προσώπων και μικρών επιχειρήσεων, άρα όλη αυτή τη μετάθεση.

Μία τελευταία επισήμανση προς το δικαιοδοτικό σώμα. Όταν το 2011 έγιναν τα μονομελή Εφετεία, εγώ είμαι υπέρ των μονομελών δικαστηρίων, θα περίμενε ο μέσος άνθρωπος ότι θα τριπλασιαζόταν ο αριθμός των εκδικαζόμενων υποθέσεων, δεν συνέβη όμως ούτε αυτό, άρα δεν νομίζω ότι τα δικαστήρια πρέπει να λένε λίγες, εχεις, πάρε εσύ. Δεν είναι προσέγγιση αυτή. Ευχαριστώ.

Ι. Χαμπλοθώρης: Με συγχωρείτε. Μήπως μου επιτρέπετε μία μικρή παρέμβαση;

Γ. Σεργόπουλος: Βεβαίως.

Ι. Χαμπλοθώρης: Επάνω στην παρατήρηση της κας. Απαλαγάκη, με την οποία συμφωνώ και συμφωνούσαμε και στην Επιτροπή, ως προς τα μονομελή Εφετεία έχω τον ενδοιασμό μου εάν έπρεπε να γίνει αυτή η μεταφορά στα μονομελή Εφετεία και να μη μείνει πολυμελής σύνθεση, γιατί ο κάθε δικαστής τον ίδιο αριθμό υποθέσεων θα πάρει. Τι γλιτώνει από αυτά; Μόνο τη διάσκεψη. Μα η διάσκεψη είναι πολύτιμη, δεν βάζεις περισσότερες υποθέσεις, τις ίδιες υποθέσεις θα πάρω εγώ και ως μονομελής Εφέτης και υπό πολυμελή σύνθεση. Απλώς θα έχω και τη διάσκεψη, ούτως ώστε αναβαθμίζεται η ποιότητα της απόφασης, -άλλο να ακούσω και τις άλλες απόψεις, άλλο να είμαι μόνος μου.

Γ. Σεργόπουλος: Σε συνέχεια της ερώτησης του κ. Βενιζέλου θα σας δώσω το λόγο σε συνδυασμό με τη σκέψη του κ. Βενιζέλου που κάνω και εγώ. Εάν θα μπορούσε στο εκατονταήμερο που κλείνουμε το φάκελο και έχουμε όλα τα αποδεικτικά στοιχεία, να εκκινεί και η συζήτηση της υποθέσεως και να βγαίνει σε 200 ημέρες η απόφαση ώστε να έχουμε σε 300 ημέρες μία απόφαση. Γιατί να γίνεται ο προσδιορισμός μετά;

Ευ. Κιουπσίδου – Στρατουδάκη: Διότι είναι τόσο τεράστιος ο όγκος των υποθέσεων και υπάρχει η ανθρωπίνη υπόσταση του δικαστή που υπερβάλει τις δυνάμεις του, αλλά παρόλα αυτά είναι ανθρωπίνως αδύνατο να επιτευχθεί αυτό. Δηλαδή εάν δικάζονταν όλες αυτές οι υποθέσεις και να έβγαιναν σε 200 ημέρες αποφάσεις, θα μπορούσε να μην κοιμάται κιόλας ή εάν η ημέρα είχε 28 ώρες και όχι 24, μπορεί να τα κατάφερνε. Δεν γίνεται. Για αυτό λέω, και με την έγγραφη διαδικασία, κακά τα ψέματα, πέρασε πολύς καιρός από τον 2015 και δυστυχώς πάλι είμαστε στην ίδια κατάσταση βραδύτητας.

Δύο πράγματα ακόμα ως προς τους Ειρηνοδίκες. Δεν θα ήταν κακό να ενταχθούν στα Πρωτοδικεία. Παρόλα αυτά επειδή υπάρχουν πάρα πολλοί αρχαιότεροι Πρωτοδίκες που έχουν συνθησει και σε έναν ορισμένο ρυθμό και τρόπο δουλειάς, ήταν πολύ δύσκολο να ενταχθούν αυτοί. Βεβαίως μακροπρόθεσμα ίσως θα μπορούσε να ενοποιηθεί η οργάνωση των δικαστηρίων και να τελειώνει το ζήτημα. Από ένα χρονικό σημείο και πέρα δηλαδή να έχουν τα Ειρηνοδικεία ημερομηνία λήξης και τουλάχιστον αυτοί οι νέοι δικαστές πράγματι να απορροφώνται από το Πρωτοδικείο. Παρόλα αυτά και η διαρκής επαύξηση του αριθμού των δικαστών, επειδή αυξάνονται οι δικηγόροι, αυξάνονται οι υποθέσεις δεν είναι η λύση. Βεβαίως εκείνο που επίσης δεν είπαμε είναι ότι χρειάζεται μία εξειδίκευση δικαστών και μάλιστα εξειδίκευση σε τι; Στα πολιτικά και στα ποινικά δικαστήρια. Είναι διαφορετική η δικαιοδοσία και βάση του Συντάγματος των ποινικών δικαστηρίων και των πολιτικών. Θέλουμε τον

δικαστή των πολιτικών ποινικών δικαστηρίων παντογνώστη, να γράφει αποφάσεις όλη την ημέρα στις πολιτικές υποθέσεις, παρεμπιπτόντως να πηγαίνει και δύο-τρεις ημέρες να δικάζει ποινικά. Θα μπορούσαν οι ίδιοι δικαστές να είναι σε αυτοτελείς κλάδους. Βεβαίως οι υπερμεγέθεις μονάδες, όπως εντοπίζει ο κ. Αλικάκος στη CEPEJ, οι υπερμεγέθεις μονάδες αποκλείουν τον έλεγχο από τη διοίκηση, τη διεύθυνση και τον έλεγχο των συναδέλφων. Δηλαδή το Πρωτοδικείο Αθηνών, πάλι για να πάμε σε αυτό, που έχει 400 δικαστές είναι αδύνατο να ελεγχθεί από οποιονδήποτε Πρόεδρο της Διεύθυνσής του και για αυτό πρέπει να χωρισθεί. Το ζήτημα δεν είναι ότι θα χωριστούν οι γραμματείς, θα χωριστούν τα μέσα που υπάρχουν, οι υπολογιστές. Είναι το ζήτημα του ελέγχου όχι μόνο από τη διεύθυνση αλλά και του αλληλοελέγχου των δικαστών που είναι μία μονάδα, ένας σχηματισμός που ασκεί τέτοιο έλεγχο. Ευχαριστώ.

Γ. Σεργόπουλος: Και από εσάς, κ. καθηγητά, μία τελευταία επισήμανση και θα κλείσουμε.

Γ. Δελγκωστόπουλος: Ναι, πολύ σύντομα. Ο 4335 αυτό που έκανε βασικά ήταν ότι απέκλεισε το να ζητείται η αναβολή στον πρώτο βαθμό, αυτό έκανε. Στην Ελλάδα υπάρχει ένα θέμα *logistics*, δηλαδή είχαμε δύο ρυάκια, ειπώθηκε, αλλά το ξέρουμε όλοι ότι έπρεπε να είχε γίνει, υπήρχε το ρυάκι του πρώτου 4335 και το 4335. Δύο ρυάκια νερού μπήκαν μαζί και έγινε ένας χείμαρρος. Επομένως, τι έπρεπε να είχε γίνει; Έπρεπε να είχε γίνει το εξής, με το που περνά ο νέος νόμος, να φτιαχτούν τμήματα 4335. Εάν είχαμε τμήματα 4335, πρώτον, θα βλέπαμε τους χρόνους να μπορούμε να δούμε, με ή χωρίς εμβόλιο, ζεις ή δεν ζεις καλύτερα, εάν χρειάζεται το εμβόλιο κ.λπ. και το δεύτερο, θα μπορούσαμε να είμαστε και πιο αντικειμενικοί στην κρίση μας εάν ένας νόμος είναι καλός ή όχι. Αυτό δεν έγινε, διότι ουδείς στην Ελλάδα ασχολείται με τα *logistics*, για αυτό επανέρχομαι στην πρόταση έξι, ότι τελικά, το ξέρω ότι τώρα δεν θα γίνει, αντιλαμβάνομαι ότι σε 20 χρόνια θα ξαναέρθει αυτό, αλλά θα το δείτε μία ημέρα, για να μείνει δημόσια και ανεξάρτητη και αμερόληπτη η δικαιοσύνη πρέπει από κάτω να έχει Μεγάλη Βρετανία, να έχει οργάνωση ιδιώτη, πρέπει να έχεις κομπιούτερ και γραμματείς ιδιώτη, διαφορετικά δεν μπορεί να γίνει αυτό.

Γ. Σεργόπουλος: Λοιπόν, αφυπνιζόμαστε ότι υπάρχουν χαραμάδες αισιοδοξίας, το παρόν είναι λίγο απαισιόδοξο, αλλά στο χέρι μας είναι να το κάνουμε καλύτερο. Ευχαριστώ όλους που μας ακούσατε.

Ευ. Βενιζέλος: Παρακαλώ τον κ. Αλευρά να αναλάβει τη θέση του στο πόντιο, ο κ. Διονύσης Αλευράς, δικηγόρος, και τα μέλη του πάνελ της ποινικής δίκης, οι δύο καθηγητές μας.

ii. Ποινική Δικαιοσύνη

Συντονισμός

Διονύσης Αλευράς

Δικηγόρος

Συζητούν

Ηλίας Αναγνωστόπουλος

Καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, Πρόεδρος Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων

Στάθης Βεργώνης

Εισαγγελέας Εφετών, αναπλ. ΓΓ της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων

Ευάγγελος Μπακέλας

Εισαγγελέας Εφετών, Πρόεδρος της Ένωσης Εισαγγελέων Ελλάδος

Χρήστος Μυλωνόπουλος,

Ομότιμος Καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, Πρόεδρος Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου, Μέλος Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών.

Δ. Αλευράς: Καλησπέρα και από εμάς. Θέλω πρώτα από όλα να επαινέσω τον Κύκλο Ιδεών για τη συστηματική παρουσία με τη θεματολογία που επιλέγει και με τον ιδιαίτερα επιστημονικό τρόπο των θεμάτων που αναδεικνύει, που είναι θέματα του δημόσιου διαλόγου και της δημόσιας ατζέντας. Θέλω να ευχαριστήσω τον Πρόεδρο του Κύκλου για την τιμή να συζητήσω με διακεκριμένους εισηγητές του θεσμικού μας χώρου και θέλω, τέλος, να ευχαριστήσω τον Πρόεδρό μου και καθηγητή μου, τον κ. Ευάγγελο Βενιζέλο και για την παρουσία μου εδώ και για τη διεύθυνση της συζήτησης.

Το θέμα μας είναι η ποινική δικαιοσύνη, επακόλουθο τραπέζι αυτού που προηγήθηκε. Θα προβώ σε ένα σχόλιο και θα λάβουν το λόγο οι εισηγητές να εκθέσουν τις απόψεις. Το ποινικό μας σύστημα αναμφίβολα εμφανίζει παθογένειες που έχουν να κάνουν ασφαλώς με τον χρόνο απονομής του, έχουν να κάνουν ασφαλώς με τις δογματικές του αστοχίες, έχουν επίσης να κάνουν με την έλλειψη και αποτυχία του εγκληματοπροληπτικού ρόλου που ένα ποινικό σύστημα πρέπει να έχει. Λέγοντας ποινική δικαιοσύνη και ποινικό σύστημα, προέχουσα εννοιολογική και όχι μόνο σημασία έχει η ποινή, η ποινή που αφορά την ποινική μεταχείριση του κατηγορουμένου, η ποινή που πρέπει να είναι δημόσια, πρέπει να είναι άμεση, πρέπει να είναι αναλογική και πάντως εκτιτέα.

Ζήτημα που θα απασχολήσει το τραπέζι μας είναι οι πρόσφατες νομοθετικές ρυθμίσεις που εισήγαγαν νέους θεσμούς στο ποινικό μας σύστημα, όπως τον θεσμό της ποινικής διαταγής, της ποινικής συνδιαλλαγής και να δούμε πόσο οι θεσμοί αυτοί αξιοποιούνται και πόσο βελτιώνουν την κατάσταση. Εγώ πρέπει εδώ να σταματήσω, να δώσω το λόγο πρώτα σε εσάς, κ. καθηγητά, κ. Αναγνωστόπουλε. Ο κ. Αναγνωστόπουλος Ηλίας είναι καθηγητής Νομικής Σχολής των Αθηνών, Πρόεδρος της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων. Παρακαλώ, κ. καθηγητά.

Ηλ. Αναγνωστόπουλος: Ευχαριστώ πολύ, κ. Πρόεδρε, και ευχαριστούμε τον οικοδεσπότη μας, τον κ. Ευάγγελο Βενιζέλο, για την ευγενική πρόσκληση και κυρίως για την ιδέα να γίνει αυτή η διημερίδα με θέματα απονομής της δικαιοσύνης.

Έχω την εντύπωση, ακούγοντας κάποια στατιστικά στοιχεία τα οποία παρουσίασαν χθες, ότι η εικόνα της ποινικής δικαιοσύνης ενδεχομένως στο μέσο Έλληνα είναι χειρότερη από ό,τι στην πραγματικότητα. Δεν ισχυρίζομαι ότι η ποιότητα της

απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, ούτε βεβαίως ο ρυθμός απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, παίρνουν άριστα. Είναι μέτριες, και η μία και η άλλη, δεν είναι όμως κακές και ζώντας σε ένα κράτος του οποίου οι πολιτειακές και γενικότερα δημόσιες υπηρεσίες δεν είναι άριστου επιπέδου, δεν νομίζω ότι πρέπει να εκπλησστεί κανείς γιατί και στον τομέα της δικαιοσύνης τα πράγματα δεν είναι άριστα. Αυτό βεβαίως δεν σημαίνει ότι δεν θα μπορούσαν να είναι καλύτερα.

Έρχομαι τώρα να επισημάνω εν τάξει ορισμένες από τις αιτίες που δεν επιτρέπουν μία καλύτερη ποιότητα –και προτάσσω αυτό, γιατί αυτό είναι το μείζον– αλλά και από πλευράς χρόνου ταχύτερη απονομή δικαιοσύνης, προτάσσω το στοιχείο της ποιότητας διότι στη συζήτηση που γίνεται έχω ώρες-ώρες την εντύπωση ότι η ταχύτητα είναι το μόνο το οποίο απασχολεί. Η ποινική δικαιοσύνη όμως δεν μπορεί ούτε πρέπει να είναι γρήγορη, η γρήγορη, βιαστική ποινική δικαιοσύνη θα είναι κακή ποινική δικαιοσύνη, χρειάζεται τον χρόνο της και το σύστημα, το υποσύστημα που λέγεται ποινική δικαιοσύνη, χρειάζεται χρόνο να επεξεργαστεί τις εισροές μέχρις ότου παραγάγει τα αποτελέσματά του, δηλαδή τις αποφάσεις από τα ποινικά δικαστήρια. Αυτός ο χρόνος που χρειάζεται δεν είναι συμβατός ούτε με τον πολιτικό χρόνο που είναι πολύ βραχύς, ούτε ακόμα περισσότερο με τον τηλεοπτικό χρόνο ο οποίος είναι ελάχιστος.

Άρα ποινική δικαιοσύνη η οποία θα ικανοποιεί τους χρόνους της πολιτικής ή ακόμα περισσότερο τους χρόνους της τηλεόρασης δεν είναι δυνατόν να υπάρξει και καλό είναι να μην υπάρξει. Το πώς οι εξωτικοί αυτοί παράγοντες θα χειριστούν το ζήτημα της διάστασης των χρόνων που προανέφερα είναι ένα άλλο θέμα που μπορεί να συζητηθεί ενδεχομένως με άλλη ευκαιρία.

Επανέρχομαι, λοιπόν, στις αιτίες. Είναι φανερό και από την καθημερινή μας εμπειρία ότι υπάρχουν σοβαρές οργανωτικές τεχνικές ελλείψεις. Θα φέρω ένα παράδειγμα. Σε πολλές δίκες υπάρχει ανάγκη διερμηνέων και υπάρχει και ανάγκη μετάφρασης εγγράφων, γιατί οι υποθέσεις είναι διασυνοριακές πολύ συχνά και εμπλέκονται στη διαδικασία κατηγορούμενοι οι οποίοι δεν ομιλούν και δεν κατανοούν την Ελληνική. Το θέμα είναι γνωστό, το πρόβλημα είναι οξύ και εντούτοις μέχρι σήμερα μία σοβαρή οργανωμένη προσπάθεια να αποκτήσουν οι διωκτικές και οι δικαστικές αρχές διερμηνείς και μεταφραστές οι οποίοι θα μπορούν σε εύλογο χρόνο να μεταφράζουν ό,τι είναι απαραίτητο και να διερμηνεύουν στις διαδικασίες, δεν έχει υπάρξει. Είμαστε ακόμα με διερμηνείς στα δικαστήρια που αμείβονται με 15 Ευρώ ανά συνεδρίαση και αυτό σε μία χώρα η οποία διαθέτει πάρα πολλούς γλωσσομαθείς. Ένα από τα πλεονεκτήματα των Ελλήνων είναι ότι σε αναλογία έχουμε πολύ περισσότερους γλωσσομαθείς από ό,τι σε άλλες χώρες. Αυτό το δυναμικό δεν αξιοποιείται. Δεν χρειάζεται να προχωρήσω, να υποδείξω το πώς θα μπορούσαν να γίνουν οι απαραίτητες συμφωνίες με συμβάσεις, με άλλες διαδικασίες, για να εξασφαλιστεί αυτό το ελάχιστο το οποίο λείπει.

Ύστερα, έχει αρχίσει μία προσπάθεια και θα δούμε τα αποτελέσματά της, είμαστε υπερήμεροι όσον αφορά την ψηφιοποίηση των δικογραφιών. Οι δικογραφίες είναι στα υπόγεια του Εφετείου, αναφέρομαι στο Εφετείο, μέσα σε σακούλες, τσουβάλια και όπου αλλού και οι ογκώδεις εξ αυτών είναι αδύνατον να μεταφερθούν στην αίθουσα του δικαστηρίου ολόκληρες. Η ψηφιοποίηση είναι τεχνικά απολύτως δυνατή και οι αίθουσες πρέπει να εξοπλισθούν με οθόνες, και αυτό τεχνικά δεν είναι δύσκολο, ώστε όταν γίνεται αναφορά σε κάποιο αποδεικτικό μέσο, κάποιο έγγραφο, το έγγραφο αυτό που είναι ψηφιοποιημένο και αποθηκευμένο να προβάλλεται στην οθόνη και να μπορούν όλοι οι ενδιαφερόμενοι να επιφέρουν τις παρατηρήσεις τους. Ό,τι έγγραφο θέλουμε να δώσουμε στα δικαστήρια, τα δίνουμε μία φορά στην ανάλυση, μία δεύτερη στο ακροατήριο στον πρώτο βαθμό, μία τρίτη στο δεύτερο βαθμό,

σε ογκώδεις δικογραφίες, διότι διαφορετικά είναι αδύνατον να βρεθούν πού είναι και να αξιοποιηθούν με τον προσήκοντα τρόπο.

Επίσης, στοιχειώδη πράγματα όπως είναι η ύπαρξη επαρκούς αριθμού αιθουσών που να μπορούν να στεγάσουν πολυπρόσωπες δίκες, δεν θα αναφερθώ στην πρόσφατη τόσο αρνητική εμπειρία γνωστής δίκης, είναι κάτι που έπρεπε να υπάρχει μονίμως, δηλαδή είναι γνωστό ότι σε τακτά χρονικά διαστήματα ανακλύπουν δίκες πολυπρόσωπες, αυτές πρέπει κάπου να στεγάζονται. Μπορεί λοιπόν να γίνει μία καταγραφή, να εξασφαλιστούν οι απαραίτητες αίθουσες και να γίνονται οι δίκες με τον τρόπο με τον οποίο πρέπει.

Στο θέμα της αξιοποίησης της τεχνολογίας, για να μη μεταφέρω μόνο απαισιόδοξες εικόνες, γίνονται βήματα, για παράδειγμα η μαγνητοφώνηση επιτέλους της αποδεικτικής διαδικασίας στα ποινικά δικαστήρια είναι πραγματικότητα, ένα αίτημα που επί δεκαετίες υποβαλλόταν χωρίς να ικανοποιείται και έχουν εξαγγελθεί και φιλόδοξα προγράμματα ψηφιοποίησης που ευχόμαστε να επιτύχουν και να διευκολύνουν την απονομή της δικαιοσύνης.

Ένας άλλος παράγων ο οποίος προκαλεί καθυστερήσεις στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης είναι η κακή νομοθέτηση και έχουμε κακή νομοθέτηση. Η κακή νομοθέτηση εκφράζεται με βιαστικές νομοθετικές παρεμβάσεις παντός είδους και τα τελευταία χρόνια αυτές οι παρεμβάσεις είναι όλες τιμωρητικού χαρακτήρα. Δηλαδή υπάρχει μία λατρεία του κακούργηματος, να δημιουργήσουμε και άλλα κακούργηματα, να αυξήσουμε τις ποινές, με αυτό τον τρόπο να αποκρούσουμε το έγκλημα. Τι σημαίνει όμως το να χαρακτηρίζεται μία πράξη κακούργημα ενώ ήταν πλημμέλημα, η λεγόμενη δηλαδή αναβάθμιση ή αυστηροποίηση, όπως είναι η προσφιλής έκφραση; Σημαίνει από πλευράς διαδικασίας ότι αντί μίας σύντομης σχετικά διαδικασίας ενώπιον ενός Πλημμελειοδικείου το οποίο μπορεί σε σύντομο χρόνο να εκδικάσει μία υπόθεση και να επιβάλει ποινή σε όποιον κριθεί ένοχος, παραπεμπόμαστε στην κυρία ανάκριση, ακολουθεί δικαστικό συμβούλιο, Εφετείο κακούργημάτων και καθυστέρηση πολλών ετών. Και όμως, η προσπάθεια η οποία έγινε με το νέο Ποινικό Κώδικα, πράξεις που χαρακτηρίζονταν ως κακούργηματα να χαρακτηριστούν πλημμλήματα, όχι προς ασυλία και ατιμωρησία των παραβατών, αλλά για την ταχύτερη και ορθολογικότερη αντιμετώπιση των υποθέσεων, έχουν εν πολλοίς εξουδετερωθεί, η τάση δηλαδή η οποία επικρατεί είναι επιστροφή στα παλιά, να φτιάξουμε και άλλα κακούργηματα, δηλαδή να επιβαρύνουμε τη διαδικασία των κακούργημάτων που είναι η πλέον χρονοβόρος, η πλέον δύσκολη, να επιβαρύνουμε τα Εφετεία και με αυτό τον τρόπο να προκαλέσουμε βεβαίως και καθυστέρηση στην απονομή της δικαιοσύνης και πολλά άλλα προβλήματα.

Μία τρίτη αιτία είναι το γεγονός ότι στο ακροατήριο παραπέμπονται περισσότερες υποθέσεις από όσες πρέπει και αυτό είναι κοινή εμπειρία όσων ασχολούμαστε με την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, έχουν υπάρξει δίκες με 62-64 κατηγορουμένους εκ των οποίων δεν καταδικάστηκε κανείς ή ένας ή δύο. Υπάρχει μία εύκολη παραπομπή των υποθέσεων στο ακροατήριο, ίσως και υπό το βάρος του ότι μία υπόθεση που κλείνει με βούλευμα, μπορεί να χαρακτηριστεί ως κουκούλωμα στην πολιτική αντιπαράθεση. Είμαστε λοιπόν, μάλλον, η πλέον φιλική προς το ακροατήριο χώρα, δηλαδή παραπέμπουμε περισσότερες υποθέσεις από οποιαδήποτε άλλη χώρα και αυτό βεβαίως δημιουργεί το αντίστοιχο μποτιλιάρισμα στα ακροατήρια.

Λέγεται κάποτε ότι οι αναβολές είναι βασική αιτία των καθυστερήσεων της δικαιοσύνης. Δεν είναι αυτό ακριβές. Οι δικαστές που έχουμε είναι αριθμός Χ και οι υποθέσεις που έχουμε είναι αριθμός Υ. Όταν αναβάλλεται μία υπόθεση, εκδικάζεται κάποια άλλη. Οι δικαστές δεν αναβάλλουν μία υπόθεση και πηγαίνουν μετά σπίτι τους –στα ποινικά, σε αυτά αναφέρομαι– μένουν στην έδρα και εκδικάζουν κάποιες

άλλες υποθέσεις. Εάν αντί για αυτές, είχαν δικάσει αυτή που αναβλήθηκε, δεν θα είχαν δικαστεί οι υπόλοιπες. Γιατί λοιπόν οι αναβολές παρουσιάζονται ως αιτία μη καλής απονομής της δικαιοσύνης και καθυστερήσεων; Οι ίδιοι δικαστές μπορούν να παραγάγουν παραπάνω αποφάσεις από αυτές που παράγουν; Μπορούν να εκδικάσουν περισσότερες υποθέσεις; Και δεν αναφέρομαι σε κάποιες περιπτώσεις προβληματικών ενδεχομένως λειτουργιών που, για όποιους λόγους, δεν μπορούν να κάνουν καλά τη δουλειά τους και αντιμετωπίζονται με τις διαδικασίες που προβλέπονται. Αναφέρομαι στον μέσο ποινικό δικαστή ο οποίος έχει συνήθως και τις ικανότητες, περισσότερο ή λιγότερο, να εκδικάζει ποινικές υποθέσεις. Δεν είναι, λοιπόν, αιτία των καθυστερήσεων στην απονομή της δικαιοσύνης οι αναβολές. Το λέω σε συστημικό επίπεδο, μπορεί στην Α ή Β υπόθεση πράγματι να έχουν δοθεί πολλές αναβολές και αυτό να προκαλεί πλείστα προβλήματα, αλλά σε συστημικό επίπεδο στο πόσο αποφάσεις παράγει, σε πόσο χρόνο ένα δικαστικό σύστημα, αναφερόμενος πάντα στις ποινικές υποθέσεις, οι αναβολές δεν παίζουν κανέναν απολύτως ρόλο.

Επιπλέον, τι άλλο συμβάλλει σε προβλήματα στην απονομή της δικαιοσύνης. Εκτός από την αθρόα παραπομπή υποθέσεων στο ακροατήριο, δεν αξιοποιούνται επαρκώς τα φίλτρα της προδικασίας και μολονότι δεν έχουμε ακόμα στατιστικά στοιχεία, δεν φαίνεται να αξιοποιούνται επαρκώς οι νέοι θεσμοί οι οποίοι εισήχθησαν σε αυτή την προοπτική. Τι εννοώ; Εισήχθη ο θεσμός της ποινικής διαταγής που είναι μία δικαστική απόφαση που καταδικάζει κάποιον ο οποίος έχει δικαίωμα ενδίκου μέσου, εάν θέλει να το ασκήσει, σε ελαφρές πράξεις, διαφορετικά αποδέχεται την ποινή, δεν είναι ποινή που του στερεί την προσωπική ελευθερία, είναι χρηματική, αποδέχεται την ποινή η οποία του επιβάλλεται. Ένας χρήσιμος θεσμός, εφαρμόζεται παντού, ερωτάται πόσο εφαρμόζεται σε εμάς, πρόσφατα έστειλε εγκύκλιο Αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου που ζητά από τα δικαστήρια να αποστείλουν στατιστικά στοιχεία σε πόσες υποθέσεις χρησιμοποιείται η ποινική διαταγή.

Δεύτερος θεσμός, αποχή από την ποινική δίωξη με όρους, απέχει ο Εισαγγελέας με τον όρο να εκπληρώσει κάποιους όρους ο κατηγορούμενος, να αποζημιώσει τον παθόντα και ούτω καθεξής. Πόσο αξιοποιείται αυτός ο θεσμός; Είναι πάρα πολύ χρήσιμος.

Ποινική διαπραγμάτευση. Φαίνεται ότι είναι κάπως ανοδική η τάση στον τομέα αυτό, εντούτοις οι θεσμοί αυτοί, για να μπορέσουν να αποδώσουν, χρειάζονται δύο πράγματα, πρώτον μεν μία καμπάνια, με την καλή έννοια του όρου, η οποία θα περιλαμβάνει όλους μας, δηλαδή από την ηγεσία της δικαιοσύνης, το Υπουργείο Δικαιοσύνης και εμάς όλους που συμμετέχουμε στην απονομή της, υπέρ των θεσμών αυτών, με ομιλίες, με ενημερωτικές πρωτοβουλίες, με εξηγήσεις για την καλή εφαρμογή τους. Δεύτερον, χρειάζεται και μία αντίστοιχη κουλτούρα από τους λειτουργούς της δικαιοσύνης. Εάν δεν είναι διατεθειμένος ο ίδιος ο λειτουργός της δικαιοσύνης να μελετήσει το νέο θεσμό, να τον κατανοήσει, να τον οικειοποιηθεί και να τον εφαρμόσει, ώστε να δει τα αποτελέσματα στην πράξη, οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες είναι μοιραίο να μην αποδίδουν. Πράγματι είναι πιο εύκολο, δεν αναφέρομαι σε κανένα συγκεκριμένο, το λέω ως παρατήρηση, πολύ πιο εύκολο για έναν Εισαγγελέα να γράψει δίωξη απιστία και τίποτα άλλο, παρά να εκδώσει μία διάταξη με την οποία απέχει από την ποινική δίωξη για Α ή Β, όπως επίσης είναι πολύ πιο εύκολο να γίνει μια επισημείωση για την παραπομπή στο ακροατήριο. Το θέμα όμως είναι ότι μία τέτοια προσωρινή ελάφρυνση, στην πραγματικότητα επιβαρύνει όλο το σύστημα, άρα και τον ίδιο που ενεργεί κατ' αυτό τον τρόπο πολύ περισσότερο, γιατί εάν πετάω εγώ την μπάλα στον επόμενο και εκείνος στο μεθεπόμενο, όταν φθάνει στο τέρμα της, θα είμαστε πάλι οι ίδιοι οι οποίοι πρέπει κάτι να την κάνουμε. Άρα χρειάζεται προθυμία και βούληση από πλευράς όλων των παραγόντων για να μπορέσουν οι θεσμοί αυτοί

να αξιοποιηθούν και στενή παρακολούθηση, με την καλή έννοια, καταγραφή δηλαδή του τρόπου εφαρμογής και των αποτελεσμάτων τους, για να δούμε εάν και πόσο αποδίδουν και τι μπορούμε να κάνουμε για να αποδώσουν καλύτερα.

Τέλος –και να ολοκληρώσω με αυτό– δεν χρειαζόμαστε μεγαλύτερο αριθμό δικαστών, εννοώ συνολικά, εδώ και εκεί μπορεί να χρειάζεται το Α ή το Β. Έχουμε αριθμό δικαστών μεγαλύτερο από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνεπώς δεν έχουμε εκεί κάποια έλλειψη. Είναι βέβαιο ότι δεν χρειαζόμαστε τέτοιο αριθμό δικηγόρων, αυτό είναι το μόνο βέβαιο και εδώ έχουν ευθύνη οι δικηγορικοί σύλλογοι οι οποίοι την άδεια του δικηγόρου τη χορηγούν αυτομάτως. Δεν νοοείται κάποιος ο οποίος πήρε απλώς το πτυχίο της νομικής να γίνεται αυτόματα δικηγόρος. Και βεβαίως και όσον αφορά τις Νομικές Σχολές τις ίδιες, ο αριθμός των εισαγομένων είναι κυριολεκτικά άσχετος και απαράδεκτος για τα δεδομένα της ελληνικής αγοράς. Η Νομική Σχολή Αθηνών νομίζω έχει κατ' έτος 450 εισαγομένους, εάν δεν κάνω λάθος;

Χρ. Μυλωνόπουλος: Επισήμως.

Ηλ. Αναγνωστόπουλος: Επισήμως. Αυτοί γίνονται περίπου 700 με ομογενείς, αθλητές, μεταγραφόμενους κ.λπ. και νομίζω, εάν δεν κάνω λάθος, ότι κατ' έτος παράγονται περί τους 1.000 δικηγόρους. Δεν είναι αυτοί αριθμοί τους οποίους μπορεί να αντέξει η ελληνική αγορά, είμαστε μία αγορά σχετικά μικρή, χωρίς πάρα πολλές δυνατότητες και ο μεγάλος αυτός αριθμός δημιουργεί παρενέργειες, δημιουργεί περιττές δίκες, δημιουργεί κακή διαδικαστική συμπεριφορά και ένα σωρό άλλα παρατράγουδα, για να το πω έτσι, τα οποία έχουν να κάνουν με την προσπάθεια επιβίωσης κάποιου που το επάγγελμά του και η αγορά δεν τον βοηθούν. Σας ευχαριστώ πολύ.

Δ. Αλευράς: Ευχαριστούμε, κ. καθηγητά, εμείς. Πριν δώσω το λόγο στον κ. Βεργώνη, ο κ. Αναγνωστόπουλος προέβη σε διαπιστώσεις σοβούντων προβλημάτων στην ποινική δικαιοσύνη, προέτεινε ο ίδιος λύσεις υπέρβασής τους, όπως την ψηφιοποίηση των δικογραφιών κ.λπ. και προτείνει επίσης την κοινωνικοποίηση και ενίσχυση υφισταμένων θεσμών που μπορούν να οδηγήσουν σε βελτίωση της κατάστασης. Ευχαριστώ και πάλι τον κ. Αναγνωστόπουλο. Θα δώσω το λόγο στον κ. Ευστάθιο Βεργώνη, Εισαγγελέα Εφετών, αναπληρωτή Γενικό Γραμματέα της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων.

Στ. Βεργώνης: Μακρύς τίτλος.

Δ. Αλευράς: Κύριε Εισαγγελεύ, έχετε το λόγο.

Στ. Βεργώνης: Θα ξεκινήσω εκτός κειμένου, καταρχήν μετά τις απαραίτητες ευχαριστίες στον Κύκλο Ιδεών, όχι τόσο για την πρόσκλησή μου, αλλά για τη διοργάνωση του συνεδρίου που, όπως αναφέρθηκε στην αρχή, ήταν αποτέλεσμα, στην ουσία η αναγκαιότητα βγήκε από την αναγκαιότητα ενός συνεδρίου ένα μήνα πριν που είναι το ετήσιο συνέδριο με θέμα «Η Ελλάδα μετά», όπου ανατέμνει την ελληνική κοινωνία και το μεγαλύτερο πρόβλημα, μάλλον το πιο επείγον πρόβλημα, ίσως και πρώτη φορά να αναδείχθηκε έτσι ως πρόβλημα, ήταν το ζήτημα της δικαιοσύνης.

Ξεκινώντας εκτός κειμένου, θέλω όχι να κάνω μία αποκατάσταση, αλλά να φέρω μία πραγματικότητα. Η πολιτική και η ποινική δικαιοσύνη στη χώρα έχει μία θεσμική μνήμη, ίσως εν τη ρύμη του λόγου, ίσως επειδή θέλουμε να τονίσουμε emphaticά κάποια πράγματα, χρησιμοποιούμε εκφράσεις όπου δημιουργείται μία άσχημη εντύπωση χωρίς να αντιστοιχεί αυτή στην πραγματικότητα. Η θεσμική μνήμη της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα είναι και η επιθεώρησή της. Έχοντας ζήσει οι περισσότεροι από εμάς αρκετά χρόνια της ζωής τους, στην ουσία είναι η ζωή μας η δικαιοσύνη, δεν σε αφήνει να κάνεις και κάτι άλλο ιδιαίτερα μεγάλο. Ξέρουμε τους

συναδέλφους μας, ξέρουμε τα πάντα, ξέρουμε το θεσμό της επιθεώρησης και πώς αυτός επηρεάζει την καθημερινή ζωή. Έτυχε να υπηρετήσω τα πρώτα χρόνια, όλο τον πρώτο βαθμό στην επαρχία, ερχόμενος σε επαφή αναγκαστικά με τους συναδέλφους μου, δικαστές και εισαγγελείς. Η επιθεώρηση ήταν ένα πράγμα που υπήρχε καθημερινά στο πίσω μέρος του μυαλού και καθόριζε τη ζωή τους, δηλαδή αυτό που ακούγεται ότι κουτσοί-στραβοί στον Άγιο Παντελεήμονα, ότι η επιθεώρηση είναι ισοπεδωτική, προσπάθησα στο δημόσιο λόγο μου μέσα στην Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων, γενικώς στις δικαστικές ενώσεις, προσπάθησα και δεν το έχω πετύχει μέχρι στιγμής, ίσως μπορέσει να γίνει αυτό κάποτε, να πάμε στη νομολογία των πειθαρχικών συμβουλίων και δικαστηρίων, έτσι ώστε να δημιουργηθεί και μία βάση για έναν κώδικα δεοντολογίας. Αλλά υπάρχει αυτή η νομολογία, έχει φτιαχτεί πολλά χρόνια τώρα, μπορούμε να βελτιώσουμε το σύστημα, να το αξιολογήσουμε και να προσθέσουμε πράγματα ανάλογα με τον καιρό, να προσθέσουμε μεθόδους επιθεώρησης, αλλά δεν μπορούμε να περιφρονούμε αυτό το πράγμα και τουλάχιστον στην πολιτική και στην ποινική δικαιοσύνη, η επιθεώρηση, η αξιολόγηση και η ψυχολογία που δημιουργεί, έχει το αποτέλεσμα. Δεν νομίζω, αυτό θέλω να πω, ότι πρέπει η αξιολόγηση να βελτιωθεί, δεν είναι όμως μοναδική λύση. Για να μη χάνουμε χρόνο, υπάρχουν διαφωνίες, υπάρχουν και συμφωνίες σε αυτό.

Ένα δεύτερο θέμα εκτός κειμένου και σύμφωνα με τα γενικά είναι το θέμα του δικαστικού χάρτη. Το 2011 είχα ασχοληθεί με το θέμα, είχα δημοσιεύσει ένα άρθρο στην ποινική δικαιοσύνη ξεκινώντας από δύο αναγκαιότητες, μία αναγκαιότητα ήταν η ίδρυση των υπερβολικά πολλών Εφετειών κατά τη γνώμη μου στη χώρα, το δεύτερο ήταν η ανεπάρκεια των μικρών δικαστηρίων στην παροχή της κοινωνικής προστασίας. Περισσότερο, δεν σας το κρύβω, δεν κινήθηκα από ζητήματα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, αλλά από τα ζητήματα κοινωνικής προστασίας μέσω των εισαγγελιών και των δικαστηρίων σε ό,τι αφορούσε τους ανήλικους, φαινόμενα ενδοοικογενειακής βίας, φαινόμενα ποιότητας ζωής, όπου οι απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες υπήρχαν μόνο στα μικρομεσαία δικαστήρια. Είχα καταλήξει σε μία πρόταση τότε, βέβαια όλα αυτά είναι πιο επίκαιρα και πιστεύω ότι το θέμα του δικαστικού χάρτη θα πρέπει να εξεταστεί. Πολύ ωραίες και οι προτάσεις που ακούστηκαν σήμερα και από τον κ. Γεραρή και οι υπάρχουσες γραπτές και πλούσιες του κ. Πικραμένου.

Ένα τρίτο θέμα είναι το θέμα της διεύθυνσης των δικαστηρίων. Σε μία πρόσφατη επαφή με τη Διεθνή Ένωση Δικαστών υπήρξε ως ομιλητής ένας από την πλευρά του Ισραήλ, General Director of Courts ήταν ο τίτλος του, ήταν η εργασία του, ήταν δικαστής από το Ισραήλ και έχει δημιουργηθεί μία υπηρεσία που προφανώς είναι η Διεύθυνση Δικαστηρίων, εδώ είναι το μάνατζμεντ που ανέφερε και ο κ. Πικραμένος και έχει αναφερθεί πολλές φορές. Ίσως θα πρέπει να το δούμε αυτό, είμαστε ελλιπείς όμως σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση, δηλαδή αυτό συναρτάται και με την εκπαίδευση. Ρώτησα και τον ίδιο, δεν έχω βρει κάποιο μεταπτυχιακό πρόγραμμα που να ασχολείται με τη διοίκηση της δικαιοσύνης, ίσως η έρευνα μπορεί να βοηθήσει σε αυτό το πράγμα. Πολύ σημαντικό και έχει σημασία και για την ποινική δικαιοσύνη είναι ότι το αντικείμενο του Director of Courts του Ισραήλ ήταν η δημιουργία της ψηφιακής πλατφόρμας η οποία θα χρησιμοποιείται από τους δικαστές, από τους δικηγόρους, αλλά θα έχει μία ουσιαστική χρησιμότητα, αυτό διευκολύνει και την εργασιακή μνήμη του χρόνου, αλλά και αυξάνει και τον απαιτούμενο έλεγχο.

Ερχόμενος τώρα στα θέματα της ποινικής δικαιοσύνης αποκλειστικά, καταρχήν ο τίτλος που έδωσα θέλοντας να γράψω ένα σχέδιο τοποθέτησης, ήταν εάν οι μεταρρυθμίσεις στην ποινική δικαιοσύνη χαρακτηρίζονται από τη λέξη αποτυχία ή ανυπαρξία και θα καταλάβατε γιατί το λέω αυτό. Προσπαθώντας να εντοπίσω την έννοια της λέξης μεταρρύθμιση, θα την ορίζαμε ως εσωτερική μεταβολή ενός συστήματος που

θα είχε ως αποτέλεσμα ακόμα και την πλήρη αλλαγή του με τελικό στόχο τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς του και σημαντικότερο μέρος της αποτελεσματικότητας είναι και η ταχύτητα.

Η απάντηση του ερωτήματος σχετικά με την επιτυχία των αποπειραθειών μεταρρυθμίσεων θα μπορούσε να δοθεί με ένα συμβολικό παράδειγμα, τη σύγκριση ανάμεσα στη θέσπιση την προηγούμενη, γιατί τώρα είναι σε εξέλιξη άλλη, νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας στην Ιταλία, αυτό έγινε το 2000, σήμερα είναι σε εξέλιξη άλλη για την οποία δυστυχώς δεν έχω προλάβει να ενημερωθώ, αυτή έγινε στα τέλη της δεκαετίας του 1990, ψηφίστηκε ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας το 1998 με χρόνο έναρξης εφαρμογής την 1-1-2000 και τη σύγκριση με τη θέσπιση του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας εδώ.

Σύμφωνα με την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα μελέτη του δικηγόρου Κωνσταντίνου Παπαδόπουλου που έχει δημοσιευτεί στην Ποινική Δικαιοσύνη του 2011, με τίτλο «Η ιταλική ποινική μεταρρύθμιση», όπου περιγράφεται εκτενώς το περιεχόμενο και το χρονικό της υπερδεκαετούς εφαρμογής του νέου ιταλικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, η υπερδεκαετής εφαρμογή δεν αποτυπώνει σωστά, είναι η υπερδεκαετής πορεία μέχρι την οριστική διαμόρφωση των πραγμάτων, κρίσιμες διατάξεις του οποίου είχαν κριθεί και αυτό έγινε γιατί οι κρίσιμες διατάξεις του ιταλικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας είχαν κριθεί αντισυνταγματικές με αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ιταλίας, εκδιδόμενες αλληπάλληλα σε όλη τη δεκαετία του 2000. Τελικά η ιταλική νομοθετική εξουσία με πλειοψηφία 2/3 και στα δύο νομοθετικά σώματα, Γερουσία και Βουλή, προχώρησε σε συνταγματική αναθεώρηση, ώστε να εφαρμοσθεί η δικονομία όπως είχε νομοθετηθεί αρχικά. Και με ποιον τρόπο; Με την εισαγωγή κρίσιμων διατάξεων της ΕΣΔΑ μέσα στον Κώδικα.

Ο Κώδικας αυτός, λοιπόν, μετέβαλε εντελώς το προηγούμενο, παρόμοιο με το δικό μας σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης με μεγάλη ενίσχυση της δικαιοδοτικής λειτουργίας του Εισαγγελέα, με αποτέλεσμα η εισαγωγή μίας ποινικής υπόθεσης στο ακροατήριο να αποτελεί εξαίρεση, ενώ η περάτωσή της με ένα σύστημα ποινικής διαπραγμάτευσης να αποτελεί τον κανόνα και όχι την εξαίρεση. Ενδιαφέρουσα λεπτομέρεια είναι η απαγόρευση της χρήσης του φακέλου της προδικαστικής έρευνας στο ακροατήριο.

Από αυτό θέλω να τονίσω ότι σκεφτείτε το ιταλικό πολιτικό σύστημα εκείνης της περιόδου, δεν επρόκειτο για το παλιό πολιτικό σύστημα, είχε τελειώσει ο Αντρεότι, είχαν τελειώσει οι πάντες, ήδη είχαν αρχίσει να εμφανίζονται τα πολιτικά φαινόμενα τα οποία κορυφώνονται σήμερα. Αυτό, με αυτές τις συνθήκες, με αυτούς τους συσχετισμούς, το ιταλικό πολιτικό σύστημα και εν τέλει η ιταλική κοινωνία μπόρεσε και έφθασε σε μία τέτοια μεταρρύθμιση που ήταν δουλειάς της κοινωνίας. Αντίθετα, στη χώρα μας με την εισαγωγή του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας διατηρήθηκε ακριβώς ο ίδιος καμβάς στις ποινικές διαδικασίες ο οποίος υπήρχε προηγουμένως. Μου θυμίζει αυτό το πράγμα με τους Κώδικες, όταν τα κορίτσια μάθαιναν κέντημα στο Δημοτικό στην επαρχία, είχαν έναν πίνακα που ήταν ένας γέρος με ένα τσιμπούκι, εάν δεν κάνω λάθος, καπετάνιος με ναυτικό καπέλο και διάφορα τέτοια, και επάνω σε αυτό κεντούσαν. Το ίδιο πράγμα έχουμε και εδώ, μία τέτοια εντύπωση μου δημιουργείται και μάλιστα αυτός ο καμβάς διατηρήθηκε με επιμέρους ρυθμίσεις που καθιστούσαν περισσότερο χρονοβόρο το σύστημα.

Να ανοίξω μία παρένθεση και εδώ είναι αρκετά σημαντικό. Είναι μία σημαντική παράμετρος που έχει επίπτωση τόσο στον απαιτούμενο χρόνο όσο και στη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού. Κάνοντας μία εμπειρική πρόχειρη μέτρηση του αριθμού των δικαστικών λειτουργιών, δικαστών και εισαγγελέων, που απαιτούνται να μελετήσουν μία σοβαρή κακοουργηματική ποινική δικογραφία, δηλαδή μία υπόθεση

που έχει διέλθει το στάδιο της προκαταρκτικής, της κύριας ανάκρισης, τη διαδικασία των συμβουλίων πιθανόν σε δεύτερο, πιθανόν και σε αναιρετικό βαθμό, βάζω όμως συμβούλιο στον πρώτο βαθμό, λέω ότι δεν ασκήθηκε έφεση και την εκδίκαση χωρίς αναβολές, χωρίς να υπολογίζουμε τις αναβολές. Σε αυτή, οι απαιτούμενοι δικαστικοί λειτουργοί της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης που θα μελετήσουν τη δικογραφία, όχι θα υπάρχουν ως γλάστρες, γιατί και στο συμβούλιο μελετούν τη δικογραφία και στο ακροατήριο μελετούν τη δικογραφία και προφανώς και ο Εισαγγελέας κινώντας την ποινική δίωξη και ο Ανακριτής απαγγέλλοντας τις κατηγορίες και αυτός έχει μελετήσει. Αυτά τα άτομα είναι κατ' ελάχιστον 50, δεν κατεβαίνει, είναι ακατέβητα 50, δεν μπορούμε να πούμε ότι θα το κάνουμε με 45. Το σύστημά μας το οποίο διατηρήθηκε ίδιο, διατηρεί αυτό τον αριθμό στα 50. Παράλληλα, οι ίδιοι οι δικαστικοί λειτουργοί έχουν την ίδια υποχρέωση σε σημαντικά μεγάλο αριθμό ποινικών επίσης υποθέσεων. Ταυτόχρονα οι μεν δικαστές, από αυτούς τους δικαστικούς λειτουργούς, έχουν την υποχρέωση χειρισμού σημαντικού αριθμού πολιτικών υποθέσεων, προηγήθηκε το πάνελ για την πολιτική δίκη, όπου παρουσιάστηκε η κατάσταση και ευχαριστώ πάρα πολύ την κα. Αντιπρόεδρο, την κα. Κιουπτσίδου, για τις επισημάνσεις που έκανε σε σχέση με το θέμα των δικαστών, ενώ οι εισαγγελείς, οι εισαγγελείς που απασχολούνται σε αυτό, έχουν το χειρισμό των ποινικών δικογραφιών στο στάδιο της προδικασίας. Μήπως να υπολογίσουμε το ποσοστό συμμετοχής του ζητήματος αυτού στο χρόνο, δηλαδή στην καθυστέρηση της ποινικής διαδικασίας; Νομίζω ότι εάν το υπολογίσουμε, γίνεται πάρα πολύ μεγάλο.

Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας πώς απάντησε σε αυτό; Εντυπωσιακά, με την πρόβλεψη της αύξησης του αριθμού των απαιτούμενων δικαστών. Έγινε μία σημαντική αύξηση της αρμοδιότητας του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου, δηλαδή από το 1/10 των πλημμελημάτων που πήγαινε στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο, πήγε το 50% των πλημμελημάτων στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο. Ίσως είμαι λίγο ανακριβής και υπερβολικός, αλλά δεν απέχω πολύ από την πραγματικότητα. Σε βάρος της αρμοδιότητας του Μονομελούς και επίσης με την πλήρη κατάργηση στην αρχική μορφή του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας του Μονομελούς Εφετείου Κακουργημάτων. Δηλαδή πολλαπλασιάστηκε σε απειριστικό βαθμό ο αριθμός των απαιτούμενων δικαστών.

Ελπίζω να προλάβω να πω λίγο για τα ένδικα μέσα, αλλά να τονίσω, ο μόνος τρόπος που χρησιμοποίησε μέχρι τώρα ο Έλληνας νομοθέτης να περιορίσει τα ένδικα μέσα, είναι το ύψος του εκκλητού των αποφάσεων, δηλαδή το όριο για αυτό που ονομάζουμε εφέσιμη ποινή. Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας μείωσε την εφέσιμη ποινή και μάλιστα πού; Σε αποφάσεις Τριμελών Εφετείων, όπου απαιτείται μετά Πενταμελές Εφετείο.

Υπήρξαν όμως και σημαντικές παρεμβάσεις, να προχωρούμε στο επόμενο θέμα, με τρεις νέες προβλέψεις του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας τις οποίες ανέλυσε ο προηγούμενος ομιλητής, ο καθηγητής κ. Αναγνωστόπουλος, το άρθρο 45 παράγραφος 2, συν άλλο ένα άρθρο, που τώρα αυτή τη στιγμή δεν είμαι πρόχειρος, από τον ισχύοντα Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, για την αποχή του εισαγγελέα από την ποινική δίωξη. Εδώ είναι και πολύ ενδιαφέρουσα η εγκύκλιος του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου ως επιθεωρητή της περιφέρειας του Πρωτοδικείου και του Εφετείου Αθηνών, όπου επιστούσε την προσοχή για την εφαρμογή της ποινικής διαταγής. Η ποινική διαταγή πιστεύω ότι έχει μεγάλες δυνατότητες γιατί προβλέπεται και για εγκλήματα που τιμωρούνται με μέχρι τριών ετών φυλάκιση, απαιτεί όμως συνεργασία και του Πρωτοδικείου, όπου το Πρωτοδικείο ορίζει ένα δικαστή, γιατί στα μικρής απαξίας εγκλήματα μέχρι ένα χρόνο απαιτείται έγκριση του Εισαγγελέα Εφετών, ενώ στα

εγκλήματα που προβλέπεται ποινή φυλάκισης μέχρι τριών ετών, απαιτείται έγκριση από το δικαστή που ορίζει ο προϊστάμενος του Πρωτοδικείου.

Το άρθρο 400 για την περάτωση της υπόθεσης με τη διαδικασία έκδοσης της ποινικής διαταγής, πολύ χρήσιμες οι επισημάνσεις του κ. Αναγνωστόπουλου. Εδώ ενημερωτικά όμως να αναφέρω ότι σύμφωνα με κάποια στοιχεία που μπορέσαμε και βρήκαμε, κατά το προηγούμενο δικαστικό έτος εκδόθηκαν στο Πρωτοδικείο Αθηνών 7.000 περίπου ποινικές διαταγές, καθώς ενημερωτικά επίσης αναφέρω ότι υπάρχει και μία ποινική απόφαση επαρχιακού δικαστηρίου που απέρριψε την ποινική διαταγή ως αντιβαίνουσα στο Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ, η απόφαση αυτή προσεβλήθη με αίτηση αναιρέσεως η οποία εκδικάζεται μεθαύριο στο τμήμα νομίζω, δεν ξέρω εάν έχει παραπεμφθεί στην Ολομέλεια και το άρθρο για την ποινική συνδιαλλαγή και ποινική διαπραγμάτευση, 302-303 Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

Οι τελευταίες προβλέψεις είναι σημαντικές, αλλά διατυπώνω κάποιες επιφυλάξεις όχι για τη θέσπιση των εναλλακτικών τρόπων περάτωσης των ποινικών υποθέσεων που πολύ αργά, μετά από τρεις δεκαετίες, έρχεται να συναντήσει τις μεταρρυθμίσεις του ποινικού συστήματος στις άλλες χώρες του Ηπειρωτικού Δικαίου, αλλά επειδή θεωρώ ότι περιορίζεται πολύ η δυνατότητα ευρείας εφαρμογής της με ορατό και μετρήσιμο αποτέλεσμα στον περιορισμό των υποθέσεων που εισάγονται στα ποινικά ακροατήρια.

Συνοπτικά να αναφέρω τη μη δυνατότητα του εισαγγελέα να κινήσει αυτεπαγγέλτως τη διαδικασία της ποινικής διαπραγμάτευσης στη ρύθμιση του άρθρου 303 αφού η πρωτοβουλία δίνεται μόνο στον κατηγορούμενο, όπως και τον περιορισμό της δυνατότητας του εισαγγελέα να αιτηθεί την έκδοση ποινικής διαταγής μόνο σε ελαφρά πλημμελήματα, πιστεύω ότι θα μπορούσε να πάει σε τρία. Με αυτές τις ρυθμίσεις ο εισαγγελέας θα γίνει ο leader της επιτάχυνσης της ποινικής διαδικασίας χρησιμοποιώντας ακόμα και τις υπάρχουσες μέχρι τώρα δυνατότητες με την εφαρμογή του άρθρου 43 και την ορθή κατεύθυνση των συμβουλίων. Θα πρέπει οπωσδήποτε η κατά τα άνωθεν δυνατότητα του θεσμικού πλαισίου να παράγεται με την ανάγκη πλήρους αιτιολόγησης της μη χρήσης των διαδικασιών αυτών, δηλαδή λέω ότι ο εισαγγελέας, όταν έχει μία υπόθεση με έγκλημα που τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός χρόνου, θα πρέπει να αιτιολογήσει γιατί δεν προχωρά στην έκδοση ποινικής διαταγής, αλλά θεωρεί απαραίτητη την εκδίκαση. Με αυτές τις ρυθμίσεις είμαι πάρα πολύ αισιόδοξος, πιστεύω ότι θα μπορέσουμε να φθάσουμε σε μείωση των εισαγομένων στο ακροατήριο υποθέσεων, στο επίπεδο του 50%.

Παραλείπω μία απάντηση, μία συμπλήρωση των όσων ανέφερε χθες ο κ. Μαρκής σε σχέση με τον 3160/2003 για το θέμα της ποινικής δίωξης και της κατάργησης της αρχής της νομιμότητας. Θέλω να κάνω μία τελευταία αναφορά, τη θεωρώ απαραίτητη, νομίζω ότι υπάρχει μία ατομία στο άνοιγμα της συζήτησης για τα ένδικα μέσα, δεν νομίζω ότι μπορούν τα πράγματα να προχωρήσουν πιο πέρα στην ποινική δικαιοσύνη χωρίς να ανοίξει αυτή η συζήτηση. Δηλαδή το απαραίτητο φιλτράρισμα των ένδικων μέσων, όχι μόνο με το χρόνο του εκκλιπού που ανέφερα πιο επάνω, αλλά με το δικαστικό φιλτράρισμα των ένδικων μέσων, δηλαδή όργανο αποκλειστικά δικαιοδοτικό να εγκρίνει την εισαγωγή ή μη του ένδικου μέσου στο δευτεροβάθμιο ακροατήριο και να υπάρχει ένα δικαίωμα προσφυγής σε κάποιο συμβούλιο ή δικαστήριο συνεδριάζον εν συμβουλίο.

Ήδη στην Αγγλία από το βρετανικό σύστημα ποινικής δικαιοσύνης έχω κάποια στοιχεία, το 10% των αιτουμένων, καταρχήν υπάρχει ένα 20% που γίνεται αίτηση για εισαγωγή ένδικου μέσου στο δικαστήριο, από αυτό το 90% απορρίπτεται δικαστικά από δικαστικό φίλτρο. Όλα αυτά έχουν κριθεί νόμιμα, αυτό που ξέχασα να αναφέρω είναι ότι σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου,

η νομολογία είναι πλούσια σε σχέση με αυτό το θέμα, από ό,τι με ενημέρωσαν ξένοι δικαστές, τώρα είναι και θέμα επιστημονικής έρευνας, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν τα φίλτρα εφόσον είναι αποκλειστικά δικαστικά, τότε είναι σύμφωνα και με την ΕΣΔΑ.

Να συνεχίσω λίγο στα ποσοστά στο βρετανικό σύστημα, έχουμε ότι 20% προσβάλλεται με αιτήσεις για ένδικα μέσα, ένα 10% εισάγεται από τα ένδικα μέσα τα οποία υπάγονται, μόλις 20% ασκεί προσφυγή και το 1/5 των προσφυγών πιθανόν γίνονται δεκτές με αποτέλεσμα να εισάγονται στα ποινικά ακροατήρια.

Τελειώνοντας, αναλύθηκε διεξοδικά το θέμα των μετρήσεων, χωρίς τις μετρήσεις δεν γίνεται τίποτα, δεν μπορεί ούτε να εντοπιστεί το πρόβλημα, πράγμα απαραίτητο στη μεταρρύθμιση, ούτε να μετρηθεί το αποτέλεσμα, ώστε να έχουμε τις αναγκαίες βελτιώσεις. Ευχαριστώ πολύ.

Δ. Αλευράς: Ευχαριστούμε τον κ. Βεργώνη. Με την εισήγησή του προβαίνει σε διαπιστώσεις, κατά την εκτίμησή του θεμελιώδες κομβικό ζήτημα τομής των εκκρεμοτήτων στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης είναι μία συστηματική και επιτυχημένη νομοθετική παρέμβαση που δρομολογεί λύσεις για ζητήματα. Τον ευχαριστώ θερμά και δίνω το λόγο στον Εισαγγελέα Εφετών, τον κ. Ευάγγελο Μπακέλα ο οποίος είναι Πρόεδρος της Ένωσης Εισαγγελέων Ελλάδος. Παρακαλώ, κ. Εισαγγελέα.

Ευ. Μπακέλας: Να ευχαριστήσω κι εγώ με τη σειρά μου τον Κύκλο Ιδεών για την πρόσκληση και για τη διοργάνωση του συγκεκριμένου συνεδρίου. Όσον αφορά την ποινική δικαιοσύνη, κύριο πρόβλημα δεν αποτελεί η ποιότητα, αλλά η καθυστέρηση απονομής της. Η κύρια και μεγάλη χρονικά καθυστέρηση δεν παρατηρείται στην προδικασία, αλλά από το χρόνο της παραπομπής του κατηγορουμένου στο ακροατήριο μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης. Όταν οι δικογραφίες παραμένουν σε κάποιο γραφείο, εάν υπάρχει, της Εισαγγελίας ή στο διάδρομο ή οπουδήποτε αλλού, ή για μεγάλο χρονικό διάστημα, αφού δεν υπάρχει δυνατότητα άμεσου προσδιορισμού και εκδίκασης, είτε αυτές που προσδιορίστηκαν, αναβάλλονται συνεχώς για διάφορους λόγους.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνεχών νομοθετικών μεταβολών στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης αποτελούν οι Κώδικες, Ποινικός Κώδικας και Κώδικας Ποινικής Δικονομίας. Οι νομοθετικές παρεμβάσεις που έγιναν σε αυτούς πριν ακόμα διαμορφωθεί η νομολογία επί των σχετικών διατάξεων, είτε αφορούσαν δικονομικές διατάξεις, είτε αφορούσαν διατάξεις Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου, δεν αποδείχθηκαν επί το πλείστον αποτελεσματικές και αυτό που πέτυχαν ήταν ότι δυσχέραναν περισσότερο το έργο των εφαρμοστών του δικαίου, δημιούργησαν ανασφάλεια δικαίου και σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση θα πρέπει ο δικαστής, ο εφαρμοστής του δικαίου να αναζητεί και να εφαρμόσει την ευμενέστερη από τις πολλές διατάξεις Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου που έχουν ισχύσει από το χρόνο τέλεσης της πράξης με το χρόνο εκδίκασης.

Η νομολογία είναι πηγή δικαίου, σε ορισμένες χώρες μάλιστα είναι κύρια πηγή δικαίου. Στη χώρα μας τι συμβαίνει; Πριν ακόμα διαμορφωθεί νομολογία επί των διατάξεων των νέων Κωδίκων, έχουμε τις αλλεπάλληλες τροποποιήσεις. Θα αναφέρω ένα παράδειγμα. Εκδόθηκε το 2020 βούλευμα πρωτοβάθμιου δικαστικού συμβουλίου του Ναυτοδικείου Πειραιά που είπε ότι οι βόμβες μολότοφ δεν είναι εκρηκτικός μηχανισμός και ενώ ασκήθηκε ένδικο μέσο πριν ακόμα και κριθεί από την Ολομέλεια του Αρείου Πάγου ότι είναι, ήρθε ο νομοθέτης πριν, τροποποίησε το 272, έβαλε και τον εμπρηστικό μηχανισμό στις εκρηκτικές ύλες, ήρθε ο νομοθέτης πριν διαμορφωθεί η νομολογία, δεν άφησε να διαμορφωθεί η νομολογία, αν και είχε ήδη διαμορφωθεί νομολογία από πριν, που έλεγε το ίδιο πράγμα. Βέβαια αποφάσεις

υπήρξαν και προηγουμένως, μικτών ορκωτών δικαστηρίων και μικτών ορκωτών εφετείων που είχαν πει αυτό, κρίνοντας κατά περίπτωση, έκριναν από τα στοιχεία που είχαν, ότι αυτό υπάγεται στο 2168/1993 και όχι στο 272 του Ποινικού Κώδικα.

Χαρακτηριστικά να αναφερθεί ότι συμπληρώθηκαν αυτές τις ημέρες 40 μήνες από την έναρξη εφαρμογής των Κωδίκων και έχουν τροποποιηθεί επάνω από 150 διατάξεις του Ποινικού Κώδικα και περίπου 200 διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Βέβαια να αναφέρουμε ότι έγιναν διορθώσεις από την έναρξη ισχύος τους με πράξεις νομοθετικού περιεχομένου.

Προς την κατεύθυνση της επίλυσης του προβλήματος της καθυστέρησης της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης εγώ θα πω πρακτικά σε τι μπορεί να συμβάλλουν και ενδεικτικά κάποια πράγματα. Πρώτο πράγμα που αποτελεί –επειδή είμαι και Πρόεδρος της Ένωσης Εισαγγελέων και ο κ. Βεργώνης εδώ είναι της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων– το πάγιο αίτημα των Ενώσεων είναι να συμμετέχει και εκπροσωπός μας στις Νομοπαρασκευαστικές Επιτροπές όταν αφορούν θέματα ποινικής δικαιοσύνης. Οι δικαστές, οι εισαγγελείς ασχολούνται καθημερινά με την πρακτική εφαρμογή των ποινικών διατάξεων σε κάθε στάδιο της ποινικής δίκης, προδικασία, ακροατήριο, εκτέλεση αποφάσεων, έκθεση ποινών. Γνωρίζουν, πιστεύω, καλά και μπορούν να προβλέψουν τυχόν αστοχίες που θα προκύψουν από προτεινόμενες διατάξεις.

Αποποινικοποίηση ήσσονος σημασίας παραβάσεων οι οποίες θα πρέπει να τιμωρούνται με διοικητικά πρόστιμα. Από το 2005 έρχεται η πολιτεία περίπου κάθε δύο χρόνια, τελευταίος νόμος ο 4689/2020 και λέει ότι παραγράφεται το αξιόποιο πλημμελήματων που προβλέπεται ποινή φυλάκισης μέχρι ένα έτος ή χρηματική ποινή και επίσης τίθενται στο αρχείο αποφάσεις που δεν κατέστησαν αμετάκλητες με τις οποίες κάποιος καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης μέχρι έξι μήνες. Το κάνει αυτό κάθε δύο χρόνια αφού έχει προηγουμένως κινηθεί όλος ο μηχανισμός, προανακριτικοί υπάλληλοι, εισαγγελείς, δικαστήρια, τα πάντα, ασκήθηκαν ένδικα μέσα, φθάνουν και μέχρι τον Άρειο Πάγο πολλές περιπτώσεις και λέει απαράδεκτη η εισαγωγή λόγω του νόμου. Εάν πρόκειται να εκδίδονται πάντοτε τέτοιοι νόμοι, γιατί να υπάρχουν σε ποινικά αδικήματα κάποιες από τις πράξεις αυτές; Από το 2005 γίνεται αυτό.

Όσον αφορά τις αναβολές. Το φαινόμενο των αναβολών, μιλάμε για τις παρελκυστικές αναβολές και τις προσχηματικές, οι οποίες πρέπει να αντιμετωπίζονται με διακοπές των δικών. Με χαρά άκουσα χθες τον Πρόεδρο του Δικηγορικού Συλλόγου ότι θα εισηγηθεί την ανάκληση της απόφασης της Ολομέλειας ότι θα δικάζουν και μετά από τρίτη ημέρα, είπε, εάν πρόκειται να λύσει το πρόβλημα.

Προτείνεται και προτάθηκε χθες και από τον κ. Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου η παράταση του ωραρίου των συνεδριάσεων του δικαστηρίου για δύο ακόμα ώρες, δηλαδή μέχρι τις 5:00 το απόγευμα, με ρύθμιση φυσικά του θέματος των υπερωριών των υπαλλήλων. Όσον αφορά τις ελλείψεις θα αναφερθώ παρακάτω. Σε αυτό το διάστημα πιστεύω ότι θα δικαστούν πολλές υποθέσεις και το παρατηρούμε όσοι ανεβαίνουμε στην έδρα, ότι είναι κρίσιμος χρόνος αυτός, 3:00-5:00 δικάζονται οι περισσότερες υποθέσεις, είναι γεγονός, όχι δύσκολες και σημαντικές, αλλά φεύγει ένας σημαντικός αριθμός.

Άλλο θέμα που θίχτηκε και από τους δύο προηγούμενους εισηγητές είναι ότι πρέπει η καταλλαγή και η συνεννόηση να επικρατήσουν σαν τρόπος αποκατάστασης της δικαιοσύνης. Με τους νέους Κώδικες αναβαθμίστηκε ο ρόλος του Εισαγγελέα, δόθηκαν σε αυτόν πολλές ουσιαστικές αρμοδιότητες με τους θεσμούς της αποχής από την ποινική δίωξη, της ποινικής διαταγής, της ποινικής συνδιαλλαγής και της ποινικής διαπραγμάτευσης οι οποίες συμβάλλουν όταν εφαρμόζονται στην επιτάχυνση της απονομής της δικαιοσύνης. Θα πρέπει όμως όλοι εμείς οι παράγοντες της δικαιοσύνης, εισαγγελείς, δικαστές, δικηγόροι, να μην αντιμετωπίζουμε με

καχυποψία και επιφύλαξη και να εφαρμόζουμε αυτούς τους θεσμούς. Είχα την τύχη να είμαι ο πρώτος που έκανα ποινική διαπραγμάτευση. Αυτό που θα πω είναι ότι ο κατηγορούμενος στη δίκη αυτή, που αποδέχτηκε ποινή κάθειρξης επτά ετών, έχει αποφυλακιστεί, ενώ οι συγκατηγορούμενοί του δικάστηκαν σε πρώτο βαθμό πριν από λίγες ημέρες για υπόθεση λαθρεμπορίας.

Άλλο μέτρο που θα μπορούσε να ληφθεί είναι η υπαγωγή περισσότερων κακουρηγιμάτων στην αρμοδιότητα του Μονομελούς Εφετείου. Πιστεύω ότι κατά γενική παραδοχή και από τους αρχικούς πολέμιους είναι το μόνο δικαστήριο που δουλεύει και συμβάλλει στην ορθή και ταχεία απονομή της δικαιοσύνης, Μονομελές Εφετείο, προεδρεύουν Πρόεδροι Εφετών οι οποίοι προεδρεύουν και στο Τριμελές και στο Πενταμελές. Αναφέρω ένα παράδειγμα. Σήμερα τα κακουρηγήματα του νόμου 4830/2021, δηλαδή φόνου, βασανισμού ζώων, συμμετοχής ζώων σε μάχες, υπάγονται στην αρμοδιότητα του Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου με δικαίωμα παράστασης προς υποστήριξη κατηγορίας κάθε φιλοζωικού σωματείου ή φιλοζωικής οργάνωσης που δραστηριοποιείται οπουδήποτε και είναι εγγεγραμμένη στο μητρώο. Παρατηρήσαμε ότι το φαινόμενο δίκη για ανθρωποκτονία, να έχουμε παράσταση πολιτικής αγωγής για το αδίκημα το συναφές, για το ζώο.

Επίσης, η χρήση ψηφιακής τεχνολογίας που είπε και ο προηγούμενος εισηγητής και η συνέχιση και η ολοκλήρωση των διαδικασιών της ψηφιοποίησης. Η τήρηση των πρακτικών πράγματι εφαρμόζεται στα περισσότερα δικαστήρια και παρά τα όποια προβλήματα προκύπτουν, κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση.

Θέμα που θίχτηκε και χθες, η κάλυψη των θέσεων των δικαστικών υπαλλήλων. Σύμφωνα με στοιχεία της Ομοσπονδίας τους, τον Ιούνιο του 2022, προβλεπόμενων συνολικά 8.769 οργανικών θέσεων δικαστικών υπαλλήλων όλων των κλάδων και κατηγοριών, υφίσταντο 2.803 κενά, δηλαδή ποσοστό που ανέρχεται στο 1/3 των προβλεπόμενων θέσεων.

Θα συμβάλλει επίσης η κάλυψη των βασικών αναγκών σε υλικοτεχνική υποδομή στα δικαστικά μέγαρα της χώρας. Ακόμα και σήμερα παρατηρούμε ένα απαράδεκτο φαινόμενο, δίκες να διεξάγονται σε παντελώς ακατάλληλους χώρους δικαστικών καταστημάτων. Το πρόβλημα αυτό αναδείχθηκε περισσότερο την περίοδο της πανδημίας, αλλά και τις τελευταίες ημέρες με συγκεκριμένη δίκη.

Επίσης, θα συμβάλλει η πλήρης λειτουργία της δικαστικής αστυνομίας. Η αναγκαιότητά της προβλέφθηκε από το 1993 και ήρθε επιτέλους ο νόμος 4963/2022 που προβλέπει τη σύστασή της, αλλά θα πρέπει να λειτουργήσει, γιατί θα αποτελεί πολύτιμο εργαλείο στα χέρια των δικαστικών αρχών, θα είναι όργανο αποκλειστικά της δικαιοσύνης, θα στελεχωθεί, όταν στελεχωθεί, από άτομα με ειδικές γνώσεις που θα μπορούν να βοηθήσουν και την εξάρθρωση της βαριάς εγκληματικότητας με σύγχρονα μέσα και αυτό αποτελούσε πάγιο αίτημα όλων, δικαστικών ενώσεων, δικηγόρων, εισαγγελέων, αυτό το πολύτιμο εργαλείο.

Άλλο θέμα που εγώ το θέτω και θα προκαλέσει συζήτηση και αντιδράσεις, κατάργηση του Πενταμελούς Εφετείου. Εγώ το θέτω αυτό, θα προκαλέσει αντιδράσεις εδώ από τους παριστάμενους. Μετέχω σχεδόν αποκλειστικά τα πέντε τελευταία χρόνια σε συνεδριάσεις του Πενταμελούς Εφετείου.

Επιχειρηματολογία. Είναι ένα δυσκίνητο δικαστήριο, καταναλώνει πιο πολύ χρόνο στις διασκέψεις, δεν προσφέρει τίποτα παραπάνω από το Τριμελές Εφετείο, μετέχουν οι ίδιοι Εφέτες που είναι και στο Τριμελές Εφετείο. Με τον τρόπο αυτό και θα επιταχυνθεί η διαδικασία και θα επιτυγχάνεται η «εξοικονόμηση» δύο Εφετών οι οποίοι θα μπορούν να δικάζουν. Το θέτω προς συζήτηση.

Επίσης, άλλο θέμα προς συζήτηση είναι ο ορθολογικός καθορισμός χρονικών ορίων στις αγορεύσεις στην ποινική δίκη, γιατί παρατηρούμε σε ορισμένες

περιπτώσεις, ίσως ελάχιστες, για εντυπωσιασμό και παρέλκυση της διαδικασίας, να επεκτεινόμαστε σε ζητήματα που δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο της δίκης, να επαναλαμβάνονται οι ίδιοι ισχυρισμοί. Υπάρχει πρόβλεψη του 367 παράγραφος 2 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας για τη δευτερολογία η οποία δεν μπορεί να είναι επάνω από μισή ώρα. Τα θέτω προς συζήτηση, πιστεύω ότι θα συμβάλλουν στην επιτάχυνση. Προς συζήτηση, να καθοριστεί και ακόμη και εάν καθοριστεί, εάν η υπόθεση είναι τέτοια που επιβάλλει χρόνο πέραν του ωραρίου, σίγουρα θα δίνεται από τον Πρόεδρο και το δικαστήριο.

Επίσης, θα μπορούσαμε ίσως να συζητήσουμε και για έναν καθορισμό ανώτατου αριθμού σελίδων με συγκεκριμένη γραμματοσειρά σε εγκλήσεις, μηνύσεις, υπομνήματα, γιατί είναι σύνθετες το φαινόμενο υποβολής πολυσέλιδων εγκλήσεων για μία εξύβριση στην οποία ψάχνει ο εισαγγελέας να βρει, 100 σελίδες, όπου μέσα παρατίθενται αυτούσια όλα τα πολιτικά δικόγραφα, άσχετα δικόγραφα και είναι γνωστό σε όλους ότι οι ισχυρισμοί, τα επιχειρήματα και τα κρίσιμα νομικά και πραγματικά ζητήματα που πρέπει να προταθούν, δεν απαιτούν εκατοντάδες σελίδες για να γίνουν κατανοητά. Το ίδιο λέω και για τις προτάσεις των εισαγγελέων και τα βουλεύματα ή τις δικαστικές αποφάσεις. Τα κρίσιμα νομικά και πραγματικά ζητήματα μπορούν να αναπτυχθούν και σε λιγότερες σελίδες.

Ένα άλλο θέμα που αφορά αποκλειστικά τη δικαιοσύνη είναι η επιλογή των προεδρευόντων στα ποινικά δικαστήρια, η επετηρίδα, δηλαδή η αρχαιότητα, δεν μπορεί να αποτελεί το μοναδικό κριτήριο. Άριστοι δικαστές δεν μπορούν να διευθύνουν τη διαδικασία όπως άλλοι νεότεροι ή αρχαιότεροι. Αυτά και στη συζήτηση. Ευχαριστώ πολύ.

Δ. Αλευράς: Ευχαριστούμε, κ. Εισαγγελέα, για την ευσύνοπη τοποθέτησή σας. Θα δώσω το λόγο στον κ. Χρήστο Μυλωνόπουλο, ομότιμο καθηγητή της Νομικής Σχολής Αθηνών, Πρόεδρο του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου και μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών. Παρακαλώ, κ. καθηγητά.

Χρ. Μυλωνόπουλος: Ευχαριστώ, κ. Πρόεδρε. Θα ήθελα και εγώ να ευχαριστήσω τον Πρόεδρο του Κύκλου Ιδεών, κ. Ευάγγελο Βενιζέλο, για την τιμητική πρόσκληση που μου απηύθυνε και για την ευαισθησία που έχει απέναντι στα θέματα της δικαιοσύνης και ιδιαιτέρως της ποινικής, διότι πράγματι η δυσλειτουργία του ποινικού συστήματος, η μακρά διάρκεια των ποινικών δικών, η υπερφόρτωση των πινακίων έχει αποτελέσει από πολλού αντικείμενο προσοχής και διαμαρτυριών, πλην όμως ένας κοινός τόπος είναι πολύ δύσκολο να βρεθεί.

Θυμάμαι ότι πριν από 20 περίπου χρόνια, επί Υπουργίας Δικαιοσύνης του Αθανασίου Κανελλόπουλου, είχε συγκροτηθεί μία Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή με αντικείμενο την αποποινικοποίηση και την αποσυμφόρση των ποινικών διατάξεων, όπου μετά από δύο μήνες συνεδριάσεων κατορθώσαμε να συμφωνήσουμε μόνο στην κατάργηση της κακόβουλης βλασφημίας. Σήμερα βέβαια κάπως έχει βελτιωθεί η κατάσταση, διότι έχει καταργηθεί και η μονομαχία παραδείγματος χάρη και έχουν εισαχθεί, όπως πολύ σωστά είπαν οι προλαλήσαντες εκλεκτοί ομιλητές, σημαντικές ρυθμίσεις στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, όπως είναι –ειπώθηκε ήδη– η ποινική συνδιαλλαγή, η ποινική διαπραγμάτευση και κυρίως η αποχή της ποινικής δίωξης υπό όρους στα άρθρα 45 και επόμενα και κυρίως στα άρθρα 48, 49 και 50 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

Είναι γνωστό βέβαια ότι η αποσυμφόρση του ποινικού συστήματος, ιδίως στις Ηνωμένες Πολιτείες και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες, έχει οδηγήσει στο να διεξάγονται δίκες υπό το κλασικό σύστημα σε πολύ μικρό ποσοστό, στις Ηνωμένες Πολιτείες 2-3% περίπου, σε άλλες χώρες λιγότερο, αλλά πάντως

αρκετά μικρό, αλλά εκείνοι οι θεσμοί οι οποίοι πραγματικά συμβάλλουν δραστικά στην αποσυμφόρηση των πινακίων, είναι οι θεσμοί της αποχής από την ποινική δίωξη υπό όρους. Αυτό το βλέπω και από συζητήσεις που έχω σε διάφορα συνέδρια από συναδέλφους κυρίως στη Γερμανία, όπου ο αντίστοιχος θεσμός της αποχής από την ποινική δίωξη, στην πραγματικότητα λειτουργεί σε πολύ μεγάλη έκταση και αποδίδει πράγματι καρπούς.

Εμείς εδώ με την ποινική διαπραγμάτευση και θα ήθελα στο σημείο αυτό να πω ότι συμφωνώ απόλυτα με τα όσα είπε ο εκλεκτός συνάδελφος και αγαπητός φίλος, ο κ. Αναγνωστόπουλος, δεν ξέρω όμως εάν εκείνος θα συμφωνήσει μαζί μου. Στην ποινική διαπραγμάτευση όμως υπάρχει το εξής. Είναι μία εξαιρετική διάταξη, ένα σύστημα διατάξεων, όπως και η ποινική συνδιαλλαγή, αλλά πολύ φοβούμαι ότι μπλοκάρεται από τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα, δηλαδή τα άρθρα 381 και 405 του Ποινικού Κώδικα τα οποία προβλέπουν ότι σε ορισμένα κακούργηματα περιουσιακού χαρακτήρος, όπως είναι η κακούρηματική απάτη, η κακούρηματική υπεξαίρεση κ.λπ., έχει τη δυνατότητα ο κατηγορούμενος, που πρόκειται για περιπτώσεις οι οποίες, όπως γνωρίζουμε, συνδέονται με πολυπρόσωπες δίκες οι οποίες διαρκούν πάρα πολύ χρόνο και απασχολούν πάρα πολύ μεγάλο αριθμό δικαστών, στις περιπτώσεις αυτές έχει τη δυνατότητα ο κατηγορούμενος, προβαίνοντας σε εντελή ικανοποίηση του παθόντος, μέχρι στα κακούργηματα την αμετάκλητη παραπομπή του στο ακροατήριο, να απαλλαγεί από κάθε ποινή. Μάλιστα, στα πλημμελήματα είναι και μέχρι το πέρας της ακροαματικής διαδικασίας στον πρώτο βαθμό. Πράγμα που σημαίνει ότι ο κατηγορούμενος δεν έχει κανένα λόγο να επιλέξει την ποινική διαπραγμάτευση ή την ποινική συνδιαλλαγή η οποία συνεφέλκεται κάποια μικρή ποινή, αλλά πάντως κάποια ποινή, αφού μπορεί να αναμείνει μετά από την προκαταρκτική εξέταση, την άσκηση ποινικής δίωξης, την χρέωση σε ανακριτή, τη διενέργεια ανάκρισης, την έκδοση εισαγγελικής προτάσεως προς το συμβούλιο, την έκδοση παραπεμπτικού βουλεύματος, εάν πετύχει έφεση εκ μέρους του εισαγγελέως κ.λπ., να περιμείνει να καταστεί αμετάκλητο το παραπεμπτικό βούλευμα, οπότε λίγο πριν να προβεί στην εντελή ικανοποίηση.

Νομίζω ότι αυτό θα έπρεπε να προσελκύσει την προσοχή του νομοθέτη, διότι πράγματι η μακρά διάρκεια των ποινικών δικών έχει και πολλά αόρατα αποτελέσματα, πολλές αόρατες επιπτώσεις, όπως είναι παραδείγματος χάριν το ότι ο κατηγορούμενος επί σειρά ετών, ίσως και δεκαετιών πολλές φορές, έχει το στίγμα του υποδίκου, η οικονομική ζωή παρεμποδίζεται δραματικά, διότι οι επιχειρηματίες δεν μπορούν να συμμετάσχουν σε διαγωνισμούς, ή τίθενται στο wall check και επιβαρύνεται η δυνατότητά τους συμμετοχής στην οικονομική ζωή, ή πολίτες δεν μπορούν να διεκδικήσουν δημόσιες θέσεις κ.λπ. Υπάρχει λοιπόν ένα πάγιο αίτημα να εξορθολογισθεί ο ρυθμός της ποινικής δικαιοσύνης, πολλώ μάλλον καθόσον η πράξη διδάσκει ότι έχουν σχηματιστεί πολλές φορές γιγαντιαίες δικογραφίες, δίκες μαμούθ οι οποίες απέβησαν νεκρόληπτες, όπως συμβαίνει πολλές φορές με υποθέσεις τις οποίες γνωρίζουμε, όχι λόγω παραγραφής, όπως συνέβη προσφάτως, αλλά επειδή τα δικαστήρια απεφάνθησαν ότι δεν συντρέχει λόγος ποινικής καταδίκης, θα πρέπει να απαλλαγούν επί της ουσίας οι κατηγορούμενοι και δεν είναι λίγες αυτές οι περιπτώσεις. Εάν θέλετε παραδείγματα, μπορώ να πω.

Ένα θέμα το οποίο απασχολεί πολύ είναι η εικόνα που έχει το ποινικό μας σύστημα στο εξωτερικό, δηλαδή η εικόνα μας προς τα έξω. Φοβούμαι ότι μας αδικούν, αλλά πάντως θα πρέπει να μην κλείνουμε τα μάτια και να το λαμβάνουμε υπόψη. Από πλευράς Ευρωπαϊκής Ενώσεως, παραδείγματος χάριν, έχει κριθεί με βάση τα σχετικά στοιχεία ότι η εμπιστοσύνη της κοινωνίας στην Ελλάδα βρίσκεται στο νούμερο 22

μεταξύ των 27 κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πολύ χαμηλή δηλαδή προς το δικαιοσύνη σύστημα.

Από την άλλη πλευρά, εάν δούμε στατιστικές του Wall Democracy Forum, ας πούμε εκείνη του 2018 ως προς την ανεξαρτησία της ποινικής δικαιοσύνης, δηλαδή ανεξαρτησία από ΜΜΕ, από πολιτική επιρροή και από οικονομική επιρροή, βρισκόμαστε στη θέση 70, δηλαδή –εάν δεν κάνω λάθος, στη θέση 71– μετά την Τανζανία, μετά τη Ρουάντα, μετά το Τατζικιστάν, μετά την Τυνησία, μετά τη Ρουμανία και πολλές άλλες χώρες που δεν θα έπρεπε.

Σας είπα ότι έχω την αίσθηση ότι μας αδικεί αυτή η τοποθέτηση, δεδομένου μάλιστα ότι οι δικαστές και οι εισαγγελείς μας εργάζονται υπό δραματικούς ρυθμούς και υπό δραματικές περιστάσεις. Αυτό δεν μπορούμε να το αγνοούμε. Όμως, από την άλλη πλευρά, δεν μπορούμε να αγνοούμε ότι το ποινικό μας σύστημα μας δίνει την εντύπωση ότι είναι ένα εικονικό ποινικό σύστημα το οποίο χειραγωγείται από τα ΜΜΕ. Ας δούμε ότι πολλές φορές οι αντιδράσεις του νομοθέτη, των δικαστών και της κοινωνίας είναι αντίστοιχες προς τις τοποθετήσεις και τη θέση την οποία παίρνουν τα ηλεκτρονικά και έντυπα μέσα μαζικής επικοινωνίας με αντίστοιχες διατάξεις κ.λπ. Δεν εφαρμόζεται η αρχή της μυστικότητας της ανάκρισης, δεν εφαρμόζεται το τεκμήριο αθωότητας, δεν γίνεται σεβασμός δηλαδή του τεκμηρίου αθωότητας, δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις που αφορούν την παραβίαση του δικαστικού και του υπηρεσιακού απορρήτου, αυτά όλα θεωρούνται ότι αυτονοήτως μπορούν να παραβιάζονται και τα στοιχεία των δικογραφιών να είναι προσιτά στο κοινό και επομένως επί κακουργημάτων και στους ενόρκους οι οποίοι θα δικάσουν.

Πέραν αυτών, υπάρχουν ζητήματα τα οποία αφορούν το περί δικαίου αίσθημα. Ας πούμε μέχρι να τεθεί σε ισχύ ο νέος Ποινικός Κώδικας η πολλαπλή ανθρωποκτονία εξ αμελείας, η οποία απασχόλησε και για αυτό το λέω, πρόσφατα την επικαιρότητα, τιμωρείτο, δυνητικά βέβαια, με ποινή η οποία μπορούσε να υπερβαίνει το ύψος της ποινής του οικείου εγκλήματος, δηλαδή τα πέντε χρόνια φυλάκισης, με βάση τους κανόνες περί αληθινής, πραγματικής συρροής και όχι κατ' ιδέαν. Αυτό εγκαταλείφθηκε με το νέο Ποινικό Κώδικα με αποτέλεσμα να μη γίνεται αισθητό ότι σε αυτές τις περιπτώσεις μπορεί να υπάρξει μία προσήκουσα αντιμετώπιση των σχετικών ζητημάτων και επανήλθε εντελώς πρόσφατα.

Τώρα, ως προς το ζήτημα του τιμωρητισμού ο οποίος φαίνεται να έχει επανέλθει στο προσκήνιο, δεν αντιλέγω, αλλά διερωτώμαι κατά πόσο θα μπορούσε μία απόλυτη ποινή, ας πούμε στην ανθρωποκτονία εκ προθέσεως ή στη θανατηφόρο ληστεία, να λειτουργήσει όταν ταυτόχρονα ο Κώδικας δέχεται –και σωστά πιστεύω– τη δυνατότητα σώρευσης ελαφρυντικών περιστάσεων, δηλαδή πολλαπλής μείωσης της ποινής επί σωρεύσεως ελαφρυντικών περιστάσεων. Είναι προβληματισμοί περισσότερο που θα ήθελα να θέσω και εγώ στη συζήτηση, γιατί βεβαίως ας μην ξεχνάμε ότι η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, όπως έλεγε ο αείμνηστος Γεώργιος-Αλέξανδρος Μαγκάκης, είναι ένα τόλμημα το οποίο δεν μπορούμε να πούμε ότι το έχουμε ξεπεράσει και το έχουμε τιθασεύσει. Σας ευχαριστώ.

Μ. Γεωργίου (Πρόεδρος του ΑΠ): Κύριε Αναγνωστόπουλε, κατά τον επεικέστερο χαρακτηρισμό, ένιωσα πάρα πολύ άσχημα όταν είπατε ότι στην Ελλάδα δεν λειτουργεί καλά το δημόσιο, οπότε και από την ελληνική δικαιοσύνη δεν θα είχαμε περισσότερες απαιτήσεις, για δύο λόγους, γιατί γενικά θέλω πάντα τη σύγκριση με το καλύτερο και όχι το χειρότερο. Δεύτερον, γιατί να υπάρξει αυτή η σύγκριση και γιατί το δημόσιο που δεν λειτουργεί, είπατε ότι είναι δεδομένο ότι έχει πρόβλημα, γιατί εκείνο να μην αναβιβαστεί και να το συγκρίνουμε, να πάρει και εμάς ότι αφού εκείνο δεν λειτουργεί καλά, δεν πειράζει που και εμείς είμαστε μέτριοι; Δεν υπάρχει

περίπτωση να το πιστέψω αυτό. Θα ήμουν πάρα πολύ χαρούμενη εάν το σκεφτόσασταν και διαφορετικά. Ένα ήταν αυτό, ειλικρινά στενοχωρήθηκα πάρα πολύ, μου έτυχε αυτό το γεγονός και τώρα που φεύγω από το δικαστικό σώμα, γιατί πάντα ελπίζω για το καλύτερο και θα ήθελα πάρα πολύ να είχα κοντά μου κάτι που είχε γράψει ο Στασινόπουλος για το δημόσιο, να σας το διάβαζα τώρα, γιατί και αυτό πιστεύω ότι μπορεί να γίνει καλύτερο. Τέλος πάντων, αυτό είναι στην εκτελεστική εξουσία, εγώ μιλώ για εμάς.

Ένα δεύτερο που πάλι το είπατε εσείς, είπατε ότι δεν παίζουν κανένα ρόλο οι αναβολές γιατί ο δικαστής θα δικάσει κάτι άλλο. Λοιπόν, εδώ έχω να σας πω κάτι πάρα πολύ σημαντικό. Τις αναβολές τις συγκρίνουμε με τη συγκεκριμένη υπόθεση και είναι δεδομένο, κανόνας, ότι οι πολλές αναβολές υπάρχουν στις πιο επίμαχες, στις πιο αμφίρροπες υποθέσεις, εκεί παίζονται οι αναβολές και τρέχουμε μετά στο τέλος να προλάβουμε παραγράφες κ.λπ. Δεν συμφωνώ καθόλου να παίξει στη ζυγαριά κακούργημα-πολύς χρόνος, άρα να μη γίνει κακούργημα. Όχι, το κακούργημα είναι βαρύτερο και του αξίζει αυτός ο χρόνος. Κάτι άλλο –με τον κ. Αναγνωστόπουλο δεν θα ήθελα να πω κάτι άλλο– κ. Μυλωνόπουλε, χθες είχαμε μία έρευνα και η εμπιστοσύνη των πολιτών ήταν σε πολύ καλό επίπεδο και όλοι αυτοί οι οργανισμοί, τα forum που βγάζουν αυτά, γιατί τα βλέπω και εγώ, δεν ξέρω πώς οδηγούνται σε αυτά. Πιστεύω και το έχω πει αυτό με όσους διπλωμάτες έχω έρθει σε επικοινωνία, δεν έχω βέβαια το χρόνο για να ασχοληθώ περισσότερο, ότι είναι και θέμα διπλωματίας αυτό, δεν το δέχομαι δηλαδή ότι είμαστε τόσο χαμηλά στην εμπιστοσύνη και σε κάτι άλλο που είπατε, και στο κράτος δικαίου, ούτε το ΕΔΔΑ μας λέει αυτό. Κάτι πρέπει να γίνεται με όλα αυτά.

Τώρα, κάτι άλλο. Είπατε για κατάργηση των Πενταμελών; Είναι δυσκίνητα, αλλά έτσι πρέπει να είναι, δεν γίνεται αλλιώς και όλα εξαρτώνται από τον Πρόεδρο, τα πάντα εξαρτώνται από εκείνον.

Έπειτα, κάτι άλλο πάρα πολύ σημαντικό και εδώ είναι που εγώ πιστεύω και είναι μαγικό αυτό, που είμαστε πολιτικοί και ποινικοί δικαστές, γιατί σε κάποιους τομείς το δίκαιο είναι ενιαίο. Λοιπόν, το ξέρετε ότι μου έχουν τύχει περιπτώσεις που ασκήθηκε δίωξη για κακούργημα χωρίς να θεμελιώνεται, γιατί ο εισαγγελέας και μετά όλοι, συμβούλια, δικαστήρια, δεν είχαν διαβάσει το Εμπορικό, δεν είχαν διαβάσει το Δίκαιο των Εταιριών; Και ήρθε στον Άρειο Πάγο και είπαμε αθώς. Λοιπόν, είναι δυνατόν που είπατε για φίλτρα στα ένδικα μέσα; Μα είναι απαραίτητα τα ένδικα μέσα, γίνονται πάρα πολλά λάθη και είπατε μεταξύ των φίλτρων να υπάρχει μία Επιτροπή, κάτι, για να το ελέγχει. Μα τότε και εκεί δεν θα υπάρχει απασχόληση; Το ποινικό έχει να κάνει με τον άνθρωπο, με την υπόληψή του, με τα πάντα του, χρειάζεται. Εγώ, δεν ξέρω, αυτή την άποψη έχω και έχουν σωθεί άνθρωποι από την άσκηση των ενδίκων μέσων. Τελείωσα. Ευχαριστώ πολύ.

Ευ. Βενιζέλος: Πρέπει να συντομεύσουμε, γιατί έχουμε φύγει πάρα πολύ από το πρόγραμμα δυστυχώς, λυπάμαι πολύ, αλλά θα έρθει ο Υπουργός Δικαιοσύνης για να κλείσει το συνέδριο. Εάν θέλουν, βέβαια, ιδίως αυτοί που έχουν να δώσουν και μία σύντομη απάντηση, και μετά θα κάνουμε μία γενική συζήτηση να εκφραστούν όλοι οι αγαπητοί συνάδελφοι που είναι εδώ.

Δ. Αλευράς: Ναι, κ. Αναγνωστόπουλε.

Ηλ. Αναγνωστόπουλος: Ευχαριστώ. Κυρία Πρόεδρε, ίσως εγώ θα φταίω, είμαι σύγυρος, δεν έγινε ακριβώς αντιληπτό τι είπα. Εγώ είπα το εξής, ότι σε μία χώρα όπου οι υπηρεσίες της πολιτείας δεν είναι καλού επιπέδου, θα ήταν ουτοπικό να περιμένει κανείς η δικαιοσύνη να είναι άριστη, αυτό είπα. Θα σας το εξηγήσω με έναν απλό

τρόπο. Αναφέρθηκα σε μία σειρά οργανωτικών και τεχνικών αδυναμιών, αυτές δεν οφείλονται στα πρόσωπα των δικαστών, αλλά στην ελλιπή υποστήριξή τους από την πολιτεία. Να, λοιπόν, γιατί το δημόσιο έχει ασφαλώς σχέση, εννοώ το κράτος, με την...

Μ. Γεωργίου (Πρόεδρος ΑΠ): Ο δικαστής είναι δικαστής, πρέπει όλα να τα υπερβαίνει, κατά τη δική μου άποψη.

Ηλ. Αναγνωστόπουλος: Μα άμα δεν έχει διερμηνέα, πώς να το υπερβεί; Άμα δεν έχει τεχνολογία στη διάθεσή του; Αυτό, λοιπόν, που είπα εγώ, ίσα-ίσα, είναι ότι η ποιότητα της απονομής δικαιοσύνης είναι καλύτερη από ό,τι υπάρχει σε πολλούς στην κοινή αντίληψη, αυτό είπα, και προσέθεσα ότι εφόσον πάσχουν οι υπηρεσίες του κράτους και αναφερόμουν κυρίως σε αυτά, την τεχνολογία και τις υποδομές που ασφαλώς πάσχουν, δεν μπορεί κανείς να αναμείνει η δικαιοσύνη μόνη της υπεράνω όλων αυτών να είναι άριστη. Αυτό είπα μόνο. Δεν ισχυρίστηκα κάτι άλλο και ίσως δεν εκφράστηκα με απόλυτη ακρίβεια, αυτό πάντως ήταν το νόημα.

Ευ. Βενιζέλος: Ο στόχος είναι η αναβάθμιση της δικαιοσύνης.

Δ. Αλευράς: Μία κουβέντα ο κ. Μυλωνόπουλος και να ολοκληρώσουμε, γιατί έχουμε εκφύγει.

Χρ. Μυλωνόπουλος: Μονολεκτικά είπα ότι μας αδικούν αυτά τα rankings και μάλιστα το ένα, που είμαστε στη θέση 70, ήταν για την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, όχι για το κράτος δικαίου, στο κράτος δικαίου έχουμε πολύ καλύτερη ταξινόμηση.

Δ. Αλευράς: Λοιπόν, ολοκληρώσαμε. Θέλω να ευχαριστήσω τους εισηγητές, διότι επισήμαναν προβλήματα, υπέδειξαν λύσεις και ενστάλαξαν και αισιοδοξία. Ευχαριστούμε πολύ.

iii. Διοικητική Δικαιοσύνη

Συντονισμός

Αικατερίνη Ηλιάδου

αναπληρώτρια Καθηγήτρια Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Συζητούν

Παναγιώτης Δανιάς

Εφέτης ΔΔ, Πρόεδρος της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών

Γεώργιος Δελλής

Καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Χρήστος Ράμμος

Αντιπρόεδρος ΣτΕ ε.τ, Πρόεδρος ΑΔΑΕ

Δημήτρης Τσαρούχας

Πάρεδρος ΣτΕ, μέλος ΔΣ της Ένωσης Δικαστικών Λειτουργών ΣτΕ

V

184

Αικ. Ηλιάδου: Καλησπέρα κυρίες και κύριοι. Καταρχήν να σας ευχαριστήσω, να ευχαριστήσω τον Κύκλο Ιδεών και τον καθηγητή, τον κ. Ευάγγελο Βενιζέλο, για τη μεγάλη τιμή που μου έκανε να μου δώσει την ευκαιρία να συντονίσω τη συζήτηση του συνεδρίου για τη «Διοικητική Δικαιοσύνη» και να καλοσπερίσω τους εκλεκτούς ομιλητές μας στη συνεδρίαση αυτή.

Θα μου επιτρέψετε να ξεκινήσω με μία μικρή εισαγωγή. Άμεση συνέπεια της αρχής της νομιμότητας και της αρχής της προστασίας των διοικουμένων είναι η ανάγκη η έννομη τάξη να προβλέπει μηχανισμούς ελέγχου της συμμόρφωσης των οργάνων της διοίκησης προς τους κανόνες δικαίου που διέπουν την οργάνωση, τη λειτουργία και εν γένει τη δραστηριότητα της διοίκησης. Στην ελληνική έννομη τάξη έχουμε διάφορους τρόπους οργάνωσης αυτού του ελέγχου. Ο πιο ενδιαφέρων ίσως τρόπος είναι ο δικαστικός έλεγχος ο οποίος ανατίθεται κατεξοχήν στη διοικητική δικαιοσύνη αφού δεν έχουμε ένα σύστημα ενιαίας δικαιοδοσίας. Υπό αυτό το πρίσμα η διοικητική δικαιοσύνη έχει τεράστια σημασία για το σύστημα της ισορροπίας της διάκρισης των εξουσιών που ακολουθείται στη χώρα σύμφωνα με το άρθρο 26, αλλά κυρίως έχει κομβικό ρόλο για την απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Όχι μόνο του, διαδικαστικής σημασίας, δικαιώματος απονομής δικαστικής προστασίας, αλλά του συνόλου των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Τα θεμελιώδη δικαιώματα τα καταλαβαίνουμε ως οριοθέτηση του τρόπου άσκησης της δημόσιας διοίκησης, η δε διοικητική δικαιοσύνη καλείται να διασφαλίσει το σεβασμό της από τους φορείς άσκησης δημόσιας εξουσίας.

Τα ζητήματα τώρα που μπορούμε να εντοπίσουμε συζητώντας για τη διοικητική δικαιοσύνη είναι προφανώς πάρα πολλά. Ξεκινώντας από το πιο απλό, το πώς καταθέτουμε τις αρμοδιότητες τις ακυρωτικές σε σχέση με τις διαφορές ουσίας και πηγαίνοντας σε πιο σύνθετα θέματα, αλλά καλύτερα θα αφήσουμε τους ομιλητές μας, ξεκινώντας από τον Πρόεδρο, το κ. Ράμμο, να μας μιλήσει για τα θεμέλια, πώς φανταζόμαστε σήμερα τη διοικητική δικαιοσύνη, ποιος είναι ο ρόλος της κ. Πρόεδρε. Ευχαριστώ.

Χρ. Ράμμος: Εγώ ευχαριστώ. Ευχαριστώ και εγώ τον Ευάγγελο Βενιζέλο για την πρόσκληση να μιλήσω σήμερα. Το πρωταρχικό πρόβλημα της δικαιοσύνης και της διοικητικής είναι οι καθυστερήσεις, όμως για εμένα το πρόβλημα δεν είναι μόνο οι καθυστερήσεις, όπως θα πω λίγο πιο κάτω. Απλώς δύο κουβέντες για τις καθυστερήσεις.

Είναι γνωστό ότι είναι ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο, οφείλεται σε ό,τι αφορά τη διοικητική δικαιοσύνη, στην κακή νομοθέτηση, στην πολύ κακή ποιότητα της δημόσιας διοίκησης σε οργανωτικά ζητήματα του δικαστηρίου και πιστεύω ότι παρά το γεγονός ότι ο όγκος είναι καταθλιπτικός και ότι οι δικαστές προσπαθούν, παρόλα αυτά η κύρια ευθύνη για τις καθυστερήσεις ανήκει στους δικαστές.

Έχω μία σκέψη για αυτό το θέμα. Όταν μπαίνεις στο σώμα στα 25-27, χωρίς προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία και περνάς όλη σου τη ζωή στις αίθουσες συσκέψεων με τους ομότεχνούς σου, όταν έχεις το μαχαίρι και το πεπόνι και εσύ αποφασίζεις πότε θα βγάλεις την απόφαση, ποια θα είναι η απόφαση, όταν δεν ελέγχεσαι σχεδόν ποτέ για τα πεπραγμένα σου, εκτός από τις περιπτώσεις ακραίας ανικανότητας, τότε δημιουργείται αναγκαστικά, υπάρχει μία δυσκολία στο να καταλάβεις την οπτική του από έξω. Πόσο δηλαδή μία καθυστέρηση δική σου ή ένα λάθος δικό σου μπορεί να καταστρέψει μία ζωή, χωρίς υπερβολή το λέω αυτό.

Αυτό που λείπει από πολλούς δικαστές οι οποίοι έχουν μία αυτοαναφορικότητα, είναι η ματιά του από έξω. Καμιά φορά πιστεύω ότι το αγγλοσαξονικό σύστημα, το οποίο προβλέπει την είσοδο στα δικαστήρια μετά από μία επιτυχή μακρόχρονη δικηγορία, θα ήταν ένα καλό σύστημα, διότι θα έδινε μία εμπειρία πολύτιμη στους δικαστές. Βέβαια δεν έχω αυταπάτες ότι κάτι τέτοιο θα γινόταν στην Ελλάδα.

Θα ήθελα εγώ περισσότερο να σταθώ, όχι στα ποσοτικά μετρήσιμα προβλήματα, αλλά σε μία ποιοτική αξιολόγηση της νομολογίας του Συμβουλίου Επικρατείας, που είναι αυτό που κυρίως γνωρίζω. Ένα χαρακτηριστικό που είναι όχι μόνο στο Συμβούλιο Επικρατείας αλλά νομίζω –και μάλιστα στο Συμβούλιο Επικρατείας δεν είναι τόσο πολύ– γενικά στη δικαιοσύνη, είναι αυτή η νομική κουλτούρα που υπάρχει, ο νομικός λόγος ο οποίος προέρχεται από τις Νομικές Σχολές. Η Σχολή Δικαστών δεν νομίζω ότι καταφέρνει να τον ανατρέψει, που είναι ένας νομικός φορμαλισμός, μία τυπολατρία, μία διαδικασιολογία. Είπα ότι στο Συμβούλιο Επικρατείας είναι σε μικρότερο βαθμό, παρόλα αυτά υπάρχει και εκεί. Το *symptom* της νομικής μεθοδολογίας είναι η ερμηνευτική των κειμένων και πολύ συχνά το βαθύτερο νόημα των κανόνων, των αρχών που εντάσσονται συστηματικά στον πολυεπίπεδο συνταγματισμό ή κατά την έκφραση του Ευάγγελου Βενιζέλου, στο επαυξημένο Σύνταγμα, που απαιτεί συνεχή αναπροσαρμογή οριζόντων και μία δημιουργική νομική φαντασία, είναι ένα στοιχείο που λείπει συχνά από τους δικαστές.

Αυτή η νοοτροπία έχει εκδηλωθεί νομίζω τα τελευταία χρόνια στη νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας με μία μορφή εθνικής εσωστρέφειας και εθνικής αναδίπλωσης. Ίσως βέβαια το θέμα να μην είναι μόνο του Συμβουλίου Επικρατείας, να είναι γενικότερο και να οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, στην κρίση την οικονομική, στη δημοσιονομική, μεταναστευτικά, υγειονομική και όλα αυτά, τα βλέπουμε, τα είδαμε όλα αυτά και στην απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας, στην υπόθεση Weiss, τα είδαμε στη νομολογία του γαλλικού Conseil d'État, στην υπόθεση French Data Network, όπου αρνήθηκαν να εφαρμόσουν ανοιχτά αποφάσεις του ΔΕΕ του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το ΣτΕ που κάποτε υπήρξε ο πρωτοπόρος του ανοίγματος στο δικαστικό διάλογο με τα ευρωπαϊκά δικαστήρια, το πιο ανοιχτό και κοσμοπολίτικο δικαστήριο της χώρας, κατά την περίοδο κυρίως 1990-2010, έχει περιορίσει πάρα πολύ τον αριθμό των προδικαστικών παραπομπών στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ακόμα και σε περιπτώσεις που συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 267 της Συνθήκης, όταν δεν βρισκόμαστε προ ενός *act clair* και βρισκόμαστε προ μιας ασαφούς ενωσιακής διάταξης. Παράδειγμα, η Τουρκία τρίτη ασφαλής χώρα, Συμβούλιο Επικρατείας 2348/2017, 13 μέλη του δικαστηρίου ψήφισαν υπέρ μιας εκδοχής της οδηγίας η οποία διέπει το θέμα, 12 ψήφισαν αντίθετα και εισηγήθηκαν να διατυπωθεί προδικαστικό ερώτημα.

Παρόλα αυτά δεν διατυπώθηκε προδικαστικό ερώτημα και η αίτηση απορρίφθηκε με βάση την πλειοψηφία του ενός επί των 25.

Άλλο παράδειγμα, η υπόθεση της αυτοδίκαιης έκπτωσης της Προέδρου της Επιτροπής Ανταγωνισμού 911/2021, με νόμο. Να θυμίσω το πραγματικό, με νόμο που καθιέρωσε εκ των υστέρων και εν μέσω θητεία, τα κωλύματα διορισμού, που δεν ίσχυαν κατά το χρόνο κατά το χρονικό σημείο του διορισμού της, εκρίθησαν ότι είναι σύμφωνα με το Σύνταγμα από την Ολομέλεια του δικαστηρίου, με τη σκέψη ότι το Σύνταγμα όταν ομιλεί στο άρθρο 101Α για θητεία, περιορίζεται μόνο στη θητεία των συνταγματικά κατοχυρωμένων ανεξαρτήτων αρχών. Εδώ είναι ένα κλασικό παράδειγμα της ερμηνευτικής που είπα προηγουμένως, η γραμματική ερμηνεία. Ενώ αντιθέτως, νομίζω ότι ήταν σαφές σε σχέση και με το ποιο είναι το περιεχόμενο του 101Α σε συνδυασμό κιάλας με την οδηγία η οποία ίσχυε και η οποία θα μπορούσε σε συνδυασμό να φωτίσει την ερμηνεία του Συντάγματος, ότι δεν νοείται ανεξάρτητη αρχή, είτε είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη, είτε όχι, χωρίς το στοιχείο της θητείας.

Περαιτέρω, εκείνο το οποίο έγινε –ενώ υπήρχε η οδηγία 1/2019, η οποία όριζε ότι στοιχείο της ανεξαρτησίας και της αμεροληψίας μίας ανεξάρτητης αρχής είναι τα όργανα διοίκησής της να επιλέγονται με θητεία, να διορίζονται επί τη βάσει προσόντων τα οποία προΐσχύουν του διορισμού τους και να μην παύονται κατά τη διάρκεια της θητείας τους, παρά μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν μπορούν να ασκήσουν πλέον τα καθήκοντά τους για επιγενόμενο λόγο. Το Συμβούλιο Επικρατείας δεν έστειλε καν προδικαστικό ερώτημα παρότι υπήρξαν πέντε δικαστές που είχαν άλλη άποψη και το ζήτησαν.

Υπάρχουν και πολλά άλλα παραδείγματα, δεν θα ήθελα να κουράσω τώρα σε αυτό το θέμα περισσότερο και να επεκταθώ στην Επιτροπή Αναστολών επί ασφαλιστικών μέτρων, στα δημόσια έργα και στις δημόσιες προμήθειες. Υπάρχουν πάρα πολλά παραδείγματα που το δικαστήριο και οι προσωρινοί σχηματισμοί, έκριναν αντίθετα με αποφάσεις του ΔΕΕ χωρίς να διατυπώσουν προδικαστικό ερώτημα, ερμήνευσαν και δίκαιο το οποίο δεν είχε προηγουμένως ερμηνευθεί.

Το ίδιο ισχύει και με το ΕΔΔΑ, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, παραδείγματος χάρι σε ό,τι αφορά τη νομολογία για την αρχή *ne bis in idem*. Ενώ είναι γνωστό ήδη από την απόφαση *Zolotukhin* κατά Ρωσίας, απόφαση του 2009, ότι η αρχή αυτή εμποδίζει την επιβολή δύο κυρώσεων για τα αυτά πραγματικά περιστατικά, με απόφαση της Επταμελούς του Δ' Τμήματος του 2017, κρίθηκε ότι δεν παραβιάζεται η αρχή αυτή από την υποβολή δύο διαφορετικών κυρώσεων από το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης και την ΑΔΑΕ, για τα αυτά ακριβώς περιστατικά, με την αιτιολογία ότι αυτές οι δύο κυρώσεις επεβλήθησαν για διαφορετικό προστατευόμενο έννομο αγαθό. Δεν θα επεκταθώ επίσης εδώ στην ταλαιπωρημένη ιστορία της αρχής αυτής, *ne bis in idem*, στα θέματα που αφορούν την επιβολή πολλαπλού τέλους λαθρεμπορίας και την ποινική δίωξη για το αδίκημα της λαθρεμπορίας.

Τέλος, πρέπει να προσθέσω στην ενότητα αυτή, τη συρρικνωτική σε ό,τι αφορά τις προϋποθέσεις για την επανάληψη της διαδικασίας ύστερα από «καταδικαστική» απόφαση του ΕΔΔΑ, δηλαδή τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 16.1 του νόμου 4446/2016, οι οποίες ετέθησαν με την απόφαση 2208/2020 της Ολομέλειας. Μπήκαν επτά προϋποθέσεις σε επίπεδο μείζονος για να δεχθεί το Συμβούλιο Επικρατείας ότι είναι δυνατόν να προχωρήσει στην επανάληψη της διαδικασίας. Οι πιο προβληματικές, κατά τη γνώμη μου, οι οποίες δείχνουν ότι το Συμβούλιο Επικρατείας μάλλον δεν θέλει να αναγνωρίσει μια υπέρτερη τυπική ισχύ στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, είναι ότι θα πρέπει να μη συντρέχουν λόγοι υπερέτερου εθνικού συμφέροντος, το οποίο το κρίνει ο εθνικός δικαστής, εν προκειμένω το Συμβούλιο Επικρατείας. Δηλαδή τίθεται η εφαρμογή της

απόφασης του Συμβουλίου Επικρατείας, υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα κριθεί ότι υπάρχει υπέρτερο εσωτερικό συμφέρον.

Περαιτέρω, κρίθηκε ότι θα πρέπει η απόφαση να μην είναι ασαφής, αυθαίρετη και ελλιπής. Εδώ θυμίζει πάρα πολύ νομίζω τη νομολογία του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας που έκρινε τα αντίστοιχα για την απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Χαρακτηριστικό αυτής της τάσης και μίας εθνικής εσωστρέφειας και εθνικής αναδίπλωσης, είναι οι αποφάσεις 460/2013 της Ολομέλειας για την ιθαγένεια, όπου έγινε μία ιδεολογική ανάγνωση του Συντάγματος και οι αποφάσεις για τα θρησκευτικά του 660/2018 και κάποιες αποφάσεις του 2019 για το μάθημα των θρησκευτικών. Αποφάσεις με τις οποίες επιχειρείται πάλι ιδεολογική και επιλεκτική ανάγνωση διατάξεων του Συντάγματος, μειώνεται η εγγυητική προστασία των διατάξεών του σε ό,τι δε αφορά την τελευταία αυτή περίπτωση, των θρησκευτικών, του άρθρου 13 και γίνεται μία νομολογιακή οπισθοδρόμηση.

Δεν είναι τυχαίο ότι το ΕΔΔΑ με την απόφαση Παπαγεωργίου κατά Ελλάδος, έκρινε το 2019, ότι για να εξαιρεθεί μαθητής από το μάθημα των Θρησκευτικών, είναι να δηλώσουν οι γονείς του ότι δεν είναι χριστιανοί ορθόδοξοι, βρίσκεται σε αντίθεση με την ΕΣΔΑ. Δηλαδή δημιουργείται μία κοινοτιστική αντίληψη των οπαδών των ενικότων ή των υποτιθέμενων ενικότων στην επικρατούσα θρησκεία.

Μία άλλη παθογένεια πολύ σημαντική της νομολογίας του Συμβουλίου Επικρατείας, είναι κατά την τελευταία δεκαετία η έλλειψη συντονισμού των σχηματισμών του, η έλλειψη σαφούς νομολογιακής στρατηγικής με μακροπρόθεσμη στόχευση και ο εμπειρισμός. Παραδείγματα, η απόφαση του ΕΔΔΑ-Σινέ Τσαγκαράκη στις 23-5-2019. Εδώ ήταν μία κακοφωνία μεταξύ Δ' και Ε' Τμήματος. Το θέμα που είχε τεθεί αφορούσε τη λειτουργία ενός πολυκινηματογράφου στο Ηράκλειο της Κρήτης και το μεν Δ' Τμήμα έκρινε ότι οι όροι των χρήσεων γης του οικείου πολεοδομικού σχεδίου εξετάζονται μόνο κατά την άδεια ιδρύσεως και κατά την άδεια εγκαταστάσεως της επιχείρησης, άρα όταν έχουν περάσει αυτά τα στάδια δεν μπορεί πλέον να ελεγχθεί. Αντίθετα το Ε' Τμήμα είχε κρίνει ότι και στη φάση της άδειας λειτουργίας κρίνονται η έλλειψη συμφωνίας με τους όρους χρήσης γης. Η υπόθεση πήγε στην Ολομέλεια, η Ολομέλεια συντάχθηκε με τη νομολογία του Ε' Τμήματος, γύρισε ακολούθως η υπόθεση στο Δ' Τμήμα, το οποίο στη μείζονα πρόταση του δικαστικού συλλογισμού του δέχτηκε μεν τη νομολογία της Ολομέλειας, όμως στην υπαγωγή έκρινε άλλα. Τελικώς έφθασαν στο σημείο οι διάδικοι να μην ξέρουν τι ισχύει. Ακόμα και το Συμβούλιο Συμμόρφωσης του νόμου 3068/2022 μπλέχτηκε και η υπόθεση έφθασε φυσικά στο Στρασβούργο, το οποίο έκρινε ότι όλη αυτή η αδυναμία της Ολομέλειας να φτιάξει μία ενιαία γραμμή, μία ενιαία νομολογία, συνιστά παραβίαση της δίκαιης δίκης και επίσης δημιουργεί ανασφάλεια δικαίου.

Θα μπορούσε να αναφέρει κανείς σε αυτές όλες τις μεταπτώσεις της νομολογίας σε πολύ σοβαρά θέματα. Να θυμίσω εδώ την πάγια νομολογία για τη νομιμοποίηση των αυθαιρέτων, πέντε αποφάσεις είχαν βγει από το 2000 στο Συμβούλιο Επικρατείας. Το 2013 και πάντα κρινόταν στο παρελθόν ότι η νομιμοποίηση των αυθαιρέτων κωλύεται όχι μόνο από το άρθρο 24 του Συντάγματος, αλλά από την αρχή του κράτους δικαίου. Έγινε μία πρώτη έκπτωση με μία νομολογία του 2013 όπου αφαιρέθηκε το στοιχείο του κράτους δικαίου και έμεινε το άρθρο 24. Ενάμιση χρόνο μετά άλλαξε ο νόμος και ήρθε το Συμβούλιο Επικρατείας με την 1858/2015 και έκρινε, με ένα αιτιολογικό ότι ούτως ή άλλως υπάρχει ένα τεράστιο κοινωνικό πρόβλημα από τις κατεδαφίσεις των αυθαιρέτων οι οποίες δεν μπορούσαν να γίνουν –και αυτό φυσικά ήταν ευθύνη, όχι του Συμβουλίου, ήταν ευθύνη της διοίκησης που δεν το έκανε– ότι αυτό το κοινωνικό πρόβλημα δεν μπορεί να λυθεί με τις κατεδαφίσεις και ότι υπάρχει δημοσιονομικό όφελος από το Πράσινο Ταμείο και ανέτρεψε αυτή τη

νομολογία δεχόμενο ότι κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις η νομιμοποίηση που έγινε με το νόμο εκείνο δεν έχει πρόβλημα με το Σύνταγμα.

Θα πρέπει επίσης εδώ να αναφέρω μία νομολογία η οποία κατά τη γνώμη μου είναι ακατανόητη και είναι η νομολογία με την οποία εφαρμόστηκε το άρθρο 12 του νόμου 3900/2010. Αυτός ο νόμος ήταν εισήγηση του δικαστηρίου και έγινε για να αποσυμφορήσει τα πινάκια και να περάσει φίλτρα στην έφεση και στην αναίρεση. Ήδη υπήρχε μία παθογένεια σε αυτό το νόμο ότι δεν επιτρέπει αλλαγή νομολογίας. Ουσιαστικά δεν επιτρέπει επίκληση λόγου αναιρέσεως για αλλαγή της νομολογίας, μόνο εάν υπάρχει αντίθεση της αναιρεσιβαλλομένης ή της εκκαλουμένης με νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας, επιτρέπεται να γίνει παραδεκτή η έφεση και η αναίρεση.

Το Συμβούλιο Επικρατείας με το σχηματισμό κυρίως του ΣΤ' Τμήματος, συρρίκνωσε σε σημείο εξαφανίσεως και την έφεση και την αναίρεση, κρίνοντας ότι η αντίθεση κρίνεται μόνο από τη μείζονα και ανεξάρτητα τι έχει πει η υπαγωγή. Όταν όλοι ξέρουμε ότι σε μία δικαστική απόφαση, το κριθέν ζήτημα είναι και η μείζον και η υπαγωγή. Είπαμε να ελαφρύνουμε τα πινάκια αλλά όχι με αυτό τον τρόπο.

Θα είχα και πολλά άλλα παραδείγματα να πω, αλλά επειδή ο χρόνος περνά, δεν θέλω να επεκταθώ πιο πολύ, θα ήθελα απλώς να επισημάνω κατά τη γνώμη μου τις αιτίες και κάποιες πρόχειρες σκέψεις. Υπάρχουν, όπως είπα, ελλείμματα στη νομική παιδεία και αυτά είναι και από τις Νομικές Σχολές, είναι και στη Σχολή Δικαστών. Θυμάμαι όταν ήταν Διευθυντής ο κ. Πικραμένος, είχα αναλάβει το θέμα «Συνταγματικό Δίκαιο και ΕΣΔΑ». Μου είχαν δοθεί πέντε ημέρες, από έξι ώρες η κάθε ημέρα, για όλο το γνωστικό αντικείμενο, Σύνταγμα-ΕΣΔΑ. Η φιλοδοξία μου τότε ήταν να δώσω στους σπουδαστές, κατά κάποιο τρόπο να τους εισαγάγω στις θεματικές για να κάνουμε συγκρίσεις, τι έχουν κρίνει τα διάφορα ευρωπαϊκά δικαστήρια σε παρόμοια θέματα, το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας, το Αμερικανικό, το Supreme Court κ.λπ. Οι σπουδαστές –αισθανόμουν τη δυσφορία τους– και όταν τους ρώτησα μου είπαν, κύριε Πρόεδρε, ωραία είναι όλα αυτά που μας λέτε, αλλά εμείς εδώ όταν θα βγούμε θα πρέπει να κάνουμε υποθέσεις κοινωνικής ασφάλισης, φορολογικά και όλα αυτά τα πράγματα που μας λέτε δεν θα μας χρειαστούν ποτέ.

Αποτέλεσμα, βγαίνουν δικαστές οι οποίοι δεν θα μπορέσουν να αναπληρώσουν κατά τη γνώμη μου ποτέ αυτό το έλλειμμα, εκτός εάν το μάθουν σιγά-σιγά, εάν έχουν τη φιλοτιμία οι ίδιοι, μέσα από τη συμμετοχή τους στα δικαστικά τους καθήκοντα. Ο δικαστής ο σύγχρονος έχει τρία καπέλα, έχει το Εθνικό Δίκαιο, έχει το Ευρωπαϊκό Δίκαιο, έχει και την ΕΣΔΑ και εάν δεν μπορεί να εμβαθύνει σε αυτά, εάν δεν έχει ευρύτερες γνώσεις και ευρύτερη παιδεία –και όχι μόνο σε αυτά αλλά και σε άλλα– μπορεί να γίνει καλός γραφειοκράτης, αλλά δεν ξέρω στις δύσκολες υποθέσεις με τις δύσκολες σταθμίσεις εάν θα μπορούσε να ανταποκριθεί.

Για εμένα είναι βέβαιο ότι χρειάζεται αξιολόγηση. Είναι βέβαιο και μάλιστα στο βαθμό του συμβούλου. Δεν πιστεύω ότι θα διόρθωνε τις καθυστερήσεις αυτό, δεν νομίζω ότι αυτό θα αρκούσε. Εν πάση περιπτώσει, η αίσθηση ότι δεν κρίνεσαι ποτέ και ότι είσαι μεταξύ των ομοτέχνων σου και θα πέσεις στα μαλακά κατά κανόνα, δεν βοηθά, νομίζω, στο να πειστεί κάποιος να επιταχύνει την απόδοσή του. Χρειάζονται σίγουρα σεμινάρια, πιστεύω σε όλα τα χρονικά σημεία και υποχρεωτικά, σε όλη την καριέρα. Δεν μπορεί ένας δικαστής με τον «εξοπλισμό» που έχει ως απόφοιτος της Σχολής να διατρέξει μια σταδιοδρομία πολλών δεκαετιών. Εγώ όταν μπήκα στο Συμβούλιο Επικρατείας δεν ήμασταν καν στην Ευρώπη. Φυσικά τώρα αυτά δεν είναι έτσι πια, αλλά εξελίσσονται τόσο πολύ αυτά τα πράγματα που είναι αδύνατο πλέον να είναι ένας δικαστής με αυτά που έχει μάθει μόνο από τη Νομική. Υπάρχουν επίσης ελλείψεις στον τρόπο λειτουργίας της Ολομέλειας, μία Ολομέλεια δυσκίνητη και πολύ

μεγάλη, της οποίας οι αποφάσεις κινούνται με βάση μία τυχαιότητα, ποιοι μετέχουν, ποιος είναι ο Πρόεδρος.

Τα τμήματα συχνά για να μη χαλάσει η νομολογία τους δεν στέλνουν παραπομπές στην Ολομέλεια. Ένας Πρόεδρος ο οποίος αλλάζει, κατά τη γνώμη μου πάρα πολύ συχνά, δεν έχει τη δυνατότητα να υλοποιήσει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα διοίκησης και να συντονίζει αποτελεσματικά τα επιμέρους τμήματα. Για εμένα και η τετραετία ακόμα είναι λίγη. Εδώ δεν θέλω να κάνω κομπλιμέντο στο Χρίστο Γεραρή, αλλά ήταν κατά τη γνώμη μου –επειδή έχω περάσει από πολλούς Προέδρους– ο μόνος Πρόεδρος ο οποίος είχε συνδυάσει τη διοίκηση με σφικτό τρόπο και ταυτόχρονα μία «δημοκρατικότητα». Νομίζω ότι ο Πρόεδρος δεν πρέπει να «παραείναι» *primus inter pares* στο ΣτΕ και δεν μπορεί παρά να είναι έτσι όταν κάθεται ένα χρόνο, σε κάποιες περιπτώσεις και λίγους μήνες.

Δεν θα συνεχίσω, επέμεινα στα αρνητικά, όχι διότι το ΣτΕ δεν είναι ένα δικαστήριο που έχει μία τεράστια ακτινοβολία, την είχε και την έχει, και έχει μεγάλο κεφάλαιο, ούτε διότι έχει μόνο αυτά που ανέφερα, έχει φυσικά και πάρα πολλά θετικά και ελπίζω οι πρώην συνάδελφοί μου να μην εκλάβουν αυτά που είπα ως μία πσιώπλατη μαχαιριά ή ως αχαριστία. Πιστεύω ότι στους θεσμούς, σε μία δημοκρατία, καλό κάνει η καλόπιστη και τεκμηριωμένη κριτική και όχι οι στρογγυλεμένες και άνευρες παρουσιάσεις και τα εγκώμια που συνηθίζονται, τα οποία μόνο σε εφησυχασμό μπορεί να οδηγήσουν.

Το χρέος αυτό είναι νομίζω μεγαλύτερο σήμερα, σε μία εποχή τέτοιας έκπτωσης αξιών, κρίσης αξιών, όταν η ίδια η δημοκρατία απειλείται –και αυτό δεν είναι πια σχήμα λόγου– στις κοιτίδες της και στη δικαιοκρατική της τουλάχιστον διάσταση ίσως όμως και όχι μόνο, ίσως να είναι και το πρόβλημα βαθύτερο. Υπό αυτή την έννοια πιστεύω ότι το Συμβούλιο έχει πολύ μέλλον, έχει πολλές δυνατότητες αλλά υπάρχουν κάποιες από αυτές τις αδυναμίες που επεσήμανα. Ευχαριστώ πολύ.

Αικ. Ηλιάδου: Εμείς ευχαριστούμε, κ. Πρόεδρε, για την τόσο εμπειριστατωμένη και αναλυτική παρουσίαση των θεμάτων. Θα δώσω τώρα το λόγο στον καθηγητή, κ. Δελλή, να μας πει ποιος πρέπει να είναι ο ρόλος της διοικητικής δικαιοσύνης σήμερα. Ευχαριστώ.

Γ. Δελλής: Εγώ ευχαριστώ, αγαπητή Κατερίνα, και εννοείται ευχαριστώ τον Κύκλο Ιδεών και τον Βαγγέλη Βενιζέλο. Καταρχάς, ο τίτλος και μόνο είναι πολύ «βενιζελικός». Η «μεταρρύθμιση μιας εξουσίας και η αφύπνιση μιας ιδέας» εμένα προσωπικά με αγγίζει. Δεν είναι τυχαίο πως όταν μιλάμε τα τελευταία 15 χρόνια για τη δικαιοσύνη, η έννοια του ύπνου υπάρχει πάρα πολύ. Έχω γράψει ένα βιβλίο για την Ωραία Κοιμωμένη, για τη διοικητική δικαιοσύνη, πριν από καιρό.

Θα προσπαθήσω να απαντήσω στο ερώτημα που θέτει ο πέμπτος κύκλος. Γιατί έχουν περιορισμένη απόδοση οι συνεχείς νομοθετικές παρεμβάσεις; Υπάρχει άλλη προσέγγιση για να επιτευχθεί ο συνδυασμός αυτός; Το *optimum* θα λέγαμε. Θα μιλήσω ίσως και γονιδιακά λόγω σχέσης με τη διοικητική δικαιοσύνη, αφού είμαι γιος δικαστή και εγγονός εισαγγελέα. Στο τσακ -η ζωή ξέρετε έχει και ένα κομμάτι τυχαιότητας- δεν βρέθηκα στο Συμβούλιο Επικρατείας, αλλά υπηρετώ τη Δικαιοσύνη από άλλη πλευρά.

Τι είναι η Δικαιοσύνη; Είναι ένα σύστημα, αφήστε την αξία, την ιδέα, φυσικά όλα αυτά ισχύουν. Είναι ένα σύστημα και ως τέτοιο πρέπει να τη δούμε. Θυμάμαι λίγο τη νομολογία του Ε' Τμήματος του Συμβουλίου Επικρατείας, όπου ο Μιχαήλ Δεκλερής ανφερόταν στη θεωρία των συστημάτων. Μήπως η έννοια της φέρουσας ικανότητας που μονοπωλεί τώρα τη νομολογία -και σωστά- δεν είναι μία εφαρμογή θεωρίας συστημάτων; Και η δικαιοσύνη έχει φέρουσα ικανότητα και όταν τη βιάζουμε,

δημιουργούνται παθολογίες. Οι παθολογίες αυτές δεν εξαντλούνται στις καθυστερήσεις. Χάρηκα ιδιαίτερα όταν και άλλοι ομιλητές είπαν ότι πρέπει να πάμε και πέρα από το ζήτημα της ταχύτητας της δικαιοσύνης.

Ας κρατήσουμε από την ταχύτητα μόνο το εξής: έπρεπε να έρθει το Δικαστήριο του Στρασβούργου πριν από 10-12 χρόνια να μας πει ότι συστημικά αποτύχαμε; Δεν υπάρχουν στην Ελλάδα σοβαροί νομικοί, υπηρέτες της Θέμιδας για να πουν το αυτονόητο; Κανένας δεν το είχε πει. Ήταν το κρυμμένο μυστικό μεταξύ μας. Η εξήγηση αυτής της συνωμοσίας της σιωπής βρίσκεται σε ένα χαρακτηριστικό της Δικαιοσύνης, το οποίο και δημιουργεί εγγενείς αναποτελεσματικότητες. Η Δικαιοσύνη είναι, με βάση και το Σύνταγμά μας, ένα κλειστό σύστημα. Έχοντας βιώσει εποχές εξαιρετικών δικαστηρίων και θεσμικών εκτροπών, ο συντακτικός νομοθέτης επέλεξε να οργανώσει τη Δικαιοσύνη ως κλειστό κύκλωμα, με ισόβιους δικαστές, κατά το λεγόμενο «μοναστικό μοντέλο».

Τα κλειστά συστήματα έχουν ένα μεγάλο καλό, είναι καλύτερα προστατευμένα από τους εξωτερικούς εκθροούς. Ωστόσο, έχουν ένα εγγενές αντικειμενικό κακό. Εμφανίζουν μεγάλη αδράνεια, μικρή επικοινωνία με τον έξω κόσμο και αδυναμία θεραπείας και εξέλιξης. Αυτό είναι δεδομένο, αυτή η αδράνεια που λέω δεν έχει αξιολογική κρίση μέσα της, είναι ένα αντικειμενικό χαρακτηριστικό κάθε κλειστού μοντέλου. Τούτο εξηγεί πολλά στο ερώτημα γιατί έχουν περιορισμένη απόδοση οι νομοθετικές παρεμβάσεις πουέρχονται από έξω.

Αυτή είναι και η βασική μου θέση. Η μόνη ελπίδα να αλλάξει η δικαιοσύνη είναι οι μεταρρυθμίσεις να επιχειρηθούν με τη συνέργεια ή και με την πρωτοβουλία των ίδιων των δικαστών. Μόνο η πρωτοβουλία των δικαστών θα αλλάξει πράγματα. Αντιστρόφως, εάν κάποιος πει μήπως οι ίδιοι οι δικαστές δεν θέλουν να αλλάξουν γιατί είναι βολεμένοι στα κακώς κείμενα, φοβάμαι πως αυτό θα ήταν μία, όχι αναγκαστικά, άδικη κριτική.

Σε ό,τι αφορά τη διοικητική δικαιοσύνη επιτρέψτε μου να πω ότι χωρίζεται ιστορικά σε δύο περιόδους. Η πρώτη περίοδος, τα θηρία των βουνών κατά Μπρεχτ, είναι από το '30 έως το '85. Σε αυτή τη σκληρή εποχή, συνταγματικές εκτροπές, εθνοκεντρισμός, τα θυμάστε όλα και όμως αυτό το υποανάπτυκτο κράτος και αυτή η υποανάπτυκτη κοινωνία έχουν περίπου τη δικαιοσύνη και τους θαρραλέους δικαστές που τους αρμόζουν. Δεν είναι καλύτερη η δικαιοσύνη του '30-'85 από τη δικαιοσύνη του '85 μέχρι σήμερα, ποιοτικά είναι χειρότερη σε γνώσεις κλπ. Όμως, η δικαιοσύνη της δεύτερης περιόδου, εκείνης των κοριών της κοιλάδας από το '85 μέχρι σήμερα, αντικειμενικά εμφανίζει μία συνεχώς αυξανόμενη δυσαρμονία με το αντικείμενό της. Με άλλα λόγια, η σχέση της με την κοινωνία, την οικονομία και την τεχνολογία διαρκώς χειροτερεύει.

Αυτή η δυσαρμονία που αυξάνεται ανά πενταετία ή δεκαετία, είναι η εξήγηση πολλών παθολογιών. Σκεφτείτε όλοι το εξής. Από την εποχή του Ρακτιβάν, του Σηπλιωτόπουλου και του Στασινόπουλου έχουν αλλάξει ριζικά τα οργανωτικά δεδομένα της δικαιοσύνης. Και όμως η δύναμη της αδράνειας μας έχει οδηγήσει να έχουμε περίπου τους ίδιους θεσμούς αξιολόγησης, τους ίδιους θεσμούς εξέλιξης, τις ίδιες βαθμίδες, την ίδια προσέγγιση ότι ο κ. Τσαρούχας –ένας εξαιρετικός δικαστής– δεν έχει αποφασιστική ψήφο ακόμα (γιατί είναι Πάρεδρος και όχι Σύμβουλος Επικρατείας). Δεν αρκεί να το συζητάμε στο καφενείο του Συμβουλίου Επικρατείας και να το κοιτάμε. Αυτή η δυσαρμονία μεταξύ των οργανωτικών δεδομένων της Δικαιοσύνης και των σύγχρονων προκλήσεων που συναντά είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα. Αυτή είναι η βασική μου θέση. Η Δικαιοσύνη κινδυνεύει από μία τραγική αδράνεια. Εάν δεν αλλάξει η ίδια, η φέρουσα ικανότητά της και άρα η βιωσιμότητά της κινδυνεύουν. Το λέτε και είστε θαρραλέοι, ειδικά, έχω τον κ. Μενουδάκο μπροστά μου, τον

κ. Πικραμένο, έχετε το θάρρος να τα λέτε αυτά τα πράγματα και πρέπει να συνεχίσετε και εσείς να τα λέτε.

Για τη δικονομία θα μιλήσω ενάμιση λεπτό, γιατί δεν είναι εκεί το πρόβλημα. Θα πω σε αυτό το ενάμιση λεπτό που ενοχλούν τους πάντες: από το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, τον κ. Βερβεσό και από τους δικηγόρους έως τους ίδιους τους δικαστές. Καταρχάς, –θα συμφωνήσω με τον κ. Δανιά, αλλάξαμε κάτι e-mails μεταξύ μας– χρειάζεται ώσμωση κανόνων μεταξύ διαφορών ουσίας και ακυρωτικών διαφορών, όχι πια μανιχαϊσμός μεταξύ διαφορών ουσίας και ακυρωτικών διαφορών. Αυτό είναι όντως ένα ζήτημα που δείχνει πόσο οπισθοδρομικοί είμαστε. Μπορούμε να το κάνουμε, αλλά δεν είναι εκεί το ζουμί. Το ζουμί είναι να φτιάξουμε μία εμπροσθοβαρή δικονομία. Η δικονομία μας έχει ως εξής. Κάποια στιγμή θα γίνει η πρώτη συζήτηση, δεν ξέρουμε πότε, μπορεί να είναι σε 150 χρόνια και από εκεί μετράμε προς τα πίσω: δικάσιμος μείον 6, για την παρεμβάση, μείον 15 για πρόσθετους λόγους, μείον 30, 40, να έρθει ο φάκελος της διοίκησης. Αυτό δεν πηγαίνει πουθενά, για αυτό και θα φάω ξύλο από τους δικηγόρους, γιατί και οι δικηγόροι βολεύονται σε αυτό το πράγμα. Παίρνεις κάποια χρήματα για να καταθέσεις ένα δικόγραφο, περνούν δύο-τρία χρονάκια, θα πάρεις και κάποια άλλα χρήματα για να δικάσεις την υπόθεση.

Σκοπός είναι να μετρούσαμε ανάποδα, ξεκινά η εκκρεμοδικία με τοιςαγωγικό δικόγραφο, 90 ημέρες το κράτος, 30 ημέρες για πρόσθετους λόγους ή οτιδήποτε συμπληρώσει ο επιτιθέμενος, 30 ή 60 ημέρες ο αμυνόμενος, σε έξι μήνες έχει τελειώσει η προδικασία, έχει ωριμάσει η υπόθεση, σε ένα χρόνο έχει δικάσει. Μπορεί να γίνει, γιατί γίνεται στο Λουξεμβούργο και δεν γίνεται στην Ελλάδα αυτό το πράγμα;

Να πω και κάτι άλλο –και αυτό με πηγαίνει στην τελευταία μου παρατήρηση– προσαρμογή της δικονομίας στο θαυμαστό καινούριο κόσμο της τεχνολογίας. Πολύ εύστοχα ο Νίκος Σεκέρογλου που ήταν στο Υπουργείο Δικαιοσύνης και είναι ο δικαστής του Συμβουλίου Επικρατείας, μου είπε το εξής: «τελικά χρησιμοποιούμε την ψηφιακή τεχνολογία για να την προσαρμόσουμε στις στρεβλώσεις ενός παλιού μοντέλου, δηλαδή άντε για την ψηφιοποίηση κάποιων αρχείων ή δικογράφων». Το ότι η τεχνολογία θα μπορούσε να μας αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε ενδεχομένως την ίδια τη δίκη. Δεν μας έχει περάσει ακόμη από το μυαλό να σκεφτούμε πώς θα αλλάξουμε το παράδειγμά μας.

Αυτά για τα δικονομικά, αλλά είδατε ότι από τα δικονομικά μπήκαμε πολύ γρήγορα στα οργανωτικά. Εκεί χρειαζόμαστε πραγματικά αλλαγές. Να συνειδητοποιήσουμε, όπως είπα, ότι μιλάμε πλέον για μία δικτυακή δικαιοσύνη 30 πρωτοδικείων, 9 εφετείων, 1.300 δικαστών, 3.000 ανθρώπων με τους δικαστικούς υπαλλήλους. Εκεί πια θέλουμε, ναι, καλύτερη χωροταξία. Σίγουρα τη θέλουμε την καλύτερη χωροταξία, όχι μόνο γιατί αυτό θα αλλάξει πραγματικά τα δεδομένα αλλά έχει και μία συμβολική αξία. Όπως έχει σημασία και για τα πανεπιστήμια μία καλύτερη χωροταξία για να τελειώσουμε αυτή την ιστορία των τοπικών μικροσυμφερόντων, χρειαζόμαστε μία καλύτερη χωροταξία για τα δικαστήρια. Χρειαζόμαστε και κάτι άλλο, όχι κατά το δοκούν αύξηση των δικαστικών λειτουργιών. Αυτή η καραμέλα των τελευταίων 15 ετών, ότι δεν είχαμε αρκετούς δικαστές. Νομίζετε ότι μπορούμε να παράγουμε 50, 60, 70 άρτιους νέους δικαστές κάθε χρόνο; Φρονώ πως όχι. Είναι ένας σπάνιος σπόρος η δικαιοσύνη με περιορισμένη φέρουσα ικανότητα. Δεν βγάζουν οι νομικές σχολές της χώρας για τη διοικητική δικαιοσύνη 60, 70 άτομα κάθε χρόνο, ποιοτικά. Θέλει λιγότερους αλλά εξαιρετικούς και μαζί τους κάτι άλλο, ένα θεσμό που κακοποιήθηκε, εκείνο των βοηθών της δικαιοσύνης. Πολύ έξυπνος θεσμός ώστε να έχουμε πραγματικά κάποιους που θα ήταν κάτι διαφορετικό από τους δικαστικούς υπαλλήλους, τελικά τι τους κάναμε; Τους δημοσιοϋπαλληλοποιήσαμε. Είναι ο νόμος ο καινούριος, ο φετινός. Αντί να πάρουμε ως βοηθούς δικαστών απόφοιτους νομικών σχολών οι

οποίοι θα είχαν μία θητεία εξαετή για παράδειγμα, μη ανανεούμενη ώστε να υπάρχει και μία τροφοδοσία ώστε αργότερα να γίνουν και δικαστές κάποιοι από αυτούς, θα φτιάξουμε ένα καινούριο δημοσιοϋπαλληλικό σώμα βοηθών της δικαιοσύνης. Χάθουμε την ευκαιρία.

Θυμάμαι μία πολύ ωραία συζήτηση που έγινε πριν από λίγους μήνες με τον κ. Πικραμένο και το κ. Μενουδάκο, που είναι σήμερα μαζί μας. Αναρωτηθήκαμε κατά πόσον οι δικαστές –εγώ δεν τολμώ να το πω, δεν είμαι– καμιά φορά μετατρέπονται χωρίς να το καταλάβουν σε δημοσίους υπαλλήλους. Είναι ένα υπαρξιακό ερώτημα που πρέπει να θέσουν οι δικαστές. Για αυτό και χρειαζόμαστε μεγαλύτερη αξιολόγηση, χρειαζόμαστε λογοδοσία, χρειαζόμαστε κινητικότητα. Ο κ. Βενιζέλος έχει κάνει τα πάντα, μόνο δικαστής δεν ξέρω εάν έχετε γίνει.

Ευ. Βενιζέλος: Είμαι, την περίοδο αυτή συμμετέχω στο Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 88 παρ. 2.

Γ. Δελλής: Αυτή η κινητικότητα είναι το δικό μας προσόν, εμάς των καθηγητών που δεν μπήκαμε στη δικαιοσύνη. Όταν εσείς, κ. Βενιζέλο, αλλάξατε το Σύνταγμα και είπατε, για λόγους που ήταν εξηγήσιμοι την εποχή εκείνη, να μην αναλαμβάνουν οι δικαστές εξωδικαστικά καθήκοντα, είχε ένα καλό, είχε και ένα κακό, ότι ενίσχυσε τον ερμητικά κλειστό χαρακτήρα του συστήματος. Η επιμόρφωση επίσης είναι πάρα πολύ σημαντική, αφού ζούμε σε εποχή εξειδίκευσης. Το βλέπετε στα τμήματα διακοπών, πόσες φορές όταν κάποιος βγαίνει από το comfort zone των υποθέσεων που γνωρίζει, πόσο δύσκολες είναι οι υποθέσεις σε άλλα αντικείμενα.

Να πω δύο άλλα; Μείωση του οικονομικού αναλαβητισμού των δικαστών. Οι δικαστές χρειάζονται οικονομικές γνώσεις. Ακόμα δεν το έχουμε προσθέσει στη Σχολή Δικαστών παρά τα όσα ακούγονται κατά καιρούς, όχι για να επιλύονται μόνο οι αγωγές ή μόνο για την ερμηνεία ζητημάτων οικονομικής ρύθμισης. Το να βάλει κανείς τη λογική της αποτελεσματικότητας στο DNA του, θα τον κάνει να γίνει καλύτερος.

Τέλος, εγείρονται και ζητήματα διαχείρισης, management της δικαιοσύνης. Για εμένα κρισιμότερο, το έχω ακούσει από όλους εσάς τους σεβαστούς ανώτερους δικαστές, η κομβική θέση είναι η θέση του Προέδρου Πρωτοδικών και δευτερευόντως η θέση του προεδρεύοντος δικαστικού σχηματισμού. Εκεί χρειαζόμαστε οργανωτικά καθήκοντα, δεν χρειαζόμαστε νομική γνώση τόσο, όσο οργανωτικά καθήκοντα. Πότε ασχολήθηκε το σύστημα ώστε να αξιολογήσει οργανωτικά καθήκοντα για να ορίσει τους προέδρους εκεί; Μήπως θα έπρεπε να ήταν τρεις οι βαθμοί της δικαιοσύνης ή δύο; Πρωτοδικής, εφέτης και από τους εφέτες να βάζαμε προέδρους πρωτοδικών, εκείνους που είναι καλύτεροι οργανωτικά. Μεταξύ μας, με πιέζουν στον τομέα μου, κ. Πρόεδρε, να γίνω διευθυντής τομέα. Δεν θα είμαι καλός, σας το λέω, δεν έχω οργανωτικές ικανότητες. Δεν σημαίνει ότι ένας καλός δικαστής θα είναι και καλός οργανωτής τμημάτων ή δικαστηρίων, ή έστω πρέπει να τον κάνουμε εάν θέλουμε να τον βάλουμε σε αυτό το πράγμα.

Είμαι απαισιόδοξος. Τελειώνω με μία απαισιόδοξία, διότι έχω δει έναν αρνητισμό σε όλα όσα σας, συχνά από συνδικαλιστές της δικαιοσύνης. Είδα την αντίδραση στον Κώδικα Δεοντολογίας, είδα την αντίδραση στα περί χωροταξίας του κ. Πικραμένου, είδα τη δυσανεξία στη λέξη λογοδοσία. Είχαμε βάλει, ήμουν στην νομοπαρασκευαστική για τη Σχολή Δικαστών, μία αξιολόγηση-κατάταξη των αποφοίτων της ΕΣΔΙ, ούτε αυτό πέρασε. Μα οι ομότεχνοί μας θα εξετάζουν τους μελλοντικούς συναδέλφους, αναρωτήθηκαν αρκετοί δικαστικοί λειτουργοί. Αυτό λέγεται δυσανεξία στην αυτοαξιολόγηση, στην αξιολόγηση και στη λογοδοσία. Με αυτά τα πράγματα εγώ είμαι απαισιόδοξος γιατί πιστεύω ότι η σύγχρονη οργάνωση της δικαιοσύνης είναι ασύμβατη με τη δυναμική των εξελίξεων. Δεν έχουμε κακούς δικαστές, είναι

αντικειμενικό το ζήτημα. Η Δικαιοσύνη πρέπει από μόνη της να αλλάξει, να αποφύγει αυτή την τραγική ακινησία. Δεν θα αλλάξει εάν δεν το θελήσουν οι ίδιοι οι δικαστές. Ευχαριστώ πολύ.

Αικ. Ηλιάδου: Ευχαριστούμε πάρα πολύ τον κ. Δελλή για αυτή την εξαιρετική παρουσίαση. Θα δώσω τώρα το λόγο στον κ. Παναγιώτη Δανιά, τον Πρόεδρο της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών, να μας μιλήσει για τη δική του οπτική. Ευχαριστούμε.

Π. Δανιάς: Καταρχάς να ξεκινήσω να ευχαριστήσω και εγώ τον καθηγητή μας, έστω και εάν δεν υπήρξα στο ΑΠΘ φοιτητής, σας θεωρώ και εσάς καθηγητή μου, γιατί έχω διαβάσει τα βιβλία σας εδώ και πολλά χρόνια, τον κ. Βενιζέλο για την ευκαιρία που μας έδωσε να είμαστε εδώ. Να σας πω ότι αισθάνομαι και λίγο περίεργα που βλέπω από κάτω στο ακροατήριο τους δύο επιτίμους Προέδρους του Συμβουλίου Επικρατείας, τον κ. Γεραρή και τον κ. Μενουδάκο, που τους είχα και στη Σχολή Δικαστών καθηγητές και είναι η πρώτη φορά που είμαι εγώ επάνω από το πάνελ και είναι αυτοί από κάτω. Ελπίζω βέβαια να έχουν την ευκαιρία να μιλήσουν στην εκδήλωση και να πάμε πάλι στη σειρά που είχα συνηθίσει τόσα χρόνια.

Να ξεκινήσω και να πω ότι επειδή παρακολούθησα με ενδιαφέρον και τη χθεσινή πρώτη ημέρα που δεν ήμουν ομιλητής του συνεδρίου, είναι αλήθεια ότι δεν το περίμενα αλλά δόθηκε η ευκαιρία να γίνει ένας ειλικρινής διάλογος και να ειπωθούν αλήθειες, όπως τουλάχιστον τις εννοεί ως αλήθειες ο καθένας που τις είπε. Έτσι λοιπόν θα μιλήσω και εγώ, με θάρρος όχι με θράσος και θα προσπαθήσω να αποδώσω τις απόψεις των συναδέλφων μου, γιατί ανεξαρτήτως προσωπικά τι πιστεύω, εφόσον είμαι ο Πρόεδρος της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών, πρέπει να εκφράσω την πλειοψηφία των συναδέλφων μου αν όχι τη παμπηφία, η οποία νομίζω ότι είναι σύμφωνη και με τη πλειοψηφία των υπολοίπων δικαστικών λειτουργιών.

Καταρχάς είναι εσφαλμένο αυτό που ειπώθηκε και ακούστηκε και σήμερα ακόμα, ότι οι δικαστές είναι αντίθετοι με τον έλεγχό τους και την αξιολόγησή τους. Πότε ήμασταν εμείς αντίθετοι; Εγώ μπήκα το 1997 από την πρώτη σειρά της Σχολής Δικαστών και είμαι ήδη 25 χρόνια. Αυτά τα 25 χρόνια έχουν περάσει από τα δικαστήρια μου, σύμβουλοι και σύμβουλοι επικρατείας και τώρα δόξα τω Θεώ γλίτωσα και τους προέδρους εφετών, που όλοι αυτοί έγραφαν από μία έκθεση έχοντας δει ενδελεχώς αποφάσεις που είχα βγάλει, εκ του ασφαλούς, γιατί εγώ ως δικαστής είχα την υποχρέωση να λύσω μία συγκεκριμένη διαφορά με συγκεκριμένους διαδίκους και αυτοί διάβαζαν ένα κείμενο, υπό την άνεση του ελέγχου που είχαν το κείμενο, κάνοντας παρατηρήσεις λεπτολογικές, υφολογικές, ακόμα και ουσίας πολλές φορές –πέρα που ο νόμος λέει ότι δεν υπεισέρχονται στην ουσία, ξέρετε στη πράξη αυτά δεν τηρούνται πάντοτε– και εγώ ήμουν υποχρεωμένος αυτά να τα δέχομαι. Κάποια στιγμή που αδικήθηκα άσκησα και το μέσο που ο νόμος δίνει, γιατί δεν μπορεί να περιμένουν από τους δικαστές να μην έχουν δικαιώματα όταν καλούνται να υπερασπίσουν το δικαίωμα των άλλων και δικαιώθηκα. Για αυτό και τώρα λέω και στους νέους συναδέλφους, όταν έχετε μία κακή έκθεση πάντα θα την προσβάλετε, απλώς να έχετε επιχειρήματα, γιατί εάν απορριφθεί, τίθεται και απορριπτική απόφαση στο φάκελο και άρα λένε ότι είσαι και προπετής και δεν δέχεσαι τις παρατηρήσεις και από πάνω δυσανασχετείς.

Αλλά το πρόβλημα μου εμένα είναι άλλο. Δεν πήγαμε ποτέ ως Ένωση εμείς να εμποδίσουμε τους ανωτάτους δικαστές στο Συμβούλιο Επικρατείας που κάνουν αξιολόγηση να την κάνουν. Ούτε ποτέ εμείς εισχωρήσαμε δίκην άλλων συνδικαλιστών σε γραφείο που γίνεται επιθεώρηση να επιβάλλουμε όρους, ούτε ποτέ εμποδίσαμε κάποιον επιθεωρητή να εισέλθει σε δικαστήριο, ούτε καν πήγαμε ποτέ στον Πρόεδρο του Συμβουλίου Επικρατείας να διαμαρτυρηθούμε για το αποτέλεσμα αυτής της επιθεώρησης. Άρα πού εμπόδισε ο συνδικαλισμός, οι συνδικαλιστές, στην αξιολόγηση

των δικαστών; Τώρα εάν αυτοί που ήταν αξιολογητές δεν ήθελαν να ασκήσουν και το προηγούμενο πλαίσιο –που ήταν επαρκές κατά τη γνώμη μου– ή το σημερινό, είναι θέμα δικό τους. Γιατί δεν μπορεί οι αξιολογούμενοι και οι επιθεωρούμενοι να επιβάλουμε τους κανόνες που θα επιθεωρούμαστε.

Άρα, λοιπόν, δεν τίθεται θέμα ότι δεν θέλαμε ποτέ την αξιολόγηση. Να σας πω όμως κάτι, για ποια αξιολόγηση μιλάμε, για να ξεκαθαρίσουμε και τα πράγματα. Στο αρχικό σχέδιο του νυν οργανισμού δικαστηρίων είχε μπει μία διάταξη ότι θα αξιολογούνται οι δικαστές με βάση τα αποτελέσματα των ενδίκων μέσων επί των αποφάσεων τους. Να σας πω εγώ μία απόφαση που συμμετείχα ως Πρόεδρος τμήματος στον Α' βαθμό, που είπαμε ότι δεν υπάρχει αστική ευθύνη του δημοσίου από δικαστικές αποφάσεις. Αυτή η απόφαση προσβλήθηκε στο Εφετείο, βγήκε μία Ολομέλεια ενδιαιμέσως και είπε το αντίθετο από ό,τι είχαμε πει εμείς και το Εφετείο ανέτρεψε την απόφασή μας. Κατά αναίρεση όμως βγήκε μία δεύτερη Ολομέλεια του Συμβουλίου Επικρατείας στην οποία επικράτησαν τρεις γνώμες. Μία γνώμη με 13 ψήφους ότι ο νόμος 105 δεν αποτελεί τη βάση, πρέπει να αλλάξει, μία δεύτερη με 12 ψήφους που είπε ότι είπαμε εμείς του πρώτου βαθμού και μία τρίτη γνώμη πέντε συμβούλων που είπε ότι είπαμε το Εφετείο. Εγώ ερωτώ τώρα, ποιοι είναι ανεπαρκείς δικαστές; Οι τρεις του Πρωτοδικείου, οι τρεις του Εφετείου ή οι 17 του Συμβουλίου Επικρατείας, που είναι περισσότεροι από τους 13 των οποίων η γνώμη επικράτησε; Πρέπει να είμαστε και λίγο προσεκτικοί, η ευδοκίμηση ενός ένδικου μέσου *per se*, δεν σημαίνει ανεπάρκεια αυτού που έβγαλε την προσβαλλόμενη απόφαση. Μπορεί να υπάρχει αλλαγή δεδομένων, μπορεί να υπάρχει... Ορίστε, κ. καθηγητά.

Ευ. Βενιζέλος: Το διατακτικό της απόφασης αυτή της Ολομέλειας το έχετε...

Π. Δανιάς: Βέβαια, επικράτησε με 13, 13-12-5, και είπα ότι πρέπει να αλλάξει ο νόμος 105.

Ευ. Βενιζέλος: Άρα απορρίπτεται η αγωγή.

Π. Δανιάς: Η αναίρεση. Ναι και η αγωγή, ακριβώς, και είπα ότι έστω και με άλλη αιτιολογία...

Ευ. Βενιζέλος: Άρα μένει απροστάτευτος ο πολίτης, ενώ εάν υπήρχε παραβίαση του Ενωσιακού Δικαίου θα υπήρχε νομική βάση. Έτσι ανετράπη η απόφαση του 2014.

Π. Δανιάς: Κύριε καθηγητά μου, μη μπορούμε σε αυτό το θέμα τώρα.

Ευ. Βενιζέλος: Άρα στην επιθεώρηση έπρεπε να πάρετε άριστα.

Π. Δανιάς: Εγώ ευτυχώς είχα ήδη επιθεωρηθεί και δεν μπορούσαν να επανέρθουν στο θέμα αυτό, αλλά με το αρχικό σχέδιο βέβαια, όπως το λέτε, γιατί και από το αποτέλεσμα δικαιωθήκαμε. Άρα, θέλω να πω, να υπάρχει η αξιολόγηση και εμείς ποτέ δεν είπαμε να μην υπάρχει, ούτε θα μπορούσαμε να το πούμε και δεν έχουμε ποτέ εμποδίσει. Εκεί που θα μιλούσαμε ως ενώσεις θα ήταν εάν βλέπαμε μεροληπτική διεξαγωγή των σχετικών διαδικασιών και εκεί φυσικά και θα μιλούσαμε, αλλά η αλήθεια είναι ότι δεν το έχουμε δει ποτέ αυτό. Οφείλω να το ομολογήσω ότι στα 25 χρόνια ποτέ δεν έπεσε στην αντίληψή μου ότι κάποιος μεροληπτικός κρίθηκε ανεπαρκής ή το ανάποδο. Άλλωστε υπάρχουν και τα ένδικα βοηθήματα και εκεί και οι προσφυγές και μπορεί κάποιος να δικαιωθεί και σας έφερα το δικό μου παράδειγμα.

Τώρα, όσον αναφορά επίσης το θέμα της χωροταξίας, εκεί θα στενοχωρήσω πάλι τον αγαπητό Πρόεδρο, και να πω ότι η πρότασή του δεν αποτελεί καν βάση για συζήτηση για εμάς. Όπως η Ελλάδα λέει, κ. Πρόεδρε, ότι δεν συζητά με την Τουρκία για τα κυριαρχικά της δικαιώματα στο Αιγαίο, έτσι και εμείς δεν συζητάμε την

κατάργηση οποιουδήποτε από τα δικαστήριά μας, αλλά δεν αποφασίζουμε εμείς. Δεν αποφασίζουμε εμείς, ούτε την υποβάθμιση σε δικαστικά ΚΕΠ, γιατί αυτό είπατε, να υπάρχει ένας δικαστής κάπου και να συμπληρώνεται η σύνθεση από άλλου, ούτε τη Β ούτε τη Γ κατηγορία δεχόμαστε. Θα παραμείνουν κατά την δική μας άποψη, δεν αποφασίζουμε εμείς, ο νομοθέτης αποφασίζει και η κυβέρνηση. Εάν η κυβέρνηση θέλει να μπει σε αυτή τη διαδικασία ας μπει, εμείς δεν θα είμαστε μαζί, θα είμαστε απέναντι, όπως θα είναι και οι δικηγορικοί σύλλογοι όπως ξέρετε και οι τοπικές κοινωνίες. Το ποιος θα επικρατήσει όμως μπορούμε να το καταλάβουμε όλοι. Άρα λοιπόν δεν συζητώ για το θέμα της χωροταξίας, ούτε βέβαια πιστεύω ότι εάν συρρικνώσουμε σε πέντε μεγαδικαστήρια θα λύσουμε τα ζητήματα.

Θα σας πω ένα απλό παράδειγμα, το καλύτερο δικαστήριο, το μεγαλύτερο αυτή τη στιγμή είναι το Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών. Θέλετε να σας θυμίσω ότι όταν υπάρχουν ακραίες καιρικές συνθήκες, ψύχους ή θέρους, το δικαστήριο αυτό κλείνει; Θέλετε να σας πω για άλλα δικαστήρια που έχουν άριστα κτίρια ότι έχουν προβλήματα λειτουργικά; Αυτά μπορούμε να τα ξεπεράσουμε; Πώς θα λυθούν όλα αυτά; Δεν θα λυθούν με καταργήσεις δικαστηρίων. Να θυμίσω ότι στη Πάτρα δεν έχουν οι δικαστές γραφεία να καθίσουν και θέλουν να τους πάνε και όλη την Πελοπόννησο με τις αντίστοιχες οργανικές θέσεις; Καλό είναι στα γραφεία μας που καθόμαστε ορισμένοι με άριστες συνθήκες να σχεδιάζουμε επί χάρτου. Εμείς τα έχουμε ζήσει αυτά, εγώ έχω πάει με λεωφορείο από τα Ιωάννινα στη Λάρισα και έκανα τέσσερις ώρες, γιατί δεν πηγαίνει το λεωφορείο όπως νομίζουν κάποιοι, του ΚΤΕΛ, από τις νέες εθνικές οδούς, πηγαίνει από τη Κατάρτα. Καλό είναι, λοιπόν, όταν συζητάμε και σχεδιάζουμε το δικαστικό χάρτη ή οτιδήποτε άλλο να ρωτάμε και τους ανθρώπους που τον έχουν υλοποιήσει στην πράξη. Εγώ πάντως δεν σας προτείνω ποτέ προτάσεις ορθολογικής οργάνωσης του Συμβουλίου Επικρατείας. Αυτό το λάθος δεν θα το κάνω σας το υπόσχομαι.

Νομίζω τα ολοκληρώσαμε τα ζητήματα αυτά. Να πω και για τη Σχολή Δικαστών, επειδή είπε ο κ. Δελλής κάτι, ότι πρότειναν να βαθμολογούνται. Να σας πω τι πρότειναν και γιατί τελικά δεν πέρασε, από ποιους κόπηκε. Γιατί παρέλειψε να μας πει ο αγαπητός μου κ. Δελλής ότι η Ολομέλεια του Συμβουλίου Επικρατείας το έκοψε αυτό που πρότεινε, όχι εμείς.

Έλεγε η πρόταση, λοιπόν, εάν δεν την είπατε εσείς, εγώ να σας πω ποια ήταν η πρόταση που εμείς αντιδράσαμε. Ότι οι απόφοιτοι της Σχολής...

Γ. Δελλής: Αντιδράσατε λοιπόν.

Π. Δανιάς: Φυσικά. Να σας πω σε τι αντιδράσαμε όμως, όχι σε αυτό που λέτε, στο να μην αξιολογούνται, γιατί και τώρα μπαίνει βαθμός αποφοίτων.

Γ. Δελλής: Άριστα σε όλους.

Π. Δανιάς: Αυτό είναι θέμα των βαθμολογητών, δεν θα τους πω εγώ τι βαθμό να βάλουν. Δεν θα τους πούμε εμείς τι βαθμό να βάλουν, αφήστε με όμως να πω ποια ήταν η πρόταση. Γιατί αυτό είπε και η Ολομέλεια του Συμβουλίου Επικρατείας ότι είναι αντισυνταγματικό και το έκοψε με μεγάλη πλειοψηφία. Είπε ότι θα πρέπει από τους 100 αποφοίτους, οι 20 να είναι άριστα, οι 30 λίαν καλώς, οι 50 μέτριοι, και κάποιοι να είναι και λίγο επάνω από το μέτριο γιατί αλλιώς θα πρέπει να φύγουν και εάν υπάρχουν και ανεπαρκείς να φεύγουν και αυτοί. Δηλαδή προκρούστεια βαθμολογία και χαρακτηρισμός των δικαστών πριν αναλάβουν τα καθήκοντά τους σε κατηγορίες Α, Β, Γ, Δ. Να μη σας πω τι μου είπαν οι Γερμανοί συνάδελφοι στην Ένωση Ευρωπαίων Διοικητικών Δικαστών, όταν άκουσαν γι' αυτό το *classification* Α, Β, Γ, Δ, τι τους θύμισε. Το ίδιο θυμίζει και σε εμάς. Δεν είναι δυνατόν να κάνουμε ομαδοποίηση

των αποφοίτων σε προκρούστειες κατηγορίες και να μην υπάρχει η δυνατότητα των αξιολογητών-βαθμολογητών να βάλουν τον βαθμό που νομίζουν και όταν μάλιστα μιλάμε για σπουδαστές της σχολής που έχουν διεξέλθει σοβαρότατες εξεταστικές δοκιμασίες και για να μπου και για να τελειώσουν τη Σχολή Δικαστών και για να βγουν. Επειδή τώρα κάποιοι ήθελαν να περάσει μία λογική *management* ιδιωτικού τομέα νομίζουν ότι μπορούν να το κάνουν έτσι, δεν μπορείτε να το κάνετε έτσι και αυτό είπε και η Ολομέλεια στο Συμβούλιο Επικρατείας. Δεν είναι ότι ήμουν εγώ αντίθετος, καλώς ήμουν τελικά γιατί δικαιώθηκα από την Ολομέλεια του Συμβουλίου Επικρατείας, τη διοικητική, ας έλεγαν τα αντίθετα. Να σας προβληματίσει γιατί είπαν τα ίδια με εμάς και να σας προβληματίσει γιατί η Ένωση Ευρωπαίων Δικαστών και η Ένωση Ευρωπαίων Διοικητικών Δικαστών είπε ότι αυτά είναι επικίνδυνα πράγματα και δεν πρέπει να γίνουν δεκτά, γιατί δεν ισχύουν σε καμία χώρα της Ευρώπης.

Τελείωσα τα συνδικαλιστικά, ας έρθουμε τώρα στο αντικείμενο το οποίο περιμένετε να ακούσετε. Εγώ θα ξεκινήσω από το βιβλίο του κ. Δελλή για την Ωραία Κοιμημένη και να σας πω ότι όσον αφορά τα διοικητικά δικαστήρια νομίζω ότι έχει αφυπνιστεί. Δεν υφίσταται πλέον καθυστέρηση στα διοικητικά δικαστήρια, ακόμα και ο αγαπητός Πρόεδρος Δημήτρης Βερβεσός, χθες απέφυγε να αναφερθεί σε εμάς γιατί έχει δει τα νέα στοιχεία, αναφέρθηκε ο κ. Περάκης προηγουμένως και πρέπει να σας πω ότι –χωρίς να μπαίνουμε σε νούμερα, γιατί νομίζω δεν χρειάζεται είναι κοινός τόπος– ο μέσος χρόνος αναμονής σε δικαστήρια διοικητικά Α' και Β' βαθμού προσδιορισμού είναι το ένα έτος και μόνο στην Αθήνα είναι προς ώρας τα δύο έτη, που και εκεί εάν προχωρήσουν κάποια πράγματα –γιατί υπήρξαν και αντιδράσεις από τον ΕΦΚΑ, από κάποιες αρχές να μην προχωρήσουν κάποιες μεταρρυθμίσεις, τώρα έχουν καμφθεί οι αντιδράσεις–, θα φθάσουμε και εκεί πολύ σύντομα στο ένα έτος. Γιατί υπάρχει αυτό; Πέρα την υπερπροσπάθεια που κάναμε οι διοικητικοί δικαστές – και πρέπει να το πούμε και αυτό, να τα λέμε και αυτά– υπήρξε ο νόμος 3900 ο οποίος είχε απόδοση και μάλιστα έχει φθάσει σε σημείο τώρα να έχει υπεραπόδοση και ίσως πρέπει να το ξαναδούμε, διότι εννέα στα δέκα θέματα που πήγαν με πρότυπη δίκη ήταν απορριπτικά, οπότε έκλεισαν οι υποθέσεις. Πρέπει να σας πω, επειδή είσαστε και δικηγόροι όλοι, ότι δεν είναι καλή ιδέα να σπεύдете να ζητάτε τη λύση οποιουδήποτε θέματος σε πρότυπη δίκη, διότι το Συμβούλιο Επικρατείας είναι ανώτατο δικαστήριο, δεν μπορεί να δικάζει ως πρωτοδικείο και μην περιμένετε ότι το πρώτο που θα τεθεί μπροστά του θα είναι να δώσει την αγωγή, να δώσει την προσφυγή, να δει τον καπνένο το διάδικο. Θα σκεφτεί ως ανώτατο δικαστήριο όπως πρέπει να σκεφτεί και θα το λύσει το θέμα αλλά *in malam partem* και μετά τα πρωτοδικεία απλώς θα κάνουν, όποιος επιμένει, την εκτέλεση της απόφασης, είναι δεμένα τα χέρια μας πλέον και δεν μπορούμε να αποστούμε από αυτή την κρίση. Θα έπρεπε λοιπόν ο νόμος 3900 να παραμείνει ως δυνατότητα του διοικητικού δικαστή και όχι του διαδίκου.

Με το σημερινό ρυθμό εισαγωγής υποθέσεων και στόχων, νομίζω ότι πρέπει να το δούμε αυτό. Όμως πρέπει να σας πω τώρα ότι σε όσες υποθέσεις καθυστερούμε είναι αυτές που έχουν εισαχθεί ακριβώς με πρότυπη δίκη. Εγώ είμαι σε τμήμα προσυμβατικό αυτή τη στιγμή στο Διοικητικό Εφετείο Αθηνών και δικάζουμε υποθέσεις που έχουμε παραβεί εάν θέλετε αυτό, γιατί αλλιώς δεν θα έπρεπε να δικάσουμε καμία. Επειδή εκκρεμεί ακόμα το θέμα στην Ολομέλεια πλέον από ό,τι έχω υπόψη μου το Συμβούλιο Επικρατείας, εάν είναι επιτρεπτή η συγχώνευση της αίτησης ακυρώσεως με την αίτηση αναστολής και μάλιστα συζητούν και πολύ σωστά –εγώ δεν επεμβαίνω στις συζητήσεις αυτές, δεν είναι πρέπον– να πάει και στο ΔΕΕ, να έχουμε και κρίση Ευρωπαϊκή επάνω σε αυτό. Εμείς λοιπόν δικάζουμε κανονικά, γιατί εγώ λέω «ημείς νόμον έχομεν και κατά τον νόμον ημών οφείλει αποθανείν» και εάν φθάσει εκεί και πουν κάτι άλλο, οι επόμενες συμβάσεις θα πάνε με την καινούρια αυτή απόφαση.

Άρα πρέπει λοιπόν να δούμε ξανά, πρέπει ίσως να δει και το Συμβούλιο Επικρατείας παρά την επιβάρυνση που θα έχει, ήδη συζητούν να μεταφέρουν κάποιες υποθέσεις και εμείς δεν έχουμε καμία αντίρρηση να τις δεχθούμε αυτές, αλλά με κάποια βέβαια αύξηση των θέσεων, διότι κ. Δελλή «ουδείς δύναται δυσί κυρίοις δουλεύειν», βλέπετε το Ευαγγέλιο επικαλούμαι εγώ, δεν επικαλούμαι κάτι άλλο, το Ευαγγέλιο που το δεχόμαστε και οι άθεοι ακόμα ως κοινή πολιτιστική κληρονομιά. Να γίνει ενοποίηση βέβαια των Κωδίκων Διοικητικής Δικονομίας σε έναν ενιαίο Κώδικα, γιατί οι δικηγόροι το ξέρουν καλύτερα από εμένα, ενώ ανοίγουν την Πολιτική Δικονομία και έχει τακτική, ειδικές διαδικασίες, σου λένε ένα βιβλίο είμαστε εδώ. Σε εμάς μπορεί να ανοίξουν δέκα βιβλία και να υπάρχει και ένας ενδέκατος νόμος που ψηφίστηκε χθες και να έχει δικονομική ρύθμιση που δεν την ξέρει κανένας, ούτε ο δικαστής που θα δικάσει, την οποία ανακαλύπτει εάν κάνει μία επιμελή αναζήτηση της ΝΟΜΟΣ, που την κάνουμε αλλά και εκεί καμιά φορά μπορεί να είναι παραπλανητικό, μπαίνουν ως τροπολογίες.

Το μήνυμα που έχω να πω προς την όποια κυβέρνηση είναι, σταματήστε να μας βομβαρδίζετε με νομοθεσίες, νομοθετικές μεταβολές. Επειδή δεν έχουν χρήματα να δώσουν οι άνθρωποι ψηφίζουν νόμους και ψηφίζουν νόμους επί νόμων και μετά βγαίνουν και προεδρικά διατάγματα που αποκλίνουν από τους νόμους και ακυρώνονται και επανέρχονται στα ακυρωθέντα ήδη και σου λέει, δεν θα το πάρουν χαμπάρι. Δυστυχώς κινούνται με ένα ύφος λίγο κουτοπόνηρο, αλλά επειδή το έχουμε μάθει είμαστε πιο εν εγρηγόρσει και το πιάνουμε, όσοι το πιάσουμε τέλος πάντων σε κάποιο σημείο, αλλά αυτό δημιουργεί και πρόσθετες δίκες, πρόσθετα ένδικα μέσα. Δεν χρειάζονται συνεχώς νομοθετήσεις καινούριων νομοθετημάτων, χρειάζεται μία κωδικοποίηση, χρειάζεται μία ηρεμία, γιατί τα τελευταία δέκα χρόνια έχουμε βαρεθεί να αγοράζουμε τετρακώδικα, και μία μελέτη απολογισμού. Αυτό είναι το βασικό που προτείνουμε. Από εκεί και πέρα για να επιταχύνουμε πρέπει να γίνουν σοβαρές επενδύσεις σε υποδομές υλικοτεχνικές στα διοικητικά δικαστήρια. Υπάρχουν πάρα πολλά δικαστήρια που στεγάζονται σε ακατάλληλα κτίρια, ξεκινώντας ήδη από την Αθήνα που έχει και δικό της κτίριο αλλά και αυτό πρέπει να εκσυγχρονιστεί. Να προσληφθούν επιτέλους δικαστικοί υπάλληλοι. Δεν είναι δυνατόν το Διοικητικό Εφετείο Τρίπολης να είναι εννέα δικαστές με έναν υπάλληλο, επειδή λέγαμε για αναλογίες χθες δικαστών. Να αποσυνδεθούν τα σεμινάρια που είπατε ότι δεν τα θέλουμε, βεβαίως και τα θέλουμε αλλά όταν όμως αυτά πηγαίνει να τα βάλει πονηρά κάποιος ως προϋπόθεση για προαγωγών κατ' *******, φυσικά και θα πούμε όχι. Γιατί ξέρετε, το ποιος θα πάει στο σεμινάριο, δεν το επιλέγει ο επιμορφούμενος το επιλέγουν κάποιοι άλλοι. Εάν λοιπόν εγώ είμαι προϊστάμενος δικαστηρίου και θέλω να προάγω τον εκατοστό επάνω από τους 99, και τον στείλω αυτόν στο σεμινάριο και τους άλλους 99 δεν τους στείλω γιατί έχουν υπηρεσία, εκεί τι έχουμε; Και δεν θα αντιδράσει εκεί η Ένωση, είναι δυνατόν; Τι λέτε, τι νομίζετε;

Τέλος, για τις τεχνολογίες τις νέες, πρέπει να είναι υποστηρικτικές, όπως ειπώθηκε, των δικαστών και όχι καθ' υποκατάσταση. Διότι ο άλλος που βλέπει μία οθόνη αλλιώς θα αντιμετωπίσει τον δικαστή και αλλιώς αυτός που είναι στην αίθουσα και στο ακροατήριο. Ας εφαρμόσει και το Συμβούλιο Επικρατείας τις δίκες τηλεματικής, να δούμε και εκεί μία δίκη πώς θα ισχύσει και πώς θα λειτουργήσει. Εδώ δεν δέχονται τη συνυπογραφή και πρέπει να πηγαίνεις να δίνεις πληρεξούσιο, θα δεχθούν να είναι με μία οθόνη και ένα παιδάκι που θα τραβήξει το καλώδιο, καταργεί το δικαστήριο; Ή επίσης να βρεθούν δικαστήρια που δεν θα έχουν τη δυνατότητα με την πρώτη καταίγδα να υποστηρίξουν; Πρέπει όλα αυτά να τα δούμε. Εμείς είμαστε ανοικτοί ως Ένωση Διοικητικών Δικαστών σε διάλογο για όλα αυτά τα ζητήματα με

πολύ θετικό πνεύμα. Σας ευχαριστώ που με ακούσατε και συγνώμη εάν πέρασα τα όρια του χρόνου.

Αικ. Ηλιάδου: Ευχαριστούμε πολύ κ. Δανιά, ευχαριστούμε κ. Πρόεδρε. Ο λόγος είναι στον κ. Δημήτρη Τσαρούχα που είναι Πάρεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας και μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Ένωσης Δικαστικών Λειτουργών του Συμβουλίου της Επικρατείας. Ευχαριστούμε.

Δ. Τσαρούχας: Ευχαριστώ, κ. Ηλιάδου. Αν και είμαι άτυχος, γιατί λαμβάνω τον λόγο υπό την πίεση του χρόνου, καθώς έχουμε ξεφύγει από το πρόγραμμα, και ύστερα από έναν βομβαρδισμό συνδικαλιστικών αιχμών εκ μέρους του συναδέλφου της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών, θα προσπαθήσω να τοποθετηθώ στα θέματα που είχα αποφασίσει, αφού και εγώ με τη σειρά μου ευχαριστήσω τον Κύκλο Ιδεών και τον κ. Βενιζέλο για την πρόσκληση και για την πρωτοβουλία του εθνικού διαλόγου, που δεν είναι μεν θεσμοποιημένος, αλλά είναι ό,τι καλύτερο έχουμε αυτή τη στιγμή.

Δεν ξέρω, όπως ειπώθηκε και χθες, αν κάποια στιγμή δούμε και στη χώρα μας κάτι αντίστοιχο με αυτό που έγινε πρόσφατα στη Γαλλία -το ανέφερε και ο κ. Σισιλιάνος, το μέλος της Επιτροπής Σοφών (Comité des États généraux) στη Γαλλία- όπου μάλιστα η συμμετοχή (στον εκεί θεσμοποιημένο εθνικό διάλογο για τη Δικαιοσύνη) ανήλθε στο εντυπωσιακό αριθμητικό μέγεθος των 50.000 συμμετεχόντων, δηλαδή τόσα μεμονωμένα άτομα και θεσμικοί φορείς μέσα σε αυτή την πολύμηνη διαδικασία κατέθεσαν προτάσεις, και μάλιστα με ένα mandat liberté της Επιτροπής, δηλαδή μία ελεύθερη εντολή να ανατρέψει ακόμα και κατεστημένες αντιλήψεις. Δεν ξέρω εάν είμαστε έτοιμοι, με δεδομένο ότι τοποθετούμε τη Δικαιοσύνη και τα προβλήματά της και ιδίως την αργοπορία της Δικαιοσύνης στην κορυφή των προβλημάτων που επηρεάζουν και την οικονομία της χώρας, εάν είμαστε σε θέση να αναλάβουμε κάποια αντίστοιχη πρωτοβουλία.

Εστιάζοντας τώρα στη Διοικητική Δικαιοσύνη, θα έλεγα και εγώ ότι, εάν το χρόνο, το δομικό, όπως έχει ειπωθεί και με τη νομολογία τη γνωστή Αθανασίου του Δικαστηρίου Στρασβούργου, πρόβλημα των καθυστερήσεων -ως αυξημένη εκκρεμότητα που προκύπτει από μεγαλύτερες εισροές σε σχέση με μικρότερες εκροές, δηλαδή ένα ζήτημα ροής, όπως στην ωραία μονογραφία του και ο κ. Δελλής το αναλύει- εάν λοιπόν αυτό είναι ένα πολυπαραγοντικό πρόβλημα, πολυεπίπεδη, συστημική, ολοκληρωμένη πρέπει να είναι και η αντιμετώπισή του, με μέτρα λαμβανόμενα είτε έσωθεν, δηλαδή έσωθεν του κατά το Σύνταγμα αυτοδιοικούμενου δικαστικού σώματος, είτε έξωθεν, προερχόμενα από την πολιτική εξουσία, εντάσεως βέβαια ανάλογης προς τη συμβολή κάθε επιμέρους παράγοντα στο πρόβλημα.

Άρα, προς αποφυγή σπασμωδικών ή αποσπασματικών και μειωμένης ή αντίστροφης αποτελεσματικότητας παρεμβάσεων, η ορθολογική αντιμετώπιση του προβλήματος επιβάλλει πρώτα καταγραφή των δεδομένων, πλήρων και λεπτομερών ποσοτικών στοιχείων, συγκέντρωση των καλών πρακτικών άλλων έννομων πράξεων -στο Συμβούλιο της Επικρατείας είμαστε εξοικειωμένοι με τέτοιου είδους συγκριτικές έρευνες ενόψει και της εξωστρέφειας στην οποία πάντοτε ομνύουμε- ουσιαστική διαβούλευση και, ναι, διαφάνεια, και λήψη μέτρων εσωτερικά ή διατύπωση εισηγήσεων προς την πολιτική εξουσία, ώστε να περιορισθεί η άσκηση ή η αξίωση ασκήσεως πολιτικής στον χώρο της δικαιοσύνης με ιδεολογικά ή συντεχνιακά χαρακτηριστικά.

Τι εννοώ; Η λύση στο πρόβλημά μας -για την αργοπορία μιλώ της δικαιοσύνης, εάν αυτό αναβιβάζουμε στην πρώτη θέση (αυτό πάντως είναι το πρώτο στην πρόσληψη των προβλημάτων της δικαιοσύνης από την κοινή γνώμη)- δεν είναι η στοχοποίηση του δικαστικού σώματος, δεν είναι κυρίως η εκδίωξη των «ράθυμων» δικαστών, όπως αρέσκονται οι δημοσιογράφοι, ιδίως την τελευταία περίοδο, να

επαναλαμβάνουν. Από την άλλη όμως δεν είναι ούτε ο αμυντικός και καταγγελτικός λόγος των δικαστικών ενώσεων, ότι όλα καλώς έχουν, ή, εν πάση περιπτώσει, μία γενικόλογη αυτοκριτική, που διαχέει την ευθύνη και τελικά δεν οδηγεί σε αποτέλεσμα.

Με άλλα πιο συγκεκριμένα λόγια, ως προς τα μέτρα για τον περιορισμό των εισροών στη Διοικητική Δικαιοσύνη, την οποία βέβαια γνωρίζω και για την οποία μιλώ καλύτερα: Αδιαμφισβήτητη είναι βέβαια η συμβολή των δικηγόρων, συλλειτουργών, όπως συνηθίζουμε να λέμε, στην απονομή της δικαιοσύνης. Όμως, έχει αποτιμηθεί ποσοτικώς και η συμβολή των εξ αυτών κακών επαγγελματιών ή και του κακόπιστου Δημοσίου στην τεχνητή αύξηση των εισροών που αποβαίνουν εν τέλει σε βάρος του αξιούχου και δικαιούχου αποτελεσματική, δηλαδή ποιοτική και επίκαιρη, δικαστική προστασία πολίτη; Μήπως το κόστος της δίκης για τον πτώμενο προπετή διάδικο δεν είναι αρκούντως αποτρεπτικό;

Ως προς τα μέτρα για την αύξηση των εκροών και την επιτάχυνση της διαδικασίας - όπου εδώ βέβαια η στόχευση δεν πρέπει να είναι μία τυφλή εντατικοποίηση του έργου που ζητείται από τους δικαστικούς λειτουργούς, διότι πρέπει να υπάρχει και ένας σεβασμός της ανάγκης συμφιλίωσης, της απαιτήσεως, θα έλεγα, και από θεσμικά κείμενα, για συμφιλίωση μεταξύ προσωπικής, οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής. Είναι άνθρωποι οι δικαστικοί λειτουργοί, οι οποίοι εργάζονται χωρίς στεγανά ωραρίου -αναφέρθηκε ήδη από συναδέλφους, αλλά εδώ, ξαναλέω, δεν έχω καμία διάθεση άμυνας και αποποίησης ευθυνών- ούτε είναι κυρίως λύση η εκδίωξη των ράθυμων (και πόσων και με τι κριτήρια αλήθεια;), που θα λύσει το πρόβλημα. Ούτε η πρόσληψη μεγαλύτερου αριθμού δικαστών, για να έρθω από την άλλη πλευρά, δηλαδή των πάγιων συνδικαλιστικών αιτημάτων των δικαστικών ενώσεων. Αν και ομολογώ ότι εντυπωσιάστηκα με το στοιχείο αυτό και για αυτό θα το μοιραστώ μαζί σας, σε αυτή λοιπόν την έκθεση που παρέδωσε στον Πρόεδρο Μακρόν η Επιτροπή Σοφών τον Ιούλιο του 2022, προτείνει τον διορισμό τουλάχιστον 1.500 δικαστών και την πρόσληψη 2.500 έως 3.000 δικαστικών υπαλλήλων, συν -εξειδικευμένων προφανώς και υψηλών προσόντων- 2.000 υπαλλήλων πληροφορικής. Εδώ βέβαια βλέπουμε ποια είναι η σημασία που αποδίδεται στην ψηφιακή δικαιοσύνη και στα μέσα σύγχρονης τεχνολογίας, για την επιτάχυνση της διαδικασίας και τη διευκόλυνση της παραγωγής του δικαιοδοτικού έργου.

Επομένως, μέρος της λύσης είναι η πρόσληψη περισσότερων εξειδικευμένων και υψηλών προσόντων υπαλλήλων και μάλιστα εδώ αξίζει να αναφέρουμε και πρόσφατη καινοτομία στον ψηφισθέντα Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων, τους δύο νέους κλάδους -ήδη έγινε αναφορά και από τον κ. Δελλή- τον κλάδο επικουρίας του δικαστικού έργου και εκείνων που θα ασχολούνται με την επικοινωνία και τις δημόσιες σχέσεις - αυτό υπηρετεί και την εξωστρέφεια. Επομένως, όχι συμβασιούχους ορισμένου χρόνου, γιατί έχει ειπωθεί και αυτό. Δεν μπορεί να υπάρξει επένδυση στην εκπαίδευση ενός υπαλλήλου, ο οποίος θα αποχωρήσει λίγο προτού αρχίσει να είναι πραγματικά παραγωγικός για την υπηρεσία. Ενδεχομένως θα βοηθήσει στην επιτάχυνση της εκροής η βελτίωση των κτιριακών υποδομών.

Σίγουρα η προϊούσα ψηφιοποίηση, η οποία αναφέρθηκε ήδη, και στην οποία το Συμβούλιο της Επικρατείας ήταν και, ως επικεφαλής και της Ηλεκτρονικής Δικαιοσύνης, παραμένει πρωτοπόρο. Είναι ο κύριος, θυμίζω, του ολοκληρωμένου πληροφοριακού συστήματος της Διοικητικής Δικαιοσύνης, το οποίο, με υπερένταση προσπαθειών δικαστών και των ελαχίστων υπαλλήλων, έχει καταρτιστεί και λειτουργεί ήδη από τη δεκαετία του '90, και ήδη η επόμενη φάση, δηλαδή αυτή που βρίσκεται τώρα σε συμβασιοποίηση, της ψηφιακής αναβάθμισης του ΟΣΔΔΥ, θα μας οδηγήσει σε ένα καινούριο περιβάλλον πλήρους απούλοποίησης. Φανταστείτε δηλαδή την εικόνα: ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφων, σχετικών, διακίνηση ηλεκτρονική, η κατάρτιση

των σχεδίων με λειτουργικότητα διαμοιρασμού αρχείων (file sharing) -εάν δηλαδή κάποιος είναι εξοικειωμένος, με το Google Drive ή κάτι ανάλογο- όλα αυτά, οι ηλεκτρονικές επιδόσεις, θα επιταχύνουν οπωσδήποτε τις διαδικασίες.

Επίσης, τεράστιο, με ποσοτικοποιήσιμη συμβολή στο πρόβλημα των καθυστερήσεων, αλλ' αντιστοίχως και μέρος της λύσεως του προβλήματος, είναι και το κεφάλαιο της κατανομής των αρμοδιοτήτων και του προσωπικού, τόσο μεταξύ των δικαστηρίων των διαφόρων βαθμών όσο -και ιδίως- μεταξύ των δικαστηρίων του ίδιου βαθμού. Το δεύτερο σκέλος αυτό (της κατανομής αρμοδιοτήτων και προσωπικού μεταξύ δικαστηρίων του ίδιου βαθμού) συναρτάται με το ζήτημα της χωροταξίας των διοικητικών δικαστηρίων, η συζήτηση επί του οποίου εμφανίζει δυστυχώς τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά, είτε δηλαδή ιδεολογικά είτε συντεχνιακά. Για αυτό τελικά, το αληθινά μεταρρυθμιστικό είναι αυτό που λαμβάνει υπόψη του την αλήθεια των στοιχείων, και βέβαια όχι τη μερική αλήθεια αλλά την πλήρη αλήθεια, ώστε επάνω σε αυτή να γίνει αξιολόγηση και να αναληφθούν οι μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες.

Υποκεφάλαιο, όχι δευτερεύον, του κεφαλαίου της κατανομής των αρμοδιοτήτων και του προσωπικού, είναι η κατανομή των συγκεκριμένων βαρών μεταξύ των υπηρετούντων σε δεδομένο δικαστήριο δικαστικών λειτουργών. Οι παρεμβάσεις στο επίπεδο αυτό, όπως είναι τα κριτήρια κατανομής των υποθέσεων, η επιθεώρηση των διευθυνόντων τα δικαστήρια -που είναι μία σπουδαία καινοτομία, η οποία εισήχθη και μάλιστα σύμφωνα με πολλές συστάσεις (recommendations) από διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς, όπως είναι η GRECO, η Ομάδα των Κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά της Διαφθοράς- οι παρεμβάσεις λοιπόν στο επίπεδο αυτό, της διεύθυνσης των δικαστηρίων και των σχηματισμών, αναμένεται να αποδώσουν σημαντικά μετρήσιμα αποτελέσματα και δεν χρειάζεται να περιμένουμε το JustStat, την καινούρια υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης: υπάρχουν δυνατότητες να αντληθούν τα στοιχεία αυτά από το υφιστάμενο πληροφοριακό σύστημα, ακόμα και χωρίς να έχουμε σε πλήρη λειτουργία και απόδοση το Σύστημα Επιχειρησιακής Ευφυΐας, το Business Intelligence.

Πάντως και η Γενική Επιτροπεία αντίστοιχα για τα διοικητικά δικαστήρια μπορεί -και πιστεύω ότι έχει- μία πλήρη εικόνα, γιατί άλλωστε και κατά το Σύνταγμα και κατά τον νόμο έχει αρμοδιότητες, οι οποίες κατατείνουν στο monitoring των καθυστερήσεων και στη διευκόλυνση και επιτάχυνση των διαδικασιών ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων.

Σε σχέση με αυτό που αναφέρθηκε για τα δικονομικά φίλτρα, εδώ θα πρέπει να κάνω ένα σχόλιο για τον νόμο 3900/2010. Αυτός είναι, θα λέγαμε, ένα αναγκαίο κακό - μακάρι να εκλείψουν οι συνθήκες που επέβαλαν τη θέσπισή του. Ομολογώ ότι, ακόμα και σήμερα, και όχι μόνον εγώ, αλλά και οι συνάδελφοι με τους οποίους συζητάμε και στις διασκέψεις και εκτός, δεν μπορούμε να αντιληφθούμε πώς είναι δυνατόν 10-12 χρόνια μετά την έναρξη της εφαρμογής του, να υπάρχουν δικόγραφα τα οποία δεν περιέχουν τους ισχυρισμούς που απαιτούνται για τη θεμελίωση του παραδεκτού ή δικόγραφα που δείχνουν πρόδηλη άγνοια ή αδυναμία κατανόησης της απαίτησης να εντοπισθεί ένα νομικό ζήτημα, προκειμένου να υπάρξει αυτή η υπέρβαση. Έγινε λόγος για απολίθωση της νομολογίας, ότι δεν επιτρέπεται μεταστροφή. Μα είναι πολύ εύκολο για μία παλιά νομολογία, η οποία εφαρμόσθηκε υπό ένα καθεστώς το οποίο έχει τροποποιηθεί - και γνωρίζουμε ότι η πολυνομία δεν είναι ξένη στην Ελλάδα: μία διάταξη να έχει τροποποιηθεί, θα δώσει τη δυνατότητα στο Συμβούλιο της Επικρατείας να ξεπεράσει αυτό το πρόβλημα του παραδεκτού κατ' επίκληση του πρώτου σκέλους, δηλαδή της έλλειψης νομολογίας.

Ευ. Βενιζέλος: Εάν θέλει γίνεται παραδεκτή οποιαδήποτε αίτηση αναίρεσης ή οποιαδήποτε έφεση.

Δ. Τσαρούχας: Έχουν υπάρξει, θα έλεγε κανείς, και ακραίες ερμηνείες. Ο κανόνας είναι αυτή η -όχι τυπολατρική- προσέγγιση, η οποία όμως ερείδεται σε ένα δικόγραφο. Γιατί και τα όρια της εκτίμησης του δικογράφου, της εξουσίας αυτής του δικαστικού λειτουργού, πρέπει να προσεγγίζονται έχοντας υπόψη τη δικονομική ισότητα, η οποία ανατρέπεται εάν ο δικαστής υπερβεί αυτά τα όρια, προκειμένου να δεχθεί το παραδεκτό σε μία αίτηση προβληματική.

Ένα τελευταίο ζήτημα και κλείνω, ήδη έχω ενδεχομένως υπερβεί το χρόνο τον ελάχιστο, επειδή έγινε λόγος και για την ώσμωση των δικονομικών κανόνων. Δεν είμαστε βέβαιοι αντίθετοι στην ώσμωση των δικονομικών κανόνων ή την εναρμόνιση στο πλαίσιο ενός ενιαίου νομοθετήματος - βεβαίως όχι ομογενοποίηση-, να συζητηθεί αυτό, εκτός εάν είναι ένας δούρειος ίππος για να αναιρεθεί ο διακριτός ρόλος, που κατά το Σύνταγμα αλλά και με την ισχύ της επί δεκαετίες διαμορφωθείσας παράδοσης, διαθέτει το Συμβούλιο της Επικρατείας, το οποίο, ξαναλέω, βρίσκεται στην κεφαλή της Διοικητικής Δικαιοσύνης και έχει δικαίως και, νομίζω, καλώς ασκήσει μέχρι τώρα, στις περισσότερες περιπτώσεις, αυτή την εποπτική δυνατότητα που του παρέχεται μέσα στην αρχιτεκτονική της Διοικητικής Δικαιοσύνης.

Ως προς την ψηφιοποίηση βέβαια -επειδή έγινε λόγος από τον αγαπητό συνάδελφο, τον κ. Σεκέρογλου, που μίλησε για μεταφορά απαρχαιωμένων επιχειρησιακών διαδικασιών σε ψηφιακή μορφή- η προσπάθεια που γίνεται τώρα στο πλαίσιο της ψηφιακής αναβάθμισης είναι να αναθεωρηθούν και όποιες διαδικασίες όντως είναι προβληματικές, ώστε αυτό που θα μεταφερθεί να είναι μία νέα βελτιωμένη έκδοση επιχειρησιακή/διαδικαστική.

Ένα τελευταίο, επειδή έγινε λόγος για το πώς αλλάζει η νοοτροπία και εάν υπάρχει μεταρρυθμιστική δεκτικότητα των δικαστικών λειτουργών. Μήπως θέλετε να περάσετε σε ένα δεύτερο κύκλο ερωτήσεων ή να τοποθετηθώ στη δευτερολογία;

Αικ. Ηλιάδου: Όχι, δεν προλαβαίνουμε.

Δ. Τσαρούχας: Δεν θα υπάρξει. Επομένως ένα τελευταίο πράγμα που θέλω να πω είναι ότι και εγώ θεωρώ ότι η πλειοψηφία των δικαστών δεν έχουν μεταρρυθμιστική δυσανεξία. Αυτό που πάρα ταύτα θεωρώ ότι θα βοηθούσε -έγινε ήδη λόγος- είναι ένα υπόδειγμα ηγεσίας. Μάλιστα κάποιος από τους χθεσινούς ομιλητές ανέφερε -νομίζω ο κ. Παναγιώτης Πικραμμένος ήταν- τις προσεκτικές επιλογές στην ηγεσία της δικαιοσύνης.

Πράγματι το υπόδειγμα της ηγεσίας είναι σημαντικό. Βέβαια στο δικαστικό σώμα με το φρόνημα το ελεύθερο, το ανεξάρτητο, είναι πιο περιορισμένος ο ρόλος του, δεν υπάρχει δηλαδή ο μεσσία και ο οραματιστής ηγέτης, όμως το υπόδειγμα ασκήσεως του λειτουργήματος λειτουργεί συγχευτικά για τους δικαστικούς λειτουργούς. Η δικαστική δεοντολογία, η διεύθυνση των δικαστηρίων, ο τρόπος που ασκείται είναι σημαντικός, η επιθεώρηση οπωσδήποτε. Όπως τελευταίως θα έλεγα, σε ορισμένες περιπτώσεις, ο πειθαρχικός έλεγχος, σχετικά με τον οποίο, σύμφωνα με μία -και κλείνω με αυτό- τελευταία σύσταση της GRECO -τα είχαμε συζητήσει και στη νομοπαρασκευαστική, τελικά δεν πέρασε αυτό- θα είχε πραγματικά ενδιαφέρον και χρησιμότητα και για τους δικαστικούς λειτουργούς να γνωρίζουν ποια είναι η πειθαρχική νομολογία των δικαστικών συμβουλίων που ασχολούνται με τα πειθαρχικά παραπτώματα των δικαστικών λειτουργών, σε μία μορφή αποδελτίωσης, ανωνυμοποιημένης, προκειμένου βέβαια και ο δικαστικός λειτουργός να γνωρίζει, όπως και με τη δεοντολογία ως *vade mecum* θα λέγαμε, ως βοήθημα, ποια είναι τα όρια της

συμπεριφοράς του, που έχει αφομοιώσει εξ απαλών ονύχων εισερχόμενος στο δικαστικό σώμα, πλην η ευαισθητοποίηση και η επικαιροποίηση αυτής της γνώσης είναι πάντοτε ωφέλιμη. Ευχαριστώ.

Ευ. Βενιζέλος: Με την άδεια της προεδρεύουσας, κας. Ηλιάδου, ήθελα να ζητήσω συγγνώμη γιατί δεν θα μπορέσουμε να κάνουμε ένα δεύτερο γύρο λόγω μεγάλης πίεσης και αναμένοντας και τον Υπουργό. Αλλά δεν είναι αυτό το βασικό, θα είχε την ευγένεια να μας ακούσει, πρέπει να εκφραστούν και οι εισηγητές των άλλων δύο, μικρών σε διάρκεια, πιο ολιγοπρόσωπων τραπεζιών.

Ήθελα απλώς υπό την ιδιότητα του πλειοψηφίας της αναθεώρησης του Συντάγματος του 2001 να εξηγήσω, για λόγους ηθικούς και ιστορικούς, ποιο είναι το προσωπικό μου ηθικό έννομο συμφέρον σε σχέση με τις μεγάλες μεταρρυθμίσεις ιδίως της διοικητικής δικαιοσύνης. Εισήχθησαν τέσσερις σημαντικές μεταβολές, η πρώτη ήταν η τροποποίηση του άρθρου 95 και η εισαγωγή της επιφύλαξης του νόμου στη διαρρύθμιση του ενδίκου μέσου της αναίρεσης και της έφεσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Η προσθήκη της ρήτρας, όπως νόμος ορίζει, επέτρεψε να κινηθεί ο δικονομικός νομοθέτης πολύ ευέλικτα. Αλλά όταν εισήχθη αυτή η επιφύλαξη υπέρ του νόμου, δεν είχαμε ως στόχο –και έτσι είχαμε συζητήσει και με το Συμβούλιο της Επικρατείας– να εισαχθούν προϋποθέσεις του παραδεκτού, οι οποίες εξουδετερώνουν πρακτικά τα ένδικα μέσα. Να περιορίσουν τα ένδικα μέσα, να επιβάλλουν certiorari, αλλά όχι αυτό να γίνει με γραφειοκρατική διάθεση κατά παράβαση των πορισμάτων της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το οποίο κρίνοντας το ζήτημα ad hoc είπε ότι δεν παραβιάζει το άρθρο 6 της Σύμβασης, αλλά η γενική τάση της νομολογίας του Στρασβούργου είναι να αποτρέπει τη γραφειοκρατική υπερδικονομική προσέγγιση των σχετικών διατάξεων.

Από την άλλη μεριά, έχουμε μία αντίφαση της κοινής νομοθεσίας. Μπορούν υποθέσεις οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν σε μεταστροφή της νομολογίας να εισαχθούν πάρα πολύ εύκολα με το θεσμό της πιλοτικής δίκης ή της απεύθυνσης προδικαστικού ερωτήματος και πάρα πολύ δύσκολα μέσω των προϋποθέσεων του παραδεκτού του άρθρου 12 του νόμου 3090. Τι μένει; Μένει η καταστρατήγηση των προϋποθέσεων του παραδεκτού και η κατ' άλμα, όπως λέγεται, αίτηση αναίρεσης ή έφεση όταν τίθενται ζητήματα συνταγματικότητας.

Βεβαίως έχει πει το Συμβούλιο της Επικρατείας ότι δεν υπάρχει σχετική νομολογία όταν δικάζουμε εάν η ρυμοτομική απαλλοτρίωση και άρα ο περιορισμός ιδιοκτησίας είναι θεμιτός κατά το άρθρο 17 του Συντάγματος και το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου, διότι δεν υπάρχει νομολογία επί του συγκεκριμένου ακινήτου και άρα πληρούνται οι προϋποθέσεις του παραδεκτού, διότι δεν υπάρχει νομολογία και άρα μπορεί να ασκηθεί αίτηση αναίρεσης. Αλλά βλέπετε ότι αυτό κατά τη γνώμη μου συνιστά μία προσπάθεια του δικαστή να υπερβεί έναν υπερβολικό δικονομικό περιορισμό.

Οι άλλες τροποποιήσεις που εισήχθησαν ήταν η προαγωγή των τακτικών διοικητικών δικαστών στο βαθμό του Συμβούλου Επικρατείας και μέχρι το 1/5 των θέσεων. Αυτό στη πραγματικότητα έχει ατονίσει πλέον, ελλείψει ενδιαφέροντος των τακτικών διοικητικών δικαστών και ιδίως του βαθμού του Προέδρου ή εν πάση περιπτώσει αυτό είναι ένα ζήτημα που θα έπρεπε να το επανεξετάσουμε.

Ο τρίτος θεσμός είναι η αναβάθμιση του ρόλου της Γενικής Επιτροπείας των διοικητικών δικαστηρίων, που, όπως είπα προσφάτως σε μία εκδήλωσή της, κακώς έχει βάλει και τον όρο «της Επικρατείας» των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων και έχει γίνει πιο μεγαλεπήβολη, αλλά ασύντακτη ως αυτοπαρουσίαση, η οποία πράγματι

μπορεί να παίξει ένα ρόλο, αλλά πάντως ο Γενικός Επίτροπος μετέχει τουλάχιστον στο Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο και κατά τη διαδικασία της επιλογής.

Υπάρχει και ένα τέταρτο ζήτημα, το οποίο κατά τη γνώμη μου είναι το μείζον για τον πολίτη, που είναι η ευελιξία που προσφέρει στην κατανομή της δικαιοδοσίας η νέα διατύπωση του άρθρου 94. Γιατί εκεί καταρχάς μπορούμε να στεγάσουμε πολλές σημαντικές καινοτομίες. Καταρχάς εκεί στεγάζεται η μεγάλη καινοτομία της ενιαίας δικαιοδοσίας επί των δημοσίων συμβάσεων, που είναι, νομίζω, η μεγαλύτερη καινοτομία η οποία έχει συμβεί και αφορά και το μεγάλο ερώτημα εάν λειτουργεί φιλοεπενδυτικά ή αντιεπενδυτικά η δικαιοσύνη. Η ενιαία δικαιοδοσία νομίζω ότι επιτελεί έναν πολύ σημαντικό ρόλο.

Από την άλλη μεριά, είχα την τύχη, την τιμή να προεδρεύσω σε μία διαδικασία εξέτασης διδακτορικής διατριβής πριν από λίγους μήνες σε μία διατριβή που διπύθηνε η κα. Πρεβεδούρου για τις ανεξάρτητες διοικητικές αρχές και ο υποψήφιος μας παρουσίασε έναν πίνακα με την πολυτυπία των ενδίκων βοηθημάτων που μπορούν να ασκηθούν κατά των πράξεων των ανεξαρτήτων διοικητικών αρχών. Διαφορετικά ένδικα βοηθήματα σε διαφορετικά δικαστήρια, ο κατάλογος είναι κωμικοτραγικός, δηλαδή δεν μπορούμε να ενοποιήσουμε ούτε αυτά. Αντιλαμβάνεσθε τι προβλήματα πολυνομίας υπάρχουν, παρά την προσπάθεια που έκανε προσφάτως η Γενική Επιτροπεία να εκδώσει τουλάχιστον μία συλλογή, η οποία όμως δεν είναι μία επίσημη κωδικοποίηση, είναι μία συλλογή εκδοτική, επιστημονική των κανόνων που διέπουν τη διοικητική δίκη, δηλαδή της Διοικητικής Δικονομίας όπως θα λέγαμε φιλόδοξα, χωρίς να έχουμε ενιαίο φυσικά Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας. Νομίζω ότι αυτά όλα τα καταγράφουμε, γιατί θα μας φανούν χρήσιμα στη συνέχεια της συζήτησης.

Όλα η Ολομέλεια τα έκανε, δεν έκανα τίποτα χωρίς εν τέλει να συμφωνήσει η διοικητική Ολομέλεια. Ακόμα και στο άρθρο 100 την προσθήκη της παραγράφου 5 τη δέχθηκε τελικά το Συμβούλιο της Επικρατείας. Είχαμε πολύ μεγάλες συγκρούσεις και με τον αγαπητό Χρίστο Γεραρή και με την πολύ καλή μου φίλη, τη νυν Πρόεδρο της Δημοκρατίας, που μας τίμησε χθες, η οποία είχε πολλές επιφυλάξεις για τις πρωτοβουλίες του «συντακτικού νομοθέτη», όπως ήθελε να με αποκαλεί περιφραστικά.

Σας ευχαριστώ πάρα πολύ και παρακαλώ να έρθει το επόμενο πάνελ, στο οποίο θα συντονίσει ο Νικόλας Κανελλόπουλος, πρώην Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Δικαιοσύνης, και μετέχουν ο καθηγητής και αγαπητός φίλος παλαιόθεν Κώστας Καλαβρός, ομότιμος καθηγητής της Πολιτικής Δικονομίας και η διαμεσολαβήτρια και διαιτητής κα. Δήμητρα Τριανταφύλλου.

Κύκλος VI

**Οι εναλλακτικές μορφές Δικαιοσύνης είναι μια
διέξοδος για λίγους ή για όλους; Διαιτησία και
Διαμεσολάβηση**

ΚΥΚΛΟΣ VI

■ Οι εναλλακτικές μορφές Δικαιοσύνης είναι μια διέξοδος για λίγους ή για όλους; Διαιτησία και Διαμεσολάβηση

Συντονισμός

Νικόλας Κανελλόπουλος

Δικηγόρος, Γενικός Γραμματέας ΟΠΕΜΕΔ

Συζητούν

Κωνσταντίνος Καλαβρός

Ομότιμος Καθηγητής ΔΠΘ

Δήμητρα Τριανταφύλλου

Δικηγόρος, Διαμεσολαβήτρια, Διαιτητής

Ν. Κανελλόπουλος: Είναι ιδιαίτερη χαρά και τιμή –νομίζω και προσωπικά, αλλά να μιλήσω και εκ μέρους των συνομιλητών μας– να είμαστε εδώ σήμερα μαζί. Για αυτόν το λόγο να ευχαριστήσω καταρχήν το Βαγγέλη Βενιζέλο και τον Κύκλο Ιδεών, γιατί μας έδωσε τη δυνατότητα σε αυτή τη μεγάλη διήμερη συζήτηση να τοποθετηθούμε για ένα θέμα το οποίο έχω την αίσθηση ότι ήταν διάχυτο και στις δύο ημέρες, βλέπω ότι συγκατανεύει ο Βαγγέλης Βενιζέλος.

Όλα τα ζητήματα που άνοιξαν, όλοι οι κύκλοι συζητήσεων που άνοιξαν, είχαν έναν απόηχο που είχε αναφορά στην εξωδικαστική επίλυση διαφορών, στους τρόπους εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών και ειδικά βεβαίως στη διαμεσολάβηση. Η χθεσινή ημέρα, ειδικά οι πρώτες συνεδριάσεις υπό την Ιωάννα Μάνδρου με τις βαθυστόχαστες τοποθετήσεις της και ερωτήσεις άνοιγε συνέχεια το θέμα της διαμεσολάβησης. Αλλά και οι σημερινές συνεδρίες και της πολιτικής δικονομίας είχαν συνεχείς αναφορές στη διαμεσολάβηση, ακόμα και της ποινικής δίκης, του Ποινικού Δικαίου, όπου ζητήματα όπως η ποινική συνδιαλλαγή, η ποινική διαπραγμάτευση, είναι κομμάτια των εναλλακτικών τρόπων επίλυσης διαφορών. Βεβαίως αναλύθηκαν και δόθηκαν τα σημεία που οι εναλλακτικές αυτές μορφές επίλυσης διαφορών μπορούν να συνεισφέρουν ουσιαστικά στη γρήγορη απονομή της δικαιοσύνης, αλλά και τη μεταφορά μίας νέας κουλτούρας, ενός νέου πολιτισμού. Θα περίμενα το ίδιο και από τη συζήτηση για τη διοικητική δίκη, όπου και εκεί έχουμε θεσμούς εναλλακτικούς, όπως είναι ο διαμεσολαβητής δικαστής, διοικητικός δικαστής. Δεν είχαμε την τύχη να το ακούσουμε, δεν ξέρω εάν θα αναφερθούμε εμείς μετά.

Συνοψίζοντας και προτού αρχίσουμε τη συζήτηση, γιατί, να μου επιτρέψουν και οι συνομιλητές μου, εμείς οι άνθρωποι της οικογένειας των εναλλακτικών μεθόδων επίλυσης διαφορών, μας αρέσει να συζητάμε, οπότε να μας επιτρέψετε να έχουμε μία συζήτηση περισσότερο παρά μονολόγους. Έλεγα λοιπόν ότι η ουσιαστική συνεισφορά και η εξέλιξη των εναλλακτικών τρόπων επίλυσης διαφορών, τελικά, φαίνεται άμεσα συνυφασμένη με την ποιότητα της δικαιοσύνης που συναρτάται άμεσα και με την ταχύτητα της απονομής.

Αυτή τη μικρή εισήγηση ήθελα να κάνω εγώ και έτσι να αρχίσουμε την κουβέντα με τον ομότιμο καθηγητή του Πανεπιστημίου της Θράκης και καθηγητή μου –επιτρέψτε μου, κ. καθηγητά– τον Κωνσταντίνο Καλαβρό και στον οποίο ήθελα από την

αρχή να θέσω το βασικό ερώτημα και της ενότητας. Η ενότητα αναφέρεται, ο τίτλος της, εάν οι εναλλακτικές μορφές δικαιοσύνης είναι μία διέξοδος για λίγους ή για όλους. Ειδικά λοιπόν η διαιτησία είναι για λίγους ή για όλους; Κύριε καθηγητά.

Κ. Καλαβρός: Ευχαριστώ πολύ τον κ. Κανελλόπουλο για τα καλά του λόγια. Ευχαριστώ τον Κύκλο, ευχαριστώ το Βαγγέλη Βενιζέλο, φίλο παλαιόθεν, όπως είπε, για την ευκαιρία που μου δίνει να είμαι απόψε μαζί σας. Παρακολούθησα χθες διαδικτυακά και σήμερα σχεδόν όλο το συνέδριο αυτό, είμαι εντυπωσιασμένος.

Μπαίνω κατευθείαν στο ερώτημα. Πρέπει να ξέρουμε, πριν απαντήσω στο ερώτημα, θα τολμήσω να σας κάνω μία μικρή στατιστική, να έχουμε μία εικόνα όταν μιλάμε για διαιτησία στην Ελλάδα, περί τίνος πρόκειται, έτσι από αριθμούς. Δεν είναι ασφαλή τα στοιχεία, έχουν εξαχθεί από το Εφετείο Αθηνών που είναι το κύριο δικαστήριο στο οποίο εισάγονται οι αγωγές ακύρωσης των διαιτητικών αποφάσεων και από άλλα στοιχεία ορισμένων θεσμικών οργανισμών διαιτησίας.

Στην Ελλάδα λοιπόν κάθε χρόνο γίνονται περίπου 150 με 200 διαιτησίες. Επιπλέον, εκτός Ελλάδος γίνονται περίπου 90 με 120, μερικές χρονιές φθάνουν και 140, διαιτησίες ελληνικού ενδιαφέροντος. Στην Ελλάδα επιπλέον, τρίτο στοιχείο, κυκλοφορούν αλλοδαπές διαιτητικές αποφάσεις, δηλαδή που έχουν εκδοθεί στην αλλοδαπή και έρχονται στην Ελλάδα για να εκτελεστούν, περίπου 50 με 80. Οι αριθμοί λοιπόν οι συνολικοί, εάν μου επιτρέπεται η άθροιση, δεν υπερβαίνουν τις 300-350 υποθέσεις που άγονται στη διαιτησία με τον έναν ή τον άλλο τρόπο από αυτούς που ανέφερα.

Στο ερώτημα εάν η διαιτησία απευθύνεται σε λίγους ή σε όλους, έτσι είναι το ερώτημα, η απάντηση, νομίζω, είναι ότι απευθύνεται κυρίως σε λίγους, αυτή είναι η πραγματικότητα. Είναι ακριβή η διαιτησία, απευθύνεται στον επενδυτή που θα έρθει στην Ελλάδα και που δεν έχει εμπιστοσύνη στο δικαστικό σύστημα και που εν πάση περιπτώσει θέλει να χρησιμοποιήσει ένα μηχανισμό που γνωρίζει. Μπορεί όμως να απευθύνεται και σε πολλούς. Θέλω να θυμίσω εδώ ότι υπάρχουν προεδρικά διατάγματα των δικηγορικών συλλόγων που έχουν εκδοθεί υπό το νέο καθεστώς και του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών και Θεσσαλονίκης, τα οποία δίνουν τη δυνατότητα διεξαγωγής διαιτησιών για μικρές υποθέσεις, οι οποίες θα μπορούσαν πραγματικά να ελαφρύνουν τα δικαστήρια. Οι μισθωτικές διαφορές, παραδείγματος χάριν, θα μπορούσαν σε πάρα πολύ σύντομο χρόνο, σε μία διαιτησία του δικηγορικού συλλόγου, να διεκπεραιώνονται μέσα σε ένα δίμηνο το ανώτατο. Όπως ξέρετε, η διαιτητική απόφαση είναι και εκτελεστή αμέσως, άρα...

Ν. Κανελλόπουλος: Θα μου επιτρέψετε εδώ, ακριβώς για να αναλύσουμε λίγο παραπάνω αυτό το θέμα. Θα μπορούσαν, και με ποιο τρόπο, να γίνουν γνωστοί στην κοινωνία, ακόμα και στο σώμα των δικηγόρων, επιτρέψτε μου, τέτοιες μορφές διαιτησίας, όπως παραδείγματος χάριν αυτή η τομή που πραγματικά έδωσε τη δυνατότητα στους δικηγορικούς συλλόγους –και ειδικά των Αθηνών– να προωθήσουν τη διαιτησία;

Κ. Καλαβρός: Πρέπει να πω ότι καταρχήν συντάχθηκε ένα προεδρικό διάταγμα – σχέδιο συνέταξε ο Σύλλογος, το οποίο κατέληξε προεδρικό διάταγμα– που έχει έναν καταπληκτικό κανονισμό, ο οποίος είναι πάρα πολύ σύγχρονος και βοηθά πάρα πολύ. Νομίζω ότι ο λόγος που δεν έχει γίνει, αν και είναι τρία χρόνια τώρα περίπου που ισχύει, εάν δεν απατώμαι καμία ίσως διαιτησία–είμαι στο Συμβούλιο Διαιτησίας του Συλλόγου, νομίζω ότι καμία δεν έχει γίνει, νομίζω ότι είναι κακό *marketing*, δεν το ξέρει ο κόσμος.

Ν. Κανελλόπουλος: Δεν το ξέρουν ούτε οι δικηγόροι.

Κ. Καλαβρός: Έχουμε μείνει στο ότι οι διαιτησίες των συλλόγων, οι παλιές διαιτησίες πράγματι είχαν πολλά ζητήματα. Αυτές τις καινούριες διαιτησίες και η Θεσσαλονίκη έχει έναν εξαιρετικό κανονισμό, δεν τις ξέρει ο κόσμος, δεν τις γνωρίζουν οι δικηγόροι. Θα το πω κάνοντας μία μικρή αναφορά και στη διαμεσολάβηση, μολονότι είναι εκτός του αμέσου αντικειμένου μου, νομίζω ότι εδώ πάσχουμε από *marketing*. Δεν το ξέρουν οι δικηγόροι ότι τους συμφέρει να πάνε σε μία μισθωτική διαφορά για αναπροσαρμογή του μισθώματος και να βγάλουν μία απόφαση σε δύο μήνες, να την πάνε σε μία διαιτησία του Συλλόγου, η οποία δίνει καλά εκέγγυα και ανεξαρτησίας και σωστής απονομής δικαιοσύνης, από το να την πάνε στην τακτική δικαιοσύνη, η οποία έχει βέβαια άλλους χρόνους και συνεπώς είναι προτιμπτέα στην περίπτωση αυτή η διαιτησία.

Πρέπει να πούμε ακόμα –νομίζω ότι πρέπει να το πούμε– ότι μολονότι η διαιτησία βοηθά στην εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας, στην προσέλκυση των επενδυτών κ.λπ., επιβαρύνει την τακτική δικαιοσύνη. Διότι, όπως ξέρετε, οι διαιτητικές αποφάσεις που εκδίδονται στην Ελλάδα μπορούν να προσβληθούν με αγωγή ακύρωσης στο Εφετείο και εν συνεχεία στον Άρειο Πάγο με αναίρεση, εάν αναιρεθούν να γυρίσουν πίσω στο Εφετείο και ούτω καθεξής, τα γνωρίζετε. Άρα από τη μία πλευρά παίρνει υποθέσεις –μικρό αριθμό, όπως είπαμε– από την τακτική δικαιοσύνη, την επιβαρύνει όμως κιόλας.

Ν. Κανελλόπουλος: Εάν μου επιτρέπετε, μία λέξη και για τη διαμεσολάβηση. Για πολλούς ή για λίγους, χωρίς να τοποθετηθώ...

Κ. Καλαβρός: Η διαμεσολάβηση νομίζω ότι πάσχει –το είπε η κα. Κιουπτσίδου σήμερα– στην Ελλάδα. Το ποσοστό επιτυχίας συμβιβασμού, δηλαδή, είναι πάρα πολύ μικρό, η υποχρεωτική αρχική συνεδρία...

Ν. Κανελλόπουλος: Θα τα πούμε λίγο στη συνέχεια, για να ολοκληρώσουμε...

Κ. Καλαβρός: Ναι, γιατί όμως; Είναι συναφές με αυτό που είπαμε πριν για τη διαιτησία. Δεν υπάρχει κουλτούρα συμβιβασμού στην Ελλάδα και αυτή την κουλτούρα για να την αποκτήσουμε, είναι θέμα παιδείας και ανατροφής. Είναι από παιδιά, από εκεί πρέπει να ξεκινήσει, κυρίως για τη διαιτησία.

Ν. Κανελλόπουλος: Πρόσφατα το κοινό πληροφορήθηκε –νομίζω ότι οι νομικοί που τουλάχιστον σήμερα ασχολούμαστε με τους εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης των διαφορών το γνωρίζαμε, γνωρίζαμε την Επιτροπή– από ένα δημοσίευμα στην Καθημερινή της κας. Ιωάννας Μάνδρου ότι είναι έτοιμο το νομοσχέδιο για τα διεθνή διαιτητικά δικαστήρια. Ξέρω ότι συμμετείχατε σε αυτή την νομοπαρασκευαστική Επιτροπή. Πείτε μας λίγο, γιατί εγώ προσωπικά το θεωρώ μία μεγάλη τομή, πια η χώρα μας –ειδικά στο μεσογειακό χώρο των ναυτιλιακών υποθέσεων, οι οποίες κατά κύριο λόγο επιλύονται σε διαιτητικά δικαστήρια είτε του Λονδίνου είτε της Σιγκαπούρης– δεν έχει εκμεταλλευθεί συγκριτικά πλεονεκτήματα που έχουμε ως χώρα προκειμένου να δημιουργήσουμε μεγάλους διαιτητικούς φορείς, που θα προσέλκυαν τέτοιες μεγάλες διαιτητικές διαφορές και κάτω από τη δική μας φιλοξενία θεσμικής βάσεως, αλλά και ουσιαστικής σε αυτή την πανέμορφη χώρα, δεν μπορέσαμε τόσο καιρό να προωθήσουμε τέτοιους θεσμούς, τέτοια μεγάλα διεθνή διαιτητικά δικαστήρια, σε αντίθεση παραδείγματος χάρη με τη Σλοβενία, η οποία έχει μία μεγάλη επιτυχία τα τελευταία χρόνια.

Κ. Καλαβρός: Και όχι μόνο, όλα τα Βαλκάνια έχουν. Καταρχήν η διαιτησία, όπως ξέρουμε, η μεν εσωτερική ρυθμίζεται από τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, τα άρθρα 867 επόμενα, η δε διεθνής εμπορική διαιτησία που διεξάγεται στην Ελλάδα ρυθμίζεται

από ένα νόμο του 1999, τον 2735, ο οποίος στην πραγματικότητα ενσωματώνει στο ελληνικό Δίκαιο τον πρότυπο νόμο της UNCITRAL, δηλαδή των Ηνωμένων Εθνών για τη διεθνή εμπορική διαιτησία. Το σχέδιο νόμου αυτό, το οποίο πράγματι βρίσκεται, νομίζω, σε φάση κατάθεσης –ο Υπουργός θα ξέρει, θα μας πει λεπτομερώς– και το οποίο συνέταξε μία νομοπαρασκευαστική Επιτροπή με τη δική μου προεδρία, εκσυγχρονίζει το πλαίσιο αυτό της διεθνούς εμπορικής διαιτησίας με βάση μία τροποποίηση του πρότυπου νόμου του 2006 των Ηνωμένων Εθνών και με βάση πολλά εμπειρικά δεδομένα και την πρακτική της διεθνούς διαιτησίας. Θα έλεγα ότι εάν και εφόσον ψηφισθεί, η Ελλάδα θα είναι στην πρωτοπορία της Ευρώπης από πλευράς νομοθετικού πλαισίου για τη διεθνή εμπορική διαιτησία. Έτσι θα αποφύγουμε το φαινόμενο που βλέπουμε δημόσιες συμβάσεις παραχώρησης να παραπέμπουν τις διαφορές που προκύπτουν από τη σύμβαση παραχώρησης σε διαιτησία, η οποία ρυθμίζεται παραδείγματος χάρη από τον κανονισμό διαιτησίας του Διεθνούς Εμπορικού Επιμελητηρίου στο Παρίσι. Γιατί; Αφού θα έχουμε ένα εξαιρετικά ευέλικτο και σύγχρονο νομοθετικό πλαίσιο, το οποίο θα μπορούσε να ρυθμίζει τη διεξαγωγή αυτών των διαιτησιών στην Ελλάδα.

N. Κανελλόπουλος: Θα αποτελέσει αυτός ο νόμος το έναυσμα έτσι ώστε να μπορέσουμε να προσελκύσουμε αυτές τις μεγάλες διαιτητικές αποφάσεις; Επιτρέψτε μου μία εμπειρία, εκπροσωπώντας τον ΟΠΕΜΕΔ είχαμε κάνει μία απόπειρα να συζητήσουμε με την Ένωση Εφοπλιστών την ίδρυση ενός τέτοιου φορέα στον Πειραιά. Δηλαδή ο Πειραιάς θα μπορούσε να ήταν, κατά την άποψή μας, ένα διεθνές κέντρο διαιτησίας μεγάλης εμβέλειας, που θα μπορούσε να προσελκύσει πολύ μεγάλες υποθέσεις, υποθέσεις που σήμερα, όπως είπα, δικάζονται σε άλλες χώρες με πολύ μεγαλύτερο κόστος. Μάλιστα είχαμε προτείνει η έδρα, παραδείγματος χάρη, να είναι στις Σπέτσες και οι άνθρωποι οι οποίοι θα συμμετείχαν θα είχαν πολλαπλά οφέλη, ακόμα και μίας ποιότητας της επίσκεψής τους στη χώρα μας. Η απάντηση δε των ανθρώπων με τους οποίους συνομιλήσαμε είναι ότι δεν είναι δυνατόν να γίνει αυτό, γιατί οι άνθρωποι οι οποίοι έχουν τις συγκρούσεις, δεν εμπιστεύονται τη δικαιοσύνη στην Ελλάδα. Δηλαδή φοβούνται μετά ότι θα μπλέξουν σε αυτό που είπατε, η υπόθεση θα πάει στα δικαστήρια, θα πάει στο Εφετείο, θα πάει στον Άρειο Πάγο, άρα φοβούνται το δικαιοκ πλαίσιο.

K. Καλαβρός: Νομίζω ότι αυτό το σχέδιο νόμου, το οποίο έχει το Υπουργείο Δικαιοσύνης και νομίζω ότι τώρα επίκειται, ο κ. Υπουργός ξέρει καλύτερα...

N. Κανελλόπουλος: Να καλωσορίσουμε και τον κ. Υπουργό. Νομίζω ότι ήρθατε επάνω στη στιγμή που τα ερωτήματα τίθενται και προς εσάς, κ. Υπουργέ.

K. Καλαβρός: Ναι, επίκειται, νομίζω, η κατάθεσή του, πραγματικά εκσυγχρονίζει εξαιρετικά το νομοθετικό πλαίσιο της διεθνούς εμπορικής διαιτησίας, τονίζει την εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας. Δεν υπάρχει επενδυτής –το ξέρουμε αυτό και από τη λειτουργία ως δικηγόρων– ο οποίος επενδύει στην Ελλάδα, δεν διανοείται να πάει στην τακτική δικαιοσύνη. Όχι μόνο στην Ελλάδα, παντού, σε όλο τον κόσμο. Θέλει να πάει σε ένα μηχανισμό επίλυσης διαφορών που γνωρίζει και η διαιτησία είναι γνωστή στους επενδυτές, ξέρουν το μηχανισμό, ξέρουν τα αποτελέσματα και ξέρουν τους χρόνους. Μία διαιτητική απόφαση, όπως και να το κάνουμε, σε ένα-δύο χρόνια το πολύ, για πολύ δύσκολες υποθέσεις, θα έχει βγει και θα είναι εκτελεστή. Επομένως, νομίζω ότι λαμπρά θα πράξει το Υπουργείο Δικαιοσύνης με την κατάθεση του σχεδίου νόμου αυτού και την ψήφιση βέβαια από τη Βουλή.

N. Κανελλόπουλος: Θα μας το πει και μετά ο Υπουργός. Έτσι να περάσω και να παρουσιάσω την κα. Τριανταφύλλου, η οποία, εκτός του ότι είναι διαμεσολαβήτρια,

είναι εκπαιδευτής διαμεσολαβητών, οφείλω να πω εγώ ότι είναι από τους πρώτους ανθρώπους, πιονέρους τους είχα αναφέρει στο παρελθόν που ξεκίνησαν τη διαμεσολάβηση στην Ελλάδα. Έχω τη χαρά να βλέπω απέναντί μου και τη Λίλα Μπακατσέλου, επίσης από τους πρωτεργάτες της διαμεσολάβησης, και τον καθηγητή Κώστα Πολυζωγόπουλο, με τον οποίο είχαμε βρεθεί στην πρώτη νομοπαρασκευαστική Επιτροπή της διαμεσολάβησης, νομίζω το 2008, στο απώτατο παρελθόν. Δήμητρα, ακούσαμε προηγουμένως ότι ένας λόγος που δεν έχει πετύχει η διαμεσολάβηση, εγώ βάζω ερωτηματικό, θα επανέλθουμε, είναι...

Δ. Τριανταφύλλου: Δεν πιστεύω ότι έχει αποτύχει.

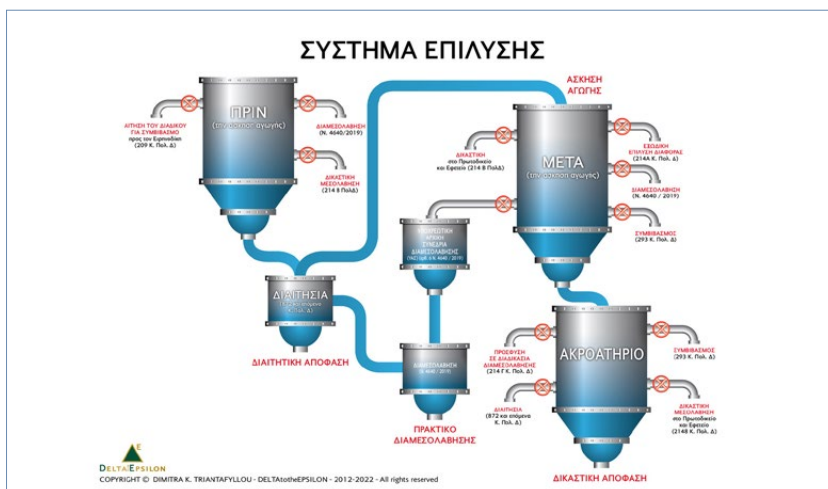
Ν. Κανελλόπουλος: Την ίδια άποψη έχω και εγώ, άρα ας κάνουμε αυτή καταρχάς την κουβέντα. Ποια είναι η κατάσταση της διαμεσολάβησης σήμερα στην Ελλάδα και γιατί υπάρχουν κάποιες φωνές που αισθάνονται ότι έχει αποτύχει και, άρα, αφού έχει αποτύχει, ήταν a priori ένας αποτυχημένος θεσμός; Αυτό είναι η διαμεσολάβηση στην Ελλάδα και διεθνώς;

Δ. Τριανταφύλλου: Θα ήθελα καταρχάς να χαιρετήσω τις εντιμότητες κ. Προέδρους, τους εντιμότετους κ. Προέδρους, αξιότιμες κυρίες και κύριοι, τον κ. Υπουργό, ευχαριστώντας βέβαια και τον Κύκλο Ιδεών για την τιμητική αυτή πρόσκληση και τον κ. Πρόεδρο και καθηγητή μου κ. Βαγγέλη Βενιζέλο. Επίσης να ευχαριστήσω και για τον τίτλο που βάλατε και φιλοξενήσατε τη διαμεσολάβηση –και τη διαιτησία βεβαίως– στο συνέδριό σας, που έχει αυτό το πολύ ωραίο θέμα της μεταρρύθμισης της δικαιοσύνης, και την κατατάξατε στις εναλλακτικές μορφές δικαιοσύνης και όχι εναλλακτικές μορφές επίλυσης. Δηλαδή μας τοποθετήσατε από πριν στο κομμάτι της δικαιοσύνης και είναι έτσι.

Πριν απαντήσω για τη διαμεσολάβηση και κατά πόσο έχει πετύχει ή λειτουργεί, γιατί έχει εισέλθει στο σύστημά μας εδώ και 12 χρόνια, απλά τα τελευταία δύο χρόνια είναι που υπήρξε και ξεκίνησε ο θεσμός για την υποχρεωτική ενημέρωση για κάποιες υποθέσεις και επομένως αρχίσαμε να μετράμε και να βλέπουμε κατά πόσο αυτό λειτουργεί. Να πω ότι δημιουργήθηκε λοιπόν ένας θεσμός για τη δικαιοσύνη, προκειμένου να υπάρχει πρόσβαση στην δικαιοσύνη μετά από οδηγία, την 52/2008, όπου δημιουργήθηκε ένας θεσμός που έχει ισόρροπη σχέση με τη δικαστική διαδικασία, προστατεύει και δεν κωλύονται με αυτόν το θεσμό οι πολίτες που τον χρησιμοποιούν να κινήσουν άλλες δικαστικές διαδικασίες, γιατί προστατεύονται οι παραγραφές ή η λήξη των αποσβεστικών προθεσμιών. Επίσης, αυτός ο θεσμός δημιουργήθηκε ως πρωτεύων θεσμός και όχι ως δευτερεύων θεσμός. Άρα δημιουργήθηκε, ας μου επιτρέψετε, ισότιμα να υπάρχει παράλληλα με την απονομή δικαιοσύνης στο πλαίσιο του δικαστικού συστήματος, αλλά εκτός του δικαστικού συστήματος, όμως θα δούμε πού μπορεί να αγγίξει το δικαστικό σύστημα. Επομένως δημιουργήθηκε αυτός ο θεσμός, που κρατώντας τα ποιοτικά χαρακτηριστικά, που φάνηκαν να ενδιαφέρουν την έρευνά μας, φυσικά γιατί είναι το ζητούμενο για τους πολίτες, γιατί η δικαιοσύνη ως εξουσία ή ως αντιεξουσία, είτε ο κ. καθηγητής χθες, υπάρχει για να υπηρετεί τους πολίτες. Υπάρχει για να τους προστατεύει, υπάρχει για να διασφαλίζει την ειρήνευση και επομένως την ευτυχία τους.

Άρα τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που αναζητήθηκαν – γιατί είναι σημαντικά για τους πολίτες που αξιοποιούν τη δικαιοσύνη ως *ultimum remedium*, που θα μπορούσε να είναι *ultimum remedium*, αλλά να υπάρχουν και άλλες δυνατότητες πιο πριν – Ποιοτικό χαρακτηριστικό: είναι κοινωνικά άδικη; Είναι επαρκής στην οργάνωση; Είναι κοινωνικά δίκαιη; Είναι μη ελεγχόμενη πολιτικά; Είναι γρήγορη; Είναι νομικά απλή; Είναι ανεξάρτητη; Είναι τόσο όσο αυστηρή και τόσο όσο επιεικής; Αυτά είναι

τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που ρωτήθηκαν οι ερευνώμενοι. Να πω ότι η διαμεσο-
λάβηση λοιπόν –γιατί έχει σημασία αυτό στο τέλος στο κατά πόσο η διαμεσολάβηση
προχωρά ή δεν προχωρά– τα έχει όλα αυτά στο έπακρο, γιατί είναι μία διαδικασία η
οποία είναι ανεξάρτητη, δεν υπάρχει θέμα αυστηρότητας ή επιείκειας, γιατί τα μέρη
έχουν την απόλυτη εξουσία στα χέρια τους να ορίζουν τη διαφορά τους.

Ν. Κανελλόπουλος: Ποιος το λέει αυτό, ότι δεν έχουμε τα επιθυμητά αποτελέσματα; Να σας πω ότι πριν από 12 χρόνια είχε γίνει κάποια έρευνα στην Ευρώπη για να δουν η διαμεσολάβηση πώς μπορεί να βοηθήσει και πώς πρέπει να είναι ενδεχομένως ένα υποχρεωτικό στάδιο πριν από την (προσφυγή) στη δικαιοσύνη, προκειμένου να μη χάνεται χρόνος και χρήμα, προκειμένου να μην «πετιούνται στα σκουπίδια» ο πολύτιμος χρόνος μας και η οικονομία μας. Φάνηκε τότε, το 2010, ότι οι υποθέσεις οι οποίες πήγαιναν στη διαμεσολάβηση τότε ήταν 0,5% και μιλάμε τώρα για μία Ευρώπη όπου έγινε η έρευνα και όπου η διαμεσολάβηση προϋπήρχε σε κάποιες χώρες, όπως ήταν η Ολλανδία, όπως ήταν το Ηνωμένο Βασίλειο, από το 1989, για να μην πω ότι στην Αμερική ξεκίνησε το 1978. Άρα μετά από τόσα χρόνια έκανε έρευνα η Ευρωπαϊκή Ένωση και βρήκε ότι ήταν 0,5%. Εμείς τώρα έχουμε ένα περίπου 9%. Τι σημαίνει αυτό το ποσοστό;

Δ. Τριανταφύλλου: Ποιος το λέει αυτό, ότι δεν έχουμε τα επιθυμητά αποτελέσματα; Να σας πω ότι πριν από 12 χρόνια είχε γίνει κάποια έρευνα στην Ευρώπη για να δουν η διαμεσολάβηση πώς μπορεί να βοηθήσει και πώς πρέπει να είναι ενδεχομένως ένα υποχρεωτικό στάδιο πριν από τη δικαιοσύνη, προκειμένου να μη χάνεται χρόνος και χρήμα, προκειμένου να μην πετιούνται στα σκουπίδια ο πολύτιμος χρόνος μας και η οικονομία μας. Φάνηκε τότε, το 2010, ότι οι υποθέσεις οι οποίες πήγαιναν στη διαμεσολάβηση τότε ήταν 0,5% και μιλάμε τώρα για μία Ευρώπη που έγινε η έρευνα και που η διαμεσολάβηση προϋπήρχε σε κάποιες χώρες, όπως ήταν η Ολλανδία, όπως ήταν το Ηνωμένο Βασίλειο, από το 1989, για να μην πω ότι στην Αμερική ξεκίνησε το 1978. Άρα μετά από τόσα χρόνια έκανε έρευνα η Ευρωπαϊκή Ένωση και βρήκε ότι ήταν 0,5%. Εμείς τώρα έχουμε ένα περίπου 9%. Τι σημαίνει αυτό το ποσοστό;

Ν. Κανελλόπουλος: Να πω εγώ κάποια στατιστικά στοιχεία και με την άδεια του κ. Υπουργού να τα αναφέρω. Παραδείγματος χάρη, τα στοιχεία για το έτος 2021 της Κεντρικής Επιτροπής Διαμεσολάβησης είναι ότι κατά το έτος 2021 πραγματοποιήθηκε

διαδικασία υποχρεωτικής αρχικής συνεδρίας σε 9.148 υποθέσεις. Από αυτές κατέληξαν σε συμφωνία ένας αριθμός γύρω στις 698, δηλαδή 7,63% των υποθέσεων, αυτά για την περυσινή χρονιά. Εδώ να επισημάνω ότι οι μισές και πλέον υποθέσεις είναι οικογενειακές. Επίσης να επισημάνω με λύπη ότι οι τραπεζικές υποθέσεις ήταν μόνο 17 σε σύνολο 625.

Στην εκούσια διαμεσολάβηση, μας αναφέρει η έκθεση της ΚΕΔ, κ. Υπουργέ, το γνωρίζετε, ότι υπήρξαν αντίστοιχα 1.208 περιπτώσεις υπαγωγής διαφοράς σε εκούσια διαδικασία διαμεσολάβησης και μάλιστα παρουσιάζεται σημαντική αύξηση σε σύγκριση με το 2020, καθότι το 2020 ήταν 622, δηλαδή διπλασιασμός. Επιτεύχθηκε μάλιστα συμφωνία σε 952 περιπτώσεις έναντι 500 του έτους 2020. Με τα καινούρια στοιχεία των δύο τετραμήνων είναι ακόμα καλύτερα, όπως λέει ο κ. Υπουργός, γιατί ήδη σε 4.866 υποχρεωτικές αρχικές συνεδρίες διαμεσολάβησης συμφώνησαν 610 στη συνέχιση της διαδικασίας, δηλαδή σε ποσοστό 13%, και από τις 610 που πήγαν στη διαμεσολάβηση, έκλεισαν οι 458, πάνω από 80% επιτυχία, ενώ αντίστοιχα στην εκούσια διαμεσολάβηση πήγαν 323 με επιτυχή κατάληξη 265.

Δ. Τριανταφύλλου: Τι ποσοστό έχουμε εδώ;

Ν. Κανελλόπουλος: Άρα να επισημάνουμε ότι έχουμε ποσοστά πάνω από 80% των υποθέσεων που έφθασαν στη διαμεσολάβηση, ξεπερνώντας όλους τους σκοπέλους που ως γνωστόν τίθενται από διάφορα μέρη και σε αυτό θα ήθελα να τοποθετηθείς.

Δ. Τριανταφύλλου: Θα τα συζητήσουμε αυτά.

Ν. Κανελλόπουλος: Βλέπουμε κάποια καταρχήν πολύ θετικά αποτελέσματα. Δεν ξέρω εάν συμφωνείτε, κ. Υπουργέ, καταρχήν, εγώ θέλω να βλέπω το ποτήρι μισογεμάτο.

Κ. Τσιάρας: Πρέπει να τρέξει το πρόγραμμα δημοσιότητας, μαζί το έχουμε συζητήσει πάρα πολλές φορές.

Ν. Κανελλόπουλος: Ευελπιστώ.

Δ. Τριανταφύλλου: Επίσης, μία μικρή βουτιά στη συζήτηση μετά: να εκπαιδευθούν οι δικηγόροι επάνω σε αυτό, γιατί οπωσδήποτε χρειάζονται ειδικές δεξιότητες προκειμένου να υπερασπίζονται και να αγωνίζονται για τα συμφέροντα των εντολέων τους σε ένα άλλο γήπεδο πια, που λέγεται διαμεσολάβηση και δεν είναι το «ρινγκ» των δικαστηρίων, αλλά είναι ένα άλλο είδους «ρινγκ», εάν θέλουμε να μιλήσουμε ότι θα αγωνίζονται. Γιατί και εκεί δίνουν μάχες, γιατί η διαπραγμάτευση είναι πάρα πολύ μεγάλη μάχη που δίνουν και θα πρέπει να έχουν δεξιότητες, γνώση επάνω σε αυτό.

Ν. Κανελλόπουλος: Άρα να εντοπίσουμε πρώτο ζήτημα ενημέρωσης, ειδικά των δικηγόρων.

Δ. Τριανταφύλλου: Οπωσδήποτε.

Ν. Κανελλόπουλος: Γιατί οι δικηγόροι είναι και οι αγωγοί αυτής της υπόθεσης. Δηλαδή όσο και να ενημερώσεις τον πολίτη, στο δικηγόρο του θα πάει και εάν του πει ο δικηγόρος, αυτά που ακούς είναι απάτη, δεν είναι τίποτα, μη δίνεις σημασία, προφανώς θα έχουμε χάσει το μεγάλο στοίχημα. Άρα πρώτα και κύρια, κ. Υπουργέ, το ξέρετε εσείς πολύ καλά, είναι η ενημέρωση και η εκπαίδευση των δικηγόρων στο νέο τους ρόλο.

Επίτρεψέ μου, Δήμητρα, να πούμε ότι είναι λογικό οι δικηγόροι να αντιδρούν και ξέρετε πολύ καλά ότι υπήρξαν διαχρονικά όλα αυτά τα δέκα χρόνια μεγάλες αντιδράσεις. Οι δικηγορικοί σύλλογοι μπήκαν μπροστά, έκαναν σε πάρα πολλές περιφέρειες

κέντρα εκπαίδευσης, όμως είναι η αλήθεια ότι η μεγάλη πλειοψηφία των δικηγόρων στάθηκε απέναντι στο θεσμό με πολύ επιθετικούς τρόπους. Εγώ θέλω να τους δικαιολογώ, γιατί όλοι μας έχουμε εκπαιδευθεί σε ένα πανεπιστήμιο στο με ποιο τρόπο θα πηγαίνουμε στα δικαστήρια και θα κονιορτοποιούμε τις αντίθετες απόψεις. Αυτό ήταν η δομική μας εκπαίδευση, κανένας ποτέ δεν μας εκπαίδευσε σε διαπραγματεύσεις, σε διαμεσολαβήσεις, σε μία άλλη λογική αντιμετώπισης των υποθέσεων.

Δ. Τριανταφύλλου: Έτσι ακριβώς και θα ήθελα να πω βέβαια κάτι που μπορεί να φανεί τολμηρό, όμως το πιστεύω. Η επιτυχία που φαίνεται να υπάρχει, γιατί υπάρχει επιτυχία, γιατί βλέπουμε τα νούμερα και τα νούμερα δεν είναι μόνο αυτό που είναι, πρέπει να βλέπουμε ότι οι 952 υποθέσεις παραδείγματος χάρη οι οποίες επιλύθηκαν, δημιούργησαν αμέσως περίπου 1.900 δικηγόρους, οι οποίοι έφυγαν από αυτές τις υποθέσεις -1.900 τελικά- και οι οποίοι εν δυνάμει στην επόμενη τους υπόθεση, είναι το πρώτο που θα συζητήσουν και θα σκεφθούν... Έχουμε λοιπόν 2.000 εδώ, έχουμε άλλους 300, 600 από το επόμενο τετράμηνο. Εάν το σκεφθούμε αυτό κατά τη διάρκεια του χρόνου, και μάλιστα αυτού του χρόνου και όχι του χρόνου του 2020, όπου ήμασταν όλοι μέσα στα σπίτια μας, όπου και πάλι η διαμεσολάβηση λειτουργούσε εκεί, δεδομένου ότι χρησιμοποιούσε τις πλατφόρμες τις διαδικτυακές. Μάλιστα είναι και πάρα πολύ οικολογική η διαμεσολάβηση, γιατί μπορούν να ανταλλάσσονται τα πάντα χωρίς να υπάρχει ούτε μία εκτύπωση χαρτιού και κανένα δέντρακι να μην καταστρέφεται και να μπορεί να λειτουργεί κανείς με αυτόν τον τρόπο που είναι υπέρ του περιβάλλοντος. Αλλά όλες αυτές τις υποθέσεις, να μιλήσουμε για το 2021, μπορούμε να τις πολλαπλασιάσουμε από τους δικηγόρους οι οποίοι απέκτησαν αυτή την καλή εμπειρία, γιατί είναι σημαντικό. Γιατί, πώς αλλάζει η αδράνεια ή πώς αλλάζει η αντίσταση; Η αντίσταση αλλάζει όταν κάποιος μας προσκαλέσει να γνωρίσουμε κάτι καινούριο και αλλάζουμε, όταν μας ενθαρρύνει επάνω σε αυτό και όταν μας εμπνεύσει. Άρα μέσα από τις υποχρεωτικές αρχικές συνεδρίες, μέσα από αυτές τις διαμεσολαβήσεις που βρέθηκαν αρκετές χιλιάδες δικηγόρων, αυτή τη στιγμή θα υπάρξουν στη συνέχεια πολλαπλάσιες διαμεσολαβήσεις.

Άρα μιλάμε για μία χρονιά που ήταν πολύ επιτυχημένη και δεν ήξερα ότι είναι τόσο καλά τα νούμερα, γιατί δεν τα είχα διαβάσει. Θα σας πω κάτι, γιατί είναι πολύ καλά τα νούμερα; Γιατί σε αυτή την έρευνα του 2010, όπου είχαν υπολογίσει ότι ο δικαστικός χρόνος για μία υπόθεση είναι κατά μέσο όρο στην Ευρώπη 548 ημέρες, εδώ στην Ελλάδα δεν είναι 548 ημέρες, και είχαν βρει ότι η διαμεσολάβηση έχει ένα χρόνο 87 ημέρες, που δεν είναι 87 ημέρες, να το τονίσουμε ότι με τη διαμεσολάβηση -αναφέρθηκε ο κ. καθηγητής για δύο χρόνια στη διαιτησία- μπορούμε και σε τρεις ημέρες να επιλύσουμε τη διαφορά μας, άρα δεν είναι 87, με ένα 75% μόνο επιτυχία που είχε τότε η Ευρώπη - για να πούμε τα μπράβο και τα συγχαρητήρια και στους διαμεσολαβητές της Ελλάδος εδώ - έλεγε η σταθμισμένη μέση τιμή -έτσι την αποκαλούσε, γιατί πρέπει να μιλούμε και με οικονομικούς όρους- ήταν 224 ημέρες. Με αυτές τις 224 ημέρες το break-even point, δηλαδή το νεκρό σημείο, ήταν 19%. Δηλαδή μόνο 19% των υποθέσεων, εάν επιλύονταν, είχαμε break-even point.

Εδώ όμως δεν έχουμε 548 ημέρες, έχουμε 1.200, έχουμε τριπλάσιο (;) χρόνο κι έχουμε μεγαλύτερη επιτυχία, έχουμε 85% επιτυχία. Άρα αυτή τη στιγμή το break-even point ήδη το πετύχαμε μέσα σε ένα χρόνο επομένως, γιατί σίγουρα κατεβαίνει, εάν το υπολογίσει κανείς -γιατί εάν τα ήξερα τα νούμερα, θα μπορούσα να έχω κάνει τους υπολογισμούς μου- σε ένα 5% ; Άρα, αυτή τη στιγμή έχουμε πετύχει το break-even point που σημαίνει και τόσες υποθέσεις οι οποίες πήγαν και επιλύθηκαν με διαμεσολάβηση, σημαίνει ότι ήταν κέρδος.

N. Κανελλόπουλος: Δύο μόνο τοποθετήσεις, το κέρδος αυτό έχει να κάνει μόνο με την απονομή της δικαιοσύνης; Μείωση όλου αυτού του αριθμού από τον κεντρικό μηχανισμό της λειτουργίας της δικαιοσύνης, άρα δυνατότητα για επιτάχυνση, ή έχει και άλλα ποιοτικά χαρακτηριστικά; Τι είναι η απόφαση της διαμεσολάβησης; Δημιουργεί άλλα ποιοτικά χαρακτηριστικά εκτός από την απονομή της δικαιοσύνης;

Δ. Τριανταφύλλου: Ευχαριστώ πάρα πολύ για αυτό το ερώτημα, γιατί είναι κάτι που θα το έλεγα έτσι κι αλλιώς φεύγοντας από εδώ οπωσδήποτε, για να το μοιραστώ, η διαμεσολάβηση καταρχάς είναι πολυδύναμη διαδικασία. Δηλαδή είναι μία διαδικασία η οποία σταματά τη διαμάχη σε βάθος και σε όλες της τις διαστάσεις, όπου αυτή διαχέεται ενδεχομένως, διασπείρεται, υφέρπει και γεννά άλλες διαμάχες. Πολλαπλασιάζεται λοιπόν η διαμάχη και εφόσον αυτή τη διαχειρίζεται κανείς με αργό τρόπο, ή δεν τη διαχειρίζεται καλά, ή την επιλύει εντελώς μεμονωμένα σε ένα στενό πλαίσιο εφαρμογής Δικαίου, αυτό σημαίνει ότι όλες οι άλλες διαμάχες που έχουν γεννηθεί μέσα από αυτή τη διαμάχη, συνεχίζουν να υφίστανται, παρόλο που αυτή η διαμάχη λύθηκε στα δικαστήρια. Ενώ στη διαμεσολάβηση αυτό που γίνεται είναι μία ολιστική επίλυση της όποιας διαφοράς. Μπορείς, παραδείγματος χάρη, να συζητήσεις άλλα ζητήματα που απασχολούν τους συμμετέχοντες σε μία διαφορά. Καταρχάς την επίλυση γρήγορα, άρα δεν προλαβαίνει να διασπαρεί και να ρίξει τη διαβρωτική της ιδιότητα παντού και να επηρεάσει περιβάλλοντα τα οποία δεν έχουν καμία σχέση και ανθρώπους που δεν έχουν καμία σχέση με τους μετέχοντες μίας διαμάχης.

Μία οικογενειακή διαμάχη μπορεί να μεταφερθεί στη γειτονιά. Μία οικογενειακή διαμάχη μπορεί να δημιουργήσει άλλες διαμάχες στη γειτονιά. Μία οικογενειακή διαμάχη μπορεί να δημιουργήσει πρόβλημα στον εργασιακό χώρο. Αυτή η οικογενειακή διαμάχη μπορεί να δημιουργήσει πρόβλημα σε μία αυλή σχολείου. Στον εργασιακό χώρο ή εάν είναι μετοχικής σύνθεσης, στους μετόχους ή στον εργασιακό χώρο, μπορεί να επηρεάσει την επιχειρηματική δραστηριότητα της επιχείρησης. Αυτό θα επηρεάσει σχέσεις με άλλες επιχειρήσεις. Άρα αντιλαμβανόμαστε όλοι ότι μία διαμάχη δεν είναι μόνο μία διαμάχη. Δεν το συζητώ βέβαια ότι τις περισσότερες διαμάχες τις ποινικοποιούμε και δημιουργούμε ένα ολόκληρο φάσμα από δικαστικούς αγώνες. Όλα αυτά φεύγουν και επιλύονται σε βάθος με μία διαμεσολάβηση.

Μιλήσαμε για τη συναίνεση που χρειαζόμαστε προκειμένου να κάνουμε το οτιδήποτε, προκειμένου να κάνουμε τη μεταρρύθμιση. Ο κ. καθηγητής είπε για τη συναίνεση που πήρε προκειμένου να κάνει τις όποιες συνταγματικές αλλαγές. Επομένως είναι απαραίτητη η συναίνεση. Μα η διαμεσολάβηση είναι η κατεξοχήν διαδικασία όπου στην ουσία με συναίνεση βρίσκεται μία λύση και –πολύ σημαντικό– αφήνει δύο ανθρώπους που φεύγουν ικανοποιημένοι από το αποτέλεσμα, ενώ σε μία δικαστική διαμάχη υπάρχει ένας ηττημένος πάντα και ένας κερδισμένος, οι οποίοι φυσικά θα κρατήσουν την ήττα τους, ο ηττημένος βεβαίως θα επιφυλάσσει να την προχωρήσει παραπέρα, δεν το συζητώ ότι δεν θα παραλείψει να κάνει έφεση. Άρα μία διαμάχη οπωσδήποτε θα εξελιχθεί και θα έχει ένα δεύτερο κύκλο μάχης για πόσα χρόνια;. Χθες αναφέρθηκε ένας από τους ομιλητές, ότι 21 χρόνια έκανε για να μπορέσει μία επενδυτική του προσπάθεια να τη φέρει σε ένα (αποτέλεσμα)... Άρα όλα αυτά...

N. Κανελλόπουλος: Αυτό νομίζω πράγματι, αυτό που ανέφερες, είναι η ποιοτική συμμετοχή της διαμεσολάβησης στην κοινωνία, σε αυτό που λέμε στην κουλτούρα των ανθρώπων, στην ανάπτυξη των προσωπικοτήτων, αλλά και στη νέα αντιμετώπιση των συγκρούσεων.

Μία τελευταία ερώτηση και προς τους δύο. Οι διεθνείς οργανισμοί, η Παγκόσμια Τράπεζα, ο ΟΟΣΑ, θεωρούν ότι ο χρόνος απονομής της δικαιοσύνης δεν αποτελεί μόνον ένα δείκτη της αποτελεσματικότητας του συστήματος απονομής δικαιοσύνης,

αλλά και το βαρόμετρο για τη λήψη επενδυτικών μέτρων. Στον βαθμό λοιπόν που υποστηρίζουμε ότι οι εναλλακτικοί αυτοί τρόποι μπορούν να βοηθήσουν προς την κατεύθυνση της σύντομης απονομής δικαιοσύνης και της επίλυσης των διαφορών, ποια πιστεύετε ότι πρέπει να είναι τα κίνητρα που μπορούν να δώσουν νέες νομοθετικές πρωτοβουλίες προκειμένου η διαιτησία να τύχει μίας μεγαλύτερης εμπέλειας στον επιχειρηματικό κόσμο και βεβαίως και στον πολίτη; Δηλαδή ποια κίνητρα πρέπει να δώσουμε νομοθετικά, με νομοθετικές πρωτοβουλίες, στη διαιτησία για να παίξει πιο ενεργά το ρόλο της;

Κ. Καλαβρός: Η διαιτησία είναι μία διαδικασία σύντομη. Είπα προηγουμένως ότι ο συνήθης μεγαλύτερος χρόνος είναι δύο χρόνια να βγει μία διαιτητική απόφαση η οποία είναι εκτελεστή. Πολλές φορές είναι πολύ λιγότερο, είναι ένας-ενάμιση χρόνος, την ώρα που η τακτική δικαιοσύνη για να βγάλει μία εκτελεστή δικαστική απόφαση μπορεί να χρειασθεί –το ακούσατε από τον κ. Θεωδορόπουλο χτες, ήταν βέβαια διοικητική διαφορά, αλλά θέλω να πω– 15 χρόνια, 20 χρόνια, γιατί είναι άλλα τα διαστήματα. Οι επενδυτές δεν θέλουν κίνητρα. Οι έννομες τάξεις θέλουν κίνητρα, όπως αυτό που είπα λίγο πριν, να προσελκύουν. Η διαιτησία αφήνει πάρα πολλά χρήματα στην έννομη τάξη.

Ν. Κανελλόπουλος: Τι μπορούμε να προτείνουμε στον κ. Υπουργό, στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, τι μπορεί να κάνει για τη διαιτησία;

Κ. Καλαβρός: Να ψηφισθεί το ταχύτερο δυνατό το σχέδιο νόμου για τη διεθνή εμπορική διαιτησία.

Κ. Τσιάρας: Έχει περάσει υπουργικό συμβούλιο...

Κ. Καλαβρός: Το ξέρω, έχει περάσει από το υπουργικό... Νομίζω ότι είναι από τις επόμενες νομοθετικές πρωτοβουλίες του Υπουργείου, είναι υπεραρκετό.

Κ. Τσιάρας: Με τη δική σας συμβολή.

Κ. Καλαβρός: Να είστε καλά, ευχαριστώ.

Ν. Κανελλόπουλος: Το ίδιο και για τη διαμεσολάβηση, τι κίνητρα πρέπει; Το Υπουργείο παρακολουθεί την εξέλιξη της διαμεσολάβησης, ενδεχομένως να πρέπει να παρέμβει με κάποιες νέες πρωτοβουλίες, να διορθώσει λάθη, να μαζέψει ενδεχομένως αβλεψίες που έχουν γίνει. Υπάρχει κάτι που μπορούμε να προτείνουμε στον κ. Υπουργό, κάποια κίνητρα που μπορούν να δοθούν προς την κατεύθυνση της καλύτερης ενέργειας της διαμεσολάβησης, της καλύτερης αποτελεσματικότητας της διαμεσολάβησης;

Δ. Τριανταφύλλου: Ναι, απλώς θα μπορούσαν να υπάρχουν φορολογικά κίνητρα, που δεν είναι θέμα του Υπουργείου Δικαιοσύνης βεβαίως, για τη χρήση της διαδικασίας στους διαδίκους, θα μπορούσε κάτι τέτοιο να ισχύσει. Θεωρώ ότι είμαστε πολύ κοντά, είμαστε στον ένα χρόνο που χρησιμοποιούμε τη διαδικασία. Ήδη έχει φτιαχθεί ένα πολύ ωραίο σύστημα που θα μπορέσει να βοηθήσει να ενισχυθεί η διαμεσολάβηση με τις υποχρεωτικές αρχικές συνεδρίες. Ενδεχομένως, εάν μπορούσαν να βοηθηθούν οι δικηγόροι, ούτως ώστε να μπορούν να τύχουν αυτής της εκπαίδευσης, που και οι δικαστές και οι καθηγητές προηγουμένως και η κα. Αρεοπαγίτης είπε ότι πρέπει να υπάρχουν στις νομικές σχολές μαθήματα, τα οποία δεν τα είχαν, άρα θα πρέπει να τους τα προσφέρουμε, αυτό θα μπορούσε να είναι κάτι που θα βοηθούσε. Ένας συνδυασμός επίσης, κ. καθηγητά, με τη διαιτησία, όπου θα μπορούσαμε να δούμε ευέλικτα σχήματα, αυτά τα υβριδικά ή τα μικτά μοντέλα, όπου Med/Arb, Arb/ Med, το

MEDALOA, το bracketed arbitration το οποίο θα μπορούσε να έπεται μίας διαμεσολάβησης ή μία διαιτησία να την ακολουθεί μία διαμεσολάβηση αναλόγως με τις ανάγκες της υπόθεσης. Δηλαδή θα μπορούσε πραγματικά η διαμεσολάβηση να λειτουργήσει και ενισχυτικά απέναντι στη διαιτησία για όσους πραγματικά δεν καταφέρνουν να βρουν λύση, όμως θέλουν οπωσδήποτε λύση άμεσα και έτσι δεν μπορούν να πάνε στο ultimatum remedium και δεν μπορούν να περιμένουν αυτόν το χρόνο.

Πάντως, επειδή συζητήθηκε και ειπώθηκε η λέξη του συμβιβασμού, θα ήθελα να φύγουμε χωρίς να μείνουμε με αυτή την εντύπωση ότι όταν μιλούμε για συμβιβασμό μιλούμε για διαμεσολάβηση. Όταν μιλούμε για συμβιβασμό, μιλούμε για το 293 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ενδεχομένως μιλούμε για το 214Α του κώδικα πολιτικής δικονομίας. Η διαμεσολάβηση δεν είναι συμβιβασμός. Την αδικούμε πάρα πολύ εάν μιλήσουμε ότι (με αυτήν) βρίσκεται μία συμβιβαστική λύση, γιατί ο συμβιβασμός είναι και κάτι που έχει πικρία, ξέρετε, και στη διαμεσολάβηση φεύγουν όλοι όχι με πικρία, φεύγουν πολύ χαρούμενοι όταν βρίσκουν λύση. Άρα η λύση της δεν είναι συμβιβασμός. Είναι πολύ περισσότερο, γιατί δίνεται η δυνατότητα στη διαδικασία της διαμεσολάβησης να γίνει αυτό που λέμε το μεγάλωμα της πίτας. Άρα, αφού γίνει μεγάλωμα της πίτας, να μετατοπισθούν τα μέρη κατά τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να καταλήξουν σε μία λύση που δεν την αισθάνονται ότι ήταν συμβιβασμός, αλλά ήταν αλλαγή πλεύσης, αλλαγή πορείας ή τέλος πάντων νέος ορίζοντας που τους συμφέρει και τους αρέσει, τους εξυπηρετεί.

Ν. Κανελλόπουλος: Με αυτή τη σωστή επισήμανση να ευχαριστήσω την κα. Τριανταφύλλου, τον κ. Καλαβρό. Επιτρέψτε μου να κλείσω με μία ρήση, που εγώ τουλάχιστον δεν θα ξεχάσω ποτέ, του Λάμπρου Κοτσίρη, που ήταν ένας άνθρωπος ο οποίος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στα πρώτα βήματα της διαμεσολάβησης, μας τίμησε ως Πρόεδρος της ΚΕΔ και ο οποίος πάντα στις ομιλίες –έτυχε μαζί του να κάνουμε επάνω από 20 ομιλίες σε όλη τη χώρα– έλεγε το εξής και επιτρέψτε μου να το αναφέρω. «Ο πολίτης θέλει να λύσει τη διένεξη του σε λίγο χρόνο, με μικρό κόστος και, το κυριότερο, με λιγότερο πόνο. Αυτό είναι για εμένα η διαμεσολάβηση». Σας ευχαριστούμε πάρα πολύ.

Κύκλος VII

Ψηφιακές εφαρμογές και τεχνητή νοημοσύνη
στην υπηρεσία της δικαιοσύνης

ΚΥΚΛΟΣ VII

■ Ψηφιακές εφαρμογές και τεχνητή νοημοσύνη στην υπηρεσία της δικαιοσύνης

Συντονισμός

Λίλιαν Μήτρου

Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Δικηγόρος

Συζητούν

Ιωάννης Ιγγλεζάκης

Καθηγητής Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Φερενίκη Παναγοπούλου – Κουτνατζή

Επίκ. Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

VII

221

Λ. Μήτρου: Ευχαριστούμε θερμά για αυτή την ευκαιρία να συζητήσουμε ένα θέμα που φαίνεται εξωτικό, αλλά δεν είναι. Παρακολούθησα το συνέδριο διά ζώσης ή online αυτές τις ημέρες και κατέγραψα διάσπαρτες διάφορες φράσεις, όπως ψηφιοποίηση, computer, χρειαζόμαστε να ψηφιοποιηθούν οι αποφάσεις, και πρέπει να πω ότι προειδοποίησα τους συνομιλητές μου ότι δεν θα έχουμε μία εισήγηση που θα λέμε τα οφέλη της ψηφιοποίησης για τη δικαιοσύνη, διότι είναι προφανές. Θα τα αναφέρουμε, αλλά είναι προφανές. Για εμένα το κρίσιμο ερώτημα είναι ποια ψηφιοποίηση, πώς ψηφιοποίηση; Είναι πανάκεια η ψηφιοποίηση ή ενέχει και κινδύνους η ψηφιοποίηση ή η χρήση τεχνητής νοημοσύνης;

Έχοντας πει αυτά και για να μη μακρηγορούμε –γιατί είναι πολύ άτυχο να είσαι με μία μικρή καθυστέρηση και στο τελευταίο πάνελ– θα πω το εξής. Θέλω να ρωτήσω, τι αντιλαμβάνονται, ο κ. Ιγγλεζάκης, αγαπητός συνάδελφος από τη Νομική Θεσσαλονίκης, και η κα. Φερενίκη Παναγοπούλου-Κουτνατζή από το Πάντειο Πανεπιστήμιο, τι αντιλαμβάνονται όταν λέμε οι ψηφιακές εφαρμογές και η τεχνητή νοημοσύνη στην υπηρεσία της δικαιοσύνης; Τι σημαίνει αυτό; Πόσο αυτονόητο είναι; Να ξεκινήσω από τον κ. Ιγγλεζάκη, παρότι η ευγένεια θα επέβαλλε να ξεκινήσω από την κα. Παναγοπούλου, γιατί μεταξύ των άλλων βιάζεται να αναχωρήσει για τη Θεσσαλονίκη, οπότε έχουμε ένα λόγο παραπάνω να επισπεύσουμε τη συζήτηση. Κύριε Ιγγλεζάκη, τι σημαίνει αυτό;

Ι. Ιγγλεζάκης: Δεν βιάζομαι και τόσο πολύ, έχω ακόμα ώρα, εν πάση περιπτώσει.

Λ. Μήτρου: Με τρόπο σας είπα ότι θα πρέπει να είστε σύντομος.

Ι. Ιγγλεζάκης: Ευχαριστώ πολύ τη συνάδελφο κα. Μήτρου. Ακούσαμε και εγώ άκουσα σε αυτό το συνέδριο πάρα πολλούς ομιλητές να αναφέρονται στην ψηφιοποίηση της δικαιοσύνης, αυτό που λέμε ηλεκτρονική δικαιοσύνη, *e-justice*. Υπάρχουν πολλά μοντέλα εδώ, πρέπει να πούμε, δεν είναι ένα το μοντέλο. Η ψηφιοποίηση είναι ένα από τα μοντέλα, μας βοηθά βασικά το να χρησιμοποιήσουμε τις νέες τεχνολογίες στην υπηρεσία της δικαιοσύνης. Σημαίνει ότι χρησιμοποιούμε εφαρμογές για την επικοινωνία από απόσταση, καταργούμε τις αποστάσεις, μπορούμε να κάνουμε ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφου, ακόμα και ηλεκτρονική έκδοση

απόφασης. Το πιο εύκολο βέβαια είναι να βλέπουμε την πορεία των υποθέσεων και αυτά γίνονται πλέον, έχουμε και τα πινάκια, μπορούμε να τα δούμε. Αυτά στη χώρα μας φαίνεται ότι ήταν δύσκολα, γιατί περιμέναμε πολλά χρόνια να δούμε τα πινάκια τέλος πάντων, κάτι που θα έπρεπε να είναι πολύ απλό.

Η ηλεκτρονική δικαιοσύνη είναι όμως η όλη διαδικασία. Δηλαδή θα έπρεπε να υπάρχει, όπως άκουσα και έναν ομιλητή, πράγματι μία ολοκληρωμένη ψηφιακή πλατφόρμα. Κανονικά θα έπρεπε δηλαδή ο φάκελος της δικογραφίας να είναι ψηφιακός, εμένα δεν με καλύπτει το ότι μπορούμε μόνο να κάνουμε ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφου. Αυτό είναι το πρώτο βήμα, θα πρέπει όλος ο φάκελος της δικογραφίας να τηρείται ψηφιακά, αλλά και αυτό πάλι, όπως σας λέω, είναι ένα από τα μοντέλα της ψηφιοποίησης της δικαιοσύνης.

Υπάρχουν και άλλα μοντέλα που μπορεί να μας βοηθήσουν να κάνουμε ταχύτερη και αποδοτικότερη την απονομή της δικαιοσύνης, όπως είναι η ηλεκτρονική διαταγή πληρωμής. Είναι ένα από τα μοντέλα που έχει εφαρμοσθεί πετυχημένα στη Γερμανία και στην Αυστρία και θα μπορούσε να είχε εφαρμοσθεί και στη χώρα μας. Εγώ είχα συμμετάσχει σε ένα πρόγραμμα με μία αυστριακή εταιρία και είχα υποβάλει στο Υπουργείο Δικαιοσύνης ένα σχέδιο νόμου για να γίνει η ηλεκτρονική διαταγή πληρωμής, δεν γνωρίζω από εκεί και πέρα την τύχη του. Ελπίζω κάποια στιγμή να το δούμε αυτό πιο σοβαρά, γιατί ένα από τα μέσα του να καταστήσουμε ταχύτερη τη δικαιοσύνη είναι όχι απλώς και μόνο να καταθέτουμε ηλεκτρονικά και να επικοινωνούμε ηλεκτρονικά ή να κάνουμε εξέταση μαρτύρων από απόσταση. Ένα μέσο επιπλέον είναι και το να χρησιμοποιήσουμε νέες μεθόδους, όπως είναι αυτή της ηλεκτρονικής διαταγής πληρωμής, η οποία θα ξεφεύγει βέβαια από αυτά που ξέρουμε για τη διαταγή πληρωμής και θα μπορεί να επεκτείνεται και σε άλλες διαδικασίες, με μικρό οικονομικό βέβαια αντικείμενο. Για διαφορές που αφορούν ένα μεγάλο οικονομικό αντικείμενο δεν είναι κατάλληλες αυτές οι διαδικασίες. Εν πάση περιπτώσει έχουμε βέβαια και πράγματα που θα μας μιλήσει η κα. Παναγοπούλου, έχουμε και τα συστήματα της τεχνητής νοημοσύνης. Εγώ είμαι λίγο απαισιόδοξος, δεν είμαι...

Λ. Μήτρου: Θα σας ρωτήσω μετά.

Ι. Ιγγλεζάκης: Αλλά θα μας ρωτήσει μετά η αγαπητή Λίλιαν, οπότε να δώσω πάλι το λόγο στην προεδρεύουσα.

Λ. Μήτρου: Θυμάμαι –πάρα πολύ σύντομα θα το πω– ότι όταν έκανα δικηγορία στη Γερμανία για να ενισχύω τα προς το ζην της υποψήφιας διδάκτορας, καταθέταμε το δικόγραφο στη θυρίδα του δικαστή βράδυ, με τη συνάδελφο πριν πάμε για φαγητό –αυτό το 1992– και έλεγα τότε θα φθάσουμε εδώ. Τώρα έχουμε την κατάθεση ηλεκτρονικού δικογράφου, έχουμε διάφορα άλλα, αυτό είναι τελικά όμως; Ή να το πω και αλλιώς, προφανώς διευκολύνει δικηγόρους, προφανώς επιταχύνει, είναι αυτό η μορφή της ψηφιακής δικαιοσύνης, των εφαρμογών που σκεπτόμαστε ότι θα προωθήσει την ταχύτητα και την ποσότητα του παραγόμενου έργου χωρίς να υπονομεύει την ποιότητα; Θα ήθελα μία πρώτη τοποθέτηση από την κα. Παναγοπούλου για αυτό και βεβαίως μετά θα μιλήσουμε και για την τεχνητή νοημοσύνη, γιατί ακούγεται ως το νέο φάρμακο που θα λύσει όλα τα ζητήματα.

Φ. Παναγοπούλου – Κουτνατζή: Ευχαριστώ πολύ, κα. Πρόεδρε, ευχαριστώ, κ. Πρόεδρε, για την πρόσκληση και την πρόκληση να μιλήσω σε αυτό το πάνελ. Λίγο πριν από την εκπονή μπαίνει το ζήτημα της τεχνητής νοημοσύνης στη συζήτηση. Το ζήτημα είναι: ανατρέπονται όλα όσα ενδιαφέροντα ειπώθηκαν προηγουμένως; Όχι, δεν ανατρέπονται. Η τεχνητή νοημοσύνη ενισχύει τη δικαιοσύνη, ενισχύει όλα όσα είπατε. Υπό την αίρεση αυτών των οποίων διατυπώθηκαν προηγουμένως. Το προηγούμενο

πάνελ είπε ότι δεν θα έχουμε μία απλώς ψηφιοποίηση των κακώς κειμένων, η τεχνητή νοημοσύνη σημαίνει ουσιαστικά να δούμε τη δικαιοσύνη αλλιώς, να δούμε κάτι τελείως διαφορετικό. Βέβαια με πολλή σύνεση και περίσκεψη, διότι φοβόμαστε τον παράγοντα της μεροληπτικότητας. Αλλά η τεχνητή νοημοσύνη, κα. Μήτρου, είναι κάτι τελείως διαφορετικό.

Λ. Μήτρου: Πώς θα μπορούσαμε να τη χρησιμοποιήσουμε την τεχνητή νοημοσύνη στη δικαιοσύνη, για όσους δεν είμαστε εξοικειωμένοι με αυτό;

Φ. Παναγοπούλου – Κουτνατζή: Υπάρχουν πολλές εφαρμογές, άλλες επιτρεπτές και άλλες όχι. Το σημαντικότερο είναι να γίνεται μία επιμέτρηση των κινδύνων, σε ανεκτούς και μη ανεκτούς. Ως δικηγόρος της πράξης γνωρίζω ότι αυτή η επιμέτρηση δεν είναι πάντοτε εύκολη. Γνωρίζω κατά την εκπόνηση μελετών εκτίμησης αντικτύπου ότι δεν μπορείς να μετρήσεις τους κινδύνους με εύκολο τρόπο, όμως πρέπει να μπει στη ζωή μας αυτή η επιμέτρηση των κινδύνων.

Υπάρχουν πολλές εφαρμογές, οι οποίες άλλες είναι ανεκτές και άλλες όχι. Κλασική περίπτωση είναι η εφαρμογή γραμματειακής υποστήριξης. Αυτή είναι πολύ σημαντική, σου βρίσκει τη νομολογία, τη νομοθεσία, και αυτό βέβαια είναι επικίνδυνο, γιατί μπορεί πολλές φορές βρίσκοντας την κατάλληλη νομολογία ο ανθρώπινος νους να ρέπει προς την αυτοματοποίηση και να λάβουμε μία απόφαση χωρίς να δώσουμε έμφαση στα πραγματικά περιστατικά της δικής μας υπόθεσης.

Άλλες εφαρμογές είναι οι εφαρμογές διευκόλυνσης της προσβάσεως στη δικαιοσύνη με τα λεγόμενα *chat boxes*, μιλάμε προηγουμένως με κάποιον και μας βοηθά, μας καθοδηγεί. Εφαρμογές επιγραμμικής, δηλαδή *online*, επιλύσεως διαφορών, υπό την προϋπόθεση ότι θα μπορεί να υπάρχει η δυνατότητα προσφυγής σε φυσικό δικαστή. Εφαρμογές προβλέψεως δικαστικής αποφάσεως, εδώ υπάρχουν πολύ αξιόλογες εφαρμογές. Κλασική περίπτωση είναι η εφαρμογή που χρησιμοποιεί το Πανεπιστήμιο UCL, που προβλέπει την έκβαση μίας δικαστικής αποφάσεως στο ΕΔΔΑ.

Εδώ υπάρχουν κάποια προσκόμματα, τα οποία έχει θέσει και ο γαλλικός νόμος 222/2019. Τίθεται το ζήτημα της συλλογής προσωπικών δεδομένων του δικαστή. Στο σημείο αυτό θα σταθώ και θα σας πω, ναι, να μη συλλέγουμε προσωπικά δεδομένα του δικαστή ότι είναι μονογονέας, διαζευγμένος και ότι σε αυτές τις υποθέσεις θα έχει μία τάση υπέρ της μητέρας, υπέρ του πατέρα και ούτω καθεξής. Ωστόσο η δημόσια θέση του δικαστή είναι κάτι το οποίο δεν νομίζω ότι χρήζει προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Δηλαδή είναι μία θέση δημόσια ότι σε αυτές τις υποθέσεις είπε αυτό, άρα μπορούμε να προβλέψουμε την έκβαση της υποθέσεως και αυτό έχει διττή σημασία. Πρώτον, διότι θα μπορούμε να ξέρουμε εάν η υπόθεσή μας έχει πιθανότητες να ευοδωθεί και αν δεν έχει, δεν θα προσφύγουμε ή θα τροποποιήσουμε το αίτημα μας. Υπάρχουν και άλλες εφαρμογές που διατυπώνουν πρόταση προς το δικαστή. Εδώ θέλει πολλή προσοχή, γιατί η πρόταση πρέπει να στηρίζεται σε πραγματικά, σε αληθή περιστατικά. Δεύτερον, ο δικαστής πρέπει να ελέγχεται αν διαφοροποιείται από προγενέστερες αποφάσεις του. Τα δεδομένα πρέπει να είναι ακριβή.

Υπάρχουν εφαρμογές, όπως είπε ο κ. Ιγγλεζάκης, τυποποιημένων δικαστικών διαδικασιών, παραδείγματος χάριν διαταγής πληρωμής, και εδώ πρέπει να έχουμε τη δυνατότητα προσφυγής σε φυσικό δικαστή. Εφαρμογές λήψης δικαστικής αποφάσεως, εδώ είναι ο κίνδυνος μεγάλος και δεν πρέπει να το επιτρέψουμε. Εφαρμογές ανακρίσεως, που δεν συνάδουν με τις επιταγές του Ποινικού Κώδικα περί απαγορεύσεως ανιχνευτών ψεύδους. Εφαρμογές δικηγορικής εκπροσώπησης που σημαίνει ότι κάποια στιγμή θα δούμε το δικηγορικό επάγγελμα διαφορετικά, θα υπάρχει μετακύλιση της ύλης προς την ηλεκτρονική δικαιοσύνη. Πάντοτε όταν έρχεται μία νέα τεχνολογία κάποιο επάγγελμα καταργείται, αλλάζει, ανανεώνεται και αντικαθίσταται

από κάποιο άλλο. Υπάρχουν πάρα πολλές εφαρμογές οι οποίες είναι επιβλητικές της δικαιοσύνης, αρκεί να δούμε τη δικαιοσύνη τελείως διαφορετικά, να μην επαναλάβουμε τα κακώς κείμενα, τις ήδη υπάρχουσες διαδικασίες, να αλλάξουμε τις διαδικασίες.

Λ. Μήτρου: Πώς θα το κάνουμε αυτό, πώς θα αποφύγουμε να επαναλάβουμε τα κακώς κείμενα;

Φ. Παναγοπούλου- Κουτνατζή: Υπάρχουν κάποιες βασικές αρχές αποτυπωμένες στον Ευρωπαϊκό Χάρτη Δεοντολογίας για τη χρήση τεχνητής νοημοσύνης, είναι πέντε βασικές αρχές. Αυτό είναι ένα ήπιο Δίκαιο, αλλά είναι μία πολύ καλή κατεύθυνση να το σκεφθούμε. Βασική αρχή είναι η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την κατασκευή του συστήματος, *human rights by design*. Αυτή έγκειται στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, του δικαιώματος δικαστικής προστασίας, προσφυγής σε φυσικό δικαστή, προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα κ.ο.κ.. Όλα αυτά θα πρέπει να τα σκεφθούμε. Δεύτερη αρχή είναι η αρχή της ποιότητας και της ασφάλειας, δηλαδή τα δεδομένα τα οποία καταχωρίζονται πρέπει να είναι ακριβή, να είναι ασφαλή, γιατί ο δικαστής πρέπει να στηρίζεται σε ακριβή δεδομένα. Τρίτη αρχή είναι η αρχή της διαφάνειας, της αμεροληψίας. Τέταρτον, απαιτείται ισορροπία ανάμεσα στην προστασία των δικαιωμάτων της διανοητικής ιδιοκτησίας των μεθόδων επεξεργασίας και της ανάγκης για διαφάνεια, δηλαδή πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Πέμπτη αρχή είναι αυτή του ελέγχου από το χρήστη, δηλαδή να ελέγχει τις επιλογές του ο χρήστης και αυτές οι δυνατότητες έχουν κατοχυρωθεί και στη Σύμβαση του Τορόντο. Άρα υπάρχουν αρχές, υπάρχουν μέθοδοι, αρκεί να τολμήσουμε και να μη δούμε τεchnοφοβικά, αλλά ανθρωποκεντρικά την τεχνητή νοημοσύνη.

Λ. Μήτρου: Εδώ κ. Ιγγλεζάκη –και σας έκοψα λίγο βίαια– ήρθε η ώρα να μοιραστείτε μαζί μας τυχόν επιφυλάξεις που έχετε εσείς για αυτό, παραδείγματος χάρη δύο εφαρμογές τεχνητής νοημοσύνης, για να κάνω πιο συγκεκριμένο το ερώτημα. Μπορεί να έχετε και άλλες εκτός από αυτές που θα σας πω, αλλά πρώτη πιθανή χρήση, αξιοποίηση αντίστοιχης νομολογίας. Ακούγεται πάρα πολύ καλό, γίνεται ήδη. Ήδη με τις μηχανές αναζήτησης, ήδη με τις βάσεις νομικών πληροφοριών αναζητούμε με λέξεις κλειδιά, βρίσκουμε σχετικές αποφάσεις, πάρα πολύ χρήσιμο, εξαιρετικά. Πρέπει να πω –και αυτό το συνειδητοποιήσα ως υπεύθυνη ύλης σε ένα νομικό περιοδικό– ότι ήδη το *copy-paste* έχει κάποια θεματάκια. Ήδη το *copy-paste*, πριν φθάσουμε στην τεχνητή νοημοσύνη, έχει κάποια θέματα, μέχρι σημείου να βλέπω να αναπαράγεται η ίδια κακή νομολογία, εάν μου επιτρέπετε, κατά λέξη και μερικές φορές με λάθος σκεπτικό και *αναντίστοιχο* διατακτικό.

Ευ. Βενιζέλος: Αυτό συνέβαινε και πριν.

Λ. Μήτρου: Αυτό πάντα συνέβαινε. Τώρα το ερώτημα είναι, μήπως η χρήση τεχνητής νοημοσύνης, που ανιχνεύει τη νομολογία στις συναφείς υποθέσεις, μας εγκλωβίσει, εγκλωβίσει το δικαστή στη διαιώνιση –και αυτό είναι μία μορφή προκατάληψης επίσης– της προηγούμενης νομολογίας; Και αυτό μπορεί να συμβεί και πριν, ανεξαρτήτως τεχνητής νοημοσύνης, αλλά μήπως εδώ αυτό το αναμφισβήτητο που έχει η τεχνητή νοημοσύνη... Δεν αμφισβητώ καθόλου, κ Γεραρή, ότι βοηθά.

Ένα δεύτερο ζήτημα είναι ένα ζήτημα που αφορά συνολικά τη χρήση τεχνητής νοημοσύνης. Λέμε καμιά φορά ότι ένα τέτοιο σύστημα είναι πιο αμερόληπτο από τον δικαστή, από αυτόν που έχει αναλάβει την απόφαση, ο οποίος θα αποφασίσει έτσι γιατί έχει αυτά τα δημογραφικά και άλλα χαρακτηριστικά ή έχει αποφασίσει έτσι σε αντίστοιχες περιπτώσεις. Είναι πιο αμερόληπτο ένα τέτοιο σύστημα, το οποίο έχει

τροφοδοτηθεί βεβαίως από παλαιότερες αποφάσεις και έχει σχεδιασθεί από μη νομικούς συνήθως, τι λέτε;

Ι. Ιγγλεζάκης: Πράγματι, ειδικά στην Αμερική που χρησιμοποιείται εκεί για το *probation*, που αποφυλακίζονται δηλαδή κρατούμενοι και χρησιμοποιούνται τέτοιες εφαρμογές.

Λ. Μήτρου: Λέτε για το COMPAS τώρα.

Ι. Ιγγλεζάκης: Ναι, εκεί έχει παρατηρηθεί ότι υπάρχει προκατάληψη, ότι οι Αφροαμερικανοί αντιμετωπίζονται με κάποια προκατάληψη. Δεν ξέρω σε άλλες χώρες τώρα, που δεν έχουν τέτοια φυλετική ανομοιογένεια. Ίσως στην Ελλάδα θα μπορούσαμε και εδώ να διακρίνουμε αντίστοιχες κατηγορίες, που πολλές φορές κινούνται στα όρια του νόμου και να δούμε παρόμοια φαινόμενα μεροληπτικά. Αυτό είναι ένα εγγενές πρόβλημα, δεν νομίζω ότι μπορεί να λυθεί αυτό. Νομίζω ότι είναι από τα εγγενή προβλήματα της εφαρμογής της τεχνητής νοημοσύνης, όπως και το πρόβλημα του να διαιωνίζεται η νομολογία. Το έχουμε δει πράγματι σε πολλές αποφάσεις, παρατηρούμε τουλάχιστον η μείζονα σκέψη να αντιγράφεται συνεχώς και να διαβάζουμε και να λέμε, πώς και επαναλαμβάνουν μία πηγή, ένα άρθρο συνέχεια, όλοι έχουν διαβάσει το ίδιο άρθρο; Αυτό μου προξενεί εντύπωση πολλές φορές, οι παραπομπές στην ίδια αρθρογραφία. Χειροτερεύει ακόμα αυτή η κατάσταση με την τεχνητή νοημοσύνη που θα μας βρίσκει παρόμοιες αποφάσεις. Δεν μπορεί να λυθεί, πιστεύω, αυτό, είναι από αυτά τα χαρακτηριστικά της τεχνολογίας που μας κάνει να είμαστε επιφυλακτικοί. Εγώ είμαι πολύ επιφυλακτικός στις χρήσεις αυτές της τεχνητής νοημοσύνης στο *e-justice*.

Λ. Μήτρου: Αυτές οι χρήσεις, με βάση και το AI Act αυτή τη στιγμή είναι υπό συζήτηση εάν μπορούν...

Φ. Παναγοπούλου – Κουτνατζή: Είναι υψηλού κινδύνου.

Λ. Μήτρου: Η χρήση συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης στη δικαιοσύνη θεωρούνται υψηλού κινδύνου και στην πρόταση για τις πράξεις για την τεχνητή νοημοσύνη, που αυτή τη στιγμή βρίσκεται περίπου σε φάση ολοκλήρωσης, είναι στη φάση του COREPER τώρα πλέον.

Είναι από τα συστήματα υψηλού κινδύνου, που σημαίνει ότι θα πρέπει να πληρούνται πολύ ειδικές προϋποθέσεις, μίας αξιολόγησης του κινδύνου, ένα είδος από τον ίδιο τον χρήστη και αυτόν που παράγει το πρόγραμμα. Δηλαδή υπάρχει συνείδηση του πόσο δύσκολη είναι η εφαρμογή στον τομέα της δικαιοσύνης.

Φ. Παναγοπούλου – Κουτνατζή: Θα μου επιτρέψετε να πω, κα. Μήτρου, ότι η τεχνητή νοημοσύνη βρίσκει τα όριά της στη λήψη της δικαστικής απόφασης. Επομένως, πρέπει στη δικαστική απόφαση να μην αποφασίζει το μηχάνημα.

Λ. Μήτρου: Άρα μόνο υποστηρικτικά.

Φ. Παναγοπούλου – Κουτνατζή: Εκεί χρειάζεται ένας δικαστής που θα λειτουργήσει ως εισηγητής της υπόθεσης υποβοηθούμενος από την τεχνητή νοημοσύνη και ο δικαστής αυτός πρέπει να έχει την κατάλληλη εκπαίδευση, έτσι ώστε να μην παρασύρεται από την τεχνητή νοημοσύνη, να μη γίνεται κακή χρήση της τεχνητής νοημοσύνης από τον δικαστή. Θα πρέπει βέβαια να κοιτάξουμε και το ζήτημα γιατί διαφοροποιείται και ο δικαστής. Δηλαδή εάν διαφοροποιείται από την πρόταση της τεχνητής νοημοσύνης, να πει ότι εδώ διαφοροποιήθηκα για αυτόν το λόγο, και να υπάρχει μία αιτιολόγηση της διαφοροποίησής. Γιατί διαφορετικά θίγεται και η αυτονομία του

δικαστή, ουσιαστικά το επίπεδο ελευθερίας, δεδομένου ότι η αξιολόγηση που παρέχει το σύστημα της τεχνητής νοημοσύνης προκαλεί ισχυρή πίεση συμμορφώσεως με την τεχνητή νοημοσύνη και, πολύ χειρότερα, θίγεται και η αυτονομία του κατηγορουμένου, του διαδίκου, ο οποίος θα κριθεί αυτοματοποιημένα και όχι με βάση τα δικά του πραγματικά χαρακτηριστικά.

Λ. Μήτρου: Μπορούμε όμως να σκεφθούμε περιπτώσεις, έχει εισαχθεί ήδη στην Κίνα με όλα τα ερωτηματικά που μπορεί να συνεπάγεται, σωστά, κ. Πρόεδρε, κουνάτε αποδοκμαστικά το κεφάλι σας. Στην Κίνα λοιπόν έχουν σε πολύ απλές υποθέσεις ένα είδος αυτοματοποίησης. Δεν χρειάζεται καν τεχνητή νοημοσύνη για αυτό, είναι το κλασικό του υπολογιστικού συστήματος, που είναι, εφόσον είναι έτσι, τότε είναι έτσι. Αυτό δεν είναι καν τεχνητή νοημοσύνη, αυτό είναι αυτοματοποίηση, στην τεχνητή νοημοσύνη υπεισέρχονται και άλλοι παράγοντες.

Ι. Ιγγλεζάκης: Ντετερμινισμός.

Λ. Μήτρου: Θα μπορούσαμε να το σκεφθούμε αυτό, κ. Ιγγλεζάκη, στις απλές υποθέσεις, εάν είναι έτσι, τότε η απόφαση θα είναι αυτομάτως έτσι, το if-then που λένε.

Ι. Ιγγλεζάκης: Δεν νομίζω ότι μπορούμε να το κάνουμε αυτό, γι' αυτό μίλησα για τη διαταγή πληρωμής. Όπως δηλαδή χρησιμοποιούμε τη διαταγή πληρωμής, η οποία μετά υπόκειται στην άσκηση της ανακοπής, υπάρχουν δηλαδή κάποιες εγγυήσεις, μόνο έτσι μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε την πληροφορική στη δικαιοσύνη. Δεν μπορούμε δηλαδή να αυτοματοποιήσουμε πλήρως το δικανικό συλλογισμό.

Φ. Παναγοπούλου – Κουτνατζή: Εγώ θα έλεγα ότι μπορούμε να τον αυτοματοποιήσουμε, αρκεί να δώσουμε ένα δικαίωμα, το οποίο το δίνει ο γενικός κανονισμός στο άρθρο 22, το δικαίωμα στην ανθρώπινη παρέμβαση. Επομένως, να υπάρχει μία αυτοματοποίηση της διαδικασίας, αλλά θα πρέπει ο διάδικος να μπορεί, εάν δεν συμφωνεί, να έχει δικαίωμα πρόσβασης στο φυσικό του δικαστή.

Λ. Μήτρου: Να κάνω μία τελευταία ερώτηση, σεβόμενη το χρόνο και την ώρα, μάλλον δύο ερωτήσεις. Τελικά, όμως, ποιος πρέπει να σχεδιάζει ένα τέτοιο σύστημα; Καλεί ο Υπουργός Δικαιοσύνης και η αντίστοιχη διοίκηση των δικαστηρίων πέντε πληροφορικούς; Ακούσαμε προηγουμένως ότι 2.500 πληροφορικούς ζήτησε η Επιτροπή Σοφών στη Γαλλία, λιγότερους δικαστές, ακόμα λιγότερους βοηθούς. Καλούμε 10, 15, 100, 50 πληροφορικούς να σχεδιάσουν ένα σύστημα, γνωρίζοντας ποιες ανάγκες; Έχοντας την εμπειρία από σχεδιασμό πληροφοριακών συστημάτων στον δημόσιο τομέα, η μεγαλύτερη συνταγή αποτυχίας είναι τις ανάγκες να μην τις διατυπώσει αυτός που είναι ο χρήστης του συστήματος και να τις διατυπώνει κάποιος άλλος.

Η μία ερώτηση είναι αυτή, που θα ήθελα μία τελική τοποθέτηση και μία τελική τοποθέτηση ακόμα στο εξής, που ίσως δεν είμαστε εμείς οι πιο αρμόδιοι να μιλήσουμε σε αυτό, σε αυτή την αίθουσα είναι πολλοί άλλοι αρμοδιότεροι ημών. Από τη δικηγορική σας εμπειρία, ο μέσος δικαστής είναι δεκτικός στη χρήση τέτοιων συστημάτων; Είναι δεκτικός στο να διαλειτουργήσει, να έχει μία διάδραση με αυτά τα συστήματα και όχι μόνο να θεωρεί ότι ψηφιοποίηση είναι –δεν το υποτιμώ καθόλου– η ανάρτηση της απόφασης, η *online* πρόσβαση, κ. Περράκη, που όντως υπολειπόμεθα και σε αυτό; Είναι δεκτικός ο μέσος δικηγόρος και ο μέσος νομικός σε αυτή τη μεταρρύθμιση; Όχι μόνο υποστηρικτικά, ουσιαστικά. Γιατί θα θυμίσω μία τελευταία φράση που ειπώθηκε χτες από έναν μη νομικό. Εάν έχω την ίδια διαδικασία, εάν μεταφέρω όλη την παθογένεια της διαδικασίας στον ψηφιακό κόσμο, έχω κάνει μία ακριβή τρύπα στο νερό. Τι λέτε επάνω σε αυτό; Ας ξεκινήσουμε από την κα. Παναγοπούλου.

Φ. Παναγοπούλου – Κουτνατζή: Ποιος σχεδιάζει. Το είπατε και εσείς, κα. Μήτρου, πρέπει να το σχεδιάσουν άνθρωποι τους οποίους αφορά. Δηλαδή να μην είναι μόνο πληροφορικοί, να είναι πληροφορικοί για το τεχνικό σύστημα, αλλά να είναι οπωσδήποτε δικαστές, δικηγόροι και κάποιοι άλλοι έξω. Πιστεύω ότι χρειάζονται και φιλόσοφοι εδώ, να δούμε το θέμα της αυτονομίας των μηχανών και να το μελετήσουμε, είναι πολύ σημαντικό. Άρα δεν το σχεδιάζουν μόνο πληροφορικοί, θα είναι μία συνταγή αποτυχίας ο σχεδιασμός μόνο από πληροφορικούς.

Είναι δεκτικοί οι δικηγόροι, οι δικαστές; Σε όλα τα πράγματα χρειαζόμαστε εκπαίδευση. Εγώ συνέχεια εκπαιδεύομαι σε νέα ζητήματα, επομένως και οι δικαστές το ξέρουμε, συζητήσατε στο πολύ ωραίο συνέδριό σας για το ζήτημα της εκπαίδευσης των δικαστικών. Νομίζω ότι ναι, τώρα δεν είναι δεκτικοί, με κατάλληλη εκπαίδευση όμως θα μπορούν να προσαρμοσθούν στη νέα πραγματικότητα.

Λ. Μήτρου: Είναι θέμα μόνο εκπαίδευσης, κ. Ιγγλεζάκη;

Ι. Ιγγλεζάκης: Εγώ πιστεύω ότι δεν είναι δεκτικοί από την εμπειρία που έχω. Εγώ θυμάμαι ότι είδα δικαστή να χρησιμοποιεί τη ΝΟΜΟΣ δέκα χρόνια αφού άρχισε να λειτουργεί η ΝΟΜΟΣ. Μετά από δέκα χρόνια πρώτη φορά είδα στην απόφαση ένα δικαστή που να παραπέμπει στη ΝΟΜΟΣ. Στην αρχή δεν υπήρχαν παραπομπές στη ΝΟΜΟΣ, τουλάχιστον στην πόλη της Θεσσαλονίκης όπου εγώ εργαζόμουν και εργάζομαι, και αυτό με κάνει να πιστεύω ότι δεν θα ήταν δεκτικοί σε τέτοιες προοπτικές τόσο μεγάλης αυτοματοποίησης της δικαιοσύνης.

Ευ. Βενιζέλος: Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης είχε εκδώσει *resolution* για τις χρήσεις των αλγορίθμων και γενικά για την τεχνητή νομοσύνη στη δικαιοσύνη, που νομίζω ότι είναι τα πιο προωθημένα κείμενα τα οποία υπάρχουν αυτή τη στιγμή στον ευρωπαϊκό τουλάχιστον χώρο. Να πω επίσης ότι, όπως ανέφερε η κα. Παναγοπούλου, υπάρχουν πολλές μελέτες για την πρόβλεψη των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κάτι που σημαίνει ότι είναι πολύ συνεπής η νομολογία, και ασφαλής, του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Μεταξύ των ομάδων που έχουν εργασθεί στο αντικείμενο αυτό είναι και μία ελληνική ομάδα, η οποία έχει κάνει νομίζω και πολύ εύστοχες προβλέψεις.

Λ. Μήτρου: Ο κ. Αλετράς και ο κ. Τσαρπατσάνης.

Ευ. Βενιζέλος: Επίσης υπάρχει η χρήση της τεχνητής νομοσύνης από το νομοθέτη. Η νομοθεσία χρησιμοποιεί πάρα πολύ συχνά τεχνητή νομοσύνη, όπως έχουμε και αυτοματοποιημένη έκδοση διοικητικών πράξεων βεβαίως. Καταρχάς ο καθένας παίρνει την εκκαθάριση της φορολογικής του δήλωσης αυτοματοποιημένα, άρα με τη χρήση ενός αλγορίθμου ή συστήματος αλγορίθμου.

Πέρυσι στο συνέδριο του Κύκλου, το περυσινό γενικό συνέδριο, «Η Ελλάδα Μετά», μετά την Πανδημία, είχαμε κάνει μία συζήτηση με τον Κωνσταντίνο Δασκαλάκη και είχα προσπαθήσει να εξετάσω μαζί του πώς αντιλαμβάνεται τον αλγόριθμο στη δικαιοσύνη. Είχα πει τότε μία ιδέα, την οποία νομίζω ότι θα μπορούσαμε κάποια στιγμή να τη συζητήσουμε βαθύτερα, ότι εγώ θα δεχόμουν τη χρήση αλγορίθμων και γίνεται χρήση αλγορίθμων συνεχώς. Τώρα στο Δίκαιο της Ενέργειας όλες είναι αλγοριθμικές οι διατάξεις σε πολύ μεγάλο βαθμό για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης, αρκεί ο αλγόριθμος να μπορεί να αποτυπωθεί σε φυσική γλώσσα, δηλαδή να μπορεί να αποτυπωθεί ως κλασικός νομικός κανόνας. Πρώτα θα διατυπώσεις τη διάταξη σε φυσική γλώσσα, σαν να μην υπάρχει ψηφιακή εποχή, σαν να μην υπάρχει τεχνητή νομοσύνη και μετά τη διάταξη, που την έχεις αποτυπώσει σε φυσική

γλώσσα, μπορείς να τη μετατρέψεις σε αλγόριθμο. Μόνο έτσι διασφαλίζεται, κατά τη γνώμη μου, η διαφάνεια. Αλλά αυτά δεν έχουν τελειωμό, είμαστε στην έναρξη μίας συζήτηση που θα κρατήσει πάρα πολλά χρόνια. Σας ευχαριστώ λοιπόν πάρα πολύ για τη συμβολή σας.

Λ. Μήτρου: Και εμείς ευχαριστούμε, κ. Πρόεδρε.

Ευ. Βενιζέλος: Σας ευχαριστώ όλες και όλους για την υπομονή σας. Πρέπει να κάνουμε μία συμπύκνωση του χρόνου, θα δώσω τώρα το λόγο στον Υπουργό Δικαιοσύνης, τον κ. Κώστα Τσιάρα, που μας τιμά με την παρουσία του, εδώ και αρκετή ώρα παρακολουθεί υπομονετικά. Νομίζω ότι έχει ενσωματωθεί στη νομική οικογένεια, πάντως γοπεύεται από τις νομικές συζητήσεις και χαίρομαι πάρα πολύ γιατί θα κάνει μία παρέμβαση αναφερόμενος σε αυτά που ειπώθηκαν αυτές τις δύο ημέρες. Αμέσως μετά, αφού τον ακούσω, θα κάνω μία προσπάθεια να συνοψίσω τα πορίσματα που εκ των πραγμάτων εξάγονται από το συνέδριο, ώστε να τα λάβει υπόψη του και αυτός και η κυβέρνηση και η Βουλή των Ελλήνων, με στόχο να συνεχίσουμε αυτόν το διάλογο, που εμείς ως κοινωνία των πολιτών οργανώσαμε, χωρίς να έχουμε την αρμοδιότητα, αλλά έχοντας το ενδιαφέρον και την ευαισθησία. Κύριε Υπουργέ, σας ευχαριστώ πάρα πολύ και σας παρακαλώ να λάβετε τον λόγο.

Παρέμβαση Υπουργού Δικαιοσύνης Κώστα Τσιάρα

Κ. Τσιάρας: Καταρχάς θέλω να χαιρετίσω όσους βρίσκεστε εδώ. Βλέπω πολλά οικεία πρόσωπα, κα. Πρόεδρε του Αρείου Πάγου, κ. Αντιπρόεδρε του Συμβουλίου της Επικρατείας, κ. δικαστικοί λειτουργοί, κα. Πρόεδρε της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων, κ. καθηγητές, κυρίες και κύριοι, θέλω ξεκινώντας να ευχαριστήσω τον Πρόεδρο, τον κ. Ευάγγελο Βενιζέλο, για την πρόσκληση στον Κύκλο που, όπως χαρακτηριστικά λέγεται, κινείται στον χώρο της μεταπολιτικής. Μεταπολιτική όμως δεν σημαίνει μετά την πολιτική, σημαίνει στον πυρήνα της πολιτικής, γιατί προάγει όχι μόνο διαπιστώσεις, αλλά και προτάσεις λύσεων βασισμένες στον ορθολογισμό, απαλλαγμένες από την κομματική ή πολιτική σκοπιμότητα.

Δεν θα αναλύσω τη δικαιοσύνη ως ιδέα κατά τη σωκρατική προσέγγιση. Αυτό άλλωστε, νομίζω, το απέφυγε και ο κ. Πρόεδρος στην εναρκτήρια τοποθέτησή του. Θα επικεντρωθώ στο ρόλο της δικαιοσύνης ως θεσμού, για να υποστηρίξω κυρίως συγκεκριμένες απόψεις, οι οποίες νομίζω ότι κατά κάποιον τρόπο καταλαμβάνουν τη συνολική προσέγγιση. Η δικαιοσύνη ως εξουσία δεν υφίσταται σε ουδέτερο θεσμικό περιβάλλον. Ως ανεξάρτητη εξουσία συναρτάται, προσεγγίζεται και λειτουργεί ως αυτόνομος μεν πόλος, αλλά πάντοτε σε σχέση με τις άλλες εξουσίες, την εκτελεστική και τη νομοθετική, τις οποίες εξισορροπεί και ελέγχει, συμβάλλοντας στην ορθή λειτουργία του πολιτεύματος. Αυτό επιβεβαιώνεται άλλωστε και από την έρευνα που παρουσιάστηκε στον εναρκτήριο κύκλο της εκδήλωσης από τον Στράτο Φαναρά, όπου ανέδειξε την υψηλή στατιστική συσχέτιση μεταξύ της αξιοπιστίας των θεσμών και βεβαίως της δικαιοσύνης με το κύρος της πολιτικής ζωής και την εμπιστοσύνη των πολιτών στο κράτος. Με άλλα λόγια, υπάρχει μία απόλυτη συσχέτιση της εμπιστοσύνης που μπορεί να δείχνουν οι πολίτες στη δικαιοσύνη και τους θεσμούς, με την εμπιστοσύνη που μπορεί να δείχνουν οι πολίτες στην πολιτεία και στο κράτος, και αυτό είναι ένα βασικό στοιχείο που πρέπει να κρατήσουμε στο μυαλό μας προκειμένου να κάνουμε τα επόμενα βήματα.

Επίσης, η δικαιοσύνη ως εξουσία και όχι ως ιδέα δεν υφίσταται σε κενό χώρο και χρόνο. Δεν πρέπει να την αντιμετωπίζουμε μυωπικά, αλλά μακροσκοπικά, ως μέρος ενός ευρύτερου συνόλου. Η δικαιοσύνη δηλαδή υφίσταται εντός ενός κοινωνικού πολιτικού και ευρύτερου ιστορικού περιβάλλοντος, έχοντας έτσι ευρύτερο ρόλο όχι μόνο για την απόδοση της δικαιοσύνης, αλλά και ένα ρόλο οικονομικό για την προσέλκυση των επενδύσεων και για την υγιή επιχειρηματικότητα, για την ίδια την ανάπτυξη μίας χώρας και ως εκ τούτου ένα ρόλο εθνικό, καθώς η λειτουργία της δικαιοσύνης είχε αναχθεί σε μείζονα προτεραιότητα για την έξοδο της χώρας από τη μεταμνημονιακή εποπτεία.

Είμαι από αυτούς που πιστεύουν ότι η δικαιοσύνη και η λειτουργία της έχουν άμεση συσχέτιση με την οικονομική ανάπτυξη της χώρας και αυτό δεν προκύπτει απλά και μόνο από έρευνες ή στατιστικές μελέτες που καταδεικνύουν ότι η ανάπτυξη μίας χώρας έχει άμεσο συσχετισμό με την ίδια τη λειτουργία της δικαιοσύνης, αλλά νομίζω ότι προκύπτει από την ίδια την πραγματικότητα, την οποία είμαστε υποχρεωμένοι και να την καταγράψουμε, αλλά και να την παρακολουθήσουμε.

Θα σας πω ότι βρέθηκα μόνο σε αυτές τις δύο τελευταίες ενότητες του συνεδρίου, αλλά είχα την ευκαιρία να παρακολουθήσω τμηματικά αρκετές εισηγήσεις –το δίκτυο πλέον μας δίνει τη ευκαιρία και τη δυνατότητα να μπορούμε να βρισκόμαστε παντού– και να διαπιστώσω ότι υπήρξαν πολλά ερωτήματα τα οποία ετέθησαν στα

διαφορετικά πάνελ και τα οποία σε ένα πολύ μεγάλο βαθμό ουσιαστικά μας δίνουν την ευκαιρία να ξαναδούμε ζητήματα και να ψάξουμε να βρούμε ενδεχομένως την κατεύθυνση που πρέπει να ακολουθήσουμε.

Υπήρχε ένα θεμελιώδες ερώτημα το οποίο, είτε λεγόταν με σαφή τρόπο είτε υπονοούνταν, νομίζω ότι επαναλήφθηκε σχεδόν σε όλες τις εισηγήσεις. Το θεμελιώδες ερώτημα πρέπει λίγο να το καταλάβουμε, δεν είναι το ποιος φταίει και βρισκόμαστε εδώ, δεν είναι τι έφταιξε μέχρι σήμερα και βρισκόμαστε εδώ, ούτε είναι εάν απέτυχαν οι μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν διαχρονικά. Οι αιτίες είναι λίγο-πολύ γνωστές, όπως και τα αποτελέσματα που παρήγαγαν ή που συνεχίζουν να παράγονται από αυτές τις μεταρρυθμίσεις που έγιναν στο προηγούμενο χρονικό διάστημα στη δικαιοσύνη.

Δεν είναι επομένως ζητούμενο η απόδοση των ευθυνών, αλλά η ανάληψη των ευθυνών κατά την προσέγγιση του Καζαντζάκη, ώστε ο καθένας από εμάς να συμβάλει στην ορθολογικοποίηση του συστήματος. Είναι εάν θέλουμε τις μεταρρυθμίσεις, εάν είμαστε έτοιμοι να τις υποστηρίξουμε και βεβαίως από όποιο μετερίζι, από όποιο ρόλο και εάν υπηρετεί ο καθένας από εμάς, μπορεί κάποιες συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις να τις υποστηρίξει με το δικό του τρόπο. Επειδή σας είπα ότι άκουσα κάποιες από τις θεματικές και είδα κάποιες από τις θεματικές ενότητες, θα έλεγα ότι μία από τις αρχικές εισηγήσεις, που συντονίστρια ήταν η κα. Μάνδρου, έθετε ένα συγκεκριμένο ερώτημα. Είναι μεταρρυθμίσιμη η ελληνική δικαιοσύνη; Γιατί νομίζω ότι η κατακλείδα ουσιαστικά και της σημερινής ημέρας πρέπει να κινηθεί σε αυτή την κατεύθυνση.

Εδώ υπάρχουν πολλά ζητήματα τα οποία μπορεί να δει κανείς προσεγγίζοντας την όποια απάντηση. Καταρχήν για τις μεταρρυθμίσεις νομίζω ότι έχει απαντήσει με ευρηματικότητα ο Υπουργός, κ. Πιερρακάκης, πως είναι σαν τις μεταμοσχεύσεις, χρειάζεται συμβατότητα μεταξύ δότη και λήπτη. Παραδείγματος χάρη ήταν συμβατή με το δικαστικό μας σύστημα η ψηφιακή στρατηγική το 2018, όταν το ψηφιακό κράτος ήταν ακόμα σε εμβρυϊκό στάδιο; Προφανώς όχι. Σήμερα η ψηφιακή στρατηγική για τη δικαιοσύνη βαδίζει σε ένα βατό δρόμο που άνοιξε η εμπέδωση και η ανάπτυξη του ψηφιακού κράτους από την παρούσα κυβέρνηση, η οποία επέτρεψε τη διανομή των ψηφιακών υπογραφών, συνέβαλε στην ανάπτυξη των εφαρμογών που εντάσσονται στο gov.gr για τα πιστοποιητικά. Υπήρξε η ανάπτυξη του ΟΣΔΔΥ-ΠΠ που προάγει τον ηλεκτρονικό φάκελο και βεβαίως με αυτόν τον τρόπο συμβάλλει ουσιαστικά στην επιτάχυνση της δικαιοσύνης. Εάν μιλούσαμε για ψηφιακή δικαιοσύνη πριν από τέσσερα ή πέντε χρόνια προφανώς θα μιλούσαμε για κάτι το οποίο δεν μπορούσε να υλοποιηθεί στο πλαίσιο μίας ενότητας που πρέπει να παρακολουθεί ή να προάγει η ίδια η πολιτεία. Σήμερα είναι προφανώς πολύ πιο ώριμες οι συνθήκες, γιατί ήδη η ίδια η πολιτεία έχει κάνει τα δικά της βήματα.

Αντίστοιχα, όπως είπα και στην εισαγωγή, η δικαιοσύνη δεν λειτουργεί σε κενό χρόνο και δεν λειτουργεί προφανώς σε ουδέτερο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο. Η αξιολόγηση, η διά βίου εκπαίδευση, η λογοδοσία είναι έννοιες που αναπτύσσονται εντός της δικαιοσύνης, παράλληλα με την υπόλοιπη κοινωνία και βεβαίως από μία κυβέρνηση η οποία προάγει τις συγκεκριμένες αρχές. Η συγκεκριμένη κυβέρνηση έχει μια κεντρική επιλογή, να υπάρχει αξιολόγηση παντού, να υπάρχει διά βίου εκπαίδευση και να υπάρχει λογοδοσία. Αυτές οι αρχές πρέπει να μεταφερθούν και στη δικαιοσύνη, διότι η ίδια η κοινωνία παρακολουθεί ακριβώς με τον ίδιο τρόπο τι γίνεται σε κάθε θεσμό και βεβαίως πώς η ίδια η πολιτεία κάνει τα δικά της βήματα. Αυτό που μπορώ όμως να πω και να επισημάνω είναι ότι σε αυτή την κυβερνητική θητεία αποδείξαμε ότι η δικαιοσύνη είναι μεταρρυθμίσιμη.

Βεβαίως θα μπορούσα να μιλώ για πολλές ώρες, αλλά ξέρω ότι βρισκόμαστε στο τέλος μίας κουραστικής ημέρας και ήδη βρισκόμαστε εκτός χρόνου του προγράμματος, ωστόσο η ψηφιακή στρατηγική στη δικαιοσύνη το τελευταίο χρονικό διάστημα έχει βρει τον πραγματικό της δρόμο. Ξέρετε ότι ολοκληρώνουμε τη δεύτερη φάση του ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης πολιτικών και ποινικών υποθέσεων, γνωρίζετε ότι πρόκειται να αναβαθμιστεί το ΟΣΔΔΥ-ΔΔ και βεβαίως το πληροφοριακό σύστημα του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Το τελευταίο χρονικό διάστημα ενσωματώσαμε νέες εφαρμογές στη δικαιοσύνη, την απομαγνητοφώνηση των πρακτικών των ποινικών δικαστηρίων, το άυλο διαζύγιο, τα ηλεκτρονικά πινάκια τα παρουσιάσαμε ήδη και στην Αθήνα πριν αρκετούς μήνες, αλλά και στη Θεσσαλονίκη την προηγούμενη εβδομάδα. Είναι ουσιαστικά εφαρμογές οι οποίες δείχνουν ότι η δικαιοσύνη έχει κάνει άλματα στο κομμάτι της ψηφιοποίησης και βεβαίως της ψηφιακής στρατηγικής.

Δεν μείναμε όμως σε αυτό, νομίζω ότι όλοι γνωρίζετε πως τα τελευταία τρία χρόνια στο Υπουργείο Δικαιοσύνης έχει παραχθεί ένα πραγματικά πλούσιο νομοθετικό έργο. Μάλιστα κατηγορήθηκε για εντατικοποίηση νομοθέτησης από πολλούς εισηγητές άλλων κομμάτων, γιατί εκσυγχρονίσαμε το σύνολο των κωδίκων που υπάρχουν στη δικαιοσύνη, προσπαθώντας ακριβώς να πετύχουμε αποτελέσματα σε εκείνους τους τομείς που φαίνεται για τους πολίτες και για την κοινωνία ότι η δικαιοσύνη υστερεί. Με τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, αφενός μεν είχε αναλάβει μια συγκεκριμένη υποχρέωση η προηγούμενη κυβέρνηση να αποστείλει ερωτηματολόγια μετά την αναμόρφωσή του το 2015 προς όλα τα δικαστήρια, αλλά επιπλέον, πέραν αυτού και της ενσωμάτωσης όλων των παρατηρήσεων που έγιναν, μιας υπήρχε μία συμβατική υποχρέωση της χώρας, φροντίσαμε να επιταχύνουμε και την πολιτική δικαιοσύνη, ακριβώς μέσα από τη θέσπιση της πιλοτικής διοίκησης στον Άρειο Πάγο. Κυρία Πρόεδρε, νομίζω ότι βλέπετε τελευταία ότι υπάρχει ανάγκη να προσφεύγει κανείς στην πιλοτική δίκη στον Άρειο Πάγο, μία διαδικασία που στο Συμβούλιο της Επικρατείας, κ. Πικραμένε, το ξέρετε καλά ότι λειτουργεί με πολύ μεγάλη επιτυχία εδώ και περισσότερο από δέκα χρόνια εάν θυμάμαι καλά, από το 2010.

Άρα υπάρχουν βήματα τα οποία γίνονται με συγκεκριμένο τρόπο. Καταφέραμε να ενοποιήσουμε τις διάσπαρτες σε περισσότερα από 100 νομοσχέδια διατάξεις του Ελεγκτικού Συνεδρίου σε ένα ενιαίο νομικό κείμενο που αφορά πλέον στη σύγχρονη δικονομία του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Ψηφίσαμε το νέο Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων, καθιστώντας τους δικαστικούς υπαλλήλους με τη συνταγματικά κατοχυρωμένη ιδιότητά τους ως πραγματικούς συλλειτουργούς στην κατεύθυνση της απονομής της δικαιοσύνης. Βεβαίως θεσπίσαμε και τους δύο νέους κλάδους των δικαστικών υπαλλήλων. Αλλάξαμε τον Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργών. Είναι η πρώτη φορά –και νομίζω ότι οι αγαπητοί δικαστικοί λειτουργοί το γνωρίζουν– που έχουμε σαφή κριτήρια αξιολόγησης κατά την επιθεώρηση των δικαστών και αυτό είναι μια πραγματικότητα στην οποία προφανώς έπρεπε να είχαμε φθάσει εδώ και πολλά χρόνια, από το 1989 εάν θυμάμαι καλά είχε να αναμορφωθεί ο Κώδικας Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργών.

Βεβαίως με την αλλαγή στον Ποινικό Κώδικα και στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας φροντίσαμε να συμβάλουμε στην επιτάχυνση της ποινικής δίκης μέσα από συγκεκριμένες διαδικασίες. Συστήσαμε τα ειδικά τμήματα στα μεγάλα δικαστήρια της χώρας, στα Πρωτοδικεία Αθηνών και Θεσσαλονίκης και στα Εφετεία Αθηνών και Θεσσαλονίκης, όπου εκδικάζουν κατά προτεραιότητα υποθέσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα, που αφορούν στην ενέργεια, στις τηλεπικοινωνίες και στα προσωπικά δεδομένα, με βάση βέβαια την οδηγία που υπάρχει και από το *European Justice Court Board*, αλλά και από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, σε σχέση με το ποιες υποθέσεις κατά βάση απασχολούν τη δικαιοσύνη σε κρίσιμα αναπτυξιακά ζητήματα.

Συστήσαμε τη Διεύθυνση Στατιστικών, το λεγόμενο *JustStat* στο Υπουργείο Δικαιοσύνης. Πραγματικά αναρωτιέμαι, εγώ σήμερα μπορεί να βρίσκομαι σε αυτόν το ρόλο ή σε αυτή τη θέση του Υπουργού Δικαιοσύνης, αλλά ποιο είναι το κριτήριο με το οποίο καλείται ο όποιος επόμενος Υπουργός Δικαιοσύνης να κάνει συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις όταν δεν έχει τα πραγματικά στατιστικά στοιχεία σε σχέση με κάθε δικαστικό οργανισμό, με κάθε δικαστήριο και με κάθε δικαστικό λειτουργό; Πώς θα μπορούσε αντικειμενικά να προχωρήσει σε αλλαγές, μεταρρυθμίσεις ή ενδεχομένως σε επιλογές οι οποίες θεραπεύουν τα χρόνια προβλήματα που υπάρχουν στο χώρο της δικαιοσύνης;

Άκουσα με χαρά νωρίτερα το πάνελ στο οποίο προήδρευε ο κ. Κανελλόπουλος, που στην πραγματικότητα επιβεβαίωνε μια στρατηγική επιλογή της κυβέρνησης να νομοθετήσει για πρώτη φορά ένα λειτουργικό νόμο για τη διαμεσολάβηση. Υπάρχει αμφιβολία, κυρίες και κύριοι, ότι οι εναλλακτικοί τρόποι επίλυσης διαφορών πρέπει να ενσωματωθούν το συντομότερο δυνατό και στη μεγαλύτερη δυνατή έκτασή τους και στο ελληνικό δικαστικό σύστημα και στην ελληνική κοινωνία; Δεν νομίζω ότι για αυτό χρειάζεται συζήτηση.

Το θέμα είναι ότι ο καθένας από τη δική του πλευρά πρέπει να κινηθεί στο πλαίσιο των δικών του αρμοδιοτήτων, αλλά βεβαίως και να υιοθετηθεί και μία κουλτούρα η οποία θα μας επιτρέψει το επόμενο χρονικό διάστημα να ενισχυθούν ακόμα περισσότερο οι εναλλακτικοί τρόποι εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών. Βεβαίως και με τη διεθνή εμπορική διαιτησία, το είπε ο καθηγητής κ. Καλαβρός, που πλέον είναι έτοιμη να νομοθετηθεί, ώστε να έχουμε ένα ολοκληρωμένο πλέον νομοθετικό πλαίσιο εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών, που θα βοηθήσει όχι μόνο στην επιτάχυνση της δικαιοσύνης, όχι μόνο στην υιοθέτηση μιας διαφορετικής κουλτούρας, που σωστά αναφέρθηκε στη μνήμη του καθηγητή που επαναλάμβανε ακριβώς την ίδια φράση, αλλά εκτιμώ ότι πέραν όλων των άλλων έχει να δώσει πολλά στη χώρα μας, μιας και με ένα ολοκληρωμένο σύστημα εναλλακτικής επίλυσης διαφορών θα μπορούσαμε να προσελκύσουμε στην Ελλάδα και επιχειρηματικό ενδιαφέρον, και υποθέσεις οι οποίες έχουν πραγματικά σημαντικό αναπτυξιακό πρόσημο για τη χώρα μας, και βεβαίως έχουν να προσφέρουν πολύ περισσότερα πράγματα.

Τέλος, όπως ενδεχομένως γνωρίζετε πρόσφατα, στο τέλος Ιουλίου, νομοθετήσαμε τη Δικαστική Αστυνομία, έναν θεσμό ο οποίος ήταν ένα ζητούμενο για την ελληνική πολιτεία από το 1836. Η πρώτη φορά που αναφέρεται κανείς στη σύσταση και στην ίδρυση της Δικαστικής Αστυνομίας, ενός θεσμού που λειτουργεί με πραγματικά μεγάλη επιτυχία στις προηγμένες δικαστικά ευρωπαϊκές χώρες, η πρώτη λοιπόν αναφορά γίνεται στα πρώτα χρόνια του νεοελληνικού κράτους το 1836.

Βεβαίως προσπαθούμε να λύσουμε, το συντομότερο δυνατό, το μεγαλύτερο πρόβλημα που έχει η δικαιοσύνη στο θέμα της στελέχωσης. Κυρίες και κύριοι, το μεγαλύτερο πρόβλημα που έχει η ελληνική δικαιοσύνη δεν είναι ο αριθμός των δικαστών, ούτε φυσικά των δικηγόρων, είναι ο αριθμός των δικαστικών υπαλλήλων. Επειδή η προσπάθεια του να λυθεί το συγκεκριμένο πρόβλημά μας ανάγκασε να κάνουμε άπειρες συσκέψεις και άπειρες προσπάθειες βουτιάς –επιτρέψτε μου τη λέξη– στους πίνακες επιτυχόντων του ΑΣΕΠ του 2017, του 2018 και του 2019, δυστυχώς όχι με επιτυχία, βρήκαμε ότι ο μοναδικός τρόπος για να μπορέσει να λυθεί το διαχρονικό, όπως τελικά αποδεικνύεται, πρόβλημα της στελέχωσης με δικαστικούς υπαλλήλους του ελληνικού δικαστικού συστήματος, είναι να συστήσουμε την κατεύθυνση στην Εθνική Σχολή Δικαστών του τρόπου επιλογής και επιμόρφωσης των δικαστικών υπαλλήλων.

Θέλω να ευχαριστήσω πραγματικά όλους όσους έχουν συμβάλει σε αυτό, εσάς ιδιαίτερα, κα. Πρόεδρε του Αρείου Πάγου, την κα. Παπαδοπούλου, τη Διευθύντρια

Σπουδών της Εθνικής Σχολής Δικαστών, γιατί νομίζω ότι πλέον δίνουμε στην ελληνική δικαιοσύνη τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει μία βασική παθογένεια και ένα τεράστιο πρόβλημα με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Ήδη το νομοσχέδιο βρίσκεται σε δημόσια διαβούλευση, θέλω να πιστεύω ότι μέχρι το τέλος του μήνα περίπου θα καταφέρουμε να το κάνουμε νόμο του κράτους και πολύ σύντομα, στους επόμενους τρεις μήνες, να κάνουμε τον πρώτο διαγωνισμό για 550 εγκεκριμένες θέσεις, που αυτή τη στιγμή νομίζω ότι θα δώσουν μία πολύ μεγάλη ανακούφιση σε ό,τι αφορά την στελέχωση του δικαστικού μας συστήματος από δικαστικούς υπαλλήλους.

Όλα αυτά προφανώς υπηρετούν, μάλλον το καθένα από αυτά, μία συγκεκριμένη λογική και έχουν ένα συγκεκριμένο στόχο. Εγώ όμως θέλω να είμαι ειλικρινής απέναντί σας. Όση ψηφιοποίηση και να φέρουμε στη δικαιοσύνη, όσο και εάν αλλάξουμε τη νομοθεσία εκσυγχρονίζοντας τους κώδικες, όσο και εάν φέρουμε εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης διαφορών, τον κρίσιμο ρόλο νομίζω ότι πρέπει να το δεχτούμε όλοι ότι τον παίζουν οι άνθρωποι. Εκεί ακριβώς είναι η λυδία λίθος, αν θέλετε, όλων των ζητημάτων που μπορεί να αναφέρονται στη δικαιοσύνη και φυσικά αναφέρονται στους δικαστικούς λειτουργούς, στους δικαστικούς υπαλλήλους και στο νομικό κόσμο, τους δικηγόρους.

Τον κρίσιμο λοιπόν ρόλο τον παίζουν οι άνθρωποι. Για αυτό εστιάσαμε και με την ανασυγκρότηση της Εθνικής Σχολής Δικαστών και την αναμόρφωση του προγράμματός της σε αυτό το σημείο και βεβαίως με το νέο Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Δικαστικών Λειτουργιών σε αυτό το σημείο που δείχνει ότι η κατεύθυνση και η σκέψη από την πλευρά του Υπουργείου Δικαιοσύνης είναι το πώς σιγά-σιγά θα αλλάξουμε μια κουλτούρα η οποία θα βοηθήσει και τη μετεξέλιξη του δικαστικού μας συστήματος και βεβαίως τη θεραπεία των παθογενειών όπως αυτές καταγράφονται από την ελληνική κοινωνία και από τους Έλληνες πολίτες.

Εγώ θέλω να δηλώσω ευχαριστημένος και ευτυχής, γιατί, παρά τις επιφυλάξεις και τους προβληματισμούς που διατυπώθηκαν, όλες οι εισηγήσεις έθεταν τα ζητήματα που έχουμε προτεραιοποιήσει στον πυρήνα των αναγκών του δικαστικού μας συστήματος, επιβεβαιώνοντας τελικά πως η κυβέρνηση κινείται στη σωστή κατεύθυνση. Ωστόσο για την υλοποίηση και την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων υπάρχουν συγκεκριμένα προαπαιτούμενα. Απαιτείται συναίνεση πολιτική αλλά και θεσμική, συναίνεση ισχυρή και καθολική που δεν καταρρέει στο μικροκομματικό υπολογισμό ή στην πρώτη της επαφή με οργανωμένα συντεχνιακά συμφέροντα.

Σε κοινοβουλευτικό επίπεδο κάναμε τα βήματα. Θέλω να σας πω με μεγάλη χαρά ότι στη συντριπτική πλειοψηφία των νομοσχεδίων του Υπουργείου Δικαιοσύνης –έχουμε ψηφίσει 21 νομοσχέδια σε αυτή την κυβερνητική θητεία μέχρι τώρα, την Πέμπτη θα ψηφίσουμε το 22ο– υπήρξε η λεγόμενη ευρεία πλειοψηφία, δηλαδή τουλάχιστον τρία κόμματα ψήφισαν υπέρ αυτών των νομοσχεδίων. Για αυτό και πιστεύω ότι σε αυτή την κοινοβουλευτική άσκηση, όπως χαρακτηριστικά λέω και που αφορά στην ψήφιση των νομοσχεδίων του Υπουργείου Δικαιοσύνης από το Ελληνικό Κοινοβούλιο, έχουμε κάνει ένα πρώτο βήμα και αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό.

Αλλά και σε θεσμικό επίπεδο οι μεταρρυθμίσεις μας είναι απαύγασμα συναινέσεων με τους δικαστικούς λειτουργούς, τους δικαστικούς υπαλλήλους και τους δικηγόρους. Είναι αλήθεια πως έχει επιτευχθεί σύγκληση στον ελάχιστο κοινό παρονομαστή. Δυστυχώς όμως βρισκόμαστε στον ελάχιστο κοινό παρονομαστή, ενώ οι ανάγκες απαιτούν, εάν όχι το μέγιστο, ακόμα μεγαλύτερο κοινό παρονομαστή, αυτό είναι που πρέπει να κρατήσουμε στο μυαλό μας.

Κλείνω, υπάρχει τέλος σε αυτή τη διαδρομή των μεταρρυθμίσεων στο χώρο της δικαιοσύνης; Ποτέ, ας είμαστε ειλικρινείς, δεν υπάρχει ποτέ τέλος. Άλλωστε, εάν πρέπει να κάνουμε κάποια ερωτήματα, είναι πολύ εύκολο να διαπιστώσουμε ότι οι

απαντήσεις δεν μπορεί να είναι σαφείς. Πόσος μπορεί να είναι ο εύλογος χρόνος διάρκειας μιας δίκης; Ο εύλογος χρόνος ήταν είναι και παραμένει έννοια αόριστη, έννοια συστελλόμενη και διαστελλόμενη και το ξέρουμε πάρα πολύ καλά. Όπως αντίστοιχα παραμένει αόριστη η έννοια της ποιότητας, η οποία δεν μετράται αριθμητικά, το ξέρουμε πάρα πολύ καλά και αυτό. Οφείλουμε όμως να παραμείνουμε σε αυτόν το δρόμο και να συμβάλλουμε στη μεταρρύθμιση της δικαιοσύνης.

Νομίζω ότι αυτό γίνεται και σήμερα με την εκδήλωση, κ. Πρόεδρε, του Κύκλου Ιδεών. Αναζωπυρώνεται ένας διάλογος που πρέπει να γίνει και γίνεται, εκτιμώ, χωρίς προκαταλήψεις, χωρίς ιδεοληψίες, στη βάση της επιστημονικής ανάλυσης και του ορθολογισμού. Νομίζω ότι τα συμπεράσματα τα οποία μπορεί να έχουν εξαχθεί –φαντάζομαι ότι θα ακουστούν αμέσως μετά– από αυτές τις δύο ημέρες των πραγματικά σπουδαίων παρουσιάσεων που έγιναν εδώ, θα βοηθήσουν μία γενικότερη άποψη η οποία διαμορφώνεται, θα βοηθήσουν και θα ενισχύσουν τη μεταρρυθμιστική προσπάθεια που γίνεται το τελευταίο χρονικό διάστημα στη δικαιοσύνη και θα αποδείξουν ότι πολύ σύντομα, όπως εγώ προσωπικά πιστεύω, μετά από ένα ή δύο χρόνια, η δικαιοσύνη δεν είναι ένα ταχύπλοο, είναι ένα υπερωκεάνιο, όπου οι όποιες στροφές στην κατεύθυνση χρειάζονται χρόνο, χρειάζονται δεξιότητες, χρειάζονται πολύ μεγάλη προσπάθεια. Εγώ προσωπικά λοιπόν πιστεύω ότι τα επόμενα δύο με τρία χρόνια, με βάση ουσιαστικά τον κύκλο των μεταρρυθμίσεων που έχουν γίνει, με βάση τους νόμους που έχουν ψηφισθεί, με βάση τον εκσυγχρονισμό των κωδίκων τον οποίο επιχειρήσαμε το προηγούμενο χρονικό διάστημα, η εικόνα της δικαιοσύνης θα βρίσκεται πολύ κοντά σε αυτό που προσδοκούν οι πολίτες, σε αυτό που αναμένει η κοινωνία και σε αυτό που η ίδια η δικαιοσύνη πρέπει να παρουσιάζει ως θεσμός και εξουσία στην ελληνική πολιτεία. Σας ευχαριστώ πολύ.

Σύνοψη συμπερασμάτων από τον Ευάγγελο Βενιζέλο

Ευ. Βενιζέλος: Εγώ ευχαριστώ, κύριε Υπουργέ, για την ευγένεια, την ηπιότητα, τη μετριοπάθεια, τη συναινετική διάθεση, για τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίσατε την προσπάθεια του Κύκλου Ιδεών, για τη φιλία σας και είμαι βέβαιος ότι αυτά τα οποία ειπώθηκαν εδώ, αυτές τις δύο ημέρες, θα τα λάβετε εσείς και η κυβέρνηση πολύ σοβαρά υπόψη.

Ίσως κάτω από τα στρώματα των εντυπώσεων που έχει δημιουργήσει η θητεία μου στο Υπουργείο Οικονομικών, στο Υπουργείο Εξωτερικών, στην ηγεσία του ΠΑΣΟΚ, στη συγκυβέρνηση την περίοδο της κυβέρνησης Σαμαρά-Βενιζέλου, η θητεία μου στο Υπουργείο Άμυνας να έχει «κρυφτεί» η μνήμη της θητείας μου στο Υπουργείο Δικαιοσύνης προ 26 ετών, ήμουν τότε ο 139ος Υπουργός Δικαιοσύνης του ελληνικού κράτους. Η μέση θητεία των Υπουργών Δικαιοσύνης είναι μικρότερη των έξι μηνών. Εσείς είχατε την τύχη να έχετε συμπληρώσει ήδη σχεδόν τριάντα χρόνια συνεχούς παρουσίας. Αν και μη νομικός, νομίζω ότι έχετε εξοικειωθεί με τα προβλήματα και σίγουρα αυτά που λέμε δεν απευθύνονται σε ώτα μη ακουόντων. Χαίρομαι γιατί δηλώνετε τη διάθεσή σας να τα λάβετε πολύ σοβαρά υπόψη.

Συστήνω πάντα στους φοιτητές μου –και μάλιστα φέτος στο μεταπτυχιακό του Δημοσίου Δικαίου στη Θεσσαλονίκη έχουμε ως κεντρικό θέμα μία αναψηλάφηση της διάκρισης των εξουσιών και άρα της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης– ένα μικρό ολιγοσέλιδο βιβλίο που κυκλοφορεί και στα ελληνικά από τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, του Τζόζεφ Στρέγερ ο οποίος ήταν ένας από τους διάσημους ιστορικούς της μεσαιωνικής περιόδου και ιδίως της μετάβασης από τη μεσαιωνική στη νεωτερική Ευρώπη. Νεωτερική Ευρώπη είναι η Ευρώπη του διαφωτισμού, του συνταγματισμού και βέβαια του κρατικού φαινομένου. Ο τίτλος του βιβλίου αυτού είναι «Γιατί γεννήθηκε το κράτος. Εξουσία, ιδεολογία και θεσμοί στην αυγή της νεότερης Ευρώπης». Εξηγούσε σε μία σειρά διαλέξεών του που έκανε στα μέσα του περασμένου αιώνα ο Στρέγερ ότι, αντίθετα με ό,τι πιστεύουμε, το νεότερο κράτος που είναι το κράτος όπως το ορίζουμε, γεννήθηκε στην Αγγλία και τη Γαλλία για να αντιμετωπίσει ζητήματα εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας και άρα ομαλής λειτουργίας της αγοράς προκειμένου να επιτευχθεί η λεγόμενη πρωταρχική συσσώρευση εν αναμονή της βιομηχανικής επανάστασης και άρα καθοδόν από τον εμπορικό στο λεγόμενο βιομηχανικό καπιταλισμό. Γεννήθηκε μέσα από τη διασφάλιση θεσμών δικαιοσύνης, από την παροχή υπηρεσιών δικαιοσύνης, χωρίς τις οποίες δεν μπορούσαν να παρασχεθούν οι υπηρεσίες εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας. Δηλαδή η αστυνόμευση και ο στρατός που σημαίνει το μονοπώλιο της κρατικής βίας που ήταν στα χέρια του μονάρχη, όπως στα χέρια του μονάρχη ήταν και η βασιλική δικαιοσύνη, τα βασιλικά δικαστήρια σε σχέση με τα τιμαριωτικά δικαστήρια που λειτουργούσαν πριν ενοποιηθεί η δικαστική εξουσία στα χέρια του μονάρχη, ώστε στη συνέχεια να διασπαστεί μέσα από την ανάπτυξη του φαινομένου της διάκρισης των εξουσιών.

Άρα όταν μιλάμε για δικαιοσύνη και για ποιότητα της δικαιοσύνης, στην πραγματικότητα γενετικά μιλάμε για την ποιότητα του κράτους, άρα για την ποιότητα της εξουσίας. Το κράτος είναι μία σχέση κοινωνική, είναι η σχέση των σχέσεων, ο θεσμός των θεσμών. Άρα μιλώντας για τη δικαιοσύνη, στην πραγματικότητα μιλάμε στη σημαντική εποχή για την ποιότητα κάθε εκδοχής της κρατικής εξουσίας και επειδή στην έννοια της κρατικής εξουσίας ή ακόμα καλύτερα στην έννοια της έννομης τάξης εμπεριέχεται και η οικονομία και η αγορά και η κοινωνία των πολιτών, στην πραγματικότητα

αυτό που μας απασχολεί είναι το πώς συγκροτείται και λειτουργεί ένα έθνος και πώς συγκροτούνται και λειτουργούν υπερεθνικές, περιφερειακές συσσωματώσεις όπως στην προκειμένη περίπτωση η Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά περιφερειακή συσσωμάτωση πολύ ευρύτερη είναι και το Συμβούλιο της Ευρώπης, είναι η Δύση και η φιλελεύθερη δημοκρατία που την περίοδο αυτή βρίσκονται υπό απειλή.

Έχει, λοιπόν, πολύ μεγάλη σημασία η συζήτηση για τη μεταρρύθμιση της δικαιοσύνης ως εξουσίας και ενδεχομένως για την αφύπνιση μίας ιδέας, δηλαδή μίας διεκδίκησης. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το ελληνικό δικαστικό σύστημα είναι επίσης προβλήματα γενετικά, όλα εντοπίζονται τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης, της Παλιγγενεσίας και τις πρώτες δεκαετίες συγκρότησης του νέου ελληνικού κράτους, πριν έρθει ο Καποδίστριας στην Ελλάδα, πριν έρθει η Αντιβασιλεία και ο Μάουρερ στην Ελλάδα. Έχουμε την αδυναμία συγκρότησης και λειτουργίας δικαστηρίων και βεβαίως έχουμε φαινόμενα τόσο γνώριμα σε εμάς, όπως είναι ο πληθωρισμός των δικηγόρων, όπως είχε δείξει στη μονογραφία του για τη συγκρότηση της σύγχρονης Ελλάδας ο Κωνσταντίνος Τσουκαλάς πριν από πολλά χρόνια.

Άρα το συνέδριό μας θέλησε να ανοίξει ένα διάλογο στο επίπεδο της κοινωνίας των πολιτών, στο επίπεδο της μεταπολιτικής, όπως πολύ ωραία θύμισε ο Υπουργός προηγουμένως, γιατί αυτός είναι ο αγαπημένος μου όρος, βεβαίως χωρίς να θέλει να μονοπωλήσει ο Κύκλος Ιδεών αυτό το αντικείμενο, αλλά θέλουμε να λειτουργούμε πάντα ως πυροδότης, ως καταλύτης, προκειμένου αυτός ο εθνικός διάλογος πράγματι να συγκροτηθεί και να λειτουργήσει είτε τυπικά είτε άτυπα. Έχουμε πλήρη συνείδηση της πολυπλοκότητας του φαινομένου.

Αντιλαμβανόμαστε νομίζω, μετά από τις διήμερες αυτές συζητήσεις, ότι η απάντηση στο ερώτημα εάν είναι μεταρρυθμίσιμη η ελληνική δικαιοσύνη, είναι ότι ναι, ως θεσμικό σύστημα η ελληνική δικαιοσύνη προφανώς και είναι μεταρρυθμίσιμη. Οι προβληματικές καταστάσεις όμως, ιδίως όταν είναι χρόνιες, δημιουργούν ένα είδος επικίνδυνου εθισμού και στάγδην δηλητηριάζουν την συνείδηση και της γενικής κοινής γνώμης και της ειδικής κοινής γνώμης των παραγόντων της δικαιοσύνης με ένα μικρόβιο που θα το ονόμαζα ολιγάρκεια, είμαστε όλοι ολιγαρκείς, ενώ θα έπρεπε να είμαστε πάρα πολύ απαιτητικοί για το πώς θέλουμε να συγκροτείται και να λειτουργεί το ελληνικό δικαστικό σύστημα.

Νομίζω ότι καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι είναι μεταρρυθμίσιμη η ελληνική δικαιοσύνη, ότι είναι πολύπλοκο το πρόβλημα, ότι υπάρχουν μακροχρόνιες καταστάσεις οι οποίες έχουν εμπедωθεί και νομίζω ότι λειτουργούν ως μία αρνητική ρουτίνα και επίσης συμφωνούμε όλοι ότι χρειάζεται βούληση, βούληση όχι μόνο πολιτική, αλλά και βούληση των θεσμικών παραγόντων της δικαιοσύνης, άρα βούληση δικαστική, δικηγορική, και βεβαίως χρειάζεται συναίνεση, όχι μόνο πολιτική, αλλά και κοινωνική και θεσμική στο εσωτερικό της δικαιοσύνης. Χρειάζονται όμως και άλλα πράγματα, ευελιξία διανοητική, πρακτικότητα και κυρίως, θα μου επιτρέψετε να πω, συνείδηση ευθύνης σε όλα τα επίπεδα. Δεν αρκούν οι αποσπασματικές παρεμβάσεις, οι νομοθετικές αλλαγές, τα βήματα, κάτι λείπει πάντα και αυτό που λείπει είναι μία συστηματική και επίμονη προσέγγιση, μία στρατηγική.

Από την άλλη μεριά, νομίζω ότι κατέστη προφανές ότι η ελληνική δικαιοσύνη μπορεί να καταστεί λειτουργική ή έστω λειτουργικότερη πριν ολοκληρωθεί οποιαδήποτε φιλόδοξη μεταρρύθμιση. Αυτό έχει πάρα πολύ μεγάλη σημασία, γιατί εάν θέλουμε το όλον, νομίζω ότι θα έχουμε αδικήσει τις δυνατότητες που έχουμε να κάνουμε επιμέρους άμεσες λειτουργικές βελτιώσεις. Υπάρχουν, λοιπόν, μέτρα που απαιτούν νομοθετική και γενικότερα πολιτική βούληση υψηλού επιπέδου, άρα είναι και διακύβευμα πολιτικό και κομματικό, αλλά υπάρχουν και πάρα πολλά θέματα που μπορούν να αντιμετωπιστούν σε επίπεδο διοίκησης της δικαιοσύνης.

Τι εννοώ λέγοντας διοίκηση της δικαιοσύνης. Εννοώ τις ηγεσίες των ανωτάτων δικαστηρίων και εντέλει τις ολομέλειες τους, το Υπουργείο Δικαιοσύνης, τα συμβούλια διοίκησης των μεγάλων δικαστηρίων και εισαγγελιών, τις δικαστικές ενώσεις, το δικηγορικό σώμα και τους δικαστικούς υπαλλήλους. Νομίζω ότι ένα χαρακτηριστικό που ανεδείχθη από όλες τις συζητήσεις είναι ότι υπάρχει μία ανάγκη για δικαστικό μανάτζμεντ το οποίο αφορά όλους αυτούς τους παράγοντες, στο οποίο αναφέρθηκα.

Παραδείγματα άμεσων λειτουργικών παρεμβάσεων; Οι αίθουσες των ποινικών δικαστηρίων. Γνωρίζω πόσο φιλόδοξο είναι το κτιριολογικό πρόγραμμα. Το 1996 ιδρύσαμε τη «Θέμιδα Κατασκευαστική» ακριβώς για να υπάρχει ένας φορέας που θα μπορούσε να προωθήσει το κτιριολογικό πρόγραμμα του Υπουργείου Δικαιοσύνης, αλλά μπορούμε να είμαστε πιο αποτελεσματικοί ως προς τον ορθολογικό προγραμματισμό, τη μίσθωση αιθουσών για μεγάλες δίκες, για κάθε μεγάλη δίκη η οποία έχει ιδιαίτερη κοινωνική σημασία ή για κάθε δίκη η οποία έχει πρακτικά προβλήματα λόγω του μεγάλου αριθμού των παραγόντων, μπορούν να επιτευχθούν μισθώσεις αιθουσών που υπάρχουν. Με νομοθετική ρύθμιση, δεν υπάρχει συνταγματικό κόλλημα. Στις υφιστάμενες ολυμπιακές υποδομές, για παράδειγμα, μπορούν να στεγαστούν όλες οι μεγάλες και πολύπλοκες ποινικές δίκες, ώστε να διεξάγεται κατά τρόπο ομαλό και χωρίς διακοπές η διαδικασία και να εκδίδεται απόφαση υπό ανθρώπινες και πολιτισμένες συνθήκες.

Βεβαίως και γίνονται πολύ σημαντικά βήματα σε σχέση με την ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφων, την παρακολούθηση της πορείας της υπόθεσης, τα ηλεκτρονικά πινάκια, μιλήσαμε για την τεχνητή νοημοσύνη και τους αλγόριθμους, όλη η ψηφιακή υποδομή μπορεί να κινηθεί πιο γρήγορα από την κτιριακή υποδομή.

Όταν ήμουν Υπουργός Δικαιοσύνης, για πρώτη φορά η δικαιοσύνη υπήχθη στο Κοινωνικό Πλαίσιο Στήριξης, τον πρόδρομο του ΕΣΠΑ. Η μεγάλη μου φιλοδοξία την οποία εξήγησα σε μία συνάντηση των δικαστών πρώτου βαθμού της Αθήνας στη μεγάλη αίθουσα του Πρωτοδικείου Αθηνών στη Σχολή Ευελπίδων, ήταν κάθε δικαστής και κάθε εισαγγελέας του πρώτου βαθμού να αποκτήσει έναν προσωπικό υπολογιστή, ώστε τα σχέδια των αποφάσεων και οι προτάσεις για την έκδοση βουλευμάτων να γράφονται στον υπολογιστή και να μη χρειάζονται καθαρογραφή. Εκείνη ήταν η φιλοδοξία μας, να γράφονται στον προσωπικό υπολογιστή από τον δικαστικό λειτουργό ώστε να μη χρειάζεται το χειρόγραφο να καθαρογραφεί στη γραφομηχανή. Έτσι αντιλαμβανόμασταν τότε, το 1996, τη λειτουργία του προσωπικού υπολογιστή. Τότε είχαν αρχίσει οι προσπάθειες για την ψηφιοποίηση της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας αλλά και του Αρείου Πάγου.

Βεβαίως και είναι επείγον και πειστικό το υφιστάμενο κενό των δικαστικών υπαλλήλων, αλλά μπορεί και πριν τη λειτουργία της νέας Σχολής Δικαστικών Υπαλλήλων να γίνει μία άμεση πρόσληψη με ταχύρυθμη εκπαίδευση, ιδίως εάν οι προσλαμβανόμενοι είναι ήδη δικηγόροι, οι οποίοι έχουν τις προσλαμβανόμενες παραστάσεις που τους επιτρέπουν ταχύρυθμα να προσαρμοστούν στα καθήκοντα του δικαστικού γραμματέα. Ως προς τους επιστημονικούς βοηθούς θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν θεσμοί όπως οι *référéndaire* σε άλλα δικαστήρια, ώστε νέοι νομικοί για κάποια χρόνια να ασκούν τα καθήκοντα αυτά.

Το Συμβούλιο της Επικρατείας και το Ελεγκτικό Συνέδριο ως δικαστήρια τριών γενεών έχουν και παρέδρους και εισηγητές και δοκίμους εισηγητές στο εσωτερικό τους. Θα ήταν πολύ σημαντικό για τον Άρειο Πάγο να έχει ορισμένους πρωτοδίκες οι οποίοι είναι αποσπασμένοι ως βοηθοί εισηγητές. Στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο εφέτης ή παρέδρος του Συμβουλίου Επικρατείας είναι ο βοηθός εισηγητής.

Τρόπος εφαρμογής της ισχύουσας δικονομικής νομοθεσίας. Είχαμε τις τρεις ειδικότερες συζητήσεις για την πολιτική, την ποινική και τη διοικητική δίκη.

Πολιτική δίκη. Είδαμε πόση μεγάλη σημασία έχει να λύσουμε θέματα προφορικότητας της διαδικασίας, ταχύτητας του προσδιορισμού, να επαναξιολογήσουμε την ισχύουσα βασική ρύθμιση για την τακτική διαδικασία, αλλά να περάσουμε και σε άλλα ζητήματα που αφορούν τις ψηφιακές διαδικασίες, τη σύνταξη δικογράφων σε ψηφιακά αξιοποιήσιμη μορφή, την αλλαγή του τρόπου κατάρτισης των δικογράφων και των αποφάσεων. Όταν συμπληρώνουμε έντυπο για την ατομική προσφυγή ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, γιατί δεν μπορούμε να συμπληρώνουμε με τη μορφή εντύπου τα εισαγωγικά δικόγραφα κατά την άσκηση των ενδίκων βοηθημάτων και των ενδίκων μέσων; Η τυποποίηση βοηθά στη συμπύκνωση και την ακρίβεια και στη διαφάνεια και στην ανάδειξη των κρίσιμων ζητημάτων. Το «συμβολαιογραφικό» και σχοινοτενές σκεπτικό περιγραφικού χαρακτήρα, όπου ψάχνεις μέσα σε 100 σκέψεις και 60 σελίδες, να βρεις 6 σειρές που είναι το πραγματικό σκεπτικό, η πραγματική αιτιολογία, δεν βοηθά σε τίποτα. Βεβαίως μπορούμε να θεραπεύσουμε όλες τις αοριστίες και βεβαίως μπορούμε να καλύψουμε τη θεμελιώδη αντίφαση που υπάρχει ανάμεσα στο ανακριτικό και το συζητητικό σύστημα. Μπορούμε, σεβόμενοι το συζητητικό σύστημα στην πολιτική δίκη, να παρεισάγουμε κάποιους θεσμούς του ανακριτικού συστήματος που επιταχύνουν τη δίκη, δηλαδή να αναδείξουμε μία διάσταση της αρχής της δίκαιης δίκης, που είναι η αρχή της οικονομίας της δίκης. Η αρχή της οικονομίας της δίκης θα μας βοηθήσει να αποδικονοποιήσουμε το δίκαιό μας, η κυριαρχία του δικονομικού δικαίου επί του ουσιαστικού δικαίου νομίζω ότι αποβαίνει σε βάρος του κράτους δικαίου. Πρέπει να κατισχύσει το ουσιαστικό δίκαιο. Αυτή η αυταρέσκεια της δικονομικής προσέγγισης πλήττει αυτό που έχει προσφυώς αναλυθεί σε μία ωραία μονογραφία, που είναι η συνταγματοποίηση του Δικονομικού Δικαίου, άρα πρέπει να μιλούμε και να λειτουργούμε με όρους Συνταγματικού Δικαίου και επαυξημένου Συντάγματος.

Χρειάζεται λοιπόν να συζητήσουμε σε βάθος για την απλούστευση ή μάλλον για την αποσαφήνιση του δικονομικού πλαισίου στην αναγκαστική εκτέλεση, όπου τα πράγματα είναι καφκικά για την πιλοτική δίκη στην πολιτική δίκη, για τη μη γραφειοκρατική αντιμετώπιση της αναίρεσης αλλά και όλων των ενδίκων βοηθημάτων και μέσων.

Στην ποινική δίκη. Μου έδωσαν ένα χειρόγραφο υπόμνημα οι διερμηνείς και μεταφραστές, θα μπορούσε αυτό να λυθεί με την απλή μέθοδο του outsourcing, όπως και πάρα πολλά άλλα, αλλά φυσικά έχουμε και θέματα κράτους δικαίου θεμελιώδη, που αφορούν τη μυστικότητα της ποινικής προδικασίας, που αφορούν το τεκμήριο αθωότητας. Πριν μιλήσουμε για θέματα όπως η ποινική διαταγή, η ποινική συνδιαλλαγή, ο ποινικός συμβιβασμός ή να θέσουμε ζητήματα αποποινικοποίησης ή πριν ξεπεράσουμε το σύνδρομο «ενοχής» για την παραγραφή που είναι θεσμός του Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου, εκείνο που λείπει, νομίζω, είναι μία κλίμακα ποινικής απαξίας. Πρέπει επιτέλους να καταρτίσουμε έναν πίνακα εννόμων αγαθών και απειλούμενων ποινών. Εάν το κάνουμε αυτό, θα κατανοήσουμε τον παραλογισμό της ποινικής νομοθεσίας. Ιδίως όταν θίγεται η δογματική συνοχή και η συστηματική ενότητα των κωδίκων.

Για τη διοικητική δίκη είχαμε την ευκαιρία να πούμε πολλά και ενδιαφέροντα, νομίζω ότι έχουμε ακόμα πολλά που πρέπει να λυθούν από το νομοθέτη. Υπάρχουν ακόμα εκκρεμότητες σε σχέση με το χαρακτηρισμό διαφορών ως ιδιωτικών ή διοικητικών, ως ακυρωτικών ή ουσίας και αυτά νομίζω ότι δεν πρέπει να «περιφέρονται» από δικαστήριο σε δικαστήριο και να αφήνεται η νομολογία να τα αντιμετωπίσει, πρέπει από ένα σημείο και μετά να ρυθμιστούν νομοθετικά, που σημαίνει ότι θα βοηθούσε πολύ ένας ενιαίος Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας με τις ευελιξίες τις οποίες

αναφερθήκαμε. Δεν θα επαναλάβω τη συζήτηση για το παραδεκτό της αναίρεσης και της έφεσης και όλα τα άλλα ζητήματα.

Επειδή δεν επαρκούσε το διήμερο, παραλείψαμε μία συζήτηση που προσωπικά ήθελα πάρα πολύ να γίνει και θα την κάνουμε αυτοτελώς, που είναι η συζήτηση για τη συνταγματική δικαιοσύνη. Δεν μιλήσαμε για τη συνταγματική δικαιοσύνη, δεν μιλήσαμε για τον τρόπο που ασκείται ο δικαστικός έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων και ο έλεγχος της συμβατότητας των νόμων με την ΕΣΔΑ και με το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό υφέρπει στη συζήτηση για την πολιτική δίκη, την ποινική δίκη, τη διοικητική δίκη, υπάρχουν πολύ σοβαρά προβλήματα. Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των ποινικών νόμων είναι ένα αυτοτελές ζήτημα, ασχολήθηκα σε ένα πρόσφατο βιβλίο μου, του 2022, εκτενώς με το ζήτημα αυτό. Δεν σχολιάσαμε αποφάσεις οι οποίες θέτουν πολύ σημαντικά ζητήματα μερικής ποιοτικής αντισυνταγματικότητας ποινικού νόμου *in malam partem*, όχι *pro reo* και *pro libertate*, έστω και αν αυτό γίνεται για αγαθό λόγο και με απόλυτη κοινωνική συναίνεση, όπως έγινε με την απόφαση 2/2022 της Ποινικής Ολομέλειας του ΑΠ για τον πρότερο σύννομο βίο.

Ήμουν στη δύσκολη θέση, ως εισηγητής της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη συμμόρφωση στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ να αναφέρω συνεχώς τα κενά που έχει η Ελλάδα. Ας μην εξωραϊσουμε την κατάσταση, είναι πάντα η Ελλάδα μέσα στις 10 χώρες, από τις 46 του Συμβουλίου της Ευρώπης, που έχουν πρόβλημα συμμόρφωσης με τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Δεν έχουμε πρόβλημα συμμόρφωσης με τις αποφάσεις του ΔΕΕ, διότι εκεί απειλούνται οικονομικές κυρώσεις, όλα είναι θέμα συσχετισμού δυνάμεων. Όταν δεν απειλείται οικονομική κύρωση, βεβαίως μπορείς να αρνηθείς την εκτέλεση απόφασης, για αυτό στο High Level Reflexion Group που μετείχα για το μέλλον του Συμβουλίου της Ευρώπης, μία από τις προτάσεις μου ως εισηγητού ήταν ότι πρέπει να συνδέσουμε τη συμμόρφωση στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ με κυρώσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όχι απλώς με κυρώσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Η σχέση Δικαιοσύνης και Επενδύσεων με την παρουσία του κ.Σπ. Θεοδωρόπουλου στη συζήτηση μας απασχόλησε έντονα, όμως υπάρχουν όπου χρειάζεται ειδικά τμήματα. Φυσικά δεν χρειάζεται ειδικά δικαστήρια, υπάρχει η δυνατότητα διαιτησίας. Ακόμα και για θέματα αμιγώς Δημοσίου Δικαίου γίνεται δεκτή η διαιτησία, όπως φάνηκε στις μεγάλες υποθέσεις του Χρυσού, όπου μεγάλα ζητήματα λύθηκαν διαιτητικά, αλλά πρέπει να λύσουμε θέματα σχετικά με τη λειτουργία της Ενιαίας Αρχής Συμβάσεων και της Αρχής Προδικαστικών Προσφυγών που νομίζω ότι είναι κρίσιμα για τις δημόσιες συμβάσεις. Πρέπει να πω εδώ ότι έχει κάνει τεράστια βήματα και το Ελεγκτικό Συνέδριο στον έλεγχο των συμβάσεων.

Αυτό που δεν ειπώθηκε όμως και από ευγένεια νομίζω δεν το είπε ο Σπύρος Θεοδωρόπουλος, είναι η εύκολη ποινικοποίηση της επιχειρηματικής δράσης. Πιστεύω ότι τους επιχειρηματίες κατά βάθος τους απασχολεί ο κίνδυνος ποινικοποίησης της δράσης τους.

Χαίρομαι γιατί αναδείχθηκαν οι θεσμοί εναλλακτικής απονομής της δικαιοσύνης στην τελευταία φάση της συζήτησής μας. Υπάρχουν και άλλα θέματα, υπάρχει η φορολογική μεσολάβηση, η διαιτητική επίλυση διαφορών, η άσκηση της αρμοδιότητας του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους να προβαίνει σε συμβιβασμούς, η οποία έχει οδηγηθεί σε λανθάνουσα κατάσταση λόγω της εμπειρίας της υπόθεσης του Βατοπεδίου και πρέπει να αποκαταστήσουμε το κύρος του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, για το οποίο πολύ αγωνίστηκε στην αναθεώρηση του 2001, όπως και για το κύρος των Ανεξαρτήτων Αρχών.

Όλα αυτά καταλήγουν στα πρόσωπα, καταλήγουν στους δικαστικούς λειτουργούς, στην εκπαίδευσή τους, το αίσθημα ανεξαρτησίας που έχουν, το οποίο μπορεί να είναι μικρότερο από τη θεσμική περιγραφή, μπορεί η θεσμική περιγραφή της ανεξαρτησίας να είναι καλύτερη από την πρόσληψη σε επίπεδο προσωπικού αισθήματος, στον τρόπο λειτουργίας της επιθεώρησης, στον τρόπο λειτουργίας του Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου, στην αξιολόγηση. Νομίζω ότι πρέπει να ενισχύσουμε την αυτοπεποίθηση και την αξιοπρέπεια, αλλά όχι την αίσθηση ανεξέλεγκτου των δικαστικών λειτουργών, που νομίζω ότι κανείς σοβαρός και ευσυνείδητος λειτουργός δεν έχει.

Οποιαδήποτε όμως μεταρρύθμιση για να αποδόσεις χρειάζεται την αποδοχή του δικηγορικού σώματος. Στη δικηγορική ύλη, η διάκριση μεταξύ «πολυτελούς» δικηγορίας και μαχόμενης δικηγορίας, αγχώδους, είναι εμφανής. Νομίζω ότι αυτό στην πραγματικότητα, στον τρόπο δηλαδή κατανομής και διαστρωμάτωσης της δικηγορικής ύλης φαίνεται η διαστρωμάτωση της οικονομίας, η λειτουργία της παραοικονομίας, οι ανισότητες, οι αντιφάσεις της κοινωνίας. Όλα αυτά δεν φθάνουν στο δικαστή, γιατί αποστειρώνονται από το δικηγόρο, αλλά από την άλλη μεριά και ο δικηγόρος πρέπει να πειστεί ότι μπορεί να διατηρηθεί και να αυξηθεί η ύλη του αν προχωρήσουμε σε πιο σύγχρονες μορφές λειτουργίας της δικαιοσύνης ή σε εναλλακτικές μορφές απονομής της δικαιοσύνης.

Τελειώνω λέγοντας ότι υπάρχουν μερικές επίμονες ψευδαισθήσεις: πολυνομία. Η πολυνομία, λυπάμαι που το λέω, είναι αναπόφευκτη διότι η μήτρα της πολυνομίας είναι το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Διεθνές Δίκαιο. Τα 2/3 των ψηφιζόμενων από τη Βουλή νόμων, είναι κύρωση διεθνών συμβάσεων, τις οποίες η Βουλή κυρώνει χωρίς συνήθως να έχει πλήρη συνείδηση του τι ακριβώς κυρώνει και τι νομικές επιπτώσεις έχουν οι συμβάσεις αυτές. Επίσης ένας μεγάλος αριθμός νόμων ή κανονιστικών προεδρικών διαταγμάτων ή κανονιστικών πράξεων υποδεέστερων οργάνων της διοίκησης, αφορούν μεταφορά Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Υπάρχει πολυνομία και πληθωρισμός στο επίπεδο του Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Διεθνούς Δικαίου, μετά φυσικά έρχεται και ο εθνικός νομοθετικός πληθωρισμός και αυτό επηρεάζει την ποιότητα της νομοθεσίας. Είναι αρνητικό ότι δεν χρησιμοποιούμε την κωδικοποίηση με τον τρόπο που μπορούμε να τη χρησιμοποιούμε, τις διάφορες μορφές κωδικοποίησης, τη διαδικασία των κωδίκων, τη διοικητική κωδικοποίηση. Δεν επιλύουμε ρητά, νομοθετικά, κρίσιμα θέματα τα οποία τα αφήνουμε και αναπαράγονται, ενώ μπορούμε να κάνουμε νομοθετικές τομές, σεβόμενοι τους καταναγκασμούς τους συνταγματικούς, τους ενωσιακούς και τους διεθνείς.

Ετέθη στη συζήτηση και το ζήτημα της ανάγκης να αναθεωρηθεί το Σύνταγμα στο κεφάλαιο περί δικαιοσύνης. Ευτυχώς δεν έχει αναθεωρηθεί μετά το 2001, ούτε το 2008, ούτε το 2019, με εξαίρεση τη ρύθμιση για τους στρατιωτικούς δικαστές. Υπάρχουν τεράστια αναξιοπεία αποθέματα στο Σύνταγμα, για τη δικαιοσύνη δεν θέλουμε αναθεώρηση του Συντάγματος, θέλουμε ανασκαφή του Συντάγματος. Υπάρχει πλούσιο ανεξερεύνητο κανονιστικό περιεχόμενο στο ισχύον Σύνταγμα.

Αναφέρθηκα στις παρεμβάσεις του 2001 για την ενοποίηση των δικαιοδοσιών κατά το άρθρο 94, για την ενοποίηση του πρώτου βαθμού της πολιτικής δικαιοσύνης όπως προβλέπει η ερμηνευτική δήλωση υπό το άρθρο 88. Δεν έχουμε ευελιξία σε σχέση με την εισαγωγή στο δικαστικό σώμα, αν θέλουμε να κάνουμε απευθείας εισαγωγή σε ανώτερους βαθμούς ωρίμων δικηγόρων ή καθηγητών; Δεν μας το απαγορεύει το άρθρο 88 παράγραφος 1. Δεν μπορούμε να οργανώσουμε πιο ορθολογικά την επιθεώρηση; Μπορούμε να την οργανώσουμε. Δεν μπορούμε να οργανώσουμε πιο ορθολογικά το Πειθαρχικό Δίκαιο; Βεβαίως. Την αστική ευθύνη; Βεβαίως. Ακόμα και στην επιλογή της ηγεσίας παρενεβλήθη ο κοινός νομοθέτης και ο κανονισμός της Βουλής, παρά τις επιφυλάξεις περί της συνταγματικότητας που διατύπωσε το

Συμβούλιο της Επικρατείας πρωτίστως, και τώρα λειτουργεί ο θεσμός της ακρόασης. Φανταστείτε να μη λειτουργούσε ο θεσμός της ακρόασης ενώπιον της Γερουσίας στον διορισμό των μελών του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Ηνωμένων Πολιτειών.

Άρα πράγματι η δικαιοσύνη είναι το μεγαλύτερο θεσμικό και μεγάλο αναπτυξιακό ζήτημα. Αυτά για τα οποία μιλήσαμε είναι ζητήματα κράτους δικαίου, ασφάλειας δικαίου, στην πραγματικότητα είναι ζητήματα ποιότητας της κρατικής εξουσίας και της κοινωνικής συμβίωσης. Ο δικαστής, ως δικαστής τριών εννόμων τάξεων, καλείται να επιτελέσει ένα πάρα πολύ δύσκολο καθήκον, αλλά είναι ο εγγυητής του κράτους δικαίου. Η κοινωνία δεν είναι κοινωνία δικαίου, είναι μία κοινωνία που εκφράζει το *bellum omnium contra omnes* και πρέπει το κράτος δικαίου να καθυποτάσσει στο νομικό πολιτισμό την κοινωνία και για αυτό έχει πάρα πολύ μεγάλη σημασία να λειτουργούν οι θεσμοί του κράτους δικαίου.

Κάναμε μία ουσιαστική συζήτηση επί δύο ημέρες χάρη στη συμβολή των εισηγητριών και εισηγητών, των συντονιστριών και των συντονιστών, όλων των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών, αποστασιοποιημένοι από την περιρρέουσα ατμόσφαιρα. Δεν μιλήσαμε για τις υποκλοπές, για τη δίκη της καταστροφής στο Μάτι, για τη Χρυσή Αυγή, για τη Novartis και τη δίκη στο Ειδικό Δικαστήριο, για τους συνταξιούχους και τα αναδρομικά, για τα ειδικά μισθολόγια, για συγκεκριμένες επενδύσεις. Κάναμε μία αποστέρωση, μία αφαίρεση, γιατί πραγματικά θέλαμε αυτά που θα πούμε να παραμείνουν ως ένα σημείο αναφοράς για τη συνέχεια αυτού του εθνικού διαλόγου.

Θαυμάζω την υπομονή, την ανοχή και τη γενναιοδωρία σας, και σας ευχαριστώ από καρδιάς για τη συμμετοχή σας σε αυτό το συνέδριο του Κύκλου Ιδεών.

